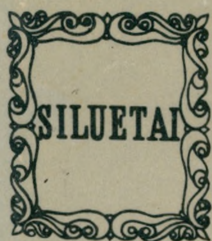

Marija
Tibaldi Kjeza

PAGANINIS

S I L U E T A I

Marija Tibaldi Kjeza

PAGANINIS

Iš italų kalbos vertė
ALGIMANTAS GUDAITIS

VILNIUS
„VYTURYS"
1990

MBBK 78U
Ti-03

Maria Tibaldi Chiesa
PAGANINI
Milano, Garzanti, 1947

Serija įkurta 1971 m.

Vertimą recenzavo
muzikologas docentas
ADEODATAS TAURAGIS

$T \frac{4905000000-119}{M856(08)-90} 120-90$

ISBN 5—7900—0281—1

Pirmas skyrius

JUODOS KATĖS SKERSGATVYJE

Buvau galvą pametęs dėl smuiko ir mokiausi be atvangos...

Paganinis

Šalia naujo Genujos rajono, kur šauna į debesis įspūdingi dangoraižių siluetai, yra ir labai senų pastatų, kibte įsikibusių į kalvos šlaitus, ramstančių kits kitą abipus ankštų gatvikių, vietine tarme vadinamų „karudži". Keleivis, klaidžiojantis po šį painų labirintą, ypač vakare, turi kuo pasigrožėti. Viršuje namų sienos, tarp kurių ant įtemptų virvių plaikstosi džiūstantys skalbiniai, taip arti, kad gyventojai, persisvėrę pro atdarus langus, rodos, galėtų vienas kitam paspausti ranką. Apačioje nuo kiekvienų durų leidžiasi statūs nuzulinti laiptai, o slidžiu grindiniu lyg vaiduokliai slampinėja juodos, pilkos ir rainos katės žybsinčiomis žaliomis akimis.

Viena tokia gatvikė vadinasi Juodos Katės skersgatvis. Stabtelėkime prie seno namo, pažymėto trisdešimt aštuntu numeriu. Tamsios durys, greta keturi langai. Du viršutiniai aprėminti gėlių ir vaisių ornamentais; tarp jų, rausvame sienos keturkampyje, įrengtas Dievo Motinos altorėlis. Žemiau, po Švč. Mergelės Marijos statulėle, tarp kitų dviejų geležinėmis grotomis apkaltų langų, ant sienos marmurinė lenta su užrašu: „Šiam kukliam namui teko laiminga dalia: čia, Genujos garbei ir pasaulio džiaugsmui, 1782 metų spalio 27 dieną gimė Nikolas Paganinis, neprilygstamas dieviško garsų meno meistras".

Netoli Juodos Katės skersgatvio stovi Šv. Kryžiaus ir Švč. Išganytojo bažnyčia. Ten saugoma krikšto apeigų registracijos nuo 1766 iki 1795 metų knyga. Du šimtai tryliktame puslapyje išblukęs įrašas Nr. 225 liudija štai ką:

Anno 1782, die 28 octobris, Nicolaus Paganino Antonii

filii Johannis Baptistae et Theresiase Johannis Bocciardo coniugum, natus heri, et hodie a me Praeposito baptizatus; suscipientibus Nicolao Caruta (...) et Columba Maria Ferramolla uxore[1].

Klebonui, drebančia ranka vedžiojusiam šias eilutes, nė į galvą neatėjo, kad žymi istorinę datą ir pirmą kartą rašo pavardę, kurios neištrins žiaurus laikas ir neįtrauks tamsi užmaršties bedugnė.

Nikolas Paganinis, kitaip sakant, Nikolò arba Nikolà[2] Paganinis, buvo antras prekiautojo mandolinomis ir paprastos miestietės sūnus. Antonijus uoste turėjo krautuvėlę, bet laisvu nuo darbo laiku pranašaudavo ir muzikuodavo. Atrodo, jis iš tiesų savo klientams atspėdavo laimingus loterijos numerius. „Bet jam pačiam lošti loterijoje,— rašo Paganinio biografė Eliza Polko,— kažkodėl nesisekė". Jis, kaip buvo, taip ir liko skurdžius. Antonijus be galo mėgo muziką ir su malonumu tirlindavo mandolina[3] ar čirpindavo smuiku paprastas, lengvai įsimenamas melodijas. Nelabai išrankūs klausytojai karštai plodavo. Jiems patikdavo linksmos, nerūpestingos liaudies dainelės, nors pats muzikantas retai kada šypsodavosi.

Antonijus Paganinis manė, kad gyvenimas jam nenusisekė. Jis norėjo būti muzikantu, ne prekiautoju, norėjo skinti šlovės laurus, džiaugtis minios plojimais. Deja, širdy liko tik žlugusių svajonių, neišsipildžiusių vilčių kartėlis, kuris kuo toliau, tuo labiau gadino jam kraują. Nelengva buvo gyventi su šiuo piktu surūgėliu.

Laimė, jo žmona, Tereza Bočardo, buvo miela, švelni, nuolanki moteris. Ji žinojo, kad nepakeis amžinai nepatenkinto, niurzgaus vyro būdo, ir stengėsi jam neprieštarauti. Vienintelė jos paguoda buvo religija ir vaikai: Karlas, Nikolas, Andželа, Džulija Nikoleta ir Paola Dominika. Jie visi gimė per pirmuosius dešimt santuokinio

---

[1] 1782 metų spalio 28 dieną pakrikštijau sutuoktinių Antonijaus, Johano Batisto sūnaus, ir Terezos, Johano Bočardo dukters, vakar gimusį sūnų Nikolą Paganinį; liudininkai — Koruta Nikolas... ir jo žmona Kolumba Marija Feramola. (*Lot.*)

[2] Paganinis savo vardą rašydavo įvairiai — kartais Nikolo, kartais Nikola.

[3] Napoleono įsakymu surašius gyventojus, skiltyje „Profesija" prie Antonijaus Paganinio pavardės pažymėta „prekiautojas mandolinomis".

gyvenimo metų. Tereza ištekėjo vos tik jai sukako septyniolika, 1777-aisiais.

Ak, kaip seniai ji ėjo prie altoriaus, rodės jai dabar, apsivilkusi žydro brokato suknele, žydrų svajonių kupina širdim! Tada Antonijus turėjo dvidešimt ketverius metus, ją mylėjo ir gyvenimas buvo gražus, pilnas vilčių. Tačiau prabėgusios dienos neatnešė džiaugsmo, tik vargų. Penki vienas už kitą mažesni vaikai, kuriuos reikėjo auginti ir maitinti, teikė daug rūpesčių, sielvarto, skausmo. Tereza labiausiai mylėjo Nikolą. Jis gimė praėjus dvejiems metams po antro jos vaiko, išgyvenusio vos keletą dienų, ir Tereza tikėjo, kad į Nikolo kūną persikėlusi mirusio kūdikėlio siela. Dar viena svajonė, nes Tereza širdies gilumoje visada jų turėjo...

Vieną naktį Tereza regėjo stebuklingą sapną, kurį vėliau virpančiu iš susijaudinimo balsu pasakodavo namiškiams ir kaimynams. Pasirodęs angelas ir paklausęs, kokią malonę ji norėtų gauti iš Dievo, ko ji norėtų Dievą melsti. Tereza dangaus pasiuntinį paprašiusi, kad Nikolas taptų garsiu muziku.

Ji labai mėgo muziką ir pastebėjo, kad jos vaikelis net išsižiojęs klausosi, kaip skamba varpai ir kaip tėvas džyrina smuiku ar tirlina mandolina,— pačią Terezą vyro muzikavimas dažnai tik erzindavo. Nuo pat kūdikystės Nikolas, vos išgirdęs muziką, „stiebdavosi į ją kaip pumpurėlis į pirmą saulės spindulį", anot Polko, o didžiulės juodos jo akys keistai spindėdavo.

Antonijus irgi matė, kokį įspūdį daro muzika sūneliui, pastebėjo puikią jo klausą (kartą šis ketverių metų pyplys tėvą pakritikavo, esą jis neteisingai mandolina grojąs kažkokią dainelę) ir, kaip vėliau kitas muzikas mėgėjas, Listo tėvas, vylęsis, kad jo svajones įgyvendins sūnus, pagalvojo: „Gal šis vaikas taps tuo, kuo negalėjau tapti aš?"

Vertėjo pabandyti. Ir Antonijus berniuką ėmė mokyti pirma skambinti mandolina[4], paskui griežti smuikeliu.

---

[4] Mandolina, kuria Paganinis mokėsi skambinti, buvo saugoma Gajonės viloje. 1898 metais muziko įpėdiniai ją nusiuntė į Turino parodą. 1937-aisiais Kremonos parodoje buvo demonstruojamas ir smuikelis.

Nikolui tada buvo devyneri metai. Jis baisiai apsidžiaugė. Deja, netrukus savo kailiu patyrė, kad smuikas — ne žaislas, o griežimas — ne pramoga, kaip buvo manęs iš pradžių, kad labai rimtas, labai varginantis darbas, prie kurio tėvas negailestingai jį spaudė.

Reikėjo dirbti be atvangos, daugelį valandų iš eilės mokytis teisingai laikyti vaikišką smuikelį ant kairiojo peties, pasmakrėje (sunku apsakyti, kaip visa tai berniukui įgrisdavo!) ir kantriai iš naujo kartoti elementarius pratimus. Nikolas labai nusikamuodavo, bet tėvas buvo kietas. Kiauras dienas jį laikydavo uždaręs kambaryje, neišleisdavo nė žaisti su vaikais. O jei matydavo, kad sūnus mažai dirbo, neatliko, kas buvo liepta, jei sužinodavo, kad jis, užuot mokęsis, žaidė uoste, džiaugėsi mėlyna jūra ir žydru dangum, negailestingai lupdavo. Vėliau pats Nikolas su kartėliu pasakojo pirmam savo biografui Šotkiui, kaip tėvas jį kankindavo: „Sunku įsivaizduoti griežtesnį tėvą už mano,— kalbėjo jis.— Jeigu jam atrodydavo, jog esu nepakankamai stropus, jis mane marindavo badu, ir aš imdavau dvigubai stengtis, kad gaučiau pavalgyti. Netrukus nuo tokio gyvenimo man ėmė šlyti sveikata".

Motina žegnojosi ir aikčiojo, žiūrėdama į mylimo vaikelio išblyškusį veiduką, įdubusius skruostus ir nesveikai blizgančias, įkritusias tamsias akis. Kad tik neatsitiktų nelaimė! Kai berniukui buvo ketveri metai, jis susirgo raudonuke, dėl kurios jį ištiko katalepsijos priepuolis — ištisą dieną Nikolas gulėjo be jokio gyvybės ženklo, atšalęs kaip numirėlis. Tėvai, pamanę, kad jis atidavė Dievui sielą, suvyniojo kūnelį į drobulę ir jau buvo beguldą į karstą, bet, laimė, berniukas krustelėjo. Raudonuke serga kone visi vaikai, ši liga nesunki. Tačiau, matydama, kaip ji nukamavo Nikolą, motina pagrįstai nusprendė, kad jos sūnus nepaprastai, net liguistai jautrus. Kitos ligos irgi nepraeidavo be rimtų komplikacijų. Silpną jo organizmą labai nualino skarlatina, kuria jis sirgo būdamas septynerių metų. Tada jį taip tampė mėšlungis, dusino spazmai, kad tik per plauką liko gyvas.

Bet Tereza, prisiminusi stebuklingą sapną, nusiramindavo: jeigu angelas Nikolui žadėjo smuikininko šlovę,

vadinasi, berniukas gyvens... Kartais ji sūnų vesdavosi už rankutės į bažnyčią, kur karštai melsdavosi už jo sveikatą ir ateitį. Bažnyčioje Nikolas kaip pakerėtas klausydavosi vargonų: muzika iš tikrųjų ėmė darytis jo gyvenimo prasme. Tiesa, tėvas negailestingai jį versdavo dirbti, ištisas valandas kartoti nuobodžiausius pratimus, tačiau kiekvieną dieną vaikas pats vis noriau imdavo smuiką į rankas. „Smuikas man keldavo didelį džiaugsmą,— pasakojo jis vėliau Šotkiui,— ir aš mokiausi labai uoliai, stengiausi sugalvoti naujas, dar niekam nežinomas pirštų padėtis, kad išgaučiau garsus, kurie stebintų žmones". Berniukas jau dabar ima rodyti nepaprastą atkaklumą ir nepalenkiamą valią.

Be abejonės, ligos, nepakeliamas darbas, prastas maistas, gryno oro ir judėjimo stoka buvo pragaištingi besivystančiam organizmui ir pakirto Nikolo sveikatą, kuria vėliau jis skųsdavosi. Po daugelio metų daktaras Benatis savo fiziologiniame esė apie Paganinį teigė, kad perdėtas tėvo griežtumas ir nepaprastas berniuko uolumas nuo ankstyvos vaikystės — labiausiai pažeidžiamo, pavojingiausio žmogaus amžiaus tarpsnio — palaužė ir šiaip neapsakomai jautrų, ne itin stiprų Nikolo organizmą.

Gana greitai Antonijus suprato, kad negali sūnaus išmokyti nieko naujo, ir nusprendė jį atiduoti geram mokytojui, kuris padėtų rimtus pagrindus tolimesnei, muziko, karjerai. Tasai mokytojas buvo puikus smuikininkas Džovanis Červetas[5].

Per labai trumpą laiką Nikolas padarė tokią pažangą, kad garsas apie jo talentą ir meistriškumą pasklido už kuklaus Juodos Katės skersgatvio ribų. Ne tik šeimos draugai ir pažįstami, kurie mielai rinkdavosi pasiklausyti, kaip jis griežia, bet ir visas miestas jau kalbėjo apie šį nepaprastą vaiką. Sekmadieniais Nikolas pradėjo smuikuoti bažnyčiose. Neretai čia jis susitikdavo su Genujos kompozitoriumi Frančesku Njeku, operų ir kamerinių kūrinių autoriumi. Njekas berniuku susidomėjo, davė jam nemažai naudingų patarimų. Nikolas prie šio kompozitoriaus la-

---

[5] Tai tvirtina Džervazonis, Fetisas, Belgranas ir kiti muziko biografai, bet pats Paganinis Červeto niekad nevadino savo mokytoju.

bai prisirišo ir vėliau jį dažnai su dėkingumu minėdavo.

Būdamas dar vaikas, Nikolas ne vien griežė, bet ir kūrė. Parašė sudėtingą sonatą smuikui ir daugiau sunkiai įkandamų dalykų, kuriuos pats lengvai atlikdavo. Deja, pirmieji jo bandymai neišliko, o būtų labai įdomu su jais susipažinti.

Tikriausiai Njekas Antonijui patarė berniuką atiduoti kitam mokytojui — smuikininkui ir neblogam dirigentui Džakomui Kostai, Genujos Šv. Lauryno katedros kapelmeisteriui. Frančeskas Njekas buvo jo mokinys ir mokytoją labai vertino.

1793-iaisiais, turėdamas dešimt su puse metų, Nikolas per šešis mėnesius gavo iš Kostos maždaug trisdešimt pamokų. Tuo laiku jis pradėjo nuolat griežti bažnyčiose per sekmadienio pamaldas ir iškilmingas šventes. Tada mišios būdavo tikri koncertai; juose garsūs muzikantai ir dainininkai atlikdavo ne tik religinius, bet ir pasaulietinius kūrinius.

XVIII amžiuje Genuja buvo svarbus Italijos muzikinis centras. Per iškilmingas religines šventes žmonės plaukte plaukdavo į bažnyčias ne tiek melstis, kiek klausytis puikių atlikėjų. Beveik visuose Genujos ir Ligūrijos maldos namuose — arba prie vargonų, arba kitur — būdavo palikta vietos orkestrui. To meto Genuja išugdė gausią plejadą muzikų, kurie išvyko į kitus miestus ir dirbo garsiose kapelose. Geriausi Genujos muzikai buvo Červetas, Njekas ir Kosta. Kapelos į savo repertuarą įtraukdavo rinktinius įžymiausių kompozitorių kūrinius. Čia skambėdavo Korelio, Vivaldžio, Porporos, Stradelos, abiejų Skarlačių, Tartinio, Hendelio, Durantės, Leo, Dž. B. Somio, padrės Martinio, Galupio, Pergolezio, Hasės, Sarčio, Pičinio, Jomelio, Čimarozos ir Mocarto melodijos. Genujos Paganinio muzikos mokykloje saugomas nepaprastai vertingas XVIII amžiaus bažnytinių kūrinių rinkinys. Tada buvo mėgstama kamerinė muzika. Miesto aukštuomenė kviesdavosi į namus garsius atlikėjus. Daugelis turtingų genujiečių turėjo nuosavus teatrus, kur buvo statomos dramos bei operos, atliekamos oratorijos. Mieste veikė du vieši teatrai — „Falkonės" ir „San Agostino". Įžymius muzikantus ir dainininkus kastratus žmonės garbstyte garbs-

tydavo. O tokiais styginių kvartetais kaip Genujos galėjo pasigirti tik nedaugelis Europos miestų. Buvo labai madingos trio sonatos, iš kurių vėliau išsirutuliojo sonatos smuikui ir fortepijonui.

Italų muzikologas Marijus Pedemontė, minėdamas Genujos smuikininkus bei klavesinistus, daro įdomią pastabą: „Daugelyje koncertų trūksta solinės smuiko partijos. Šį trūkumą, matyt, galima paaiškinti tuo, kad solistas nešdavosi partiją namo, ją mokydavosi, bet į koncertą neatsinešdavo, kad niekas nesužinotų, ką joje yra pakeitęs. Genujos smuikininkai varžydavosi su kitų miestų virtuozais ir grieždami nuostabiai improvizuodavo, stengdavosi pasipuikuoti nepriekaištinga technika, sublizgėti prieš publiką. Įdomu, kad dar iki Paganinio rungėsi ne tiek klavesinistai, kiek smuikininkai".

Kad pastaba būtų svaresnė, Pedemontė cituoja tas Paganinio laiškų vietas, kur kritikuojami Turino ir Romos smuikininkai. Taigi XVIII amžiuje Genujos muzikinė aplinka turėjo tvirtą kultūrinį pagrindą ir buvo labai palanki jaunojo genijaus raidai.

1794 metų gegužės 31 dienos laikraščio *Avvisi* numeryje yra tokia žinutė:

„Pirmadienį, gegužės 26 dieną, Šv. Pilypo bažnyčioje kanauninkas Džakomas Čepolina laikė mišias, pritariant rinktinei instrumentinei ir vokalinei muzikai. Visus sužavėjo nuostabus koncertas, kurį virtuoziškai atliko vienuolikos metų berniukas, ponas Nikolas Paganinis, įžymaus muzikos mokytojo Džakomo Kostos mokinys".

1794 metų gruodžio 6 dieną Šv. Eligijaus, auksakalių globėjo, atlaidų proga tas pats laikraštis rašo:

„Buvo malonu klausyti nuostabaus koncerto, kurį virtuoziškai atliko dvylikos metų berniukas, ponas Nikolas Paganinis. Koncertas bus kartojamas pirmadienį, gruodžio 8 dieną, Šv. Pilypo bažnyčioje per vakarines pamaldas".

1795 metų gegužės 30-ąją tame laikraštyje parašyta:

„Gegužės 26 dieną, trečiadienį, Šv. Pilypo bažnyčioje vyko šių Dievo namų įkūrėjo ir globėjo atlaidai. Per šv. mišias, laikomas parapijos generalinio vikaro monsinjoro

Luidžio Antonijaus Skjafino ir kanauninko Madžiskolos, buvo atliekami rinktiniai instrumentinės bei vokalinės muzikos kūriniai. Visus nepaprastai sužavėjo puikus koncertas, kurį virtuoziškai atliko dvylikametis berniukas ponas Nikolas Paganinis, įžymaus muzikos mokytojo pono Džakomo Kostos mokinys".

Kosta berniuką pakvietė groti Šv. Lauryno katedroje. Gidai ir šiandien katedros lankytojams rodo, kur stovėjo Nikolas.

Užlipusį laiptais, kuriuos iš abiejų pusių saugo akmeniniai liūtai, ir pro pagrindines duris į šią nepaprasto grožio romanišką katedrą įėjusį lankytoją sutinka rūsti balto ir juodo marmuro harmonija, o tarp korintiškų kolonų slaptingoje prieblandoje skendinčiose navose į jį padvelkia tas tolimas laikas, kai po šiais skliautais aidėjo mažojo Paganinio smuiko muzika.

Virpėdamas iš susijaudinimo, Nikolas pasirodo su smuiku vienoje rankoje ir stryku — kitoje. Ilgos juodos garbanos krinta abipus išblyškusio jo veidelio, kuriame spindi didžiulės akys. Nuskamba keletas kūrinių balsui ir orkestrui... Vaiką taip veikdavo muzika, kad nepaprastai švelnią ir jautrią jo odą išpildavo prakaito lašeliai, o nuo didžiulės nervinės įtampos jis kone alpdavo.

Bet štai Nikolas brūkšteli stryku per stygas ir atgyja, lyg gavęs elektros smūgį. Ištrūkusi iš nelaisvės muzika blaškosi po katedrą, kyla vis aukščiau ir aukščiau, nešdamasi į neapsakomos palaimos karalystę gležną ir virpančią berniuko sielą.

Nikolą apėmusi ekstazė būdavo tokia didelė, kad po koncerto jis, visas atšalęs, bejėgiškai susmukdavo, įsmeigęs padėrusias akis į vieną tašką.

Antras skyrius

PIRMAS PAGANINIO KONCERTAS

Reikia pačiam stipriai jausti, kad priverstum jausti kitus.

Paganinis

1795 metų liepos 25 dieną laikraštis *Avvisi* išspausdino šį skelbimą:

„Ateinantį penktadienį „San Agostino" teatre koncertuos Nikolas Paganinis, jaunas genujietis, kurį visi pažįstame kaip smuikininką virtuozą. Jis ketina vykti į Parmą tobulintis pas įžymų muzikos mokytoją poną Rolą. Kadangi negali padengti su mokslu susijusių išlaidų, jis drįsta prašyti savo kraštiečius pagalbos, kviečia visus į koncertą ir tikisi, kad jo griežimas klausytojams suteiks malonumo".

Antonijui Paganiniui iš tikrųjų kažkas patarė daug vilčių teikiantį savo vaiką atiduoti mokytis pas Alesandrą Rolą, ir kad būtų padengtos išlaidos, didžiausiame Genujos teatre buvo surengtas koncertas.

Liepos 31 dieną berniukas, kuris turėjo beveik trylika metų, buvo pasirengęs pirmą kartą gyvenime griežti gausiems klausytojams tikrame teatre. Motina aptaisė jį juodais aksominiais drabužėliais, meiliai suklostė ilgus juodus jo plaukus, susukdama ant piršto, kad jie dailiomis bangomis kristų abipus veido, pablyškusio labiau nei visada iš didelio susijaudinimo, ir kartu su nerimaujančiu tėvu palydėjo sūnų į „San Agostino" teatrą.

Jau kurįs laikas, pasakoja Belgranas, Genuja su entuziazmu sutikdavo visa, kas buvo prancūzų. Ir per 1794 metų karnavalą kaip tik tame pačiame „San Agostino" teatre buvo nušvilpti anglų kontradansai, kuriuos scenoje šoko baleto trupė, ir publika parteryje pati ėmė šokti pagal „Karmanjolės"[6] melodiją.

Mažasis Paganinis, matyt, tėvo pamokytas, nusprendė

---

[6] Italų liaudies dainelė, pavadinta Pjemonto provincijos Karmanjolės miesto vardu. Buvo labai populiari Prancūzijoje per 1789 metų revoliuciją.

pasinaudoti prancūzų populiarumu ir į programą įtraukė savo variacijas „Karmanjolės"[7] tema. Tai buvo puiki mintis: muzikoje dvelkiantis frondos vėjas ir berniuko virtuoziškumas sukėlė neregėtą publikos entuziazmą.

Tai buvo pirmas Paganinio triumfas. Pirmas iš nesuskaičiuojamos daugybės. Gal kaip tik tą vakarą jis sudarė slaptą sutartį su kitu koncerto dalyviu, nors nematomu ir neapčiuopiamu, bet visur jį lydinčiu,— su Smuiko dvasia? Paslaptinga šio nuostabaus instrumento dvasia prisirišo Nikolą nenutraukiamais saitais, ir nuo to koncerto Paganinis priklausė tik jai. Ne sau, ne kitiems, vien jai iki mirties ir per amžių amžius. Tokios buvo sąlygos tos nebylios sutarties, sudarytos 1795 metų liepos 31-osios vakarą, kai berniukas mainais už triumfą ir šlovę pardavė Smuiko dvasiai savo sielą.

Viskas aplink mus — paslaptis, net žolės stiebelis ar vaiko plaukas. Bet didžiausia paslaptis — muzika, jos esmė ir galybė, kilmė ir raida, instrumentas ir kūryba. Magiška šviesa, gaubianti Paganinio asmenį, trykšta iš melodingų garsų ir visų žmonių, kurie jiems tarnauja. Iš šimtmečių glūdumos tie žmonės vis eina ir eina, gyvenimo pakelėse sodindami stebuklingas, nevystančias gėles. Šalia jų, šešėlyje, žengia kuklūs auksarankiai meistrai; jie daro instrumentus, kurie išrinktųjų rankose skleidžia dieviškus garsus.

Paganinio biografė Liliana Dei, nors juokavo, pasakė tikrą tiesą: „Muzikas turėtų būti aistringas kaip Bethovenas, išmintingas kaip Bramsas, veržlus kaip Listas, subtilus kaip Šopenas. Iš mušančio būgną ar griežiančio kontrabosu storulio poetai ir moterys tik šaiposi. Plikė — romanso priešas, ir nė viena mergaitė nesvajoja bučiuoti apvalių nuo pūtimo trimitininko skruostų".

Nikolas Paganinis buvo lieknas, su ilgom juodom garbanom, griežė smuiku. Tad nieko nuostabaus, kad minia jį nešiojo ant rankų, o moterys naktimis sapnuodavo ir sklido kalbos, jog jis susidėjęs su velniu.

Smuiką du šimtmečiai iki Paganinio pirmas padirbo kažkuris Lombardijos meistras. Kas jis, nežinoma. Vieni sako, kad Montekjaris, kiti — jų dauguma — Gasparė da

---

[7] Tas kūrinys neišliko.

Salo arba Andrėja Amatis. Šis muzikos instrumentas pamažu išsivystė iš fidelio, artimiausio savo giminaičio, kuriam, deja, nebuvo lemta paragauti saldžių šlovės vaisių.

Trubadūrų ir menestrelių fidelis, daugelį šimtmečių iki XVI amžiaus džiuginęs klausytojus,— dailininkas dažnai jį vaizduodavo muzikantų, vyrų ir moterų, rankose, šalia liutnių, arfų, teorbų, rebekų ir kvinternų,— turėjo malonų, švelnų, gana žemą balsą, kuris nenustelbdavo nei kitų instrumentų skambesio, nei žmogaus dainavimo. Fidelio forma atitiko jo balsą, proporcijos buvo taisyklingos, kuklios, linijos tiesios, paprastos.

Pamažu fidelis ėmė keistis: pasidarė kitokia išvaizda, forma, kitokios proporcijos; jis tapo grakštesnis, lengvesnis, dailesnis, balsas — aukštesnis, garsesnis, tauresnis. Riestą kaklelio galvutę esą sugalvojęs patsai Leonardas da Vinčis. Naujagimis buvo valdingo būdo, aikštingas ir despotiškas kaip visi virtuozai. Čia jis plonai, spigiai raudodavo, čia žemais, sodriais tonais ramindavo sielą, ir niekas neįstengdavo atsispirti jo kerams: nei meistrai, nei smuikininkai, nei klausytojai.

Meistrai pamėgo naująjį instrumentą, vienas per kitą stengėsi jį patobulinti. Garsieji kremoniečiai Amatis, Gvarneris, Stradivarijus (buvo ir daugiau neprilygstamų auksarankių — Rudžeris, Bergoncis, Montanjana, Gvadanjinis, Galjanas, Testoris) sukūrė tobulai skambančius instrumentus, kurių iki šiol niekam nepavyko pranokti. Šviesus, rusvas, tamsus šių smuikų medis padengtas plonyčiu ypatingo lako sluoksniu; jų forma ir proporcijos idealios.

Legendos gaubia ir smuikų meistrus. Stradivarijus vadinamas burtininku, Gvarneris savo smuikus ženklina kryžiumi ir trimis eucharistinėmis raidėmis I.H.S.[8], kurias išbrėžia vidinėje etiketėje, šalia parašo; todėl jo vardą visada lydės dieviškas titulas „del Džezu"[9], skiriantis meistrą nuo kitų, ne tokių garsių bendrapavardžių. Beregint ištisa plejada kompozitorių ima tiesti rankas į šį nepaprastą instrumentą, įgalinantį kurti nuostabią muziką, pilną neįprastų efektų ir kūrybinių atradimų.

---

[8] Šios raidės aiškinamos įvairiai. Pagal vieną teoriją, jomis prasideda lotyniški žodžiai: *Jesus, Hominum Salvator* (Jėzus, Žmonių Išganytojas).

[9] Jėzaus (*it.*).

Matyt, taip lėmė likimas, kad, atsiradus smuikui, iškilo nauji reikalavimai vokalui ir kompozitoriai ėmė kurti muziką ne tik instrumentams, bet ir balsui. Gausybė meistrų, kompozitorių ir atlikėjų padeda smuikui kilti į šlovės viršūnes. Šio tauraus instrumento aukso amžiaus priešaušryje muzikos kūrėjai dar nėra pirmame plane, nors kiekvienas rašo tik jam būdinga maniera. Tai Džambatista Jakonelis, pramintas Smuikininku, Mikelandželas Rosis, Bjadžas Marinis, Karlas Farina, Markas Učelinis, Tarkvinijus Merula. Netrukus pasirodys didinga Arkandželo Korelio iš Fuzinjano figūra, pažymėta genijaus ženklu. Vėliau — kiti talentingi Romos ir Pjemonto mokyklos kompozitoriai, kurią smuikui: Frančeskas Džeminianis iš Lukos, Pjetras Lokatelis iš Bergamo, Dž. B. Somis ir Gaetanas Punjanis iš Turino, Džovanis Batista Viotis iš Verčelio, Džuzepė Torelis iš Veronos ir Dž. B. Basanis iš Paduvos. Štai ir venecijietis Antonijus Vivaldis, didžiausias iš didžiausiųjų, ir Tomazas Antonijus Vitalis iš Bolonijos, ir Frančeskas Marija Veračinis iš Florencijos. Pagaliau dar vienas didis kompozitorius Džuzepė Tartinis iš Istrijos, o po jo — toskanietis Pjetras Nardinis.

Kiek daug šių vardų gaubia legendos aureolė! Veračinis niekaip negalėjo atsigauti po to, kai, audrai sudaužius laivą, prarado du mylimiausius savo smuikus, kuriuos buvo pavadinęs Šv. Petru ir Šv. Povilu. Vivaldis, dėl raudonų kaip ugnis plaukų pramintas „raudonuoju kunigu", kartą apimtas įkvėpimo paliko altorių ir nubėgo užrašyti jam į galvą šovusios melodijos, o gal nebaigė laikyti mišių pajutęs prasidedant nuomarį, kuris jį kankino visą gyvenimą. Negalė kamavo tik muziko kūną; jo siela buvo laisva ir neįveikiama, stipresnė už ligas ir mirtį.

Tartinis, puikus smuikininkas ir talentingas kompozitorius, valdė špagą ne prasčiau kaip stryką, mėgo kautis dvikovose ir buvo tokio ūmaus, nežaboto temperamento, kad jis atsispindėjo net išraiškingame jo veide ir ugningame žvilgsnyje. Priverstas užsidaryti Asyžiaus vienuolyne po to, kai pagrobė ir slapta vedė kardinolo Kornaro gražuolę dukterėčią Elizabetą Premacone (ją dėdė atidavė į vienuolyną ir tik daug vėliau leido gyventi su savo vyru), Tartinis ieškojo paguodos muzikoje. Kartą tame Umbrijos

vienuolyne jam pasirodė velnias: „Vieną naktį (buvo 1713 metai — lemtingas skaičius),— pasakojo jis pats,— sapnavau, kad su velniu sudariau sutartį: mainais už sielą jis pažadėjo daryti, ką įsakysiu. Iš pradžių viskas ėjosi kuo puikiausiai. Naujasis tarnas vykdė kiekvieną mano norą. Pirmiausia velniui daviau savo smuiką, norėjau pažiūrėti, ar jis sugebės pagroti kokią nors dailią melodiją. Kaip nustebau, kai nelabasis ėmė griežti neapsakomai gražią sonatą — tik sapne galima tokią girdėti. Buvau taip sužavėtas, kad man net kvapą užgniaužė, ir pabudau. Tuoj čiupau smuiką, norėdamas pakartoti bent dalį sapne skambėjusių garsų, bet deja! Tada sukūriau muziką — geriausią, kokią esu parašęs per savo gyvenimą,— ir šį kūrinį pavadinau „Velnio trelėmis". Bet skirtumas tarp jos ir to, ką sapnavau, toks didelis, kad būčiau sudaužęs į šipulius savo smuiką ir visiems laikams metęs muziką, jei būčiau įstengęs atsisakyti jos teikiamų džiaugsmų".

Dar paauglys Paganinis buvo gerai išstudijavęs daugelio smuiko meistrų kūrinius. Didžiausiųjų kompozitorių nebebuvo: Korelis mirė 1713 metais, Vivaldis — 1741-aisiais, Tartinis — 1770-aisiais.

Skatinamas nepasotinamo garbės troškimo, jaunasis genujietis perėmė liepsnojantį pergalės fakelą, kurį šie vyrai perdavinėjo vienas kitam iš kartos į kartą. Taip, Paganinis galėjo jį paimti ir aukštai iškėlęs vėl nešti į šlovę: jis ne tik tęs puikias italų smuiko mokyklos tradicijas, bet ir jas pakeis, atnaujins. Paganinis laikysis klasikinės linijos, tačiau taip kaip jo pirmtakai nekurs ir negrieš. Šis virtuozas romantikas valdys minias padedamas stebuklingos jėgos, sklindančios iš arogantiškos jo asmenybės, kurią visada lydės mėgstančio riziką, narsaus, bet lengvabūdžio vyro garsas.

Paganinis jautė, kad kuo geriausiai save išreikš, bus pačiu savimi, pasieks svaiginančias meno viršūnes tik tada, kai pats ir kurs, ir grieš, ką sukūręs. Jo pirmtakai buvo puikūs kompozitoriai, bet taisyklingos kaip graikų skulptūrų jų muzikos linijos neatitiko Nikolo temperamento. Net „velnišką" sonatą po to, kai sapne pasirodęs nelabasis dingo kartu su pašėlusiomis trelėmis, Tartinis sukūrė ramia, santūria maniera. Muziką Paganinis turėjo ir rašyti,

ir atlikti kitaip. Jis jautė sieloje virpant naują, dar nepatirtą pasaulį ir be galo drąsiai parašytus savo kūrinius atlikdavo su neprilygstamu virtuoziškumu. Ko tik neprifantazuos Paganinis, ko tik neišdarinės smuikas jo rankose! „Reikia pačiam stipriai jausti, kad priverstum jausti kitus". Šie kompozitoriaus žodžiai bus neužmirštami kaip ir jo muzika. Čia ir yra visa paslaptis.

Net individualios Paganinio ypatybės — ekscentriška išvaizda, liguistas jautrumas — padėjo jam siekti didžio tikslo, įgyvendinti drąsią svajonę. Užaugęs tarp paprastų žmonių, tarp judraus Genujos kvartalo balsų ir garsų, savo muzikai jis suteiks šio miesto charakterį. Melodijos, kurios jam nedavė ramybės, veržėsi iš jo širdies ir smuiko stygų, turi daug ką bendra su italų liaudies dainomis, per kartų kartas atėjusiomis iš amžių glūdumos. Jos tokios pat aiškios, paprastos, harmoningos, lengvai įsimenamos ir sunkiai pamirštamos.

Nuostabių savo temų, kurios tarsi kviečia, gundo, vilioja, trumpus įžanginius taktus Paganinis išdailins, išdabins, pavers dar negirdėta, įmantria, kaprizinga trelių fantasmagorija, virkdys smuiką, jo rankose skambantį naujai ir neįprastai. Iš šios medinės dėžutės, iš susuktų ėriuko žarnų ir metalinės vielos, iš arklio ašutų Paganinis išgaus kerinčius garsus, pavers juos plačia aistringa daina, liūdna švelnia melodija, siautulingos linksmybės kvaituliu, šiurpulingu klyksmu, kančios dejone ar pergalės trimitų aidais. Paganinis mokės virpinti klausytojų širdis. Jo muzikai nebus abejingų, net didžiausi cinikai slapčia nusibrauks ištryškusią ašarą. Visus — ir skeptikus, ir gerbėjus — jis sustatys ant svaiginančios bedugnės krašto ir vers išdarinėti kartu su juo akrobatinius virtuoziškų garsų triukus.

Kad taip būtų, reikėjo dviejų dalykų: atkaklaus darbo ir neapsakomos drąsos. Nei darbštumo, nei drąsos Paganiniui nestigo.

* * *

Šiuo laikotarpiu į smuikininko gyvenimą įeina žmogus, kuris vėliau bus vadinamas „Paganinio mecenatu",— markizas Džanas Karlas di Negras. Tada jis dar neturėjo tos

žavingos vilos, išgarsėjusios nuo 1802 metų, kai ten susitikdavo menininkai ir garsenybės, kuriuos sykiu su svetimšaliais bei miesto aukštuomene šeimininkas kviesdavosi į elegantiškas vakarones. XVIII amžiaus gale di Negras gyveno savo rūmuose Lomelinio gatvėje ir jau tada mėgo globoti menus ir menininkus. „Di Negro rūmai,— rašo Artūras Kodinjola,— buvo prašmatniausia meno žmonių susibūrimo vieta visoje Genujos respublikoje".

Galbūt markizas pats klausėsi pirmo mažojo Paganinio koncerto „San Agostino" teatre, galbūt girdėjo kitus pasakojant apie nepaprastą šio berniuko talentą, šiaip ar taip, nusprendė jam padėti. Kai di Negras turėjo dvidešimt šešerius metus, jo dėdė Andrėja di Negras sūnėną pavedė auklėti — tada aristokratai laikėsi tokios mados — poetui improvizatoriui Frančeskui Džaniui, atbėgusiam į Genują iš Romos, kur jis buvo persekiojamas už simpatiją prancūzų revoliucijai. Mėgdžiodamas mokytoją, jaunasis markizas pats ėmė kurti eilėraščius, žavėtis poezija, muzika ir kitais menais.

Paganinio variacijos „Karmanjolės" tema markizui labai patiko, ir jis įsigeidė jaunąjį muziką globoti. Netrukus (antroje 1795 metų pusėje) Nikolą kartu su tėvu di Negras nuvežė į Florenciją ir pristatė žinomam smuikininkui Salvatorei Finčiui. Florentietis kaip suakmenėjęs klausėsi „Karmanjolės" variacijų, kurias Nikolas griežė „taip virtuoziškai, kad buvo sunku patikėti, jog čia griežia vaikas".

Florencijoje mažasis smuikininkas koncertavo ir teatre; karšti aplodismentai tik patvirtino, kad gimtajame mieste publika jam plojo ne vien iš patriotizmo. Pajamos už koncertą papildė lėšas, reikalingas kelionei į Parmą. Drauge su tėvu Paganinis išvyko į šį miestą pas Alesandrą Rolą, garsų smuikininką, kilusį iš Pavijos, dvaro virtuozą, Parmos kunigaikštystės orkestro dirigentą, instrumentinių kūrinių bei kelių baletų autorių.

Tą dieną, kai Paganiniai atvažiavo pas Rolą, jis sirgo. Smuikininko žmona nuvedė juodu į kambarį greta miegamojo ir nuėjo pakalbėti su maestro, kuris nelabai norėjo priimti svečių. Nikolas pamatė ant stalo smuiką ir natas. Tai buvo ką tik maestro parašytas koncertas. Tėvas sūnui

mirktelėjo, ir berniukas ėmė griežti naują Rolos kūrinį.

Išgirdęs sklindančią iš gretimo kambario muziką, sergantis kompozitorius šoko iš lovos ir, pamatęs, kad griežia trylikametis berniukas, negalėjo patikėti savo akimis ir ausimis.

— Aš tavęs, vaikeli, nieko negaliu išmokyti! — sušuko jis karštai.— Dėl dievo meilės, važiuok pas Paerį. Čia tik veltui praleisi laiką[10].

Tuo metu, kai Rosinio saulė dar nebuvo patekėjusi, Parmos vokietis Ferdinandas Paeris, ryškiausia italų operos teatro žvaigždė, skynė laurus ne vien Parmoje (kur tarnavo pas menų globėją kunigaikštį doną Ferdinandą Burboną), bet ir Venecijoje bei Florencijoje. Kadangi jam dažnai tekdavo vykti į kitus miestus, kur buvo statomos jo operos, jis nenorėjo savęs varžyti pamokomis. Vis dėlto Paeris priėmė Paganinį labai maloniai (matyt, berniuką jam rekomendavo markizas di Negras) ir patarė kreiptis į kitą mokytoją, kurį gerai pažinojo ir labai gerbė, nes kažkada pas jį mokėsi,— į seną Neapolio muziką Gaetaną Giretį, puikų violončelistą bei kontrapunkto žinovą.

Giretis greit berniuką pamilo ir triskart per savaitę duodavo jam harmonijos bei kontrapunkto pamokas. Nikolas mokėsi labai gerai ir, Girečio vadovaujamas, sukūrė dvidešimt keturias fugas keturiems balsams. Beje, kurdamas išsivertė be jokio instrumento, naudojosi vien rašalu ir plunksna. Tarp kitko, ir Paeris domėjosi talentinguoju smuikininku, jautė jam simpatiją. Kai Nikolas gyveno Parmoje, kviesdavosi jį dusyk per dieną kartu padirbėti. Po kelių mėnesių jis pavedė Paganiniui sukurti duetą, ir kai jaunasis kompozitorius parodė savo darbą, Paeris nušvitęs sušuko:

— Nematau jokios klaidos, forma niekur nepažeista!

Netrukus juodu išsiskyrė, nes Paeris išvyko į Veneciją rašyti operos „Somnambula". Paganinis visada su didžiausiu dėkingumu prisimindavo nuostabųjį maestro.

Nikolas išgyveno Parmoje ilgiau kaip metus. Viešnagė šiame mieste jam pravertė (jis dusyk koncertavo teatre,

---

[10] Džervazonis tvirtina, kad Paganinis mokėsi pas Rolą. Galbūt Paganinis su smuikininku nesutarė, todėl nenorėjo vadintis jo mokiniu.

griežė Kolorne ir valdovų užmiesčio viloje), bet čia susirgo plaučių uždegimu ir vos nenumirė. Liga taip nualino silpną organizmą, kad gyvybę jam išgelbėjo, vėliau pasakojo Paganinis daktarui Benačiui, tik dažni kraujo nuleidimai ir vaistai nuo uždegimo.

Parmoje Paganinis užsidirbo pirmą smuiką — Gvarnerio smuiką. Kartą dailininkas Pazinis, turėjęs tą smuiką, jam tarė:

— Jei pagriešite šį koncertą iš natų, smuikas jūsų!

Savaime suprantama, Paganiniui tai buvo vieni juokai, ir nuostabusis smuikas atiteko jam.

1796 metais Nikolas grįžo į Genują ir ten susitiko su įžymiu smuikininku Kroiceriu, tuo pačiu, kuriam Bethovenas dedikavo sonatą *opus 47*. Vėliau Tolstojus ją dar sykį padarė nemirtingą garsiąja savo apysaka. Tada trisdešimtmetis Kroiceris iš Paryžiaus, kur dėstė konservatorijoje, atvyko koncertuoti į Italiją. 1796 metų gruodžio 3 dienos savaitraštis *Avvisi* taip aprašo vieną jo koncertą Genujoje: „Iškilmių, surengtų ponios Žozefinos Bonapart, Prancūzijos ginkluotųjų pajėgų Italijoje vyriausiojo vado žmonos, garbei lapkričio 27-osios vakarą įvyko koncertas, kuriame smuikininkas turėjo didžiulį pasisekimą".

Žozefina atvyko į Italiją 1796 metų spalio mėnesį, norėdama išsklaidyti pavyduliaujančio vyro įtarinėjimus. Lapkritį ji atvažiavo į Genują, kur jos garbei buvo surengtas prašmatnus pokylis.

Genujoje Kroiceris viešėjo pas markizą di Negrą; ten susipažino su jaunuoju Paganiniu ir klausėsi, kaip jis griežia. Šį susitikimą aprašė poetas Izola pastaboje prie eilėraščio, kurį sukūrė 1835 metų liepos 28 dieną Paganinio biusto atidengimo di Negro viloje proga. Garsusis prancūzų muzikas atsinešė keletą itin sunkių pjesių, ir markizas paprašė jaunąjį Genujos smuikininką jas pagriežti. Nikolas greitosiomis peržvelgė natas ir sutiko; jis griežė taip meistriškai ir teisingai, kad „apstulbęs svetimšalis išpranašavo šiam vaikinui nepaprastą šlovę".

Nedažnai būna, kad menininkui jo gyvenimo apyaušryje šviesią ateitį pranašautų kitas, jau garsus kolega. Tokios pranašystės yra tarsi išankstinis įšventinimas ir paprastai neša laimę.

Kroicerio žodžiai giliai įstrigo keturiolikmečiui Paganiniui į širdį. Berniukas, iki šiol panašus į nerangią lėliukę, jau plėšė nuo savęs kokoną ir taisėsi sparnus aukštam skrydžiui. Florencijoje ir Parmoje, grieždamas sausakimšose teatrų salėse, prabangiuose dvarų rūmuose, jis pajuto šlovės skonį. Smarkiai išaugo jo dvasiniai poreikiai. Siela buvo kupina didelių ambicijų, norų, siekių. Griežta tėvo globa pradėjo jam įkyrėti, bet Antonijus nė neketino palikti sūnaus vieno, ir Nikolas klusniai su juo važinėjo gastrolių į Milaną, Boloniją, Florenciją, Pizą, Livorną[11]. Visur jį lydėjo sėkmė, kuri vis labiau ir labiau aistrino jaunojo smuikininko sielą.

Sudėtinga politinė situacija nebuvo palanki koncertinei veiklai, todėl Nikolas grįžo į Genują. Apie 1799 metus jaunasis Paganinis gyveno ir koncertavo tik savo tėvynėje. Netrukus Genujoje padėtis taip pablogėjo, kad jis kartu su šeima išvyko į kaimą — į Polčeveros slėnį, kur Antonijus turėjo namelį. Ten buvo ramu. Aistringos prigimties žmonės visada sugeba išnaudoti laiką ir įvykius; tad ir Paganinis šiame užkampyje nuoširdžiai atsidėjo darbui ir kūrybai[12].

Kaip tik šiuo metu jis sukūrė garsiuosius kapričus ir išmoko taip tobulai valdyti stebuklingąjį instrumentą, kuriam paskyrė savo gyvenimą, kad šiandien dar niekam nepavyko jo pralenkti.

„Grįžęs į tėvynę,— sako Paganinis autobiografijoje,— parašiau sudėtingą muziką, sunkiausias vietas tol kartodavau, kol galėdavau jas pagriežti be jokių pastangų, beje, sukūriau ir daugiau koncertų bei variacijų".

Kokie gi tie sunkumai, kurių prisigalvojo smuikininkas? Štai kaip juos aprašo sužavėtas Konestabilė: „...gro-

---

[11] „Livorne,— rašo Kodinjola,— jis praleido kelis mėnesius, tikriausiai norėdamas, šį kartą be mokytojų, patobulinti savo techniką, kuria, matyt, vis dar buvo nepatenkintas. Jis pats pasakoja, kad šiame mieste koncertavęs mažai, bet, paprašytas vieno švedų mėgėjo, kuris skundėsi nerandąs sunkios muzikos, parašė pjesę fagotui".

[12] Galimas daiktas, tuo metu Paganinis skaitė ir mokėsi: nėra jokių duomenų, kad jis būtų lankęs mokyklą. Tačiau, nors jo laiškuose apstu rašybos klaidų, buvo gana puikiai išsilavinęs ir, reikalui esant, galėjo pacituoti didžiųjų rašytojų kūrinius ar pasiremti istoriniais šaltiniais bei mitais.

davo vieną natą per tris oktavas, palietęs stryku iš karto visas keturias stygas, kurias prispausdavo pirmu, antru, trečiu ir ketvirtu pirštais, darydavo stulbinančius šuolius, įvairius *staccati, pizzicati,* paprastas ir dvigubas *pizzicato* treles, išgaudavo įmantriausius akordus..." XVII amžiuje Johanas Jakobas Valteris irgi mėgo tokius pratimus, tik jam stigo drąsos. Paganinis drąsos turėjo per akis. Jis atgaivino ir kitą XVII amžiuje pamėgtą išraiškos priemonę — skordatūrą, kuria žavėjosi italas Bjadžas Marinis, vokietis Nikolajus Adamas Štrunkas ir austras Frydrichas Ignacas Francas Biberis, išgaudavę smuiku neįmanomus garsus. Grynus harmoninius garsus, paprastus ir dvigubus, Paganinis irgi mokėsi griežti kuo tiksliau ir greičiau, tiesiog žaibiškai.

Kad pasiektų užsibrėžtą tikslą, įkoptų į svaiginančias šlovės aukštumas, Nikolas griežbeing aštuonias, dešimt, dvylika valandų per dieną. Tik visiškai nusikamavęs, leisgyvis krisdavo į lovą. Jis visada mėgo kraštutinumus. Tiek dvasinis, tiek fizinis santūrumas bei saikas buvo svetimi audringai jo prigimčiai.

Kartą, po trisdešimties metų, Vokietijoje viena geraširdė moteris, nustebinta Paganinio liguistos išvaizdos, droviai paklausė, ar smuikas nekenkiąs jo sveikatai. Maestro liūdnai atsakė:

— Dabar ne, brangioji ponia, nes didžiąją dalį šio neįkainojamo turto jau praradau. Visas mano jėgas surijo šis mažas medinis instrumentas.

Tai sakydamas, Paganinis meiliai pažiūrėjo į savo mylimą smuiką.

Pamažu berniukas, 1796 metais pieštame portrete atrodąs gana gražus, pavirto jaunuoliu, kurio veide ir visoje išvaizdoje atsispindėjo vaikystėje bei paauglystėje patirti nežmoniški sunkumai, dvasiniai išgyvenimai, maištingos sielos nerimas, nepaprasta minčių įtampa. Visa tai paliko pėdsakus — nedailiai sudėtai, prakauliai Nikolo figūrai stigo grakštumo, judesiams ir gestams ramios elegancijos, o veidą pernelyg anksti išvagojo raukšlės. Bėgant metams, blyški jo oda tapo panaši į numirėlio, liesi skruostai įkrito, abipus nosies įsirėžė dvi gilios raukšlės, būdingos patyrusiems daug kančių ir viskuo nusi-

vylusiems žmonėms; karštligiškai spindinčios akys dar labiau sulindo į tamsias akiduobes po išsišovusiais antakių lankais; aukštoje plačioje kaktoje iškilo aiškiai matomas „muzikinis gumbas"; lūpos suplonėjo, burnos kerteles aprietė pašaipos raukšlelės; ereliška nosis visai sukumpo; iš po ilgų, garbanotų ir susivėlusių plaukų kyšojo tarsi fauno didelės, atlėpusios ausys; šiurkščių kampuotų bruožų veidas labai derėjo prie liesos, prakaulios figūros; ištįsusios rankos ir kojos nerangiai lankstydavosi drabužiuose lyg už virvutės tampomo žaislinio žmogeliuko, keldamos keistą įspūdį: šios medinės galūnės atrodė nepaprastai lanksčios. Be galo plona ir švelni oda pasidarė dar jautresnė ir tuoj pat apsipildavo prakaitu ne tik per vasaros karščius, bet ir žiemą, kai jis imdavo klausytis muzikos arba griežti. Kiauras dienas, nuo ryto iki vakaro, darant tuos pačius judesius, iškrypo Paganinio liemuo: anot gydytojo Benačio, siaura ir apvali jo krūtinė viršuje įdubo, o kairioji jos pusė nuo smuiko tapo platesnė už dešiniąją; perkusija buvo aiškesnė dešiniajame šone, mat kadaise Parmoje Paganinis persirgo pleuropneumonija. Kairysis petys buvo gerokai aukštesnis, ir Nikolui nuleidus rankas, viena atrodydavo daug ilgesnė. Plaštakos ir pirštai buvo kaip visų žmonių, bet galėjo kone dvigubai išsitempti, o kairiosios rankos pirštai — žaibiškai padaryti neįtikimiausius, fantastiškus judesius. Be abejo, pati gamta sukūrė šį nepaprastą smuikininką, kuris įgimtas savybes vėliau ištobulino atkakliu, katorgišku darbu.

Paganinis turėjo puikią klausą, kokia pasigirti gali nebent nakties gyvūnai. Jo kairioji ausis, nuolat palinkusi prie smuiko stygų, buvo tokia jautri, kad ją imdavo skaudėti, jei šalia kas nors garsiai kalbėdavo. Be to, jis girdėdavo tyliausius garsus, sklindančius iš labai toli. Nepakęsdavo menkiausio falšo. Švelniai palietęs stygas suderindavo smuiką, trenkiant dideliam orkestrui ar kurtinamai dundant mušamiesiems.

Kita Paganinio organizmo ypatybė — labai didelės smegenėlės, glūdinčios po neįprastai išsišovusiu kaukolės gumburu.

Šie bruožai, kurie su amžiumi darėsi vis ryškesni, buvo pastebimi dar vaikystėje ir paauglystėje. Tačiau

svarbiausias Paganinio dvasinio ir fizinio brendimo etapas — 1799—1800 metai.

Pajutęs (niekas to negalėjo žinoti geriau už jį patį), kad jau įvaldė sudėtingiausią techniką, kad klasikų kūrinių studijavimas nebegali duoti jam nieko nauja, Nikolas suprato turįs išsivaduoti iš tėvo globos, palikti šeimą, pakeisti aplinką. Tik būdamas laisvas ir nepriklausomas jis galėsiąs tobulėti kaip menininkas ir asmenybė.

Kaip rašo Kodinjola, paskutiniai dveji XVIII amžiaus metai Nikolui buvo audringi. 1799-aisiais Genuja įnirtingai grūmėsi su išorės ir vidaus priešais — vyko kruvinos kovos su austrais, žmonės kaip musės krito nuo bado ir epidemijų. Genujiečiams į pagalbą atskubėjęs generolas Masena paėmė į savo rankas gynybą, nukreiptą prieš generolo Hohencolerno armiją, kuri ilgus mėnesius laikė apsiautusi didvyriškai kovojantį miestą. Tuo tarpu, kai aštuoniolikmetis Paganinis, viską pasaulyje pamiršęs, tobulino savo techniką Polčeveros slėnyje, genujiečiai badavo ir kentėjo neapsakomas kančias: duona buvo griežtai normuojama, bulvės valgomos su lupenomis, arkliena, šuniena ir katiena tapo delikatesais, žmonės nesibjaurėjo net kirminais bei šikšnosparniais. Gatvėse riogsojo šiurpios krūvos lavonų, o gyviesiems kasdien darėsi vis sunkiau ir sunkiau. Kaip didžiausia brangenybė buvo saugoma kiekviena saujelė miltų, kiekvienas kibiras vandens. Dėmėtoji šiltinė pjovė žmones be gailesčio ir atvangos.

Italų poetas ir revoliucionierius Ugas Foskolas, kuriam tuomet ėjo dvidešimt antrieji, ugningu žodžiu drąsino kareivius, skatino veikti politinius pabėgėlius, kėlė ūpą miestiečiams. Nebijodamas pavojų, šis nutrūktgalvis, anot jo biografo de Dono, erzindavo priešus jodamas šuoliais ant eiklaus žirgo „tarsi kentauras". Poeto nejaudino nei priverstinė duonos su pienu dieta, nei šiurkščių šiaudų guolis: karštas jo kraujas dėl to neatvėso, šis nežaboto temperamento vyras ir dabar plykstelėdavo kaip parakas, išvydęs gražią moterį. Kaip tik šiuo kraupiu metu poetas sukūrė odę nuostabiajai amazonei Luidžai Palavičini, aikštingo žirgo išmestai iš balno Sestrio paplūdimyje. Odė, parašyta viešpataujant nevilčiai ir mirčiai, skambėjo

lyg triumfo himnas gyvenimui ir grožiui. Vėliau poetas ir muzikas susitiko; bet kol kas juodu kūrė atskirai — vienas eiles, kitas garsus.

1800 metų birželio 4 dieną Genuja turėjo kapituliuoti. Tuo tarpu, kai Ugas Foskolas ieškojo tėvynės svetur, Nikolas Paganinis, kaip ir anksčiau, svajojo pabėgti iš gimtųjų namų. Netrukus, 1800 metų birželio 14 dieną, Bonapartas laimėjo Marengo mūšį, užėmė Italiją, birželio 24-ąją prancūzai vėl įžengė į Genują.

Kitais metais Paganiniui galų gale pavyko išsivaduoti iš tėvo globos[13]. Rugsėjo pradžioje jį matome Lukoje. Senoji oligarchinė respublika į savo herbą buvo įrašiusi nuostabų, pranašišką žodį: *Libertas*[14].

Trečias skyrius

LUKOJE

Savo kelyje pamatėme mūro siena apjuostus Lukos bokštus, stūksančius virš pievų ir laukų...

Facijus delji Ubertis.
Kelionių vadovas

Štai ji, Luka, vidur žalios lygumos, tarp derlių vynuogynų ir vešlių alyvmedžių giraičių, susiveržusi raudona viduramžius menančių sienų juosta, apkaišyta patrankomis ir kupliais medžiais. Tokią ją pirmąsyk pamatė devyniolikmetis Paganinis rugsėjo 14-ąją, kai, nusipurtęs snaudulį, senasis miestas ruošėsi Šv. Kryžiaus atlaidams. Yra žinoma, kad Lukoje saugomas medinis Nukryžiuotasis, vadinamas „Šventuoju veidu". Šis Kristaus atvaizdas, stebuklingai laivu atgabentas iš Palestinos į Italiją, nuo pir-

---

[13] 1800-ųjų gale jaunasis Paganinis atnaujino koncertinę veiklą: išliko tų metų gruodžio 5 dieną Modenoje įvykusios akademijos programa, iš kurios matyti, kad jis griežė Rodė koncertą, „Lodoiskos" uvertiūrą, variacijas „Karmanjolės" tema ir Kroicerio koncertą. Gruodžio 21 dieną Paganinis — vėl Modenoje: šįsyk jis griežė „Ispanišką fandangą", kuriame atkūrė įvairių paukščių čiulbėjimą.

[14] Laisvė (*lot.*).

mųjų šio tūkstantmečio amžių viliojo į Luką minias tikinčiųjų. Einąs į Romą viduramžių maldininkas manydavo privaląs sustoti Lukoje ir pagarbinti relikviją. Tai buvo būtinas šventojo kelio etapas. Nuo anų laikų Lukoje vykdavo ir dabar tebevyksta iškilmingi Šv. Kryžiaus atlaidai. Galimas daiktas, šventės išvakarėse Paganiniui teko matyti fantastinį reginį — tradicinę „eiseną su žvakėmis", kurioje dalyvaudavo miesto gyventojai ir aplinkinių kaimų žemdirbiai. Visi jie laikydavo rankoje degančią žvakę. Paskui miesto valdžią, kareivių būrius, puošniai apsitaisiusius tarnus ir trimitininkus, nešančius miesto vėliavas su Šv. Kryžiaus atvaizdu, plati žmonių upė tekėdavo nuo Šv. Martyno iki Šv. Frediano bažnyčios. Procesija, rašo Ladzareskis, „tarsi ugnies srautas plaukė kreivomis gatvelėmis, pro gausybės žibintų apšviestus niūrius namus, kurių balkonai buvo papuošti šilkais ir brangiais kilimais".

Rytojaus dieną, švintant, kurtinanti „didelių ir mažų mortyrų bei tvirtovės patrankų" salvė duodavo ženklą, kad atlaidai prasidėjo. Mugė Šv. Mykolo aikštėje sutraukdavo margą prekiautojų ir pirkėjų minią, knibždėte knibždančią prie krautuvėlių, aplink cirkininkus, šarlatanus, astrologus, pasakorius. Žmonės valgydavo tradicinius saldumynus, šokdavo, dainuodavo, grodavo įvairiais instrumentais. Šioje šventėje muzikai tekdavo didelis vaidmuo; čionai paprastai suvažiuodavo iš svetur daug muzikantų, kurie „mielai grodavo per mišparus, mišias, procesiją, eiseną su žvakėmis".

Paganinis žinojo šią tradiciją ir nusprendė pagriežti Lukos katedroje susirinkusiai miniai. Tuo metu jis naudojosi labai ilgu stryku; jo smuiko stygos irgi buvo gana neįprastos. Jis pats „Autobiografijoje" pasakoja, kad iš pradžių visi šaipėsi, bet, priduria, „kai pagriežęs susilaukiau audringų plojimų, kiti smuikininkai neišdrįso siūlyti savo paslaugų".

Lukos miesto archyve saugomas ranka rašytas laikraštukas „Lukos užrašų knygelė", redaguotas vieno reakcingo rašytojo. 1801 metų pradžios egzemplioriuje yra žinutė: „...Šv. Martyno aikštėje stovėjo visas Lukos batalionas, gana nedidelis, nes daug kareivių buvo dezer-

tyravę... Šventės rytą į giedotines mišias atvyko miesto valdžia su palyda... Mišios ilgai truko, nes prelatas iš lengvabūdiškumo leido atlikti dar niekur negirdėtą muziką kažkokiam Genujos jakobinui Paganiniui, kuris pradėjo iškart po Kyrie eleison ir griežė ištisas dvidešimt aštuonias minutes. Tasai ponas muzikavo gana meistriškai, bet neturėjo nei kriterijaus, nei skonio. Mėgdžiojo paukščius, fleitas, trimitus, ragus, kol galų gale jo koncertas pavirto *opera buffa,* nes visi juokėsi ir žavėjosi smuikininko meistriškumu bei mokėjimu valdyti instrumentą. Jaunikaitis nesuprato, kad paukščių ir muzikos instrumentų mėgdžiojimas, nors meistriškas, tėra jaunystės kaprizas, su saiku leistinas per akademijas, tik ne šventoje vietoje. Šis koncertas turėjo nepaprastą pasisekimą visų pirma tarp jakobinų, kurie tvirtino, kad per Šv. Kryžiaus atlaidus dar niekad neskambėjusi tokia muzika ir kiekvieną, kuris drįstų ją peikti, reikėtų pasodinti į kalėjimą".

Netrukus Paganinis vėl griežė „per iškilmingas naktines pamaldas", ir jo koncertas sukėlė tokį visų entuziazmą, kad vienuoliai turėjo lipti nuo chorų žemyn ir garsiai reikalauti tylos.

Viename Domeniko Džeminianio laiške, perduotame saugoti Paganinio testamento vykdytojui Ladzarui Rebicui, randame pranešimą: „Pirmą kartą Luka išgirdo Paganinį 1801 metų rugsėjo 14 dieną, per Šv. Kryžiaus atlaidus. Spalio mėnesį jis buvo pakviestas griežti į Kapucinų bažnyčią; tada koncertas neįvyko, bet didžiulį pasisekimą smuikininkas turėjo tų pačių metų gruodžio mėnesį Švč. Mergelės Marijos bažnyčioje. Paskui jis koncertavo dvaro rūmuose, o po kelių dienų jam buvo suteiktas pirmojo respublikos smuikininko titulas. Šios žinios paimtos iš Demokratinės valstybės įvykių kronikos".

Taigi Paganinis tapo pirmuoju Lukos respublikos smuikininku. Toks greitas talento pripažinimas, savaime suprantama, jam glostė savimeilę. Lukoje jis išgyveno kelerius metus. Einamos pareigos jam leido per atostogas aplankyti Pizą, Livorną ir kitus Toskanos miestus. Kalbėdami apie Paganinio gyvenimo tarpsnį nuo 1801 iki 1805 metų, biografai paprastai duoda valią fantazijai. Pavyzdžiui, jie sukūrė istoriją, jog smuikininkas buvęs uždary-

tas į kalėjimą ir ilgai sėdėjęs karceryje dėl to, kad, anot vienų, nužudęs žmoną, anot kitų — meilužę. Jam buvę leista pasiimti į kalėjimą smuiką, ir kadangi visos stygos, išskyrus ketvirtą, nutrūkusios, jis ir išmokęs be galo virtuoziškai griežti ja viena. Kiti paistė, esą jis stygas pasidaręs iš... nužudytos moters žarnų! Buvo ir tokių, kurie tvirtino, jog šiuos metus praleidęs katorgoje. Paganinis, girdi, todėl šlubčiojąs kaire koja, kad ilgai ji buvusi prikaustyta prie grandinės.

Paganinio gyvenimą Toskanoje galima atkurti gana lengvai. Kaip matysime, paslaptis gaubia vien laikotarpį, atiduotą meilei, kuri smuikininką buvo atskyrusi nuo pasaulio ir sustabdžiusi jo koncertinę veiklą.

Iš Lukos periodo yra išlikę du labai įdomūs laiškai. Štai pirmasis, Bartolomėjo Kviličio rašytas Ladzarui Rebicui:

„Nėra abejonės, kad garsusis smuikininkas ponas Paganinis, kai jaunystės metais gyveno Lukoje ir ten kurį laiką griežė orkestre, kėlė visų susižavėjimą. Jis kaip galėdamas padėjo vargšams, ypač savo profesijos žmonėms. Paganinis nepavydėjo kitiems muzikos mokytojams, gerbė net daug silpnesnius už save ir dažnai labai taktiškai patardavo jiems taikyti kitokį mokymo metodą, o nepatyrusiems muzikantams, kurių tais laikais nestigo, buvo pakantus ir niekad nepriekaištavo. Jis mokė griežti ne tik smuiku, bet ir kitais styginiais instrumentais. Pavyzdžiui, ilgą laiką labai sėkmingai pas jį mokėsi griežti violončele ponas Andželas Torė. Nereikalaudamas atsilyginti, draugiškai duodavo pamokas muzikui Frančeskui Bandetiniui, vėliau tapusiam pirmuoju karališkosios kapelos kontrabosistu, padėjo jam įsiminti naują griežimo šiuo instrumentu techniką. Muzikai Delepianė ir Džovanetis irgi pas jį mokėsi smuikuoti; jiems labai meistriškai jis net sukūrė pratimus".

Taigi Paganinis jau tada laikėsi garsaus savo devizo: „Didelių nebijau, mažų neniekinu!" Skaitant šį laišką, krinta į akis Paganinio gera širdis ir dosnumas, nors, kaip orkestro muzikantas, jis pats gaudavo gana kuklų atlyginimą. Šis tvirtinimas prieštarauja (beje, priešingi bus

ir kai kurie kiti faktai; tuo įsitikinti dar turėsime progos) piktam kaltinimui, esą genujietis buvęs šykštuolis ir gobšas.

Skaitant laišką, patraukia dėmesį ir tai, kad dvidešimtmetis Paganinis orkestre įgijo patirties. Guvus ir imlus smuikininko protas padėjo perprasti kiekvieno instrumento esmę, griežti neįprastu, originaliu būdu. Darbas orkestre, kaip jaunajam Šubertui ir Listui, pravertė rašant simfoninius kūrinius. Vėliau matysime, kad Paganinis taps puikiu dirigentu ir ši veikla turės didelės reikšmės jo karjerai.

Antrasis laiškas, irgi Ladzarui Rebicui, rašytas Terezos Kikos Kviliči:

„Kadangi per mano brolį Bartolomėją Kviličį prašėte, kad aš ką nors parašyčiau apie garsiojo smuikininko pono Nikolo Paganinio gyvenimą Lukoje, patenkinu jūsų pageidavimą. 1811 metais, kai, būdama našlė, pagimdžiau sūnų, kviečiau poną Paganinį į kūmus. Jis buvo labai delikatus ir iš pradžių atsikalbinėjo, nes pagal mūsų religiją kūmas su savo krikštavaikiu artimai susigiminiuoja. Tačiau, man atkakliai prašant, jis nusileido, palaikė kūdikį prie šventos krikštinės ir po apeigų, kaip įprasta, norėjo įteikti dovaną, nors tuo metu pats vos sudurdavo galą su galu. Paganinio garbei norėčiau pasakyti, kad jis buvo labai gailestingas artimui, gero, pagirtino elgesio ir kiek galėdamas šelpdavo bėdoj atsidūrusius vargšus".

Iš tikrųjų šiltais žodžiais kalba apie Paganinį jo bičiulė iš Toskanos. Vėl laiške minimas jo dosnumas.

Tuo tarpu pasakymas „gero, pagirtino elgesio" prieštarauja paties smuikininko, atrodo, labai nuoširdžiam prisipažinimui. Štai ką jis rašo Šotkiui:

„Kaip žmogus, turėjęs neramų, kartais net labai audringą gyvenimą, prisipažįstu, kad jaunystėje neišvengiau klaidų, kaip ir daugelis mano amžiaus vaikinų, kurie, ilgą laiką gyvenę beveik kaip vergai, staiga pasijunta laisvi, niekieno nevaržomi, galį elgtis kaip tinkami. Suprantama, po ilgo susilaikymo jie trokšta vis naujų ir naujų malonumų. Gana anksti susilaukiau nepaprastos sėkmės, kuri, tiesą sakant, buvo pernelyg didelė jaunam

karštos prigimties vyrui. Dažnos kelionės po įvairius miestus, didelė, kaip ir kiekvieno italo, aistra menui, genujietiškas kraujas — reikia manyti, jis teka truputį greičiau negu vokiškas,— visa tai ir dar daug kitų dalykų mane dažnai suvesdavo su nedorais žmonėmis. Galiu kuo nuoširdžiausiai prisipažinti, kad ne sykį buvau patekęs į rankas „virtuozams", mokantiems groti nepalyginti geriau ir meistriškiau už mane, žinoma, ne smuiku ir ne gitara. Kartais per vieną vakarą prarasdavau kelių koncertų honorarus ir per savo lengvabūdiškumą patekdavau į tokią padėtį, iš kurios išgelbėti galėdavo tik mano smuikas".

Šios eilutės iškalbingai byloja apie jauną, dar neturintį patirties Paganinį, kuris, staiga pasijutęs laisvas ir savarankiškas, atsidūrė ant pražūties slenksčio. Būdamas karštakošis, jis stačia galva pasinėrė į meilės nuotykius ir kortas. Tikriausiai Lukoje, toli nuo griežto tėvo akių, apkvaitęs nuo laisvės, kurios iki šiol dar nebuvo ragavęs, Nikolas puolė į moterų glėbį — ši aistra vėliau jam brangiai atsieis — ir susirgo pavojinga lošimo liga, nuo kurios, laimė, jį gana greitai išgydė vienas įvykis, smarkiai atvėsinęs kunkuliuojantį kraują ir davęs pamoką visam gyvenimui.

Tuo metu Paganinis turėjo tik vieną kamerinį smuiką, puikų instrumentą, turbūt tą patį, kurį Parmoje buvo gavęs dovanų iš dailininko Pazinio. Kažkoks kunigaikštis — jo vardo maestro nenorėjo minėti — seniai geidė šį smuiką įsigyti ir kartą net prisispeitęs klausinėjo Nikolą, kiek už jį norįs. Paganinis nė neketino su smuiku skirtis, todėl užsiprašė negirdėtos sumos — dviejų šimtų penkiasdešimt aukso monetų. Kunigaikštis atsakė suprantąs juokus, tačiau šimtą aukso monetų duoti galįs.

Kaip tik tą dieną Paganinis labai prasilošė ir buvo benorįs už pasiūlytą kainą atiduoti smuiką kunigaikščiui, bet nelauktai atėjęs draugas pasiūlė vakare kartu nueiti į lošimo namus. Visą smuikininko gerą sudarė trisdešimt frankų, ir jau buvo užstatyti žiedai, laikrodis, segė ir kiti bent kokią vertę turį daiktai.

„Surizikuosiu šiais apgailėtinais turto likučiais,— nu-

sprendė jis,— ir jei likimas nuo manęs nusigręš, parduosiu kunigaikščiui smuiką ir išvažiuosiu į Peterburgą taisyti savo piniginių reikalų koncertais".

Jis sutiko su draugo pasiūlymu ir vakare ant lošimo stalo metė paskutinius pinigus. Greit iš trisdešimties frankų liko tik trys, ir smuikininkas jau vaizdavosi vykstąs į tolimąją Rusiją. Bet staiga deivei Fortūnai jo pagailo, ir jis išlošė šimtą šešiasdešimt frankų. Tačiau Paganinis taip išsigando, kad suprato, jog „lošėjas — niekingiausias pasaulio žmogus", ir „tai įsikalęs į galvą", nuo to vakaro visiems laikams atsikratė šios pražūtingos aistros.

Netrukus Paganinis už savo meistriškumą gavo dovanų dar vieną puikų instrumentą. Kartą vakare jis atsidūrė Livorne be smuiko. Gal jį buvo užstatęs, o gal čionai atvažiavo šiaip sau, ieškoti pramogų, bet jam buvo pasiūlyta surengti koncertą ir paskolintas brangus smuikas, priklausąs turtingam pirkliui, meno mėgėjui Livronui. Kai Paganinis virtuoziškai atliko Viočo koncertą, ponas Livronas tarė:

— Daugiau niekieno ranka nepalies šio instrumento. Jį tik išniekintų. Smuikas jūsų.

* * *

Šiuo metu smuikininko gyvenime pirmą kartą pasirodo moteris. Ją gaubia intriguojanti paslaptis ir nežinomybės skraistė. Paganinis niekad niekam neminėjo jos vardo, ir toks kuklus santūrumas leidžia manyti buvus gilų jausmą kilniai ir pagarbos vertai moteriai. „Autobiografijoje" jis prasitaria, kad tuomet dirbęs žemės ūkio darbus ir „su malonumu virpinęs gitaros stygas". Tik vieną kartą maestro apie tai kažką pasakojo Fetisui, tačiau nesakė, nei kas buvo ta moteris, nei kur juodu susitikinėjo. Nušvietęs pirmą Paganinio viešnagę Toskanoje, Fetisas rašo:

„Nors pačioje jaunystėje Paganinį visur lydėjo sėkmė ir triumfas, dėl vienos istorijos, kokių apstu didžiųjų menininkų gyvenime, smuikas staiga liovėsi jam teikęs pasitenkinimą kaip anksčiau. Kalta čia buvo aukštuomenės

dama, kurią maestro beprotiškai įsimylėjo. Meilė pasirodė esanti abipusė, ir įsimylėjėliai išvyko į Toskaną — nežinomoji ten turėjo dvarą. Dama meistriškai skambino gitara ir savo pomėgiu užkrėtė Nikolą, kuris šiam instrumentui, kaip kadaise smuikui, atsidavė kūnu ir siela. Netrukus, draugės padedamas, sukūrė naują skambinimo gitara techniką ir beveik trejus metus stengėsi perprasti ne tik šį instrumentą, bet ir agronomijos mokslus, kad jau atsirado tokia galimybė nuostabiame širdies damos dvare. Tuo laikotarpiu jis parašė dvylika sonatų gitarai ir smuikui, kurios sudaro jo 1 ir 3 opusus. Ilgainiui meilė išblėsta tiek kaimo lūšnose, tiek rūmuose. Išblėso ir Paganinio širdy. Vieną dieną jis vėl paėmė į rankas smuiką, nusprendęs pakeliauti po pasaulį. 1804 metų gale, grįžęs į Genują, kelis mėnesius atsideda kūrybai".

Sprendžiant iš to, ką rašo Fetisas, romanas su aukštuomenės dama truko nuo 1802-ųjų pradžios iki 1804-ųjų pabaigos. Tai ir yra tie treji Paganinio gyvenimo metai, kuriuos, kaip minėjome, vis dar gaubia paslaptis.

Dideliame neišleistų Paganinio darbų rinkinyje yra apie dvidešimt kūrinių gitarai[15], smuikui ir gitarai, be to, styginiams ir gitarai. Didžioji sonata gitarai susideda iš trijų dalių: *Allegro risoluto; Romanza più tosto largo, amorosamente; Andantino variato, scherzando.* Šių dalių pavadinimai, kaip matysime, atitinka tris jaunojo Paganinio meilės nuotykius.

Kitas natų autografas, užrašytas lapelyje, turbūt išplėštame iš bloknoto,— trumputis valsas, po kuriuo autoriaus ranka pažymėta: „Šešios sonatinos Nikolo Paganinio prancūziškai gitarai. Sakau tai atvirai ir labai nuoširdžiai". Po kelių penklinių pridurta: „Nepataikaudamas".

Gal mylimieji buvo susipykę, ir šis raštelis — bandymas susitaikyti? Nežinia... Atskirame lapelyje yra ir „Mažasis beprotiškas menuetas". Debesys išsisklaidė, ir kom-

---

[15] Du iš šių kūrinių dedikuoti „poniai Didai"; todėl Bonaventūra spėja, kad šis vardas yra tos „aukštuomenės damos". Bet vienoje dedikacijoje minimas daktaras Borda nukelia šiuos kūrinius į Pavijos laikotarpį, į 1822 metus; taigi Bonaventūros spėjimas nepasitvirtina.

pozitorius rašo muziką netverdamas džiaugsmu? Galbūt...

Toliau, tarp duetų smuikui ir gitarai, randame „Meilės duetą", suskirstytą į šias dalis: „Pradžia", „Malda", „Pritarimas", „Drovumas", „Džiaugsmas", „Kivirčas", „Susitaikymas", „Meilės ženklai", „Žinia apie išvykimą", „Išsiskyrimas".

Išvykimo, matyt, būta tokio skubaus, kad kūrinys liko nebaigtas. Tikriausiai jis skirtas tai pačiai bičiulei iš Toskanos. Ta dama labai mėgo skambinti gitara, gal net pati atlikdavo šiuos kūrinius, nes viename lapelyje yra nurodymas: „Patartina ne vien natas groti, bet ir pauzes išlaikyti...", ir Paganinis, kuriam laikui atidėjęs į šalį smuiką, ėmė rašyti muziką šiam instrumentui, kad jai suteiktų malonumo. Šią jo sielos būseną, ko gero, labai atitiktų kitas kūrinys — Penktoji sonata: *Cantabile (Andante appassionato, con flessibilità),* kuriame harmoningą gitaros ir smuiko duetą galima suprasti kaip neišvengiamą damos ir Nikolo sąjungą...

Per tą aukštuomenės damos meilę gitarai[16] ir Paganinis išmoko gerai groti šiuo instrumentu; tai jam labai pravertė vėliau. Kaip rašo Konestabilė, būdamas tarp draugų Nikolas kartais grodavo abiem instrumentais. Gitarą turėdavo pasikabinęs ant kaklo, o smuiką laikydavo ant kelių ir tiesiog žaibiškai juos kaitaliodavo. Ilgainiui gitara liovėsi jį, kaip virtuozą, dominusi ir jis tik retkarčiais rašydavo jai muziką arba stengdavosi ja išgauti melodiją, kuri neišeidavo su smuiku.

Gitara — jos kitaip negu smuiko išdėstytos stygos — dar labiau išlavino Paganinio kairės rankos riešą ir plaštaką, liauni jo pirštai tapo nepaprastai miklūs.

Žinoma, kad romano su aukštuomenės dama laikotarpiu Paganinis mokėsi ne tik skambinti gitara, bet ir ūkininkauti. Kaip jau buvo minėta, dama Toskanoje turėjo vilą ir didelį dvarą, kuriame prisiglaudė su širdies draugu. Spėjama, kad ji buvo keleriais metais vyresnė už Nikolą, kad jos vyras gyveno toli nuo čia ir jai, XIX amžiaus diduomenės moteriai, nedaug tereiškė. Visai galimas daiktas, kad ji našlavo. Turėdama aukštą visuomeninę padėtį,

---

[16] XIX a. pradžioje gitara Europoje buvo nepaprastai populiari.

nuo nieko nepriklausė ir tvarkė savo gyvenimą kaip tinkama, nebijojo, kad žmonės gali pasmerkti jos romaną su jaunu Genujos muzikantu.

Ištrūkęs iš negailestingų aistrų nagų — moterų ir lošimo — vos dvidešimt metų sulaukęs jaunikaitis buvo mažumą pavargęs. Bičiulė iš Toskanos jį mylėjo galbūt truputį motiniškai — moterys dažnai taip myli jaunesnius už save vyrus — ir globojo kaip perekšlė. Ji Nikolą vertė laikytis teisingo režimo, rūpinosi, kad jis sveikai maitintųsi, daug dirbtų lauke, gerai pailsėtų ir, kas be ko, visa tai derino su karščiausios meilės valandėlėmis.

Romanas, kaip matėme, truko trejus metus. Vėliau Paganinis niekad ilgam neprisirišdavo prie vienos moters. Ir turbūt niekad nesutiko žmogaus, dariusio jam tiek teigiamos įtakos. Jokios moters, išskyrus savo motiną, jis neprisimindavo su tokiu švelnumu ir apgailestavimu kaip šios toskanietės. Nuo to laiko šis klajojantis Don Žuanas buvo visada vienas, nors meilės nuotykių turėjo gausybę. Kaip žmogus širdies gilumoje jis buvo vienišas, o kaip menininkas — amžinai sujungtas su savo smuiku.

Ketvirtas skyrius

ELŽBIETA BONAPART, BALTOJI ROŽĖ

Didelių nebijau, mažų neniekinu.

Paganinis

Tuo laikotarpiu, kai jaunasis Paganinis griežė Lukos respublikos orkestre ir džiaugėsi meilės kilmingajai toskanietei malonumais, Europoje, taigi ir Italijoje,— visur, kur siekė Napoleono ranka,— dėjosi svarbūs dalykai. 1799 metų briumero 18-ąją, nuvertęs respubliką ir Direktoriją, Napoleonas pasiskelbė pirmuoju konsulu. 1804-ųjų gegužės 18 dieną, po ketverius metus trukusios diktatūros,— Prancūzijos imperatoriumi. 1805-ųjų balandžio 2-ąją išvyko su Žozefina į Italiją. Balandžio 23-iąją Milane jam buvo uždėtas Italijos karaliaus vainikas. Po iškilmių imperatorius su imperatoriene aplankė Genują bei kitus

Šiaurės Italijos miestus ir 1805 metų liepos 18-ąją grįžo į Sen Klu.

Netrukus Napoleonas savo šeimos nariams ėmė dalyti miestus ir provincijas, kunigaikštystes ir sostus. Juozapas gavo valdyti Neapolį; Paulina — didžiąją Gvastalijos kunigaikštystę; Eugenijus Boarnė, Žozefinos ir pirmo jos vyro sūnus, buvo paskelbtas Italijos karalystės su sostine Milanu vicekaraliumi. Marijai Onai, vėliau pasivadinusiai Elžbieta[17], teko Lukos ir Pjombino kunigaikštystė. Jos valdovė atsidavė Napoleono globai ir paprašė jį kunigaikščio, tikriau sakant, kunigaikštienės titulo, nes, anot vieno istoriko, „Elžbieta žinojo, kad ši „daržo baidyklė su uniforma" gali būti valdovas nebent popieriuje".

„Daržo baidyklė su uniforma" buvo korsikietis kapitonas, vėliau pakeltas pulkininku, Paskualė Bačokis, kurį Napoleonas perkrikštijo Feliče[18], nes Paskualė — kvailio sinonimas[19] italų komiškajame teatre. Bet, nors buvo pakeistas jo vardas, jis neįgavo daugiau proto.

Elžbieta, priešingai, garsėjo kaip protinga ir išsilavinusi moteris. Ji labiausiai iš visų buvo panaši į genialųjį savo brolį. Nedaug kam žinomoje B. Sanšol-Anro knygoje „Ševaljė Luidžis Andžolinis", kurioje autorius pateikė 1803—1821 metų šio Toskanos diplomato ir kunigaikščio Kamilo Borgezės (Andžolinis buvo svotas jo ir Paulinos vestuvėse) korespondenciją, Elžbieta Bačoki aprašoma štai kaip: „Gaila, kad iš Prancūzijos imperatoriaus šeimos kunigaikštienę Elžbietą menkiausiai pažinojau, nes ji, kaip pasirodė, protingiausia ir labiausiai išsilavinusi. Jos manieros, elgsena kaip paties imperatoriaus, ir be galo stebėčiausi, jei kitoks būtų jos charakteris. Po gimdymo jos formos suapvalėjo, veidas pasidarė skaistus, ji tiesiog žyste pražydo..."

Šis laiškas iš 1806 metų. Taigi, atrodo, anksčiau Elžbieta grožiu nepasižymėjo. Šit kaip ją aprašo Masonas: plaukai ir akys juodi, burna didelė, dantys gražūs, pati labai

---

[17] Mariją Oną greičiausiai perkrikštijo jos brolis Liucijus, labai mėgęs keisti savo šeimos moterų vardus.

[18] *Felice* — laimingas (*it.*).

[19] Kai Elžbieta su Feliče važiavo iš Florencijos, minia šaukė jiems pridurmui: „Kai tu buvai Feliče, mes buvome Paskualės. Dabar vėl būk Paskualė, o mes būsime Feličės!"

aukšta ir liesa, tikra lenta, kone hermafroditas, panaši į tuos hibridus, „kurių kūną formuoja protas ir kurie, neįgavę nė vieno patrauklaus priešingos lyties bruožo, praranda visą savo lyties žavesį". Prancūzų rašytojo manymu, nei Elžbietos išvaizdoje, nei figūroje, nei veide nebuvo nieko moteriško.

Pažvelgę į oficialų, išdailintą, įsiteikiančio dailininko tapytą portretą, saugomą Lukos dailės muziejuje, pamatysime liekną, bet ne tokią jau plokščią figūrą su neoklasikinio stiliaus mantija ir briliantais nusagstyta diadema ant juodų plaukų kupetos, iš po kurios į mus žiūri gana griežtų bruožų, šalta moteris, labai panaši į Napoleoną — tokių pat ryžtingų, įdėmių akių, tokio pat bejausmio veido.

Elžbieta gimė 1777 metais ir buvo ketvirtas vaikas šeimoje. Jos motina Leticija Bonapart ištekėjo labai jauna, vos keturiolikos metų, ir pagimdė trylika vaikų, iš kurių gyvi liko aštuoni: Juozapas, Napoleonas, Liucijus, Elžbieta, Liudvikas, Paulina, Karolina ir Jeronimas. 1784-aisiais, mirus vyrui, Leticija, Korsikos gubernatoriaus Marbefo remiama, dukrą įtaisė į Sen Syro koležą, kur mergaitė įgijo kuklų išsilavinimą, pamėgo literatūrą ir išmoko manieringai ir nenuoširdžiai elgtis. Kai 1792-aisiais revoliucija šią aristokratų mokyklą uždarė, Napoleonas Elžbietą parvežė į gimtąjį Ajačą. Vėliau ji su seserimi gražuole Paulina nederamu elgesiu pridarydavo šeimai daug nemalonumų. Šuniui ant uodegos nuėjo planuojama santuoka su admirolu Triugė, bet netrukus, 1797-aisiais, ji Marselyje ištekėjo už Feličės Bačokio, korsikiečio kapitono iš geros šeimos, gražaus vyro, bet plikšio ir nevykėlio. Net dabar nesiliauja dariusi nemalonumų garsiajam savo broliui: nerodo reikiamos pagarbos ir elgiasi, kaip išmano, nepaisydama, ar jam tai patinka, ar ne, piktina jį skandalingais poelgiais ir arogantiškais drabužiais; Žozefinos ji nekenčia, dažnai su ja vaidijasi, dėl niekų, o kartais be jokios priežasties ją įžeidinėja. Kūdikis, gimęs tuoj po vestuvių (sklido kalbos, kad ji jau buvusi nėščia[20]),

[20] Masonas knygoje „Napoleonas ir jo šeima" rašo, kad Marselyje Bačokis pusę metų gyveno Elžbietos motinos namuose, ir priduria: „Tai daug ką paaiškina".

gyvas neišliko, antras berniukas, vardu Napoleonas, irgi mirė, nesulaukęs nė metų. Tada Elžbieta iš Marselio persikėlė į Sen Žermeno rūmus, į Paryžių, ir ten atidarė jos šeimos vertą saloną, į kurį kviesdavosi jaunus poetus ir senus politikus. Paulinos vyras, generolas Leklerkas, rašė Liucijui, kad Elžbietos namai yra „tribunolas, kur teisiami atėję autoriai". Nuolatiniai salono lankytojai buvo rašytojas Šatobrianas, kritikas Laharpas, politikas Fušė ir nevykėlis Engjeno kunigaikštis, vėliau Napoleono įsakymu sušaudytas. Norėdama įsiteikti broliui, Elžbieta kartą surengė pietus, per kuriuos jį supažindino su garsiąja ponia Rekamjė[21].

Kartą ji sumanė įsteigti moterų literatūrinę draugiją. Štai kaip ponia Žiuno aprašo Elžbietos sugalvotą draugijos narių apdarą, kuriuo ji pirmoji ir apsitaisė: laurų vainikas, auksiniais ir įvairiaspalvio šilko siūlais išsiuvinėtas muslino šydas, trumpas sijonas, virš jo — ilga berankovė tunika, apmuturiuota plačiu šaliu. „Šis apdaras,— piktinasi ponia Žiuno,— kažkoks žydų, graikų, romėnų (tik ne prancūzų!) madų kratinys. Kai taip apsivaurinusi ponia Bačoki, niekas nesistebi, nes jau seniai visi priprato prie ekscentriškų jos išdaigų, bet juokinga, kad ji šitaip nori apibjauroti visas doras krikščiones".

Brolis ir sesuo turėjo vieną bendrą bruožą — buvo tuščiagarbiai. Todėl Napoleonas pasistengė kuo greičiau atsikratyti sesers, kompromituojančios jį ne tik ekstravagantiškais savo apdarais, bet ir pernelyg laisvu elgesiu. Tegul ši amazonė ryškiai raudonu cirko jojikės kostiumu, šiurpinanti praeivius Bulonės miške, krečia išdaigas kuo toliau nuo Sen Klu ir Paryžiaus. Imperatorius Elžbietą išsiuntė į Toskaną, įsakęs išmokėti jos kelionės išlaidoms milžinišką sumą — 150 tūkstančių frankų — ir sudaryti palydą iš kamerhero, dviejų dvariškių — damos ir kavalieriaus,— dviejų kompanionų, generalintendanto, gydytojo, skaitovo, keturių tarnaičių, aštuonių tarnų ir dviejų kurjerių.

1805 metų liepos 14 dieną Elžbieta Bačoki pompastiškai įvažiavo į Luką, stebindama miestiečius palyda —

[21] Ponios Rekamjė (1777—1849) salone rinkdavosi prašmatniausia Restauracijos laikų Paryžiaus visuomenė.

dvidešimt keturiomis paradinėmis karietomis ir keturiais nepaprasto grožio imperatoriaus dovanotais ristūnais. Feličė Paskualė Bačokis su prašmatnia uniforma šauniai jojo paskui žmonos karietą, o šventiškai išsipusčiusi Bolonijos, Veronos ir Feraros raitoji garbės gvardija — palydos gale.

Gavusi kunigaikštystę, Elžbieta nedelsdama ėmė iš jos daryti miniatiūrinį Paryžių. Neregėtai puošniame jos dvare visi turėjo laikytis griežto, be galo sudėtingo etiketo iš šimto penkiasdešimt trijų punktų — tokio etiketo nereikėjo laikytis net pačiame Tiuilri. Elžbieta labai rimtai žiūrėjo į savo padėtį ir stengėsi elgtis kaip tikra valdovė. Ji įsteigė akademiją, suorganizavo labdaros draugijas, skatino prekybą ir pramonę, atidarė prancūzų bei italų teatrus. Kunigaikštienė turėjo gerą skonį ir net buvo praminta Lukos Semiramide *pour ses talents et peut-être aussi pour la légèreté de ses moeurs* [22], anot vieno prancūzų istoriko. Tuo pat metu Elžbieta stengėsi palikti napoleonišką pėdsaką miesto architektūroje, kuri jai atrodė pernelyg viduramžiška — mažai šviesos ir erdvės; todėl liepė nugriauti kai kuriuos namus ir bažnyčias (jų vietoje suplanuoti Napoleono aikštę), iš balto Kararos marmuro iškalti gausybę savo šeimos narių statulų ir biustų. Ji paliepė nukalti medalių ir pati nupiešė (argi ne manija?) auksu siuvinėto žalio senatorių munduro eskizą. Savo kunigaikštystėje Elžbieta įvedė Napoleono kodeksą ir parodė turinti kietą ranką bei didelių sugebėjimų valdyti. Valdovė ne tik dirbo šiuos darbus, nuo kurių taikiems Lukos miestiečiams, įpratusiems prie monotoniško, tingaus gyvenimo net kvapą gniaužė, bet ir pagimdė dukterį, o kad labai norėjo sūnaus, tuoj pat ėmėsi mergaitę versti berniuku, ją pakrikštijusi Napoleonu, mirusio sūnaus vardu.

Nedideliam, bet prašmatniam dvarui būtinai reikėjo deramos rezidencijos, ir Elžbieta nedelsdama tuo pasirūpino: liepė restauruoti ir dekoruoti ampyro stiliumi puikius miesto rūmus. Buvo taip pat suremontuoti ir apstatyti didingi Čybo—Malaspinos rūmai Masoje, kur kunigaikštienė retkarčiais trumpam atvykdavo. Kad aplinkiniai pa-

---

[22] Dėl savo talentų ir galbūt papročių laisvumo. *(Pranc.)*

statai neužgožtų rūmų, buvo nugriauta sena Šv. Petro bažnytėlė ir jos vietoje išgrįsta erdvi Apelsinų aikštė.

Savaime suprantama, valdovė negalėjo apsieiti be favorito. Juo tapo vyriausiasis ginklanešys grafas Bartolomėjas Čenamis, kuris užmiesty, Lukos gydomųjų vandenų kurorte, turėjo ištaigingus namus, vadinamus kunigaikščio vila. Elžbieta irgi įsigeidė užmiesčio rezidencijos ir nusižiūrėjo nuostabią vilą Marlijoj, labai linksmoj vietoj į šiaurės rytus nuo Lukos, Matrajos, San Pankracijaus ir Picornio kalvų papėdėje. Vila priklausė grafui Orsečiui, kuris, tiesą sakant, visai neketino su ja skirtis, bet valdovė taip tvirtai pareiškė savo norą, kad grafas turėjo nusileisti ir 1806 metų liepos 5 dieną vilą pardavė.

Įsigijusi vilą, Elžbieta tučtuojau ėmė ją pertvarkyti. Supirko aplinkines žemes, ir, pridūrusi gretimą Vyskupų vilą, gerokai išplėtė savo valdas. Dėl sodo ir parko kreipėsi į architektą Morelį, Malmezono parko projekto autorių; jis padarė keletą eskizų, kuriuos 1812 metais savo darbais papildė architektas Butoris. Buvo užsimota parką paversti tais laikais itin madingu anglišku sodu su erdviais žalių pievų plotais. Tačiau projektą pavyko įgyvendinti tik iš dalies, sklype prieš vilos fasadą. Ežerėliui, baseinams, tvenkiniams, fontanams reikėjo vandens, todėl teko atgaivinti Fragos, Serkijaus intako, senvagę — dar XVII šimtmetyje upelis buvo pakeitęs kryptį. Angliškų pievų pakraščiuose sužaliavo retų veislių medžiai, atgabenti iš Neapolio karaliaus parkų. Ežerėlyje ėmė plaukioti juodosios ir baltosios gulbės, parke laigyti merinosinės ožkos, elniai, gazelės, o giraitėse ir palei alėjas subolavo šimtai marmurinių statulų. Senstelėjusios XVIII amžiaus vilos nebeliko — jos vietoje spindėte spindėjo moderniški neoklasikinio stiliaus rūmai.

Architektai Bienemė, Ladzarinis, Markelis, Paolinelis vilai suprojektavo dar vieną aukštą, pristatė itališką terasą ir portiką, o antrame aukšte įrengė iškilmių galeriją. Salės buvo dekoruotos lipdiniais ir freskomis, apstatytos baltais ampyro stiliaus baldais su auksiniais pagražinimais, papuoštos Kararos marmuro statulomis ir iš Prancūzijos atgabentais gobelenais.

Tuo tarpu Paganinis, nutraukęs meilės ryšius su kil-

mingąja toskaniete, keletą mėnesių praleido Genujoje[23]. Garsas apie jį netrukus pasiekė kunigaikštienę Elžbietą; ji pasiūlė jaunuoliui grįžti į Luką ir užimti dvaro smuikininko ir orkestro dirigento vietą. Paganinis sutiko, nors alga buvo paskirta gana kukli. Elžbieta suteikė jam „kamerinio virtuozo" titulą ir dvaro gvardijos kapitono laipsnį. Taigi dabar, pagal visas garsiojo etiketo taisykles, Nikolas, apsivilkęs prašmatniu munduru, galėjo dalyvauti įvairiose dvaro iškilmėse, į kurias eilinis muzikantas neturėjo teisės patekti. Žinoma, visa tai Paganiniui nebuvo sinekūra. Jis privalėjo diriguoti spektaklius operos teatre, du ar tris kartus per savaitę griežti dvare kaip asmeninis kunigaikštienės Elžbietos smuikininkas ir kas dvi savaitės rengti dvariškiams didelius koncertus. Be to, kadangi Paskualė, tai yra Feličė Bačokis, mėgo griežti smuiku, Paganinis turėjo jį mokyti muzikos. Tuo laikotarpiu Elžbietai jis gana greitai ėmė duoti meilės pamokas. Apie meilės ryšius su kunigaikštiene Bačoki Paganinis po daugelio metų prasitarė savo sūnui Akilei, šis visa tai išklojo sūnui Atilai, o Atila šią paslaptį patikėjo Santei Bardželiniui 1930-ųjų vasario 23 dienos laiške.

Elžbieta buvo penkeriais metais vyresnė už Nikolą. Ji nepasižymėjo grožiu, tačiau proto ir sugebėjimo patikti jai nestigo. Be to, buvo Prancūzijos imperatoriaus sesuo. Nikolui, tokiam tuščiagarbiui kaip ji, ryšys su šia moterimi glostė savimeilę, juoba kad iniciatyvą rodė ne jis ir, reikia manyti, meilužei iš karališkosios giminės nebuvo ištikimas. Kiek yra žinoma, Elžbieta pati jį viliojo ir stengėsi laikyti prie savęs. Tai buvo nelengva, nes smuikininkas nebuvo pastovus, ir netrukus Elžbieta pradėjo jam kelti pavydo scenas.

Meilužiai susitikinėjo tai Lukos rūmuose, tai Marlijos viloje, tai Masos rezidencijoje — ten ir dabar turistams rodoma terasa, kurioje, „virpėdama iš meilės", Elžbieta kiekvieną naktį laukdavo Nikolo, vogčiomis lyg šešėlis slenkančio rūmų pasieniais. Užlipus laiptais į lodžą antrame aukšte, iš kurio kadaise prieš akis atsiverdavo laukų

[23] Genujoje jis davė smuiko pamokas talentingai mergaitei, Katerinai Kalkanjo, kuri jau po septynerių metų žavėjo publiką virtuozišku griežimu.

platybės iki pat jūros, galima įsivaizduoti tuos Paganinio susitikimus su Napoleono seserimi. Bet dar labiau tų tolimų laikų atmosfera atgyja Marlijos viloje.

Išliko kabineto sekretoriaus Frusaro laiškelis, 1808 metų rugpjūčio 5 dieną rašytas garbės sekretoriui markizui Mansi. Jame yra šios eilutės: „Jos šviesybė man paveda jums pasakyti, kad ateinantį pirmadienį surengtumėte nedidelį koncertą (Marlijoje) ...tik tenoras, kapelmeisteris ir Paganinis, o dainuos ponios Čenami ir Botini".

Šiltais vasaros vakarais Marlija buvo ideali vieta tokiems koncertams. Važiuotam iki jos iš Lukos tik valanda kelio. Aplenkusi aukštą kvepiančių laurų gyvatvorę, svečių karieta įsuka į nuostabų parką ir jaukiomis alėjomis rieda ligi didelio tvenkinio, aptverto žema pilko akmens kolonėlių baliustrada. Tvenkinio pakraščiuose žydi geranijos, žaliuoja citrinmedžiai, o vandeny, kuriame atsispindi upių dievaičių Arno ir Serkijaus statulos, plaukioja baltos kaip sniegas gulbės. Tai seniausia parko dalis, išlikusi neliesta nuo XVIII amžiaus. Šiam amžiui priklauso ir tvenkinio viduryje pastatyta grota, kurioje stovi Leda su gulbe, iš senumo patamsėjusios Dianos bei nimfų statulos ir netoliese trykšta Sirenos fontanas. O štai ir Marlijos stebuklas — miško teatras. Scenos galinę sieną, kulisus, suflerio būdelę, ložes sudaro įmantriai apkarpyta kukmedžių gyvatvorė; pati scena, parteris, laipteliai apaugę ryškiai žalia žole. Kulisų tarpuose stovi terakotinės statulėlės, vaizduojančios *commedia dell' arte*[24] personažus: Pantalonę, Arlekiną, Kolombiną, daktarą Balanconę ir Brigelą.

Galima įsivaizduoti šį miško teatrą ir jo spektaklius pudruotų perukų, dirbtinių apgamėlių, čičisbėjų amžiuje ir vėliau, Elžbietos Bačoki laikais. Dar Paryžiuje ji labai mėgo sceną, ir Marlijos teatre pati vaidindavo prancūzų dramose ir komedijose kartu su dvaro damomis ir kavalieriais. Nakties šventės būdavo labai įspūdingos. Apsivilkusios ampyro mados šilkinėmis sukniomis, iš kurių

[24] Kaukių komedija, XVI—XVII a. paplitusi italų liaudies teatro komedijos rūšis; jos atlikėjai improvizuodavo pagal tradicinius siužeto matmenis, vaidinimuose kartojosi tie patys veikėjai (Arlekinas, Kolombina, Pantalonė, Daktaras); būdinga bufonada, liaudies sąmojis, tarmiška kalba.

trumpų rankovių su pūpsniais kyšojo plikos rankos ir pro kurių plačias iškirptes bolavo balta kaip sniegas krūtinė, susidėjusios įmantrias graikiškas šukuosenas su kaspinėliais ir gėlėmis, lydimos elegantiškų garbintojų, damos vaikščiodavo tamsiomis parko alėjomis, tarp žydinčių gėlynų ir mėnesienoje kaip sidabras spindinčių fontanų. Vešlūs krūmai paslaugiai slėpdavo vogčiomis besibučiuojančias poreles, kavalieriai savo išrinktąsias stengdavosi nuvilioti į kuo nuošalesnius parko kampelius.

Koncertai ir puotos vykdavo viloje. Ir dabar prieš ją plyti Elžbietos architektų suplanuota didelė dekoratyvinė pieva, už jos tyvuliuoja ežerėlis, virš kurio, sumerkę kasas į žalsvą vandenį, rymo gluosniai svyruokliai. Ore tvyrodavo svaigus magnolijų kvapas, ir šalia vyskupijos kukliu gebenių apdaru prisidengusi senovinė koplytėlė droviai stovėjo vieniša vidur šios geismingos prabangos. Kokie kerintys atrodė Paganinio smuiko garsai šių pasakiškų naktų tylumoj!..

Kaip muzikantas, Paganinis Marlijoje ir Lukoje darbo turėjo apsčiai; ypač buvo naudojamasi jo sugebėjimu improvizuoti. Kartą kapelmeisteris, paprašytas sukurti koncertą smuikui ir anglų ragui su orkestru, atsisakė, teisindamasis laiko stoka. Prašymas buvo perduotas Paganiniui, ir jis per dvi valandas šį koncertą ne tik sukūrė, bet ir užrašė. O kai vakare su muzikos mokytoju Galiu jį atliko, susilaukė, anot Konestabilės, „pašėlusių plojimų". Kitą kartą Nikolas susilažino iš vakarienės dvidešimt keturiems žmonėms, kad galėsiąs diriguoti operą nuo pradžios iki galo su smuiku, teturinčiu dvi stygas: trečią ir ketvirtą. Paganinis lažybas laimėjo.

Nuostabūs garsai, sklindantys iš mylimo žmogaus smuiko, Elžbietą taip jaudindavo, taip veikdavo nervus, kad ji net alpdavo. Viename laiške Paganinis prisimena, kad Elžbieta niekad nelaukdavo koncerto pabaigos. Beje, Napoleono sesuo turėjo rimtą varžovę. Paganinis ją vadina „brangiausiąja" ir priduria, kad tą damą seniai mylėjęs, tik nedrįsęs jai atverti širdies. Bet paskui supratęs, kad ji taipogi „slapta prie jo linksta", ir tada jų meilė ėmusi dar smarkiau liepsnoti. Tačiau savo jausmus jie turėjo laikyti didžiausioje paslaptyje, nes Elžbieta buvo korsikietė ir žinojo, kas yra vendeta. Dėl to, prisipažįsta smuikinin-

kas, „meilė darėsi tik karštesnė". Per slaptus pasimatymus, kai pavykdavo ištrūkti iš Elžbietos griežtos priežiūros, bučiniai būdavo dar saldesni, o aistringos glamonės dar svaigesnės.

Kartą Paganinis širdies damai pažadėjo per artimiausią koncertą padaryti „muzikinį siurprizą", kuris būsiąs tarsi „užuomina" į jų „draugystę ir meilę". Ir jis liepė pranešti dvarui, jog yra parašęs naują muzikinę pjesę „Meilės scena". Ši žinia taip suintrigavo dvariškius, kad, atėjus vakarui, salėje nebuvo kur musei nutūpti. Visi nekantriai laukė koncerto. Kaip nustebo žiūrovai, kai, įėjus Paganiniui, pamatė jo smuiką tik su dviem stygom — *sol* ir *cántino*. Viena turėjo reikšti merginos jausmus, antra — vaizduoti aistringo jos mylimojo balsą.

Smuikininkas brūkštelėjo stryku, ir visi išgirdo „švelnų ir jausmingą mylimųjų pokalbį, kur meilūs žodeliai kaitaliojosi su pavydo scenomis. Visko čia buvo: ir įsakmaus reikalavimo, ir gailaus meldimo, ir pykčio bei džiaugsmo, ir kančios bei laimės". Stygos dejavo ir dūsavo, kuždėjo ir raudojo, juokėsi ir džiūgavo. Savaime suprantama, mylimieji pagaliau susitaikė, nusiramino ir, „dar karščiau kits kitą pamilę, dainavo duetą, kuris baigėsi nuostabia koda".

Klausytojai audringai plojo „meilės scenos" autoriui, o širdies dama reikšmingai į jį žvilgčiojo. Kunigaikštienė Elžbieta, pažėrusi smuikininkui aibę komplimentų (ar ji iš tiesų nieko nepastebėjo, ar tik apsimetė? O gal norėjo parodyti, kad jai dėl to nei šilta, nei šalta?), labai meiliai pasiteiravo:

— Taip griežti dviem stygom neįmanoma. Bet jūs griežėte. O gal tokiam virtuozui būtų gana ir vienos stygos?

Paganinis nė nemirktelėjęs prižadėjo pamėginti. Idėja jam patiko, ir po kelių savaičių jis sukūrė „Napoleoną" — sonatą vienintelei ketvirtai stygai. Rugpjūčio 15-ąją, imperatoriaus gimimo dieną, maestro ją atliko gausiai, prašmatniai publikai. Sėkmė pranoko visas viltis, ir nuo tada ketvirtai stygai jis rodydavo ypatingą dėmesį[25].

---

[25] Paganinis taip baigia vieną laišką: „Publikai niekad nepabosdavo klausytis kūrinių, parašytų šiai stygai; kadangi šias sonatas man tekdavo griežti labai dažnai, aš pasiekiau tokį meistriškumą, kad dabar visa tai jūsų neturėtų stebinti".

Sonata „Napoleonas" iki šiol yra tarp visuomenei nežinomų smuikininko rankraščių, nors verta būti išleista ir griežiama koncertų salėse ne vien dėl įdomios savo biografijos: tai be galo įspūdingas, reikalaujantis nepaprasto virtuoziškumo, labai puikus muzikos kūrinys. Ketvirta styga išgaunami efektai ne tik pirmą vakarą žavėjo Elžbietos dvariškius, bet ir vėliau gniauždavo kvapą Paganinio klausytojams.

Lukos smuikininkui buvo negana kunigaikštienės Elžbietos ir lipšniosios damos. Jis stačia galva puolė į trečią meilės avantiūrą, apie kurią pasiklausius nežinia, ar juoktis, ar verkti.

Beje, apie šį savo nuotykį pasakojo jis pats. Anot jo, kartą „buvęs jaunas, pinigingas, tik mylimos moters stigę". Savaime suprantama, meilė Elžbietai ir paslaptingajai jos varžovei jau buvo išblėsusi... Jis ėmė ieškoti švelnios, žavios būtybės, ir galų gale jo žvilgsnį patraukė angeliškas veidelis viename lange. Geisdamas žūt būt su mergaite susipažinti, Paganinis, visai kaip grafas Almaviva, susirado Figarą ir paprašė jam padėti. Barzdaskutys sutiko, ir Nikolui beliko laukti, svajojant apie saldžius meilės malonumus.

Vieną vakarą, jam rengiantis diriguoti dvare koncertą, atėjo „dievų pasiuntinys". Girdi, sutemus, vienuoliktą valandą, jo lauksiąs ir nuvesiąs ten, kur jis galėsiąs patenkinti savo troškimą. Iš džiaugsmo nesitverdamas kailyje, Paganinis nuskubėjo į dvarą, bet nė pats negalėjo atsiminti, kaip ten dirigavo: šešioliktinės natos jam virto sveikosiomis, *presto* skambėjo kaip *largo*, vienu žodžiu, laikas slinkte slinko.

Po koncerto jis „meilės ir vilties sparnais" nulėkė į sutartą vietą, kur jo laukė Figaras. Juodviem įėjus į namą, nepažįstama moteris smuikininką nuvedė į kambarį pirmame aukšte; ten sėdėjo mergaitė. Buvo labai tylu, blausiai švietė spingsulė, ir pro atvirą langą sklido nakties vėsa. Mergaitė į Nikolą nekreipė jokio dėmesio, tik žiūrėjo į mėnulio pilnatį. Moteris šnipštelėjo keletą žodžių ekstazės apimtai gyventojai. Ji ūmai atsigręžė ir, išvydusi Paganinį, ėmė taip klykti, kad smuikininko vos neištiko stabas. Moteris šoko mergaitės tildyti, bet ši rėkė kaip rėkusi.

Pagaliau iš gatvės Nikolą pašaukė išsigandęs barzdaskutys. Tuo tarpu į mergaitės klyksmą atsiliepė kažkieno griausmingas balsas. Smuikininkas kaip paklaikęs puolė ieškoti durų. Spingsulė užgeso, tamsoje pasigirdo artėjantys žingsniai. Tada, genamas baimės, maestro šoko ant palangės, kuri, laimė, buvo gana žemai, stryktelėjo į gatvę ir, nė atitokti nespėjęs, atsidūrė namie.

Rytojaus dieną jis veltui laukė barzdaskučio. Figaras dingo kaip vandenyje. Tik vėliau Paganiniui viskas paaiškėjo. Mergaitė buvo pamišusi: apvilta mylimo žmogaus, ji išėjo iš proto ir naktimis žiūrėdavo į spindintį mėnulio skritulį, laukdama, kada iš jo išlįs neištikimas mylimasis, grįš į žemę, pabučiuos ją ir juodu vėl bus laimingi. Barzdaskutys ir tarnaitė, matyt, tikėjosi, jog ji Paganinį palaikys mylimuoju; deja, vargšelė, apimta siaubo, ėmė klykti...

Kai smuikininkas, išvargintas Elžbietos, kitų meilių damų ir vargšės pamišėlės, nusprendė vėl leistis į kelionę, pakeisti aplinką, ieškoti naujų meno ir gyvenimo kelių, jo niekas negalėjo sulaikyti. Jis paprašė Elžbietą atostogų. Kunigaikštienė neprieštaravo, ir Paganinis išvyko.

Penktas skyrius

PAULINA BONAPART, RAUDONOJI ROŽĖ

> Mano lūpos saugo mano širdies paslaptį.
>
> Paulina Bonapart

Elžbietos Bačoki dvare Paganinis praleido trejus metus. Po to jis kurį laiką važinėjo į įvairius Italijos miestus koncertuoti. Tuo metu smuikininkas išsiugdė ryškų, jam vienam būdingą stilių ir beregint labai išgarsėjo. Ne tik jo muzika, bet ir griežimo maniera, poza, gestai buvo nepakartojami. Nepaprasta, apipinta legendomis maestro asmenybė lyg magnetas traukė publiką, kuri, atsidūrusi magiškame jo smuiko garsų rate, keldavo neįsivaizduojamas, siautulingas ovacijas. Paganinis neapsakomai mo-

kėjo įtikti žmonių skoniui ir kartais, pataikaudamas nelabai nusimanantiems apie muziką klausytojams, imdavo rodyti įvairius triukus, neturinčius nieko bendra su menu. Stebuklingi smuiko garsai publiką taip užkerėdavo, kad jis galėjo daryti su ja, ką norėjo,— būdavo absoliutus jos valdovas. Visa tai, matyt, susuko Paganiniui galvą, ir jis nepasižymintčius subtiliu muzikiniu skoniu klausytojus šerdavo tokiu maistu, koks jiems labiausiai tiko. Antra vertus, koncertuodamas maestro elgdavosi pernelyg lengvabūdiškai, siekdavo pigių efektų, teatrališkumo. Reikia įsivaizduoti, kaip šis neįžvelgiamo, akmeninio veido džiūsna krintančiais ant pečių plaukais, pabrėžtinai velkantis koją, atsainiai iškėblina į sceną; kietai sučiauptos plonos lūpos, ciniška šypsena, persikreipusi figūra, nenatūraliai laikomas smuikas ir strykas — tikra kaliausė.

Paganinis visai nesipiktino apie jį sklindančiais įvairiausiais, tiesiog fantastiškais gandais: jie tik kurstė publikos smalsumą ir į koncertų sales sutraukdavo minias žmonių. Tai buvo savotiškas dabartinės amerikiečių reklamos prototipas... Tik vėliau, užsienyje, smuikininkas ėmė neigti tas velniškas istorijas ir įžūlius šmeižtus.

1808—1810 metai — laikotarpis, kai publikos prašomas Paganinis dar mielai sutikdavo mėgdžioti paukščių čiulbėjimą ir smuiku išdarinėdavo įvairiausius triukus. Jis žinojo, kad tikrieji muzikos gerbėjai (koncertuose jų būdavo mažuma) supranta, ko vertas jo talentas, ir vis tiek ateis pasiklausyti minios dievuko. Na, o plačiąją publiką reikėjo žūt būt užkariauti ir valdyti bet kokiomis priemonėmis, kad ir nedaug ką bendra teturinčiomis su menu. Svarbiausia, kuo labiau išgarsėti. Kai žmonės visur dėl Paganinio ims kraustytis iš proto ir nešioti jį ant rankų, jis savo meną išvalys, nušlifuos kaip brangakmenį ir atskleis pasauliui tikrąją savo didybę, tikrąjį talentą.

Kartą, 1808 metais, Paganiniui teko griežti Livorne, kur jis jau buvo žinomas iš ankstesniųjų koncertų. Šiame mieste maestro taip pat turėjo nuotykį. Dieną jis užmynė ant vinies ir persidūrė koją. Kai vakare, smarkiai šlubuodamas, išėjo į sceną, salėje pasigirdo kikenimas. Nikolas apsimetė nieko nepastebėjęs ir prisidėjo prie peties smuiką. Kaip tik šią akimirką nuo piupitro nukrito žvakės.

Dabar griausmingai kvatojo visa salė. Nė trupučio nesutrikęs Paganinis pradėjo griežti, bet po valandėlės skambtelėjusi nutrūko styga. Vėliau per Paganinio koncertus stygos taip trūkinėjo, jog kai kas manydavo, kad jis tyčia jas trauko nagu ar kaip nors kitaip. Džefris Pulveris teisingai rašo, kad tokiam smuikininkui kaip Paganinis demonstruoti šių vaikiškų triukų visiškai nereikėjo, kad prieš koncertus jis net kuo atidžiausiai apžiūrėdavo savo smuiką. Praėjusio šimtmečio pradžioje dar nebuvo plieninių stygų, ir iš avies žarnų padarytos trūkdavo taip dažnai, kad tuo niekas nesistebėjo. Be to, laikui bėgant, Paganinis ėmė naudoti nepaprastai plonas stygas, kurios trūkdavo dar dažniau.

Tą vakarą trūkusi styga, galima sakyti, Paganinį išgelbėjo. Nekreipdamas dėmesio į juoką, triukšmą ir priešiškai nusiteikusią publiką, jis, lyg niekur nieko, griežė toliau. Griežė? Trimis stygomis? Livorniečiai nuščiuvo. Jų nuostaba greit virto susižavėjimu, ir smuikininkui nutilus, sugriaudė audringi plojimai. Matyt, Livorne dar niekas nežinojo, kad Paganinis gali griežti ne tik trimis, bet ir dviem, net viena styga. Viskas baigėsi tuo, kad, taip nesėkmingai pradėjęs koncertą, smuikininkas susilaukė negirdėto triumfo.

Koncertai Paganiniui duodavo nemažai pelno. Jau dabar jis buvo susitaupęs apie dvidešimt penkis tūkstančius frankų, į kuriuos gviešėsi tėvas. Kaip tik Livorne Paganinis gavo iš namų pilną priekaištų laišką. Tėvas kaltino Nikolą, kad šis pamiršęs šeimą, kuri vos sudurianti galą su galu, ir reikalavo atlikti sūnaus pareigą. Nikolas namiškiams pasiūlė savo kapitalo procentus. Bet žiauriam tėvui procentų buvo maža; jis net ėmė grasinti, kad nužudysiąs Nikolą, jei negausiąs visų pinigų. Paganinis nusileido ir atidavė didžiąją dalį savo santaupų. Ir vėliau jis buvo labai dosnus šeimai: mirus tėvui, motinai paskyrė pensiją iki gyvos galvos, seserims irgi mielai duodavo gana dideles sumas.

Tačiau dabar nuo savo šeimos jis jautėsi esąs toli. Likimas nubloškė Paganinį į kitokią aplinką, lėmė jam visai kitokį gyvenimą. Ir nors maestro niekad neneigė, kad kilęs iš prasčiokų, nesigėdijo tėvų, o seseris, ypač mo-

tiną, švelniai mylėjo, nuo dvidešimties metų jis ėjo fantastišku savo keliu, kur kiekviename žingsnyje jo laukė nepaprasti nuotykiai.

Kad jis Prancūzijos imperatoriaus sesers meilužis, be abejo, truputį susuko Paganiniui galvą. Šiaip ar taip, Napoleonas savo rankose laikė visos Europos likimą. Lukos ir Pjombino valdovei Elžbietai Bonapart nestigo nei proto, nei energijos, bet ji nebuvo graži, todėl smuikininkui greitai nusibodo, ir jis puolė ieškoti naujų meilės nuotykių.

Nepalyginti didesnį įspūdį smuikininkui padarė kita Bonapartų šeimos atstovė, mylimiausioji imperatoriaus sesuo, žavioji Paulina, su kuria 1808 metais Paganinis susitiko Turine. Ši dvidešimt aštuonerių metų gražuolė buvo trejais metais jaunesnė už Elžbietą ir dvejais vyresnė už Nikolą. Tačiau kas pastebės nežymų amžiaus skirtumą, matydamas tokį dievišką grožį? Paulina dar būdama paauglė sukdavo vyrams galvą, o nuo penkioliktų metų ėmė ragauti meilės malonumų ir mėgavosi jais taip lengvai, kad Napoleonas, norėdamas užkirsti kelią gandams apie skandalingą sesers elgesį, pasistengė ją kuo greičiau išleisti už vyro. Paulina tapo generolo Leklerko žmona, vos tik jai sukako septyniolika. 1939 metais buvo parduoti iš varžytinių kai kurie Napoleono laiškai. Viename imperatorius liepia Paulinai, arba Poletei (retkarčiais ją vadindavo ir taip), vykti kartu su vyru į Santo Domingą, kur šis turėjo numalšinti negrų sukilimą, ir prašo seserį gerai elgtis, kad nekiltų piktų apkalbų.

Santo Dominge Paulina praleido bene gražiausius savo gyvenimo metus. Per geltonojo drugio epidemiją, į kapus nuvariusią tūkstančius žmonių, Paulina nebijojo užsikrėsti, liko saloje, nepaisydama generolo Leklerko ir dvaro damų prašymų. Šis epizodas primena kitus istorinius asmenis, temperamentu ir papročių laisvumu panašius į Pauliną,— Jekateriną II, kuri, negailėdama savęs, slaugė mirštantį nuo drugio savo favoritą Lanskojų ir kitą carienės favoritą, grafą Orlovą, likusį Maskvoje per 1771 metų maro epidemiją. Tai būdingas tokios prigimties žmonių bruožas. Vienoje Paganinio užrašų knygutėje, kurią išsaugojo tolimas jo palikuonis Milane, parašyta, kad 1835-aisiais jis su

sūneliu ėjęs į ligoninę ir lietęs „šaltas sergančiųjų cholera rankas".

Generolas Leklerkas mirė Santo Dominge 1803 metų žiemą, ir jaunoji našlė grįžo į Europą su sūneliu Dermidu. Kaip rašoma tų laikų memuaruose, „laivo denyje ji su savo gražuoliu berniuku buvo panaši į graikų jūrų deivę Galatėją".

Apie Paulinos grožį išliko daugybė prisiminimų. Kanova ją įamžino marmuro skulptūroje grakščiai gulinčią karališkame guolyje, ir tik viena moteris galėjo jai prilygti grožiu ir formų tobulumu — neprilygstamoji ponia Rekamjė, kurią dailininkas Davidas nutapė sėdinčią pusiau gulomis ant sofos. Bet dar įtikinamesni Paulinos amžininkių liudijimai, nes moterys itin negailestingos savo lyties atstovėms. Žoržetė Diukrė memuaruose rašo: „Nesu mačiusi gražesnės būtybės už ponią Leklerk. Net pavydas, priekabiai ieškantis trūkumų žmoguje, kuriuo visi žavisi, negalėjo rasti nė menkiausios ydelės jos dieviškame veide, elegantiškoje figūroje, be galo gracinguose judesiuose. Peikti jos išvaizdą buvo absoliučiai neįmanoma, reikėjo arba tylėti, arba kartu su visais žavėtis šiuo tobulu grožiu". Tačiau vieną trūkumą, gana nemažą, Paulina vis dėlto turėjo: jos ausų krašteliai buvo ne užsirietę, o lygūs. Bet šį defektą nesunkiai paslėpdavo atitinkama šukuosena.

Antras kupinas susižavėjimo atsiliepimas yra kunigaikštienės d'Abrantes, kuri savo „Atsiminimuose" rašo: „Ši Paulina tokia graži, kad ja žavimės kaip nuostabia Veneros ar Galatėjos statula..." O štai ką sako nežinoma amžininkė: „Dievaž, ji, kaip princesė, pernelyg graži... Dieviška nuo galvos iki kojų. Kitos seserys dailumo turi truputį, o ji daili visa — tikra imperatoriaus šeimos lepūnėlė. Aišku, tik į ją žiūrėdamas Kanova atskleidė nuostabių savo statulų paslaptį. Kiekvienas šios moters bruožas idealus, švelnus jos grožis pilnas neapsakomo grakštumo".

„Ji gimusi tam, kad patiktų vyrams,— tvirtina Masonas,— kad juos viliotų, gundytų, vestų iš proto, kaitintų jiems kraują. Žiūrėdamas į jos veidą, imi tikėti, jog tarp žmonių protėvių iš tikrųjų būta dievų. Tačiau ji tokia moteriška, kad tik galvoja, kaip pasipuošti, kaip tapti

dar žavesnei". Štai eilutė iš Napoleono laiško broliui Juozapui: „Siunčiu *Cabinet des Modes* puslapį, atiduosi jį Poletei".

Apie tą pat ir pilnas rašybos klaidų Paulinos laiškutis kavalieriui Andžoliniui: „Kuo skubiausiai atsiųskite juvelyrą, kurį jums minėjau". Ne veltui ji buvo praminta „niekučių karaliene".

Skausmas, netekus vyro, greit išblėso meilės ištroškusioj gražuolės širdy, ir jo vieton įsliūkino nepakeliamas nuobodulys. Griežtas brolis jai liepė nustatytą laiką gedėti, bet Paulina taip kankinosi, kad neištvėrė ir ėmė slapčia linksmintis. Tada Napoleonas nusprendė ją vėl ištekinti, šį kartą už kunigaikščio Kamilo Borgezės, ir šitą reikalą sutvarkyti pavedė kavalieriui Andžoliniui. Kunigaikštis Borgezė buvo išvaizdus vyras, tamsaus gymio, garbanotais plaukais, juodais ūsiukais, simpatingas, nors jo eigastis ir laikysena — šiek tiek juokingi. 1803 metais atvykęs į Paryžių, jis plačiai gyveno, buvo sostinės aukštuomenės pažiba, o jo arkliai ir fajetonas garsėjo visame mieste. Paulinai jis krito į akį, ir netrukus jų ryšiai tapo kuo intymiausi: gražuolė nemėgo tuščiai gaišti laiko.

Borgezė buvo gana šaunus, bet pasileidęs. Jis patiko ilgo pasninko iškamuotai našlelei, tačiau, numalšinusi geismus, ji įsigeidė naujų meilės nuotykių. Iš kai kurių intymios jos korespondencijos vietų matyti, kad temperamentinga Paulina Borgezę laikė gana prastu partneriu. „Ar jam atsiduoti, ar niekam, tas pats galas,— rašo negailestinga kunigaikštienė d'Abrantes.— Nevedęs jis bent turėjo meilužę, o kai vedė, ne tik ją prarado, bet ir žmonos neįsigijo!" Paulinos žodžiai irgi gana žiaurūs: „Medaus mėnuo su šituo kvailiu?" Pasirodo, kunigaikštis nė protu nepasižymėjo. Santuoka buvo labai nevykusi. Greit Paulina visai metė vyrą, kuris ją tik erzino ir sukeldavo neurastenijos priepuolius. Veltui Napoleonas ragino seserį atlikti savo pareigą: ji vėl stačia galva pasinėrė į meilės malonumus, ir pažaboti ją buvo nelengva. Borgezė ėmė galvoti apie skyrybas, bet turėjo susitaikyti su likimu. Pirmasis konsulas, tvirtina Andžolinis, „šito jam niekad nebūtų atleidęs".

Kurį laiką Borgezės gyveno Romoje, paskui Prancūzijoje, Sen Klu ir mažajame Trianone, o 1805 metais, po Napoleono karūnavimo Milane, Paulina iš imperatoriaus gavo Gvastalijos kunigaikštystę Parmos ir Pjačencos valstybėje. Galima įsivaizduoti jos nusivylimą.

„Sakykite, brangus broli, kas per viena ta Gvastalija,— rašė ji imperatoriui.— Didelis miestas, ar ne? Ir aš ten turėsiu puikius rūmus, daug pavaldinių, armiją, sudarytą iš šaunių pulkų ir gražuolių karininkų? Deja, Gvastalija — tik nedidelis miesčiukas Parmos ir Pjačencos valstybėje. Kaimas! Toks gražus vardas, kas galėjo manyti! Tik akis man dumiate su tuo savo kaimu! Kokį velnią aš ten veiksiu? Sakote, ką norėsiu? Ne, jūs pats pasakykite, ką... Anunciatą padarėte Bergo ir Klevo didžiąja kunigaikštiene, davėte jai valstybes, tikras valstybes, ministrus, armiją... O man... Aš juk vyresnė už ją... Man pakišote nuskurdusį kaimą su žviegiančiomis kiaulėmis! Nuolankiai dėkoju! Brangus broli, jeigu man neduosite valdyti šalies, didesnės už nosinaitę, ir normalių pavaldinių, o ne keturkojų riestom uodegytėm, aš tikrai iškabinsiu jums akis. Jos būtinai reikia ne vien man, bet ir mano vyrui! Jis kvailys. Niekas geriau už mane to nežino, bet valstybės galvai proto nereikia".

Šis trumputis epistolinis dialogas — šelmystės ir šmaikštumo perliukas. Napoleonas, matydamas, kad Paulina tikrai greičiau iškabins jam akis, negu nusileis, 1808 metais Gvastaliją pakeitė Turinu. Tačiau ir dabar Paulina buvo nepatenkinta, nes norėjo gyventi tik Paryžiuje.

Vis dėlto balandžio 7 dieną jai teko palikti Nicą, kur ji nuomojo vilą, ir važiuoti paskui nemylimą vyrą, atvykusį jos pasiimti į Pjemonto sostinę. Napoleonas jiems padovanojo Šablė rūmus ir seną Sardinijos karaliaus pilį. Be to, sudarė nedidelį dvarą: kunigaikštis turėjo šešis kamerherus, keturis ginklanešius, keturis adjutantus ir sekretorių; Paulina — vieną garbės damą, dvylika kompanionių ir dvylika pažų. Tai buvo jau šis tas. Blogiausia, kad griežtas broliukas jai uždraudė kelti koją iš savo valdų be jo leidimo.

Aikčiojant sužavėtiems miestiečiams, Paulina su

triumfu įvažiavo į Turiną, o gegužės 13 dieną, per prašmatnų pokylį Imperatoriškajame teatre, ji pasirodė visoje grožybėje ir iškart pavergė valdinių širdis, įsakiusi vietoj prancūziško kontradanso atlikti mėgstamiausią pjemontiečių šokį — „Monferiną". Pasirodė, kad ji moka būti ne tik žavi ir elegantiška, bet ir diplomatė. Rugpjūčio 15-ąją, Napoleono gimimo dienos proga, Turine vyko neregėtos iškilmės: Po upėje varžėsi buriuotojai, danguje žėrėjo spalvingi fejerverkai, bažnyčiose buvo laikomos iškilmingos pamaldos. Paulina taip susuko galvas turiniečiams, kad šie ją pavadino „Borgezių dievaite".

Vėliau žmonės jai davė dar vieną meilią pravardę — Raudonoji Rožė. Baltąja Rože jau buvo praminta Elžbieta.

Štai paskutinis lapelis iš Paganinio užrašų knygutės. 1840 metų gegužės 18-oji, pirmadienis. Kelios dienos prieš mirtį smuikininkas drebančia ranka jame išvedžiojo vos įskaitomus žodžius. Vienų prasmė neaiški, bet kiti nekelia jokių abejonių: „Damaskinės rožės... raudonos rožės... jos tamsiai raudonos ir atrodo tarsi iš Damasko šilko..." Gal mirties valandą jis galvojo apie Raudonąją Rožę, visų gražiausią, kokią buvo nuskynęs gyvenimo kelyje? Kas žino. Galbūt.

Nereikia nė sakyti, kad atvykusiam į Turiną Nikolui Paulina įkrito į širdį. Jos dvare jis susidraugavo su Turino kompozitoriumi Feliče Blandžiniu, einančiu kunigaikštienės rūmų kapelmeisterio pareigas. Su Blandžiniu ir Paulina Paganinis praleido Turine ir Stupinidžo pilyje daug nepaprastai malonių valandėlių.

Koks buvo tas „kuklus prieglobstis Pjemonto kalnų slėnyje", apie kurį užsimena Kodinjola sakydamas, kad Paulina ten su smuikininku apsigyveno po to, kai su juo užmezgė romaną? Nežinia. Apie savo ryšius su Paulina Paganinis niekur neprasitaria, o apie maestro santykius su Elžbieta žinių yra gana apsčiai. Tik vieną sykį jis pakartojo jos devizą: „Mano lūpos saugo mano širdies paslaptį". Turint omeny karštą abiejų temperamentą, galima daryti išvadą, kad platoniški jų ryšiai vėliau tapo intymūs.

Tačiau yra gerai žinoma, kad Blandžinis, tik keleriais

metais vyresnis už Paganinį, smuikininkui jautė didelę simpatiją ir juo žavėjosi. Jie dažnai sėdėdavo jaukiame Blandžinio kambarėlyje ir kalbėdavosi apie savo jaunas dienas, viltis, svajones. Turiniečiui gyvenime sekėsi. Tėvai visokeriopai skatino jo polinkį į muziką — geriausi mokytojai jį buvo mokę kompozicijos ir groti smuiku, arfa bei vargonais. Iš instrumentų jis labiausiai mėgo vargonus ir ne tik grojo jais Palestrinos ir Pergolezio kūrinius, bet ir kūrė bažnytinę muziką bei grakščias arijas, melodingus duetus, kuriuos pats dainuodavo, švelniu, maloniu balsu žavėdamas Pauliną Borgezę. Koks nepanašus į jį buvo Paganinis su savo aistromis, kurios veržsaid davosi iš jo smuiko ir rasdavo atgarsį moterų širdyse. Tačiau, nors ir skirtingi juodu buvo, Blandžinis galėjo suprasti genujietį. „Galimas daiktas,— rašo Eliza Polko,— didysis smuikininkas daugiau neturėjo tokio nepavydaus gerbėjo ir tokio karšto savo šlovės propaguotojo kaip Blandžinis".

Šit kaip jis atsiliepė apie Paganinį: „Jokiais žodžiais negalima išreikšti įspūdžio, kurį sukelia taurus jo griežimas. Niekas nedrįso nė svajoti apie tai, ką dabar visi girdi savo ausimis. Kai į jį žiūri, jo klausaisi, imi arba verkti, arba juoktis, arba galvoti apie antgamtines jėgas. Su kitais smuikininkais jis turi bendra tik smuiką ir stryką. Jame viskas nauja, viskas negirdėta; iš savo instrumento jis moka išgauti tokius efektus, kokių iki šiol nė įsivaizduoti nebuvo įmanoma; trūksta žodžių nupasakoti, ką iš tiesų jauti jo klausydamasis. Kiti smuikininkai griežsaid dami stengiasi įveikti didžiausius sunkumus, tik ne Paganinis! Šis absoliutus savo instrumento valdovas, šis burtininkas griežsaid damas smuiką staiga paverčia arfa ir kairės rankos pirštais pažeria sidabrinę *pizzicato* trelę. Bet jūs patys turėtumėte jį išgirsti ir pamatyti; tikiuosi, kad greit jums atsiųsiu šį mūsų laikų stebuklą — Nikolą Paganinį".

Taip rašė Blandžinis draugams į Paryžių, tiesdamas bičiuliui kelią į dar tolimą ateitį.

Paganinio ryšys su „Borgezių dievaite" greit nutrūko. Šiedvi nepastovios būtybės lengvai užsidegdavo ir dar lengviau užgesdavo. Yra duomenų, kad tuo laikotarpiu Paganinis susirgo sunkia žarnyno liga. Visa tai labai nesiderino su meilės nuotykiais. Kol ligotas smuikininkas

gydėsi ir sveiko, Paulina, matyt, susirado kitą kavalierių.

Rašydamas apie Antonijaus ir Kleopatros meilę, Etorė Binjanis prisimena subtilų Oskaro Vaildo esė, kuriame autorius įrodinėja, kad ne menas mėgdžioja gamtą, kaip tvirtina klasikinė estetika, o gamta — meną. „Kiek žmonių mylėjo, žudėsi ir kentėjo vien todėl, kad knygų puslapiuose taip mylėjo išgalvoti, fantastiniai herojai". Skaitydamas Plutarchą, Binjanis pastebi, jog seniausieji graikų gyvenimo aprašymai „sausi ir lakoniški, nepagražinti ryškiomis spalvomis ir nebūtais dalykais". (...) „Bet kai Skopo ir graikų portretistų skulptūros ima vaizduoti aistras, skausmą, jausmus, kai Euripidas scenoje ima negailestingai preparuoti žmogaus sielą, kai Epikūras vietoj seno idealo — numalšinti vien dvasios troškulį — ima skelbti naują intymaus gyvenimo meną, kai į literatūrą, teatrą, poemą, lyriką, elegiją įsibrauna fantazija, kai ji įsiskverbia į biografijas, istoriją ir patį gyvenimą, stiprūs charakteriai — lyrikos, dramos, istorijos bei epo puošmena ir didybė — užleidžia vietą kvapą gniaužiantiems nuotykiams". Tipiškiausias pavyzdys — Antonijaus ir Kleopatros likimas. Meilės galybės, grožio ir meno kupinas jų gyvenimas n e p a k a r t o j a m a s. Kai į šią kerinčią, svaigią ir geismingą sceną ima skverbtis vakaro ir negailestingos lemties šešėliai, juodu ryžtasi sukurti naują ir paskutinį romaną apie „tuos, kurių nė mirtis neišskiria".

Paganinis savo karjerą pradeda ant amžiaus slenksčio, paženklinto romantizmo bruožais. Romantiška jo biografija yra viena iš fantastiškiausių ir „nepakartojamų". Paulina joje — tik trumpas skyrius. Damaskinė rožė tamsiai raudonais žiedlapiais vieną akimirksnį aitriu kvapu apsvaigino smuikininką, kai jis neilgam sustojo klaidžiame savo kelyje. Dabar, šaukiamas nepermaldaujamo likimo, jis vėl leidosi į nežinią ir būtų galėjęs pasakyti kartu su poetu: „Aš senas ir liūdnas keleivis, jau pavargau ir norėčiau ilsėtis". Bet ilsėtis jam nebuvo lemta.

Šeštas skyrius

AUDRINGAS KONCERTAS IR AUDRINGAS IŠVYKIMAS

Su kitais smuikininkais jis turi bendra tik smuiką ir stryką.

Feličė Blandžinis

Kuo aukščiau kilo Napoleonas, kuo daugiau kraštų užkariaudavo, tuo geresnes vietas gaudavo jo šeimos nariai: Liudvikas tapo Olandijos karaliumi, Jeronimas — Vestfalijos, Juozapas atsisėdo į sostą Ispanijoje, Karolina — Neapolyje. Elžbietai teko Luka. Bačokis mokėjo tik smėliu nusausinti žmonos parašą po jos išleistais dekretais, o ji, valdydama savo kunigaikštystę, parodė neeilinius sugebėjimus ir iš tikrųjų būtų galėjusi pateisinti 1939 metais Florencijos laikraštyje *Nuovo Giornale* išspausdinto straipsnio žodžius: „Napoleonui, kuris ne visada teisingai vertino savo artimųjų gabumus, reikėjo Elžbietą paskirti didelės šalies valdove, ir jis būtų turėjęs ištikimą ir protingą sąjungininką".

Elžbieta didelės valstybės neturėjo, todėl svajojo apie didžiąją Toskanos kunigaikštystę. Galų gale brolis, gerokai padirginęs jai nervus (tarp Lukos ir Paryžiaus plaukė ištisa korespondencijos upė!), 1808 metais seseriai davė, ko ji norėjo. Florencija, kur po Ferdinando mirties per kelias dešimtis metų pasikeitė nemažai visokio plauko valdžių — Prancūzijos respublika, Aretino sanfedistai, kartoneziečiai, austrai, lenkai ir „operetinė Etrūrijos karalystė, gyvavusi septynerius metus",— naująją kunigaikštienę sutiko su grynai toskanišku skepticizmu.

Žinoma, ištroškę reginių žmonės labai laukė jos atvykstant, bet jiems teko nusivilti: iškilmingo įvažiavimo į miestą nebuvo. „Nekantri, kaip ir didysis jos giminaitis, Elžbieta naktį paliko Luką ir šuoliais, dažnai keisdama arklius, auštant atbildėjo į Florenciją. Toskanos sostinė dar saldžiai miegojo, o kai pabudo, didžioji kunigaikštienė jau valgė pusryčius prabangioje Pičio rūmų salėje. Žmonės suplūdo į aikštę priešais rūmus ir ėmė skanduoti

įvairius sveikinimus bei linkėjimus naujajai valdovei — minia mėgsta parėkauti, jei yra progos,— paskui visi išsiskirstė kas sau.

Liaudis nerodė nepasitenkinimo, kad ją valdo italų kilmės kunigaikštienė (anot Anro, pats Napoleonas įsakė surasti dokumentus, rodančius jo šeimos toskanišką kilmę), o aristokratija reagavo visai kitaip. Veltui Elžbieta rengė prašmatnias šventes Pičio rūmuose ir ant Imperatoriaus kalvos, veltui skyrė Florencijos aukštuomenės damas ir kavalierius savo dvariškiais: didikai ieškojo įvairių dingsčių išsisukti nuo pakvietimų — kas išvykdavo į kaimą, kas leisdavosi į kelionę, kas apsimesdavo sergąs...

Elžbietai visa tai buvo labai nemalonu, ir ji darė viską, kad prisiviliotų neklusnius didžiūnus. Florencijoje, kaip anksčiau Lukoje ir Masoje, ji rengė prabangius pokylius, spektaklius ir koncertus. Kad būtų dar didesnis įspūdis, kunigaikštienė vėl pasikvietė keliaujantį Paganinį, užmerkusi akis į smuikininko neištikimybę ne tik su seserimi Paulina, bet ir su daugybe kitų žavių būtybių, patekusių į jo kerų tinklą. Paganinis kvietimą priėmė ir antroje 1808 metų pusėje[26] atvažiavo į Toskanos sostinę. Jis buvo ten iki 1812 metų pabaigos, retkarčiais išvykdavo koncertuoti į Čezeną, Riminį, Boloniją, Ferarą, Parmą, Pjačencą.

Florencijoje nespėjęs nė kojų apšilti, Paganinis dalyvauja šventėje, kuri buvo surengta Prancūzijos ir Ispanijos taikos sudarymo proga. Jis griežia viešuose bei privačiuose koncertuose ir visur sutinkamas su dideliu entuziazmu. Kartą Paganinį pasikvietė Elžbietos dvariškis ponas de Fabris. Maestro žadėjo pagriežti Haidno sonatą. Fortepijonu pritarti turėjo viena dama. Galima įsivaizduoti, kaip visi laukė koncerto: salė buvo sausakimša, svečiai nekantravo, jaudinosi. Bet laikas bėgo, o Paganinis vis

---

[26] Štai ištrauka iš dokumento, saugomo kunigaikščių Bačokių archyve, Lukoje: „... po keturiasdešimt penkis skudus per mėnesį — broliams Paganiniams, dvidešimt penkis skudus — tenorui, aštuoniolika skudų — kapelmeisteriui ponui Pučiniui (Džakomo Pučinio seneliui), po penkiolika skudų — abiem smuikininkams". Iš dokumento matyti, jog Paganinis Elžbietos dvare buvo su broliu.

nesirodė. Jau niekas nesitikėjo, kad jis ateis, bet staiga maestro įbėgo uždusęs, atsiprašė už pavėlavimą, nedelsdamas išsiėmė iš futliaro smuiką ir pakėlė stryką. Susirūpinusi pianistė skambtelėjo *la*, bet jis sušuko:

— Pradėkime, pradėkime, negaiškim laiko — ponai ir taip ilgai laukė!

Ir brūkštelėjo stryku per stygas.

„Paganinis,— rašo Konestabilė,— grojo taip virtuoziškai, kad visus sužavėjo ne vien Haidno sonatos grožiu, bet ir gausiomis savo kūrybos fioritūromis".

Baigęs pirmą sonatos dalį, Paganinis per pauzę pastebėjo, kad smuiko ir fortepijono *la* skiriasi beveik visu tonu. Koncerto klausęsis įžymus muzikas Pikjantis vėliau savo memuaruose rašė:

„Dėl šio skirtumo Paganinis turėjo akies mirksniu sudaryti visiškai naują, labai kaprizingą pirštuotės sistemą; todėl iškilo daugybė kitų sunkumų, prie kurių reikėjo žaibiškai prisitaikyti. Tačiau jis griežė taip virtuoziškai, nė per plauką nepažeisdamas intonavimo tikslumo, kad niekas nieko nepastebėjo".

Paganiniui būdavo malonu demonstruoti šiuos kone antgamtiškus triukus, kuriuos publika laikė velnio išmonėmis. Pasakojama, kad sykį Rola smuikininkui davė naują savo koncertą, kai šis jau ėjo į sceną. Maestro paėmė natas ir išsiblaškęs padėjo ant piupitro atbulai. Tada, lyg niekur nieko, kuo ramiausiai ėmė griežti, skaitydamas natas iš atvirkščio lapo. O juk šį kūrinį matė pirmą kartą! Taip buvo ir kitą sykį, griežiant bažnyčioje. Jis pakėlė nukritusias natas ir padėjo ant piupitro atbulai, bet atliko kūrinį iki galo be jokios klaidelės.

Gyvendamas Florencijoje, Paganinis dažnai važiuodavo koncertuoti į kitus miestus. Apie vieną tokį koncertą, įvykusį Feraroje, profesorius Gordidžanis papasakojo Šotkiui linksmą istoriją. Gordidžanis buvo įsimylėjęs dailią baleriną — Antonijetę Palerini. Kartą ji išvažiavo iš Milano į Ferarą šokti. Paskui ją patraukė ir profesorius. Galima įsivaizduoti, kaip jis nudžiugo, sužinojęs, kad drauge su juo į Ferarą vyksta Paganinis.

Kelionė atrodė neapsakomai trumpa ir buvo labai maloni: su tokiu protingu žmogum kaip Paganinis „laikas niekam neprailgdavo". Vos bičiuliams atvykus į Ferarą, prisistatė impresarijus ir su garsiuoju smuikininku išėjo tartis dėl rytdienos koncerto. Na, o Gordidžanis ėmė teirautis, kur gyvena jo dieviškoji šokėja, ir baisiai nudžiugo, sužinojęs, kad ji apsistojo tame pačiame viešbutyje, net gretimame numeryje. Jis paėmė maestro gitarą ir pradėjo skambinti įvairius motyvus iš baletų, kuriuose Antonijetė turėjo didžiausią pasisekimą. Po keturių ar penkių dalykėlių už sienos pasigirdo tylus, švelnus balselis. Apkvaitęs iš laimės, įsimylėjėlis vėl įniko virpinti stygas ir vėl išgirdo tą patį mielą balselį. Tokį jį, priglaudusį prie durų ausį, ir užtiko Paganinis.

— Ką čia dabar veiki? — paklausė jis.

Sutrikęs Gordidžanis kažką suvapėjo, bet „negailestingasis Orfėjas", įsmeigęs į jį nuožmų juodų akių žvilgsnį, ėmė juoktis. Gordidžanis ranka užspaudė Paganiniui burną, maldaudamas, kad dėl dievo meilės nutiltų, bet šis barbaras pareiškė tylėsiąs tada, kai draugas jam paaiškinsiąs, ką čia veikiąs. Gordidžanis viską prisipažino.

— Gerai, kad nuo manęs nieko neslėpei,— tarė Paganinis,— aš pažįstu Palerini ir tave jai pristatysiu.

Tai sakydamas, ištempė bičiulį iš kambario ir pabeldė į šokėjos duris. Saldesnis už medų balselis pakvietė įeiti. Balerina sutiko Paganinį kaip seną draugą ir nepaprastai maloniai pasisveikino su Gordidžaniu. Vėliau, kai jie šnekučiavo, ji užsiminė apie kažkokį keistuolį, kuris už sienos skambinąs gitara ir dainuojąs.

— Ir šis keistuolis,— gyvai įsiterpė Gordidžanis,— turėjo laimės išgirsti žavingą aidą, kuriam lygaus grožiu nėra visame pasaulyje.

Palerini pervėrė Gordidžanį „tokiu kerinčiu žvilgsniu", kad jam net skruzdės perbėgo per nugarą. Visi kiek patylėjo, tada pratrūko kvatoti. Juokui nutilus, maestro pasiūlė eiti į miestą pasivaikščioti, o kai jie grįžo ir Antonijetė pakvietė abu muzikus vakarienės, Gordidžanis iš laimės pasijuto esąs devintame danguje.

Rytojaus dieną, smuikininkui išėjus į repeticijas, mūsų poetas irgi nusprendė parepetuoti — su savo išrinktąja.

Šokėja jam pasirodė dar žavesnė negu vakar, tik bėda, kad kai kas sutrukdė vos prasidėjusį jų duetą. Staiga plačiai atsidarė durys ir įbėgo susivėlęs, niūrus kaip debesis Paganinis.

— Ji mane siutina! — piktai sušuko jis.— Nori sužlugdyti koncertą, bet jai neišdegs!

— Kas atsitiko? — paklausė Gordidžanis ir Palerini vienu balsu.

— Nežinau, kas Markolini šovė į galvą, bet ji nebenori dainuoti,— paaiškino smuikininkas.— Tiesiog nežinau, ką daryti!

Staiga jis atsisuko į gražiąją Antonijetę ir tarė didingu, teatrališku balsu:

— Štai ji! Štai kas mane išgelbės!

— Kas? Aš? — paklausė Palerini.— Brangusis maestro, ar nejuokaujate? Man siūlote dainuoti? Savo koncerte vietoj garsiosios Markolini! Apsijuoksiu prieš visą miestą... Ne! Ne ir dar kartą ne!

— Taip! Taip! — karštai sušuko abu vyrai.

Ji spyriojosi. Paganinis iš kailio nėrėsi ją įkalbinėdamas, Gordidžanis jam pritarė, ir galų gale Antonijetė sutiko. Po koncerto smuikininkas draugams pasiūlė kartu pavakarieniauti ir parepetuoti. Dainelė buvo parinkta trumputė ir labai nesudėtinga, kaip tik silpnam, bet nepaprastai maloniam šokėjos balsui. Paganinis smuiku pritarė, o Gordidžanis klausėsi, retkarčiais linktelėdamas galvą. Kadangi Antonijetę ėmė juokas, trukdąs dainuoti, Paganinis pradėjo nervintis. Vos tik ji prasižioja, tuoj pat prapliumpa kvatoti. Dainuojant ir juokiantis, baigėsi diena, nusileido saulė ir su ja išblėso artistų drąsa. Jiems pasidarė neramu: juk Palerini scenoje nebuvo dainavusi, o Markolini turėjo daugybę draugų... Dabar Antonijetė graužėsi taip lengvabūdiškai sutikusi. Bet jau buvo po laiko... Vyrai paliko ją vieną persirengti koncertui.

Įėjęs į savo kambarį, Paganinis akies mirksniu užsimovė juodas kelnes, apsiavė batus, kaklą apsimuturiavo plačiu šaliku, apsivilko fraku ir apsiaustu, nušluostė nuo smuiko dulkes; tada visi trys sėdo į karietą ir išdardėjo į teatrą.

Salė buvo sausakimša. Po uvertiūros Paganinis išėjo

į sceną ir, kaip visada, padarė publikai „didžiulį įspūdį". Vargšė Antonijetė virpėjo kaip epušės lapas, nors Gordidžanis su maestro visaip ją drąsino ir ramino. Pagaliau smuikininkas paėmė baleriną už rankos ir nusivedė į sceną.

Užgrojo orkestras. Antonijetė pradėjo dainuoti, ir iš virpančio balselio buvo matyti, kaip ji bijosi publikos, kuri ją sutiko gana palankiai. Po truputį Palerini įsidrąsino, bet dainelė baigėsi, ir Paganinis išvedė baleriną iš scenos. Staiga šaižus švilpimas lyg botago kirtis perliejo vargšę merginą. Pabalęs iš pykčio, smuikininkas atsisuko, o Antonijetė, netekusi jėgų, krito Gordidžaniui į glėbį, karštomis ašaromis vilgydama jam rankas. Ak, kaip smarkiai plakė jųdviejų širdys... Poetas skubiai nulydėjo vargšę raudančią baleriną į jos kambarėlį ir ėmė ją meiliausiais žodžiais guosti. Koncertui baigiantis, įėjo Paganinis ir tarė:

— Brangioji Palerini, dėl to, kas atsitiko, kaltas aš. Tai unikalus atvejis, nes iki šiol dar niekas jūsų neįžeidė ir niekas neįžeidinės ateity. Kadangi tik per mane dabar kenčiate, manau turįs kuo skubiausiai ir negailestingai už jus atkeršyti. Būkit maloni — pastovėkit valandėlę už kulisų, kol pagriešiu paskutinę dalį. Norėčiau, kad matytumėte savo akimis, kaip Paganinis moka būti dėkingas draugams...

Antonijetė ir Gordidžanis bandė smuikininką atkalbėti nuo kerštingų užmačių, bet jis nekreipė į juos dėmesio ir, eidamas į sceną, sušuko:

— Ateikite ir klausykitės!

Susidomėję, kaip Paganinis keršys, juodu sustojo už kulisų. Per paskutinę koncerto dalį smuikininkas turėjo mėgdžioti gyvūnų balsus. Prieš pakeldamas stryką, maestro paprašė publiką rimtai nežiūrėti į šį dalyką — jis griešiąs tik šiaip sau, kad būtų linksmiau. Ir pradėjo smuiku mėgdžioti gaidžio giedojimą, žiogų čirpimą, šuns lojimą, durų girgždėjimą ir kitokius garsus. Klausytojai karštai plojo šioms maestro išdaigoms, nors, anot Gordidžanio, „jos labai kontrastavo su tuo, ką jis buvo griežęs anksčiau". Bet... kurgi kerštas?

Staiga Nikolas atsisuko į pasislėpusius už kulisų drau-

gus ir reikšmingai į juos žvilgtelėjo. Tada nuėjo prie pat rampos ir kilstelėjo stryką; salėje beregint stojo kapų tyla. Žiūrovai laukė ko nors nepaprasto...

Paganinis brūkštelėjo stryku iš dešinės į kairę, suvirpindamas kvintos *mi*, paskui šoktelėjo iš kairės į dešinę ant ketvirtos stygos, išgaudamas *sol*. Geriau nė pats asilas nebūtų subliovęs.

— Čia tam, kuris švilpė! — sušuko smuikininkas griausmingu balsu.

Įsižeidusi publika padūko švilpti, rėkti, trypti, bet Paganinis, nekreipdamas dėmesio į minios reakciją, dar kelissyk pamėgdžiojo ilgaausio bliovimą ir ramiai nužingsniavo už kulisų. Dėkinga Palerini puolė jam ant kaklo ir garsiai pabučiavo į žandą... Už tokį atlyginimą Gordidžanis būtų sutikęs ištisą vakarą kentėti publikos patyčias!.. Tačiau viskas buvo kur kas rimčiau, negu jiems atrodė: minia nė nemanė nusiraminti. Vieni pasiutėliai grasino lipsią į sceną ir susidorosią su įžeidėju, kiti smarkiai daužė duris į užkulisius. Orkestro muzikantai šaukdami išsilakstė, ir trijulė liko viena, apsupta iš visų pusių. Paganinis prisidengė smuiku tarsi skydu ir karingai iškėlė stryką. Gordidžanis stovėjo šalia, pasiryžęs apginti maestro ir leisgyvę iš baimės Antonijetę. Tik kai išėjęs į sceną teatro administratorius paaiškino, kad Paganinis nieko nenorėjęs įžeisti, kad gyvūnų balsų mėgdžiojimas esąs įtrauktas į koncerto programą ir asilo bliovimas skirtas tam, kuris nušvilpė dainininkę, įsisiautėjusios minios pyktis atlėgo.

Dairydamiesi į šalis, herojai išsmuko iš teatro pro slaptas dureles ir, draugų būrio lydimi, grįžo į viešbutį. Kai puikus vynas nuplovė apmaudą ir pyktį, šio vakaro įvykis jiems tik juoką kėlė. Gražiosios Antonijetės akys vėl suspindo iš džiaugsmo, ir visi nusiramino. Vėliau paaiškėjo, kad miestiečius įsiutino štai kas: aplinkinių kraštų gyventojai ferariečius pravardžiavo asilais ir, apie juos kalbėdami, visada pašaipiai subliaudavo. Kaip Paganinis!

Paganinio biografas Artūras Kodinjola linkęs manyti, kad ši komiška istorija — vienas iš pramanų, apraizgiusių smuikininko asmenį. Tačiau paraštėje yra maestro sūnaus Akilės pastaba: „Paganinis greit nuėjo nuo sce-

nos, nesuprasdamas, kodėl jo pokštas taip supykdė publiką. Vėliau jis sužinojo, kad tik šiame krašte buvo galima mirtinai įžeisti žmones asilo bliovimu". Taigi savo pastaba Akilė patvirtino, jog šis įvykis tikras. Matyt, apie jį buvo girdėjęs iš tėvo.

* * *

Paskutinis vakaras Florencijoje buvo ne mažiau skandalingas negu vakaras Feraroje. Kaip žinome, Lukoje Elžbieta suteikė Paganiniui rūmų gvardijos kapitono laipsnį. Jis turėjo teisę tam tikromis aplinkybėmis nešioti uniformą, bet ne per koncertus: smuikininkui ir orkestro dirigentui karininko apranga nederėjo. Paganiniui tai buvo puiki proga susikivirčyti su Elžbieta, su kuria, matyt, norėjo nutraukti meilės ryšius. Jis negalėjo pakęsti, kad kas varžytų jo laisvę ir savarankiškumą, todėl jau seniai ieškojo dingsties ištrūkti iš kunigaikštienės glėbio ir dvaro.

Tuo tarpu Napoleono žvaigždė pradėjo leistis. Gal iš tiesų praėjusią vasarą Europos danguje pasirodžiusi kometa nulėmė jo likimą? 1811 metais Nikolas dar galėjo sukelti furorą sonata „Napoleonas", „stulbinti pačius muzikos profesorius", anot Gervazonio, „nes šiam virtuozui, šiam XIX amžiaus stebuklui šiandien nėra lygaus pasaulyje". Bet netrukus iš programų ėmė dingti kai kurie vardai ir kūriniai. Atsarga gėdos nedaro...

Rusijos kampanija baigėsi panišku bėgimu, sudavusiu mirtiną smūgį Bonaparto kariuomenei; milžiniškas jo imperijos rūmas ėmė braškėti ir nesulaikomai griūti. Galbūt Paganinis nusprendė laikytis toliau nuo sesers žmogaus, kurio laukė neišvengiama pražūtis? Toks paaiškininimas, nors ir labai suprantamas, jam garbės nedarytų; tad verčiau šią prielaidą atmeskime, juoba kad ji nėra pagrįsta jokiais dokumentais. Neginčytinas kitas faktas — jį mini visi biografai, pradedant Fetisu, kuriam šią istoriją apsakė pats smuikininkas. Kartą, vakare per koncertą, maestro ant dirigento pakylos pasirodė su gvardijos kapitono uniforma. Kaip žinome, tai jam buvo griežtai už-

drausta. Elžbieta išbalo ir liepė pasakyti smuikininkui, kad jis nedelsdamas nusivilktų uniformą ir apsirengtų juodu kostiumu. Paganinis „valdovei atsakė,— rašo Konestabilė,— jog įsakyme, suteikiančiame jam garbingą kapitono laipsnį, nebuvo padaryta jokių išlygų, todėl uniformos jis nenusivilks".

Elžbieta pakartojo įsakymą, bet Paganinis nenusileido. Jis net tyčia ėmė vaikščioti po salę, erzindamas kunigaikštienę. Kai koncertas baigėsi ir prasidėjo šokiai, maestro pasijuto nejaukiai. Jis pamatė, kad Elžbieta tyliai duoda kažkokius nurodymus, ir „tarėsi regįs,— rašo Konestabilė,— žmones, kuriems pavesta jį sekti".

Kad išvengtų kalėjimo ar dar didesnio blogio (galimas daiktas, epizodas su uniforma perpildė pavyduliaujančios, išdidžios kunigaikštienės kantrybės taurę), smuikininkas, negaišdamas laiko, dar tą pačią naktį slapta išvyko iš Florencijos.

Septintas skyrius

„RAGANOS"

> Kai jūsų klausiausi, prieš mane stovėjo Homeras.
>
> Foskolas — Paganiniui

Visi žino, kaip buvo parašytas Mocarto *Requiem*. Skurdo ir nuolatinių skriaudų pribaigtas, kūrybinės ugnies nualintas trisdešimt penkerių metų kompozitorius vieną dieną priešais save pamatė juodais drabužiais apsivilkusią niūrią žmogystą. Nepažįstamasis Mocartą paprašė sukurti *Requiem* ir, šiam sutikus, išėjo. Kitą kartą atėjęs paliko penkiasdešimt dukatų — pusę sulygtos sumos.

Tai atsitiko 1791 metų liepos mėnesį, paskutinę Mocarto vasarą. Tuo laikotarpiu jis be poilsio rašė „Užburtąją fleitą", iš kurios daug tikėjosi. Deja, premjerą publika priėmė labai šaltai, ir kompozitoriui tai buvo baisus smūgis. Nors paskui žiūrovų susidomėjimas opera augo sulig kiekvienu spektakliu, Mocartas nebeatsigavo. Juodžiau-

sia depresija laikė kompozitorių savo gniaužtuose; jis dažnai alpdavo, negaluodavo. Būdamas toks ligonis, kankinamas liūdnų minčių apie artėjančią mirtį, Mocartas ėmė skubiai kurti *Requiem*. Štai ką rugsėjo mėnesį jis rašė savo libretistui Lorencui de Pontei: „Nebeturiu jėgų, o tas nepažįstamasis dieną naktį stovi man prieš akis ir vis prašo, nekantriai reikalauja užsakyto kūrinio... Jaučiu, kad atėjo paskutinioji. Mirštu, kaip reikiant nepasinaudojęs savo talentu. O gyvenimas toks gražus! Ir sektis pradėjo! Bet nuo likimo nepabėgsi. Kiekvienas gyvena tiek, kiek jam skirta. Reikia su tuo susitaikyti. Bus taip, kaip Dievas norės. Darbas eina į galą. Tai mano laidotuvių giesmė, ir turiu ją baigti". Žmogystą juodais drabužiais buvo atsiuntęs grafas Valzegas, kuris norėjo, kad Mocartas sukurtų *Requiem* jo žmonos mirties metinėms. Bet sergantis kompozitorius, egzaltuotos vaizduotės veikiamas, buvo tikras, kad pas jį apsilankė gedulingas likimo pasiuntinys. Jis neklydo: *Requiem* — paskutinis jo kūrinys. Netrukus, 1791 metų gruodžio mėnesį, kompozitorius mirė, nespėjęs jo baigti.

Jį baigė vidutinių gabumų kompozitorius Ziusmairas. 1813 metais „La Skalos" teatre buvo pastatytas jo baletas „Benevento riešutmedis". Libreto autorius Vigano pasinaudojo liaudies legenda apie seną stebuklingą riešutmedį — *nux maga*, aplink kurį raganos naktimis šokdavusios ratelį. Ziusmairas labai mėgo tokius kraują stingdančius siužetus, tačiau baleto muzika nebuvo kraupi.

Paganinis matė spektaklį, ir linkusią į groteską jo vaizduotę apstulbino pragariško šokio scena. Parėjęs namo, kol neišblėso įspūdis, jis parašė „Raganas". Šis kūrinys vėliau nepaprastai išgarsėjo, nes labiausiai iš visų atitiko maestro asmenybę ir charakterį. Netrukus Paganinis jį atliko Milane, ir garsas apie koncertą pasklido net už Alpių. Leipcigo *Gazzetta Musicale* Milano korespondentas 1814 metų balandžio 6 dieną taip rašė apie šį nepaprastą įvykį:

„1813-ųjų spalio 29 dieną ponas Paganinis iš Genujos, Italijoje visų laikomas geriausiu mūsų epochos smuikininku, „La Skalos" teatre surengė akademiją. Jis atliko

Kroicerio Koncertą smuikui *e-moll* ir savo Variacijas ketvirta styga. Salė buvo sausakimša. Visi norėjo pamatyti ir išgirsti šį burtininką, visi buvo užkerėti jo muzikos. Be jokios abejonės, Paganinis — didžiausias pasaulio smuikininkas. Jo griežimo maniera nepakartojama. Jis išdarinėja tokius triukus, groja tokius pasažus, kokių iki šiol dar nė vienas muzikantas nesugebėjo atlikti. Maestro griežia (ypatinga maniera) sudėtingiausius pasažus dviem, trimis, keturiais balsais; jis imituoja pučiamuosius instrumentus; chromatinę gamą aukščiausiame registre prie pat ramstuko atlieka taip švariai, kad sunku patikėti; drąsiausius pasažus griežia tik viena styga ir tuo pačiu metu kitomis stygomis skambina žemus *pizziccato*; atrodo, jis groja iš karto keliais instrumentais. Maestro Variacijos ketvirta styga (publikai primygtinai reikalaujant, jas pakartojo) visus nepaprastai sužavėjo. Niekas nebuvo girdėjęs ko nors panašaus. Šio virtuozo griežimo maniera unikali. Jis dar daugsyk džiugino klausytojus — per šešias savaites surengė vienuolika koncertų „La Skaloje" ir „Karkano" teatre. Didžiausią pasisekimą pelnė jo variacijos, pavadintos „Raganomis".

Kaip tik šiuo metu Paganinis galvojo apie gastroles anapus Alpių: garbės troškimas jį skatino išbandyti laimę užsienyje, užkariauti tenykštės publikos simpatiją, gurkštelėti svaiginančio triumfo gėrimo už Italijos ribų. Bet viską sugadino sveikata, smarkiai sušlubavusi prieš penkerius metus Turine, ir jis kol kas turėjo atsisakyti ilgos kelionės po svetimas šalis.

* * *

Sergantį Nikolą kankino depresija ir hipochondrija. Jis labai jautriai reaguodavo į tokią sielos būseną, „vien pagalvojęs apie tai,— rašė Džefris,— maestro užmiršdavo net savo fizines kančias". Turbūt ir meilės nuotykių jis ieškodavo vengdamas vienatvės, norėdamas užsimiršti, išblaškyti liūdesį ir niūrias mintis. Vieną tokį nuotykį Nikolas už vaišių stalo papasakojo savo biografui Šotkiui ir kitiems draugams. Duodame jam žodį:

„Kartą Milane mane kamavo bjauri nuotaika, aš nesveikavau, nieko nenorėjau, viskas man atrodė nemiela. Širdy buvo tuščia, nyku ir liūdna. Vieną dieną sutikau draugą ir iš jo sužinojau, kad į Milaną atvyko gražioji Rozina, mano kraštietė. Išgirdęs šią naujieną, persimainiau: dingo apatija, gyslose sukunkuliavo kraujas.

— Kur ji gyvena?

— Nežinau, bet po vakarienės galėsiu pasakyti. Ateik į Servio kavinę, mes susitarėme ten susitikti.

Išsiskyrėme. Vakaras buvo dar toli, laikas taip prailgo laukiant, kad, norėdamas kuo greičiau jį prastumti, basčiausi iš gatvės į gatvę, iš kavinės į kavinę, tiesiog nesitvėriau savo kailyje. Po vakarienės bandžiau numigti, bet miegas neėmė: akyse stovėjo Rozina. Jau seniai ją pažinojau ir mylėjau, ir kaip tik dabar, kai man taip reikėjo moters glamonių, gražuolė atvyko į Milaną, ir aš visai pagrįstai laukiau malonumų, kurių seniai nebuvau turėjęs. Argi galėjau užmigti su tokiomis mintimis? Nudrožiau į Servio kavinę, bet draugo ten dar nebuvo. Nusiminęs ėmiau žaisti biliardą, išgėriau gal kibirą kavos, vis žvilgčiojau į savo ir kavinės laikrodį ir nenuleidau akių nuo durų. Galų gale atėjo draugas. Metęs pradėtą partiją, nubėgau jo pasitikti.

— Kur gyvena?

— Čia pat, Paserelos gatvėje.

— Koks namo numeris?

— Nežinau.

— Koks aukštas?

— Trečias.

— Sudie!

Palikęs nustebusį draugą, puoliau pro duris ir nukūriau į Paserelos gatvę. Bėgau iš vieno namo į kitą, bet Rozinos niekur nebuvo. Jau ėmiau abejoti, ar apskritai ją rasiu. Žiūriu — dar vienas namas, kuriame nebuvau. Vėl blykstelėjo viltis! Paknopstom užlipau į trečią aukštą, pasibeldžiau, bet niekas neatsiliepė. Truktelėjau rankeną, durys atsidarė, ir patekau į prieškambarį.

— Ar galima įeiti? — sušukau kelissyk.

Tyla. Patraukiau pirmyn, įkišau galvą į kambarį, bet ten nieko nebuvo. Tada tyliai pravėriau dar vienas duris

ir atsidūriau prieblandoje skendinčiame miegamajame. Stovėjau, nežinodamas, ar eiti toliau, ar pasukti atgal, tačiau staiga išgirdau silpną balsą. Jei ten būtų buvęs vyras, nebūčiau pasilikęs, bet tokį balselį galėjo turėti tik labai jauna moteris. Iš tiesų pusiau paslėptoje už užuolaidų lovoje gulėjo graži dama.

— Jūs gydytojas? — paklausė ji.

Aš patvirtinau ir įsidrąsinęs priėjau arčiau. Kaip tikras gydytojas daviau atitinkamus klausimus, tikrinau pulsą, žodžiu, stengiausi kuo geriau atlikti naują savo vaidmenį. Čiupinėdamas pulsą, nejučia vis labiau ir labiau spaudžiau grakščią jos rankutę. Poniai, matyt, kilo įtarimas, ir ji, įdėmiai mane nužvelgusi, staiga sušuko:

— Nežinojau, kad ponas Paganinis — dar ir gydytojas!

Supratęs, kad mane atpažino, ir nenorėdamas išsiduoti, ko čia atėjau, ėmiau sakyti, jog medikas esu nevykęs, todėl nusipelniau bausmės, bet kai ją kažkur pamačiau, man galvą taip apsukęs nepaprastas jos grožis, kad nebegalėjau tverti ir tik iš didelės meilės ryžausi šiai avantiūrai... Būčiau ir toliau suokęs, bet išgirdau kažkieno žingsnius. Žavioji ponia skubiai ištraukė ranką, o aš žengtelėjau atgal. Į miegamąjį įėjo senas vyriškis. Jis sustojo prie lovos, įbedė į mane akis ir paklausė ligonę:

— Čia ponas gydytojas?

Jai patvirtinus, žmogelis pasiūlė man kėdę, pats atsisėdo ir ėmė mane klausinėti, ką aš manąs apie ligonę ir jos ligą. Kad pakliuvau, tai pakliuvau! Juk apie mediciną nutuokiau tiek, kiek kiaulė apie pipirus; vėliau, sveikatai visai pašlijus, norom nenorom mediciną perpratau, bet dabar sėdėjau prieš žmogų, matyt, gerai nusimanantį apie ligas ir gydymą. Jis rodė man daugybę receptų, vardijo lotyniškus ir graikiškus vaistų pavadinimus, žodžiu, buvo pusė daktaro! Savaime aišku, leidau jam kalbėti, pats tik linkčiojau galvą. Bet galų gale vis tiek turėjau pasakyti savo nuomonę. Čia pat, ant staliuko, gulėjo tuščia receptų kortelė. Mano inkvizitorius užsidėjo akinius ir prikišo nosį, norėdamas pažiūrėti, ką prirašysiu. Tai bent įkliuvau! Reikėjo kaip nors išsisukti.

— Žinote,— tariau nė nemirktelėjęs,— geriausia kol kas vaistų neduoti... Gal organizmas pats įveiks negala-

vimą. Jei rytoj ligonei nepagerės, tada ir imsimės gydymo!

Tai išgirdęs, senukas vos nepuolė man ant kaklo.

— Pone, jūs puikus gydytojas! Man nepatinka, kai kiti, dorai neįsigilinę į ligą, neperpratę nei ligonio temperamento, nei jo ypatybių, iš karto šoka rašyti receptų!

Žmogelis vėl ima žerti man komplimentus, kviečia pabūti. Sėdėjau kaip ant adatų. Neduok dieve, užeis kas nors iš pažįstamų ar, blogiausia, tikrasis gydytojas! Tačiau senis, nieko neįtardamas, leidosi nuobodžiai pasakoti apie savo paties ligas. Galų gale laikrodis išmušė septynias. Aš pašokau. Deja, šeimininkas nė neketino manęs išleisti: jis dar nebuvo apsakęs visų savo negalavimų, norėjo papasakoti, kaip jį gydė kiti daktarai, ir sužinoti mano nuomonę. Bet aš, jau su skrybėle rankoje, ėmiau teisintis, kad manęs laukia sunkiai serganti ponia, ir prižadėjau apsilankyti kitą dieną. Jis pasiūlė ateiti ketvirtą valandą po pietų, nes visą dieną nebūsiąs namie,— matyt, labai magėjo dar su manim paplepėti. Aš mielai sutikau. Būčiau nepagailėjęs didžiausių turtų, kad tik jis mane paleistų. Vėl skubiai pačiupinėjęs ligonei pulsą, nusišluosčiau nuo kaktos prakaitą ir leidausi į kojas. Prieškambary sutikau tarną.

— Ponas daktaras? — paklausė jis.

— Taip.

— Ar gavote raštelį, kurį jums palikau vaistinėje?

— Kaipgi, gavau!

Tarnas atidarė duris, ir aš galvotrūkčiais puoliau bėgti laiptais žemyn. Labai jau nusibodo vaidinti daktarą. Be abejo, ši dama buvo ne Rozina, bet man ji atrodė dar gražesnė ir meilesnė už ją!

— Na kaip, ar matei savo kraštietę? — paklausė draugas, užviręs šią košę.

— Jos ne, bet mačiau kitą. Tik paklausyk, kokį nuotykį turėjau!

— Nėr kada, turiu aplankyti vieną ligonę!

— Kuriame name?

Jis pasakė.

— Ten jau buvo gydytojas! — tariau.

— Koks gydytojas?

— Aš!

— Tu?

— Eime, papasakosiu...

Nudrožėme į kavinę ir ten, siurbčiodamas migdolų pieną, apsakiau savo nuotykį.

— Ką dabar ketini daryti? — paklausė draugas.

— Rytoj vėl ten eisiu. Jeigu ligonė jausis geriau, man bus garbė, o jei blogiau — gydysi tu ir, žinoma, nugydysi!

Palydėjau jį iki Katedros laiptų. Draugas palinkėjo man sėkmės ir atsisveikino. Mano nuotaika vėl buvo kuo puikiausia, ir aš, pasivaikščiojęs po miestą, nudrožiau į „La Skalą".

Kitą dieną, kokią aštuntą valandą, nuėjau aplankyti savo ligonės. Buvo atsikėlusi ir, kai mane pamatė, bandė dėtis šventuole. Bet aš pasakiau, jog, kartą tapęs gydytoju, nenoriu taip greit mesti šios garbingos profesijos, todėl turiu pačiupinėti jos pulsą. Kai ėmiau jai už riešo, įėjo tarnaitė, ir dama, kad nesukeltų įtarimo, nesipriešino. Nuo to ryto ją lankiau kasdien, savaime suprantama, kai namie nebūdavo senojo plepio. Ligonė darėsi vis šnekesnė ir prisipažino kartą mane mačiusi per koncertą. Ji esanti našlė ir atlydėjusi į Milaną savo tėvą, kuris čia turįs dalyvauti teisme. Kartu su grįžtančia sveikata skleidėsi ir meilės žiedelis. Tuomet pirmą ir gal paskutinį kartą pasijutau labai skolingas dievui Eskulapui".

Šotkis sako, kad ši istorija visus labai pralinksminusi. Galimas daiktas, pasakodamas nuotykį, Paganinis davė valią fantazijai, kaip ir griežsaid smuiku. Tačiau šis vaizdus maestro gyvenimo epizodas rodo jį tokį, koks jis buvo iš tikrųjų. Beje, kai kurios čia paminėtos kavinės ir gatvės dar ir šiandien tebėra Milane, nepaliestos griovėjų kirtiklio ar laužtuvo. Yra ir daugiau detalių, būdingų tam laikotarpiui ir miestui. Šiaip ar taip, istorija labai atitinka linkusio į avantiūras smuikininko charakterį, ir galbūt ji iš tiesų atsitiko.

* * *

Šotkis mini dar vieną smuikininko gyvenimo epizodą iš Milano laikų. Šįsyk veikėjai buvo rimtesni nei Rozina, gražioji ligonė ir plepusis senis. Šią istoriją biografui pa-

pasakojo ponas Alesandras Amatis, kuris savo ruožtu ją perskaitė bičiulio užrašuose. Be Paganinio, čia veikia poetas Vinčencas Montis, rašytojas Ugas Foskolas ir jo draugė, grafienė F., „turtinga ir, svarbiausia, išsilavinusi bei protinga moteris". Tai atsitiko, matyt, dar prieš 1815 metus, nes paskutinis Foskolo laiškas, išsiųstas iš Milano savo šeimai, pažymėtas 1815-ųjų kovo 31 dienos data.

Kadangi tada, kai dėjosi šie įvykiai, laikai buvo sunkūs — siautėjo austrų policija, buvo pašlijusi ekonomika,— reikia manyti, ši istorija atsitiko dar anksčiau, tikriausiai tuomet, kai Paganinis kūrė „Raganas". Tasai maestro koncertas, apie kurį kalba Foskolas, turbūt įvyko 1813-ųjų gale „La Skaloje" ar „Karkane" arba 1814-ųjų gegužės—birželio mėnesiais Karališkajame teatre. Vėliau smuikininkas paliko Milaną ir ten grįžo tik 1816 metais, kai Foskolas jau buvo emigravęs į užsienį.

Ugas Foskolas ir Vinčencas Montis Paganiniui jautė didelę simpatiją ir nepaprastai juo žavėjosi. Bet smuikininkui kur kas labiau patiko „Kapų" dainius negu „Iliados" vertėjas ir galingųjų šlovintojas Montis. Konestabilė rašo, kad Ugas Foskolas ir Paganinis „buvo panašūs ne tik išore, bet ir talentu". „Man dažnai atrodydavo,— rašo jis,— kad, klausydamasis Paganinio, skaitau vieną iš paskutinių Jakopo Orčio laiškų". Jo muzikoje, kaip ir Foskolo kūriniuose, buvo justi didžios aistros, liūdna rimtis ir pyktis. Savo smuiku Paganinis tarsi kartojo kai kuriuos didžiojo poeto kūrinius.

Būtų įdomu žinoti, kokie Paganinio kūriniai grafienei priminę „Kapuose" aprašytus graikų istorijos ir poezijos faktus. Galbūt ji (kaip matysime, ir Foskolas) turi omeny vieną iš epinės bei herojinės tematikos koncertų. Tiesą sakant, Paganinio muzikoje daug rapsodiškumo; todėl iš kokios nors jo improvizacijos ir galėjo padvelkti Homero bei Foskolo dvasia.

Taigi Foskolas tuo metu rėžė sparną aplink grafienę F [27]. Poetas jautė turįs varžovą ir labai pavyduliavo.

[27] Tikriausiai turima galvoje Lučjetė Fontaneli Batalja, kurią Foskolas karštai mylėjo. 1813 metų lapkričio 7 dieną grafienė antrąkart ištekėjo (pirmas vyras, Batalja, žuvo prie Smolensko per Rusijos kampaniją) už karo ministro generolo Fontanelio. Gal jam pavydžiuliavo Foskolas?

Kartą jį pagavo toks šėlas, kad užsimiršęs ėmė savo mylimąją visokiais žodžiais plūsti. Po šios scenos grafienė jį pametė. Foskolas puolė į neviltį, valandos jam pavirto šimtmečiais, o pavydo kančios dar labiau aitrino nelaimę. Graužiamas minties, kad negražus jo elgesys iš tikrųjų gali pastūmėti grafienę į kito vyro glėbį, Foskolas jai parašė laiškutį, maldaudamas viską užmiršti ir jam atleisti. Laiškučio gale pasisiūlė rytojaus dieną ateiti pas ją pietų su sąlyga, kad juodu būsią vieni. Grafienė sumanė atsikeršyti ir pasikvietė daugiau svečių, tarp jų ir Vinčencą Montį su Paganiniu. Foskolui buvo pasakyta ateiti ketvirtą valandą, o kitiems — trečią. Poetas tikėjosi būti vienas; tad reikia įsivaizduoti, kaip jis nustebo, pamatęs tiek svečių. Ypač jį suerzino Montis, mat su juo seniai pykosi. Foskolas sustojo ant slenksčio ir įsiutęs ketino sprukti, tačiau sidabrinis žaviosios grafienės balselis suskambo „kaip Orfėjo daina", ir „prijaukintas liūtas" norom nenorom turėjo įeiti.

Paganinis stovėjo terasoje su milaniečiu, kuris vėliau aprašė šį vakarą. Foskolas, iš tolo lenkdamas vietą, kur „aistringai gražbyliavo" Montis, irgi nuskubėjo į gryną orą. Išvydęs Paganinį, jis nušvito ir, stipriai spausdamas jam ranką, sušuko:

— Vakar buvau jūsų koncerte. Jūs — Dievas! Kai jūsų klausiausi, prieš mane stovėjo Homeras. Per pirmą grandiozinę koncerto dalį mačiau, kaip graikų laivai plaukia prie Trojos krantų. O tauriausių jausmų kupinas *Adagio* — argi ne Achilo pokalbis su Briseide?.. Kada išgirsiu širdį veriančią raudą prie Patroklo kūno?

Foskolas krestelėjo rudaplaukę galvą ir įsmeigė į smuikininką žalsvas akis. Pašaipiai šyptelėjęs plonomis lūpomis, Paganinis greitai atsakė:

— Kai Paganinis tarp smuikininkų ras savo draugą Patroklą!

Po šių žodžių jie buvo pakviesti prie stalo. Paganinis įėjo į valgomąjį su Foskolu, kuris, vis dar supykęs ant šeimininkės, kalbėjo vien su smuikininku, tarsi kambary daugiau nieko nebūtų buvę. Reikia manyti, kad maestro suprato ir užjautė poetą, nes tikriausiai pats, turėjęs daug meilės nuotykių, ne kartą išgyveno tokias kančias.

Milane Paganiniui nepaprastai sekėsi. Kritikai jį vadino geriausiu pasaulio smuikininku. Per 1813 metų lapkričio 11 ir 19 dienos koncertus „La Skaloje", paskui per septynis koncertus „Karkano" teatre sužavėta publika jam sukėlė iki tol negirdėtas ovacijas. Laikraštis *Corriere Milanese* rašė, kad „jis tobulai išreiškia žmogaus sielos būseną", vadino jį „gamtos stebuklu". Firma „Rikordis ir Artarija" išspausdino Paganinio portretą, kurį fanatiški smuikininko gerbėjai grobstyte grobstė. Gegužės ir birželio mėnesiais Paganinis griežė dar dešimtyje koncertų Karališkajame teatre. Koncertai buvo rengiami per operos sezoną, ir maestro pasirodydavo tuo metu, kai vykdavo koks nors spektaklis. Dar neatėjo tas laikas, kai Listas išdrįs publikai pasirodyti vienui vienas ir išdidžiai sakys: *Le concert c'est moi*[28].

Tačiau būtent Paganinis pradėjo solinius virtuozų instrumentalistų koncertus. Kiti į jo programą pagal tradiciją įtraukti vokaliniai ar instrumentiniai „numeriai" buvo tik nevertas dėmesio priedas. Ir Paganinis, šis despotiškas herojus ir nepakenčiąs prieštaravimų viešpats, jau galėjo sakyti: „Ponai, koncertas — tai aš". Jis buvo naujo stiliaus ir naujos epochos pradžia.

Aštuntas skyrius

TOLI GRAŽU NE ANGELIŠKOS ANDŽELINOS[29] ISTORIJA

Mergina, kuri gyveno palaidai...
Paganinis

1824 metais išėjusioje knygoje „Rosinio gyvenimas" Stendalis taip aprašė Paganinį: „Paganiniui, geriausiam Italijos ir tikriausiai šiaurės kraštų smuikininkui, dabar trisdešimt penkeri. Šis dar jaunas, skvarbių juodų akių, karštos širdies ilgaplaukis vyras tokį didį meistriškumą

---

[28] Koncertas — tai aš! (*Pranc.*)
[29] Andželina itališkai reiškia „angelėlis".

pasiekė ne ilgus metus atkakliai mokydamasis konservatorijoje, o sėdėdamas kalėjime, į kurį pateko per Meilės klaidą. Daugybę dienų ir naktų jis praleido vienutėje, sukaustytas grandinėmis ir visų užmirštas. Didžiausia jo paguoda buvo smuikas, kuriuo griežddamas išliedavo savo širdgėlą ir ilgainiui tobulai įvaldė šį jausmų reiškimo būdą..."

Taigi Stendalis pakartojo Italijoje ir už jos ribų plačiai paplitusią legendą apie Paganinį. Iš pradžių, kaip jau buvo minėta, smuikininkas neprotestavo, išgirdęs šiuos gandus[30], nes tokios „novelės" kurstė žmonių smalsumą ir jį garsino ne blogiau kaip pasakos apie slaptus jo ryšius su velniu. Tačiau šie gandai taip pasklido ir išaugo, kad ėmė jam labai kenkti. Tada Paganinis suskato juos viešai neigti — ir pats, ir jo draugai rašė straipsnius, kuriuose ryžtingai pareikšdavo, jog visa tai didžiausios nesąmonės.

„Daugybė dienų ir naktų" kalėjime — gryni tauškalai. Bet juk dažnai būna, kad tiesos grūdelis, riedėdamas stačia įkalne žemyn, sukelia ištisą melo ir prasimanymų griūtį. Tiesos grūdelis — devynios dienos karcerio, nei daugiau, nei mažiau,— jas Paganinis iš tikrųjų praleido Genujos tvirtovėje 1815 metais, nuo gegužės 6-osios iki gegužės 15-osios, dėl vienos gana nemalonios istorijos, susijusios su Andželina Kavana, anaiptol ne angeliuku, kaip galėtum spręsti iš jos vardo.

1814 metų pavasarį smuikininkas koncertavo Milane, Karališkajame teatre. Netrukus, spalio mėnesį, pradėjo susirašinėti su jaunu talentingu Genujos advokatu, dideliu muzikos mėgėju ir puikiu oratoriumi, Luidžiu Džermiu, kuris neseniai buvo išrinktas į Sardinijos karalystės parlamentą. Vėliau Džermis tapo artimiausiu Paganinio bičiuliu. Štai ką maestro jam rašė:

„Gerbiu jus labiau nei ką nors kitą, ir jeigu jums teko per mane kentėti, tai, tikiuosi, suteiksiu ir džiaugsmo, kuris mums padės užmiršti praeitį".

---

[30] Tačiau 1824 metų liepos 26 dienos laiške advokatui Džermiui jis rašė: „Siunčiu ištraukos iš Stendalio knygos „Rosinio gyvenimas" kopiją. Tai absurdiškas tvirtinimas, ir aš norėčiau, kad man padėtum sukurti straipsnį ir paneigti šiuos netaktiškus svaičiojimus..."

Paganinio laiškus Džermiui, motinai ir draugams, iš viso apie tris šimtus, surinko ir išspausdino Artūras Kodinjola. Iš jų galima atkurti žingsnis po žingsnio smuikininko gyvenimą nuo 1814 iki 1840 metų.

Pirmas laiškas, pažymėtas 1814-ųjų spalio 12 diena, išsiųstas iš Novio, ir Paganinis kreipiasi į Džermį dar pagarbiai, vadina jį „didžiai gerbiamu ponu advokatu". Jis prašo Džermį paimti už jį pinigus iš „San Agostino" teatro administratoriaus pono Migonės, kuris jam neišmokėjęs honoraro už penkis koncertus, įvykusius rugsėjo mėnesį. Koncertai turėjo didžiulį pasisekimą. Štai ką rugsėjo 10 dieną rašė *Gazzetta di Genova*:

„Vakar vakare ponas Paganinis koncertavo „San Agostino" teatre... Jis stebėtinai lengvai ir grakščiai atliko sudėtingiausius dalykus, kurie kitiems būtų neįkandami. Maestro griežė be galo tobulai, švelniai, ekspansyviai, neprarasdamas saiko, lyg burtininkas išgaudavo iš instrumento nebūdingus smuikui garsus — idealiai mėgdžiojo fleitą, gitarą, paukščius, ir taip toliau. Žodžiu, Paganinis iš smuiko išviliojo viską, kas yra švelniausia ir sunkiausia harmonijos šventovėje. Ar keturios stygos, ar viena — užburtam jo strykui tai neturi jokios reikšmės. Antroje koncerto dalyje jis tik ketvirta styga išgavo nuostabius garsus, kaip Rafaelis ir Mikelandželas teptuku išgaudavo šviesą ir spalvas. Paganinis ne šio pasaulio būtybė — gal angelas, gal velnias,— bet geniali".

Štai kaip rugsėjo 21 dieną tas pats laikraštis atsiliepė apie antrą koncertą:

„Neprilygstamasis Paganinis pirmadienį surengė antrą koncertą, o rytoj surengs dar vieną, kuriame išgirsime naują jo kūrinį — „Raganas". Šis nepaprastas žmogus, galima sakyti, buvo visur: danguje jis girdėjo giedant angelus, ore — žmones, o „Benevento riešutmedy" — raganas. Belieka, kad jis mus nuvestų į pragarą ir supažindintų su velnių muzika. Jam tai pavyktų geriau negu Tasui, Dantei, Vergilijui ir Orfėjui, kuriuos jau nurungė stebuklingu savo smuiku".

Poetas Alesis Paganiniui dedikavo eilėraštį. Advokatas Džermis — sonetą. Žodžiu, vien liaupsės ir aplodismentai.

Moterys, kaip žinia, šlovei neabejingos, todėl garsenybės, kad ir kokios negražios būtų, lengvai laimi jų palankumą. Ne išimtis buvo ir Paganinis.

Trisdešimt dvejų metų smuikininkas dar nebuvo toks liesas ir paniuręs kaip vėliau. Pažvelgę į jo portretą, pieštą apie 1814-uosius, matome skaistų, vyrišką, išraiškingų bruožų veidą, ilgą, bet nepanašią į lenktą paukščio snapą nosį, nes skruostai su juodomis tankiomis žandenomis dar apvalūs. Šiame portrete smuikininko žvilgsnis rimtas, įdėmus ir skvarbus, lūpos dar gana putlios, ne tokios pašaipios kaip vėlesniuose jo atvaizduose. Smakras su duobute, kurią, anot senovės romėnų, pirščiuku įspaudusi Venera,— ženklas, kad žmogus keistas ir užgaidus.

Šį kartą smuikininko užgaida buvo Andželina Kavana — mergaitė, patekusi į magišką jo šlovės orbitą. „Gal angelas, gal velnias..." Matyt, jis buvo greičiau velnias negu angelas tarp 1814 metų birželio mėnesio koncertų Milane ir rugsėjo mėnesio koncertų Genujoje.

Genuja, kaip ir visi jūros uostai,— rašo Džefris Pulveris,— turėjo blogą vardą. Ankštose, kreivose ir purvinose gatvelėse, į kurias padorūs žmonės stengdavosi neužklysti, stoviniuodavo laisvo elgesio moterys. Tikriausiai vienoje iš tokių gatvikių Paganinis ir sutiko dvidešimtmetę Andželiną, siuvėjo Ferdinando Kavanos dukterį. Kas buvo per mergšė, matyti iš smuikininko bylos, nes ši gana nešvanki istorija baigėsi teismu[31], kuris vyko uždaromis durimis. Dalis kaltinimo ir gynimo medžiagos — ją 1920 metų gruodžio mėnesį paskelbė Kodinjola — atskleidžia vieną iš nemaloniausių Paganinio gyvenimo puslapių, apie kurį gal nė kalbėti nereikėtų. Bet yra tiek daug fantastiškų prasimanymų apie tariamus smuikininko nusikaltimus ir ilgą jo kalinimą belangėje, jog verčiau papasakoti tiesą ir įrodyti, kad jokio nusikaltimo jis nepadarė ir sėdėjo ne daugybę metų, o tik kelias dienas ir per klaidą. Per klaidą, per Meilės klaidą, anot Stendalio, tik žodį „meilė" reikėtų rašyti mažąja raide, mat Paganinį su Genujos siuvėjo dukra siejo eilinis, trumpalaikis nuotykis, neturįs nieko bendra su kilniais jausmais.

---

[31] Teismo medžiaga saugoma Genujos istoriniame archyve.

Kuklumu ir dora Andželina tikrai nepasižymėjo. Nieko gera ji negalėjo išmokti nei iš palaidai gyvenusios motinos, nei iš tėvo, kuris išvijo ją iš namų „sakydamas, kad galinti pati užsidirbti duoną". Andželina nesnaudė — naudojosi jai suteikta laisve. Išeidavo iš namų „viena tiek dieną, tiek naktį", „leisdavo laiką įvairiose pasilinksminimo įstaigose kartu su visokiais svetimšaliais ir kariškiais", kartais per karnavalą, apsirengusi vyriškais drabužiais, „kelias naktis iš eilės siausdavo nederamose vietose" arba „naktimis į tėvų namus slapta vedžiodavosi vyrus". Taip ji gyveno dar prieš pažintį su Paganiniu, taip gyveno ir vėliau.

Smuikininką, aišku, sugundė jos jaunumas, graži išvaizda, ir jis padarė ją savo meiluže: tai nebuvo sunku, žinant Andželinos įpročius. Neteisybė, kad Paganinis ją suvedžiojo žadėdamas vesti, kaip įrodinėjo siuvėjas Kavana kaltinamajame akte. Įsigilinus į teismo medžiagą, kuo puikiausiai matyti, kaip siuvėjas neriasi iš kailio šantažuodamas Paganinį, iš kurio reikalavo apvalios sumos už padarytą Andželinai skriaudą.

Tikri yra šie faktai: Andželina tapo smuikininko meiluže 1814 metų rudenį ir netrukus pastojo. Bet dėl jos bėdos sunku kaltinti vien Paganinį, nes Andželina susitikinėjo ir su kitais vyrais. Tiesa, spalio mėnesį juodu buvo nuvykę į Parmą, po to mergina gyveno kaime, pas savo sesers žindyvę. Ten Andželina praleido gana sunkią žiemą, nes ją priglaudusi šeima buvo labai neturtinga. Atėjus pavasariui, tėvas ją parsivežė į Genują, ir gegužės 6 dieną, remiantis Kavanos pareiškimu, kuriame jis kaltino Paganinį, kad pagrobęs dukterį ir išprievartavęs, maestro buvo areštuotas.

Žinoma, mergina buvo kalta, bet geras diegas ir Paganinis, kuris, norėdamas išeiti į laisvę, raštiškai įsipareigojo sumokėti Kavanai tūkstantį du šimtus lirų. Matyt, taip padaryti Nikolą įkalbėjo tėvai ir draugai. Tarp tų, kurie stengėsi užglaistyti smuikininko ir siuvėjo konfliktą, minimas ir Džermis.

Gegužės 15 dieną Paganinis buvo paleistas ir savo ruožtu padavė į teismą siuvėją Kavaną, reikalaudamas anuliuoti sutartį, kurią pasirašyti buvo priverstas, ir kom-

pensuoti jam padarytą skriaudą. Paskui smuikininkas išvyko į Milaną. Gegužės 13 dieną, dar prieš pasirašydamas įsipareigojimą, jis buvo pasisiūlęs iškart sumokėti šešis šimtus lirų, bet ne Andželinai ar jos tėvui, o tarpininkui Džovaniui Batistai Roverei. Gegužės 20 dieną smuikininkas jį raštu įspėjo, kad neduotų Kavanai pinigų „tol, kol teismas nepaskelbs nuosprendžio".

Tuo tarpu Andželinos nėštumas ėjo į pabaigą. Vaikas gimė 1815 metų birželio 24 dieną ir netrukus mirė.

„Visai galimas daiktas,— rašo Kodinjola,— jog, kūdikiui dar negimus, smuikininkas jam pajuto meilę, nes su Kavanos šeima susitarė, kad vaiką augins viena jo sesuo, o lėšų auklėjimui duos jis pats. Paganinis turįs ne tik išmokėti du šimtus lirų, tvirtina Ferdinandas Kavana savo kaltinime, bet ir padengti gimdymo išlaidas, dosniai atsilyginti Andželinai. Naujagimiui mirus, tėvo ir dukters Kavanų elgesys įskaudino ir supykdė Paganinį; jis padavė juodu į teismą, kad jį pažemino priversdami pasirašyti sutartį".

Netrukus Paganinis Džermiui rašė:

„Milanas, 1815 m. liepos 15 d.

Brangus bičiuli,

iš jūsų laiško negaliu suprasti, kas man rašo — advokatas ar draugas. Visų pirma jūs gerai žinote, kad niekam nesu skolingas. Argi galima tikėti mergina, kuri gyveno palaidai prieš susipažindama su manim, kuri pati man pasiūlė savo paslaugas, kuri savo noru paliko tėvų namus?

Jums nėra paslaptis palaidas šios moters elgesys. Jūs puikiai žinote, kiek nemalonumų nepelnytai iškenčiau per ją ir policiją; kad, norėdamas atgauti laisvę, kurią be priežasties iš manęs atėmė, buvau priverstas pasirašyti įsipareigojimą, neteisėtą visais atžvilgiais, nes tai, kas jame išdėstyta, neturi jokio pagrindo. Man galvoj netelpa, kad, visa tai žinodamas, jūs mane raginate nusileisti ir būti kilniam. To man neduoda daryti iškankinta mano siela ir sąžinė, kurios nesijaučia nei kaltos, nei kam nors įsipareigojusios.

Norėčiau jus paklausti, ar darėte žygių, kad atimtu-

mėte neteisėtai iš manęs išplėštus šešis šimtus lirų? Manau, pasistengsite tesėti savo pažadą. Neabejodamas, kad jums pavyks atimti šiuos pinigus, prašau juos perduoti mano tėvui, juoba kad dabar jis pats mane sušelpė ir jam esu skolingas. Be to, norėčiau paklausti, ar jums neatėjo į galvą, kad jei kūdikis, kaip rašote laiške, gimė negyvas ar mirė tuoj po gimdymo, ši aplinkybė irgi būtų mano naudai, nes tai galėjo atsitikti todėl, kad vaikas buvo neišnešiotas. Tuo atveju neatitiktų laikas, kuriuo remiantis man reiškiamos pretenzijos. Antra vertus, įstatymas neduoda teisės į vyrą moteriai, kuri tik tvirtina, kad šis jos vaiko tėvas.

Šiuo atžvilgiu įstatymas apdairus. Nutylėdamas tėvystės klausimą, jis skatina moterų drovumą, o jei tokias motinas gintų ar joms nuolaidžiautų, jos prarastų gėdą. Tikriausiai juoksitės, kad jums, advokatui, kalbu apie jurisprudencijos dalykus, bet turėtumėte suprasti, jog, manim dėtas, kiekvienas stengtųsi kuo geriau išmanyti savo teises ir tartis su žmogumi, kuris nuoširdžiai trokšta padėti ir žino, koks yra reikalas.

Su didžiausia pagarba ištikimas jūsų draugas

N i k o l a s P a g a n i n i s"

Negalima sakyti, kad Paganinis buvo neteisus, bet laiškas labai nemalonus: šaltas, priekabus, piktas. Žinoma, smuikininkas buvo suirzęs, tačiau apmaudu, kad jis taip ardosi dėl kelių šimtų lirų ir negražiai kalba apie moterį, beje, dar mergiūkštę. Bet Paganinis užsispyrė ir nė nemanė nusileisti. „Kadangi, laikydamasis Paganinio nurodymo,— rašo Kodinjola,— Roverė neįteikė jam patikėtų pinigų Kavanai, šis padavė maestro į teismą, reikalaudamas trijų tūkstančių lirų. Procesas truko ilgai ir baigėsi 1816 metų lapkričio 14 dieną[32]. Nuosprendis buvo ne Paganinio

---

[32] Štai koks nuosprendžio tekstas: „Šviesiausiojo Genujos senato posėdis. Ieškovas — Ferdinandas Kavana, jo duktė Andželina Kavana, jų advokatas Čoka; atsakovas — Nikolas Paganinis. Išnagrinėjęs bylos medžiagą, senatas nustatė, kad Nikolas Paganinis suvedžiojo Andželiną Kavaną — žadėdamas ją vesti, išviliojo iš tėvų namų, nusivežė į Parmą, o kai ji tapo nėščia, ją pametė. Todėl senatas nusprendė: dėl padarytos Andželinai Kavanai skriaudos Nikolas Paganinis turi jai sumokėti nustatytą trijų tūkstančių lirų sumą, be to, teismo išlaidas, ir t. t."

naudai, ir jis turėjo sumokėti Andželinai jos tėvo reikalaujamą sumą.

„Man visai negaila trijų tūkstančių lirų,— rašė Nikolas motinai lapkričio 28-ąją,— tik negaliu nusiraminti, pagalvojęs apie tuos sukčius — Figarį ir Čoką". Čoka buvo Kavanos advokatas ir, savaime suprantama, Paganiniui nekėlė simpatijos.

Andželinai viskas baigėsi kuo puikiausiai. O finalas išėjo kaip kokiame farse. 1816 metais, keli mėnesiai prieš senato nuosprendį, ji susirado vyrą, kur kas labiau tinkantį jos būdui negu smuikininkas. Įdomiausia, kad šis irgi vadinosi Paganinis. Tik jo vardas buvo ne Nikola, o Džovanis Batista. Bet Andželinai jis vis tiek patiko — į tokį nedidelį skirtumą ji nekreipė dėmesio.

Devintas skyrius

STRYKŲ DVIKOVA IR DAUG MEILĖS BATALIJŲ

Laisvė — didžiausias vyro gėris.
Paganinis, 1820 m. sausio 31 d.

1815 metų vasario 25 dieną Paganinio rašytame laiške Džermiui yra šios eilutės:

„Lafonas antrąsyk griežė vieno pianisto koncerte „La Skaloje", bet ten nebuvo nė trijų šimtų klausytojų; vis dėlto jis labiau patiko antrą kartą. Nuostabųjį „La Skalos" teatrą, kuriame amžinai vyksta operų ir baletų spektakliai, manau, turėsiu kito mėnesio 8 dieną[33]. Lafono smuikas sužadino karštą norą vėl išgirsti Paganinį. Lafonas ne sykį stengėsi pasiklausyti, kaip aš griežiu, bet jam kol kas nepavyko. Verčiau tegul palaukia mano akademijos".

Laiško tonas ne itin kilniadvasiškas ir gana karingas; matyti, kad smuikininkas nekantrauja pulti į mūšį ir sutriuškinti varžovą publikos akyse.

---

[33] 1815 metais Paganinis griežė „La Skaloje", bet ne liepos 8-ąją, o liepos 16-ąją.

Šarlis Filipas Lafonas, gimęs 1781-aisiais Paryžiuje, metais anksčiau už Paganinį, buvo laikomas geriausiu Kroicerio mokiniu. Jis turėjo didžiulį pasisekimą Anglijoje, Vokietijoje, Olandijoje ir nuo 1805 iki 1815 metų Rodė vietą caro rūmuose Peterburge. Paskui grįžo į Prancūziją, kur buvo paskirtas pirmuoju Liudviko XVIII kapelos solistu. Šios pareigos davė galimybę jam keliauti, ir 1815 metais atvykęs į Milaną, jis surengė du koncertus, apie kuriuos Paganinis kalba laiške Džermiui. 1816-aisiais vėl atvyko į Milaną, ir šįsyk maestro su juo susitiko. Konestabilė gana kandžiai rašo:

„Kai Paganinis sužinojo, kad Lafoną lydi nepaprastai žavi žmona, jis panūdo su ja susipažinti ir prancūzų muzikantą aplankė. Vėliau abu smuikininkai tapo artimais draugais. Lafonas nekantravo vėl susitikti su Milano publika ir nusprendė — arba iš mandagumo, arba vildamasis susilaukti triumfo, kaip mano kai kas, arba tikėdamasis užsidirbti daugiau pinigų — prašyti Paganinį, kad šiame koncerte palaikytų jam kompaniją. Su tokiais pasiūlymais genujietis paprastai sutikdavo nenorom. Todėl iš pradžių jis atsisakė, bet kai šio reikalo ėmėsi žavioji Lafono žmona, maestro neįstengė atsispirti jos kerams ir nusileido".

Visai galimas daiktas, kad taip ir buvo. Mes jau matėme, kaip Paganinis mėgo lakstyti paskui sijonus. Maestro sutiko griežti kartu su Lafonu 1816 metų vasario 11-ąją. Prieš kelias dienas — vasario 2-ąją — prancūzų smuikininkas koncertavo „La Skaloje" sykiu su „žaviąja žmona", „visos Rusijos imperatorės pirmąja dainininke". Po keleto mėnesių Paganinis jos klausėsi „La Skalos" teatre. Anot maestro, ji dainavusi neblogai, tik tarimas buvęs prastas, „nes ji prancūzė". Apie Lafoną maestro pasakė trumpai drūtai: „Griežia gerai, bet nestebina".

Stebinti Paganinis mokėjo kaip niekas kitas. Lafonas, kuris apie šias viešas varžybas kelissyk pasakojo Fetisui, nelaikė savęs nugalėtu. Bet Fetisas žinojo, kad klausytojai nesvyruodami įteikė pergalės laurus Paganiniui. Fetiso manymu, Lafonas „buvo labai neatsargus". Jo stilius, rašo Fetisas, buvo puikus, klasikinis, garsas lygus ir stip-

rus, „bet fantazijos originalumu, poetiškumu, gebėjimu meistriškai įveikti techninius sunkumus jis nė iš tolo neprilygo konkurentui".

Prancūzas genujiečiui riteriškai užleido pirmą vietą afišose. Genujietis prancūzui paliko teisę sudaryti programą. Pirmas į sceną išėjo Paganinis. Jis pagriežė savo koncertą. Tada vieną savo kūrinį pasmuikavo Lafonas. Paskui išėjo abu drauge ir atliko Kroicerio Koncertą dviem smuikams. Galima įsivaizduoti, kokiom ovacijom virtuozus sutiko įsiaistrinusi publika. Lafonas pradėjo rūpestingai derinti savo instrumentą ir, atsisukęs į Paganinį, norėjo pagroti jam *la*, bet šis tik atsainiai patraukė pečiais ir, nieko nelaukęs, brūkštelėjo stryku per stygas. Iš pradžių, kaip Paganinis pasakojo Fetisui, kol abu smuikai griežė kartu, genujietis tiksliai laikėsi savo partijos. Tačiau solinėse vietose duodavo valią „itališkai fantazijai" ir laisvai improvizuodavo, orkestro akompanimento fone kurdamas visai naują muziką. Publika šias improvizacijas sutikdavo audringais plojimais, bet neatrodė, kad jos patiktų jo „mielajam varžovui". Koncertą baigė Lafonas savo Variacijomis rusiška tema, o Paganinis savo „Raganomis". „Lafono,— sako maestro Fetisui,— garsas gal buvo gražesnis negu mano (atkreipkite dėmesį į „gal", tarstelėtą iš gailesčio!), tačiau publikos plojimai man liudijo, kad šioje kovoje pralaimėjimo nepatyriau".

Aišku, Paganinio rapsodinis įkarštis, ypač *Sinfonia concertante* *Adagio* kadencijoje dviem smuikams ir fantastinė garsų bei efektų įvairovė, kai jis virtuoziškai griežė „Raganas", nustelbė Lafoną. Tai buvo neginčijama originalumo, laisvos improvizacijos, romantizmo pergalė prieš tradicijų varžymą, santūrų klasikinį griežtumą. Be abejo, negalima nesižavėti smuikavimo akrobatika, bet didžiausias Paganinio nuopelnas ne tas, kad jis įveikdavo neįsivaizduojamus sunkumus ir įvaldė žmogaus proto nesuvokiamą techniką, o kad sugebėjo nustelbti Lafoną ir bet kurį kitą smuikininką savo individualybe, aistra ir nežemiška sielos galia. Publiką jis mokėjo ne tik stebinti, bet ir patraukti, užburti, valdyti. Rosinis — maestro netrukus jį sutiks savo kelyje,— kuris kaip niekas kitas mokėjo iš visko pasijuokti, sakys:

„Gyvenime verkiau tik tris kartus. Pirmąsyk, kai sužlugo pirmoji mano opera, antrąsyk, kai man irstantis iškrito į vandenį triufeliais įdarytas kalakutas, ir trečiąsyk, kai išgirdau griežiant Paganinį".

Paskutiniuose žodžiuose justi, kad ironijos nebėra nė žymės.

Neperdedant galima teigti, jog Paganinio dvikovos su Lafonu garsas plačiai nuskambėjo ne tik Italijoje, bet ir už jos ribų. Tai buvo nauja pakopa, į kurią maestro žengė lipdamas aukštyn šlovės laiptais. Toli gražu ne paskutinė.

1816 metų kovo 7 dieną Paganinis surengė „La Skaloje" dar vieną koncertą. Po to griežė Parmoje, Feraroje ir, ketindamas apsilankyti Vienoje, patraukė link Venecijos. Liepos 30-ąją smuikavo Paduvoje, rugsėjo 1-ąją — Trieste. Čia jis šiek tiek užtruko ir surengė dar keturis koncertus. Apie viešnagę Trieste išliko keletas įdomių prisiminimų: pirmą vakarą jo pasiklausyti susirinko penki šimtai žmonių, bet smuikininkas taip užbūrė publiką, kad per kitus koncertus žiūrovų buvo trigubai daugiau. Ypač didelį įspūdį darė Variacijos ketvirta styga, dėl jų žmonės tiesiog iš proto kraustėsi. Kaip jis patiko salėje sėdinčioms moterims, matyti iš vienos damos laiško, rašyto savo draugei į Veneciją: „Ponas Paganinis mus visus sužavėjo. Tai žmogus, pažymėtas genijaus ženklu. Man taip patiko, kad nė apsakyti negaliu".

Trieste Paganinis susitiko su Elžbieta Bačoki, kuri, žlugus Napoleonui, neteko didžiosios kunigaikštienės sosto. Ji pasitraukė iš politikos ir apsigyveno rojaus kampelyje — „Miurato" viloje. Vietiniai aristokratai kaip įmanydami stengėsi paguosti ištremtą Napoleono seserį. Jos namuose dažnai buvo rengiami vakarėliai, vaidinimai, svečiai maldavo liežuviu, kits kitą truputį apkalbėdavo. Apie ką šnekučiuodavo Paganinis su Elžbieta, vaikščiodami ūksmingomis nuostabaus sodo alėjomis? To niekas nežino. Gal prisimindavo laimingus laikus, kurie dabar atrodė tokie tolimi, nors buvo prabėgę tik keleri metai.

Spalio mėnesį Paganinis atvyko į Veneciją ir ten išbuvo iki kitų metų liepos. Kaip tik šiame mieste maestro tada

sutiko moterį, kuriai jo gyvenime buvo lemta suvaidinti gana svarbų vaidmenį. Ne tiek kaip meilužei, kiek kaip vienintelio jo sūnaus motinai. Antonija Bjanki, kukli „San Samuelės" teatro statistė, buvo labai graži ir smuikininkui beregint krito į akį. Matyt, kartą jis davė merginai vilties, kuri turbūt jai atrodė kaip neįgyvendinama svajonė.

— Mokykitės dainuoti ir galėsite dalyvauti mano koncertuose.

Visai galimas daiktas, kad jo viešnagė Venecijoje užtruko dėl šios merginos. Kiek vėliau tapytame portrete jos grožis atrodo vulgarokas, bet šiaip ji iš tiesų žydinti ir patraukli: taisyklingų bruožų veidas, tamsūs, glotnūs, ant pakaušio pakelti plaukai, šviesios su jais kontrastuojančios akys, goslios ryškios lūpos, gulbės kaklas ir balti pečiai, tarsi išplaukiantys iš juodo suknelės aksomo. Bjanki veido išraiška nemaloni, ir, matysime, dėl bjauraus jos būdo Paganinis turės daug nemalonumų.

Tikriausiai jų ryšys buvo intymus iš pat pirmos dienos. Tai liudija kai kurios laiškų Džermiui (jam maestro patikėdavo visus savo džiaugsmus ir bėdas) nuotrupos.

Štai ištrauka iš vieno tokio laiško, rašyto Romoje 1818 metų lapkričio 7 dieną:

„Vis galvoju apie tą ponią iš Venecijos. Bet laiškai iš ten tokie, kad nė girdėti apie ją nebenoriu. Ji metė muziką. Sako, manęs nebemylinti, mano draugystės jai visai nereikią, ir todėl esanti labai patenkinta. Dabar ji gyvena, rodos, pas seserį Brešoje".

Iš prierašo aišku, kaip Paganinis buvo susierzinęs.

„Mane, kaip ir anksčiau,— skundžiasi jis,— purto net mintis apie vedybas. Man reikia ne meilės laiškų, o pagarbos. Laisvė — tai turtas".

Paskutinis sakinys, jau su rinforzando, pasikartoja kitame laiške, rašytame draugui į Palermą 1820 metų sausio 31 dieną. Jame maestro vėl kalba apie Bjanki ir vedybas: „Laisvė — didžiausias vyro gėris".

Paganinis kartojo šiuos žodžius norėdamas įtikinti veikiau ne kitus, o pats save, nes tuomet smarkiai buvo apsu-

kusi jam galvą viena aštuoniolikmetė, kuri visaip stengėsi smuikininką nutempti prie altoriaus: vedybų maestro bijojo kaip velnias kryžiaus. Šiame laiške, kelios eilutės žemiau, vėl skaitome kupinus pasipiktinimo žodžius apie „tą venecijietę"[34] (galbūt Antoniją Bjanki):

„Iki šiol vis šelpiau pinigais tą damą iš Venecijos, kad ji mokytųsi dainuoti; maniau, visada bus man ištikima. Bet čia, Palerme, viena moteris, kuri gyveno Milane tada, kai ten gyvenau aš, ir buvo įsitikinusi, kad su minėta venecijiete galutinai išsiskyriau, man viską išdėjo apie jos elgesį. Pasirodo, ta dama rėžė sparną aplink tokį dailininką ir net eidavo pas jį. Venecijietę ten matė ir jai dėl to prikaišiojo ne tik mano pažįstama iš Palermo, bet ir namų, kur gyveno dailininkas, šeimininkė. Juodu slapčia susitikinėjo ilgiau kaip metus. Tasai dailininkas, kažkoks ponas Karlonis, m a n o d r a u g a s, iki šiol saugo jos portretą".

Po tokios išraiškingos pradžios Paganinis taip baigia laišką:

„Pagaliau aš laisvas ir patenkintas, ypač kai galvoju apie brangų savo Džermį".

Taigi Paganinis visą laiką šelpė pinigais venecijietę, kad ji mokytųsi dainuoti. Tai labai svarbi detalė: jei maestro ją šelpė, galima neabejoti, kad juos siejo kažkas daugiau negu platoniška meilė ar grynai fizinis potraukis. Smuikininkas, kaip matyti iš jo laiško (ten jis rašo apie kitą moterį) ir iš jo elgesio panašiose situacijose, moterims, kurios jį „pamylėdavusios", visada duodavęs pinigų „pagal išgales". Bet kažin, ar jis būtų ilgus metus davęs pinigų kokiai nors merginai, kad ta mokytųsi dainuoti, jeigu prie jos nebūtų labai prisirišęs.

Apie tai galima spręsti ir iš to, su kokiu piktumu jis kalba apie varžovą: m a n o d r a u g a s! Kadangi Paganinis Bjanki nemetė, nors toji jam buvo neištikima — tai nepalyginti blogiau negu smuikininką taip skaudinę

---

[34] Tuo laikotarpiu Venecijoje Paganinis buvo užmezgęs meilės ryšį su ponia Laurete, apie kurią žinoma tik tiek, kad maestro nutraukė su ja santykius 1818 metais.

šalti ir nemalonūs jos laiškai,— vadinasi, šią merginą iš tikrųjų mylėjo. Gana keista, ar ne, žinant, kaip dažnai maestro kaitaliodavo moteris. Matysime, kad ir vėliau jis daug kartų jai atleis, kol galų gale, netekęs vilties, pames. Turbūt tokia buvo Bjanki taktika — meilužį įžeidinėti ir kaitinti jo savimeilę neištikimybe. Paganinio tipo vyrus ne visada labiausiai traukia mylinčios ir ištikimos moterys. Nuo 1816 metų rudens kuklios „San Samuelės" teatro statistės pozicijos vis stiprėjo, kol pagaliau ji tapo visų pripažinta smuikininko meiluže ir buvo ja rekordinį laiką — nuo 1824-ųjų iki 1828-ųjų. Nė su viena moterimi Paganinio ryšys netruko taip ilgai. Vis dėlto būtų didelė klaida, jei teigtume, kad iki 1824 metų Paganinio širdį turėjusi tik viena Bjanki. Jis siųsdavo šiai moteriai pinigų, galbūt retkarčiais su ja matydavosi, bardavosi, priekaištaudavo jai dėl neištikimybės, bet pats ištikimas tikrai nebuvo.

Kiek vardų, kiek moterų šio laikotarpio Paganinio laiškuose! Ir apie kiekvieną jis kalba susižavėjęs, kiekvienai randa meiliausių žodžių, gražiausių epitetų ir posakių. Kad kuo greičiau suartėtų su mylimąja, šis ugningo temperamento vyras kartais atsidurdavo prie pat šiurpą jam keliančios bedugnės krašto — vedybų. Bet Nikolui visada pavykdavo laiku išsisukti, ir netrukus jis vėl karštai įsimylėdavo kokią nors žavingą Ievos dukterį! Kai kurios Paganinio erotinio temperamento pusės gana donžuaniškos — jį traukia labai jaunos moterys, jis skuba su jomis suartėti, greitai persisotina. Antra vertus, maestro buvo nepaprastai naivus, nors tai visiškai nesiderino su kaskart gausėjančiais jo meilės nuotykiais ir gebėjimu šaltai protauti, apie ką galima spręsti iš jo laiškų bei poelgių. Jis naivus, be to, absoliučiai nuoširdus tada, kai, nieko negalvodamas, iš visos širdies atsiduoda jį apėmusiai aistrai. Tai būdinga daugeliui menininkų. Ir nieko donžuaniško čia nėra. Paganinis nemoka mylėti šaltai, su išskaičiavimu, kaip „Sevilijos padaužos, arba Akmeninio svečio"[35] herojus, juk jis ir smuiku griežti šaltai nemoka. Dėl to ir lydi jį tokia sėkmė tiek meilėje, tiek mene.

---

[35] Tirso de Molinos pjesė, pirmas legendos apie Don Žuaną literatūrinis variantas. (*Vert. past.*)

„Kai moterys klausosi mano smuiko garsų, jos negali sulaikyti ašarų...",— rašė jis Džermiui po daugelio metų — 1830-aisiais, kai su liūdesiu prisipažino esąs „nebejaunas, nebegražus, net... bjaurus".

Įsivaizduokite, kas dėjosi 1816 metais, kai jis dar nebuvo bjaurus, kai ugningai griežė ir karštai mylėjo! Kad ir kur jis pasirodydavo, kad ir kur jį, nors labai trumpam, nublokšdavo klajūno likimas, visur moterys be atodairos puldavo jam į glėbį.

Peržvelkime bent tas, kurios minimos 1816—1818 metų laiškuose. Bylinėdamasis su Andželina Kavana, Paganinis, matyt, susirado kitą moterį, nes laiške ištikimajam Džermiui, rašytame iš Turino 1818-ųjų vasario 25 dieną, jis prašo pasiųsti „tai damai" dvidešimt luidorų ir „viską laikyti kuo didžiausioje paslaptyje, kad apie tai niekas niekada nesužinotų".

Ta dama, ko gero, buvo ponia Tadėja Pratolongo, kurią laiškuose Nikolas vadina „miela, žavinga, nuostabia". Tačiau Paganinis greitai su šia moterimi išsiskyrė — gal kitos gražuolės išstūmė ją iš maestro širdies, o gal jos pretenzijos buvo pernelyg didelės. 1818 metų rugpjūčio 16 dieną iš Florencijos advokatui Džermiui jis rašė:

„Brangus bičiuli,

poniai Tadėjai Pratolongo aš visada sakydavau, jog būsiu labai dėkingas, kad ji mane taip nuoširdžiai priima savo užmiesčio viloje, ir, man rodos, jai tikrai dosniai atsilyginau pagal išgales, tiek savo amatu, tiek pinigais: visa tai jūs žinote.

Daug kitų moterų irgi gviešėsi į mano širdį ir į mano pinigus, bet aš sugriaudavau jų viltis, kaip ir šiuo atveju: iškart imdavau jų neapkęsti. Bet ponia Tadėja labai skiriasi nuo kitų; todėl paprašykite ją išmesti mane iš galvos, nes pareiga ir religija man liepia gyventi kuo tyliau ir ramiau".

Šis laiškas — miniatiūrinis šedevras. Aišku, ne stiliaus grynumo, ne taisyklingos kalbos, o paganiniško išraiškingumo atžvilgiu. Finalas nuostabus: pareiga, religija, tyla ir ramybė! Matykit, koks jis taurus. Maestro gudrus. Ponios Tadėjos žvaigždė nusileido visiems laikams.

1817 metų kovo mėnesį, surengęs „La Feničės" teatre du koncertus, Paganinis liepos pradžioje iš Venecijos parvyko į Genują „derėtis su Kavanomis", anot Kodinjolos. Matyt, dėl mieste sklidusių kalbų apie šią istoriją jis čia nekoncertavo. Tačiau nuotaiką jam taisė ponia Tadėja, kuri tuomet dar buvo „nuostabi".

Gruodžio mėnesį smuikininkas nuvyko į Turiną, ketindamas ten surengti koncertą Karališkajame arba „Karinjano" teatre. Bet Karališkajame teatre buvo operos sezonas, o „Karinjanas" tokiam koncertui nelabai tiko, nes ložės jame priklausė aristokratams ir teatro administracija negalėjo jų tvarkyti savo nuožiūra. Paganinis labai nekantravo.

„Šiandien pradėjau po truputį repetuoti, mano pirštai degte dega",— rašė jis Džermiui gruodžio 24 dieną. Maestro bandė rasti kokį nors teatrą Milane, bet nesėkmingai ir galų gale liko laukti gavėnios Turine.

„Man čia baisiai nuobodu,— skundėsi jis draugui kitame laiške.— Karališkajame teatre šlykšti muzika; kartais nueinu pas poną Ciną, kurį genujiečiai labiausiai mėgsta".

Pagaliau atėjo gavėnia, ir vasario 12-ąją Paganinis surengė koncertą „Karinjano" teatre. Po dviejų dienų *Gazzetta Piemontese* štai ką apie jį rašė:

„Ponas Paganinis sukūrė naują stilių, kuris vargu ar turės pasekėjų, nes maestro peržengia bet kokias ribas to, ką galima padaryti laikantis meno taisyklių. Labai dažnai jo smuikas pavirsta fleita arba ima suokti kaip puikiai išdresuota kanarėlė; tarsi juokaudamas jis griežia sudėtingiausius pasažus; maža to, būdamas kompozitorius ir atlikėjas, tyčia stengiasi išsigalvoti dar didesnių, tiesiog neįmanomų sunkumų, kad paskui galėtų didžiuotis juos įveikęs".

Laukiant gavėnios, smuikininkui nedavė ramybės moterys su savo intrigomis. Joms, beje, neblogai sekėsi, nes maestro, neturėdamas ką veikti, nuobodžiavo. 1818 metų sausio 31 dieną Džermiui jis skundėsi:

„Beveik visos moterys linkusios apsimetinėti, nes iš

patirties žino, jog taip darydamos galės valdyti vyrus, bet labai retai man teko matyti, kad viename asmenyje sutartų grožis ir kuklumas, paprastumas ir gudrumas, aistra ir šaltumas, angeliškas veidelis ir velniška širdis. Kaip tik tokia yra viena jaunutė mergaitė, su kuria mane supažindino bičiulis, pats tapęs jos klastingumo auka. Laimė, žinojau apie mano širdžiai gresiantį pavojų ir, lankydamasis pas tą naująją Eleną, sugebėjau atsispirti jos akių strėlėms, nešančioms sielai nerimą ir mirtį. Prisipažįstu taipogi jums, bičiuli, kad, išvydęs tą gundančią būtybę, nugrimzdau į didelį liūdesį ir negaliu atsikratyti slogių minčių, per kurias man nė gyvenimas nebemielas. Mane apėmusi krizė siaubinga, ir bus geriau, jei visiems laikams paliksiu tuos namus ir nė kojos į juos daugiau nekelsiu".

Viena bėda ne bėda: vasario 15-ąją, per antrą koncertą, Paganinis atsisakė bisuoti „Variacijas", ir supykęs gubernatorius paliepė atšaukti trečią koncertą. „Mano žvaigždė šiame dangaus skliaute labai prieštaringa",— rašė smuikininkas draugui į Genują. Tuo tarpu Džermis, matyt, atsiuntė jam laišką, pilną protingų patarimų, kaip elgtis su klastingomis moterimis, nes Nikolas vasario 25-ąją jam atsakė:

„Dėkoju už įspėjimą saugotis žmogiškų pagundų; žinokite, dėl šventos ramybės pas tą ponią nebevaikštau ir tikiuosi būti nuo jos kuo toliau".

Aišku, jis buvo dar ne visai tikras, kad galės atsispirti toms pagundoms. Bet kovo 11-ąją staiga prisipažįsta:

„Tegul viso pasaulio sirenos eina po velnių, aš trokštu tik viena — kad nenutrūktų mūsų draugystė. Šioje karalystėje, tikiuosi, mano smuiko daugiau niekas neišgirs, noriu išsiblaškyti ir šeštadienį važiuosiu į Pjačencą, kur, kaip žinote, esu laukiamas".

Atsikeršydamas už patirtus nemalonumus, jis sukuria Kvartetą smuikams pagal Haregą ir apie tai praneša irgi mėgstančiam griežti advokatui: „Ten yra labai ekstravagantiškas menuetas ir jaudinantis trio".

Tačiau į Pjačencą maestro atvyko tik balandžio gale

ir, kaip visada, nuoširdžiai dėl to teisinosi Džermiui balandžio 25 dienos laiške:

„Turine nieko neveikiau, nes įsižiūrėjau tokią trylikos ar keturiolikos metų mergaitę. Ji protestantė, iš inteligentų šeimos. Prašiau Tėvą jos rankos, ir jis neprieštaravo, tik pirma ji turinti baigti mokslą, taigi dar būsią laiko apie tai pagalvoti".

To protestanto Tėvo iš tiesų negalima kaltinti. Antra vertus, Paganinis nė kiek nenusiminė, kad jį pavarė. Nespėjęs nė kojų apšilti Pjačencoje, beregint susiranda paguodą.

„Apsistojau,— rašo jis Džermiui,— pas draugus; jų namuose gyvena labai malonios vienuolės, kurios auklėja žavingas merguželes. Vieną susitinku ant laiptų; tik bėda, kad šis atvejis r e t a s ir s u n k u s. Viešpatie, kaip malonu!.."

Iš paskutinio sakinio galima spręsti, jog ta merguželė ant laiptų buvo sukalbamesnė už aną vaikelį iš Turino. Belieka Paganinį užjausti, kad „šis atvejis r e t a s ir s u n k u s".

Pjačencoje visi trys smuikininko koncertai susilaukė nemenkos sėkmės.

Susirašinėjimas su Džermiu nutrūksta iki 1818 metų liepos 1-osios. Tos dienos laiške, išsiųstame iš Bolonijos, Paganinis draugui praneša, kad buvo Parmoje ir ten surengė akademiją, bet ja nelabai patenkintas, nes „lijo ir sirgo jos šviesybė". Iš Parmos maestro nuvyko į Kremoną, kur filharmonijos draugija jį išrinko nariu korespondentu ir apsiėmė padengti dviejų vakarinių koncertų išlaidas. Beje, į antrą koncertą dėl blogo oro susirinko nedaug žmonių. Po Kremonos atėjo Mantujos eilė. Šiame mieste Paganinis surengė tris akademijas. Gegužės 30 dieną *Gazzetta di Mantova* rašė apie didžiulį žiūrovų entuziazmą.

„Kadaise mano smuikui plojo taip, lyg būtų buvę dešimt smuikų,— neslėpdamas pasitenkinimo sako Paganinis,— o dabar jis patinka kaip visas šimtas. Aš turiu savo stilių".

Bolonijoje Paganinis surengė vieną koncertą ir ketino surengti antrą.

„Praėjusio ketvirtadienio koncerte,— pasakoja smuikininkas,— buvo man labai palankus kavalierius Krešentinis; jis atėjo pas mane, į tualeto kambarį, ir pakvietė pietų į savo kompaniją. Neatsisakiau ir smagiai praleidau laiką su ponia Kolbran ir dar viena dama, kuri, nors diletantė, bet graži kaip Ebė, mane sužavėjo dainuodama duetą. Ponas Barbaja, Neapolio teatrų impresarijus, mane pasikvietė ponios Kolbran vardu, žadėdamas visus teatrus nemokamai, kad tik atvykčiau rugsėjo gale. Dabar dar dusyk koncertuosiu; kokį mėnesį praleisiu Venecijoje, tada vyksiu į Neapolį, griešiu Florencijoje... Įžymusis Radikatis, geriausias Bolonijos smuikininkas, akompanuoja puikiai; užvakar jis atliko vieną Haidno kvartetą, o aš — kitą, taip, kaip jis parašytas; negražu girtis, bet iš mano smuiko sklido kerai, kurių nė aprašyti nemoku".

Taigi Bolonijoje Paganiniui visi buvo labai palankūs, jautė didelę simpatiją.

„Atleisk, kad toks bjaurus mano būdas,— atsiprašo jis laiško prieraše,— bet tie ponai niekad manęs nepalieka vieno".

Kavalierius Krešentinis, apie kurį rašo Paganinis, buvo garsusis dainininkas Džerolamas Krešentinis, tuo metu baigęs savo karjerą ir dėstęs dainavimą. Dainininkę Kolbran ir impresarijų Barbają sutiksime dar kartą ir tada apie juos pakalbėsime plačiau. Alesandras Radikatis buvo geras Turino smuikininkas ir kompozitorius. Įdomi Paganinio pastaba, kad atlikęs kvartetą „taip, kaip jis parašytas". Tai gana retas atvejis, nes maestro mėgo duoti valią fantazijai griežsaid amas ne tik savo, bet ir svetimus kūrinius.

Tarp draugų, paminėtų liepos 1-osios laiške, yra ir moteris, kaip visada maestro širdy trumpam nustelbusi kitas moteris.

„Dranguži,— maldauja jis gerąjį Džermį rugpjūčio 4 dieną, kelionės į Florenciją išvakarėse,— patariu ir jums kuo skubiausiai išvykti, nes ne tik turiu šį bei tą papasakoti apie būsimą savo laimę, bet ir labai jūsų pasiilgau".

Toliau:

„Esu devintame danguje. Bet vis tiek trokštu kuo greičiau jus pamatyti".

Ir laiško gale:

„Einu dėtis daiktų. Esu labai patenkintas ir viliuosi, kad greitai susitiksime".

Šis audringo, karšto temperamento vyras, kai įsimylėdavo, būdavo nepaprastai geros nuotaikos. Šįsyk nuotaiką jam taisė Bolonijos merguželė Marjetė, arba Marina Banti. Tik bėda, kad švelniems jos jausmams nepritarė ne vien griežtas tėvas, bet ir sesuo su svainiu. Spalio 10 dienos laiške iš Florencijos Paganinis taip aprašo savo ryšius su žaviąja Marina—Marjete:

„Pirmiausia sužinojau, kad tėtušis nenuleidžia nuo jos akių ir jai neduoda nei popieriaus, nei rašalo. Bet, tarnaitės padedama, ji gavo lapelį popieriaus ir štai ką man parašė:

„Mano vieninteli,

plunksna negali išreikšti džiaugsmo, kuris mane apėmė, kai gavau jūsų laiškutį. Jums išvažiavus, patyriau tokį sielvartą, kokį gali patirti tik be galo karštai mylinti moteris. Dėl Dievo meilės, prašau jus kuo skubiau atvykti į Boloniją. Juk galiu tikėtis tokios didžios laimės iš brangaus savo mylimojo? Ak, kokie nuostabūs abu jūsų laiškai, bet aš tiek nedaug turiu laiko, kad nemoku rašyti kitaip. Tik būkite man ištikimas, brangusis, ir neabejokite, kad viskas klosis gerai. Savo ruožtu turėsiu įveikti tūkstančius kliūčių, todėl trokštu, kad kuo greičiau grįžtumėte. Tikiuosi, jog suprantate, ką noriu pasakyti. Mano svainis ir sesutė iš kailio nersis, kad mums sukliudytų, bet jiems nepavyks. Sudie. Sudie, mano gyvenime, mano saule. Sudie. Jūsų mylimoji

Marina Banti".

„Su didžiausiu malonumu perskaičiau mielą tavo laiškutį. Išbučiavau kiekvieną raidelę, nes rašė jas brangiausio mano turto rankutė. (Ar tau patinka toks sakinys?)

Boloniją, į kurią skrenda visos mano mintys, pamatysiu po Neapolio. Man galvoje dabar tik Bolonija; palaimingas bus miestas, jeigu dangus leis ten susijungti su saldžiausiąja Marjete. Kaip malonu girdėti, kad tu stropiai mokaisi dainuoti (kai kadaise mokėsi dainuoti Krešentinis, jo tėvas jį vis bardavo, kad per daug dirba)".

Taigi Paganinis buvo taip įsimylėjęs, kad net galvojo apie vedybas. Deja, ir dabar jis tik plykstelėjo it degtukas ir tuojau užgeso, vos vėl atvažiavęs į Boloniją. Džermis, kaip visada, ne tik gavo išklausyti draugo prisipažinimus, bet ir, maestro prašomas, turėjo sukti galvą, kaip geriau tai merginai pranešti apie išblėsusią draugo meilę.

„Brangus bičiuli,— rašė jam Paganinis iš Romos lapkričio 4-ąją,— žinokite, aš tikrai pasikeičiau. Per tą savaitę, praleistą Bolonijoje, panelei tapau toks abejingas, kad nė nemanau jos vesti. Ji mane dievina, bet apie žmoną galvoti man dar anksti; todėl būkite malonus — patarkite, kokiais žodžiais jai visa tai pranešti".

Atvėsus jausmams, sugedo Paganinio nuotaika.

„Bičiuli,— skundžiasi jis,— man niekas nemiela šiame pasaulyje. Paguoskite bent jūs mane, nes jūsų žodis — tikras balzamas mano sielai.

N. Paganinis"

Savaime suprantama, bloga smuikininko nuotaika ilgai netrukdavo. Dažniausiai jis būdavo gerai nusiteikęs, laimingas. Štai ištrauka iš dar vieno laiško, kuriame po dviejų mėnesių jis pasakoja kantriajam Džermiui savo įspūdžius:

„Bičiuli, negali nė įsivaizduoti, kokia sunki man vienatvė; todėl pakeičiau nuomonę apie vedybas ir mielai imčiau į žmonas gražią merginą. Turtas neturi jokios reikšmės, svarbu, kad ji man patiktų ir užpildytų slogią tuštumą mano širdy. Vakar vakare mačiau žaviąją anglę ir užsidegiau kaip parakas. Bet, sužinojęs, kad ji žydė, tik atsidusau ir vos neapsiverkiau, nes supratau, jog santuoka su ja neįmanoma... Ponia iš Bolonijos, iš paskutinio mano laiško patyrusi, kad jos vienintelio jausmai atšalę, klausia,

kodėl. Patark, kaip jai pasiaiškinti. Jokiu būdu nenoriu prisipažinti, jog apie ją nebegalvoju, bet kažką sakyti vis tiek reikia. Jos tėvas, kaip ir anksčiau, ją griežtai prižiūri".

Anglijos žydės vesti neįmanoma, Marinos nebemyli. („Kaip gaila,— skundėsi vargšelis kitame laiške.— Ji tokia gera, tik nelabai graži".) Su „atšalusiais jausmais" Paganinis baigia 1818 metus. Netrukus jis pradės viską iš naujo.

* * *

Nors moterims Paganinis buvo neištikimas, savo motiną jis, reikia pasakyti, labai mylėjo. Laiškuose vis ją mini, rūpinasi jos sveikata, teiraujasi, ar jai netrūksta pinigų. Bet apie tėvą, mirusį 1817 metais, beveik niekad nekalba. Matyt, prie jo nebuvo itin prisirišęs. Paskaitykime kelias ištraukas iš laiškų motinai:

„Venecija, 1816 m. spalio 16 d.

Brangi mamyte,

... aš visada pasiruošęs įvykdyti jūsų norus. Iš pinigų likučio, apie kurį kalbate, nepragyvensite; todėl noriu jums paskirti mėnesinę pensiją — galėsite nusipirkti būtinų produktų ne tik sau, bet ir visai šeimai. Pasakykite, kiek lirų per dieną jums reikia, ir aš atsiųsiu. Labai noriu, kad jūs ir sesutės būtumėte laimingos".

Ir toliau:

„... Brangioji mama, nepasitikėkite giminėmis. Jie stengsis gudrumu gauti iš mūsų naudos... Žinokite, aš padarysiu viską, kad būtumėte patenkinta".

„Verona, lapkričio 18 d.

Mieliausioji mama,

mano nuotaika puiki, bet ji bus dar puikesnė, jeigu jūs sočiai valgysite; pirkite gerą „Monferato" vyną, gerus produktus, būkite visi linksmi, tada ir aš būsiu patenkintas. Man pinigų užtenka, ir galiu pasiųsti tiek, kiek reikia".

1813 metų sausio 7 dieną Nikolas, susigraužęs dėl motinos ligos, Džermiui rašė:

„Ak, kaip man liūdna, kad ji vis dar serga. Dabar parašiau laišką, tiesa, ne savo ranka, bet jį padiktavo mano širdis. Pasakykite jai, kad gaus jį paštu".

Sužinojęs, jog motina pasitaisė, labai apsidžiaugia ir sušunka:

„Man smagu, kad brangiausio-sio-sio-sio-sio-sioji mano mama pasveiko, ir noriu, kad džiaugtųsi visi, dideli ir maži!"

1820 metais paskirs jai trijų tūkstančių lirų rentą iki gyvos galvos ir perkraustys į namą Sarcano aikštėje, daug patogesnį už tą, kuriame iki šiol gyveno.

„Dabar,— rašo jis Džermiui iš Neapolio 1820 metų rugsėjo 5 dieną,— aš visada turėsiu kur apsistoti, jei kada nors atvažiuosiu jos aplankyti ir pavalgyti minestronės[36], kurią tik ji moka taip skaniai išvirti".

Kitame laiške, rašytame iš Romos 1825 metų vasario 3 dieną, vėl skaitome:

„Brangus bičiuli,

tu be galo geras mano motinai... už tai esu tau labai dėkingas ir niekad to nepamiršiu.

Prašau tave kartu su mano motina paskaičiuoti, kiek ji turi sumokėti už visus metus į priekį, kad neprarastų namo, kuriame dabar gyvena; žiūrėk, kad ji ne tik turėtų viską, ko jai gali prireikti, bet ir patenkintų savo norus. Pasakysi, kiek šimtų ar tūkstančių jai pasiųsti, ir aš būtinai tai padarysiu".

Tarp daiktų, saugomų Paganinio šeimoje, Milane, yra senoviška šlikė su kutu. XIX amžiuje tokią kepuraitę nešiojo kone visi namiškiai, nes žiemą patalpos beveik nebuvo šildomos. Prie tos šlikės prisegta kortelė, kurioje Nikolo Paganinio sūnaus Akilės ranka parašyta: „Šita kepurėlė pasiūta iš Nikolo motinos Terezos Bočardo Paganini vestuvinės suknelės skiautės".

Noras turėti visada šalia kaip talismaną[37] motinos ves-

---

[36] Tiršta sriuba iš ryžių ir daržovių. (*Vert. past.*)

[37] Vėliau smuikininkai iš tikrųjų šią kepurėlę laikė talismanu ir stengėsi užsidėti, tikėdami, kad ji atneš laimę.

tuvinės suknelės skiautę labiau nei poelgiai, laiškai ar žodžiai rodo buvus jautrią Paganinio širdį. Ir tasai, kuris Paganinį laiko piktu, žiauriu, vien naudos besivaikančiu žmogum, tegul pagalvoja apie tą seną, išblukusią šlikę ir tada gal pakeis savo nuomonę.

Paganinio šlovė jau peržengė tėvynės sienas. Ir tai, kad 1816—1817 metais į Italiją atvyko su juo susitikti du muzikai iš užsienio — vokietis ir lenkas,— daug ką sako.

Pirmasis — Liudvigas Šporas, geriausias Vokietijos smuikininkas ir žinomas kompozitorius. Jis tarnavo Braunšveigo hercogo dvare, Kaselyje. Sunku įsivaizduoti skirtingesnius žmones kaip šiuodu smuikininkai. Vokietis — pedantiškas flegmatikas, storas, šviesiaplaukis, rausvažandis ir putlus lyg kūdikis. Paganinis — juodas, liesas, nervingas, staigių judesių, nuo nevaldomų aistrų ir jausmų pernelyg anksti raukšlių išvagotu veidu.

Štai ką rašo Šporas „Autobiografijoje":

„Šįryt mane aplankė Paganinis, ir aš susipažinau su žmogum, apie kurį, atvykęs į Italiją, kone kasdien girdėdavau keisčiausių istorijų. Joks kitas instrumentalistas italams nedaro tokio įspūdžio kaip Paganinis. Klausinėjami, kodėl maestro daro tokį įspūdį, muzikos neišmanantys žmonės atsako, kad jis esąs burtininkas ir išgaunąs iš savo smuiko garsus, kokių niekas niekad nėra girdėjęs. Specialistai, nors pripažįsta, kad Paganinio technika tobula, tvirtina, esą jo frazuotė prasto skonio, be to, jis darkąs kantileną, ir apskritai laiko jį šarlatanu. Kodėl jis taip žavi plačiąją publiką ir pelnė neprilygstamo smuikininko šlovę? Todėl, kad tai tik triukai, kuriais senų senovėje mūsų protėvius stebino garsusis Šeleris, važinėdamas po Vokietijos kaimus ir miestelius. Paganinis smuikuoja virtuoziškai, bet kaip cirkininkas: atlieka *pizzicato* be stryko, tik kaire ranka, o variacijas groja viena styga, nuėmęs kitas tris; jis išgauna iš smuiko jam nebūdingus garsus, pavyzdžiui, mėgdžioja fagotą ar senos moters balsą[38]. Kadangi Šelerio niekad negirdėjau, man buvo įdomu pasiklausyti Paganinio ir susipažinti su nepaprasta jo griežimo maniera, nes esu

---

[38] Tai vienas iš įspūdingiausių efektų, kuriais Paganinis stulbindavo publiką grieždamas „Raganas".

įsitikinęs, kad jis vertas daugiau, negu apie jį buvo kalbėta. Čia sklinda gandai, esą jis išmokęs taip virtuoziškai griežti kalėjime, į kurį buvęs pasodintas ketveriems metams už tai, kad pykčio pagautas nužudė kažkokią moterį; be to, jis esąs bemokslis, nemokąs nei skaityti, nei rašyti".

Matome, kad Šporą labai glumina akrobatiškas Paganinio stilius, nes maestro iš tiesų nepaprastai mėgo išdarinėti nebūtus dalykus — visokius *pizzicati* be stryko, groti variacijas viena styga ir kitokias įmantrybes, kurios padoriems žmonėms tik siaubą keldavo. Smuikininkas, šitaip siautėjąs muzikoje, tikrai gali ir nužudyti žmogų, ir sėdėti kalėjime, ir būti beraštis. Tačiau maestro pasiklausyti vertėjo ne vien iš paprasto smalsumo, bet ir kaip varžovo. Šporo nelaimei, Paganinis retkarčiais pasišaipydavo iš publikos, ypač iš savo kolegų. Pavyzdžiui, per repeticijas, grieždamas kadenciją, smuikininkas staiga nutildavo ir orkestrantams, manantiems, kad jau viskas, kuo ramiausiai sakydavo: „Ir taip toliau, ponai". Muzikantai turėdavo sukti galvą iki pat vakaro. Šporas irgi suko galvą net keturiolika metų, iki 1830-ųjų vasaros, kai Paganinis atvyko koncertuoti į Kaselį. Kaip matysime, ir tada abiejų smuikininkų santykiai buvo gana šalti.

Tuo laikotarpiu Venecijoje Šporas liko it musę kandęs. Smuikininkai susitiko dar kartą, bet, kaip anksčiau, Paganinis griežti atsisakė. Veltui vokietis jį maldavo kartu su visu pulku muzikos mėgėjų, kuriems irgi magėjo pasiklausyti burtininko. Paganinis atsiprašinėjo, tvirtino, kad jam skaudą ranką, kad neseniai pargriuvęs, paskui pridūrė, kad juodu būtinai dar susitiksią Romoj ar Neapoly ir tada jis būsiąs labai laimingas galėdamas kolegai pagriežti. Šporas jį tebeprašė, bet maestro apsisuko ir išėjo.

„Taip ir išvyksiu, negirdėjęs šio nuostabaus žmogaus!" — rašė nusiminęs vokietis. Tiesą sakant, nieko kita jam nebeliko daryti.

* * *

Lenkas — tai Juzefas Lipinskis, gimęs 1790 metais ir laikomas vienu geriausių Lenkijos smuikininkų. Pagani-

nis apie jį užsimena laiške Džermiui, rašytame iš Bolonijos 1818-ųjų liepos 1 dieną.

„Ak, tiesa,— rašo maestro lyg šiaip sau, su būdingu jam viliūgišku atsainumu,— iš Lenkijos į Italiją atvyko manęs pasiklausyti toksai Lipinskis. Susirado mane Pjačencoje ir sekioja iš paskos kaip šešėlis. Jis mane dievina".

Ir toliau:

„Lenkas nuostabiai atliko tris mano kvartetus. Dabar grįžta į tėvynę ir ten, pasak jo, kelerius metus mokysis griežti mano maniera. Jis nė girdėti nenorįs apie kokį nors kitą mokytoją".

Lipinskis buvo turtingas ir galėjo keliauti iš Lenkijos į Italiją vien dėl Paganinio. Pirmą kartą išgirdęs maestro koncerte Pjačencoje, lenkas įsitikino, kad jis genialus muzikas, ir kėlė ovacijas kartu su šėlstančia minia. Tačiau, smuikininkui griežiant vieną *Adagio*, plojo tik jis. Publika smalsiai į jį pažiūrėjo ir pristatė Paganiniui. „Maestro buvo labai malonus jaunajam kolegai ir daug muzikavo su juo kitas dienas po koncerto".

Griežti gerą muziką su puikiais muzikantais Paganiniui būdavo nepaprastai malonu. Laiškuose jis dažnai užsimena apie tokius koncertus. Genujiečiui labai patikdavo smuikuoti kvartete. Ypač prie širdies jam buvo Bethoveno kvartetai, net paskutiniai, kurie iš pradžių jį stulbino ir trikdė. Bet vėliau maestro juos suprato ir pamėgo, nors bukapročiai jo amžininkai šiuos kūrinius laikė pamišėlių muzika.

Grįžęs į Lenkiją, Lipinskis sukūrė Tris kapričus smuikui ir paskyrė juos Paganiniui, tuo išreikšdamas jam pagarbą ir dėkingumą. Deja, vėliau, 1829 metais, kai Paganinis atvažiuos į Lenkiją, gerus jų santykius ir abipusę simpatiją sugadins nesutarimai bei piktos paskalos, ir graži šių talentingų smuikininkų draugystė iširs.

Iš vieno laiško matyti, kad 1818 metų rugpjūčio mėnesį, po viešnagės Bolonijoje, Paganinis atvyko į Florenciją ir, nepaisydamas operos ir baleto sezono, ketino ten koncertuoti.

„Brangus bičiuli,— rašė jis Džermiui rugpjūčio 11 die-

ną,— pagaliau aš čia, jaučiuosi gerai ir noriu surengti koncertus (ši Publika jų taip laukia) „Pergolos" teatre. Pirmasis įvyks ateinančios savaitės pradžioje, kai baigsis operos ir baleto spektakliai ir iš Sjenos tikriausiai bus grįžęs Didysis Kunigaikštis".

XIX amžiaus pradžios Florencijos publika iš tiesų buvo nusipelniusi didžiosios raidės, kurią rašė Paganinis savo laiške, nes rugpjūčio vidury, per pačius vasaros karščius, ji eidavo į teatrą, beje, ne tiek į operos ir baleto spektaklius, kiek į smuikininko koncertus. Griežė Genujos burtininkas, ir iš teatro archyvų galima sužinoti, kad rugpjūčio 25 dienos koncertas sutraukė „aibę publikos". Tiesą sakant, žmonės manė, jog koncertas bus vienintelis, nes rugpjūčio 22 dienos *Gazzetta di Firenze* numeryje Paganinis įdėjo gudrų skelbimą:

„Ponas N. Paganinis, smuikininkas, keliaudamas į Neapolį, užsuko į Florenciją ir turi garbės pranešti Publikai, kad rugpjūčio 25 dieną „Pergolos" teatre surengs vienintelį koncertą, kuriame dalyvaus ir ponia Tereza Čekoni".

Florencijoje Paganinis susitiko su Salvatore Finčiu, kuris jį atsiminė dar iš tų dienų, kai 1795-aisiais trylikametis smuikininkas pirmą kartą atvažiavo į šį miestą.

„Dabar einu griežti kvartetų su smuiko mokytoju ponu Finčiu",— pridurta rugpjūčio 11 dienos Paganinio laiško prieraše.

Iš Florencijos Paganinis nuvyko į Pistoją, kur koncertavo „teatre, apšviestame taip, kad buvo šviesu kaip dieną". Apie šį koncertą rašė Džermiui spalio 1-osios laiške: „Išleidau trisdešimt cechinų, gavau trisdešimt septynis".

Rugsėjo mėnesį jis vėl atvažiuoja į Florenciją, ir 19-osios dienos *Gazzetta di Firenze* mums praneša, kad visų prašomas, Paganinis nusprendė surengti antrą akademiją.

Rugsėjo 23-iąją smuikininkas su triumfu pasirodė Pizoje, o spalio pradžioje žavėjo Sjenos publiką.

„Brangus bičiuli,— rašė jis Džermiui,— praėjusį sekmadienį, kai buvau Sjenos teatre, žiūrovai mane pažino ir

ėmė prašyti akademijos; tačiau šiuo metu dauguma sjeniečių yra išvykę į kaimą, todėl atsisakiau. Pirmadienio rytą, kai ketinau grįžti į Florenciją, atėjo dviese ir įteikė keturiasdešimt cechinų. Surengiau koncertą tos pačios dienos vakarą. Neįmanoma aprašyti sjeniečių ovacijų; turėjau pažadėti dar vieną koncertą ir surengiau jį savo sąskaita sekmadienį".

Prieš palikdamas Florenciją, Paganinis spalio 10-ąją dar sykį smuikavo „Pergolos" teatre ir trečią valandą nakties skubiai iškeliavo į Sjeną, kad suspėtų į antrą akademiją kitos dienos vakarą. Tai buvo paskutinis jo koncertas Toskanoje šį sezoną. Maestro nedelsdamas išvyko į Romą.

Dešimtas skyrius

NUOTYKIAI IR NESĖKMĖS NEAPOLYJE

Tikras sutapimas būna retai...
Paganinis

Roma atvažiavusiam čia pirmą kartą Paganiniui padarė didžiulį įspūdį. 1814 metų lapkričio 4 dieną Džermiui jis rašo: „Šis miestas stebina lakiausią vaizduotę".

Norėdamas susipažinti su miesto meniniu gyvenimu ir praleisti laiką iki savo koncerto, jis ima lankyti teatrus.

„Ardžentinos" teatras,— rašė smuikininkas į Boloniją savo bičiuliui maestro Anibalei Milcečiui[39].— Majeris kuria dieviškai, bet Romos publika nemėgsta moksliškos bei filosofinės muzikos, tik valsus, atliekamus fleita su gitara.

„Valės" teatras. Maestro Kordela nevertas, kad apie jį kalbėčiau".

Kompozitoriaus Džakomo Kordelos opera „Mainai", tuo metu statoma Romoje, vėliau buvo visų užmiršta.

---

[39] Garsusis Paganinis, rašo Pankoldis, Bolonijoje labai susidraugavo su kavalierium Milcečiu, violončelistu diletantu, kurį švelniai vadino „tėvu". Jų draugystė nenutrūko iki pat smuikininko mirties.

Genujiečio atvykimą pažymėjo oficialioji spauda. *Diario di Roma* paskelbė žinutę: „Jau kelios dienos, kai Romoje vieši šviesiausiasis smuiko Profesorius Paganinis. Nekantriai laukiame, kada jis teiksis mus žavėti nepakartojamu savo menu".

Bet prasidėjo smarkios liūtys, ir Paganinis Džermiui skundėsi, kad Romoje reikia „keisti batus dešimt kartų per dieną". Įkyrėjo jam ir dvasininkai.

„Šviesiausiasis kavalieriau Tėve,— rašė jis Anibalei Milcečiui 1819 metų sausio 22-ąją, tris mėnesius praleidęs Romoje,— negalėdamas čia surengti akademijos, nes dvasininkai nenori, kad griežčiau penktadienį, o kitos dienos man netinka — tada atidaryti visi teatrai, nusprendžiau važiuoti į Neapolį, bet daug gerbiamų žmonių stengiasi gauti reikalingą leidimą ir prašo mane pasilikti; taigi pažiūrėsim, ar jiems pavyks perkalbėti jo šviesybę kardinolą vikarą Litą".

Leidimą koncertuoti penktadienį Paganinis gavo ne iš kardinolo Litos, o iš kardinolo Albanio. Bet prieš koncertą smuikininkas nukako į Neapolį ir kovo 31 dieną ten griežė „Fondo" teatre. Balandžio 1-ąją apie tai rašė laikraštis *Giornale del Regno delle Due Sicilie:*

„Publika buvo negausi, bet rinktinė. Tikri dieviškojo harmonijos meno gerbėjai susirinko pasiklausyti įžymiojo artisto, kuris pirmą kartą atvyko į šį kraštą skinti naujų laurų... Klausytojų entuziazmas vakar vakare buvo nepaprastas, ypač tų, kurie labiau nei kiti suprato, kaip sunku įveikti nuolat iškylančius sunkumus".

Balandžio 20-ąją Paganinis griežė koncerte, kurį vyriausybė surengė jo šviesybei „Apolo" teatre, „iliuminuotame taip, kad buvo šviesu kaip dieną", o liepos 27-ąją smuikavo Neapolio „San Karle". Didžiulė neseniai restauruoto teatro salė (jis sudegė 1816 metais) nebuvo sausakimša, kaip Paganinis tikėjosi.

„Kas negirdėjo pono Paganinio „Fondo" teatre,— rašė *Giornale del Regno delle Due Sicilie* 1819 metų liepos 29 dieną,— galėjo patenkinti savo smalsumą šeštadienio vakarą „San Karlo" teatre. Visi, kurie mėgsta gerą muziką,

sugužėjo į šią antrą akademiją. Bet tikrųjų muzikos gerbėjų niekada nėra per daug; tad publika buvo negausi, tačiau rinktinė. Paganinis griežė prieš operos ir baleto spektaklius. Jis atliko vieną iš gražiausių Kroicerio kūrinių ir pakartojo Variacijas ketvirta styga, susilaukusias karščiausių aplodismentų per pirmą akademiją. Nors „San Karlo" teatro akustika, atrodo, nelabai tinka smuikui, kurio švelnus garsas per silpnas tokiai didžiulei salei, bet įžymusis artistas sugebėjo įveikti šiuos sunkumus ir pelnė publikos ovacijas. Šis, antras, bandymas nė kiek nesumenkino pono Paganinio šlovės, apgaubusios jį per pirmą koncertą".

Pats Paganinis štai ką rašė Džermiui apie Neapolį ir neapoliečius:

„Neapolis, 1819 m. liepos 20 d.

Brangus bičiuli,

žinodamas, kaip karštai jus myliu, galite įsivaizduoti, kaip džiaugiuosi, išgirdęs, kad jau pasitaisėte; aš jaučiuosi gerai, tik mane smarkiai iškankino baisi kaitra, kuri, beje, jau atlėgo.

Man nėra nieko maloniau kaip pagyrimai ir aplodismentai, kurių prisiklausiau per tris koncertus karališkuosiuose teatruose. Publika čia reikli ir pagrįstai didžiuojasi savo muzikiniu išprusimu. Jums tik pasakysiu, kad pirmą vakarą, kai griežiau „San Karlo" teatre, žiūrovai sulaužė valdžios įsakymą nerodyti nei pritarimo, nei nepasitenkinimo tol, kol nepradės ploti jo didenybė. Jo didenybės ženklo publika nelaukė ir sukėlė man tokias ovacijas, kad turėjau išeiti į sceną tris sykius iš eilės.

Gyvenu labai saikingai; todėl nesibaiminkite nei dėl mano sveikatos, nei dėl ramybės, nei dėl pinigų. Neapolis — žavus miestas. Puikus klimatas, nuostabūs vaizdai, geras maistas ir vynas, didingos palmės, linksmi parkai it Hesperidžių sodas, lipšnios moterys, bet Paganinis gyvena beveik kaip stoikas, beveik kaip atsargus genujietis".

Genujietiškas atsargumas, kuriuo pasigyrė Paganinis, niekad ilgai netrukdavo. Neapolyje jis irgi porą kartų

beprotiškai įsimylėjo. Pirmiausia jam apsuko galvą vieno garsaus advokato duktė.

„Neapolyje,— kaip visada pasakojo jis Džermiui,— susipažinau su neapsakomai miela aštuoniolikmete; ir iš veidelio, ir iš balso ji tikras angelas, išauklėta kaip kokia princesė, žodžiu, tokia gražuolė, kad visi ją įsimyli. Ir dainuoja dieviškai, o jos pavardė... atspėk... Katalani. Ji — garsiausio ir turtingiausio Neapolio advokato duktė. Mergina sutiktų už manęs tekėti, tik nežinau, ar leistų tėvas, mat neapoliečiai nemėgsta tekinti savo dukterų toli nuo namų. Žiūrėsim. Aš irgi gerai pagalvosiu prieš žengdamas tokį žingsnį. Laisvė — didžiausias vyro gėris".

Mergaitės tėvas neleido dukteriai tekėti už Paganinio, ir tuo viskas baigėsi. Netrukus smarkiai sušlubavo smuikininko sveikata, ir jis gydėsi pats patentuotais vaistais, kuriais visada pasikliaudavo labiau negu gydytojais.

1820 metų gegužės 29 dieną maestro rašė, kad turi „kokius du mėnesius labai saugotis (taip patarė geriausi Sicilijos gydytojai)". Sicilijoje Paganinis buvo tų metų sausio mėnesį.

Toliau jis priduria:

„Turiu pasveikti, nes noriu nuvykti į Vokietiją, Berlyną, Rusiją, Prūsiją, Prancūziją ir Angliją; paskui galbūt vesiu, ir žmona man pagimdys berniuką arba mergaitę. Neapolio advokatas (tikras mulkis) mano patikėtiniams atsakė nesutinkąs, mat jis įsitikinęs, kad iš jo dukters padarysiu artistę. Dedu galvą, kad išleis ją už kalabro".

Liepos 7-ąją jis vėl rašo Džermiui:

„Brangus bičiuli,

šv. Januarijus išklausė tavo maldas, bet stebuklas įvyko ne iki galo. Toliau pamatysi, kodėl vėluoju. Visai pagrįstai skundiesi, kad negauni iš manęs jokios žinios; tačiau paskutinis tavo laiškas, kurio data liko plunksnos smaigalyje, prasilenkė su manuoju, kurį, tikiuosi, jau gavai. Aš, žinoma, tinginys, bet prašau nesekti mano pavyzdžiu; priešingai, padaryk man gėdą — rašyk kuo dažniau; tavo laiškai tokie linksmi, kad man iškart pasitaiso nuotaika juos skaitant. O dabar atsakau į klausimus.

Ketinu vykti į Vokietiją. Galbūt rudenį užsuksiu pas tave. Dabar meilė man nerūpi. Pradedu vertinti vyrus, matyt, ateinu į protą. Nors moteris kai kada niekinu, jos mano gyvenime vis dar vaidina nemažą vaidmenį, nes teikia labai smagių valandėlių.

Nepaprastai džiaugiuosi kartu su tavim, kad taip gerai pradėjai griežti mano kvartetus; už tai galiu tik dar labiau tave girti. Kad griuvau, tai griuvau! Trisdešimt devynios pakopos! Baisu net pagalvoti! Kad bent būtų buvę ne tokie statūs laiptai!"

Savaime suprantama, kūlverscčia nusiritus per trisdešimt devynias pakopas, smuikininkui „meilė nerūpi". Bet vos tik pasijunta gerėliau, jis vėl ima suktis apie moteris. Ir jau rugpjūčio 9-ąją viename iš iškalbingų savo laiškų maestro draugui prisipažįsta:

„Užvakar bažnyčioje pamačiau itin malonią merguželę, ir ji man krito į akį. Po viskam sekiau paskui ją iki namų, kad sužinočiau, kur gyvena. Pasirodo, jos tėvas — notaras. Ką man patartum? Vesti ją ar likti viengungiu? Tiesą sakant, labai norėčiau vesti..."

Bjauri votis kojoje ir „beveik nepakeliama" kaitra kamavo Paganinį iki rugsėjo pradžios; vėliau jis, kaip matysime, kartu su Rosiniu išvyko į Romą. Bet kovo mėnesį maestro — vėl Neapolyje ir birželio 22-ąją siunčia Džermiui ilgą kaip romanas laišką:

„Brangus bičiuli,

pagaliau nusprendžiau pasielgti pagal širdies dėsnius bei savo padėtį ir vesti. Man iš tikrųjų įkrito į akį viena maloni mergaitė. Ji iš garbingos šeimos, graži ir griežtai išauklėta. Nors kraičio neturi, aš ją išsirinkau ir būsiu su ja laimingas! Matyt, taip Dievo skirta, ir esu didžiai patenkintas. Smagiai bėgs mano dienos gausiame vaikučių būry.

Tuo tarpu labai reikia liudijimo, kad esu nevedęs; tad prašau tave, geriausią savo draugą, kuo greičiau jį man gauti. Būk toks malonus, paimk pirmiausia metrikus iš Šv. Išganytojo bažnyčios klebono — jų ieškoti reikia apie 1780-uosius metus, paskui rask kokį nors žmogų, kuris

mane pažįsta, pavyzdžiui, poną Karlą Šakalugą, markizą Krozą ar kitą, kuris tau atrodys tinkamiausias, ir su juo nueik į arkivyskupijos kanceliariją liudyti, kad aš nevedęs; ten rasi tokį poną Nočetį Džo Batą; kreipkis į jį advokato Domeniko Solario, geriausio jo draugo, vardu ir paprašyk viską padaryti kuo skubiau. Tasai advokatas Solaris dabar yra Neapolyje ir brūkštelėjo ponui Nočečiui raštelį (gausi jį kartu su mano laišku), kuriame prašo suteikti tau kuo didžiausią pagalbą. Padaryk viską greitai ir gelbėk mane, nes delsimas man pražūtingas.

Atleisk, bičiuli, už trukdymą, bet tai niekai palyginti su tuo, ko dar ketinu prašyti.

Čia tebegalioja prancūzų civilinis kodeksas ir, įforminant santuoką, jo laikomasi; todėl man reikia tėvo mirties liudijimo. Jis mirė prieš kokius ketverius su puse metų Šv. Išganytojo bažnyčios parapijoje; dar tikslesnę datą galėsi sužinoti iš mano motinos, kurią rasti nesunku. Be abejo, žinai, kad būtinas ir motinos sutikimas. Tau ne paslaptis, jog maniškė neraštinga, ir man būtų nemalonu, jeigu apie tai suuostų inteligentiška gražiosios mano sužadėtinės šeima; todėl būk toks geras — pasakyk motinai, kad, eidama pas notarą, apsirištų dešinės rankos nykštį ir, paprašyta pasirašyti, atsakytų, jog negalinti, nes jai ant piršto — pūlinys. Taigi bus ir ožka sveika, ir vilkas sotus. Jeigu tai vyktų tavo kontoroje, esu tikras, kad viskas išeitų labai tikroviškai.Ir dar vienas dalykas: pagal prancūzų įstatymus reikia įrodymų, kad neturiu giminių iš tėvo pusės. Pasistenk juos gauti, juk žinai, kaip tai daroma. O dabar visų sunkiausia. Jausčiausi gana nesmagiai, jei iš metrikų paaiškėtų, jog jau turiu per keturiasdešimt. Ar negalėtum paprašyti Šv. Išganytojo bažnyčios kleboną, kad jis įrašytų kitus metus ir truputį mane pajaunintų — man tai būtų labai malonu; pagalvok, kaip visa tai padaryti, ir jeigu tau pasiseks, suteiksi man didelį džiaugsmą.

Oi, kiek rūpesčių užkroviau, mielasis! Tačiau būtų keista, jei kreipčiausi į ką nors kitą, o ne į tave — juk tu ne tik geriausias mano draugas, bet ir puikiausiai išmanai, kaip visa tai sutvarkyti. Išlaidų nebijok — duosiu pinigų, kiek reikės. Tu mane pažįsti ir gali įsivaizduoti, kaip net-

veriu savo kailyje, dirginamas neapsakomai jautrių nervų ir egzaltuotos vaizduotės. Todėl, jei nenori, kad mirčiau iš meilės ir ilgesio, stenkis viską padaryti kuo skubiau ir padėk išsipildyti mano norams ir saldžiam likimui, kuris manęs laukia.

Sudie, brangus bičiuli. Kai pamatysi mano Venerą, pats pripažinsi, kad Paganinis visur vengia vidutiniškumo.

Nuoširdus (*sic!*) tavo draugas

Nikolas Paganinis

P. S. Kai gausi liudijimą, jog esu nevedęs, nedelsdamas siųsk jį man, nors visa kita dar nebūtų padaryta. Nepamiršk žyminio ženklo ir reikalingų pažymų — šiaip ar taip, čia dvi skirtingos valstybės; paskubėk, nes degu taip, kad daugiau negaliu kęsti.

P. S. Iškart atsakyk į šį laišką".

Paganinis, kuris visada karštai įsimylėdavo lyg pirmą kartą (atkreipkite dėmesį į retintus žodžius), matyt, iš tiesų tikėjo, jog tapo nuoširdus, ir kuo nuoširdžiausiai vėl ketino vesti, kad gautų dievinamą gražuolę.

„Mano mylimoji Karolina Bankjeri,— rašė jis Džermiui liepos 10-ąją,— yra Terezos Ruis ir Romualdo Bankjerio duktė. Aš vis labiau ir labiau žaviuosi draugiškais ir filosofiškais tavo pamokymais, išdėstytais laiške, ir nors draugai, kuriems visa tai skaitau, tik juokiasi, mano širdis kupina dėkingumo, nes matau, kaip tu susirūpinęs dėl mano žmonos. Kokie malonūs žodžiai! Visur regiu dangaus ženklus, kad Viešpats nori man padėti. Grožis, išsilavinimas — vertybės pagal mano skonį. Dangus pildo Paganinio troškimus. Aš radau tą, apie kurią svajojau. Tu, motina ir visi kiti, kai ją pamatysite, aikčiosite iš susižavėjimo ir kartu su manimi dėkosite Dievui, kad jis sukūrė tokią tobulo kūno ir tobulos sielos būtybę. Baigiu, nes jau vyksta paštas. Laukiu dokumentų. Lik sveikas!"

Deja, kitas laiškas mus staiga numeta nuo aukščiausių meilės viršūnių į baisaus nusivylimo bedugnę. Laiškas išsiųstas iš Parmos 1821 metų lapkričio 17 dieną ir taip pat adresuotas Džermiui:

„Nuostabusis bičiuli,

jaučiuosi labai nusikaltęs, kad iki šiol neparašiau. Tik jums prisipažįstu, jog ta būtybė — tikra *sans-souci*[40]; todėl viskas pasikeitė, ir aš jos atsikračiau per keturias dienas, prailgusias kaip ketveri metai. Dabar ji pas vieną kaimietę, kuri tvirtins, jog visą tą laiką nenuleidusi nuo jos akių; taigi jie tikriausiai patikės tuo, ko nebuvo. Aš prižadėjau grįžti į tėvynę ir tai padarysiu su didžiausiu malonumu".

Prierašas dar gražesnis:

„Atsikratęs vienos, tuoj pat susiradau kitą, kaip jau žinote".

Su Karolina Bankjeri atsitiko beveik tas pat, kas su Kavana. Matome, kad meilėje smuikininkas ne itin griežtai laikėsi garsiojo devizo: „Paganinis nekartoja". Kaip ir Kavana, neapolietė, neatsispyrusi aistringiems nekantraus sužadėtinio prašymams, pabėgo iš gimtųjų namų ir nusitrenkė su juo į Parmą. Iš tiesų lemtingas miestas visoms Paganinio Andžolinoms ir Karolinoms.

Viskas dėjosi kaip 1816 metais: bėgimas iš namų, karšta meilė, nuobodulys, persisotinimas. Praėjus porai dienų, nerimstančioje smuikininko širdyje aistra bei susižavėjimas užleido vietą abejingumui ir pasidygėjimui.

Tačiau pasidygėjimas nebuvo toks didelis, kad maestro bodėtųsi visomis moterimis. Anaiptol. Vos tik atsikrato vienos, randa kitą. Turbūt Antoniją Bjanki. Tačiau ir šita, iš visų neapoliečių gudriausia, buvo negailestingai atstumta. Matysime toliau.

* * *

Kalbant apie donžuaniškus Paganinio žygius, būtų įdomu nustatyti, kada ir kaip jis susipažino su to meto Anglijos Don Žuanu — Džordžu Gordonu Baironu.

Baironas gyveno Italijoje nuo 1817-ųjų iki 1823-iųjų — iš pradžių Venecijoje, paskui Ravenoje, Pizoje (pas-

---

[40] lengvabūdė, vėjavaikė. (*Pranc.*)

kutiniais mėnesiais Genujoje),— keliaudamas iš miesto į miestą su savo meilužėmis (vėliau liko tik Gvičoli), gyvūnais (arkliais, šunimis, beždžionėmis, katėmis, ibiais, ereliais, sakalais, papūgomis — kuo daugiau jų turėjo, tuo daugiau norėjo). Sklido kalbos, kad jis, kaip ir Paganinis, susidėjęs su pragaro jėgomis. Kartą Anglijoje, jam įėjus į puotos salę, visos damos klykdamos išbėgiojo, lyg pamačiusios velnią. Apkaltintas intymiais ryšiais su savo seserimi, jis visiems laikams paliko tėvynę.

Baironas buvo neapsakomai gražus vyras: baltas kaip dramblio kaulas veidas, juodi garbanoti plaukai, didelės juodos svajingos akys, grakščiai išlenkti antakiai, klasikinis profilis. Be to, jis raišavo — tikras šlubis iš pragaro. „Skeltanagis",— pašaipiai sakydavo jis apie save. „Jam labiau patiko,— rašo Morua „Šelio gyvenime",— laikyti save velniu negu luošiu".

Baironui, kaip ir Paganiniui, velniška šlovė nepaprastai padėjo išgarsėti. Juodu visur lydėjo tiesiog nesveikas žmonių smalsumas. Ir smuikininkas, ir poetas turėjo dar vieną bendrą bruožą: abu mėgo darbais ir žodžiais parodijuoti garsiąją romėnų poeto Propercijaus eilutę:

Nec tecum, nec sine te vivere possum[41].

Baironas iš tiesų sakydavo:

— Moterys baisios tuo, kad neįmanoma gyventi nei su jomis, nei be jų.

Paganinis irgi buvo tokios pat nuomonės. Be to, abu, kartą moterimi pasisotinę, imdavo ja bodėtis.

Įdomu, kad Baironas, kaip ir Paganinis, jautė silpnybę vidurius paleidžiantiems vaistams ir piktnaudžiavo magnezija. Tiesą sakant, šie jų gyvenimo ypatumai ne itin poetiški. Žinoma, lordo ir smuikininko išvaizda labai skyrėsi. Vienas be galo elegantiškas, rafinuotų manierų, kitas perkaręs, neproporcingai sudėtas, atsainiai, net ekstravagantiškai apsirengęs; vieno veidas bejausmis, šaltas, pašaipus; kito — išdžiūvęs, negražus, iškreiptas mįslingos grimasos.

Bet kai susidūrė skvarbūs šių vyrų žvilgsniai, gal juodu liovėsi vaidinę — tapo tokie, kokie buvo iš tikrųjų, kits

---

[41] Nei su tavim, nei be tavęs gyventi negaliu. (*Lot.*)

kitą suprato, ir ta didelė abipusė simpatija gal abu genijus suartino. Jeigu taip atsitiko, jų pokalbiai buvo gana įdomūs. Kartą juodu,— pasakoja Luji Eskiudjė,— vieną giedrą 1824 metų kovo dieną vaikštinėjo po užmiesčio parką. Smuikininkas buvo penkeriais metais vyresnis už poetą, gimusį 1788-ųjų kovo mėnesį, bet „Don Žuano" autorius atrodė nepalyginti skeptiškesnis ir labiau nusivylęs negu „Raganų" kūrėjas.

— Jūs toks liūdnas, Baironai,— tarė Paganinis.— Kas jums pasidarė? Kadaise buvote toks žavus, elegantiškas, ekscentriškas kavalierius!

— Mielas bičiuli,— atsakė lordas,— bėgdamas nuo paties savęs, nuo įaudrintos savo vaizduotės ir dvasios kančių, pasinėriau į malonumus ir orgijas, bet dabar toks gyvenimas man tapo nepakeliamas, nuobodus, beprasmiškas ir tuščias...

— O moterys?

— Moterys nusibodo, kaip ir visa kita. Šaltos Albiono gražuolės mane tik nervino, ir savo eilėse jas išdėjau gana atvirai. Italės patiko dėl elegantiško laisvumo, aistringumo, švelnumo, bet dabar jos man taip kokčios, kad nesusigundyčiau nė pačia hurija...

— Bet menas, poezija, šlovė puikiausiai gali atstoti...

— Per poeziją, mielasis, aš įsigijau daugybę priešų ir patyriau vien įžeidinėjimus; kiekvienas eilėraštis, kiekvienas vadinamasis šedevras sukeldavo tik piktą pavydžių vidutinybių murmėjimą... Šlovė, palikuonių pripažinimas!.. Visa tai įgyjama tokių nemalonumų kaina, kad verčiau likti nežinomam!

— Baironai, šiandien jūs nežmoniškai niūrus, net baisu!

— Ir jūs toks būsite, kai geriau pažinsite gyvenimą... Dabar dar labai trokštate minios plojimų, populiarumo, sėkmės, meilės; tačiau kai darbo ir genialumo kaina visa tai pasieksite, kai šių tariamų vertybių turėsite lig sočiai, jos labai greitai jums nusibos ir sieloje liks tik baugi tuštuma. Tada liūdnai palinguosite galvą ir prisiminsite mano žodžius: „Ar buvo verta taip stengtis, kad nusiviltum ir nieko nebenorėtum?"

Eskiudjė rašo, kad Baironas su Paganiniu susitiko Florencijoje 1824 metų kovo mėnesį, bet ši data netiksli,

nes 1823-iųjų liepos 13-ąją, penktadienį, Baironas išvyko į Graikiją ir 1824 metų balandžio 19-ąją mirė Misolungyje. Kada juodu susitiko? Gal anksčiau, 1818-ųjų rugpjūtį? Baironas tada viešėjo Venecijoje, bet galėjo užsukti į Florenciją. Antra vertus, Paganinis Florencijoje daugiau nebuvo, nebent kelias dienas 1822-aisiais. Tų metų rugpjūtį jis gydėsi Pavijoje. Nors nelabai įtikima, bet maestro galėjo į Florenciją atvykti gegužės—rugpjūčio mėnesiais ir tada susitikti su lordu Baironu, tuo laikotarpiu gyvenusiu Pizoje. Gal juodu susitiko ne tik kitu metu, bet ir kitoje vietoje, o gal prancūzų rašytojas, nors tuo sunku patikėti, visa tai išlaužė iš piršto.

Vienuoliktas skyrius

ROMOS KARNAVALAS

Paganinis visur vengia vidutiniškumo.

Paganinis — Džermiui,
1821 m. liepos 22 d.

Paganinio korespondencijoje Rosinis pirmą kartą minimas 1817 metų gruodžio 20 dieną. Laiške iš Turino smuikininkas rašo: „Karališkajame teatre per šį karnavalą eina Rosinio opera „Aurelianas Palmyroje". Galimas daiktas, tuo metu Paganinis kompozitorių jau pažinojo ar bent matė. Laiškuose jis apie tai neužsimena.

Jų susitikimas laiškuose minimas tik po metų. Paganinis viešėjo Bolonijoje 1818-aisiais, nuo birželio iki rugpjūčio, ir susipažino su miesto muzikine visuomene. Tai buvo dainininkas kastratas Džerolamas Krešentinis, jo mokinė Izabela Kolbran, impresarijus Domenikas Barbaja, smuikininkai Radikatis ir Dantis, violončelistas Palmjeris, altistai Sartis ir Pankaldis, padrė Stanislajas Matejis (kuris jam įteikė Bolonijos Filharmonijos akademijos diplomą) ir violončelistas mėgėjas kavalierius Anibalė Milcetis. Jie dažnai rengdavo draugiškus koncertus, kaip kartą Paganinis, kai griežė Haidno kvartetą „taip, kaip jis

parašytas" ir iš jo smuiko „sklido kažkokie kerai, kurių nemokėjo apsakyti".

Kai kada draugiški koncertai buvo rengiami bankininko Penjalvero namuose. „Autobiografijoje" Paganinis rašo: „Improvizavau klavesinu su Rosiniu Bolonijoj, pas Penjalverą". Konestabilė tvirtina, jog Paganinis su Rosiniu susitikinėjo 1814 metais, o iš tikrųjų — 1818-aisiais. Juk Paganinis 1818 metų rugpjūčio 20 dieną iš Florencijos pasiųsto laiško Džermiui prierašе mini susitikimą su Rosiniu:

„Kadangi Bolonijoje maestro Rosinis nemokėjo akompanuoti klavesinu valsui *in e l a m i*, kurį Genujoje visi laiko jo kūriniu, aš supratau, jog tą valsą parašė ne jis, o maestro Romanis, dabar gyvenantis Florencijoje".

Rosinis, gimęs 1792-aisiais, buvo dešimčia metų jaunesnis už Paganinį ir 1817-aisiais turėjo dvidešimt penkerius, o smuikininkas — trisdešimt penkerius metus. Nors buvo skirtingo amžiaus, abu iškart pajuto vienas kitam didelę simpatiją. Ir nenuostabu, nes kai kurie jųdviejų temperamento bruožai buvo labai panašūs: abu be galo nuoširdūs, neapsakomai lakios vaizduotės, o apie įgimtą, gaivališką jų muzikalumą nereikia nė kalbėti. „Jis baisiai protingas",— rašė Listas apie Rosinį, su kuriuo jį nuo pirmos pažinties dienos siejo artima draugystė. Tą pat Listas būtų pasakęs ir apie Paganinį, jei būtų jį pažinojęs. Nei genujietis, nei pezarietis neieškojo kišenėje žodžio, mėgo kandžiai pasišaipyti, turėjo įgimtą humoro jausmą. Juodu suartino ir neregėtas, kone antgamtiškas muzikalumas.

Barbaja, dar anksčiau atkreipęs dėmesį į Kolbran, netrukus užmetė tinklą ant daug žadančio operų kompozitoriaus Rosinio ir stebuklingojo smuikininko Paganinio, kurį suviliojo kuo gražiausiais pasiūlymais. Barbaja žinojo, ką darąs: savo uoslę jis pradėjo lavinti dar Milano kavinėse, kur tarnavo oficiantu. Paskui jis tapo šeimininku, išrado „barbajatą", gėrimą, pataisytą iš pieno su šokoladu, dėl kurio visi tiesiog iš proto kraustėsi, ir nepaprastai išpopuliarėjo. Vėliau pasidarė impresarijumi, visagaliu Neapolio teatrinio pasaulio valdovu. Būtent jis per ke-

lis mėnesius (stebuklas!) atstatė sudegusį „San Karlo" teatrą, be galo nudžiugindamas karalių Ferdinandą IV.

„Įėjęs į naująjį „San Karlą",— rašo Stendalis,— Neapolio karalius pirmą kartą per dvylika metų pasijuto iš tikrųjų esąs karalius".

Sklido kalbos, kad Barbaja panelei Kolbran neabejingas ne tik kaip dainininkei, bet ir kaip moteriai. Ji atvyko iš Ispanijos, kur mokėsi pas vieną italų maestro, ir Bolonijoje ėmė mokytis pas Krešentinį. 1818 metais jai buvo trisdešimt septyneri, taigi vienuolika metų daugiau negu Rosiniui. Tačiau nei amžiaus skirtumas, nei atviras ryšys su Barbaja ir tikriausiai slaptas su pačiu karalium Rosiniui nesukliudė jos vesti po ketverių metų, kai dainininkės grožis ir balsas buvo nebe tie. Bet nuo 1807-ųjų iki 1821-ųjų Italijos publika ją dar garbino kaip dievaitę ir keldavo jai audringas ovacijas.

Per 1818—1819 metų operos sezoną Rosinis viešėjo Neapolyje, ir Paganinis vėl su juo susitiko. 1825-ųjų vasario 3 dienos laiške Džermiui jis rašė:

„Visi liaupsina maestro Merkadantę, bet jei pamatytum paskutines Rosinio operas Neapolyje, kiti kompozitoriai tau nedarytų nė menkiausio įspūdžio".

Neapoliečiai buvo baisūs patriotai ir tyčia nesižavėdavo jokiu kitu muziku, tik kilusiu iš Neapolio, bet Rosiniui padarė išimtį. Jie karštai plodavo ne vien jo komiškosioms operoms, kuriose įžvelgdavo garsiausių XVIII amžiaus savo kompozitorių tradicijas,— jų nesuglumino nė „Mozės Egipte"[42] iškilmingumas. Po garsiojo choro *Dal tuo stellato soglio* („Nuo dangiško savo sosto") be galo jautrūs neapoliečiai pratrūko ploti, visi kaip vienas.

„Kai salėje sugriaudė plojimai,— rašo Stendalis,— pamaniau, kad griūva teatras. Dar niekad nemačiau tokio pasisekimo... Ir dabar, kai prisimenu tą maldą, akys sudrėksta nuo ašarų".

---

[42] 1818 metais ši opera patyrė nesėkmę vien todėl, kad buvo aiškiai matyti statistai, turį sukelti bangas „Raudonojoje jūroje". 1819-aisiais, kai Rosinis, norėdamas išgelbėti sceną, pridūrė garsiąją „Maldą", opera susilaukė triumfo.

Sparnuotos maldos melodija, operos „Pelenė“ daina *Non più mesta accanto al fuoco* („Prie židinio“), Tankredo arija *Di tanti palpiti* („Kaip virpa širdis“) paskatino smuikininką parašyti tris garsiuosius kūrinius. Rosinio operos tarsi gaivus šaltinis, trykštančios jo fantazijos vaisius, išjudino galingą Paganinio vaizduotę, nes kiekviena tikro ir nuoširdaus įkvėpimo sukurta muzika rasdavo atgarsį genujiečio širdy.

1820 metų sausio mėnesį Rosinis vėl atvyko į Neapolį ir susitiko su Paganiniu.

Spalio 27 dieną smuikininkas Džermiui rašė:

„Rašau keletą eilučių, norėdamas padėkoti už visa, ką man sakai, ir pranešti, jog po dviejų savaičių būsiu Romoje. Čia griežti nenoriu, nes manęs dar ims ir nesupras koks nors asilas, nebuvęs pernai šešiuose koncertuose. Galbūt iškeliausiu kartu su Rosiniu, kuris ten turi rašyti operą“.

Nauja opera, kurią Rosinis ketino statyti „Apolo“ teatre Romoje, vadinosi „Matilda di Šabran“. Jai libretą paskubom sueiliavo Romos poetas Džakomas Feretis, „Pelenės“ libreto autorius.

Nors vėliau „Matilda“ dar ilgai turėjo nemažą pasisekimą (ją labai mėgo primadonos, nes šioje operoje galėjo pademonstruoti savo vokalinius duomenis), Rosiniui ji nepatiko — girdi, tai kažkoks hibridas,— ir kai jis atvažiavo į Paryžių, nenorėjo šio savo kūrinio įtraukti į Italų teatro repertuarą.

„Bet,— rašo lordas Derventas,— mums „Matilda di Šabran“ turi didžiulę reikšmę: ta fantastinė, beveik dieviška, beveik velniška figūra, kurios profilį matome portretuose ir karikatūrose, yra idealus romantizmo muzikoje simbolis. Įgimtas humoro jausmas ir gera itališka širdis parodė mums šį žmogų, apstulbinusį ir pakerėjusį visą žemyną, kitokioje šviesoje. Rosiniui greitai rašant „Matildą“, vienas jo bičiulis, tamsaus veido, liesas it šakalys ilgšis, pavarde Paganinis, linksmino draugų būrelį smuikuodamas iš ką tik prirašytų lapų, kurie krito nuo kompozitoriaus stalo ant grindų; jis griežė išsyk dvi ar tris partijas, mėgdžiojo bosus, parodijavo orkestro efek-

tus ir išdarinėjo sudėtingiausias variacijas tol, kol visiems ėmė suktis galva, žiūrint į ilgus jo pirštus, lakstančius stygomis tarsi pelytės po grendymą. Paganinio draugystė Rosiniui buvo labai naudinga: tą dieną, kai turėjo įvykti generalinė repeticija, nuo širdies smūgio staiga mirė dirigentas, ir smuikininkas tris vakarus dirigavo operą, o kai susirgo orkestrantas, jis net pagriežė smuiku sunkų anglų rago solo".

Konestabilė aprašo dar vieną įdomų atvejį. Kadangi repeticijoms Paganinis turėjo tik pusdienį, jam pavyko orkestrą suvaldyti gudrumu: sunkiausiose vietose pirmojo smuiko partiją jis transponavo oktava. Šitaip tik per vieną repeticiją iš orkestro išgavo nepaprastą darną ir susiklausymą. Pasisekimas — galima sakyti, asmeninis smuikininko, kaip dirigento, pasisekimas — buvo didžiulis. Rosinis, labai baiminęsis dėl savo operos, vakare pats matė šį stebuklą ir iš džiaugsmo brangiam bičiuliui prisiekė per amžius būsiąs dėkingas.

Kodinjola cituoja straipsnį, pasirodžiusį Romos laikraštyje *Notizie del giorno* po pirmo „Matildos di Šabran" spektaklio. Straipsnis baigiamas šiais žodžiais:

„Kad ir kiek sykių vėliau klausytume „Matildos di Šabran", tai, ką matėme ir girdėjome dabar, nebepasikartos; mes vieninteliai, kuriems teko laimė matyti ir girdėti, kaip, skatinamas tikros, nesavanaudiškos draugystės, operą diriguoja garsusis Paganinis, kurio strykas — galingas tarsi griaustinis, švelnus tarsi lakštingala, meistriškas, nepakartojamas tobulo virtuozo strykas".

* * *

Masimo d'Adzeljo prisiminimuose yra vienas labai linksmas puslapis, kur aprašyti tie patys asmenys, dalyvavę Romos karnavale:

„Romoje buvo Paganinis ir Rosinis, o „Tordinonoje" dainavo panelė Liparini. Aš dažnai leisdavau vakarus su jais ir kitais savo bendraamžiais. Artinosi karnavalas. Kartą vakare svarstėme, kaip jį sutiksime, ką veiksime,

kokį maskaradą surengsime. Galop nutarėme dėtis aklais elgetomis ir prašyti išmaldos. Net dainelę parašėme:

Akli esam ir gyvenam
Tik iš išmaldų kuklių.
Tokią linksmą dieną, manom,
Gėda nesušelpt aklų.

Rosinis tuoj pat sukuria dainelei muziką; mes repetuojame ir pagaliau nutariame pasirodyti publikai užgavėnių ketvirtadienį. Buvo nuspręsta vilktis kuo elegantiškiausiais drabužiais, tik prisidengti sulopytais elgetų skarmalais. Rosinis su Paganiniu, brązgindami gitarų stygas, turėjo vaizduoti orkestrą, be to, sumanė apsitaisyti kaip moterys. Rosinis medžiagos skiautėmis taip juokingai pastorino ir šiaip gana apvalią savo figūrą, kad į jį žiūrėdami kvatojome susirietę. O Paganinis, liesas ir ilgas it kartis, iš veido panašus į savo smuiko galvutę, su moterišku apdaru atrodė dar liesesnis ir aukštesnis. Neperdedu, bet jie tikrai sukėlė furorą iš pradžių keliuose namuose, paskui Korse[43] ir pagaliau karnavalo naktį.

Rosiniui, kuris iki šiol bastėsi iš miesto į miestą, iš teatro į teatrą, tai buvo savotiškas atsisveikinimas su nerūpestingu klajūno gyvenimu; atsisveikinimas su užkulisiais ir repeticijų salėmis, su orkestrais ir dainininkais, su linksmomis vakarienėmis po pasisekimų ir po nesėkmių, su visu tuo pasauliu, kuriame dar buvo gyvos XVIII amžiaus tradicijos. Jam teko atsisveikinti su šlove, piktais liežuviais, gražiomis moterimis, rietenomis su autoriais, aktoriais, žiūrovais, nes, nė metams nepraėjus, jis vedė, surimtėjo ir atsidūrė anapus Alpių, tarp kitų žmonių, labai nepanašių į jo tėvynainius...

Trys draugai, linksminęsi tą karnavalo naktį, netrukus išsiskyrė, ir kiekvienas nuėjo savo keliu. Masimas d'Adzeljas toliau kovojo už Italijos nepriklausomybę, o Rosinis su Paganiniu pasinėrė į karštligišką koncertinę ir teatrinę veiklą. Dabar gana ilgai nematysime rausvažandžio pilvūzo Rosinio šalia sudžiūvusio ilgšio Paganinio.

---

[43] Pagrindinė Romos gatvė. (*Vert. past.*)

TUŠČIAI PRABĖGĘ DVEJI LIŪDNI METAI

Stebuklas, kad aš dar gyvenu...
Paganinis — Džermiui, 1823 m.

Viename laiške Džermiui, rašytame 1823 metų lapkričio 26 dieną, yra nelinksmas sakinys: „... beveik dveji metai tuščiai prabėgo liūdint..." Šiuo slogiu laikotarpiu kamuojamas depresijos smuikininkas nieko neveikė, nes negalavo. Įvairios ligos prikaustydavo jį prie lovos, ir jis turėdavo gydytis — kantriai, ilgai, dažniausiai primityviai ir neefektingai.

Neseniai profesorius Pjeras Beris išspausdino įdomų esė, pavadintą „Paganinio liga" (galėjo parašyti „ligos", nes, deja, jų buvo daug). Štai ištrauka:

„Didysis ligūras (net iš stiliaus matyti, iš kur jis kilęs) laiškuose sąmojingai, sausai, be perifrazių aprašo savo ir kitų gyvenimą, o kartais labai įspūdingai vaizduoja ne vien garsiausius, bet ir paprastus to meto gydytojus, kurių šlovė baigėsi sykiu su jų praktine veikla. Medicinos garbei reikia pasakyti, kad nuo XIX amžiaus vidurio šis mokslas padarė didelę pažangą, tačiau Paganinio laiškai mums duoda itin vertingų žinių, koks buvo *Ars curandi*[44] prieš šimtą su trupučiu metų".

Jei sveikata gerėdavo ar blogėdavo, laiškuose atsispindėdavo Paganinio tikėjimas ar nusivylimas gydytojais ir medicina.

„Įdomu pažiūrėti,— rašo toliau Beris,— kaip kaitaliojosi ligonio iliuzijos ir viltys — įvairūs daktarai jas kurstydavo, deja, ne visada turėdami dorų tikslų,— kaip stropiai ir kantriai laikydavosi nesibaigiančio ir dažniausiai beprasmiško gydymo šis nervingas, neramus, irzlus, nenustygstantis, keistas, darbais apsikrovęs žmogus, šis savo Meno ponas ir vergas, kuris, įtrauktas į svaiginančios

[44] Gydymo menas. (*Lot.*)

sėkmės verpetą, daugelį metų be atvangos bastėsi iš vienos šalies į kitą".

Retkarčiais vargšas Paganinis taip piktindavosi medikais ir jų vaistais, kad jam net pritrūkdavo kantrybės. „Laimingas tas, kuriam lemta keliauti į aną pasaulį be daktarų",— rašė jis.

Norint atsekti pirmuosius smuikininko ligų požymius, reikia grįžti truputį atgal. Jau Fetisas minėjo, kad 1808 metais Turine maestro buvo susirgęs žarnyno liga[45]. Bet turbūt tik Neapolyje jo sveikatai pirmą kartą iškilo rimta grėsmė. Minėtame 1819 metų liepos 20 dienos laiške Džermiui kai kurie sakiniai gana įtartini:

„Gyvenu labai saikingai; todėl nesibaiminkite nei dėl mano sveikatos, nei dėl ramybės, nei dėl pinigų. Neapolis — žavus miestas. Puikus klimatas, nuostabūs vaizdai, geras maistas ir vynas, didingos palmės, linksmi parkai it Hesperidžių sodas, lipšnios moterys, bet Paganinis gyvena beveik kaip stoikas, beveik kaip atsargus genujietis".

Iš tikrųjų toks atsargumas mums atrodys gana keistas, jei turėsime galvoje smuikininko temperamentą ir nesaikingą gyvenimą. Toliau jis draugui duoda net labai išmintingą patarimą: „Saugokite sveikatą, leiskite savo ruožtu jums patarti: meskite Bakchą. Šio dievo reikia bijoti ne mažiau kaip... Veneros".

Taigi pirmas patarimą davė Džermis. Paganinis tik atsilygino jam tuo pačiu. Galimas daiktas, iš kitų maestro laiškų arba iš pažįstamų bei draugų Džermis sužinojo, kad Neapolyje smuikininkui striuka arba kad jis serga.

Priverstas saugoti sveikatą ir „gyventi beveik kaip stoikas", Paganinis guodėsi kurdamas muziką.

„Ponas Bolaskas,— pranešė jis Džermiui,— tau perduos kitus kvartetus: vienuoliktą, dvyliktą ir tryliktą. Griežk juos tol, kol galų gale patiks. Paskutiniojo finalą jau girdėjai pirmuosiuose mano kvartetuose be gitaros, tačiau

---

[45] Fetisas rašo: „Turine Paganinis susirgo sunkia žarnyno liga, kuri taip pakirto jo sveikatą, kad vėliau dažnai jam tekdavo atidėti keliones ir koncertus".

jie nebuvo išspausdinti, ir aš pabūgau, kad galiu tą finalą užmiršti".

Prieš išvykdamas į Romą, Neapolį ir Palermą, Paganinis viešėjo Milane pas Alesandro Rolos sūnų, maestro Antonijų, kurį vadino „mažuoju Rola". Smuikininkas jam leido publikuoti keletą savo kūrinių, tarp jų šešis kvartetus op. 4 ir 5, kuriuos 1820-aisiais išleido Rikordis[46].

Tuo metu, kai Paganinis Džermiui rašė apie kvartetus, jis, matyt, jautėsi neblogai, nes važiavo į Palermą, kur 1820-ųjų sausį ir vasarį surengė kelis koncertus „Karolino" teatre. Po to grįžo į Neapolį. Maždaug šiam laikotarpiui priklauso Fetiso papasakotas epizodas:

„Atvykęs į Neapolį, Paganinis sužinojo, kad kai kurie vietiniai muzikai nusiteikę prieš jį. Jie abejojo sklindančiais gandais apie stebuklingus jo sugebėjimus ir nutarė jam surengti išbandymą ir pasijuokti. Tam tikslui paprašė jauną, ką tik baigusį konservatoriją kompozitorių Daną parašyti smuikui kūrinį, pilną didžiausių techninių sunkumų, manydami, kad Paganinis neįstengs jų įveikti. Genujietį pakvietė į namus, kur buvo susirinkusi žinomų muzikų draugija — smuikininkas Onorijus de Vitas, kompozitorius Dana, smuikininkas bei dirigentas Festa ir violončelistas Čandelis. Vos Paganinis įžengė pro duris, jam įteikė natas ir paprašė jas pagriežti ekspromtu. Supratęs, kad jam spendžiamos pinklės, maestro žvilgtelėjo į natas ir atliko kūrinėlį taip, lyg jį būtų griežęs ne pirmą sykį. Tai pamatę, vakaro dalyviai sumišo, paskui, aikčiodami iš nuostabos ir susižavėjimo, pripažino, kad jam niekas negali prilygti".

---

[46] Tai žinome iš dviejų skelbimų, kurie buvo išspausdinti *Gazzetta di Genova* 1819 metų gruodį ir 1820 metų birželį. „D. Rikordžio leidyklos leidžiamą „Šiuolaikinės muzikos biblioteką" galima užsiprenumeruoti Genujoje, Lukolio gatvėje, pas knygų pirklį Ričį. Rinkinyje tarp šiuolaikinių autorių bus ir Paganinis. Ponas Rikordis, Milano konservatorijos leidėjas, įsigijęs garsiojo smuikininko Nikolo Paganinio penkis darbus, įspėja, kad pradėjęs spausdinti šiuos žmonių taip mėgstamus kūrinius nelaukdamas, kol baigsis jų prenumerata. Štai pavadinimai ir kainos: Dvidešimt keturi kapričai smuikui solo — 9 fr.; Šešios sonatos smuikui ir gitarai — 3 fr.; kitos šešios sonatos smuikui ir gitarai — 3 fr.; Trys kvartetai smuikui, altui, violončelei ir gitarai — 12 fr.; kiti trys kvartetai *idem* — 12 fr."

Ne tik Fetisas, bet ir Šotkis su Konestabile pasakoja apie šį epizodą, įdomų ir tuo, kad čia minimas violončelistas Gaetanas Čandelis, kuriam, kaip matysime, Paganinis davė vertingų patarimų. Konestabilė rašo:

„... Šiame išbandyme, be Onorijaus ir Danos, dalyvavo Džuzepė Festa ir Gaetanas Čandelis, geras Paganinio draugas, kuris vėliau Neapolyje lankėsi Didžiajame konservatorijos archyve, kimšte prikimštame vertingiausių muzikos kūrinių. Jis pasakojo, kiek dirbo, kad suprastų ne tik Paganinio kapričus, bet ir kai kurias nuostabias jo variacijas, kurių neturėdamas pasikliovė vien savo atmintimi ir kuo teisingiausiai jas pagriežė, tuo didžiai nustebindamas jų autorių".

Ir toliau:

„Štai ką man apsakė advokatas Karlas Pankaldis: „Kartą Paganinis sunkiai susirgo Neapolyje, kur gyveno įžymus to miesto smuikininkas Onorijus. Jis Paganinio nemėgo, nes dar nebuvo jo girdėjęs. Genujietis išsinuomojo porą kambarių ant įlankos kranto, kur nepaprastai tyras oras. Kadangi jo sveikata ėjo vis blogyn, Onorijus paskleidė gandus, esą jis sergąs džiova. Tada namo šeimininkas, kaip ir visi tamsuoliai paniškai bijojęs šios ligos, nes laikė ją baisiai pavojinga, išmetė savo įnamį gatvėn kartu su lova ir visais daiktais. Šį nežmonišką poelgį, per kurį maestro vos nenumirė, atitaisė jo draugas violončelistas Čandelis; tai sužinojęs, jis nuskubėjo į tuos namus, aptalžė šeimininką lazda ir garsųjį smuikininką pervežė į gerą butą; ten rūpestingai slaugomas, jis greitai pasitaisė ir ėmė rengti koncertus, kurie Onorijui padarė tokį įspūdį, jog tasai savo namuose šalia Šv. Januarijaus paveikslo pakabino Paganinio portretą, uždegė prieš juos dvi žvakes ir negesino jų, kol buvo gyvas".

Štai dar viena, mūsų jau minėta istorija, kurią Kodinjola laiko prasimanymu:

„Laiškuose iš Neapolio užsimenama apie vieną įvykį, kuris atrodo gana keistas, nes smuikininkas tame mieste buvo populiarus. Jeigu tikėsime tuo, ką pats maestro 1820 metų liepos 7 dieną rašo Džermiui, iš tiesų jam atsitiko

nelaimė viešint Pietų Italijos sostinėje — jis kūlverščia nusirito žemyn per trisdešimt devynias pakopas".

Galimas daiktas, nežmoniškas šeimininko elgesys su Paganiniu yra grynas melas. Tačiau jis liudija, kad tuo metu jau sklido gandai apie pašlijusią muziko sveikatą.

Kalbant apie Nikolo sveikatą, dera prisiminti dar vieną epizodą: 1819 metų balandžio mėnesį Paganinį pakvietė griežti Austrijos pasiuntinys kunigaikštis Kaunicas savo rezidencijoj Romoje surengtame pokylyje. Gyvendamas Amžinajame mieste, Paganinis keletą kartų koncertavo kunigaikščio rūmuose, kuriuose tada buvo įsikūrusi Austrijos pasiuntinybė ir dažnai vykdavo muzikos vakarai. Pokylyje turėjo dalyvauti kunigaikštis Meternichas, pirmą kartą atvažiavęs į Romą kaip tik 1819 metų kovo pabaigoje, bet sunegalavo ir liko namie. Rytą jis nukako pas kunigaikštį Kaunicą ir pareiškė norįs pasiklausyti garsiojo smuikininko. Maestro štai ką rašo apie tai savo „Autobiografijoje":

„Aš pasiėmiau pasitaikiusį po ranka smuiką. Kai pagriežiau pirmą kūrinį, jo šviesybė buvo labai patenkintas ir kitą vakarą vėl atėjo. Ministro žmona man pasakė: „Be jūsų vakaras būtų labai nuobodus". Ir tuoj pat Meternicho vardu maloniai mane pakvietė į Vieną. Aš jai daviau žodį, kad pirmas miestas, kurį aplankysiu, išvykęs iš Italijos, bus Viena. *Tą kelionę į Austriją teko atidėti dėl mane užgriuvusių visokių, daktarams nežinomų ligų*".

1819 metų liepos 20 dienos laiške Džermiui iš Neapolio Paganinis rašo apie savo ketinimą aplankyti Austriją:

„Surengsiu dar porą koncertų ir sezono pradžioje nuvažiuosiu į Palermą. Iš ten per visą Italiją trauksiu į Vieną (kunigaikščio Meternicho kvietimu), paskui vyksiu į Paryžių ir Londoną; šios kelionės bus puiki proga dorai patinginiauti, kas man labai patinka, nes artimiausiu laiku tokios galimybės neturėsiu. Štai kokie mano planai, brangus bičiuli; kad tik, duok Dieve, gyvenčiau".

Paskutiniai žodžiai skamba liūdnai: „Kad tik, duok Dieve, gyvenčiau". Čia tas pats laiškas, kuriame smui-

kininkas draugui rašo, kad gyvenąs „beveik kaip stoikas, beveik kaip atsargus genujietis", ir pataria jam saugotis Bakcho ir Veneros. Tačiau nors gyveno stoiškai ir buvo atsargus, kelionės į užsienį kol kas turėjo atsisakyti.

Gydymosi būdus Paganinis pirmą sykį mini po dešimties mėnesių, gegužės 29 dienos laiške iš Neapolio, kuriame Džermiui praneša, kad „ėmė gydytis Rubo būdu" ir turi būti „labai atsargus", nes taip patarė geriausi Sicilijos daktarai. Vadinasi, jis vėl sirgo, jeigu kreipėsi į geriausius Sicilijos daktarus.

„Aišku, jis bando pataisyti sveikatą Rubo būdu,— rašo profesorius Beris.— Šie vaistai, pagaminti iš vaistažolių sulčių, dabar labai madingi, nes vėl imta uoliai tyrinėti narkotikus ir mūsų krašto gydomąsias žoles".

Sirgdamas smuikininkas vėl ieško nusiraminimo kūryboje.

„Brangus bičiuli,— rašo jis Džermiui iš Neapolio rugpjūčio 2 dieną,— kadangi ponas karo komisaras Paolas Parėja vyksta į Genują, aš naudojuosi maloniu jo paslaugumu ir perduodu tau kvartetą, kurį parašiau markizui Krozai.

Kol kas tik tu gali su juo susipažinti. Šį darbą sukūriau sveikdamas ir esu juo labai patenkintas. Gali pasidaryti jo kopiją arba palikti tokį, koks yra, kaip nori. Aš tikiu, jog pas tave jis nedings".

Po kelių dienų, rugpjūčio 9-ąją, išsiųstame laiške Paganinis priduria:

„Manau, ši muzika visiems patiks, jeigu bus gerai atlikta. Prirašyk vieną žodį prie Rečitatyvo. Ten turi būti *Andante sostenuto con sentimento.* Trūksta žodžio sostenuto".

Neapolio vasara buvo karšta, ir smuikininką labai kamavo „beveik nepakeliama kaitra", o čia dar ant kojos ėmė tvinkti votis ir pakilo temperatūra. Pasitaisęs maestro vėl ėmėsi darbo: persikėlė į Romą ir ten dirigavo „Matildą di Šabran", surengė kelis koncertus. Po to grįžo į Neapolį, įsimylėjo Karoliną Bankjeri, lapkritį ją išsivežė į Parmą, kur po keturių dienų pametė.

Kodinjola rašo:

„Dėl šio blaškymosi, reikia manyti, kaltas ne vien audringas smuikininko temperamentas, bet ir jį užpuolusios ligos. Paganinio ketinimą vykti į Vieną, apie kurį maestro kalbėjo laiške Džermiui, sužlugdė ūmai pablogėjusi sveikata, ir jis turėjo gyventi Parmoje iki 1822 metų pavasario".

Balandžio vidury Paganinis atvažiavo į Milaną ir 30 dieną Džermiui rašė:

„Brangus bičiuli, labai džiaugiuosi, kad tu, kaip rašai 21 dienos laiške, esi sveikas ir drūtas. Aš jaučiuosi geriau, nors, žinoma, kol visai pasitaisysiu, praeis nemažai laiko".

Ir toliau:

„Pirmiausia vyksiu pas feldmaršalą Piną, prie Komo ežero, kur tikiuosi visai pasveikti; pagaliau laikas kraustytis iš šito viešbučio, nes čia ne tik greit ištuštės mano piniginė, bet ir pribaigs mane. Įsivaizduok, po to, kai sulygome dėl kainos, jie — todėl, kad esu ligonis,— pareikalavo dar penkiasdešimt lirų už papildomus lovos baltinius ir pakėlė visų paslaugų kainas. Už du mėnesius, nors beveik nieko nevalgiau ir negėriau jokio vyno, iš manęs išlupo keturis šimtus lirų, neskaitant pinigų, neva išleistų vaistams ir kavai. Tokia pat sąskaita pateikta mano motinai ir svainiui".

Vadinasi, sunerimusi motina atvažiavo iš Genujos jo slaugyti ir netrukus kartu su juo iškeliavo į Paviją[47], kur jis uoliai gydėsi, nieko neveikė ir dėl to išgyveno didelę depresiją. Smuikininkas atidavė save į profesoriaus Siro Bordos, Pavijos universiteto dėstytojo, rankas. Daktaro išvada, matyt, nežadėjo nieko gero, nes Paganinis iškart sutiko likti Pavijoj ir labai rimtai gydytis. Bet kiek liūdesio jo laiške Džermiui, rašytame rugpjūčio 24 dieną:

„M i e l i a u s i a s b i č i u l i, iki gyvo kaulo įgriso šitas gydymas! Vien masažų padaryta penkiasdešimt

---

[47] Ji buvo su juo ir 1823 metų rudenį.

penki! Pirmieji trisdešimt — drachma, dešimt kitų — keturi dinarai, dar penkiolika — penki dinarai, ir jokio pagerėjimo! Profesorius Borda negali atsistebėti matydamas, kiek daug nuodų mano organizme, pasirodo, senų seniausiai susikaupusių. Vienas Dievas žino, kiek dar laiko truks ši mano būsena. Bet yra vilties visiškai pasveikti, taigi nereikia nukabinti nosies.

Man labai neramu, kad mano pulsas beveik visada dažnas, karštligiškas. Tačiau kai skaitau malonius tavo laiškus, jaučiuosi beveik sveikas ir net dėl kosulio nesijaudinu.

Brangusis, prašau manęs nelankyti — nereikia, verčiau keliauk į kaimą, pas savo motinėlę, nes žinau, kad tau būtų labai skaudu matyti, kaip aš kankinuosi.

Pavija tarsi išmirusi: mokinių nebėra; nedaug tėra ir ponų, su kuriais nepanorėjau susipažinti. Visi išvažiavo į užmiestį; teatrai uždaryti. Kai pasveiksiu, karštai tave apkabinsiu; mudu keliausime, muzikuosime ir smagiai gyvensime".

Taigi Borda rado „organizme nuodų", be to, seniai susikaupusių. Profesorius Beris aiškina, kad masažuojamas su gyvsidabrio tepalu ligonis gavo baisų stomatitą, ir priduria: „Arba profesorius Siras Borda įtarė esant sifilį, arba gyvsidabrio tepalu gydė plaučių katarą".

Žodis „sifilis" netrukus pasirodys viename Paganinio laiške, ir nėra abejonės, kad maestro irgi sirgo šia baisia liga, per kurią — mat tuo metu dar nemokėta jos gydyti — vos trisdešimties sulaukęs Šubertas atsigulė į kapą, Bethovenas apkurto, Donicetis ir Šumanas išprotėjo. Plaučių liga, kaip matysime, irgi smuikininką ėdė, pamažu alino jo organizmą, kol galų gale jis pradėjo kosėti kraujais ir numirė. Taigi galima suprasti, kodėl vargšas kenčiantis, prislėgtas, nusiminęs Paganinis nenorėjo, kad draugas matytų, koks sukiužęs jo kūnas ir palūžusi dvasia. Tik motina galėjo būti šalia, ji viena.

Gyvendamas Pavijoje, smuikininkas bendravo su tokio Džakomo Mandzino sūnumi; jo tėvui adresuotas laiškas yra be datos, tačiau iš turinio matyti, kad jis rašytas maždaug tuo metu:

„Šį laišką jums perduos gailestingųjų seserų Karalienė ponia Fadžini. Kaip jums atsidėkoti už tokią puikią rekomendaciją?.. Tiesiog nesmagu, kad jūsų giminaičiai taip manimi rūpinasi, ypač mylimas jūsų sūnus. Man daugiau nieko nereikia, aš puikiausiai įsitaisęs, kiekvieną rytą mane lanko profesorius Borda, jau pradėjau gydytis, viskas klojasi kuo geriausiai; manęs aplankyti ateina daug studentų, atvykusių iš kitur. Būsiu laimingas, jeigu turėsiu garbės pabučiuoti ranką šviesiausiajai poniai grafienei Pino ir pagroti duetą su ponu generolu; prašau jiems perduoti didžiausią mano pagarbą. Mylėkite mane, ir aš visada jus mylėsiu — jūsų

Nikolas Paganinis.

P. S. Daviau draugui Alesandrui Rolai išbandyti pluoštelį savo kantinų. Jos nepaprastai jam patiko. Sudie".

Kodinjola taip aiškina: „Gal ta moteris (ponia Fadžini) buvo ponia Dida, kuriai Paganinis tuomet nusiuntė du menuetus su labai meiliomis dedikacijomis? Data menuetuose nepažymėta, bet daktaro Bordos pavardė pirmoje dedikacijoje liudija, kad jie išsiųsti, kai smuikininkas gydėsi".

Pirmajame menuete, gitarai, parašyta: „Negaliu kvėpuoti. Gelta (*sic*) taip mane nukamavo, kad daktaras Borda draudžia griežti. Pakentėkite (*sic*) dar kelias dienas. Ar aš patenkintas? Pakentėkite, dienos greit bėga, aš sustiprėsiu ir įrodysiu, jog esu klusniausias jūsų tarnas ir ištikimiausias draugas — Nikolas Paganinis".

Dida, kuriai dedikuotas „Menuetas gitarai",— ne ta „aukštos kilmės" toskanietė, kurią Paganinis mylėjo būdamas dvidešimties metų, o ponia iš Pavijos laikotarpio, gailestingųjų seserų Karalienė. Kadangi maestro sirgo, ji buvo jam tik draugė. Kitą ponią (o gal tą pačią?), kuri norėjo „gražios ir, svarbiausia, geros gitaros", Paganinis sutiko 1824 metų sausio mėnesį Vilanuovoje, kai ten svečiavosi pas generolą Domeniką Piną.

Laiške iš Vilanuovos Paganinis rašo:

„Viena Ponia mane prašo gražios ir, svarbiausia, geros gitaros; jei tokia yra, atsiųsk ją čionai; jei ne, pasakyk

mano broliui, kad jis paklaustų mano perrašinėtoją, kokiame Pjemonto krašte gyvena tasai (neprisimenu jo pavardės) puikus gitarų meistras. Norėčiau užsisakyti vieną instrumentą, skambų ir gerai padarytą. Labai prašau pasidomėti".

Generolą Piną Kodinjola vadina „aukštu Napoleono laikų kariškiu". Štai ką jis rašo:

„Turbūt nepakenks prisiminti, ypač turint galvoje Paganinio politines simpatijas, kad Borda (1761—1824) buvo išvystęs gana pavojingą veiklą prieš Austriją. Šį Džoakino Pračio draugą, pasiryžusį „veikiau atsižadėti tėvų negu politinės veiklos", tuo metu persekiojo policija ir net suteikė jam malonumą patupdydama į karcerį".

Iš 1821-ųjų liepos 3 dienos laiško Džermiui sužinome, kad Paganinis draugavo su Burbonų policijos sekamu patriotu, jaunu advokatu Domeniku Solariu[48], gimusiu 1799 metais Kjavaryje.

„Kaip gaila,— rašė maestro,— kad išvyko mūsų advokatas Solaris, kuris savo talentais ir puikiomis manieromis mus visus pakerėjo. Ką padarysi!"

Jeigu Paganinis susitikinėjo su šiais patriotais ir su jais draugavo, kaip matyti iš laiškų, politinės jo pažiūros, reikia manyti, buvo artimos jų pažiūroms. Todėl keistai atrodo sakinys 1820 metų gegužės 9 dienos laiške iš Neapolio Džermiui:

„Čia kai kurie vadinamieji Neapolio karbonarai gana piktai kritikuojami, bet, man regis, jiems reikia gero botago".

Šis sakinys nuvainikuoja legendą, esą Paganinis pats buvo karbonaras. Kodinjola teisingai mano, jog ši legenda atsirado lygiai taip kaip ir prasimanymai apie smuikininko antgamtines jėgas ir ryšius su velniu.

Nuo 1820-ųjų, kai rašytas šis laiškas, praėjo dveji metai (1821-aisiais Paganinis labai sunkiai sirgo ir kanki-

---

[48] 1833 metais bus manoma, kad Solaris, Madzinio šalininkas ir draugas, priklauso „Jaunosios Italijos" organizacijai.

nosi), ir maestro, bendraudamas su kilniais patriotais, per tą laiką galėjo persiimti kilnių laisvės idealų, kurie, be abejonės, būtų pakeitę jo nuomonę apie Neapolio karbonarus.

Bet grįžkime į Paviją ir pamatysime, kad 1823 metų liepą, maždaug dešimt mėnesių po to, kai buvo pradėtas gydymas, Borda Paganiniui rekomendavo gerti asilės pieną.

„Garsusis Borda,— rašė ligonis Džermiui birželio 7 dieną,— man liepė gerti asiliukės pieną, o vyno į burną neimti. Kosulys vis dar mane vargina, bet jis dings, kai bus pradėtas didelis neigiamas gydymas".

Tačiau kosulys didėjo, ir — deja! — nauja priemonė, kaip ir visos kitos, pasirodė esanti neigiama tikrąja šio žodžio prasme. Bet gydytojas pacientą ramino sakydamas, kad šis kosulys plaučiams nekenkiąs:

„Borda,— rašė Paganinis Džermiui po kelių dienų, liepos 18-ąją,— sako, jog kosulys mano plaučių visai negadina, todėl, jei gersiu vilkės, ak ne — asilės pieną ir atsisakysiu vyno, netrukus galėsiu keliauti, griežti bei linksmintis".

Taigi Borda Paganiniui leido keliauti į Milaną pasiklausyti dainininkės Katalani koncerto.

„Teatras buvo sausakimšas,— rašė Nikolas,— nuobodžiavau baisiausiai. Dainininkės balsas stiprus ir lankstus — tai puikus instrumentas; bet jai stinga saiko ir muzikinės filosofijos".

Tame pačiame laiške Paganinis išreiškia viltį užsukti į Komą, pas generolą Piną, pasveikti ir vėl imti į rankas smuiką.

„Ketinu sekmadienį važiuoti pas poną generolą Piną,— rašė jis.— Ten elgsiuosi protingai ir truputį pasmuikuosiu, kad neatprasčiau ir geriau patenkinčiau viso Milano norą".

Bet po dešimties dienų kitame laiške draugui davė žinią apie naują nemalonumą:

„Milanas, 1823 m. birželio 28 d.

Brangus bičiuli,

nors sprok iš pykčio. Lietūs, kruša, kad juos kur galas! Praeitą sekmadienį sunegalavo skrandis ir mane sugriebė reumatas; dėl to kelionę į Komą teko atidėti.

Borda mane apžiūrėjo, ir dabar jaučiuosi geriau. Man net rodos, jog esu visai sveikas. Baisiai nekantrauju, kada galėsiu vykti tenai, kur manęs laukia gražuolė asiliukė ir žavinga karvė. Ponas generolas jas man parūpino.

Nutarta išleisti mane į tą nuostabų kaimą ateinantį antradienį. Noriu sustorėti".

Sustorėti! Vargšas Paganinis. Anksčiau šis išdžiūvęs kaip šakalys žmogus buvo panašus į gyvas virvines kopėčias, ir galima įsivaizduoti, koks jis pasidarė po „neigiamo gydymo" — griežtos dietos ir kitų daktaro Bordos priemonių! Taigi kol kas jokių vilų ant Komo ežero kranto, tik Pavija, tuščia, išmirusi Pavija kaitrų 1823 metų rugpjūtį. Paganinis tai tikisi išgyti, tai puola į neviltį, sutinka su visokiais gydymo būdais, su visomis dietomis, sutinka daryti, ką lieps daktarai. Jau metai, kai jis čia kamuojasi. Kai kas manė, kad jis miręs! Galų gale argi čia gyvenimas? Tik savo bėdų patikėtiniui jis atveria širdį:

„Pavija, rugpjūčio 7 d.

Brangus bičiuli,

ką tik gavau tavo laišką ir nedelsdamas sėduosi rašyti atsakymo. Mano sveikata nekokia, bet viskas bus gerai. Nuostabusis Borda, lyg susitaręs su tavim, tvirtina, kad mano liga nepaprasta, beveik negirdėta. Vadina ją latentiniu sifiliu. Bet reikia džiaugtis, kad likau gyvas. Stebuklas! Aš pasveiksiu, būtinai pasveiksiu, tik reikia laiko... Taigi būkime kantrūs ir laukime. Norėčiau tau pasakyti daug daug malonių žodžių. Mano motina geria mineralinius vandenis ir turės juos gerti visą rudenį, todėl čia dar pabus. Iš Pavijos niekam nesu parašęs nė eilutės; tikriausiai visi mano, jog esu miręs, bet, kaip matai, esu dar gyvas. Tavo bičiulis

Paganinis"

Rugsėjo mėnesį — nauji negalavimai, nauji gydymo būdai, naujos bėdos. Laiške Džermiui Paganinis net nežino, kokią datą rašyti,— taip jam bloga. Jis viešėjo kaime, bet grįžęs mano, jog iš to buvo mažai naudos.

„Milanas, 1823 m. rugsėjo 2 ar 3 d.

Brangus bičiuli,

vėl čia atvažiavau iš kaimo — Borda iškvietė. Užvakar man nuleido kraują, nes kažkoks valgis, užuot maitinęs organizmą, perėjo į kraują. Dėl baisios kaitros lioviausi gėręs pieną, bet vos tik atvės, vėl juo gydysiuosi; po kokių trijų mėnesių Borda nuspręs, ar sergu tuberkulioze. Kosulys vis dar smarkus, tačiau skrepliai neblogi; taigi tikėkimės, jog viskas bus gerai. Labai prastai matau. Atleisk, kad toks trumpas laiškas.

Akys man taip nusilpsta, kad negaliu įžiūrėti raidžių; todėl nepyk už tokią rašyseną".

Sifilis tyliai ir klastingai ardo smuikininko sveikatą. Paganinis vis labiau niursta, jaučia, kaip senka jėgos... Nejaugi galas? Juk jam dar tik keturiasdešimt...

Ne, likimas ne toks žiaurus. Netikėtas susitikimas, laimingas atsitiktinumas išgelbsti praradusį viltį vargšą maestro nuo pražūties. Jis apsidžiaugia ir nedelsdamas pasakoja apie tai Džermiui:

„Milanas, 1823 m. lapkričio 26 d.

Brangus bičiuli,

laimingas tas, kuriam lemta be daktarų palikti šį pasaulį. Aš gyvas tik per stebuklą. Mane išgelbėjo vienas amerikiečių gydytojas. Anot jo, Borda mane gydė gyvsidabriu ir penkis kartus nuleido kraują tik tam, kad nustatytų kosulio priežastį. Aš dabar galvoju, nejaugi vien dėl tyrimų reikėjo daryti tokius bandymus, lyg jis mano kūną būtų nusipirkęs. Borda amoralus, nemokša ir gudrus. Paskutiniu metu jis man duodavo didelius kiekius opiumo; dėl to, nors kosulys apmalšo, aš visai netekau jėgų ir negalėjau ne tik ant kojų pastovėti, bet ir puoduko šokolado

per parą suvirškinti; atsirado dusulys, ėmė pūsti pilvą, ir odos spalva pasidarė kaip negyvėlio.

Laimė, vienoje kavinėje susipažinau su minėtuoju amerikiečiu, kuris mane labai išgąsdino sakydamas, jog po mėnesio būsiu po žeme, jei neklausysiu jo patarimų; Italijos daktarai šios ligos dar neperpratę, bet Amerikoje ji gerai žinoma: mano kosulys esąs dėl nervų išsekimo. „Kad taip,— tariau jam,— aš jūsų valioj!" Jis davė man piliulių, pats sutaisė visokių arbatų, liepė valgyti geros veršienos kotletus ir gerti gerą vyną. Per kelias dienas aš lyg iš naujo užgimiau ir dabar jaučiuosi kuo puikiausiai.

Milane visi tik ir kalba apie šį amerikietį, padariusį tokį stebuklą. Kosulys jau praeina.

Savaitės gale važiuosiu į Vilanuovą, pas generolą Piną, kur mane geriau prižiūrės; ten ir jodinėti galėsiu, kaip liepė amerikietis. Bordos visi nekenčiame, nes jis ne tik sugadino man sveikatą, bet ir ištuštino piniginę per šiuodu tuščiai prabėgusius, liūdnus metus".

Staigiai atsigavęs Paganinis lapkričio gale išvyko į Vilanuovą, į generolo Pino vilą prie Komo ežero.

Kaimo ramybė, poilsis, sveikas kalnų oras baigė daryti amerikiečio pradėtą stebuklą, ir balandžio 23-iąją smuikininkas pasirodė Milano publikai „La Skalos" teatro scenoje.

Tryliktas skyrius

GRĮŽIMAS Į MENĄ IR Į GYVENIMĄ. SŪNUS AKILĖ

> Turiu sūnų ir prašau Dievą jį man išsaugoti.
>
> Paganinis

Taigi 1824-ųjų balandžio 23 dieną, beveik po trejų metų pertraukos (paskutinis koncertas surengtas 1821-ųjų spalio 11-ąją „Fondo" teatre, Neapolyje), Paganinis vėl pasiro-

dė publikai „La Skalos" scenoje. Nesunku įsivaizduoti, kaip šio įvykio laukė publika ir kritika. Daugelis bijojo, kad po ilgos ligos nusilpęs Paganinis nesugebės griežti kaip pirma. Nors, žinant, koks genujietis išdidus, savimyla ir tuščiagarbis, reikėjo tikėtis, kad jis niekad neis į sceną, jei nebus visiškai tikras savo sugebėjimais. Taip atsitiko ir šį kartą. Balandžio 26 dienos *Gazzetta di Milano* numeryje skaitome:

„Niekam ne paslaptis, jog sunki liga ilgai kankino įžymųjį profesorių, ir visi labai nekantriai laukė jo koncerto, kad sužinotų, ar jis neprarado ankstesnės savo jėgos ir meistriškumo. Bet vos tik nuskambėjo pirmieji taktai, žmonės su palengvėjimu atsiduso. Jis pranoko pats save..."

Po to Paganinis surengė du koncertus Pavijoje, ir jam, be abejo, buvo malonu pasirodyti šiame mieste kaip įžymiam smuikininkui, nes taip ilgai jis čia buvo tik visų gailimas ligonis. Kitą triumfą, po tiek negandų ir kančių suteikusį jam ypač daug džiaugsmo, jis patyrė gimtajame mieste, „San Agostino" teatre, liepos 14 dieną[49].

„Kai menas,— rašė *Gazzetta di Genova* birželio 15-ąją,— kartu su gamta pasiekia tokį tobulumą, toliau kelio nebėra. Tai įrodė Rafaelis, Kanova ir kiti nemirtingos šlovės gaubiami italai; mes taip pat turėsime laimės klausytis muzikos meno stebuklo, mūsų tėvynainio Nikolo Paganinio".

„Perduok linkėjimus Sivoriui",— prašo Paganinis Džermį laiške iš Milano birželio 12-ąją, likus dviem dienoms iki koncerto. Šio laikotarpio maestro laiškuose Sivorio vardas labai dažnai minimas.

„Sivoris man atsiuntė ilgą laišką,— praneša Paganinis 1823 metų birželio 18 dieną,— kuriame įkalbinėja parašyti koncertą mažajam Kamilui, mat nori, kad šis ateinančių metų sausio mėnesį jį pagriežtų savo koncerte. Šeštadienį jam atsakysiu ir... duosiu vilčių".

---

[49] Dar vieną koncertą Paganinis surengė liepos 18 dieną „La Skaloje".

Tų pačių metų lapkričio 26-ąją:

„Sivoriai niekad neateis į protą. Apie jų naivumą sužinojau, kai Genujoje jiems parašiau dar šešis *cantabile*, menuetus ir valsą; tai sunkūs ir naudingi dalykai tiek smuiko įvaldymo, tiek Kamilo sielos ugdymo požiūriu, bet nei vaikas panoro juos turėti, nei tėvai daugiau mane prašė sonatinos bei duetų smuikui ir gitarai!"

Paskui, 1824 metų vasario 2-ąją, iš Vilanuovos prie Komo ežero:

„Kaip berniukui sekėsi per koncertą?"

Vėliau Paganinis vėl berniuku domėsis. Pavyzdžiui, 1824 metų lapkričio 27 dieną iš Triesto jis rašys:

„Man būtų malonu sužinoti, kaip sekasi Kamilui Sivoriui".

Būdamas užsienyje, Paganinis irgi ne sykį teirausis apie mylimą savo mokinį.

Kamilas Sivoris atėjo į šį pasaulį Genujoje 1815 metais. Apie jo gimimą pasakojama įdomi istorija. Jo motina buvusi Paganinio koncerte ir taip susijaudinusi, kad turėjusi išeiti nesulaukusi pabaigos. Tą pačią naktį ji prieš laiką pagimdžiusi sūnų. Kaip matome, Paganinio įtaka Sivoriui prasidėjo dar prieš gimstant...

Berniuko pomėgis griežti pasireiškė labai anksti. Būdamas pusantrų metukų, jis jau žaidė smuikininką vieną pagaliuką įremdamas į pasmakrę, o kitu lyg stryku per jį braukydamas. Pirmas jo mokytojas buvo Agostinas Delepianė iš Genujos, irgi mokęsis pas maestro, kai šis gyveno Lukoje. 1822 metais Paganinis paėmė mažąjį Sivorį į savo globą. Jis pats apie tai pasakojo Šotkiui:

„Vos tik berniukui sukako septyneri metai, aš jam daviau pirmąsias pamokas ir išmokiau griežti gamą. Po trijų dienų jis jau smuikavo įvairius dalykėlius ir aplinkui visi šaukė: „Paganinis padarė stebuklą!" Iš tikrųjų po dviejų savaičių vaikas turėjo klausytojų".

Dvylikos metų, po pirmo koncerto Genujoje, Sivoris išvyko į Londoną, kur susilaukė didelio pasisekimo. Pary-

žiuje jį taip pat labai palankiai sutiko publika bei kritika ir net švelniai vadino „Paganiniuku".

Paganinis mokiniui paskyrė keletą kūrinių. Kamilo įpėdiniai saugo maestro rankraščius, laiškus, ir norėtųsi, kad vieną gražią dieną jie būtų prieinami visiems.

1824 metais maestro vėl davė pamokas Kamilui ir kartais mielai akompanuodavo gitara, kai berniukas griežsaid publikai.

Tuo metu Paganinis vėl svajojo apie gastroles užsienyje ir ketino pradėti žiemą gydytis sifilį „Frančesko ir Marianos Polinių[50] nuoviru", kaip rašo profesorius Beris.

Tačiau šiam planui nebuvo lemta išsipildyti. Tuo tarpu Paganinis nuvyko į Veneciją ir ką tik cituotame laiške kalba, kad ten surengęs du koncertus ir ketinąs smuikuoti Paduvoj, Brešoje ir Bergame. Bet apie šiuos koncertus nėra išlikusių žinių, net neaišku, ar Paganinis tikrai juos surengė. Tą pat galima pasakyti ir apie koncertus, kuriuos, kaip jis rašė Džermiui, ketino surengti liepos mėnesį Udinėje.

Maždaug tuo tarpu Venecijoje Paganinis sutiko 1816—1817 metų savo meilę — Antoniją Bjanki, kuriai kažkodėl vis dar buvo neabejingas. Jis vėl su ja suartėjo. Gal iš šio laikotarpio (o ne iš 1826 metų, kai Paganinis kojos nebuvo iškėlęs iš Pietų Italijos) išliko prisiminimai, kuriuos Pankaldis perdavė Konestabilei. Pankaldis pasakojo, kad tuomet su žmona gyvenęs Venecijoje ir buvęs pakviestas į vakarą pas advokatą grafą Parukinį. Visi laukę Paganinio, turinčio atvykti iš Triesto. Žinodamas, jog maestro atplauks laivu, Pankaldis pasitikęs jį prieplaukoje ir gondola parsigabenęs į namus. Su Paganiniu buvusi Bjanki. Iš Triesto smuikininkas išvažiavęs tuoj po koncerto ir paskubom ant juodos liemenės užsivilkęs „geltoną striukę". Vakare, visus privertęs gana ilgai jo laukti, galų gale atėjęs pas grafą Parukinį, kur jau buvusi daugybė nepaprastai elegantiškų svečių, nekantraujančių pamatyti garsųjį smuikininką. Antonija vilkėjusi vakarine

[50] Ponia Mariana, rašo profesorius Beris, yra dvigubai nusipelniusi: medicinai, nes sukūrė efektingą vaistą, ir muzikai, nes atvėrė savo namų duris jaunajam Beliniui, kai šis atvyko į Milaną išbandyti sparnų aukštesniam skrydžiui.

suknele, o maestro buvęs su ta pačia „geltona striuke" ir dėl to didžiai nustebinęs Pankaldį bei kitus svečius... Jis pristatęs damoms Antoniją ir paprašęs ją padainuoti. Bet pats, paprašytas ką nors pagriežti, atsisakęs ir Pankaldžiui taręs: „Grafas iš manęs pasijuokė: mes turėjome susitikti nedideliame draugų būrelyje, o jis užsimanė mane parodyti publikai. Šįvakar negrosiu — neturiu nuotaikos". Ir jo perkalbėti nepavyko.

1824-ųjų lapkritį Paganinis atvežė Bjanki į Triestą ir ištesėjo pažadą, kurį buvo davęs jai prieš kelerius metus: ji dainavo jo koncerte.

1824-ųjų lapkričio 15 dieną per koncertą Triesto Didžiajame teatre Bjanki atliko kavatinas iš Rosinio operų, o Paganinis jai pritarė smuiku.

Nikolas ir Antonija viešėjo pas kompozitorių genujietį Agostiną Samengą, kuris, nebijodamas prietarų, priėmė abudu. Paganinis rašė:

„Garsusis profesorius ponas Samengas, sužinojęs, kad čia atplaukiau kartu su dainininke Bjanki, maloniai pasikvietė mudu, ir du mėnesius pas jį gyvenome ir valgėme kaip kokie karaliai".

Iš Triesto laikotarpio yra kelios įdomios istorijos. Didžiajame teatre buvo statomas Mejerbero „Kryžiuotis Egipte". Savaime suprantama, Mejerberas atėjo į pirmą Paganinio koncertą Naujajame teatre (dabar Verdžio teatras). Kai smuikininkas baigė griežti garsiąsias savo Variacijas ketvirta styga, iš devyniolikos pirmo aukšto ložės pasigirdo balsas:

— Tikras dangaus angelas!

Sušuko Mejerberas, kuris nepaprastai žavėjosi Paganiniu ir artimai su juo draugavo.

Tomis dienomis Liublianos filharmonijos draugija pas smuikininką atsiuntė delegaciją su garbės diplomu.

„Į koncertą,— rašė Paganinis Džermiui,— atėjo manęs pasiklausyti svarbiausi tos draugijos nariai, kurie kartu su muzikos mėgėjais, atvykusiais iš kitų miestų, susėdo į jiems paskirtas vietas".

Bet ne visi Paganinio atžvilgiu buvo taip gerai nusiteikę kaip Mejerberas ir tie muzikantai. Pavyzdžiui, garsus

smuikininkas Džuzepė Jelis abejojo Nikolo antgamtiniais sugebėjimais. Anot jo, tokių akrobatinių triukų atlikti neįmanoma. „Kažkuris Paganinio draugas,— rašė A. B. laikraštyje *Piccolo*,— papasakojo jam apie Jelio abejones. Smuikininkas tik šyptelėjo ir nieko neatsakė. Bet kitą dieną, išdalijęs muzikantams Mocarto kvarteto natas, maestro pasiėmė pirmo smuiko partiją, ją apvertė, padėjo ant piupitro ir pagriežė ekspromtu nė karto nesuklysdamas".

Tame pačiame Nikolo laiške Džermiui yra dar viena gana linksma istorija apie Jelį:

„Turėsi gardaus juoko, kai tau papasakosiu, kaip kitas garsus smuikininkas, toksai ponas Jelis, vietinis vokietis, tą vakarą teatre atsakė minėtam Benešui. Pasiklausęs mano griežimo, Benešas jam tarė: „Dabar visi galime rašyti testamentą!" — „Ne,— atsakė Jelis,— ne visi. Aš jau miręs".

„Pjemonto smuiko muzikos istorijoje" aprašytas irgi Trieste atsitikęs įdomus įvykis:

„Kartą Paganinis sėdėjo už stalo didelėje draugijoje. Nors pietūs buvo tik įpusėję, jis staiga pašoko ir ėmė lyg paklaikęs šaukti: „Gelbėkite mane, ponai, gelbėkite nuo šitos dvasios! Kada ji liausis mane persekiojusi? Štai vėl grasina tuo pačiu kruvinu durklu, kuriuo ją nužudžiau... Ji mane mylėjo... ir buvo nekalta... dieve, dieve! Argi dveji metai kalėjimo galėjo išpirkti mano kaltę? Mano kraujo ji trokšta, mano kraujo iki paskutinio lašo!" Tai sakydamas, jis griebė nuo stalo peilį ir ėmė juo badyti orą. Išsigandę ir sutrikę stalo kaimynai skubiai atėmė iš jo peilį. Maestro greit nusiramino ir ėmė valgyti bei gerti, lyg nieko nebūtų atsitikę. Tik vėliau visi sužinojo, kad šitaip jis norėjo pasišaipyti iš tų, kurie pasakodavo apie jį nebūtus dalykus. Tikriausiai dėl šio įvykio atsirado tiek daug norinčių patekti į koncertą, kad jį teko kartoti kitos dienos vakarą.

Gal taip buvo, o gal ne, tačiau kaip tik tuo metu išėjo Stendalio knyga „Rosinio gyvenimas", kurioje autorius rašė, jog Paganinis už moters nužudymą ilgus metus sėdėjo kalėjime. Supykęs maestro prašė Džermį parašyti strai-

psnį ir paneigti šį bjaurų šmeižtą. Visai galimas daiktas, kad, netekęs kantrybės, jis suvaidino sceną, vertą žiauriojo Makbeto ir Banko šmėklos. Tačiau, be abejonės, rašo Liliana Dei, vakaro dalyviams padarė įspūdį smuikininko beprotiško pykčio priepuolis, o ne jo aiškinimas. Šį sykį Paganinis nebuvo „atsargus genujietis".

Gana neatsargus jis buvo ir su Antonija Bjanki, kurią vežiojosi į Boloniją ir Romą. Juoba kad jos ne tik nebemylėjo, bet ir nebegerbė. Tai matyti iš vasario 3 dienos laiško Džermiui, kuriame rašo apie kitą moterį, dainininkę Leticiją Kortezi,— tais metais Italijos publika dėl jos iš proto kraustėsi:

„Tik dvi dienas užtrukau Florencijoje. Kodėl? Kad pamatyčiau dievišką būtybę. Ji puikiai išauklėta, labai graži ir visai neblogai dainuoja. Tai Kortezi. Jei būtų galima, norėčiau su tokia moterim sujungti savo gyvenimą, tik nežinau, ar man tai pavyks".

Ir pridūrė:

„Visiškas atitikimas pasitaiko retai..."

Taigi nereikia turėti iliuzijų, kad maestro ryšiai su Bjanki buvo rimtesni negu su kitomis moterimis, kurias jis pasisotinęs negailestingai atstumdavo. Smuikininkas iki šiol jos nepametė tik todėl, kad prisipažino laukianti nuo jo vaiko.

Sužinojęs, jog Antonija taps motina, Paganinis su ja daugiau nesiskyrė, nors juodu buvo pradėję nesutarti. „Visiškas atitikimas pasitaiko retai",— galvojo jis, bet į viską mojo ranka, kad tik sulauktų to, apie ką seniai svajojo,— vaiko gimimo.

Paganinis ir toliau koncertavo kartu su Bjanki. Du koncertus surengė per Kalėdas Bolonijoje — „Korso" teatre, kelis vasario mėnesį Romoje — „Ardžentinos" ir kituose teatruose, nors Šventųjų metų atmosfera nebuvo itin palanki pasaulietinės muzikos akademijoms.

„Aš irgi dalyvauju procesijose, giedu litanijas, nes dabar Šventieji metai",— skundėsi jis Džermiui sausio 22 dienos laiške. Paskui maestro vis dėlto gavo leidimą

griežti, nors nelemtieji gandai Amžinajame mieste truputį jam pakenkė. Jis net prašė draugą atsiųsti liudijimą, kad niekad nesėdėjęs kalėjime; antraip galįs iš popiežiaus negauti apdovanojimo.

„Tai, ko tave prašau, man labai svarbu,— rašė jis Džermiui 1825 metų kovo 27 dieną,— nes žinok, kad jo šviesybė kardinolas valstybės sekretorius, kuriam jau aštuoniasdešimt ketveri, buvo mano koncerte pas markizą Džuzepę Origą ir prisipažino niekad gyvenime nepatyręs tokio malonumo kaip tą vakarą. Jis norėjo mane apdovanoti jo šventenybės ordinu, bet, išgirdęs gandus, esą aš išmokęs griežti kalėjime, nusprendė susilaikyti. Taigi dabar tu man turėtum pagelbėti ir įkalbėti jo šviesybę mūsų gubernatorių man duoti liudijimą, paneigiantį šiuos prasimanymus ir patvirtinantį, jog esu gimęs iš doros, teisėtos santuokos. Tada galėčiau gauti viską. Žinoma, šis ordinas — nedidelis daiktas, bet už Italijos ribų labai vertinamas".

Tuo metu smuikininko sveikata buvo gana gera.

„Jaučiuosi puikiai,— rašė jis Džermiui vasario 3-iąją.— Liesas buvau visada, bet mano širdy tuščia".

Deja, širdy buvo tuščia... Bjanki jam nieko nereiškė! Netrukus Paganinis išvyko į Neapolį ir, pablogėjus sveikatai, vėl kreipėsi į gydytojus.

„Jaučiuosi šiaip sau,— rašė jis Džermiui balandžio 12-ąją,— bet greit galėsiu tau pranešti vietinių daktarų nuomonę apie mano kosulį, kuris nepraeina".

Tame pačiame laiške jis prisipažino, kad, grįžęs iš kelionės po užsienį, neatsisakytų užimti Genujoje statomo naujo, „Karlo Feličės", teatro direktoriaus vietos.

Neapolyje Paganinis griežė koncerte, kurį „Fondo" teatre surengė Barbaja. Jame dalyvavo Bjanki ir kiti dainininkai. Balandžio 22-ąją jis iškeliavo į Palermą ir ten „Karolino" teatre grojo keturiuose koncertuose — gegužės 22-ąją, birželio 17-ąją, liepos 8-ąją ir rugpjūčio 16-ąją. Pasisekimo susilaukė didžiulio, ir kiekvieną kartą salė buvo sausakimša.

Liepos 23 dieną, tarp trečio ir ketvirto koncerto, Paganiniui gimė sūnus, kurį jis pavadino Akile turbūt pokalbiui su Ugu Foskolu prisiminti arba tiesiog Homero herojaus garbei. Be Akilės, berniukas gavo dar du skambius vardus — Čiro ir Alesandro; tai rodo, kad maestro labai didžiavosi sūnumi.

Paganinis jautėsi nepaprastai laimingas, matydamas šį ką tik prasiskleidusį žiedelį: juk tai buvo jo gyvenimo tęsinys, nemirtingumo garantija, kuri jam reiškė nepalyginti daugiau negu jo darbai ir šlovė.

Kurį laiką Nikolo santykiai su Bjanki, matyt, buvo šiltesni ir švelnesni.

„...galbūt šį pavasarį vešiuosi ją gastroliuoti į užsienį",— rašė maestro Džermiui būdamas geros nuotaikos, mat vėl gydėsi kažkokiais stebuklingais vaistais ir labai jais tikėjo[51].

„Pono Lerua vidurius laisvinantys vaistai,— rašė jis draugui,— puikiausiai gydo bet kokį negalavimą ir įrodo, jog gydytojai — didžiausi neišmanėliai".

Laiškas Džermiui išsiųstas iš Neapolio gruodžio 6 dieną. Neapolyje, Sicilijoje ir, matyt, Maltoje smuikininkas išgyveno visą žiemą, „norėdamas,— sako jis,— pirmuosius šalčius praleisti ten, kur švelnus klimatas".

Viduržemio jūros klimatas buvo švelnus, bet, deja, negalima to pasakyti apie jo santykius su Bjanki.

„Tarp kitko, žinok, kad Bjanki, kuri vis dar gyvena su manim, turi didelį trūkumą. Kad kiek, puola į isteriją. Pavyzdžiui, vakar vakare, supykusi, kad nesivedžiau jos pas vieną pirklį, kur ketinau su reikalais užtrukti ne ilgiau kaip penkiolika minučių, ji griebė mano futliarą ir ėmė jį daužyti į grindis, kol tas subyrėjo į šipulius. Laimė, tarnas paėmė, tikriau sakant, išplėšė jai iš rankų smuiką ir jį išgelbėjo; instrumentas per stebuklą liko sveikas, tik išsiderino.

O štai kas atsitiko užvakar. Nuėjome su Bjanki į svečius

---

[51] Beris rašo: „Lerua vidurius laisvinantys vaistai pagaminti iš stiprių narkotinių augalų ir vimdomųjų druskų. Kai pagalvoji, kad Paganinis piktnaudžiavo šiuo siaubingu „Kraujo valytoju", nesistebi, kad kai kurie biografai laiko juos viena iš ankstyvos jo mirties priežasčių".

pas ponus Spanjuolius. Šių namų šeimininkė ir jos sūnus mane pasikvietė, norėdami supažindinti su vienu fanatišku smuiko muzikos mėgėju, ir Bjanki mus didžiai nustebino, pareikalavusi, turbūt iš pavydo, kad eičiau kartu su ja namo. Kai paklausiau, kodėl, ji man taip smarkiai skėlė per ausį, kad visiems buvo labai nesmagu. Manėm, nusprogs rėkdama ir nebesitikėjom jos nuraminti".

Visai galimas daiktas, kad po tokių scenų Paganinis būdavo „išsiderinęs", kaip ir jo smuikas. Tačiau dabar, gimus vaikui, atsikratyti Bjanki buvo gana sunku. Maestro negalėjo jos pakęsti, bet nemetė.

„Bjanki dainuoja kaskart geriau ir vyks su manim į didelį turnė po Europą,— rašė jis Džermiui 1826 metų balandžio 6 dieną,— kai atsikratysiu to prakeikto kosulio".

Abiejų — ir moters, ir kosulio — jis negalėjo pakęsti, abiejų jam buvo sunku atsikratyti...

Paganinis dar sykį nežinia kuriam laikui atidėjo kelionę anapus Alpių ir vėl ėmė ieškoti nusiraminimo kūryboje: per šią, Neapolio, žiemą jis parašė tris koncertus smuikui ir orkestrui, tarp jų Koncertą su „Kampanela"[52] finale[53]. Jie, kaip ir pirmoji sūnaus šypsena, jam buvo šviesos spindulys tamsos karalystėje.

Likimas genijui žiaurus, negailestingas: jis verčia smuikininką brangiai mokėti už tuos nepaprastus gabumus, kuriais jį apdovanojo. Jei žingsnis po žingsnio paseksime maestro gyvenimą, matysime, kad, jam kylant į šlovės viršūnę, vis labiau ir labiau šlyja jo sveikata, kad svaiginančią jo sėkmę ir triumfą temdo sunkių ligų virtinė. Po aktyvios kūrybinės ar koncertinės veiklos visada ateina krizė, kuri silpną, nualintą jo organizmą galutinai pribaigia.

1827 metų gegužės 7 dieną Džermiui jis rašė:

---

[52] *Campanella* (*it.*) — varpelis. (*Vert. past.*)

[53] Štai ką jis rašo iš Neapolio laiške Džermiui 1826 metų rugpjūčio 12 dieną: „Rugsėjo mėnesį pažadėjau surengti savo kūrinių koncertą „San Karlo" teatre; baigiu jį rašyti". Ir gruodžio 12-ąją: „Po Kalėdų „San Karlo" teatre surengsiu akademiją. Grosiu pirmą koncertą, kurio neapoliečiai dar negirdėjo, paskui antrą koncertą, su „Kampanela"; „Lenkiškas variacijas" baigiu instrumentuoti".

„Dranguži,

taip persišaldžiau, kad vos galo negavau, bet, daktarų apmaudui (jie mane laiko nepagydomu ligoniu), labai greit pasitaisysiu, kai nukris karštis ir atsiras apetitas".

Štai kokią kainą maestro sumokėjo už tris koncertus smuikui ir orkestrui, kuriuos sukūrė Neapolyje 1826 metais, rugpjūtį—gruodį, ir penkias akademijas, surengtas Romoje 1827-ųjų vasarį ir kovą, nors tuo laikotarpiu jo sveikata buvo labai prasta[54]. Bet Paganinis dar sykį vienu šuoliu atšoko nuo bedugnės krašto ir keliavo toliau.

Gavęs iš popiežiaus Leono XII „Auksinio pentino ordiną", Paganinis kartu su Bjanki ir Akile birželį išvyko į Florenciją, kur to pat mėnesio 26 dieną ir liepos 12-ąją „Pergolos" teatre surengė du koncertus, įtraukęs į programą ką tik parašytus kūrinius — Koncertą su „Kampanela", „Karo sonatą" ketvirta styga ir „Lenkiškas variacijas". Per akademiją dainavo Džulija Grizi ir Bjanki. Maestro, kaip rašė *Gazzetta di Firenze* 1827 metų birželio 30 dienos numeryje, vėl „patvirtino esąs ne tiek geriausias, kiek vienintelis pasaulio smuikininkas, kuris geba iš instrumento išgauti tokius kerinčius garsus".

Florencijoje mažajam Akilei atsitiko nelaimė, dėl kurios tėvas ėjo iš proto. Žaisdamas berniukas susilaužė kojytę. Kad būtų buvęs didesnis, nebūtų buvę taip baisu. Bet dvejų metukų, nepaprastai žvalų ir judrų berniuką labai sunku išlaikyti lovoje, kol suaugs kaulas. Antraip jis visam gyvenimui gali likti šlubas.

Tomis dienomis į Florenciją atvyko advokatas Pankaldis su klarnetistu Adučiu ir išgirdo, kad Paganinis „dusyk apgavo publiką sakydamas, jog negalįs griežti ir nebeišeinąs iš namų". Pankaldis pas jį apsilankė kartu su Adučiu. Bjanki juos priėmė kaip brangiausius svečius ir papasakojo, kas atsitiko Akilei. Chirurgas sakęs, kad berniukas greit pasveiksiąs, jei bent kelias dienas nejudinsiąs kojytės, įtvertos į medinį luobą. Tačiau kas su-

---

[54] 1826 metų balandžio 26 dienos laiške jis rašė: „Neapolio garsenybė daktaras Kalizis nori mane žūt būt išgydyti. Gyvenu kaime netoli miesto, gydausi Robo preparatais bei siera ir esu įsitikinęs, kad po dviejų ar trijų mėnesių būsiu sveikas".

gebės išlaikyti tokį judrų vaiką? „Tėvas!" — sušuko Paganinis ir, pasisodinęs sūnų ant kelių, ėmė jį glamonėti ir kalbinti. Nuo šios akimirkos maestro išsėdėjo krėsle su Akile ant kelių daugiau kaip savaitę, kad tik sūnus nejudėtų, kaip to reikalavo chirurgas. Tuo metu Paganinis beveik nieko nevalgė, labai sulyso, jo akys įkrito ir prigeso. Draugai iš pradžių juo žavėjosi, paskui ėmė įtikinėti, jog taip sėdėti nereikią, nes Akilė jau taisąsis, maestro turįs pagalvoti ir apie save — gerai pavalgyti, išgerti vyno, pasivažinėti karieta...

— Taip, taip! — sušuko Paganinis.— Mielai pasivažinėsiu karieta, bet su Akile! Ar galima su juo?

— Žinoma! — tarė Adučis.— Apačioje laukia karieta, patogi, didelė... Važiuokime už miesto visi — ir ponia Antonija, ir mergaitė, kuri prižiūri Akilę. Ten sūrinėje pavalgysime sviesto, jautienos, išgersime po stiklinę gero vyno...

Paganinis pamažu atsitokėjo, vėl sublizgo išraiškingos jo akys. Jis padavė Akilę moterims, atsistojo ir svyruodamas žengė keletą žingsnių. Kad pakeltų jam ūpą, Adučis ėmė pasakoti anekdotus. Nikolas persirengė, užsidėjo skrybėlę, vėl paėmė ant rankų Akilę, lėtai „kaip sraigė" nulipo žemyn ir sėdo į karietą. Gryname ore jis iš karto pasijuto geriau. Už miesto, sūrinėje, maestro neprašomas ragavo jautienos, sviesto, suvalgė rostbifą, nuėjęs į karvidę išgėrė didelį puoduką pieno ir lyg iš naujo užgimė. Po kelių dienų visai pasitaisė ir surengė florentiečiams žadėtą koncertą.

Reikia pasakyti, kad nedaug yra tokių vyrų, kurie dėl vaiko taip aukotųsi, negailėtų savęs. Iš tikrųjų dabar Paganiniui nebuvo pasaulyje nieko brangesnio už mažąjį Akilę. Argi galima užmiršti, kaip smuikininkas sėdėjo lyg prikaustytas krėsle su vaiku ant kelių, bijodamas net krustelėti, kad nesujudėtų ir greičiau išgytų sūnelis, sėdėjo padėrusiomis akimis, išsekęs, leisgyvis, visko atsižadėjęs, viską pamiršęs, susisielojęs tik dėl dievinamo sūnaus sveikatos...

Liūdna, kad tokios geros širdies žmogus nerado moters, kuri „visiškai atitiktų". Deja, tai „retas dalykas". Liūdna, kad nė viena moteris, išskyrus nebent motiną, nebuvo jam artima, nesirūpino juo taip kaip jis mažuoju Akile, nepa-

lengvindavo jam kančių, kai, bėgant metams, sunkios ligos vis dažniau ir dažniau negailestingai jį kamuodavo. Labai, labai liūdna.

Tėvui už tokią meilę Akilė atsilygins su kaupu. Pradėjęs vaikščioti, jis mažomis kojytėmis visada tipens paskui plačius pavargusio tėvo žingsnius. Ir niekad jo nepaliks. Nuo trejų iki penkiolikos metų Akilė, kiek jėgos leis, stengsis jam padėti, slaugys jį ir ramins, atstos lengvabūdę žmoną, kuri gyvens toli nuo šeimos, pamiršusi ir vaiką, ir vyrą. Ketverių metukų Akilė jau kalbės vokiškai, vėliau išmoks angliškai (šios kalbos žeidė be galo jautrią Paganinio klausą, ir jis nenorėjo jų mokytis, nors turėjo puikią atmintį) ir vertėjaus tėvui per keliones po užsienį.

Žinoma, Akilės ūmus būdas ir kaprizai gadins kraują smuikininkui, kuris jį vežiosis iš šalies į šalį, iš miesto į miestą. Bet jo šypsena, bučiniai ir meilumas su kaupu atlygins Paganiniui už kantrybę ir pasiaukojimą, kurių reikia auginant vaiką be motinos, ir duos nusivylusiai moterimis ir jų apviltai vienišai jo širdžiai šilumos ir meilės, be kurių žmogui nepaprastai sunku gyventi, dirbti ir kurti. Tegul bus palaimintas mažasis Akilė už paramą, suteiktą tėvui — didžiam menininkui, kuris iš tikrųjų buvo vargšas, labai nelaimingas žmogus.

Keturioliktas skyrius

VIENOS UŽKARIAVIMAS

Perituris sonis non peritura gloria[55].

Įrašas medalyje,
kuriuo Viena
apdovanojo Paganinį

1827 metų vasarą Paganinis iš Florencijos nukako į Boloniją. Jis pamažu traukė į šiaurę — vis dar norėjo išmėginti laimę anapus Alpių. Tik ligos trukdė ir gydytojai

[55] Dingsta garsai, bet nedingsta šlovė. (*Lot.*)

draudė. Maestro jautė, kad sveikata nepasitaisys, ir nekreipė dėmesio į gydytojų patarimus, skubėjo, kol ne vėlu. Tačiau nusprendė dar sykį kreiptis į medicinos pasaulio garsenybes — Tomazinį ir Valoranį, todėl iškeliavo į Boloniją, kur šiuodu specialistai gyveno.

Bolonijoje maestro išbuvo apie mėnesį — nuo rugpjūčio vidurio iki rugsėjo vidurio. Ir kaip atpildą už naujas varginančias procedūras, už naują gydymą jis sutiko „tėtušį" Milcetį bei kitus senus draugus, su kuriais nebuvo matęsis nuo 1818 metų, ir užmezgė pažintis su naujais, įdomiais žmonėmis.

„Paganinis,— rašo Pankaldis,— subūrė iš draugų kvartetą. Smuiku griežė Dantis, altu — Sartis ir aš, violončele — kavalierius Palmjeris. Maestro nepaprastai mėgo Bethoveną, ir mes kasdien grodavome kokį nors jo kūrinį. Mums tai būdavo geriausios pamokos".

Rugsėjo 22-ąją Nikolas patraukė į Milaną, iš ten neilgam išvažiavo į Genują. Paganinio giminės (jie visą laiką smuikininkui darė daug nemalonumų bei rūpesčių ir melžte melžė iš jo pinigus), be abejo, Bjanki sutiko labai meiliai, netverdami iš smalsumo ir nekvaršindami sau galvos dėl to, kad Nikolas gyvena su ja nesusituokęs. Motina (tai matysime iš nuoširdžių jos linkėjimų Bjanki laiške, rašytame sūnui po kelių mėnesių) buvo jai atlaidi ir gera. Be to, Antonija talentingo savo mokytojo dėka dabar iš tikrųjų buvo puiki dainininkė. Per Paganinio koncertus ji turėdavo didelį pasisekimą ir publika jai plodavo ne vien iš pagarbos smuikininkui.

Taip buvo ir lapkričio 9-osios vakare, per koncertą „Falkonės" teatre, ir lapkričio 16-ąją „San Agostino" teatre. Tėvynainiai kėlė audringas ovacijas didžiajam smuikininkui, kuris, kaip jie buvo girdėję, ketino parodyti užsieniui, ką sugeba italai.

Gruodžio 3 dieną nenuilstamasis Nikolas surengė koncertą Milano „La Skaloje". Gruodžio 8-ąją, 9-ąją ir 12-ąją koncertavo kartu su Bjanki Turine, „Karinjano" teatre. „La Skaloje",— rašė Paganinis Džermiui,— Bjanki dainavo rondo taip meistriškai, kad susilaukė karštų plojimų". Antrasis koncertas „La Skaloje" buvo atšauktas, nes smui-

kininkas negalėjo griežti „todėl, kad jam tvinko kairės rankos nykštys", bet, laimė, kažkokiu tepalu per tris dienas pirštą išsigydė.

Tuo tarpu Paganinis rengėsi keliauti į Vieną; jis norėjo, kad sykiu su juo ten vyktų Ladzaras Rebicas ir liepė paruošti patogią karietą.

„Čia man ruošia patogią karietą, ir kitą savaitę su Bjanki išvažiuosiu į Vieną,— pranešė jis Džermiui 1828 metų sausio 2 dienos laiške.— Iš ten parašysiu mielajam Rebicui apie kelionę po Europą. Tu ramiai tvarkyk savo reikalus ir paprašyk jį, kad manęs neužmirštų".

Truputį toliau tame pačiame laiške randame gana reikšmingą frazę:

„Bjanki pagaliau nusiramino, nes įforminau dokumentą, pagal kurį ji gaus šimto milaniškų skudų pensiją per metus iki gyvos galvos".

Vadinasi, Bjanki keldavo scenas ir dėl kitos priežasties, ne vien dėl to, kad ji pavyduliavo, beje, visai pagrįstai, jei turėsime galvoje nepastovų Paganinio temperamentą. Gal ji stengėsi žūt būt apsirūpinti pinigais, kol Paganinis jos dar nemetė? Tai suprantama ir atleistina. Bet tai tik dar kartą įrodo, kad Antonijos ir smuikininko santykiai sugedo, kad juodu kasdien vis labiau ir labiau tolo vienas nuo kito. Trumpučius santarvės laikotarpius beregint užgriūdavo ginčų ir skandalų lavina, ir Bjanki tada pademonstruodavo tokį „vokalą" (o kartais... smūgį!), kuris nė kiek nenusileisdavo „La Skaloje" jos padainuotam rondo. Tačiau Paganinis jau buvo nusprendęs ją vežtis į Vieną ir dabar nieko kita negalėjo daryti.

Paskutinis koncertas Pavijoje sausio 4 dieną, „tenkinant ponų studentų pageidavimą", paskutinis priminimas gerajam Džermiui, kad atsiųstų „greituoju paštu" kažkokių piliulių receptą, kurį parašė nežinia kelintas gydytojas — daktaras Džuzepė Antonijus Garibaldis, Genujos universiteto docentas, mokslininkas ir politikas; pagaliau jis sėdi karietoje ir leidžiasi kelionėn — į Vieną!

* * *

1828 metų Viena išgyveno pereinamąjį laikotarpį: Napoleono epochos atgarsiai beveik nutilo, liautasi bijoti užkariautojo, ir Europoje ėmė rastis naujų idėjų, pranašaujančių būsimus sąjūdžius.

Menas nedrąsiai siekė naujovių ir laisvės. Ramus, doras, sentimentalus bydermejerio stilius rado čia labai palankią dirvą. Literatūroje ir muzikoje vyravo susidomėjimas tuo, kas keista, paslaptinga. Prieš metus mirė Bethovenas; Šubertą pažinojo ir mėgo tik artimiausi jo draugai, kurie nė patys nenumanė, koks jis didis. Kaip atsvarą vokiečių kompozitoriams Barbaja labai sėkmingai iškėlė milžiną Rosinį — jo operos nuo 1822 metų viešpatavo Vienos scenose. Meternichas buvo įsitikinęs, kad jam labai pavyko perkelti italų operą į Vienos sceną. Kaip reaguos vieniečiai, išgirdę Paganinio muziką? Apie jį čia jau seniai sklido garsas, ir žmonių smalsumą kaitino įvairios paskalos apie jo asmeninį gyvenimą, nusikaltimus ir sutartį su pačiu velniu.

Kovo 16-ąją maestro įvažiavo į Vieną, o 29-ąją pusę dvyliktos turėjo prasidėti pirmas jo koncertas. Bet jau devintą valandą Reduto salė buvo sausakimša; susijaudinusi publika nekantriai laukė pasirodant didžiojo smuikininko.

Salėje sėdėjo įžymiausi meno, literatūros, mokslo atstovai. Ten buvo Maizederis — Vienos smuiko mokyklos galva, Jozefas Bėmas — talentingas smuiko dėstytojas, vėliau mokęs Joachimą; buvo Janza, Slavikas, Leonas de Sen Liubenas, Štrebingeris — visi smuikininkai, nekantravę pagaliau išgirsti Italijos burtininką. Atėjo pasiklausyti ir poetas Grilparceris, ir Jozefas fon Špaunas, Esterhazių šeima ir daug kitų įžymybių.

Bet labiausiai spindėjo akys už akinių stiklų tokiam storuliui su apskrita duobute smakre ir juokingu pilvuku virš trumpų kojyčių — Francui Šubertui, tyros kaip krištolas sielos žmogui, kuris niekad niekam nepavydėjo ir nelinkėjo pikta. Jis žavėjosi Paganiniu ir dabar nuoširdžiai troško išgirsti neprilygstamojo virtuozo muziką. Neturtingas kaip Biblijos Jobas, gaunąs už savo kūrinius menkus

skatikus, kuriuos leidėjai jam mokėdavo iš pasigailėjimo, jis tais metais, draugų prašomas, ryžosi surengti koncertą. Šis įvyko kovo 26-ąją, taigi trys dienos prieš pasirodant genujiečiui. Pasisekimas buvo didžiulis tiek publikos entuziazmo, tiek kasos įplaukų atžvilgiu. Aštuoni šimtai guldenų! Pasakiška suma Šubertui, įpratusiam iš geros savo pamotės kaulyti skatikų. Kompozitorius išsimokėjo skolas ir įsigijo fortepijoną, apie kurį iki šiol nė svajoti nedrįso. Paganiniui atvykus į Vieną[56], Šubertas dar šį tą turėjo iš šio turto ir nudrožė pirktis bilieto į burtininko koncertą. Smuikininkas jam taip patiko, kad jis įsigeidė jo pasiklausyti dar kartą.

Štai ką apie tai pasakoja Bauernfeldas „Prisiminimuose apie Šubertą":

„Man nepavyko gauti penkių guldenų, kurių reikalavo šis koncertuojantis piratas. Žinoma, Šubertui buvo privalu jo pasiklausyti, bet jis visiškai nesutiko antrąsyk eiti į koncertą be manęs ir labai įsižeidė, kai nesiryžau imti man siūlomo bilieto.

— Kvailystė! — sušuko jis.— Aš kartą jo jau klausiausi ir labai apgailestavau, kad šalia nebuvo tavęs! Patikėk, kito tokio žmogaus niekad nematysi! Pinigų dabar turiu kaip šieno! Na, eime!

Tai taręs, čiupo mane už parankės ir nusivedė. Klausėmės velniškai dieviško smuikininko, žavėjomės nuostabiu jo *Adagio*, mus stulbino šėtoniškas jo menas, juokino neįtikėtinai besiranganti demoniška jo figūra, panaši į tampomą už virvučių, perkarusią, juodą marionetę. Po koncerto Šubertas, kaip visada, pakvietė mane į restoraną, ir šio įvykio proga išgėrėme butelį puikaus vyno".

Pats Šubertas taip atsiliepė apie Paganinį laiške Anzelmui Hiūtenbreneriui: „Per *Adagio* girdėjau giedant angelą".

Kai tik v e l n i š k a i d i e v i š k a s smuikininkas išėjo į sceną, salėje įsiviešpatavo kapų tyla. Tikriausiai, rašo Liliana Dei, įsiganiusius vieniečius pritrenkė nepap-

---

[56] Paganinio triumfas greit užtemdė kuklią Šuberto sėkmę.

rastas jo liesumas. Tarsi pati giltinė išniro priešais žmones, apsivilkusi juodais, ant griaučių tabaluojančiais drabužiais. Išblyškęs ir sukritęs, ilgų juodų plaukų apgaubtas maestro veidas atrodė neapsakomai pavargęs. Valandėlę jis stovėjo kaip įbestas ir įdėmiai apžiūrinėjo salę. Paskui nusileido laiptukais ir nuėjo prie dirigento pulto. Ir tuomet tylą staiga sudrumstė audringų, nesulaikomų plojimų audra. Paganinis dar nepalietė stryku smuiko stygų, bet keista jo išvaizda, akmeninis veidas, užgesęs žvilgsnis publiką tartum užbūrė: visi jautė, kad prieš juos stovi nepaprastas žmogus, galįs padaryti stebuklą.

Kai smuikininkas, lyg timptelėtas už virvutės, staiga nerangiai nusilenkė, rodės, net girgžtelėjo jo kaulai. Maestro veidas nušvito, atgijo, ir lūpas iškreipė keista, į pašaipią grimasą panaši šypsena, ir vėl suspindusios skvarbios, žvitrios akys sužiuro į minią. Jis atstatė į priekį dešinę koją, įrėmė į pasmakrę smuiką, brūkštelėjo stryku per stygas ir ūmai visas taip persimainė, kad publiką tartum elektros srovė supurtė.

Smuikininko akys žaibavo, tamsūs vyzdžiai smigo tai į vieną, tai į kitą orkestro muzikantą, valdingai juos traukė į maestro nustatytą muzikos ritmo orbitą. Smuikas sakytum įaugo į petį, tapo jo kūno, kairės rankos dalimi. Strykas buvo tarsi dešinės rankos tęsinys, o riešas toks lankstus, kad atrodė išniręs. Kairės rankos pirštai nesužiūrimai lakstė per stygas, iš kurių tryško stulbinantys fejerverkai, margos girliandos trumpučių natų, kurios blykčiojo, sproginėjo, geso lyg įvairiaspalvės kibirkštys. O kai, drebindamas riešą, maestro pirštais smarkiai spausdavo stygas, bekraštė, laisva ir galinga, aistros ir taurių jausmų kupina melodija virpindavo orą ir žmonių širdis, kartais skambėdavo švelniai švelniai, lyg dangaus garsai, kartais tragišku patosu šiurpindavo nustėrusius klausytojus. Ak, kokia nuostabi būdavo tada smuiko aimana, kokia liūdna ir graži tarsi Skopo biustai.

Sunku aprašyti, kokį entuziazmą sužadino Paganinis. Pakvaišusi publika sukėlė negirdėtas ovacijas, o laikraščiuose ir žurnaluose kaip iš gausybės rago pasipylė genujietį šlovinantys straipsniai ir eilėraščiai, jo garbei buvo sukurta net trijų dalių poema.

Po pirmo koncerto buvo surengtas antras, trečias, ketvirtas — keturiolika koncertų per nepilnus keturis mėnesius! Be vieniečių, jo pasiklausyti atvykdavo žmonės iš provincijos, iš tolimiausių vietų. Apie neregėtą smuikininko sėkmę rašė Triesto, Berlyno, Leipcigo ir kitų miestų laikraščiai. Suprantama, laiškuose draugams Paganinis neslėpė nei savo pasididžiavimo, nei pasitenkinimo. Pavyzdžiui, gegužės 15-ąją jis Samengui gyrėsi:

„Žinokite, kad aš čia jau per pirmą koncertą susidūriau su publika, nusimanančia apie muziką ir mylinčia tuos, kurie ją puikiai atlieka. Surengiau penkis didelius koncertus didžiojoje salėje, o užvakar šeštą koncertą imperatoriaus dvaro teatre.

Gal ir negražu, bet norėčiau jums papasakoti, kaip publika mane garbstė ir kaip mano koncertai buvo liaupsinami ne tik vietinėje, bet ir užsienio spaudoje. Užteks, jei pasakysiu, kad man iš tiesų labai smagu susilaukus tokių vieningų pagyrimų, apie kuriuos galėjau tiktai svajoti. Šįvakar griešiu pas kunigaikštį Meternichą. Rytoj vėl didžiojoje salėje — labdarybės koncerte".

Mylimam Džermiui birželio 11 dieną Nikolas pranešė:

„Iš Vienos laikraščių sužinosi apie mano pasisekimus... Surengiau devintą koncertą Italų operos teatre, ir kai tik buvo iškabinta afiša, žmonės beregint išpirko visus bilietus į ložes ir parterį; taigi turiu būti Vienoje šį bei kitą mėnesį ir griežti dar penkiuose ar šešiuose koncertuose.

Parašiau du *Adagio* dvigubomis stygomis. Klausantis vieno, norisi verkti, klausantis antro (jį pavadinau „Malda"), apima sielvartas.

Čia vertinama tikroji muzika, ir geriausi atlikėjai bei kompozitoriai yra išvykę mokytis kuo toliau nuo miesto triukšmo, į kaimus. Parašiau sonatą ketvirtai stygai (tai variacijos Haidno himno *Got erhälte Franz den Keiser* („Dieve, saugok imperatorių") tema; ją šiomis dienomis orkestruosiu".

O liepos 5-ąją, po trylikto koncerto, patyrusio neregėtą triumfą, Paganiniui išsprūsta pagyrūniški žodžiai; jis

ištaria juos jam visai nebūdingu tonu, nes apie save ir savo meistriškumą visada kalbėdavo gana santūriai, nors puikiai žinojo, ko yra vertas.

„Niekad nedings noras manęs klausytis,— rašo jis.— Kaip tu manai, kiek Paganinių yra pasaulyje?"

Vienos publikos entuziazmas Paganinį labai įkvėpė, išjudino kūrybines jo galias. Parašęs minėtus *Adagio* ir sonatą ketvirtai stygai, jis ėmėsi dramatinio kūrinio.

„Dabar baigiu rašyti,— pranešė jis Džermiui liepos 5-osios laiške,— dramatinę muziką, kurią reikės griežti dideliam orkestrui pritariant *sol* styga[57]. Tai dramatinė sonata „Audra": pirma dalis — preliudas „Prieš audrą", antra — „Audra prasideda", trečia — „Aliarmas jūroje", ketvirta — „Malda", penkta — *grave* „Audra", šešta — „Didžiausias pavojus", septinta — „Nusiraminimas", aštunta — finalas. Šį kūrinį grosiu kartu su savo trečiu didžiuoju koncertu, kuris dar nebuvo atliktas, per atsisveikinimą su vieniečiais".

„Audrą" maestro rašė siaučiant tikrai audrai šeimoje — Antonija Bjanki nuolat gadino jam kraują. Gyvenimas su dainininke pasidarė neįmanomas ir nepakenčiamas visais atžvilgiais. Bjanki ėmė nežmoniškai pavyduliauti, Paganiniui sukėlus furorą tarp vieniečių ir, savaime suprantama, Vienos moterų širdyse.

Austrijos sostinė ėjo iš proto dėl smuikininko. Šis pamišimas kartais įgaudavo net komišką formą. Davę valią fantazijai, kompozitoriai rungtyniavo tarp savęs kurdami įvairias variacijas Paganinio temomis: Štrausas parašė Valsą *à la Paganini*; Liklis — „Atsisveikinimo valsą" pirmo, antro ir trečio Paganinio koncertų temomis; F. Gruberis — šokius *à la Paganini;* Jozefas Laneris — pirmą ir antrą Vienietiškus *quodlibet* Paganinio Pirmojo koncerto temomis; Georgas Michoicas — *Capriccio* ir *Scherzo* Paganinio temomis; Panis — Variacijas „Kampanelos" tema; Švarcas — Galopą su varpeliais; Fišhofas — Maršą

---

[57] Vėliau maestro pakeitė sumanymą, nes „Audra" parašyta ne ketvirtai stygai.

à la Paganini; Karlas Černis — Rondo su varpeliais fortepijonui... Visų nė neišvardysi.

Visose vitrinose pasirodė smuikininko portretai, litografijos, karikatūros. Konditeriai kepė pyragaičius *à la Paganini,* lipdė Nikolo biustus iš marcipano ir ledinukų. Kepėjai kepė smuiko formos bandeles, restoranuose ir kavinėse stalai buvo dengiami staltiesėmis su smuikininko atvaizdu ir klientams siūloma pjausnys, kotletas arba kepsnys *à la Paganini.* Batsiuviai siuvo batus, o kepurininkai — skrybėles *à la Paganini.* Ne tik vyrai, bet ir moterys mėgdžiojo genujiečio manierą rengtis: kaspinai, šalikai, kaklaraiščiai *à la Paganini,* lazdos su išpjaustyta bumbule maestro galvute, pakabučiai, smeigtukai su jo portretu, įtaisytu tarp brangakmenių ir aukso; net ant nosinių, sagų, pypkių, futliarų, tabakinių, cigarų dėžučių, naktinių lempelių pasirodė stebuklingojo smuikininko veidas arba figūra. Dingo damų ir dvaro freilinų įmantrios šukuosenos: dabar jų plaukai laisvai krito ant kaklo ir pečių — visai kaip Paganinio. Biliardo žaidėjai sugalvojo specialų smūgį *à la Paganini.*

Tiesa, po aštunto koncerto Paganinio triumfui staiga iškilo pavojus — horizonte pasirodė keturkojis varžovas. Egipto paša padovanojo Austrijos imperatoriui puikią žirafą, kurią atgabenus vieniečiai, niekad nematę tokio žvėries, ėmė plūste plūsti į Šėnbruno parką. Baimindamasis, kad gali būti tuščia salė, maestro atidėjo koncertą. Bet susidomėjimas žirafa greit atslūgo, o žavėjimasis Paganiniu toliau augo. Paryžiaus *La Revue Musicale* kuo rimčiausiai rašė:

„Iš Vienos pranešama, jog visi neteko amo dėl Paganinio; jis tapo toks madingas, kad, anot *Osservatore Austriaco,* žaibiškai nuvertė nuo sosto Egipto pašos neseniai atsiųstą žirafą".

„Maestro gali tik didžiuotis tokiu palyginimu!" — sušunka Kodinjola su humoru. O štai dar vienas gana juokingas anekdotas: žirafa padarė madingas geltonas su rudomis dėmėmis pirštines, imituojančias egzotiškojo žvėries kailį. Jos varžėsi su pirštinėmis *à la Paganini:* ant kairės rankos buvo išsiuvinėtas smuikas, ant dešinės —

strykas. Kartą maestro užėjo į krautuvę nusipirkti poros pirštinių:

— *A la* žirafa? — paklausė jį pardavėjas.

— Ne, ne, geriau iš kito žvėries,— atsakė maestro Paganinis, manydamas, kad pardavėjas turi galvoje odos rūšį.

Tada pardavėjas nusišypsojo ir pasiūlė:

— Tai gal *à la Paganini?*

Vienos svetainėse buvo pasakojama daugybė kitų juokingų istorijų. Sostinės vežikai dabar prašydavo ne penkių guldenų, o vieno „paganinerlio", mat penkis guldenus kainavo pigiausias bilietas į virtuozo koncertą. Kartą, netoli viešbučio užkluptas smarkaus lietaus, smuikininkas pašaukė vežiką:

— Kiek? — paklausė jis atvažiavęs.

— Penki guldenai.

— Ką? Penki guldenai už tokį trumpą kelią?

— Paganinis irgi prašo penkių guldenų, o griežia tik viena styga.

— O tu ar galėtum pavažiuoti vienu ratu?

Juodu paplepėjo, pajuokavo, ir smuikininkas, sužinojęs, kad vežikas — italas, davė jam bilietą į savo koncertą. Žmogelis atėjo į teatrą, visus labai stebindamas savo drabužiais, ir sąžiningai plojo tėvynainiui. Kitą rytą jis užsuko pas genujietį, į viešbutį, ir tarė:

— Esu neturtingas, turiu keturis vaikus. Leiskite man pavadinti karietą „fiakru *à la Paganini*".

— Po šimts! — geraširdiškai nusijuokė Paganinis.— Rašyk ant jos, ką tik nori!

Praėjus kelioms dienoms, vežikas buvo garsus beveik kaip pats smuikininkas.

Kita istorija labai miela ir jaudinanti. Kartą maestro gatvėje pamatė smuiką čirpinantį berniuką. Jis prisiminė tolimą vaikystę, praleistą Juodos Katės skersgatvyje, pirmuosius bandymus griežti. Nikolas vaiką pasišaukė ir sužinojo, kad šis džirina gatvėse norėdamas uždirbti keletą skatikų motinai ir sesutėms. Tada maestro paėmė skurdų berniuko smuikelį ir ėmė griežti. Netrukus aplink juos susibūrė didžiulė minia žmonių ir į kepurę, su kuria, baigęs improvizuotą koncertą, Nikolas apėjo žmones

ratu, pasipylė monetų lietus. Tą vakarą mažasis gatvės smuikininkas nuėjo namo laimingas ir, be abejo, visą gyvenimą prisiminė šį įvykį kaip nuostabų sapną.

Garsūs šmaikščiu sąmoju vieniečiai nepraleido progos pavaizduoti smuikininką scenoje. Pakeistu, bet visai suprantamu Čelebrinio[58] vardu jis tapo svarbiausiu gana linksmo farso „Tariamasis virtuozas" veikėju. Farsui tekstą parašė Maizelis, o muziką — Francas Glezeris. Ši linksma komedija turėjo nepaprastą pasisekimą *An der Wien* teatre, ir vieniečiai nuoširdžiai juokėsi iš savęs pačių, klausydamiesi tokios sostinės įvykių ataskaitos: „Trys šimtai neregėtos ekstazės aukų guli ligoninėse; keturi šimtai artistų taip išsižiojo, kad negalėjo susičiaupti ir juos teko operuoti. Daugiau kaip keturiasdešimt kritikų sunkiai susirgo smegenų uždegimu, parašę recenzijas apie jo koncertus" (t. y. apie Čelebrinio—Paganinio koncertus), ir taip toliau. Kadangi gera parodija niekad nekenkia originalui, rašo Džefris Pulveris, smuikininko populiarumas dėl to tik padidėjo.

Gegužės 11-ąją, per šeštą koncertą, kurio klausytis sugužėjo daug žmonių, smuikininkas padarė išimtį iš taisyklės ir, užuot griežęs vien savo kūrinius, atliko Rodė koncertą, pagražindamas variacijomis.

„Buvau nusprendęs,— pasakoja jis vėliau Šotkiui,— daugiau negriežti kitų kompozitorių kūrinių ir juos išmečiau. Bet Vienoje turėjau pakeisti savo nusistatymą. Griežti kitų autorių kūrinių nemėgstu. Ne todėl, kad nemokėčiau perskaityti, kas pakišta man panosėn, o kad noriu pabrėžti savo paties ypatybes; už tai neturėčiau būti peikiamas, nes, regis, to geidžia ir mano klausytojai".

Reikia pasakyti, kad jo teisybė: ši tokia egocentriška, despotiška, valdinga asmenybė geriausiai atsiskleisdavo tik būdama kūrėjas ir atlikėjas vienu metu. Neprilygstamas virtuozas klausytojams pateikdavo išsiveržusias iš įkaitusių jo smegenų melodijas, kurias paskui be paliovos šlifuodavo, dailindavo, modeliuodavo pagal nežemiškos savo fantazijos užgaidas. Paganinio vaizduotė, kūry-

---

[58] *Celebre* — garsus (*it.*).

binė jėga geriausiai atsiskleisdavo tik jam interpretuojant patį save, stebuklinguoju „Gvarneriu" pripildant garsus to, ko sklidina jo širdis, kas nebetelpa jo sieloj ir dainos sparnais skrieja į pasaulį.

Vien savo kūrinius Paganinis atlikdavo tik per solinius koncertus. Tačiau kvartete — jis labai mėgo griežti su draugais — mielai imdavosi ir kitų kompozitorių kūrinių. Ypač Bethoveno.

Vienoje jis klausėsi dviejų jo kvartetų, kurių anksčiau nebuvo girdėjęs, ir štai ką rašė Džermiui minėtame birželio 11-osios laiške:

„Klausiausi dviejų naujų Bethoveno kvartetų, kuriuos, atėję pas mane į svečius, atliko keturi puikūs muzikantai; netrukus pats turėsiu malonumą juos griežti; bet ši muzika labai ekstravagantiška".

Nuo tada jis vis griežė ir griežė šiuos kvartetus, į kuriuos Bonos genijus buvo sudėjęs visus įkvėpimo turtus. Jų sudėtingumas, naujumas, drąsa iš pradžių Paganiniui atrodė ekstravagantiški, bet pamažu maestro juos taip perprato, kad šie kūriniai tapo jam kaip savi. 1829 metais jis su pasitikėjimu Džermiui rašė:

„Tikiuosi, kad tau nepaprastai patiks paskutiniai Bethoveno kvartetai, kai juos atliksiu aš".

Patiko, neapsakomai patiko jam šie kvartetai, sukurti didžiojo kompozitoriaus, kuriuo jis žavėjosi, kaip ir Šubertas.

Gegužės mėnesį, sekdamas vieniečiais (jie pamėgo savo genijų, deja, po to, kai jis pagaliau baigė kančias lovoje, kurioje knibždėte knibždėjo blakės), Paganinis nuėjo į keletą koncertų „Augartene". Kartą ten išgirdo Septintąją simfoniją. Sėdėjo bijodamas krustelėti, o muzikai nutilus jo akys buvo pilnos ašarų.

— Mirė,— vos girdimai sušnibždėjo jis.

Šlovė ir muzika, triumfas ir koncertai turėjo atvirkščiąją medalio pusę. Seni šmeižtai pasiekė Vieną anksčiau už smuikininką, ir netrukus viename laikraštyje atsirado garsioji istorija — kad jis išmokęs griežti kalėjime, kur sėdėjęs už žmogžudystę. Paganinis nemokėjo vokiškai,

tad kreipėsi į majorą Kamilą Vakanį, kad šis jo vardu parašytų protestą į *Theaterzeitung*. Vakanis parašė, maestro pasirašė, ir protestas buvo išspausdintas ne tik šiame, bet ir daugelyje kitų laikraščių:

„*Theaterzeitung* direktoriui

Paganinis, reikšdamas begalinį dėkingumą už tai, ką parašė šio mėnesio 5 dieną *Theaterzeitung* išspausdinto protesto autorius, ryšium su pirmu savo koncertu, surengtu apsišvietusiai ir didžiai gerbiamai Vienos Publikai, mano turįs tai Publikai paaiškinti, kas buvo tvirtinama viename šio laikraščio straipsnyje, sukurptame remiantis melagingais gandais, skleidžiamais nieko neišmanančių žmonių.

Taigi jis privalo tiesos ir savo orumo vardan pareikšti, kad niekad ir niekur, dėl jokios priežasties negyveno kitaip, negu dera laisvam žmogui, gerbiamam piliečiui ir ištikimam įstatymų vykdytojui. Tai gali paliudyti, jei reikia, visos valdžios, kurioms esant jis gyveno laisvas, neteršdamas nei savo, nei savo šeimos, nei Meno garbės; jis nusprendė toks pasirodyti apsišvietusiai ir gera linkinčiai Vienos Publikai, kuri yra pirmoji, pagerbusi jį savo dėmesiu už Italijos ribų.

Viena, 1828 m. balandžio 10 d.
Nikolas Paganinis"

Savaime aišku, šis protestas paveikė tik protingus žmones, bet kalbų nenutildė. Netrukus pamatysime, koks bus prasimanymų mastas Vokietijoje.

Daug nemalonumų Paganiniui teikė sveikata. Liepos 5-ąją Džermiui jis rašė:

„Surengčiau keturioliktą akademiją, jei ne sveikata; dabar grosiu jei ne ateinančią, tai kitą savaitę, nes to labai trokšta jos šviesybė kunigaikštienė Luiza, kuriai turėsiu pranešti, kada pasveiksiu".

Marijai Luizai, be abejo, labai magėjo pamatyti ir išgirsti buvusį savo mošų Elžbietos ir Paulinos meilužį; po kelerių metų ji virtuozą prisimins ir pasikvies griežti į Parmą, į prašmatnųjį savo dvarą.

Nenuostabu, kad Paganinis vėl pasijuto blogai — jam sveikatą ėdė ne tik nervinis ir fizinis pervargimas nuo daugelio koncertų, surengtų per tokį trumpą laiką, bet ir nesiliaujančios scenos, kurias Bjanki keldavo namie. Laiškai Džermiui gana iškalbingi, rodo, kad smuikininkas su dainininke greit skirsis.

„Birželio 11 d.

Bjanki turiu vyti lauk, nes ji mane pribaigs, bet apie tai parašysiu vėliau; rytoj, nors gyvename skyrium, surengsiu dešimtą koncertą Italų operos teatre ir visą pelną, kaip paskelbta spaudoje, skirsiu jai".

„Liepos 5 d.

Bjanki seniai su manim negyvena; ši bjaurybė neteisinga, ir aš nė akyse nenoriu jos matyti; apsiraminęs papasakosiu daugiau".

Pagaliau iš Prahos spalio 20 dieną:

„Su Bjanki baigta. Norėdamas pasilikti brangųjį Akilę, kurį labai myliu už jo jautrumą ir protą, kreipiausi į Vienos teismą, ir man buvo pasiūlyta sutikti su Bjanki reikalavimu; taigi jai išmokėjau du tūkstančius Milano skudų, o ji anuliavo mano įsipareigojimą mokėti jai iki gyvos galvos šimtą skudų kasmet. Rugpjūčio pradžioje Bjanki iš Vienos išvyko į Milaną".

Keletas incidentų, galinčių maestro „pribaigti", mums yra žinomi. Kartą ji užklupo Paganinį rašant komplimentą vienos artistės albume (Polko manymu, pianistės Blahetkos); pavyduolė griebė albumą su autografais ir sudraskė į skutelius. Verčiau apie šiuos incidentus nekalbėti: net dabar, kai prabėgo tiek laiko, nemalonu juos minėti.

Šalims susitarus dėl sumos, kuri turėjo būti išmokėta Bjanki, Vienos teismo sprendimu vaiką pasiėmė tėvas. Štai ištrauka iš teismo nutarties:

„Ieškovas, tenkindamas atsakovės reikalavimą, perdavė jai Arnšteino ir Eskeleso banko vekselį, žiruotą Vienoje 1828 metų liepos 28 dieną.

Ieškovui prašant atiduoti jam vaiką A. Čirą Alesandrą ir iškilmingai pasižadėjus jį globoti, aukščiausiasis teis-

mas patvirtino Nikolo Paganinio ir Antonijos Bjanki susitarimą, kad jų nesantuokinį sūnų Akilę Alesandrą Čirą globos ir auklės tėvas Nikolas Paganinis".

Vėliau Paganinis sakė sūnui nenorįs, kad jis susitikinėtų su motina, kuri jį p a r d a v u s i. Žodis žiaurus, tačiau bent iš dalies atitinka tikrovę.

Nesunku įsivaizduoti, kaip rietenos, scenos, skandalai ir bylinėjimasis sukrėtė Paganiniui nervų sistemą, jautresnę negu jo smuiko stygos. Maestro buvo tarsi gyvas nuluptas. Labai įspūdingai apie tai rašo Konestabilė:

„Esu įsitikinęs, kad tai ir daug kitų priežasčių smarkiai pakenkė kompozitoriaus sveikatai, kuri, jam gyvenant Vienoje, buvo labai silpna; ją pataisyti stengėsi daktaras Benatis — jaunas mokslininkas, ilgą laiką tyręs smuikininko organizmą; jis pastebėjo, kad maestro, pagriežęs kokį muzikos kūrinį, atrodydavo kaip žmogus po apopleksijos priepuolio: jį taip išpildavo šaltas prakaitas, kad turėdavo apsivilkti kailiniais, dingdavo pulsas, ir, ko nors paklaustas, jis tylėdavo arba atsakydavo trumpai ir beveik visada ne tai, ko reikėdavo. Naktį po koncerto negalėdavo užmigti ir ilgai būdavo didžiai susijaudinęs".

Taigi Nikolas dar sykį kreipėsi į mediciną ir gydėsi pas to meto įžymybes — jaunąjį daktarą Benatį ir garsųjį Marenceler į. Smuikininkas išbandė ir Hanemano homeopatines priemones, bet paskui jų atsisakė. Paganinis pradėjo suprasti, kad jo liga nepagydoma.

Ir turbūt su liūdesiu, užjausdamas kitus ligonius, surengė koncertą Šv. Morkaus ligoninės naudai.

Gegužės 23 dieną imperatorius Pranciškus I paskyrė smuikininką savo kamervirtuozu, o Viena jį apdovanojo subtilaus Jozefo Lango darbo aukso medaliu, kuriame buvo lotyniškai parašyta: *Perituris sonis non peritura gloria* („Dingsta garsai, bet nedingsta šlovė"). Turbūt liūdesys įsismelkdavo smuikininkui į širdį skaitant pirmuosius žodžius, nes tikrai, vos tik jis nukeldavo stryką nuo stygų ir nuleisdavo ranką, dingdavo stebuklingi jo instrumento garsai, kurie žavėdavo ir užburdavo minias klausytojų. Ateis diena, kai liga jį įveiks ir jo smuikas nutils amžinai. Jis tai žinojo. Todėl dabar svarbiausia nepasi-

duoti, laikytis iš visų jėgų, tarsi plieno stygą įtempti savo valią. Tačiau plieno styga anksčiau ar vėliau irgi nutrūks. Anksčiau ar vėliau... Bet ne dabar. Gydytojai konfidencialiai šnibždėjo naują adresą:

— Karlsbadas.

Vėl suspindo vilties žiburėlis, ir liepos 24-ąją, surengęs paskutinį koncertą Reduto salėje, toje pačioje, kur griežė ką tik atvykęs į Vieną, jis išvažiavo gydytis į Karlsbadą.

Penkioliktas skyrius

PRAHOJE

> **Tiesa taps spyna, pakabinta melui ant lūpų.**
>
> **Paganinis, 1829 m.**

Karlsbade Paganiniui taip pat prasidėjo bėdos ir nemalonumai. Spalio 20-ąją iš Prahos Džermiui jis rašė:

„Dravguži,

Karlsbade man labai nesisekė. Buvau pradėjęs gydymosi vandeniu kursą, bet jį nutraukiau dėl baisaus seilių liaukų uždegimo, kuris prasidėjo po to, kai man ištraukė kairiosios pusės krūminį dantį. Atsirado pūlinys, ir nuo jo ėmė gesti kaulas. Nepagelbėjo net keturiasdešimt aštuoni kompresai, kuriuos man dieną naktį dėjo pusantro mėnesio. Kad tu žinotum, kaip kankinuosi!

Vienos gydytojai įkalbėjo mane atvažiuoti konsultuotis pas vietinius chirurgus. Pasikviečiau keturis garsiausius profesorius, ir jie surengė konsiliumą. Sėdėjau ant kėdės lyg statula ir nė nekrustelėjau, kai jie mane badė didžiausiomis adatomis, pjaustė peiliais, karpė žirklėmis. Chirurgai labai stebėjosi mano kantrybe".

Karlsbade Paganinis surengė tik du koncertus, nes kurortinis sezonas ėjo į pabaigą ir mieste beveik nebuvo

likę užsieniečių. Spalio mėnesį išvyko į Prahą. Ten, atrodo, pasijuto geriau.

„Štai jau kelios dienos,— rašė jis Džermiui,— man geriau, ir reikia tikėtis, jog pūlinio sugadintas kaulas iškris pats arba jį išims chirurgas, kad greičiau išgyčiau, nes vietinė publika nekantrauja pasiklausyti mano smuiko; tikiuosi surengti akademiją lapkričio gale".

Tačiau jo viltys buvo bergždžios. Sausio 10-ąją draugui jis pranešė:

„Per stebuklą išgijau paskutinėmis lapkričio dienomis, po to, kai man padarė dar vieną nepaprastai skausmingą operaciją ir išėmė keturis gabaliukus kaulo iš apatinio žandikaulio. Pasveikęs vietiniame teatre surengiau šešias akademijas, įskaitant vieną labdaringą koncertą vargšams,— gruodžio 1-ąją, 4-ąją, 9-ąją, 13-ąją, 16-ąją ir 20-ąją".

Kažkoks nemokša dantistas Paganiniui ištraukė ne tik keturis gabaliukus kaulo, bet ir visus apatinio žandikaulio dantis. Galima įsivaizduoti, kiek fizinių ir dvasinių kančių atsiėjo vargšeliui ši operacija.

Tarp kitko, Konestabilė rašo, kad, gyvendamas Prahoje, Paganinis sirgo balso stygų uždegimu. Tai buvo ne kas kita, kaip persimetusi į gerklę plaučių tuberkuliozė, kuri visą gyvenimą smuikininką ėdė, kol pagaliau jį nuvarė į kapus.

Vis dėlto, vos tik pasijutęs geriau, maestro vėl pradėjo koncertuoti. Bet Prahą užkariauti buvo daug sunkiau negu Vieną. Dar nuo Mocarto laikų vyko įnirtingos varžybos tarp šių miestų muzikų. Todėl triumfas, kurio Paganinis susilaukė Austrijos sostinėje, čia jam buvo prasta rekomendacija. Publika ir kritikai rinkdavosi į jo koncertus iš anksto priešiškai nusiteikę, galima sakyti, norėdami įsitikinti, jog austrai ėjo iš proto dėl žmogaus, kuris to visai nenusipelnė. Antra vertus, nereikia pamiršti, kad Čekija pelnytai didžiavosi šlovingomis smuiko mokyklos tradicijomis; todėl jos tautinis išdidumas irgi statė šerį prieš svetimšalį smuiko dievuką.

Kažkoks anoniminis autorius išliejo tulžį paskvilyje,

išspausdintame Hamburgo laikraštyje *Literarische Blätter der Börsen Halle*. Šiame straipsnyje, pompastiškai pavadintame „Įspėjimas", jis maišė su purvais Paganinį ir įspėjo visus, norinčius jo klausytis: „Buvau kartą Paganinio koncerte; jis manęs daugiau nematys".

Tačiau kitas sakinys, kuriame su ironija rašoma apie Vienos publikos žavėjimąsi genujiečiu, atskleidžia autoriaus išankstinį nusistatymą: „Kas per viena ta *Campanella*, dėl kurios vieniečiai kraustėsi iš proto?.."

Be to, Prahoje, kaip ir visur, ėmė sklisti tie patys šmeižikiški prasimanymai apie kalėjimą, žmogžudystę ir smuikininko ryšius su velniu. Kad priešiškai buvo sutiktas Paganinis, matyti iš Šopeno laiško, rašyto šeimai 1829 metų rugpjūčio 22 dieną: „Draugai norėjo, kad koncertuočiau Prahoje, bet aš nenoriu gadinti, ką pasiekiau Vienoje (čekai blogai sutiko net Paganinį), todėl susilaikysiu".

Paganinis savo ruožtu Džermiui skundėsi:

„Kad tu žinotum, kiek čia turiu priešų, tiesiog nepatikėtum. Aš niekad nedarau pikta, bet tie, kurie manęs nepažįsta, vaizduoja mane kaip didžiausią niekšą, šykštuolį, gobšą, ir t. t., ir t. t. Jei taip, aš jiems atkeršysiu ir dar labiau pabranginsiu bilietus į koncertus, kuriuos surengsiu kitose Europos šalyse".

Vis dėlto Paganinis sužavėjo ir Prahos publiką, savo menu nuginklavo visus jį koneveikusius priešus. *Osservatore triestino* sausio 17 dienos numeryje išspausdino savo Prahos korespondento straipsnį, kuriame yra keletas gana įdomių sakinių:

„Šio mėnesio pradžioje pirmąkart išgirdome kavalierių Nikolą Paganinį. Ir nekantraujantys muzikos „sirgaliai", kurie jau prieš kelis mėnesius išpirko bilietus į ložes bei parterį ir visą vasarą sėdėjo mieste, nesiryždami išvykti, kad nepraleistų šio malonumo, buvo labai patenkinti ir nustebinti.

Teatras buvo pilnas. Bet ne sausakimšas — tikriausiai dėl bilietų, kurie čia kainavo dusyk brangiau negu Vienoje.

... Štai pagaliau atsiveria durys ir įeina Paganinis žemai, kone nuolankiai lankstydamasis. Tai aukšto ūgio, truputį gunktelėjęs nuo ligų žmogus; išraiškingų bruožų, protingas, baltas kaip drobė jo veidas nejučia primena Hofmano naktis. Visi nepaprastai susikaupę klausėsi *Allegro maestoso*. Nusileidus uždangai, publika, nors plojo, maestro į sceną nekvietė — matyt, negalėjo atsigauti ir laukė kitų dviejų koncerto dalių, kad perprastų, ką girdėjo. Uždangai vėl pakilus ir nuskambėjus *Adagio cantabile*, smuikininko maniera klausytojams pasidarė suprantamesnė, ir po *Rondo allegretto* jis buvo karštais plojimais iškviestas į sceną... Tada maestro pagriežė „Karo sonatą" ketvirta styga (ją labiau tiktų pavadinti popuri) ir šiuo nuostabiu virtuoziškai atliktu savo kūriniu galų gale įkaitino flegmatiškų čekų kraują ir buvo — rečiausias atvejis šiame teatre — iškviestas du kartus iš eilės: po šios sonatos ir po *Larghetto cantabile* bei Variacijų Rosinio tema (iš operos „Pelenė")".

Šis pirmo Paganinio koncerto aprašymas yra pabrėžtinai sausas; čia neliaupsinami genialiojo smuikininko nuopelnai, bet sužinome, kad flegmatiška Prahos publika ne iš karto užsidegdavo — reikėdavo pamažu ją įkaitinti. Inteligentija pamatė, jog Paganinis iš tiesų didžiai talentingas, unikalus virtuozas, pasiekęs tokį meistriškumą atkakliu, pasiaukojamu darbu.

Smuikininko priešų ir pavyduolių apkalbos, pikti straipsniai spaudoje sukėlė gyvą tikrųjų muzikos gerbėjų reakciją; jie nuoširdžiai žavėjosi neprilygstamojo genijaus virtuoziškumu ir jautė jam nuoširdžią simpatiją.

Per tris mėnesius, Paganinio praleistus Prahoje, aplink jį susibūrė nedidelis ratelis draugų, kurie, geriau smuikininką pažinę, dar labiau prie jo prisirišo. Tarp jų buvo senas maestro bičiulis profesorius Džovanis Gordidžanis, tas pats, kuris aprašė Feraroje atsitikusią linksmą istoriją apie Palerini ir asilo bliovimą. Iš naujų draugų paminėtini Miuleris ir Šotkis. Profesorius Miuleris į *Prager Unterhaltungsblätter* parašė pirmo Paganinio koncerto recenziją, kur yra frazė: „Niekas nesitikėjo, kad klausy-

tojai smuikininkui pajus tokią karštą simpatiją". Šotkiui Paganinis leido rašyti savo biografiją, pateikęs reikiamą medžiagą[59]. Prahos universiteto profesoriaus Julijaus Maksimiliano Šotkio vardas buvo geriausia garantija, kad knyga rimta ir joje išdėstyti faktai tikri.

„Nekantriai laukiu pasirodant savo biografijos,— rašė Paganinis po kelių mėnesių, 1829 metų kovo 10-ąją, iš Berlyno į Prahą vienam draugui,— ne todėl, kad ja pasigirčiau, o kad nutildyčiau piktus liežuvius, kuriems labai malonu (nors mano meno jie neįstengia arba nemoka sumenkinti) mane juodinti, prasimanytais kaltinimais teršti mano garbę.

Perduokit profesoriui linkėjimus ir pasakykit, kad visi mano draugai nekantriai laukia knygos. Jai išėjus, aš atgausiu gerą vardą, bus atkeršyta už šmeižtus, ir tiesa taps spyna, pakabinta melui ant lūpų".

Knyga išėjo 1830 metais. Tai ne biografija tikra šio žodžio prasme, o rinkinys įvairių žinių, dokumentų, straipsnių ir istorijų, susijusių su Paganinio gyvenimu. Knyga parašyta gana chaotiškai, netvarkingai, joje stinga chronologinio nuoseklumo ir logikos, gausu klaidų, spragų, hiperbolinių pagyrimų. Tačiau ji tikra saugykla duomenų ir faktų, kuriais galima neabejoti, nes juos yra pateikęs pats smuikininkas ir jo amžininkai.

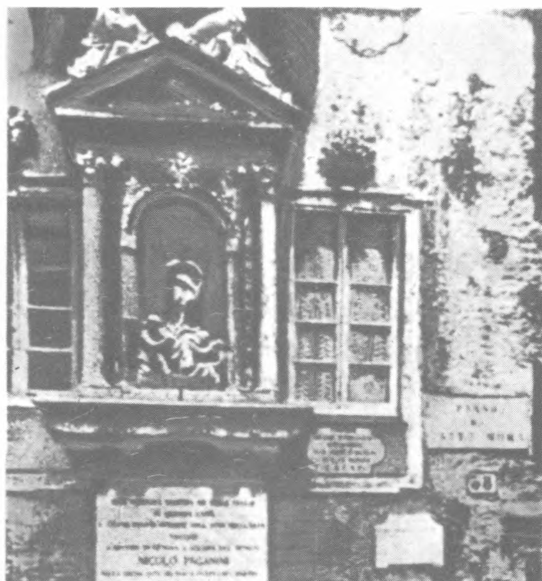
Knygoje tarp Vienos laikotarpio dokumentų yra vienintelis išlikęs Paganinio motinos laiškas. Būdama neraštinga, ji, matyt, padiktavo jį kam nors iš savo artimųjų ar kokiai draugei. Kai kas abejojo laiško autentiškumu, bet jis iš tiesų atrodo parašytas *ad hoc*[60]... Šiaip ar taip, štai jis:

---

[59] Šotkio knygoje yra Paganinio laiško faksimilė: „Julijui Maksimilianui Šotkiui. Aš, žemiau pasirašęs, duodu ponui profesoriui Šotkiui leidimą publikuoti mano biografiją ir prašau jį padaryti viską, kas įmanoma, kad būčiau apgintas nuo priešų apkalbų ir šmeižto.

Nikolas Paganinis
Praha, 1829 m. sausio 12 d."

[60] šiuo atveju. (*Lot.*)

Genujos namas, kuriame gimė Paganinis

Paganinis vaikystės metais

Paganinis. Engro piešinys

Paganinis. Liudvigo Radoso graviūra

Elžbieta Bačoki

Paulina Borgezė

Marija Malibran

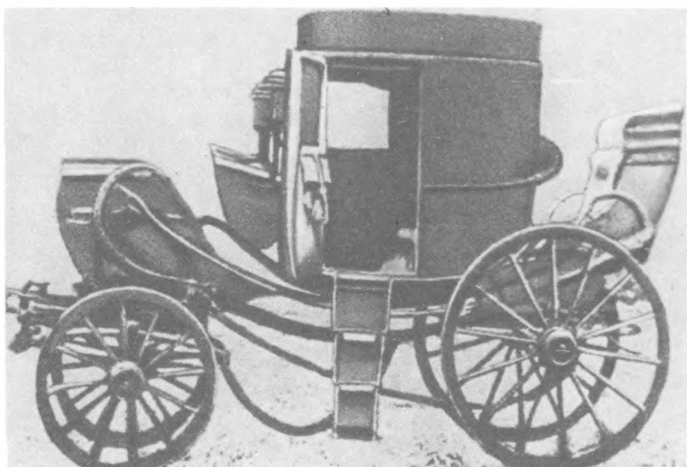
Antonija Bjanki

Paganinis. Lyzerio piešinys

Paganinio smuikas

Karieta, kuria Paganinis keliavo po Europą

Paganinio sūnus Akilė

Luidžis Džermis

Paganinio karikatūra

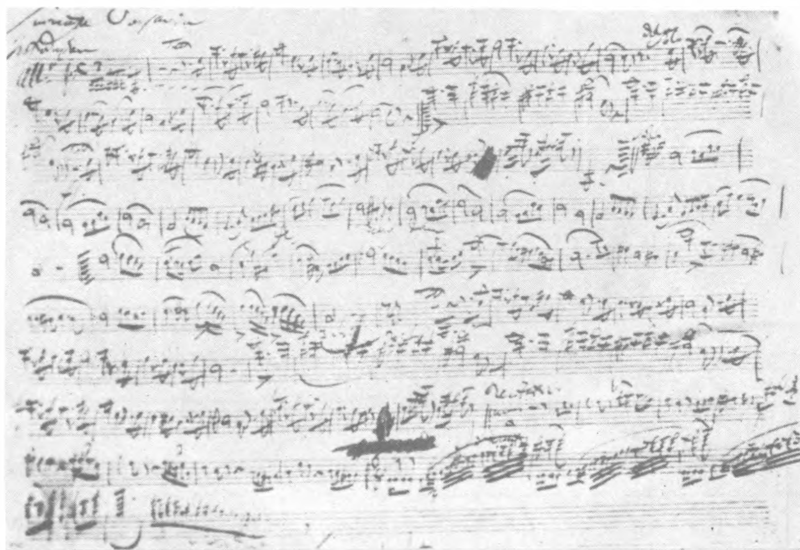

Berliozas

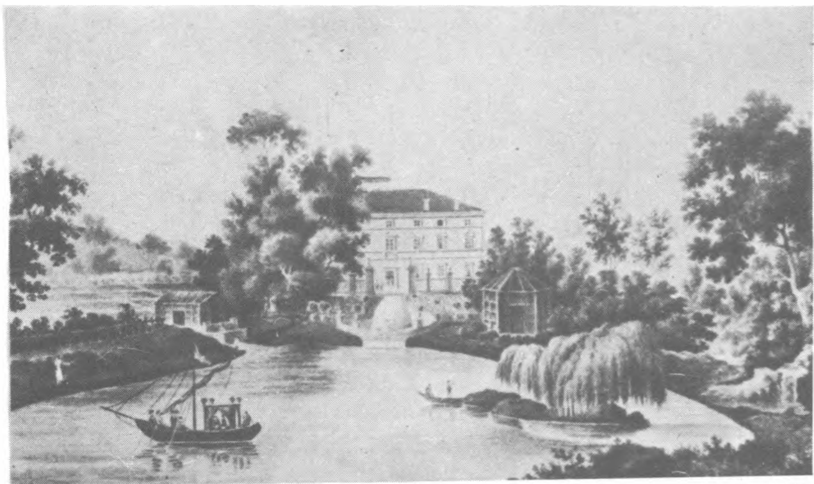
Rosinis

Paganinio raudonoji užrašų knygutė (1835)

Sonata „Napoleonas" smuikui (ketvirta styga) ir orkestrui

„Varšuvos sonata" smuikui ir orkestrui

„Gajonės" vila

Paganinio kapas Parmoje

„Brangus sūnau,

pagaliau, praėjus beveik septyniems mėnesiams po to, kai pasiunčiau jums žinutę į Milaną, ponas Anjinas atnešė jūsų laišką, rašytą šio mėnesio 9 dieną, ir man buvo didelė paguoda ir džiaugsmas, kad esate sveikas ir gerai jaučiatės; labai apsidžiaugiau sužinojusi, jog po kelionės į Paryžių ir Londoną ketinate apsilankyti Genujoje ir apkabinti mane. Žinokite, aš kasdien meldžiu Aukščiausiąjį, kad jis išpildytų mudviejų troškimus.

Sapnas išsipildė: kaip Viešpats sakė, taip įvyko — jūs tapote garsus, ir, Dievo padedamas, menas atnešė jums sėkmę bei turtų; parvykęs čia, tėvynainių mylimas ir gerbiamas, mano prižiūrimas, draugų linksminamas, gerai pailsėsite, o to reikia jūsų sveikatai.

Labai patiko jūsų portretai, kuriuos atsiuntėte su laišku, ir aš žinau, ką apie jus kuo smulkiausiai rašė mūsų laikraštis; patikėkite, man, motinai, šios naujienos suteikė daug džiaugsmo. Brangus sūnau, nepamirškite manęs ir dažniau rašykite: tuomet gal ilgiau gyvensiu ir kada nors tikrai turėsiu laimės jus apkabinti. Mes gyvename gerai, ir visos šeimos vardu dėkoju už atsiųstus pinigus. Tausokite sveikatą ir padarykite taip, kad jūsų vardas taptų nemirtingas. Saugokitės blogų orų svetimose šalyse ir žinokit, jog turit motiną, kuri jus labai myli, kasdien už jus meldžiasi Aukščiausiajam ir nori tik viena — kad būtumėt sveikas ir laimingas. Apkabinkite už mane mieliausiąją savo draugę ir pabučiuokite mažąjį Akilę. Mylėkite mane, ir aš jus mylėsiu iš visos širdies.

Visada karštai jus mylinti motina
Tereza Paganini
Genuja, 1828 m. liepos 21 d."

Labai nuoširdus, šiltas Prahos teatro direktoriaus laiškas, kuris paneigia daug prasimanymų apie genujiečio šykštumą ir godumą:

„Ponui profesoriui Šotkiui

Atsakydamas į jūsų paklausimą dėl Paganinio biografijos, aš, nenusikalsdamas tiesai, su malonumu pranešu, kad finansiniuose reikaluose, kurių turėjau su įžymiuoju vir-

tuozu, jam norint surengti šešis koncertus šiame teatre, jis elgėsi kaip pagarbos vertas žmogus, nesiderėjo dėl honoraro, visiškai pasikliovė manim ir buvo labai draugiškas, nuoširdus. Jo prisiminimas man visada bus brangus ir didelį malonumą teiks mintis, kad mano žodis bent kiek padėjo pažinti poną kavalierių Paganinį kaip didžiai gerbiamą žmogų, su kuriuo bendrauti nėra taip sunku, kaip kažkodėl manoma.

Janas N. Hipankas
Teatro direktorius ir impresarijus
Praha, 1829 m. sausio 12 d."

Kas nori pažinti smuikininką geriau kaip jo draugai iš Prahos 1828—1829 metų žiemą, Šotkio knygoje ras labai gyvų, tikroviškų puslapių, kur autorius vaizduoja Paganinį ne kaip koncertantą, o visai kitu atžvilgiu, pateikia mums labai raiškų fizinį ir dvasinį jo portretą:

„Maestro toks liesas, kad liesesnis ir būti negali; jo veidas išblyškęs, net gelsvas, ir kai jis linkčioja, visas taip keistai juda, kad, rodos, kojos beregint atitrūks nuo liemens ir iš nugriuvusio žemėn kūno liks tiktai krūva kaulų".

Neįžvelgiama, bejausmė kaukė, kuria Paganinis atsitverdavo nuo publikos, jį gaubianti paslaptinga, šlovės ir legendų sukurta aureolė dingsta, ir mes matome, kad jo elgesys, kalba, įpročiai, silpnybės, jausmai kaip visų žmonių.

Su draugais jis niekad nebuvo nei paniuręs, nei santūrus, nei užsidaręs, nei pasipūtęs. Priešingai, buvo malonus, nuoširdus, mėgo juokauti, krėsti pokštus. Labai džiaugdavosi, kai pasitaikydavo proga su bičiuliais vakarieniauti tratorijoje, kur mokėjo sutaisyti kokį nors savo mėgstamą itališką valgį. Jis patikdavo visiems. Buvo sąmojingas, linksmas pašnekovas, mielai pasakodavo smagias istorijas bei nuotykius iš savo gyvenimo ir pats daugiausia kvatodavo. Tada Nikolas atsipalaiduodavo, valgydavo, gerdavo, nepaisydamas daktarų draudimų, ir modavo ranka į visus pavyduolius bei jų šmeižtus, į aikštingas meilužes bei jų užgaidas. Tarp draugų, kurie jį nuoširdžiai mylėjo, jis atgydavo, užmiršdavo savo bėdas,

kančias, ligas, nemalonumus ir bent keletą valandų galėdavo džiaugtis gyvenimu.

Šotkio dėka Gordidžanis mums pateikė kelis kasdieninio Paganinio gyvenimo aprašymus. Kartą jis nuėjo pas maestro, į viešbutį, kviesti jo kartu vakarieniauti. Kaip visada, kambaryje velnias galėjo koją nusilaužti: čia gulėjo vienas smuikas, ten — kitas, ant lovos — trečias, iš žaislų krūvos kyšojo ketvirtas. Natos, monetos, beretė, laiškai, laikrodžiai, batai — viskas labai vaizdingai buvo suversta kambaryje. Kėdės, stalas, net lova stovėjo nežinia kur. Šio chaoso vidury kiūtojo Paganinis.

Ant galvos jis buvo užsimaukšlinęs juodą naktinę kepuraitę, kaklą apsimuturiavęs geltonu šaliku, liesus pečius prisidengęs ilgu tamsiai rudu apsiaustu, kuris gailiai kadaravo ant prakaulios jo figūros. Paganiniui ant kelių sėdėjo Akilė; Gordidžaniui įėjus, berniukas buvo labai blogai nusiteikęs, nes tėvas padarė, ko vaikas negalėjo pakęsti — nuplovė jam rankas!

Būnant su šiuo trimečiu pypliu, reikėjo turėti neregėtos, begalinės, dieviškos kantrybės. Smuikininkas jos turėjo. Kai mažylis imdavo žliumbti, tėvas neprarasdavo savitvardos, užstodavo jį, draugams sakydamas:

— Vargšelis nuobodžiauja. Nebežinau, nė ko griebtis. Jau sužaidėme visus žaidimus. Rytą fechtavomės, paskui nešiojau jį ant nugaros, sutaisiau jam šokolado... Tiesiog nebežinau, ką čia dar sugalvojus!

Tikrai juokingai atrodė Paganinis, kai apsiavęs šlepetėmis fechtavosi su vaiku, jam siekiančiu vos ligi kelių. Akilė švaistėsi kardu, o turintis trauktis tėvas šaukė:

— Liaukis, liaukis, brangusis! Aš jau sužeistas.

Bet mažylis nusiramindavo tik tada, kai jo priešininkas nuvirsdavo ant lovos ir imdavo šaukti, kad esąs nebegyvas.

— Eime pietauti,— pasiūlė Gordidžanis, dvikovai pasibaigus.

— Kelinta dabar valanda? — paklausė smuikininkas.

— Dvylikta. Judinkis. Mūsų laukia italai. Jie ką tik atvyko.

— Kas?

— Neapoliečiai. Vienas groja mandolina, kitas rašo eiles.

— Puiku! Muzika ir poezija šiandien galės apsikabinti kaip tikros seserys.

Tuo tarpu Paganinis nuprausė ir aprengė Akilę, bet pats buvo nepasiruošęs. Jis ėmė ieškoti visur išblaškytų savo daiktų. Kur kaklaraištis? Kur batai? Kur švarkas? Viskas išslapstyta... Kas tai padarė? Akilė! Berniukas netvėrė iš džiaugsmo, matydamas, kaip tėvas žirglioja po kambarį apžiūrinėdamas kiekvieną kertę ir klausdamas:

— Kur nukišai mano daiktus?

Bet išdykėlis dėjosi nieko nesuprantas ir akis išpūtęs tik galvą purtė. Galų gale, išvertęs visus kampus, tėvas rado batus po pagalve, kaklaraištį bate, švarką skrynioje, liemenę stalčiuje. Aptikęs kokį nors daiktą, Paganinis triumfuodamas kratė jį virš galvos ir šniaukė tabaką. Vėl ieškojo, o berniukas vaikščiojo paskui ir raičiojosi iš juoko, kai tėvas žiūrėjo ten, kur nieko nebuvo paslėpta...

Pagaliau maestro apsitaisė. Užrakino duris, bet kambaryje paliko išmėtytus žiedus, pinigus ir brangiausius savo smuikus — Gordidžanį tai labai nustebino,— nutrenktus ant stalo ir kėdžių, net nepaprašęs, kad juos kas pasaugotų. Paganiniui jie mažai terūpėjo. Laimė, toptelėjo Gordidžaniui, kad smuikininkas gyvena viešbutyje, kurį laiko padorūs žmonės...

Spaudė šaltukas, ir Paganinis apsivilko plačius sunkius kailinius. Bijodamas, kad neperšaltų Akilė, paėmė jį ant rankų ir, prisispaudęs prie krūtinės, apsiautė kailiniais. Norėdamas įkvėpti gryno oro, vaikas retkarčiais iškišdavo įraudusį veiduką... Tai buvo tarsi gaivus pavasario rytas surukusios žiemos glėby...

Žengdamas sparčiais žingsniais, Paganinis greit priėjo tratoriją, tačiau, nors kelias buvo trumpas, uždusо — ne juokai nešti tokį sunkų vaiką!

Smuikininkas su didžiausiu malonumu kibo į *risotto*[61] ir kitus itališkus valgius, kuriuos galėjo sukramtyti, bet daugelio labai mėgstamų patiekalų turėjo atsisakyti — jie buvo per kieti išlikusiems, vos besilaikantiems jo dantims. Po pietų, kuo puikiausiai nusiteikęs, maestro pasakojo įvairiausias istorijas, prisiminė įdomius nutikimus iš

---

[61] Valgis, pataisytas iš ryžių. (*Vert. past.*)

savo gyvenimo, su dideliu istorijos išmanymu kalbėjo apie garsiuosius genujiečius. Vakarop Paganinis su draugais ėmė lošti kortomis, o Gordidžanis linksmino Akilę. Devintą valandą visi palydėjo smuikininką į viešbutį.

Gandus, kad Paganinis buvęs šykštus ir labai įtarus, paneigia ne tik ši istorija, bet ir pasakojimas Prahos „Juodo arklio" viešbučio šeimininko Hiubšo, kuris esą ne sykį pataręs smuikininkui laikyti užrakintus pinigus ir geriau saugoti vertingus daiktus. Bet maestro nekreipęs į tai dėmesio ir toliau elgęsis, kaip buvo įpratęs.

Akilė, be abejo, labai vargino, alinte alino garsųjį savo tėvelį, kuriam koncertai ir šiaip kainuodavo daug nervų. Ar gali žmogui rūpėti tvarka namie, kai jis taip nuvarytas!

Dabar Paganinis galvojo tik apie sūnų: jis buvo šviesos spindulys jo gyvenime, jo būties prasmė ir tikslas. Maestro jį neapsakomai lepino, užvertė žaislais, o kartą net padovanojo jam mažytį smuikelį ir išmokė griežti keletą paprastų, tylių melodijų.

Nors tėvas sūnų dievinte dievino ir viską jam leido, Akilė buvo geras vaikas. Žinoma, kartais jis ožius varinėdavo, bet tėvą mylėjo ir buvo jam dėkingas. Vaikas augo doras ir gero būdo. Paganinis taip prisirišo prie sūnaus, kad nerasdavo vietos, jeigu jo nebūdavo šalia. „Naktį, kai pabundu,— sakydavo jis,— pirmiausia imu galvoti apie jį... Jeigu Akilės netekčiau, negalėčiau gyventi".

Kartą Gordidžanis Paganinį rado viešbutyje vieną, baisiausiai nuliūdusį.

„Padaviau jam smuiką,— pasakojo jis,— maestro nusišypsojęs jį paėmė ir ėmė griežti dieviškus akordus, bet visa tai neilgai truko. Garsai vis žemėjo, šiurkštėjo, pagaliau virto gailiu, tačiau be galo melodingu *lamento,* tokiu nuostabiu, kad atsiklausyti negalėjau. Muzika nutilo, bet man rodės, kad ją vis dar girdžiu. Tačiau Paganinis buvo giliai nugrimzdęs į savo mintis. Tuo tarpu dangus apsiniaukė ir taip smarkiai trenkė griaustinis, kad vos neatsidarė durys ir langas. Tada Paganinis mane ėmė klausinėti: „Kas čia dunda?.. Kur aš esu?.. Kur mano sūnus?.. Kur jis?.. Kur?.." Vis kartojo ir kartojo šiuos klausimus, nors aš kaip įmanydamas jį guodžiau. Tik kai

nubėgęs atsinešė ir uždegė lempą, man pavyko jį nuraminti. Šiaip taip Nikolą įkalbėjau važiuoti kartu į teatrą, kur šįvakar jis turėjo koncertuoti. Mums pakilus, atsidarė durys ir ant slenksčio pasirodė jo sūnelis; beregint dingo niūrūs vaizdai, piešiami egzaltuotos maestro fantazijos, jis atsitokėjo ir linksmas nuvažiavo su manim į teatrą".

Konestabilė teisingai mano, kad tikroji priežastis, dėl kurios Paganinis stengėsi kuo daugiau ir greičiau uždirbti bei sutaupyti pinigų, buvo noras sudaryti vieninteliam savo sūnui puikias gyvenimo sąlygas.

Taigi ar reikia stebėtis, kad Paganinis buvo taupus? Jis tiktai stengėsi aprūpinti savo senatvę, kurios, deja, nesulaukė, ir sūnų, kurį mylėjo labiau už viską gyvenime.

Prahoje smuikininkas profesoriui Šotkiui sakė:

„Tik dabar turiu susitaupęs šiek tiek pinigų, bet nereikia pamiršti, kad paskutiniu metu nesirgau jokia sunkia liga, kuri iš manęs būtų iščiulpusi paskutinį skatiką. O jeigu vėl susirgsiu ir negalėsiu koncertuoti? Iš ko tada gyvensiu? Antra vertus, turiu pagalvoti ir apie sūnaus ateitį bei vargšus namiškius, kuriems ir toliau norėsiu padėti".

Išlikę dokumentai patvirtina, jog Nikolas buvo labai dosnus motinai, broliui, seserims ir iš anksto pasirūpino, kad jiems tektų dalis jo turto.

Kitas Prahos laikotarpio epizodas liudija, kad smuikininko širdis buvo gera. Gordidžanis jį pasakoja laiške profesoriui Šotkiui:

„Brangus bičiuli,

visi sako, kad Paganinis šykštus, visi labai trokšta, kad jis toks būtų, bet aš turiu neginčijamų įrodymų, jog yra priešingai. Vienas italas, pažinojęs smuikininką dar tėvynėje, šiam atvykus į Prahą, jį susirado, norėdamas atnaujinti seną pažintį. Dėl šmeižto, kurio pasaulyje nestinga, tasai italas atsidūrė sunkioj padėty. Negaliu tvirtinti, kaip smuikininkas tai patyrė, bet gerai žinau, kad prieš išvykdamas įteikė tautiečiui voką ir štai ką pasakė: „Jūsų draugystė man buvo tokia maloni, kad norėčiau jums ką nors padovanoti atminimui. Kadangi nežinau, kas jus

galėtų nudžiuginti, prašau iš šios dovanėlės išsirinkti, kas patiks. Jei atsisakytumėte, mane labai nuliūdintumėte,— pridūrė, šiam ėmus prieštarauti.— Juk tai gėlės[62]". Voke buvo šimtas sidabrinių florinų. Iki širdies gelmių sujaudintas italas prašo neužmiršti šio kilnaus poelgio ir, jei galima, apie jį papasakoti knygoje; tai būtų bent šiokia tokia jo padėka didžiajam smuikininkui.

Džovanis Gordidžanis"

Paganinis buvo tarsi sudėtinga, sunkiai išsprendžiama lygtis: pirma, menininkas; antra, žmogus su ydomis ir dorybėmis, su prieštaravimais ir kraštutinumais. Nereikia pamiršti, kad jo būdą labai veikė suirusi nervų sistema, nualinta klajokliško gyvenimo ir dažnų koncertų. Maestro nebuvo nei dangaus, nei pragaro esybė, nors jo muzikos klausantiems žmonėms gal atrodė panašus kartais į angelą, o kartais į velnią. Jis buvo tik žmogus.

Šešioliktas skyrius

VOKIETIJOJE

„... liepsnos ir žaibų stulpas..."
Gėtė apie Paganinį. 1829 m.

Sausio vidury smuikininkas paliko Prahą ir per Saksonijos Šveicariją, šį kupiną žavesio kraštą, didingus kalnus, ramybe dvelkiančius slėnius ir apsnigtus miškus, atvyko į Drezdeną. Galima įsivaizduoti, kaip saldu buvo keliauti 1829 metais, nors ir „gera karieta", su trejų metų vaiku, pačiame viduržiemyje, kuris čia, šiaurėje, nepalyginti šaltesnis negu pietuose. Be to, sveikata Paganinis negalėjo girtis. Jis baisiai šalo, ir tai atsiliepė visų pirma jo plaučiams. Maestro pradėjo kosėti, kartais kosėdavo taip ilgai, jog visas net pamėldavo. Jo sekretorius vėliau

---

[62] Originale žodžių žaismas: *fiori* (gėlės) ir *fiorini* (gėlytės arba florinai).

pasakojo, esą naktimis Paganiniui užeidavę baisūs kosulio priepuoliai ir jis imdavęs kraupiai šaukti, lyg kas jį būtų smaugę. Pagalvojus, kad nuo 1829 metų sausio iki 1831-ųjų vasario smuikininkas Vokietijoje ir Lenkijoje surengė apie šimtą koncertų, nuolat važinėdamas iš miesto į miestą, galima tik stebėtis jo ryžtu ir ištverme.

Iš tiesų tik nepaprasta fizinė ir dvasinė energija smuikininkui padėjo ištverti tokį gyvenimo būdą. Be abejo, sėkmė, karšta muzikos žinovų ir bevardės minios parama jam kėlė ūpą ir teikė didžiulį pasitenkinimą, o visa tai žmogui labai gelbėja įveikti gyvenimo sunkumus, siekti tikslo. Paganiniui, kaip ir Listui, reikėjo kontakto su publika, bet jis neturėjo tokios sveikatos kaip didysis vengras ir brangiai mokėjo už likimo jam teikiamus džiaugsmus: kur eidavo, visur palikdavo kruvinus savo kūno ir sielos pėdsakus.

Vokietijoje Paganinis tikėjosi ne mažesnio triumfo kaip Vienoje. Nuotaikos šalyje buvo itin palankios viskam, kas dvelkė nuotykiu, keistenybėmis, paslaptingumu: fantastinė stebuklingojo smuikininko figūra, rodės, įkūnijo vaiduokliškus Hofmano ir Žano Polio personažus. Gėtė vėl išvilko į dienos šviesą poną Velnią, ir nebuvo jokio pagrindo abejoti, kad Paganinis, kaip daktaras Faustas, pasirašęs su juo sutartį. Vienoje kažkoks žmogus tvirtino aiškiai matęs raguotąjį su raudonais drabužiais, stovintį smuikininkui už nugaros, maskatuojantį tarpkojy uodega ir vedžiojantį muzikanto ranką su stryku; jie buvę panašūs kaip du vandens lašai. O vienas Leipcigo muzikinio laikraščio kritikas išsijuosęs skiedė, kad maestro pats esąs velnias, ir kuo rimčiausiai tikėjosi pamatyti skeltą jo kanopą ir puolusio angelo sparnus...

Veltui smuikininkas maldavo Šotkį:

„Mano garbė,— rašė jam iš Berlyno,— jūsų rankose. Koks aš laimingas, kad radau žmogų, kurio vien vardo užtenka apginti mane nuo bjauraus šmeižto".

Šmeižtas gajus tarsi pasakų gyvatė, prieš jį bejėgis ir Šotkio vardas, ir jo knyga. Nuodingi jo dantys smuikininką visur pasiekdavo ir skaudžiai geldavo. Po trejų metų Paganinis iš Mančesterio Džermiui rašė: „Žinai, man labai

skaudu, kad visi — ir turtingi, ir vargšai — skleidžia gandus, jog aš parsidavęs velniui".

Pirmas Vokietijos miestas, kuriame, kaip minėjome, apsistojo Paganinis, buvo Saksonijos sostinė — Drezdenas, garsus nuostabiu Operos teatru ir puikiu orkestru. Saksonijos karalius su karaliene iškart pakvietė smuikininką į dvarą, kur jis griežė rinktinei auditorijai. Pagal paprotį, įsigalėjusį dar XVIII amžiuje, maestro už koncertą gavo auksinę tabakinę su šimtu dukatų.

Sausio 23 dieną Nikolas koncertavo sausakimšame teatre. Susilaukė tikro triumfo, o laikraščiai nėrėsi iš kailio jį girdami. *Merkur* rašė, kad Paganinis — „fantazijos ir poezijos karalystės valdovas" ir „gali sau leisti viską, nes jam nieko nėra neįmanoma". Jį buvo galima „pavadinti muzikos Šekspyru": dar niekas taip nemokėjo suderinti gryniausio humoro su rafinuočiausiu koketavimu, didžiausios kančios su karščiausia aistra.

Vasario 12-ąją Paganinis atvyko į Leipcigą, kur po keturių dienų turėjo koncertuoti. Bet koncertas neįvyko. Teatro direkcija, norėdama gauti solidžią sumą už salės nuomą, reikalavo, kad maestro angažuotų visą orkestrą, bet jam užteko pusės, nes orkestras būtų nustelbęs smuiką. Paganinis nepriekaištavo dėl jam siūlomo repertuaro, nesakė nė pusės žodžio dėl dainininkės, bet dėl muzikantų skaičiaus buvo nepalenkiamas. Kadangi direkcija irgi nenusileido, jis nusprendė negriežti ir išvyko į Berlyną.

Ten smuikininkas sutiko gerą savo draugą Mejerberą, kuris prūsų sostinėje buvo labai populiarus. Kompozitorius surengė jam puikų priėmimą. Jis išgyrė Paganinį karaliui Frydrichui Vilhelmui III, dvare visiems žinovams sakydamas: „Ten kur baigiasi mūsų vaizduotė, prasideda Paganinis". Spontinis, devintus metus ėjęs dvaro generalinio muzikos vadovo pareigas, irgi labai palankiai atsiliepė apie smuikininką. Gegužės 30-ąją maestro Džermiui rašė:

„Paskui tau parašysiu daugiau ir apie Spontinį, kuris mane labai myli, ir apie Mejerberą, kurio draugišką ranką čia visur jaučiu".

Nors sveikata buvo nekokia („Man skauda akis ir prastai jaučiuosi",— rašė jis generolui Fontanai Pinui; „Tru-

putį skauda akis, bet kol kas laikausi",— Kamilui Vakaniui; „Jaučiuosi nekaip",— Džermiui), Paganinis Berlyne surengė dvylika koncertų. Pirmasis įvyko kovo 4-ąją, o paskutinis — gegužės 13-ąją. Visur jis buvo sutiktas su tokiu triumfu, kad nusprendė atidėti kelionę į Londoną ir pavažinėti po didžiausius Vokietijos miestus.

Berlyno spauda kaip susitarusi šlovino smuikininką. Relštabas *Wiener Theaterzeitung* kovo 15-osios numeryje rašė, kad per koncertą „visus apėmė tokia egzaltacija, kokios jis dar nebuvo matęs jokiame teatre ir jokioje koncertų salėje". Nesuklysime pasakę, kad iš daugybės virtuozų būtent Paganiniui sekėsi iki apkvaišimo įaudrinti klausytojus — anksčiau tai pavykdavo nebent operos dainininkams. Anot lordo Dervento, Paganinio žvaigždė užtekėjo tada, kai teatrų scenose sklandė „paskutinės plunksnelės" nuostabių lakštingalų, kurios buvo pasiekusios tobulumo viršūnę ir šlovę XVIII amžiuje. Pirmą kartą tokių pašėlusių ovacijų susilaukė instrumentininkas — iki tolei ši monopolija buvo dainininkų, žavinčių publiką subtiliausiu instrumentu — žmogaus balsu. Tai įvyko todėl, kad smuikas buvo neatskiriama genujiečio kūno ir sielos dalis („Paganinis ir jo smuikas — tas pats asmuo",— rašė Berlyno kritikas): instrumentas genialiojo muzikanto rankose kalbėjo kaip gyvas, stebuklingų jo stygų garsai virpančiais pirštais vėrė duris į klausytojų širdis, jaudino juos tarsi žodžiai, tariami žmogaus lūpų. Ši pergalė simbolizavo naujos eros pradžią: nuo šiol instrumentininkai bus galingas balso virtuozų varžovas.

„Niekad nebuvau girdėjęs taip verkiant,— rašė Relštabas.— Rodės, plyš širdis, draskoma nepakeliamo skausmo... Nemaniau, kad muzikoje gali būti tokių garsų. Smuikas kalbėjo, skundėsi, dainavo... Po koncerto damos, norėdamos geriau matyti tą, kuriam plojo, taip persisvėrė per galerijos turėklus, kad vos neiškrito, o vyrai net ant kėdžių sulipo ir sukėlė neįsivaizduojamas ovacijas. Pirmą kartą mačiau Berlyno publiką taip elgiantis".

Toliau:

„Paganinis — tai geismas, pašaipa, beprotybė, nepakeliamas skausmas... Jo kūriniai — laukinio, neramaus gy-

venimo vaisius... Po pirmo programos numerio jam buvo atnešti kailiniai, išblyškęs kaip drobė maestro jais apsisiautė, nusišluostė nuo kaktos prakaitą ir bejėgiškai sudribo ant kėdės".

Pasisekimas ir toliau nemažėjo: kiekvienas koncertas buvo tikras maestro triumfas. Sėkmė smuikininkui teikė įkvėpimo, ir jis parašė naują kūrinį; apie jį kalbėjo Džermiui balandžio 3-iosios laiške:

„Aš lengvai ir greitai parašiau variacijas *God save the* King![63] tema savo smuikui, kad įtikinčiau tuos, kurie netiki".

Balandžio 29 dieną Paganinis griežė naują kūrinį sausakimšame Operos teatre ir visas pajamas atidavė Prūsijoje kilusio potvynio aukoms. Koncerto klausęsis karalius buvo labai patenkintas šiuo poelgiu ir netrukus smuikininką paskyrė savo pirmuoju garbės koncertmeisteriu[64].

Gėtės ir Celterio korespondencijoje yra daug įdomių smulkmenų apie Paganinio viešnagę Berlyne. Ne pro šalį priminti, kad Frydrichas Celteris buvo nepaprastai konservatyvus muzikas. O Gėtė, nors labai mėgo ir pats kūrė muziką, šioje srityje neturėjo nei fantastinio įžvalgumo, nei dieviškos intuicijos kaip literatūroje. Sekdamas Celteriu, poetas muzikoje buvo didelis retrogradas, šlovino, kas sena, nesuprato nei Bethoveno, nei Šuberto. Smuikininkas jį tik stebino. Celteris pripažino, kad Paganinis sugeba daryti neįsivaizduojamus dalykus, kad „pats yra smuikas, galįs gluminti, sukrėsti, net sužavėti", bet maestro

---

[63] „Dieve, saugok karalių!" (*Angl.*)

[64] Štai karaliaus Frydricho Vilhelmo laiškas: „Prieš Jums išvykstant iš mano sostinės, nusprendžiau atsidėkoti už malonumą, patirtą per Jūsų koncertus. Gamta Jus apdovanojo nepaprastu talentu, kurį labai originaliai išlavinote. Sklindantys iš kelių stygų garsai eina tiesiai į širdį, žadindami dar nepatirtas emocijas. Aš Jus paskyriau savo pirmuoju garbės koncertmeisteriu ir leidžiu naudotis šiuo titulu". Netrukus, išvykęs iš Berlyno, smuikininkas parašė kunigaikščiui Radvilai laišką, kad šis, turėdamas didelę įtaką karaliui, išprašytų jam bajoro titulą, kurio jam reikią ne dėl tuštybės, o kad padarytų galą piktiems gandams; prašymas nebuvo patenkintas.

jam buvo panašus į „dirbtinę austrę, kurią įmanoma praryti tik su pipirais ir citrina!"

Gegužės viduryje Paganinis išvyko į Varšuvą, kur buvo pakviestas dalyvauti Rusijos imperatoriaus Nikolajaus vainikavimo Lenkijos karaliumi iškilmėse.

Kelionė buvo ilga, varginanti. Gegužės 13-ąją jis atvažiavo į Vroclavą, kur surengė koncertą „Leopoldinos" salėje, o gegužės 15-ąją jau buvo Frankfurte prie Oderio; čia apsistojo generolo Zielinskio žmonos pilyje. Kunigaikštienė Zielinska, didelė menų gerbėja, buvo labai aukštos kilmės dama, faktiška Silezijos kaimo bajorų valdovė. Ši neaiškaus amžiaus moteris visada rengdavosi kaip vyras, tik vakare rudą peruką pakeisdavo baltu ir apsivilkdavo iškilmių drabužiais. Ji be galo mėgo muziką ir su džiaugsmu ruošėsi priimti stebuklingąjį smuikininką. Nors maestro atvyko vienuoliktą valandą vakaro, jo garbei suorganizavo mieste sutiktuves su puikiu orkestru.

Grįžęs naktį į pilį, Paganinis sėdo prie vaišių stalo kartu su generoliene ir miesto įžymybėmis. Baigiantis puotai, parko alėjoje suskambo trypiančių žirgų žvangučiai. Tai buvo ženklas išvykti. Smuikininkas mielai dar būtų viešėjęs šioje svetingoje pilyje, bendravęs su malonia, simpatinga jos šeimininke, bet reikėjo skubėti. Kažkodėl susijaudinęs, net susigraudinęs, jis norėjo išvažiuoti slapta, su niekuo neatsisveikinęs. Stengdamasis, kad nepamatytų kunigaikštienė, maestro išėjo iš puotos salės ir greitai nusileido laiptais. Tačiau šeimininkė pastebėjo, kad smuikininko nebėra, pasivijo jį prie paradinių durų, paėmė iš tarno jo kailinius ir pati apsiautė jais didįjį genujietį, tardama nuoširdžius atsisveikinimo žodžius. Ir amžinasis klajūnas vėl leidosi kelionėn, vis dar jausdamas mielų rankų prisilietimą, girdėdamas palydint skubiai ištartus žodžius, dilginančius jam širdį tarsi skausmingas aidas.

Gegužės 19-ąją Paganinis surengė koncertą Poznanėje, o 23-iąją griežė Varšuvoje.

Pilnutėlėje teatro salėje tarp miesto įžymybių, muzikų, meno gerbėjų buvo ir aukštas, išblyškęs, subtilių veido bruožų, aristokratiško profilio jaunuolis — devyniolikametis Šopenas. Susižavėjęs Paganinio grojimu, jis parašė keletą variacijų fortepijonui, jas pavadino *Souvenirs de*

Paganini[65] ir visą gyvenimą širdy nešiojo šio koncerto prisiminimą ir fantastiškus smuikininko kerus.

Į koncertą atėjo ir Lipinskis[66], tas pats smuikininkas, kuris prieš vienuolika metų iš Lenkijos buvo atvykęs į Italiją susipažinti su Paganiniu ir važiavo paskui jį į Veneciją, Veroną, Milaną bei kitus miestus, kol galų gale rado maestro Pjačencoje ir išreiškė jam pagarbą kone kaip Dievui. Kitas jų susitikimas nebuvo toks džiaugsmingas: jį užtemdė laikraščiuose prasidėjusi polemika. Vienas žurnalistas, tikriausiai blogai supratęs, kas yra patriotizmas, ėmė aukštinti Lipinskį ir juodinti Paganinį. Tada pasipylė straipsniai, kurie, priešingai, gyrė italą ir peikė lenką. Pagaliau Lipinskis spaudoje pareiškė neturįs nieko bendra su Paganiniui primestais kaltinimais. Genujietis šių tauškalų per daug neėmė į širdį, bet nuo to laiko smuikininkų santykiai sugedo ir jų draugystė nutrūko.

Per du Varšuvoje praleistus mėnesius Paganinis smuikavo dešimtyje koncertų ir turėjo ne mažesnį pasisekimą kaip Vienoje ir Berlyne. Birželio 14-ąją jis griežė dvare, dalyvaujant Rusijos imperatoriui, kuris jam padovanojo žiedą su briliantais. Išvykimo dieną, liepos 19-ąją, šešiasdešimties muzikantų būrys kelyje už miesto sustabdė Paganinio karietą ir pakvietė smuikininką į jo garbei surengtą puotą. Juzefas Elsneris, Lenkijos muzikų seniūnas bei konservatorijos direktorius (Šopeno mokytojas), pakėlė taurę į svečio sveikatą ir nuo savęs bei savo kolegų jam padovanojo auksinę tabakinę. Didžiai sujaudintas maestro negalėjo ištarti nė žodžio ir ją pabučiavo. Po to draugai palydėjo smuikininką į karietą ir jis išvažiavo.

Varšuvoje irgi nebuvo apsieita be sensacijų. Laikraščiai išspausdino žinutę apie smuikininko santuoką su dvidešimt vienerių metų gražuole freilina iš Florencijos; esą ji įsimylėjo Paganinį klausydamasi jo muzikos, trejus metus sekiojo iš paskos ir galų gale pavijo jį Varšuvoje; ištekėjusi už jo, atsinešianti šimtą trisdešimt aštuonis tūkstančius

---

[65] Prisiminimai apie Paganinį. (*Pranc.*) Šis kūrinys buvo išspausdintas 1872 metais *Warszaw Echo Musyczne* priede. Šopenas aprašė savo įspūdžius, patirtus per Paganinio koncertą, laiške iš Vienos tėvams 1830 metais.

[66] Lipinskis buvo dvaro orkestro Varšuvoje direktorius.

frankų kraičio! Genujos laikraštis *Nuovo Poligrafo* šią žinutę persispausdino, ir Džermis nedelsdamas parašė draugui, kuris jam atsakė gana liūdnai:

„Netiesa. Aš vis dar nevedęs ir jau dveji metai, kai neliečiu moterų ir negeriu vaistų".

Matyt, patirties pamokytas, maestro saugojosi ir vienų, ir kitų. Bet labai greitai jis vėl ims gerti vaistus ir vėl įsipainios į meilės istorijas.

Tuo tarpu Paganinis toliau gastroliuoja po Vokietiją ir tame pačiame laiške Džermiui, spalio 16-ąją išsiųstame iš Leipcigo, rašo:

„Kadangi mane pasikvietė tie Vokietijos kunigaikščiai[67], turiu griežti savo kūrinius ir rodyti, ką sugebu. Ne tiek dėl pinigų, kuriuos taupau, kiek dėl garbės. Frankfurte prie Maino per labai trumpą laiką surengiau šešis koncertus, ir ponai žurnalistai išsijuosę mane giria. Čia griežiau vakar vakare, ir žurnalistams tiesiog žodžių trūksta. Koncertavau ir Darmštate, kur pats hercogas mane apipylė malonėmis, o minia garbstyte garbstė; aplink mane visada daug žmonių, jie ateina prie viešbučio tik pažiūrėti į mano numerio langus, dainuoja serenadas, ir t. t., ir t. t. Surengiau dar du koncertus Meisene, o užvakar griežiau Halėje.

Šįryt išvyksiu ir koncertuosiu šiuose miestuose: rytoj, 17-ąją, Magdeburge, 20-ąją — Halberštate, 23-iąją — Magdeburge, 25-ąją — Desau, 30-ąją — Veimare, lapkričio 2-ąją — Erfurte, 6-ąją — Niurnberge, 9-ąją ir 11-ąją — Štutgarte, 13-ąją — Karlsrūhėje, 16-ąją — Braunšveige.

Pas mane daugybė žmonių, norinčių gauti kokį suvenyrą — kas stygos galiuką, kas bučinį. Akilė puikiai kalba vokiškai ir man vertėjauja".

Toliau matysime, kad maestro, nors nuolat buvo apgultas abiejų lyčių gerbėjų ir per trumpą laiką surengė gausybę koncertų, rado laiko ir kūrybai.

„Parašiau,— praneša jis,— pirmą dalį Koncerto *d-moll* ir *Adagio es-moll* su tamtamu gale, bet tos prakeiktos

---

[67] Kaip tik dėl to jis atidėjo numatytą kelionę į Rusiją.

akademijos neleidžia man parašyti rondo, nors melodiją jau turiu".

Tuo tarpu pinigų vis daugėjo, ir gegužės gale Paganinis paskyrė Džermį svarbiausiu savo patikėtiniu su dideliais įgaliojimais; jis buvo labai patenkintas, kad jo santaupas tvarkys geriausias draugas.

„Džiaugiuosi,— rašo jis,— kad turiu tokį ištikimą draugą, kuriam be baimės galiu pavesti kuklias savo santaupas".

Šiame laikotarpyje neapsakomai daug įvairiausių įvykių — susitikimų ir istorijų. Grįžęs iš Varšuvos į Berlyną, Paganinis nuo liepos 24-osios iki 28-osios surengė tris koncertus Vroclave, kur vėl turėjo nepaprastą klausytoją — Robertą Šumaną, atvykusį iš Heidelbergo.
Smuikininko paveikslas giliai įstrigo Šumano atmintin, ir jis atgaivino jį savo „Karnavale", tarp margos minios, fejerverkų ir akinančių šventiškos nakties žiburių. Genujietis Šumanui darė įspūdį ne tik kaip virtuozas, bet ir kaip kompozitorius; tegul tai įsidėmi visi, kurie apie Paganinio kūrybinius sugebėjimus kalba iš aukšto, su panieka. Šumanas, šis be galo rafinuoto muzikinio skonio kompozitorius, nuodugniai išstudijavo 24 kapričus, kai kuriuos iš jų pritaikė fortepijonui ir štai ką rašė apie smuikininką:

„Pats Paganinis turi vertinti save labiau kaip kompozitorių negu kaip genialų virtuozą. Nors dabar jo kūryboje galima su kai kuo ir nesutikti, tačiau kapričuose smuikui (kokie jie gaivūs, kokie lengvi nuo pradžios iki galo!) žėri tiek deimančiukų, kad fortepijonas galėtų tik paryškinti jų spindėjimą, o ne jį nustelbti".

Frankfurte Paganinis per šešias savaites surengė šešis koncertus ir dalyvavo iškilmėse, kuriomis gimtasis Gėtės miestas pažymėjo poeto aštuoniasdešimtmetį. Smuikininkas ten atvyko rugpjūčio 27-ąją, švenčių išvakarėse, ir dalyvavo teatro spektaklyje, kur buvo atliktos kai kurios scenos iš „Fausto". Paganinis, nelabojo bendras, tikriausiai su malonumu klausėsi Mefistofelio dialektinio monologo ir stebėjo, kaip savo kerais velnias apraizgo daktarą

Faustą. Kai kurie teatre sėdėję rašytojai netgi tvirtino, kad smuikininką palaikę dramos personažu (galima įsivaizduoti, kuriuo!), išėjusiu iš už kulisų.

Frankfurte maestro jautėsi ypač gerai: rado ne tik butą pagal savo skonį, bet ir malonią namų šeimininkę, kuria taip pasitikėjo, kad, išvykdamas koncertuoti, jai palikdavo mažąjį Akilę. Tai buvo negirdėtas daiktas, nes baisiai įtarus Nikolas iki šiol niekam nepatikėdavo brangiausiojo sūnelio.

Koncertai turėjo nepaprastą pasisekimą, ir maestro piniginė gerokai pastorėjo. Spauda irgi išsijuosusi gyrė smuikininką, ne mažiau kaip Vienos ir Berlyno laikraščiai. Dešimtmetis smuikininkas Anri Vjetanas, tuo metu viešėjęs Frankfurte, klausėsi Paganinio ir visam gyvenimui įsiminė „magnetines grandines", kuriomis burtininkas laikė sukaustęs publiką.

Konestabilė rašė, kad būtent Frankfurte „kažkas bandė sužinoti, ar jis nemūvi užkeikto žiedo, kuris grojant duodąs jo pirštams magišką impulsą — panašiai manė ir neapoliečiai, klausydamiesi Mocarto!.."

Rugsėjo 11-ąją, per paskutinį koncertą, nuo ovacijų, rodės, plyš ausų būgneliai. Salė plojo ir šaukė, griaudė varinės dūdos, dundėjo timpanai. Sujaudintas Paganinis per spaudą atsidėkojo Frankfurto piliečiams šiais žodžiais:

„Menininkas labiausiai trokšta, kad žiūrovai jį sutiktų kuo šilčiau, su kuo didesniu entuziazmu; tada jis žino, kad jo pastangos nebuvo tuščios. Šį malonų jausmą patyriau Frankfurte, kurio šaunieji gyventojai nepašykštėjo man pagyrimų per visus šešis koncertus".

Frankfurte Paganiniu labai susidomėjo dirigentas Karlas Gūras, kuris įdėmiai klausėsi genujiečio koncertų ir vėliau parašė įdomų straipsnį apie jo meną.

Iš Frankfurto smuikininkas išvyko į Darmštatą, Maincą ir Manheimą, kur griežė su didžiausiu pasisekimu. Po to atsidūrė Leipcige ir nusprendė suvesti senas sąskaitas su publika versdamas ją ploti tol, kol įskaus delnai. Kaip matysime, jam tai pavyko.

Spalio pradžioje atvažiavęs į Leipcigą, Paganinis susi-

pažino su Frydrichu Šiucu, kuris po metų išleido nedidelę knygutę, pavadintą „Kavalieriaus Paganinio gyvenimas, būdas ir menas"; joje ypač apstu žinių apie smuikininko veiklą per jo dviejų savaičių viešnagę Leipcige. Šiucas rašo, kad impresarijus Remis, palaikomas teatro intendanto, dvaro maršalo barono fon Liutichau, sudarė su smuikininku sutartį trims koncertams, numatytiems surengti spalio 5-ąją, 9-ąją ir 12-ąją; bilietų kainos buvo nustatytos trigubos, o pajamos turėjo tekti vienam Paganiniui, nes salę ir orkestrą jis gavo nemokamai. Pasisekimo smuikininkas susilaukė, kaip visada, neregėto, o spauda lyg susitarusi giedojo jam himnus.

Ir čia vienas itin lakios vaizduotės žurnalistas sukurpė sieros garais atsiduodantį straipsnį, kuriame išdėstytus tauškalus galima pateisinti nebent tuo, kad Leipcigas nuo seno garsėjo Mefistofelio išdaigomis Auerbacho vyno rūsyje. Žurnalistas pasakojo, kad viešbutyje *Hôtel de Pologne* jis sutikęs nepaprasto grožio moterį; liūdesio apniauktame jos veide spindėjo žydros kaip dangus akys, o lūpose žaidė vos pastebima švelni šypsena. Vyras šia dama susidomėjo ir ėmė visur jos ieškoti. Vakare, kai turėjo įvykti priešpaskutinis Paganinio koncertas, jis nuėjo į teatrą, tikėdamasis ją ten rasti. Iš tiesų, smuikininkui virkdant ketvirtą stygą, žurnalistas pajuto už nugaros kažkieno kvėpavimą. Jis atsigręžė ir išvydo savo nepažįstamąją. Moteris buvo labai išblyškusi, sėdėjo nė nekrustelėdama, o jos skruostais ritosi ašaros. Žurnalistas nesusivaldęs tyliai šūktelėjo. Paganinis, kuris stovėjo visai arti, atsisuko, pažvelgė į jo pusę ir keistai nusišypsojo. Bet ne damai ir ne žurnalistui. Šalia paslaptingosios gražuolės ložėje sėdėjo dar vienas žmogus, susisupęs apsiaustu. Smuikininkas, be abejo, jį pažino... Kai, sugriaudėjus plojimams, tasai žmogus paėmė damą už rankos ir išsivedė iš salės, žurnalistą net šiurpas supurtė. Tačiau jis nuėjo jiems iš paskos. Prie teatro durų stovėjo karieta, pakinkyta pora juodų kaip anglis arklių. Nepažįstamieji sėdo į ją, ir žirgai nulėkė, garsiai žvengdami ir svaidydami iš paklaikusių akių liepsnas. Žurnalistas lyg nesavas grįžo į salę ir išklausė antrą koncerto dalį. Po koncerto jis išsmuko pro tas pačias duris, pro kurias buvo išėjusi paslaptin-

goji porelė, ir jam net „kraujas gyslose sustingo: ten, kur prieš valandą jis matė karietą, vietos buvo taip mažai, kad jokia karieta negalėjo išsitekti!"

Leipcigo *Musikalische Zeitung* 1829 metų keturiasdešimt antrame numeryje išspausdintas straipsnis yra tikras kontrastas šiems prasimanymams:

„Mūsų nuomone, Paganinio išvaizda nei baisi, nei atstumianti, o veikiau patraukli. Jis iš tikrųjų išblyškęs ir atrodo kaip ligonis, bet nepaniuręs. Smuikininko veidas truputį apsiniaukia tik tada, kai jis nėra susijaudinęs. Jo akys labai malonios. Kalba gyvai, nors santūriai, kaip tikras vyras. Mandagus, paslaugus, bet per daug neima į galvą, kokį pats daro įspūdį. Maestro elgiasi laisvai, kukliai, tačiau suprasdamas savo vertę, kaip ir dera jo padėties žmogui...

Prieš grodamas kiekvieną kūrinį, jis tarsi daro pauzę, kad susikauptų, ir tik po to, brūkštelėjęs stryku per stygas, parodo, ką gali; maestro — ne burtininkas ir, žinoma, ne šarlatanas, o absoliutus savo instrumento valdovas".

Leipcige pas Paganinį atėjo deputacija iš Magdeburgo ir paprašė atvykti į jų miestą. Jis sutiko ir nuo spalio 17-osios iki 24-osios surengė ten tris koncertus. Per antrą koncertą užėjo labai smarki audra, ir žurnalistams tai buvo puiki dingstis kurti fantastiškus prasimanymus. Spalio 20-ąją Paganinis griežė Halberštate, paskui grįžo į Magdeburgą, o 26-ąją smuikavo Desau publikai; jo pasiklausyti atėjo pats hercogas su šeima. Leipcigo laikraštis *Komet* rašė:

„Prieš mus, apsivilkęs senamadišku kostiumu, išmetęs priekin per kelį sulenktą dešinę koją, pakėlęs virš galvos stryką, stovi aukštas liesas žmogus. Pernelyg platūs drabužiai dengia vien kaulus ir sielą. Raumenų yra lygiai tiek, kiek reikia, kad nesugriūtų leisgyvis kūnas, kuriame virte verda nežabotos aistros. Ilgų juodų plaukų, garbanotų žandenų fone boluoja pailgas blyškus ramus veidas. Jo bruožų rimtis nepaprastai kontrastuoja su rudų akių žvitrumu. Iškili aukšta kakta rodo esant taurią prigimtį ir jautrumą, ereliška nosis — drąsą, o kietai su-

čiauptos lūpos — gudrumą, užsispyrimą ir polinkį pašiepti. Kartais šaltą, rimtą jo veidą apniaukia liūdesys, kartais jis būna tragikomiškas, galima sakyti, geraširdis ir šėtoniškas tuo pat metu. Dailūs jo, tikro genijaus, bruožai ir graži galva iš pirmo žvilgsnio kelia didelę simpatiją".

Toliau buvo Veimaras; ten Paganinis, kuriam kelionės ir sėkmė, matyt, suteikė jėgų („Minios plojimai jam buvo kaip gyvybės dvelksmas",— rašo Džefris Pulveris), griežė spalio 30 dieną sausakimšame dvaro teatre, pritariant Humelio diriguojamam orkestrui.

Koncerte dalyvavo Gėtė ir štai ką apie jį rašė:

„Vakar vakare klausiausi Paganinio. Ką galiu pasakyti apie šį liepsnos ir žaibų stulpą? Tik tiek, kad nepatyriau malonumo, žodžiu, to, kas mano sąmonėje glūdi tarp jausmo ir proto... Švystelėjo kažkas tarsi meteoras, kad nė susivokti nespėjau".

O Celteris savo ruožtu poetui prisipažino:

„Jis man iš karto priminė Mozę, rodantį triukus Egipto faraonui; net oda pašiurpo klausantis!"

Kitus du mėnesius Paganinio veikla buvo itin aktyvi. Nuo lapkričio 2-osios iki gruodžio 18-osios jis beveik kasdien griežė Erfurte, Gotoje, Rudolštate, Koburge, Bamberge, Rėgensburge, Niurnberge, Braunšveige, Miunchene, Tegernzė miestelyje, Augsburge, Štutgarte, Karlsrūhėje, Frankfurte prie Maino.

Nors be atvangos koncertavo ir važinėjo iš miesto į miestą, Paganinis rasdavo laiko ir kūrybai. Šiuo laikotarpiu parašė variacijas „Venecijos karnavalas", koncertus *d-moll* ir *f-moll*, Sonatą su variacijomis ketvirtai stygai. 1829 metų gruodžio 12 dienos laiške Džermiui iš Karlsrūhės jis sako:

„Variacijos nuostabios venecijiečių dainelės *Mamma, mamma cara* („O mama, o brangioji mama") tema yra geriausia, ką esu sukūręs. Negaliu tau nė apsakyti".

Kitame, vasario mėnesio, laiške Džermiui iš Frankfurto prie Maino rašo:

„Baigiau Koncertą *d-moll* ir pradėjau dar vieną — *f-moll*; tai bus mėgstamiausias mano kūrinys, bet neturiu kada jo baigti, nes reikia instrumentuoti kitą; teks jį pasiimti į Paryžių, kur vyksiu ateinančio mėnesio pradžioje. Parašiau ir Sonatą su variacijomis ketvirtai stygai — ją taip pat reikia instrumentuoti".

Antras laiškas parašytas poilsio valandėlę, tačiau, be abejonės, Paganinio minimi kūriniai sukurti anksčiau; kompozitorių vėl bus paveikusi visur jį lydinti sėkmė.

Matėme, kad Paganinis neaplenkdavo net mažų miestelių. Labai mėgstanti muziką Vokietijos publika visur plūste plūsdavo į jo koncertus. Dideliuose miestuose, kad patenkintų visus, kurie nori jo pasiklausyti, smuikininkas surengdavo du ar net kelis koncertus. Pavyzdžiui, Niurnberge, kur jis buvo pramintas „naujuoju Orfėju" ir kur, nors šlapdraba drėbė, abu jo koncertai sutraukė begalę žmonių; taip buvo ir Miunchene — ten jis surengė tris akademijas ir grojo dvare.

„Per tris koncertus Miuncheno teatre,— rašė jis Džermiui gruodžio 12 dieną laiško iš Karlsrūhės prieraše,— mane apvainikavo laurų vainiku; griežiau ir Tegernzė miestelyje, našlaujančios karalienės rezidencijoje; valdovė su mieliausiomis princesėmis man buvo nepaprastai maloni".

Dar prieš tai jam laiške gyrėsi:

„Mano muzika daro tokį įspūdį, kad veda iš proto aukščiausius asmenis, kilmingiausias damas. Negaliu pakartoti, ką man perdavė karalienė per savo asmeninį patikėtinį".

Tikriausiai čia minima karalienė buvo Frederika Vilhelmina Karolina fon Baden, Bavarijos karaliaus Maksimiliano Juozapo našlė. Ji pasikvietė smuikininką į savo pilį, prabangią Bavarijos karalių rezidenciją. Maestro atvažiavo į pilį tarp antro ir trečio koncerto mieste. Jam griežiant, lauke pasigirdo tylūs balsai, tapsėjimas. Karalienės pasiųstas žmogus pažiūrėti pranešė, kad ten stovi daugiau kaip šimtas kaimiečių, kurie, sužinoję apie Paganinio koncertą, atėjo čionai jo pasiklausyti. Žmonės prašė

valdovę palikti duris atviras, kad jie galėtų girdėti dieviškus garsus, sklindančius iš smuiko. Geroji karalienė įsakė suleisti kaimiečius į salę. Pasijutę laimingi, jie sugužėjo vidun ir ramiu, santūriu elgesiu parodė esą verti valdovės jiems suteiktos malonės.

Apie karalienės jausmus Paganiniui galime tik numanyti iš nekuklios pastabėlės jo laiške Džermiui. Bet įdomiausia štai kas — nuo to laiko Bavarijos mokyklose buvo įvestas privalomas muzikos mokymas; taigi smuikininko viešnagė Miunchene paliko gražų pėdsaką.

Išvykęs iš Miuncheno, Paganinis lapkričio 28-ąją ir 30-ąją griežė Augsburge; ten laikraščiai su pasitenkinimu rašė, kad smuikininkas išplatino daug bilietų veltui; taigi „čia niekas negalėjo jo apkaltinti šykštumu".

Paganiniui keliaujant iš Augsburgo į Štutgartą, atsitiko nemalonus įvykis, sukrėtęs jo nervų sistemą, kurią nesibaigiančios kelionės ir įtemptas darbas buvo labai nualinę. Šaltą tamsią gruodžio naktį kelyje apsivertė maestro karieta, ir kai jis galų gale pasiekė Švabijos sostinę, buvo kone ligonis. Smuikininkas norėjo koncertą atidėti, bet nusprendė groti. Jis jautėsi blogai ir tikriausiai todėl publikai nepadarė reikiamo įspūdžio. Gruodžio 5-ąją, pagerėjus sveikatai, jis griežė Viurtembergo karaliui bei jo dvariškiams. Tik gruodžio 7-ąją, per trečią koncertą, atsirevanšavo ir sužavėjo ne vien publiką, bet ir spaudos atstovus. Po penkių dienų Štutgarto laikraštis *Morgenblatt*, išvardijęs garsiausius smuikininkus virtuozus, padarė išvadą:

„Smuiko muzikoje su Paganiniu prasidėjo visiškai nauja epocha".

Traukdamas į šiaurę, smuikininkas porą dienų pabuvo Karlsrūhėje, kur surengė koncertą ir gavo, kaip rašė Džermiui, „jo didenybės erchercogo garantuotus šimtą penkiasdešimt aukso luidorų". Tada nukako į Manheimą ir pagaliau grįžo į Frankfurtą, baisiai išvargęs, bet laimingas, kad gali vėl apkabinti sūnelį. Maestro džiaugsmas buvo toks didelis, kad jis pajėgė gruodžio 18 dieną griežti koncertų draugijoje *Museum*, kuri jį išrinko garbės nariu. Smuikininkui tai suteikė didžiulį malonumą.

Taip baigėsi pirmieji Paganinio metai Vokietijoje.

Septynioliktas skyrius

ANTRIEJI METAI VOKIETIJOJE

Klausydamos mano muzikos, moterys negali sulaikyti ašarų.

Paganinis—Džermiui, 1830 m. rugpjūčio 30 d.

Gruodžio 12 dienos laiške Džermiui iš Karlsrūhės Paganinis rašė ketinąs greitai palikti Vokietiją. Jis rengėsi per Nyderlandus keliauti į Paryžių, o pavasarį aplankyti Londoną. Bet šiuos planus teko atidėti. 1830 metų pavasarį ir vasarą įsiplieskė revoliucinis sąjūdis prieš Karolį X; taigi atmosfera koncertinei veiklai buvo nelabai palanki. Laimė, priverstinė viešnagė Frankfurte Paganiniui nenusibodo: miestas jam patiko, nestigo abiejų lyčių gerbėjų. Beje, kai kurios buvo tokios jaunos ir gražios, kad smuikininkas gana dažnai neatsispirdavo jų pagundoms. Ir, žinoma, apie savo meilės nuotykius pasipasakodavo Džermiui. Rugpjūčio 30-ąją jis rašė, kad piršosi „angeliško grožio mergaitei", ir pridūrė:

„Tai pasiturinčio pirklio duktė. Tačiau, turėdamas galvoje, kad ji per daug jauna ir graži, be to, nemėgsta, tikriau sakant, nesupranta muzikos, bijau, kad merginos jausmas nenuoširdus; todėl greičiausiai šio sumanymo atsisakysiu".

Antra vertus, horizonte pasirodė kita, dar žavingesnė garbintoja.

„... šiai neseniai ištekėjusiai už barono gražuolei dvidešimt metų; ji — garsaus, galima sakyti, garsiausio Vokietijos juristo pono Fojerbacho, Ansbacho miesto burmistro, daugelio ordinų kavalieriaus, asmeninio Bavarijos karaliaus patarėjo duktė".

Dvidešimtmetė baronienė vadinosi Elena ir be galo mėgo muziką, ne taip kaip pirklio duktė. Ji buvo daili, puikiai išauklėta, turėjo gražų, įtaigų balsą.

„Ji išmano geografiją kaip aš smuiką,— pasakojo maestro Džermiui.— Prieš trejus metus ištekėjo už baro-

no, bet ne iš meilės, labai mėgsta muziką ir neblogai dainuoja; atvyko manęs pasiklausyti iš Niurnbergo ir paprašė vyrą ją vestis ir į antrą koncertą. Apkvaitusi nuo muzikos, ji su manim susipažino ir taip įsimylėjo mane, kad vietos negali rasti ir tikriausiai pasidarys galą, jeigu jos nepaguosiu".

Paganinį visa tai labai jaudino; jis vėl ėmė planus kurti ir, kaip visada, dvejoti.

„Ji pasiryžusi mesti šeimą ir gyventi su manim,— rašė maestro Džermiui, neslėpdamas pasitenkinimo,— bet kadangi jos tėvas — žinomas Vokietijoje žmogus ir asmeninis jo didenybės patarėjas, aš turiu šios laimės atsisakyti dėl religijos ir savo garbės".

Tačiau gražioji Elena nė nemanė trauktis ir toliau kaitino neryžtingajam smuikininkui kraują aistringais laiškais. Netrukus vieną tokį laišką perskaitysime ir mes, nes Paganinis neištvėręs perrašė jį ištikimajam Džermiui. Kad jaunos damos ir jaunutės freilinos dėl jo ėjo iš galvos, tai labai glostė maestro savimeilę. Bet jis puikiai suprato, kokia šio žavėjimosi dalis tenka jam kaip vyriškiui ir kokia — kaip pasaulinio garso virtuozui. Draugui, kuriam viską prisipažindavo, rašė:

„Iš tiesų, klausydamos mano muzikos, moterys negali sulaikyti ašarų. Bet aš nebejaunas ir nebegražus; net labai bjaurus pasidariau".

Tačiau veidrodis negailestingai įspėjo — būk atsargus: vokiečių moterų karštis gali greitai ataušti... O kas tada? Verčiau kol kas susilaikyti ir palaukti, ką patars Džermis... Tuo tarpu mielame, svetingame Frankfurte pramogų netrūksta.

„Rytoj būtinai turiu eiti į balių pas jo šviesybę Austrijos ministrą ir tikiuosi šokti valsą su žaviausia dama. Šios gražuolės labai romantiškos".

Po keturių dienų jis vėl rašo:

„Šiandien 15-oji; žinai, baliuje buvau, bet nešokau; tačiau būtinai šoksiu per pokylį pas Rusijos ministrą ateinantį pirmadienį.

Trečiadienį, 24-ąją, koncertuosiu teatre, nes visos damos taip nori dar sykį manęs pasiklausyti, kad tiesiog iš proto kraustosi..."

Paganinis šoka! Iš tiesų sunku įsivaizduoti smuikininką kojas kilnojant... Bet dėl romantiškų Frankfurto gražuolių verta truputį pasistengti...

Koncertas, kurį jis, damų prašomas, surengė, kaip visada turėjo didžiulį pasisekimą; po to, iki balandžio pabaigos, maestro ne kartą griežė Frankfurto publikai. Iš smuikininko užrašų knygutės aišku, kur ir kada jis koncertavo 1830 metų pavasarį: gegužės 12-ąją grojo Koblence, 14-ąją — Bonoje, 16-ąją — Kelne, 19-ąją — Diuseldorfe, 20-ąją ir 22-ąją — Elberfelde, 25-ąją — Kaselyje, 28-ąją — Getingene, 30-ąją — vėl Kaselyje; birželio 3-iąją, 5-ąją ir 6-ąją — Hanoveryje, 8-ąją — Celėje, 12-ąją, 16-ąją ir 19-ąją — Hamburge, 25-ąją ir 28-ąją — Bremene. Kaip matome, Paganinis netinginiauja. Tačiau jis nesidžiaugia, skundžiasi Džermiui, kad 1830 metais per mažai dirbęs. Tikriausiai tokia karštligiška koncertinė veikla jam tapo būtinybe: kažkokia jėga be paliovos jį stūmė pirmyn, kiekviena tuščiai praleista diena ar didesnis tarpas tarp koncertų nepaprastai slėgė.

Į Kaselį Paganinis atvyko Šporo kviečiamas, bet buvo nelabai patenkintas tuo, kaip publika sutiko pirmą koncertą, ir nedelsdamas Šporui apie tai rašė:

„Vakarykščio koncerto pajamos nesudarė nė pusės tų pusantro tūkstančio talerių, kurie man buvo garantuoti atsiųstame į Frankfurtą kvietime. Todėl prašau mane atleisti nuo antro koncerto, paskirto ateinantį sekmadienį, nes čia, matyt, nelabai domimasi užsienio artistais. Būtų be galo malonu griežti Jo Didenybei, jeigu jis panorėtų man suteikti tokią garbę, ir aš visada jums būsiu dėkingas, kad mane pakvietėte į Kaselį".

Tai buvo, Kodinjolos žodžiais tariant, „pinigų kaulijimas *à la Paganini*. 30 dieną, kaip smuikininkas norėjo, įvyko antras koncertas, ir Šporas maestro už tai atsikeršijo, autobiografijoje pripasakodamas apie jį negražių dalykų. Bet ir apie kitus muzikus rašydamas jis pasirodė

esąs didelis trumparegis (pavyzdžiui, Bethoveno IX simfoniją laikė blogesne už kitas aštuonias, o paskutinių metų kompozitoriaus kūriniai buvę, anot jo, tiesiog „baisūs ir visai be skonio!"); taigi nereikia kreipti dėmesio į jo žodžius.

Visai kitokį įspūdį Paganinis padarė Heinei, kuris jo klausėsi Hamburge. Duodame žodį poetui:

„Esu įsitikinęs, kad tik vienas žmogus teisingai nupiešė Paganinio portretą — kurčias dailininkas Lyzeris, kuris, apimtas įkvėpimo, keliais pieštuko brūkštelėjimais taip gerai perteikė smuikininko bruožus, jog, žiūrint į piešinį, ima ir baimė, ir juokas. „Mano ranką vedžiojo velnias",— sakė man kurčiasis dailininkas paslaptingai kikendamas ir pašaipiai linkčiodamas galvą — jis visada taip darydavo, kalbėdamas apie genialius savo šaržus. Šis dailininkas buvo labai įdomus tipas: nors kurčias, jis labai mėgo muziką ir, sako, sėdėdamas netoli orkestro, suprasdavo ją iš muzikantų veidų, o iš jų pirštų spręsdavo apie atlikimo kokybę; jis net rašydavo kritinius straipsnius apie koncertus į vieną labai rimtą Hamburgo laikraštį. Tarp kitko, nereikia stebėtis. Muzikantų pirštų judesiai — tai regimi ženklai, ir juose kurčiasis dailininkas sugebėjo matyti garsus. Juk kai kuriems žmonėms garsai — irgi tik ženklai: juos girdėdami, jie mato spalvas ir formas.

„Iš tiesų pats velnias vedžiojo mano ranką,— įtikinėjo mane kurčiasis dailininkas, kai stovėjome prie Alsterio paviljono, kur ketinome netrukus klausytis pirmo Paganinio koncerto.— Taip, dranguži, teisybę žmonės šneka: jis pardavė velniui sielą, kad taptų geriausiu pasaulio smuikininku ir uždirbtų milijonus, o svarbiausia — kad pabėgtų iš prakeiktos katorgos, kur kankinosi daug metų... Matai, bičiuli, būdamas kapelmeisteriu Lukoje, įsimylėjo teatro primadoną, o kai ta su kažkokiu kunigėliu jį apgavo, iš pavydo, kaip Italijoj įprasta, neištikimą mylimąją nudūrė, dėl to pateko Genujoje į katorgą. Ten, jau sakiau, parsidavė velniui, jo padedamas, ištrūko laisvėn, tapo geriausiu pasaulio smuikininku ir šįvakar iš mūsų išlups po du talerius... Žiūrėkit, žiūrėkit! Štai ir jis pats eina ta alėja, lydimas dviveidžio savo tarno!"

Iš tikrųjų prie mūsų artinosi patsai Paganinis. Vilkėjo tamsiai pilku apsiaustu, siekiančiu kulkšnis, todėl atrodė

labai aukštas. Ilgos nešukuotų juodų plaukų garbanos krito jam ant pečių abipus blyškaus, numirėliško veido, kuriame kančia ir genialumas buvo įspaudę neišdildomą žymę. Greta šokčiodamas ėjo linksmas, juokingas storulis rausvo, bet surukusio it pergamentas veido, apsitempęs šviesiai pilku švarku, kuriame blykčiojo plieninės sagos; sveikindamasis ar atsakinėdamas į pasveikinimus, jis vergiškai nuolankiai lankstėsi į visas puses ir susirūpinęs iš padilbų baugiai žvilgčiojo į niūrią, susimąsčiusią žmogystą, rimtai žingsniuojančią šalia jo. Kurčiasis dailininkas atkreipė mano dėmesį į platų ritmingą Paganinio žingsnį. „Ar jums neatrodo,— tarė jis,— kad genujietis eina lyg sukaustytas geležiniais pančiais? Katorgoje įprato taip vaikščioti ir nebegali atprasti. Žiūrėkite, žiūrėkite, su kokia panieka bei ironija jis žvilgčioja į savo palydovą, kai šis jam duoda banalius klausimus; tačiau be jo apsieiti negali: juk tai pats šėtonas, su kuriuo smuikininką saisto krauju pasirašyta sutartis. Neišmanėliai iš tiesų tiki, kad jo bendrakeleivis — komedijų rašytojas ir anekdotų rinkėjas Haris iš Hanoverio; girdi, maestro jį pasisamdęs tvarkyti pajamų. Žmonės nežino, kad nelabasis paėmė tik pono Georgo Hario kūną, o nelaiminga vargšo žmogelio siela tol bus užrakinta kartu su visokiu šlamštu skrynioje Hanovery, kol velnias ims lydėti savo šeimininką įgavęs kitokį, gražesnį pavidalą, pavyzdžiui, juodo pudelio..."

Ponas Georgas Haris, kurį dailininkas Lyzeris palaikė velniu, buvo Paganinio sekretorius; prieš tai jis tarnavo Hanoverio dvaro pasiuntinybėje. Vokietijoje smuikininkas taip dažnai koncertuodavo, kad jam būtinai reikėjo pagalbininko. Iš pradžių, pirmaisiais 1829 metų mėnesiais, jo reikalus tvarkė bičiulis Rebicas. Jam išvykus — dėl to labai apgailestavo ne tik Paganinis, bet ir daug damų bei freilinų,— maestro pasikvietė sekretoriauti tokį Kuriolį[68], atsargos jaunesnįjį leitenantą ir teatro impresari-

---

[68] 1830 metų rugpjūčio 30 dienos laiške Paganinis Džermiui rašo: „Rebicas! Negaliu jo užmiršti, Akilė irgi tik apie jį kalba. Mane palikęs, Rebicas prarado gražiausias savo gyvenimo akimirkas. Vokietijos gražuolės, kurios man ant kaklo kariasi, jam būtų suteikusios daug saldžių valandėlių. Berlyne, Varšuvoje, visur panelės mane klausinėja, kur jis dingo".

jų, bet šiuo ponu nepasitikėjo [69] ir greit jo atsikratė. Haris su Paganiniu išbuvo kelis mėnesius [70] ir 1830 metais parašė apie jį nedidelę knygutę „Paganinis kelionės karietoje ir savo kambary", kurioje pasakojo apie Nikolo įpročius asmeniniame gyvenime.

Tasai trenktas Heinės bičiulis, kurčiasis dailininkas, paliko keletą nepaprastai išraiškingų Paganinio eskizų. Jis lyg apsėstas sekiojo paskui smuikininką ir piešė jį apsivilkusį fraku, nuogą, be odos, vaizdavo kaip giltinę, bet visuomet su smuiku rankoje. Keistos jo ilgų pirštų linijos, skrybėlė, gerbėjos, nusilenkimai klausytojams, vaistų buteliukai, pašaipi šypsena buvo puikus siužetas Lyzerio piešiniams. Kas be ko, visi jie truputį atsiduoda pragaru.

Heinei neužteko matyti vien Paganinio atvaizdus ir net jį gyvą — jis norėjo pasiklausyti jo griežimo. Per koncertą poetas sėdėjo šalia seno kailių pirklio ir vėliau taip aprašė smuikininką, kuris lempų šviesoje jam padarė nepalyginti didesnį įspūdį negu dieną:

„Pagaliau scenoje pasirodė tamsi, lyg iš paties pragaro išėjusi figūra. Tai buvo Paganinis juodais iškilmių drabužiais: juodas frakas, juoda klaikiai sukirpta liemenė — turbūt to reikalavo požemių pasaulio dvaro etiketas. Juodos kelnės baugiai kadaravo ant plonų kojų. Maestro rankos atrodė dar ilgesnės, kai jis, vienoje laikydamas smuiką, o kitoje — žemyn nuleistą stryką, kurio galas beveik lietė grindis, lankstėsi publikai. Jo judesiai buvo kampuoti tarsi medinuko ir sykiu miklūs lyg kokio žvėries, todėl jam linkčiojant publiką ėmė juokas; bet šio žmogaus veide, kuris rampos šviesoje atrodė dar blyškesnis, atsispindėjo toks liūdesys, toks nusižeminimas, kad juoką užgniaužsaid neapsakomas gailestis. Iš ko jis išmoko taip lankstytis — iš automato ar iš šuns? O ką reiškė tasai maldaujamas žvilgsnis? Taip žiūrėti gali tik ligonis, stovįs ant mirties slenksčio, arba kandžią pašaipą slepiąs gudrus šykštuolis. Galų gale kas jis? Gyvas

---

[69] 1830 metų vasario 15 dienos laiške yra toks sakinys: „Į Paryžių mane ketina lydėti toksai Kuriolis, su kuriuo gastroliuoju Vokietijoje; bet šiuo ponu nepasitikiu, todėl norėčiau jo atsikratyti".

[70] Su Hariu iš Hanoverio Paganinis susipažino birželio pradžioje.

žmogus, kuris it sužeistas gladiatorius stengiasi meno arenoje pralinksminti publiką paskutinėmis konvulsijomis? O gal pakilęs iš karsto numirėlis, vampyras su smuiku rankoje, noręs iščiulpti jeigu ne kraują iš širdžių, tai bent pinigus iš kišenių? Tiek klausimų knibždėjo mūsų galvose, kol Paganinis be paliovos lankstėsi į visas puses. Bet šios mintys beregint dingo, vos tik nuostabusis maestro prisidėjo prie smakro smuiką ir ėmė griežti".

Salėje įsiviešpatavo kapų tyla: virpėdami iš nekantrumo, klausytojai smuikininką ryte rijo akimis. Kailių pirklys išsitraukė iš ausų nešvarius vatos kamščius, „kad geriau girdėtų brangią muziką, kainavusią net du talerius". Poetas klausėsi savaip: sulig kiekvienu stryko brūkštelėjimu jam prieš akis tarsi kaleidoskope kaitaliojosi nepaprastai ryškūs garsiniai vaizdai — žmonės, peizažai, įvykiai, fantastiniai reginiai.

Muzikantui brūkštelėjus per stygas stryku, scena pavirto šviesiu, jaukiu rokoko stiliaus kambariu: veidrodžiai, veidrodėliai, paauksuoti amūriukai, kiniškas porcelianas, girliandos, nėriniai, vualiai, kaspinėliai, blizgučiai, netikri perlai — tipiška primadonos svetainė. Smuikininkas irgi pavirto rausvažandžiu, garbanotu dabita trumpomis violetinio atlaso kelnaitėmis; švytintis iš laimės, jis grojo žavingai riestanosei panelei su šelmiškais apgamėliais ir pudruotu peruku, ant plonyčio it širšės liemens segintiai pūstą sijoną. Rankoje ji laikė ritinį popieriaus, siūbavo į taktą ir judino rausvas lūpytes tarsi dainuodama. Bet jos balso nebuvo girdėti, tik iš jaunojo Paganinio smuiko garsų galėjai atspėti, ką ji dainuoja ir ką jis pats jaučia. „O, tik lakštingala vakaro sutemose gali suokti tokias melodijas, kai spurdančioje jos širdelėje rožių kvapas pažadina svaigų pavasarinį ilgesį! Ak, kaip buvo saldu klausytis tų palaimingų garsų, kurie lyg drugeliai plazdėjo, bučiavosi, tolo vienas nuo kito, vėl juokdamiesi apsikabindavo ir susilieję nykdavo, kvaisdami iš laimės..."

Staiga Paganinis puola ant kelių prieš savo mylimąją... Kas tai? Ko jis taip nustebo? Kurčiojo dailininko pasakojimas atgyja poeto mintyse, ir jis tariasi matąs po lova pasislėpusį kunigėlį... Išblyškęs kaip drobė genujietis

čiumpa varžovą, muša, spardo, išmeta pro duris, paskui išsitraukia durklą ir nusmeigia neištikimą gražuolę...

Smuikininkui baigus pirmą koncerto dalį, per salę nuūžė plojimų audra. Paganinis lankstėsi vos ne iki žemės, o jo veide, akyse atsispindėjo nuolankumas ir sielvartas tarsi maldaujančio atleisti didžiausio nusidėjėlio.

— Nuostabu! — sušuko kailių pirklys, krapštydamasis ausis.— Vien šis dalykas vertas dviejų talerių!

Kai Paganinis vėl pradėjo griežti, poeto akis aptraukė migla. Maestro figūra skendėjo šešėlyje, iš kurio gailiai aidėjo graudi muzika. Tik retkarčiais palubėje kabanti lemputė apšviesdavo smuikininką blyškia šviesa. Jis vilkėjo marškinius geltonais ir raudonais dryžiais, o jo kojos buvo sukaustytos sunkia grandine. Kaip matome, kurčiojo dailininko kalbos vis dar veikė Heinės vaizduotę... Dabar jis regėjo smuikininkui už nugaros pašaipiai išsiviepusią žmogystą seno ožio veidu; ji ilga plaukuota ranka vedžiojo Paganinio stryką... O muzika priminė šiurpulingą puolusių angelų giesmę, joje vis nuskambėdavo sarkastiškas ožiasnukio juokas... Smuikas verkė, raudojo, dūsavo — tokių kraupių garsų šioje žemėje niekas dar nebuvo girdėjęs ir niekas negirdės, nebent Juozapato slėnyje, kai sugaus paskutinio teismo trimitai ir nuogi numirėliai išlįs iš kapų, laukdami savo likimo... Ūmai iškankintas muzikantas taip smarkiai patraukė stryką per stygas, kad grandinės subyrėjo ir baisusis jo padėjėjas dingo...

— Kaip gaila! Nutrūko styga! — sušuko kailių pirklys.

Ar tikrai nutrūko styga? Poetas to negalėjo pasakyti. Bet muzika staiga pasikeitė, ir jis dabar vos atpažino smuikininką, kuris, apsivilkęs juoda vienuolio sutana, persijuosęs virve, basas stovėjo ant stūksančios jūroje uolos ir griežė, įsmeigęs į tolį paklaikusias akis, vos įžiūrimas po ant kaktos užsmauktu gobtuvu. Saulė jau buvo nusileidusi, ir saulėlydžio gaisai raudonai nudažė plačias bangas iki pat horizonto. Kuo labiau raudo vanduo, tuo blausesnis darėsi dangus... Rodės, kraujo jūra banguoja po blyškiu tarsi lavonas dangaus skliautu, kuriame mirgėjo juodos it anglys žvaigždės.

Retkarčiais, kai iš plačios sutanos rankovės vienuolis iškišdavo pliką prakaulią ranką ir imdavo mosuoti ore stryku — tada jis būdavo panašus į raganių, stebuklinga lazdele valdantį gamtos stichijas,— iš jūros gelmių išsiverždavo šiurpus staugimas, kruvinos bangos baugiai kildavo iki pat dangaus ir krisdavo; tuomet atrodydavo, kad visas pasaulis smenga į prarają... Sutelkęs galingą savo valią, vienuolis stengėsi sudaužyti septynis antspaudus ant geležinių indų, į kuriuos Saliamonas buvo sugrūdęs nugalėtus demonus. Išmintingasis karalius sumetė indus į jūrą, ir poetas niūriuose riaumojančio smuiko akorduose tarsi girdėjo uždarytų dvasių balsus... Pagaliau, džiūgaudami, kad atgavo laisvę, išniro patys demonai. Tai buvo šlykščios pabaisos: krokodilai su šikšnosparnio sparnais, šliužai su elnių ragais, beždžionės su kriauklėmis vietoj kepurių, ruoniai su ilgomis patriarchų barzdomis, žali kupranugarių snukiai; išsproginusios šaltas akis baidyklės spoksojo į vienuolį ir artinosi prie jo, pasispirdamos ilgais plaukmenimis... Vienuolis atsmaukė gobtuvą, ir garbanoti plaukai it juodos gyvatės ėmė raitytis aplink galvą... Reginys buvo toks klaikus, jog poetas užsikimšo ausis ir užsimerkė, kad neišprotėtų...

Muzikai nutilus ir dingus kerams, plepusis kailių pirklys tarė:

— Štai kaip griežiama ketvirta styga... Aš irgi smuikuoju ir žinau, ką reiškia valdyti šį instrumentą!

Laimė, kad pertrauka greit baigėsi, nes muzikalusis kailių pirklys dar būtų postringavęs apie meną.

Paganinis grįžo į sceną, lyg niekur nieko įrėmė į pasmakrę smuiką ir, brūkštelėjęs stryku per stygas, vėl ėmė kerėti poetą. Dabar smuikas gaudė ramiai, didingai lyg vargonai katedroje, ir erdvė aplinkui ėmė plėstis, pasidarė bekraštė, neaprėpiama žvilgsniu, suvokiama vien dvasia. Šios erdvės centre sukosi akinamas rutulys, kurio viduje stovėjo milžiniškas, išdidus ir nuostabus žmogus, griežiantis smuiku. Tai buvo Paganinis. Spindintis, gražus kaip Dievas, jis savo instrumento garsais valdė pasaulius, ir nuo jo sklido neapsakoma ramybė... Aplink šį žmogų-saulę iškilmingu dangaus sferų ritmu sukosi visata... Poetui atrodė, kad jis mato begalinę virtinę piligrimų baltomis tunikomis.

Jie apstojo plačiu ratu didįjį smuikininką ir, pritariant smuikui, giedojo choralą, skambantį tarsi dangaus muzika... Tokių garsų ausys negirdi, apie juos gali svajoti vien širdis, besiilsinti prie mylimosios krūtinės...

Štai kaip vaizduotės padedamas poetas skrido dainos sparnais, *auf Flügeln des Gesanges*, anot jo paties.

Seniai praėjo tas laikas, dingo tie garsai, tos svajonės. Bet nuostabūs žodžiai, kuriuos parašyti poetą įkvėpė Paganinio muzikos burtai, bus gyvi amžinai ir bylos apie neprilygstamojo smuikininko galybę.

* * *

Žvilgtelėkime dabar į smuikininką kaip į paprastą žmogų, pažiūrėkime, koks jis kasdieniniame gyvenime. Georgas Haris mums išsaugojo daug įdomių smulkmenų, parodė maestro „kelionės karietoje ir savo kambary". Haris buvo šalia Paganinio tada, kai šis nepaprastai daug koncertavo, kai jį lydėjo neregėta sėkmė, ir padėjo jam atsiginti nuo abiejų lyčių gerbėjų, kurie, kaip visi fanatikai, neturėjo nei saiko, nei gėdos.

Jei Paganinis būtų priėmęs visus kvietimus, rašo Haris, jam būtų tekę pusryčiauti mažiausiai šešis kartus per dieną, o vakarieniauti dar dažniau. Vienoje bei Vokietijoje jį kviesdavosi ne tik garsenybės ir aristokratai, bet ir nežinomi žmonės, norį jo garbei surengti prašmatnią puotą. Tačiau nei pusryčiai, nei vakarienės Paganinio neviliojo, nes dėl sveikatos jis turėjo laikytis griežtos dietos. Antra vertus, nemėgo ilgai sėdėti už stalo ir blogai jausdavosi, jei pavalgęs nenusnūsdavo. „Tada,— rašo Konestabilė,— jis būdavo vangus visą dieną". Todėl maestro tepriimdavo kelis kvietimus. Atėjęs į svečius, Paganinis tik paragaudavo įvairių valgių ir vynų, bet dėl to jo nuotaika nesugesdavo. Pažeidęs įprastinį režimą, jis ne iš karto pasijusdavo sergąs, tačiau kitą dieną labai kentėdavo.

Svečiuose Paganinis dažniausiai būdavo nekalbus (išskyrus tuos atvejus, kai susitikdavo su artimais draugais) ir taip išsiblaškęs, kad vėliau negalėdavo atsiminti, ką val-

gęs. Jis mėgo tik itališkus patiekalus, pavyzdžiui, raviolius[71], farinatą[72], tirštą genujietišką sriubą, milanišką rizotą[73]. Tačiau per oficialius pietus šie skanumynai nebūdavo patiekiami...

Po pietų ar vakarienės Paganinis stengdavosi kuo greičiau išeiti, nepaisydamas, kad įsižeis šeimininkas. Jis nė nebandydavo slėpti, kad vaišės jam veikiau kankynė negu malonumas. Apskritai aukštuomenės salonuose maestro nuobodžiavo: tarp svetimų žmonių, smalsiai tarsi kokį žvėrį jį apžiūrinėjančių (prisiminkite Egipto pašos žirafą), jis būdavo visai kitoks nei tarp artistų ir muzikantų[74], kurie galėjo jį suprasti, buvo jam artimi. Na, o kiti žmonės Paganiniui nieko nereiškė — jie svetimi, ir jis svetimas. Maestro labai džiaugdavosi sutikęs italus: tada bent prisišnekėdavo gimtąja kalba. Niekas jo taip neerzindavo, kaip tauškalai apie muziką aukštuomenės salonuose. Kad nuo jų išsisuktų, jis prasimanydavo visokiausių dingsčių, pavyzdžiui, prašydavo atnešti ko nors išgerti; kartais mėgindavo dingti visiems iš akių, nulįsti į kokį kampą, bet dažniausiai tiesiai sakydavo, kad svečiuose norįs nuo muzikos pailsėti. Jis nepakentė mėgėjiško dainavimo ar grojimo, o jeigu klausydavosi, tai tik iš mandagumo, nusigręžęs nuo akis varginančios šviesos, abejingai žiūrėdamas į kilimų ar tapetų raštą. Galų gale atlikėjus vis tiek pagirdavo, kad neįsižeistų. Maestro gyvenime su kaupu buvo rimtos muzikos, tad mėgėjai jo visai nedomino. Nereikia jo už tai smerkti.

Kasdieniniai koncertai jį baisiai iškamuodavo. Tik nuovargiu galima paaiškinti vieną Hario pastabą, kuri visiškai nesiderina su nuostabiu Paganinio jautrumu ir kai kuriomis jo laiškų vietomis. Anot Hario, Paganinis buvo visai abejingas jį supančiam grožiui — gamtai, paminklams, pa-

---

[71] Itališki koldūnai *(Vert. past.)*

[72] Ligūrijos valgis iš pupų miltų, kepamas orkaitėje, alyva išteptame moliniame puode. *(Vert. past.)*

[73] Patiekalas iš ryžių. *(Vert. past.)*

[74] Konestabilė rašo: „Jaunuolius, kurie atnešdavo jam savo partitūras ar norėdavo sužinoti jo nuomonę apie savo balsą, dainavimo metodiką, ir smuikų meistrus bei jų savininkus, kurie klausdavo, ką jis manąs apie instrumentų kokybę, kuo teisingiausiai įvertindavo".

statams. Biografui stengiantis atkreipti į juos smuikininko dėmesį, šis tik burbtelėdavo: *Bien joli*[75], bet nė galvos nepasukdavo.

Pas smuikininko ainius Milane yra išlikusi Konestabilės rašytos garsiojo jų senolio biografijos pirmo leidimo kopija (Perudža, 1851 metai), kurios paraštės išmargintos Paganinio sūnaus Akilės pastabomis. Kai kurios vertos dėmesio. Dešimtame skyriuje Konestabilė rašo: „Kadangi aplinka, nors ir kokia graži, jam neteikė jokio malonumo, nereikia stebėtis, jog maestro mielai plepėdavo su bendrakeleiviu, jeigu jo nekamuodavo kosulys, ir kai šis parodydavo vaizdingą kraštą, gražią lygumą ar dailų pastatą, atsakydavo vien iš mandagumo: „Labai gražu!",— bet kartais nė galvos nepasukdavo"[76]. Šia vieta Akilė piktinasi: „Netiesa! Stebiuosi, kad galima spausdinti tokias kvailystes". Energingas Akilės protestas prieš šį kaltinimą abejingumu gamtos grožiui ir meno kūriniams labai reikšmingas. Juk jis sekiodavo paskui tėvą kaip šešėlis ir niekas geriau už jį smuikininko nepažinojo. Kai Paganinis mirė, Akilė buvo penkiolikametis paauglys, taigi nebe vaikas. Tarp kitko, ir pačiam Konestabilei Georgo Hario tvirtinimas atrodė neįtikimas. Jo manymu, Italijoje Paganinis tikriausiai „rodė daugiau dėmesio" gamtos grožiui, bet nereikia stebėtis, jei Vokietijoje, kur maestro visą laiką kentėjo nuo ligų ir atšiauraus klimato, jis abejingai reaguodavo į gražumą.

Argi šis nelaimingas, amžinai negaluojantis, kartais mirštgyvis žmogus, važiuojantis iš miesto į miestą, nespėjantis atsigauti po dažnų koncertų, į kuriuos įdėdavo visas savo kūno ir dvasios jėgas, argi šis žmogus dar galėjo turėti ūpo grožėtis peizažais ir paminklais?

Keliaudamas jis vežiodavosi labai kuklų bagažą: seną lagaminą, skrybėlių dėžutę, smuiko futliarą, į kurį dėdavo viršutinius drabužius ir labai plonos drobės marškinius, mat jo oda buvo baisiai jautri, ir, savaime aišku, pasiimdavo pinigus bei brangenybes. Šiuos daiktus jis visada turėdavo po ranka ir jų neišleisdavo iš akių. Prieš kelionę

---

[75] Labai gražu. (*Pranc.*)

[76] Konestabilė turi galvoje Harį ir cituoja jo žodžius.

maestro išgerdavo žolių arbatos arba puoduką šokolado, o ankstų rytą nė kąsnelio neimdavo į burną. Labiausiai jis rūpinosi smuiku, kurį laikydavo sename futliare ir taip akylai saugodavo, kad pats nešdavo iš viešbučio į karietą ar iš karietos į viešbutį ir niekam neleisdavo jo nė pirštu paliesti.

Paganinis taip bijojo šalčio, kad visada aklinai uždarydavo karietos dureles ir langus. Net esant dvidešimt dviem laipsniams šilumos sėdėdavo su kailiniais, susigūžęs kampe, užsimerkęs, snūduriuodamas. Karietai išvažiavus į lygų kelią (maestro negalėjo pakelti kratymo), jis atgydavo ir mielai plepėdavo su bendrakeleiviu apie tolimąją Italiją, švelnų jos klimatą. Ten, sakydavo, visi gimę dainuoti, skambinti gitara ant mėlynos jūros krantų. O čia, kur be kailinių neįmanoma gyventi, argi pavirpinsi gitaros stygas sugrubusiais nuo šalčio pirštais? Italijoj muzikos pilna visur: žemėje, jūroje, medžiuose, skurdžių lūšnose ir turtuolių rūmuose. Žmonės neturi duonos, bet dainuoja. Jie nelaimingi, bet vis tiek dainuoja... Melodija gimsta ugnyje. O Italijos žemė, oras, dangus — tai ugnis ir liepsna...

Vargšas Paganinis! Matyt, jam buvo nesaldu gyventi šiaurės šalyse... Tačiau jis turėjo Akilę ir reikėjo uždirbti daug pinigų, kad, jam mirus, sūnui nereikėtų vargo vargti... Paganinis dažnai jausdavo, kaip šalti mirties pirštai liečia iškankintą, sunykusį jo kūną, ypač tada, kai paūmėdavo ligos, kai, varstomas sopulių, gulėdavo paslikas. Per ilgas keliones blogais keliais nuo nepaliaujamo kratymo karietoje jam imdavo taip raižyti vidurius, kad, pageltęs it vaškas, jis sėdėdavo susirietęs, perkreipta iš skausmo burna. Kartais, surėmus pilvą diegliams, kiauras dienas nieko neimdavo į burną ir atsigaudavo tik per postovius, po ilgo miego. Atvykęs į viešbutį, Paganinis prašydavo ne gražaus, o ramaus numerio ir, nė nepažvelgęs, ar patogi lova, krisdavo į ją, norėdamas atsigauti po kelionės. Kartais plačiai atverdavo kambario langus, kad, anot jo, atsigaivintų „oro vonia".

Paganinio miegą dažnai pertraukdavo baisus kosulys. Išgąsdintas klaikaus dūstančio maestro riksmo, Haris

šokdavo iš lovos ir bėgdavo į jo kambarį teikti pagalbos, bet rasdavo jį vėl miegantį.

Rytą būdavo labai sunku maestro prikelti. Anot Hario, nežadintas Paganinis snausdavo iki vakaro.

Pailsėjęs jis visada būdavo linksmas, lyg naujai užgimęs. Tik laukiant koncerto jam imdavo gesti nuotaika. Visą gyvenimą Paganinis nervinosi prieš eidamas į sceną. Retkarčiais kiaurą dieną drybsodavo numeryje ant sofos. Prieš repeticiją išimdavo iš futliaro smuiką, atidžiai jį patikrindavo, sustyguodavo ir atsargiai padėdavo į vietą. Jei maestro rimtas, tyli ir tik sklaido orkestro partijų lapus ar šniaukia tabaką, vadinasi, jis susinervinęs. Gal teisingai rašo Konestabilė, jog Paganinis jaudindavosi dėl to, kad „kaskart stengdavosi groti vis geriau". Be abejo, smuikininkas žinojo, kiek daug iš jo tikisi klausytojai, ir norėjo ne tik jų neapvilti, bet ir pranokti pats save.

Haris rašo, kad visą laiką, kai keliavo su juo po Vokietiją, jam neteko matyti Paganinio griežiančio kitur negu koncertų salėje. Maestro sakydavo, jog per savo gyvenimą prisigriežęs lig valiai. Išimtį darydavo tik prieš pat koncertą, kurdamas muziką arba instrumentuodamas. Bet ir tada naudodavo surdiną, kad negirdėtų kaimynai.

Pasakojama, jog vienas melomanas anglas pusę metų važinėjo paskui smuikininką, vildamasis išgirsti jį griežiant ir perprasti garsiąją jo „paslaptį". Viešbučiuose jis apsigyvendavo gretimame numeryje ir kiauras valandas tūnodavo prie maestro durų, prikišęs akį prie rakto skylutės. Deja, Paganinio kambary visada būdavo kapų tyla. Galų gale vieną dieną anglui net kvapą užgniaužė: maestro išėmė iš futliaro smuiką, prisidėjo prie peties, perbėgo pirštais per stygas, lyg tikrindamas kai kurias pozicijas, ir padėjo instrumentą į vietą. Galutinai nusivylęs, šis nekuklus žmogus turėjo grįžti į tėvynę nepatenkinęs savo smalsumo.

Vienas dailininkas, apsigyvenęs viešbutyje greta Paganinio, taip pat girdėjo, kaip smuikininkas naktį šaukė, bet dieną jo numeryje buvo visiškai tylu.

Legendai, kad Paganinis niekad namie negrieždavęs,

prieštarauja jo laiškai[77]. Bet kartais, jeigu jausdavosi labai pavargęs ar bijodavo, kad jo kas nesiklausytų, jis kurį laiką galėjo ir negriežti, mat buvo gana pavydus ir įtarus. Maestro, be abejo, sugebėjo mintyse mokytis savo partijas ir lavinti kairės rankos pirštus bei dešinės riešą neliesdamas stryku stygų.

Kaip jau minėjome, per repeticijas Paganinis atlikdavo tik tas vietas, kur reikėjo groti kartu su orkestru. Solines partijas palikdavo koncertui. Atėjęs į koncertų salę ar teatrą, pirmiausia klausdavo dirigentą, ar orkestre užtenka pučiamųjų, timpanų ir būgnų, kuriuos visada naudodavo kūriniuose smuikui ir orkestrui.

Kol muzikantai derindavo instrumentus, maestro dairydavosi po salę ir, pastebėjęs pašalinį, liepdavo neprašytam svečiui nedelsiant išeiti. Orkestrui būdavo labai griežtas: daugelį vietų versdavo kartoti kelis sykius, jeigu kuris nors muzikantas klaidingai sugrodavo bent vieną natą.

Turėdamas neapsakomai jautrią klausą, jis pajusdavo menkiausią netikslumą, o dėl kai kurių klaidų net krūpčiodavo. Jei kas ne taip grodavo, kaip jis norėdavo ar, neduok dieve, ne laiku pradėdavo, jis taip supykdavo, kad, neįstengdamas tvardytis, tarsi įgeltas šokdavo į orkestrą ir, žaibuodamas akimis, imdavo paskutiniais žodžiais plūsti išsigandusius muzikantus. O jeigu orkestras grieždavo darniai, maestro nušvitęs šaukdavo:

— Bravo! Visi jūs tikri virtuozai!

Audringose vietose, kai grodavo visi instrumentai, jis reikalaudavo, kad orkestras trenktų kuo garsiau, ir sakydavo: *Parlez plus fort, messieurs!*[78] arba: *Courage,*

---

[77] Kodinjola rašo: „Haris tvirtina, kad, keliaudamas su Paganiniu, nors labai artimai su juo bendravo, niekad jo nepastebėjo grojant, net tuomet, kai kambaryje maestro būdavo vienas. Jis daro išvadą, kad Paganinis vienas niekad nesmuikuodavo. Šį prasimanymą paneigia pats genujietis beveik visuose savo laiškuose Džermiui; antra vertus, mums žinoma, kad laikotarpis, praleistas Austrijoje ir Vokietijoje, Paganiniui buvo bene vaisingiausias. Laiškuose, rašytuose 1828 metų birželio 1 dieną ir liepos 5-ąją, 1829-ųjų balandžio 3-iąją ir spalio 16-ąją, 1830-ųjų vasario 11-ąją, minima gana daug maestro parašytų veikalų, apie kuriuos Haris, save laikęs geru jo draugu, turėjo žinoti; iš tiesų rašyti smuikui, bent retkarčiais juo negriežiant, labai sunku".

[78] Garsiau, ponai! (*Pranc.*)

messieurs![79] Pavyzdžiui, taip buvo Hanoveryje per „Karo sonatos" repeticijas.

Po repeticijos smuikininkas muzikantus pagirdavo, o dirigentui duodavo patarimų ir, padėkojęs už bendradarbiavimą, atkreipdavo jo dėmesį į kai kurias vietas. Eidamas namo, pasiimdavo natas, kad jų kas nenusirašytų, nors būdavo atsinešęs tik orkestro partijas. Savo partiją mokėdavo atmintinai ir niekam jos nerodydavo. Puikiai atsimindavo ne tik muziką, bet ir veidus: net probėgšmais matyto žmogaus niekuomet neužmiršdavo. Vardus ir pavardes maestro išsaugodavo atmintyje labai ilgai, bet aplankytų miestų pavadinimai greit išdulkėdavo jam iš galvos, likdavo tik vienas kitas.

Prieš koncertą smuikininkas ilgai ilsėdavosi tamsiame kambaryje; užtraukęs užuolaidas, išsitiesęs lovoje miegodavo arba apie ką nors mąstydavo. Paskui skubiai vilkdavosi juodą fraką, ant lieso kaklo pasirišdavo platų krakmolytą kaklaraištį, kurį susegdavo segtuku su briliantais. Užkandęs („Saikingai valgydamas ir gerdamas dar niekas nenumirė",— sakydavo jis) sėsdavo į karietą ir važiuodavo į koncertų salę. Įėjęs į tualeto kambarį, klausdavo: „Ar daug publikos?" ir, išgirdęs teigiamą atsakymą, sušukdavo: „Nuostabu! Dar yra puikių žmonių!" Prieš tai buvęs rimtas ir susimąstęs, jis iškart pralinksmėdavo, imdavo juokauti. Kartais, smuikininkui pasakojant smagią istoriją ar anekdotą, jam būdavo pranešama, kad laikas eiti į sceną. Tada jis susikaupdavo ir žiūrovams pasirodydavo persimainęs kaip Protėjas, anot Konestabilės.

Nors Paganinis griežė publikai nuo ankstyvos vaikystės, visada būgštavo eidamas į sceną, tačiau niekad nesuglumdavo, jeigu per koncertą kas nors atsitikdavo. Kartą, kai nutrūko keli ašutai, jis sustojo, pasitaisė stryką ir, lyg niekur nieko, grojo toliau. Kitą sykį didžiojoje Hamburgo teatro ložėje žiūrovai ėmė garsiai ginčytis dėl vietų ir maestro, jau prisidėjęs smuiką prie peties, ramiai laukė, kada įsigalės tyla.

Ne visada prieš koncertą Paganinis būdavo gerai nusiteikęs. Tuomet, keistai sunerimęs, tualeto kambaryje

---

[79] Drąsiau, ponai! *(Pranc.)*

kartodavo kai kurias įrašytų į programą kūrinių vietas ir dar labiau nervindavosi, jeigu jos neišeidavo pagal jo norą. Vieną tokį nelemtą vakarą Hariui jis tarė:

— Šiandien negriežčiau nei Londone, nei Paryžiuje.

Tačiau, baigiant antrą kūrinį, maestro pasitaisydavo nuotaika, ir tada jis klausdavo:

— Dabar išeina geriau, ar ne?

Turėdamas, kaip jau minėjome, fenomenalią atmintį, jis griežsaid be natų. O jeigu ką nors pamiršdavo, tik probėgšmais žvilgtelėdavo į partiją. Kartais vien orkestro akompanimentą išgirdęs viską atsimindavo.

Orkestro muzikantai Paganiniu labai žavėjosi. Smuikininkui atėjus į repeticiją, salėje nuščiūdavo kalbos, ir visi smalsiai į jį sužiurdavo, laukdami kažko nepaprasta. Per pertraukas jam duodavo įvairius klausimus, į kuriuos jis mielai atsakinėdavo. Kartą senas Kelno orkestro muzikantas, kalbėdamas su Paganiniu, pašniaukė tabako, ir šis, norėdamas senukui padaryti malonumą, išsitraukė kapšą ir įbėrė jam gerą žiupsnį puikiausio prancūziško tabako.

Muzikantas padėkojo, bet per pertrauką nemačiom paėjo į šalį ir išpylė tabaką į šiukšlių dėžę.

— Ką žinai,— paaiškino jis draugams, kinkuodamas galvą,— gal čia kokios velnio žolės...

Smuikininkas mėgo pasirodyti publikai iškilmingai ir truputį melodramatiškai. Iš pradžių jis versdavo žiūrovus keletą minučių laukti, tada plačiais žingsniais eidavo į sceną ir nevikriai lyg robotas lankstydavosi. Niekam nėra tekę matyti, kaip jis derina smuiką. Maestro mokėjo sukinėti stygų kuolelius nepastebimai ir galėjo grieždamas keisti instrumento derinimą, klaidindamas net salėje sėdinčius specialistus.

Per pertrauką Paganinis mielai išgerdavo gaivinančio gėrimo ir neskubėdavo grįžti į sceną, nors publika audringomis ovacijomis primygtinai jį kviesdavo. Po koncerto, kaip jau matėme, būdavo visiškai išsekęs. Plastančia širdimi, purtomas drebulio, apsipylęs šaltu prakaitu, išbalęs, jis be jėgų sudribdavo į krėslą ir sėdėdavo įsmeigęs į vieną tašką plačiai atmerktas akis. Šiek tiek atsipeikėjęs, prisiversdavo atsistoti, išeidavo iš teatro ir šypsodamasis lankstydavosi laukiančiai jo prie karietos ir

jį garbstančiai publikai. Grįždavo į viešbutį ir, puikiausiai nusiteikęs, sėsdavo vakarieniauti kartu su gausia kompanija, dėkodavo už tostus, kalbas, gėles.

Iš laiškų matyti, kaip smuikininkui patikdavo jo garbei kuriami eilėraščiai ar prozos dalykai. Juos nusirašydavo į raudonas knygutes, kurias užvesdavo kiekvienų metų pradžioje; jose maestro žymėdavo savo pajamas ir išlaidas, be to, deja, kone kasdien, įvairias „laisvinamąsias", „vimdomąsias" priemones, kartais abi drauge.

Dažnai į smuikininko tualeto kambarį būdavo atnešamos puokštės gražiausių gėlių; apsidžiaugęs it vaikas, jis pats pamerkdavo jas ir tol nenurimdavo, kol nerasdavo siuntėjo ar siuntėjos. Jei būdavo moteris, bučiuodavo jai ranką ir labai maloniai dėkodavo. Kartais gražiosios damos meiliai ir koketiškai jį prašydavo parodyti stebuklingąjį savo smuiką. Jis neprieštaraudavo ir kantriai, lyg pasakodamas kūdikiui apie naują žaislą, aiškindavo, ką reiškia kiekviena styga, kam reikia ramstuko ar surdinos, juokaudamas kalbėdavo apie smuiko sielą[80]; jam būdavo smagu matyti damas aikčiojant iš nuostabos, kai jis taip atlauždavo kairiosios rankos nykštį, kad nagas liesdavo riešą, arba kai imdavo lankstyti per alkūnes rankas, kurios sukinėdavosi tarsi sujungtos šarnyru. Hamburge gerbėjų kartais tiek prigužėdavo, kad kambaryje nelikdavo vietos, bet jeigu jos per ilgai užsibūdavo, pavargęs smuikininkas nutildavo, ir damos nė žodžio negalėdavo iš jo išpešti.

Apskritai Nikolas nemėgo priiminėti svečių viešbuty ar namie, nes jo kambaryje būdavo baisi netvarka, be to, jis turėdavo nusivilkti padėvėtus drabužius („Man senas rūbas kaip senas draugas",— sakydavo) ir apsirengti juodu kostiumu, sutvarkyti išmėtytus daiktus, tualeto reikmenis, nukraustyti nuo kėdžių natas ir knygas. Visa tai jį gerokai vargino.

Kai lankytojų prisirinkdavo itin daug ir jie užsisėdėdavo, Paganinis eidavo pas Harį ir, pasiskundęs nuovargiu, prašydavo daugiau nieko neleisti. Tada jo kambario durys keletą valandų būdavo uždarytos.

---

[80] S m u i k o   s i e l a — pagaliukas, įstatomas tarp viršutinės ir apatinės dekos, kad stygos nesugniuždytų smuiko dėžutės.

Paganinis su malonumu eidavo į teatrą, jeigu ten grodavo gera muzika, ir retai praleisdavo Mocarto ar savo draugo Rosinio operas. Jam patiko Bethoveno „Fidelijus", bet labiausiai jis žavėjosi „Don Žuanu". Kai pasklisdavo gandas, kad vakare operoje bus Paganinis, bilietų kaipmat nebelikdavo. Smuikininkas nepaprastai mėgo italų senąją bažnytinę muziką ir būdavo laimingas, jei galėdavo jos pasiklausyti.

Georgas Haris gina Paganinį nuo kaltinimų šykštumu. Šmeižikai net jo pavardę iškreipė pramindami jį Paganiente[81]. Bet jis nebuvo nei šykštus, nei smulkmeniškas: šias piktas apkalbas išsklaido gausios jo dovanos godiems šeimos nariams ir dosnios aukos labdaros draugijoms. Paganinis dažnai rengdavo labdaros koncertus ir visuomet duodavo nemokamus bilietus artistams bei muzikos mokyklų mokiniams. Tiesa, mažmožiams pinigų dažnai iš tikrųjų gailėdavo — matyt, taip buvo pripratęs nuo vaikystės, kai skurdo ir turėjo taupyti kiekvieną skatiką. Pavyzdžiui, jis nemėgo leisti pinigų aprangai, todėl pirkdavo drabužius pas sendaiktininkus ir atkakliai su jais derėdavosi. Bet Akilei pirkdavo gražiausius drabužėlius.

Damos žinojo šią smuikininko silpnybę ir, norėdamos jam įtikti, vaiką glamonėdavo ir apipildavo dovanomis. Kartą Berlyne maestro gerbėjos paprašė duoti joms porai valandų Akilę. Paganinis sutiko, tačiau kai damos ilgai neatvežė vaiko, ėmė baisiai panikuoti. Nors ir kaip šalia esantys žmonės tėvą ramino, jis įsikalė į galvą, kad Akilei kažkas atsitiko, ir tiesiog iš proto ėjo. Pagaliau sūnus grįžo. Tėvas su neapsakoma meile jį apkabino ir daugiau niekur neleido. Tą vakarą jis be paliovos, labai susijaudinęs kalbėjo tik apie savo Akilę.

Berniukas buvo nepaprastai gražus: švelnus pailgas veidelis, didžiulės tamsios akys, ilgos kaštoninės garbanos. Jis buvo protingas ir muzikalus, bet muzikos niekad nesimokė. Tėvas dėl to nesikrimto: pernelyg daug jam pačiam kainavo muzika.

1830 metų vasarą Salmo-Kyrburgo hercogas Frydrichas IV, Acheno, Bacholto ir Gėmeno valdovas, Pagani-

---

[81] *Paga niente* — nieko neužmoka. *(It.)*

niui suteikė barono titulą. Kadangi šis titulas buvo paveldimas, smuikininkas labiau džiaugėsi dėl Akilės negu dėl savęs. Jis ne kartą ketino vesti, kad sūnus turėtų motiną. Tačiau, būdamas protingas ir įžvalgus, be abejo, matė ne tik gerąsias santuokinio gyvenimo puses, bet ir jame slypinčius pavojus. Todėl žengti šio žingsnio nesiryžo.

* * *

Tačiau kartą Vokietijoje maestro vos nepasidavė pagundai. Ta pagunda buvo nuostabi, reto grožio, didžiai išsilavinusi moteris — baronienė Elena fon Fojerbach, apie kurią jau esame kalbėję. Nuo 1829 metų gruodžio iki 1830 metų rugpjūčio ji be atvangos laidė Paganiniui į širdį meilės strėles — karštus, aistringus laiškus.

„Jos laiškus,— rašė Nikolas Džermiui,— kurių turiu daugiau nei du tuzinus, puikiausiai galima spausdinti, o jausmingumu jie pranoksta Eloizos ir Abelaro korespondenciją. Jie visi pas mane, Frankfurte; jei nori, atsiųsiu nuorašus.

Vedęs šią jauną moterį, turėčiau puikią žmoną, o Akilė — gerą motiną. Tuo tarpu perskaityk bent šį laišką, kurį įdedu".

Ir Džermis perskaitė laišką, tipišką romantinio epistolinio stiliaus pavyzdį, kurį pateikiame su rašybos klaidomis, mat ne tik vokietė, turinti rašyti prancūziškai, jų privėlė, bet ir Paganinis perrašydamas, nes prancūzų kalbą gana prastai mokėjo.

„Elena. Lettera 19

Ansbach le 7 Août 1830

Mon très cher Nicolò,

les jours, les heures s'écoulent, craintive j'en compte les minutes, m'abandonant à l'esperance que du moins la prochaine puisse m'amener quelques lignes de votre main, mais c'est bien en vain que j'attends. Espérer c'est donc désespérer, aimer c'est souffrir! Oh mon âme puisse-je vous ouvrir ce coeur, vous dire ce que sens pour vous. Ne

me croyez pas trop faible femme, hélas, mille fois je me reproche comme grand pêché les sentimens que je vous porte, mais comment s'y opposer? effacer votre image, quelle peine superflue! fuir Nicolò c'est serait fuir la vie. Sans lui il faut mourir.

C'est dans toutes mes occupations que se mêle la pensée à votre adorable personne, que je brode, que je chante ou parle; oui, même dormante je suis auprès de vous, mais vous ne me rendez pas toujours heureuse, souvent de doutes les plus terribles me poursuivent et puis je pleure comme pauvre enfant, quiqu'il y a des heures où je suis très, très gaie, je plaisante alors, je ne suis plus la même et ce sont là les heures ou j'ose m'imaginer il pense à moi! Que vous savez bien me dominer, que je suis votre prisonnière pour toujours! Bientôt le temp de ma liberté ira s'envoler; mon mari reviendra et l'oiseau retournera dans sa cage. Mais ne pensez pas sur cette plainte que j'ai usé de ma liberté, fréquentant la société, la promenade ou les plaisirs de l'été. Non mon ami, je ne goutais rien de cela, toujours je choisis les promenades, où je ne trouvois nulle personne, jamais je ne sortais de chez moi sans être accompagné toujours, et ainsi je pense avoir bien suivis les regles donnés de mon mari.

Mais divine cher Nicolò, de quelle manière pourtant j'ai employé ma liberté si delicieuse? Eh bien! au lieu de dormir ie chantais et jour et nuit je pensais à vous, trop adoré ami. Nicolò et la musique, voilà les deux charmes de ma vie; je suis assurée de la fidelité de la dernière, mais pour le premier, pour ce Nicolò?

J'apprends que vous vous servez des eaux de Baden-Baden. Comment les trouvez vous? Votre santé vaut-il mieux? Les plaisirs de ce charmant lieu Baden-Baden n'iront-il point m'effacer de votre mémoire? Pardonnez si certaine amie s'inquiète, mais pensez aussi cher Nicolò de quelque part l'on est si cruel si mechant à ne point vouloir même tracer le moindre petit mot affable, quoique ce petit mot puisse avoir la force à détruire dans une âme crainte et ratie (sic), ces tourmens de l'enfer.

Vous vous amusez et moi je me meurs, vous oubliez et moi je ne fais que conserver le plus fidèlement votre chère

image. Qu'elle grande difference que dans les humeurs! Sympathie, divine sympathie c'est toi maintenant que j'implore, va le trouver cet homme qui oublie, va je t'en conjure, entoure-le des plaisirs les plus bruyans. Il ignore peut-être qu'il ait jamais été una pauvre Héléne au monde, approche donc toi (pour) lui faire sentir un des milles soupirs que renferme un coeur malheureux mais fidel jusqu'au tombeau.

Mon Nicolo, pourquoi ce long et terrible silence? Je ne veux vous prier de m'écrir; que votre coeur vous dicte bientôt quelques lignes et si même je ne les devrais qu'à l'aide de la sympathie, je m'en contenterais, je veux retrouver le repos tant que je puis. Je vous ai adressé plusieurs lettres mais encore la reponse me manque aussi le portrait... mais silence, je suis accoutumée à me taire et encore plus à souffrir. Cependant n'attendez point que je vous oublie, je ne tiens vos traits en peinture, la gravure de l'amour est plus durable que toutes les couleurs du monde. Dans ma lettre, envoyée à Francfort, je vous ai proposé de venir me voir: malgrè cela vous continuez à observer votre silence diplomatiques sans songer combien il a déjà rendu malheureux; je ne puis croire que cela soit votre dessein. Vous vous êtes amusé aux eaux de Ems, de Visbad, à Franfort, le temps vous vole et c'est bien naturel que l'on trouve ennuyeux qu'une plume doit être le raporteur entre deux âmes separées tandis que la présence vous offre partout des conversations agréables et cela de vive voix. Je vous excuse sans cesse, mais malgré cela je ne puis gagner quelque repos. Je vais vous dire maintenant, mille tendres adieux mon très cher ami! ne voulant trop abuser de votre patience je termine cette lettre, sans pouvoir terminer la vivacité des mes sentimens qui continuellement vous cherche. Amusez vous beaucoup, pourvu qu'à travers les distrations de votre vie, la fantasie vous presente quelque fois l'image de votre plus sincère amie. Eh bien! Attendons de la sympathie mon assistance, de Dieu qu'il me soulage en me gardant votre amitié, votre souvenir et de Nicolò, qui fait expérer encore et ne point désespérer son

Hélène, son amie pour toujours.

P. S. Ami! mon bien aimé! mon Nicolò persistez dans votre silence si vous voulez ma mort. Le désir d'après vous me tue, me consume".[82]

---

[82] „Elena. Devynioliktas laiškas.

Ansbachas, 1830 m. rugpjūčio 7 d.

Brangus mano Nikolo,

bėga dienos, valandos, ir aš su baime skaičiuoju minutes, vildamasi bent ateity sulaukti iš jūsų keleto žodelių, tačiau mano viltys bergždžios. Tikėtis — vadinasi, nusivilti; mylėti — vadinasi, kankintis! Ak, mielasis, kad galėčiau jums atverti širdį, pasakyti, ką jaučiu! Nelaikykite manęs silpna moterim; deja, nesiliauju sau priekaištavusi dėl savo jausmo jums, nes tai didelė nuodėmė, bet nieko negaliu padaryti. Ištrinti jūsų paveikslą iš savo širdies? Ne, tai ne mano jėgoms! Bėgti nuo Nikolo — vadinasi, bėgti nuo gyvenimo. *Be jo reikia numirti*.

Kad ir ką veikčiau: siuvinėčiau, dainuočiau, kalbėčiau, galvoju tik apie dieviškąjį savo Nikolo; net sapne esu su jumis, bet ne visada laiminga. Kartais mane apninka baisios abejonės, tada verkiu it vargšas vaikelis, nors būna ir tokių valandų, kai esu labai, labai linksma, juokauju; tuomet mane sunku atpažinti. Tų nuostabių valandėlių susilaukiu, kai drįstu vaizduotis, jog apie mane galvojate! Jūs darote su manim, ką norite! O, kad būčiau jūsų visada! Netrukus mano laisvė baigsis: grįš vyras, ir paukštytė vėl bus uždaryta į narvelį. Nemanykit, kad naudojausi laisve, žmonėjausi, eidavau pasivaikščioti, mėgavausi vasaros malonumais. Ne, mielasis: jei vaikštinėdavau, tai tik ten, kur nieko negalėdavau sutikti, be to, neidavau iš namų viena ir, manau, elgiausi, kaip liepė vyras.

Ar žinote, brangus Nikolo, kaip naudojausi trokštama laisve? Ogi, užuot miegojusi, dainuodavau ir dieną naktį galvodavau apie jus, mano dievaiti! Nikolo ir muziką — štai ką gyvenime labiausiai myliu. Pastaroji man ištikima, tuo neabejoju, o kaip pirmasis, tasai Nikolo?

Girdėjau, kad gydotės Baden Badeno vandenimis. Ar padeda? Kaip jaučiatės? Gal jau geriau? Ar nepamiršote manęs? Juk šiame žavingame kampely tiek daug visokių pramogų. Atleiskit, jei viena jūsų draugė nerimauja, bet, brangus Nikolo, labai žiauru, kai tau nenorima rašyti nė žodelio, nors galbūt jis numalšintų tas pragaro kančias, kurias kenčia nuodėminga ir pražuvusi (*sic!*) siela.

Jūs linksminatės, o aš kankinuosi, jūs užmirštate, o aš ištikimai saugau širdy brangų jūsų paveikslą. Kokios skirtingos mūsų nuotaikos! Simpatija, dieviškoji simpatija, surask tą užmirštantį žmogų ir suteik jam saldžiausių malonumų. Turbūt tas žmogus nežino, jog pasaulyje gyvena nelaiminga Elena; todėl prisiartink prie jo, kad jis išgirstų bent vieną šios vargšės, bet iki grabo lentos ištikimos širdies atodūsį.

Mano Nikolo, kodėl tokia ilga ir baisi tyla? Neprašau, kad man rašytumėte. Tegul jūsų širdis padiktuoja keletą eilučių, ir jeigu jas gausiu tik simpatijos dėka, vis tiek būsiu patenkinta, nes noriu bent truputį nusiraminti. Parašiau jums kelis laiškus, bet iki šiol negavau nei atsakymo, nei portreto... ak, ko čia dabar aimanuoju, juk esu pratusi tylėti, o dar labiau — kentėti. Tačiau nesitikėkite, kad jus užmiršiu. Nors jūsų portreto neturiu, bet *meilės graviūra* patvaresnė už geriausias pasaulio spalvas. Laiške, kurį jums pasiunčiau į Frankfurtą, pasiūliau

Argi įmanoma atsispirti moteriai, rašančiai tokius jausmingus laiškus?

Ir Paganinis vėl stačia galva pasinėrė į pilną pavojų ir klastos meilės nuotykį. Po koncertų Bremene jis išvyko gydytis į Baden Badeną. Vėliau patraukė į Ansbachą, o kad jo niekas nepažintų, atvažiavo ten vidurnaktį. Tai buvo pagrįstas atsargumas, nes kaip tik iš Baden Badeno smuikininkas rugpjūčio 4 dieną Džermiui rašė:

„Net tuomet, kai atvykstu į miestą, kuriame nesu buvęs, mane visi pažįsta ir renkasi aplinkui, lyg būčiau Befana[83]. Neįmanoma keliauti *incognito*, nebent su kauke".

„Tiesiog vidury gatvės" išlipęs iš karietos, pasakojo smuikininkas Džermiui, jis nuėjęs į viešbutį ir ten pasivadinęs „išgalvota jo didenybės Prūsijos karaliaus architekto pavarde".

Virpėdama iš meilės, Elena maestro laukė, kaip Elžbieta Bonapart, Masos rūmų terasoje, ir jis praleido tris dienas „jos lankomas" ir „per stebuklą niekieno neatpažintas".

„Šios ponios jausmai,— prisipažino Paganinis draugui,— padarė man tokį įspūdį, kad aš ėmiau ją gerbti ir mylėti. Ji prisipažino tėvui trokštanti tapti mano žmo-

---

mane aplankyti. Bet jūs diplomatiškai tebetylite, neimate į galvą, jog dėl to labai kankinuosi. Negaliu patikėti, kad tai darote tyčia. Jūs linksminatės Frankfurte, Emso, Vysbadeno kurortuose, neturite laiko, ir aš suprantu, jog labai nuobodu plunksna palaikyti ryšius dviem toli viena nuo kitos esančioms širdims, kai aplinkui tiek daug malonių pašnekovių. Atleidžiu jums, bet vis tiek negaliu rasti ramybės. O dabar, brangus bičiuli, sakau daugybę švelniausių sudie! Nenoriu piktnaudžiauti jūsų kantrybe ir laišką baigiu, bet su juo nesibaigia mano jausmai, nuolat klausiantys, kur jūs. Linkiu smagiai leisti laiką, tik norėčiau, kad linksmindamasis bent r e t k a r č i a i s prisimintumėte nuoširdžią savo draugę. Tikiu, kad man padės simpatija, kad Dievas neapleis ir išsaugos jūsų draugystę bei atminimą; tikiu, kad Nikolo neatims p a s k u t i n ė s v i l t i e s iš

E l e n o s, savo draugės iki pat mirties.

P. S. Drauguži! Mylimasis! Mano Nikolo, tylėkite ir toliau, jei geidžiate mano mirties. Taip noriu jus matyti, kad nebegaliu gyventi, gęstu kaip žvakė".

[83] Senė, atnešanti vaikams dovanų krikštynų naktį.

na, įkalbėjo jį padėti išsiskirti su vyru ir pareiškė nenorinti mano turtų, tik rankos!

Ką apie visa tai pasakysi?.. Labai sunku rasti moterį, kuri mylėtų kaip Elena! Žinoma, kai moterys klausosi mano muzikos, negali sulaikyti ašarų, bet aš nebejaunas, nebegražus, net bjaurus pasidariau. Brūkštelėk keletą žodžių, ką apie visa tai manai. Ji galvoja, kaip rašo; jos kalba ir balsas labai įtaigūs. O geografiją išmano kaip aš smuiką".

Viską apsvarstęs, smuikininkas ir šį kartą parodė kulnus. Išvyko, kaip ir atvyko, naktį, grįžo į Baden Badeną. Matyt, jį vėl aplankė smuiko siela ir priminė, ką jie kadaise buvo sutarę: menas, svarbiausia, menas iki grabo lentos. Nuo moterų reikia bėgti kaip nuo maro, neužsibūti jų glėby, nors ir kokios gražios, jaunos, karštos, kilmingos ir išsilavinusios kaip Elena jos būtų, nors išmanytų geografiją kaip jis smuiką. Moterys jo gyvenime — tik efemeriški epizodai, ne daugiau. Todėl pirmyn! Nereikia sustoti.

Po trumpos meilės pauzės maestro vėl patraukė meno ir šlovės keliu.

„Negaliu tau apsakyti, kokie kerai sklido iš mano smuiko per sausio 15 dienos koncertą",— rašė Paganinis Džermiui iš Karlsrūhės 1831 metų sausio 8-ąją. Smuikininkas ten griežė ir vasario pradžioje, kai grįžo iš Frankfurto, kur tris savaites užtruko dėl raudonuke sergančio Akilės. Kai berniukas pasveiko, jis nedelsdamas išvyko į Strasbūrą, ketindamas iš ten traukti į Paryžių.

„Dabar,— rašė maestro draugui,— koncertams nelabai tinkamas metas; tačiau gyvenimas toks trumpas, kad pasistengsiu negaišti laiko".

Aštuonioliktas skyrius

PARYŽIUJE

Koks žmogus, koks smuikininkas, koks virtuozas! Dieve, kiek kančios, skausmo ir aimanų šiose keturiose stygose!

F. Listas, 1831 m.

Paganinio koncertai Strasbūre 1831 metų vasario 14-ąją ir 17-ąją susilaukė didžiulio pasisekimo, ir smuikininkas įsitikino, jog Prancūzijos publika jam rengs ne menkesnes ovacijas negu italai, austrai ir vokiečiai. Per pirmą akademiją Paganinį buvo surėmę smarkūs vidurių skausmai, bet, anot Anderso, visa tai tik „pakėlė nuostabaus maestro stryko prestižą"; sunku patikėti, nors, tiesą sakant, tokiam be galo jautriam žmogui kaip Paganinis nebuvo nieko neįmanoma.

„Negaliu tau nė apsakyti,— rašė jis Džermiui vasario 19 dieną,— kaip nuoširdžiai mane sutiko Strasbūro muzikos mėgėjai. Tiek per pirmą, tiek per antrą koncertą buvau scenoje apvainikuotas laurų vainiku. Vieną tokį vainiką, kurį nupynė nepaprastai mielos, be to, puikiai grojančios arfa merginos, uždėsiu ant galvos brangiam savo Džermiui, kai grįšiu ir galėsiu jį karštai apkabinti".

Išsiuntęs šį laišką, Paganinis netrukus per akinamai baltu sniegu užklotus Vogėzus išvyko į Paryžių.

Dar 1828 metais generolas Fontana Pinas smuikininkui kurstė savimeilę.

„Kai pasveiksi,— rašė jam generolas,— ko iš visos širdies tau linkiu, nedelsdamas keliauk į Paryžių ir nustebink visus muzikus, kurie netiki, kad yra toks Paganinis! Ta proga noriu tau papasakoti linksmą istoriją. Šiomis dienomis sutikau prancūzą, neseniai atvažiavusį iš Paryžiaus. Kai užvedžiau kalbą apie Paganinį, jo nemirtingumą, žinai, ką tas galvijas man atsakė? Girdi, viename tenykščiame laikraštyje skaitęs, kad garsusis smuikininkas pasistengė kuo greičiau išsinešdinti iš Prancūzijos sostinės. Laikraštyje buvo parašyta maždaug taip: „Išgirtasis Pa-

ganinis savaitę viešėjo Prancūzijos sostinėje ir tuo metu klausėsi geriausių virtuozų. Pamatęs, kad jie pranašesni, tuoj pat išvyko, nes pabūgo su jais varžytis". Prakeikti mulkiai! Drožk kuo greičiau ten ir parodyk netikėliams, ko esi vertas. Tik šito lapelio ir trūksta tavo laurų vainikui".

Gavęs šį laišką, smuikininkas tikriausiai užsidegė įrodyti paryžiečiams, kad nebijo rungtis su jokiais virtuozais.

Paganinio leidėjas Antonijus Pačinis dar anksčiau Paryžiuje buvo išspausdinęs jo 24 kapričus. Smuikininkai vienas per kitą juos išpirko, bet nesugebėjo įkąsti šių, anot jų, neįminamų mįslių.

Feličė Blandžinis, kaip jau matėme, irgi ruošė dirvą, laiškuose draugams į Paryžių maestro vadindamas „šių laikų stebuklu".

Be to, rašytojas Enberas de Lafalekas 1830 metais išspausdino „Pasakojimą apie garsųjį smuikininką Nikolą Paganinį". Turbūt, rašo Kodinjola, jis „gavo žinių iš Paganinio vaikystės bičiulio Ladzaro Rebico, kuris artimai draugavo su Prancūzijos sostinės artistais, rašytojais ir muzikos kritikais". Tvirtindamas, kad „galįs pasakyti tiesą apie jį ir jo talentą", biografas didįjį smuikininką pavaizdavo pernelyg romantiškai.

Paganiniui atvažiavus į Prancūziją, pasirodė dar vienas biografas — K. E. Andersas, išspausdinęs knygą „Nikolo Paganinio gyvenimas ir keletas žodžių apie jo paslaptį". Bet ir Andersas, nors ir geriausių ketinimų turėjo, neįstengė atskirti grūdų nuo pelų ir tik dar labiau paskleidė legendas bei absurdiškus prasimanymus, padariusius smuikininkui daugybę nemalonumų iš pradžių Prancūzijoje, paskui Anglijoje.

Paganinis atvyko į Paryžių vasario 24 dieną ir tą pat vakarą pasirodė Italų teatre, kur ėjo Rosinio opera „Otelas". Dezdemonos partiją dainavo Marija Malibran. Smuikininkas taip norėjo šią operą pamatyti, kad nepaisė kelionės nuovargio ir, galima sakyti, nė neprisėdęs nudardėjo į spektaklį. Ir nenusivylė.

Be abejo, ši opera nebuvo vienas iš geriausių Rosinio

kūrinių. Parašyta pagal silpną, blankų markizo Berijo libretą, kuriame Šekspyro dramos kontūrai, veikėjų charakteriai buvo beveik neatpažįstami. Bet viską atpirko paskutinio veiksmo Dezdemonos ir Emilijos scena. Kenčianti Otelo žmona girdi plaukiančio po langais gondolininko dainą ir dūsauja: „Koks jis laimingas! Grįžta nuvargęs po darbų į mylimosios glėbį. O aš niekad negalėsiu grįžti..."

Paskui ji sėdasi prie arfos ir užtraukia „Dainą apie gluosnį". Rosinio muzika čia pasiekia svaiginančias įkvėpimo viršūnes: nuostabi melodija plazdena, linguoja tarsi gluosnio šakos pučiant švelniam vėjeliui, melodija paprasta ir gaivališka kaip liaudies daina, kurios negalima klausytis abejingai.

Malibran tuomet buvo dvidešimt dveji metai. Ji žavėjo klausytojus ne tik nuostabaus tembro balsu, „Daina apie gluosnį", kurią dainavo kaip niekas iki tolei, bet ir nepaprastu grožiu. Luidžio Pedracio tapytame portrete, kabančiame „La Skalos" teatro muziejuje, ji pavaizduota su Dezdemonos rūbais. Ovalus išraiškingas veidas, lygiai sušukuoti plaukai, didelės susimąsčiusios akys tarp šelmiškai ant smilkinių užraitytų garbanėlių, putli gaivi burna, dailūs pečiai, kurių švelnų baltumą paryškina juodo aksomo suknelė plačia iškirpte. Bet dar iškalbingesnės ilgesingos Alfredo de Miusė eilės:

...Ces pleurs sur tes bras nus quand tu chantais le Saule,
N'étais-ce pas hier, ô pâle Desdemone?[84]...

Taip, vakar ir daugiau niekad. Po šešerių metų Malibran mirė ir amžinai nutilo skambus metalinis jos balsas, užgeso jos proto ugnis ir grožio šviesa. Laimingi tie žmonės, kurie ją matė ir girdėjo, kaip Miusė ir Paganinis.

Smuikininką ji sužavėjo. Jis labai nudžiugo, sutikęs dainininkę kitą dieną pas muzikos kūrinių leidėją bei mecenatą Eženą Trupenasą, buvo toks laimingas ir apkvaitęs, kad Malibran įkalbėjo jį padaryti, ko maestro niekad ar beveik niekad nedarydavo: griežti svečiuose.

---

[84] Verkei ir vilgei ašarom plikas rankas,
Tik vakar buvo tai, ar ne, o Dezdemona?.. (*Pranc.*)

Padainavusi ariją, gražioji moteris iškvietė smuikininką pasirungti.

— Ponia,— atsikalbinėjo Paganinis,— jūs tokia graži, taip nuostabiai dainuojate, esate visais atžvilgiais už mane pranašesnė, kad aš nedrįstu paimti nuo žemės jūsų pirštinės.

Vis dėlto dainininkės iššūkis maestro pakurstė savimeilę ir jis pasiuntė tarną į viešbutį atnešti stebuklingojo smuiko. Gavęs instrumentą, taip talentingai improvizavo Malibran padainuotos arijos tema, kad gražuolė prisipažino nugalėta, bet, užuot supykusi, varžovą karštai išgyrė, nors salėje buvo dar vienas smuikininkas, de Berijo, kuris itin virtuoziškai griežė jos širdies stygomis. Vėliau ji ištekėjo už jo, o ne už apžavėto Paganinio ar ją įsimylėjusio Belinio.

Pas Trupenasą Paganinis susitiko su senu draugu — Rosiniu. Ir vėl atsidūrė greta šiedvi priešingybės: Nikolas, aukštas, liesas it kartis, ir Džoakinas, dar labiau suapvalėjęs, dar pilvotesnis. Tokius šiuos draugus matome ir Danhoizerio paveiksle, kur dailininkas juos pavaizdavo svečiuose pas kitą jauną stebukladarį — su juo netrukus susidursime — Ferencą Listą. Be Rosinio ir Malibran, Paganinis ten susitiko su įžymiais dainininkais — bosais Tamburiniu ir Lablašu, tenoru Rubiniu bei kitais romantiškojo Paryžiaus atstovais. Apie 1830 metus Prancūzijos sostinėje tarsi susitarę gyveno daugybė talentingų garsenybių, kurios išleido į pasaulį naują stilių ir palaimino naują literatūros ir meno epochą. Maestro staiga pasijuto kaip namie, *par inter pares*[85], todėl nesigailėjo pagriežęs svečiuose rinktinei publikai dar prieš viešus koncertus.

Tik po kelių dienų smuikininkas pasirodė sostinės klausytojams. Jis norėjo gauti kuo geresnę salę ir neskubėjo. Suprantama, maestro jaudinosi, bijojo apvilti ilgo laukimo įkaitintus paryžiečius. Vasario 27 dieną jis vėl pasirodė visuomenei — konservatorijos salėje klausėsi koncerto, kurį dirigavo Habenekas. Programoje buvo jo dievaičio Bethoveno Penktoji simfonija.

Dieną Nikolas, laikydamas už rankos Akilę, vaikščiojo

---

[85] lygus tarp lygių. (*Lot.*)

po miestą ir rodė sūnui gatves, aikštes, paminklus. Žmonės smalsiai žiūrėjo į aukštą liesą vyrą, šalia kurio, stengdamasis neatsilikti, tipeno berniukas. Kai kurie praeiviai meiliai šypsojosi.

Paryžiuje smuikininkas rado dar vieną seną draugą — Ferdinandą Paerį, su kuriuo buvo susipažinęs Parmoje 1796 metais, kai iš veido dar buvo panašus į Akilę. Paeris labai nudžiugo sutikęs garsųjį smuikininką ir pasisiūlė jį pristatyti karaliaus rūmams. Koncertas turėjo įvykti kovo 2 dieną, bet smuikininką kamavo „baisus kosulys", ir akademiją teko atidėti.

Tuo tarpu Rosinis negaišo laiko ir kiek galėdamas stengėsi draugui padėti.

„Rosinis — tikras draugas,— rašė Paganinis Džermiui,— jo dėka pasirašiau gerą sutartį su *Grand Opéra*".

Paryžiaus *Opéra* vos prieš kelias dienas, tikriau sakant, nuo kovo 1-osios, paėmė į savo rankas muzikos mėgėjas daktaras Veronas. Jis buvo labai įdomus žmogus. Kartą, dar studijuodamas universitete, pardavė už dvidešimt penkis frankus puikų skeletą ir už šiuos pinigus draugų, poetų ir artistų kompanijai surengė prašmatnias vaišes. Vėliau, 1829 metais, praturtėjęs iš kažkokio naujo vaisto, kurio buvo bendrasavininkis, įsteigė *La Revue de Paris* — romantinės pakraipos literatūrinį žurnalą, mielai spausdinusį jaunųjų rašytojų Sent Bevo, Merimė, Hofmano, Skribo, Balzako kūrinius. Liudvikas Pilypas, po 1830 metų liepos revoliucijos pakeitęs Karolį X, negailestingai apkarpė dotacijas teatrams, ir Karališkoji muzikos akademija, kurią visi vadino *Opéra*, buvo šešeriems metams atiduota naujajam impresarijui bei direktoriui daktarui Veronui su teise ją eksploatuoti savo nuožiūra ir rizika.

Naujai iškeptam direktoriui buvo nelengva užkariauti tuometinio padėties viešpačio, buržuazinės publikos, simpatijas ir vėl privilioti užsieniečius į didžiausią Paryžiaus teatrą. Tačiau Veronas nenuleido rankų ir, nieko nelaukdamas, ėmėsi darbo. Jis įtraukė į repertuarą pilną šėtoniškų efektų (anuomet tai buvo itin madinga) Mejerbero operą „Roberas Velnias" pagal Skribo libretą bei keletą demoniškų baletų, pavyzdžiui, „Gundymas" ir „Šlubas velnias".

Savo šiurpiomis scenomis „Roberas Velnias" turėjo nustelbti „Odeone" einantį Vėberio „Stebuklingąjį šaulį" su pragarišku jo Samueliu ir užtemdyti Berliozo „Fantastinės simfonijos" raganų puotą. Tačiau, norint pastatyti Mejerbero operą, reikėjo labai ilgai repetuoti. O kaip prasimanyti pinigų?

Siūlydamas Paganinį, Rosinis daktarui Veronui metė gelbėjimosi ratą. Ar gali būti dar kas nors patrauklesnis už šį velnio bendrą — stebuklingąjį smuikininką? Tai puikus preliudas. Idėja griežti *Opéra* teatre įkrito į širdį ir Paganiniui: didžiulė, prabangi salė labai tiko tam *grand coup*[86], kurį jis seniai ketino suduoti Paryžiaus publikai. Tačiau Nikolas abejojo, nervinosi, be to, sirguliavo. Kovo 5 dieną dar nebuvo paskyręs pirmo koncerto datos.

Bet vieną rytą Balzakas, atėjęs į teatrą, pas Veroną, rado jį salėje klausantį Paganinio repeticijos ir sužinojo, kad smuikininkas grieš kovo 9-ąją. O kovo 8-ąją *Courrier de théâtre* išspausdino skelbimą: „Rytoj koncertuos garsusis Paganinis. Į šią iškilmingą šventę suplauks gausybė rinktinės publikos. Tai bus tikras smagurių vakaras".

Neįmanoma aprašyti, kaip ši žinutė įelektrino muzikos mėgėjus ir smalsuolius. Prieš koncertą pilnutėlė *Opéra* salė ūžė it bičių avilys. Pasiklausyti genujiečio susirinko visos muzikinio, literatūrinio bei meno pasaulio garsenybės, įžymiausi aristokratijos ir buržuazijos atstovai, prašmatniausia sostinės visuomenė, žodžiu, *tout Paris*[87], kuris, aprimus politinėms audroms, pirmą kartą susirinko po vienu stogu.

Ko tik šį vakarą čia nebuvo! Teofilis Gotjė, Alfonsas Karas, Hugo su žmona, dabita šmaikščialiežuvis kritikas Žiulis Žanenas, dailininkas Eženas Delakrua. Turbūt ir Žorž Sand išlindo iš savo palėpės, kurioje rašė romanus; tada ji dar nekreipė dėmesio į de Miusė, kuždantį damoms į ausis: *Je ne suis pas tendre, je suis excessif*[88]. Žinoma, čia sėdėjo ir Rosinis, Pačinis, Trupenasas, poetas Alfredas de Vinji, kritikas Sent Bevas, rašytojai Emilis de Žirardenas ir

---

[86] lemtingas smūgis. *(Pranc.)*

[87] visas Paryžius. *(Pranc.)*

[88] Aš ne švelnus, o pašėlęs. *(Pranc.)*

Šarlis Nodjė, kompozitoriai Kerubinis, Oberas, Adamas, Halevi, smuikininkas Bajo, septyniolikametė aktorė Rašelė su motina — be abejo, tą vakarą visi atėjo pasiklausyti Genujos burtininko. Publika nekantravo, jaudinosi, bet labiausiai nenustygo dvidešimtmetis gražuolis rusvais ilgais plaukais — vengras Ferencas Listas.

Po Bethoveno „Egmonto", kurį atliko Habeneko diriguojamas Karališkosios akademijos orkestras, ir po arijos, kurią dieviškai padainavo tenoras Adolfas Nuri, į sceną išėjo Paganinis. Klausytojai pratrūko ploti, šūkauti, trypti, o muzikantai iškėlė savo instrumentus, sveikindami jau per repeticijas juos pavergusį maestro.

Užteko pirmųjų dešimties taktų, kad visi suprastų, kas per vienas Paganinis: jo strykas tarsi burtų lazdelė jau laikė publiką savo valdžioje. Po koncerto *D-dur* salėje nugriaudėjo tokie aplodismentai, kad rodės, jog išbyrės langai. Paskui maestro atliko Karo sonatą Figaro arijos *Non più andrai* (iš Mocarto „Figaro vedybų") tema. Čia jis parodė, kad ketvirta styga iš tiesų galima griežti virtuoziškai. Viena jauna poniutė sušuko: „Ką? Tik viena styga? Bet aiškiai girdžiu visas keturias!" O Bajo šnipštelėjo Malibran: „Ak, ponia, nuostabu, galima išeiti iš proto jo klausantis".

Ir koncertui, ir sonatai pritarė orkestras. Bet trečią kūrinį — variacijas Paizielo *Nel cor più non mi sento („Kai* širdis apmiršta") tema — maestro atliko solo. Kone antgamtinis smuikininko virtuoziškumas buvo deramai įver*tintas: per salę nuūžė plojimų audra, šaukdama ir trypdama* kojomis publika kvietė ir kvietė maestro į sceną.

Kitą dieną laikraščiai rašė vien apie smuikininko triumfą. *Journal des Débats* puslapiuose Kastil Blazas pažėrė tokius ditirambus:

„Laimė,— rašė jis,— kad šis burtininkas — mūsų amžininkas! Tegul ir jis pats džiaugiasi, nes jeigu būtų taip griežęs prieš šimtą metų, būtų buvęs sudegintas ant laužo kaip raganius... Beje, ir šiandien nesu visiškai tikras, kad jis toks nėra...

Tartinis sapne matė demoną, grojantį šėtonišką sonatą: tikriausiai ten buvo Paganinis. Bet ne, Tartinio velniukas su savo dvigubom trelėm, įmantriom moduliacijom ir grei-

tais *adagio* — tik vargšas mokinukas palyginti su mūsų virtuozu. Drovus, naivus, kvailokas velniukas..."

Toliau jis taip aprašo Paganinį:

„Penkių pėdų ir šešių colių aukščio, o iš fizionomijos — tikras drakonas; ištįsęs, blyškus, ryškių bruožų veidas, ilga nosis, erelio žvilgsnis, ilgi juodi plaukai, susiraitę ant apykaklės; liesas — vien kaulai ir oda; raukšlės ant skruostų tarsi emblema — taip jos panašios į smuiko ar kontraboso efus; šelmiškos, bet genijaus akys; jos įdėmiai žvelgia į muzikantus, kai šie ne laiku įstoja; griežiant alkūnės tarsi sulenda į žastą ir pradingsta, o riešas toks lankstus, kad lyginti jį galima nebent su nosinaite, pririšta prie lazdos galo..."

Savo liaupses jis baigia šiais žodžiais:

„Viską parduokime, viską užstatykime, kad galėtume nueiti jo pasiklausyti, sakė vienas muzikos mėgėjas iš Provanso, parodijuodamas seną smuklės dainelę. Tegul tie, kurie niekad nebuvo koncerte, eina pirmieji, tegul motinos atsineša žindomus kūdikius, kad po šešiasdešimt metų jie galėtų pasigirti girdėję jį griežiant..."

Broliai Eskiudjė, irgi lyriškai nusiteikę, taip apibūdino smuikininką:

„...jis kupinas Bairono ironijos, Hofmano fantastikos, svajingos, Lamartino melancholijos, Dantės pragaro kaitros".

Revue de Paris rašė:

„Paganinis — ne šiaip virtuozas, o menininkas plačiausia šio žodžio prasme; jis kuria ne tik muziką, bet ir savo instrumentą, manierą, efektus; net sunkumus susikuria ir įveikia. Jo nė lyginti negalima su ankstesniaisiais smuikininkais".

Visiškai taip manė Listas ir beveik tokiais pat žodžiais kalbėjo apie jį jau pasiekęs šlovės viršūnę. Kai Paganinis atvyko į Paryžių, Listas ką tik buvo išgyvenęs sunkią krizę: nelaiminga meilė jaunutei aristokratei jį buvo nubloškusi į tokią nevilties bedugnę, sukėlusi tokią depresiją, kad

vargšą jaunikaitį apniko mintys apie savižudybę. Listas, kaip ir Paganinis, buvo liguistai jautrus žmogus. 1830 metų liepos revoliucija grąžino jam norą gyventi, o patrankų griausmas įkvėpė sukurti „Revoliucinę simfoniją". Listas vėl ėmė koncertuoti, rašyti muziką, duoti pamokas, vėl pasinėrė į meilės nuotykius, tiesa, ne tokius tragiškus; jis vėl dažnas svečias visuomenėje, salonuose, koncertų salėse. Listas, žinoma, buvo ir *Opéra* teatre kovo 9-osios vakare. Paganinio griežimas jį taip sukrėtė, kad jis ilgai negalėjo atsigauti. Praėjus kelioms dienoms po koncerto, Listas savo draugui Pjerui Volfui rašė:

„Jau dvi savaitės, kai mano protas ir pirštai dirba tarsi apsėsti; Homeras, Biblija, Platonas, Lokas, Baironas, Hugo, Lamartinas, Šatobrianas, Bethovenas, Bachas, Humelis, Mocartas, Vėberis — visi susispietę aplink mane. Juos studijuoju, mąstau, ryte ryju; be to, keturias penkias valandas per dieną sėdžiu prie fortepijono (tercijos, sekstos, oktavos, *tremolo,* kadencijos, ir t. t.) Ak, jei neišeisiu iš proto, vėl būsiu pianistas! Taip, pianistas, toks, kokio tu nori, kokio šiandien reikia.

„Aš irgi menininkas!" — sušuko Mikelandželas, pirmąkart pamatęs šedevrą... Nors tavo draugas mažas ir kuklus, jis nesiliauja kartojęs šių didžiojo vyro žodžių, grįžęs iš paskutinio Paganinio koncerto. Koks žmogus, koks smuikininkas, koks virtuozas! Dieve, kiek kančios, skausmo ir aimanų šiose keturiose stygose!"

Po kelių dienų:

„Bičiuli, šias eilutes brūkštelėjau būdamas kaip pakvaišęs: nepakeliamas darbas, bemiegės naktys, beprotiškas geismas (pats žinai, koks) man sumaišė protą; vaikščiojau iš kampo į kampą (tarsi žiemą poste šąlantis sargybinis), dainavau, deklamavau eiles, mosavau rankomis, šūkavau — kliedėjau, ir tiek. Šiandien ir siela, ir žvėris (anot išmintingų de Mestro žodžių) truputį nusiramino, bet širdyje vulkanas neužgeso — patyliukais verda, kunkuliuoja... iki kolei?"

Iki tolei, kol jis taps ne menkesniu virtuozu kaip Paganinis,— taip Listas prisiekė pats sau. Atkaklaus darbo, ge-

ležinės valios dėka jis pasiekė, ko troško.

Vengrų pianistas stengėsi perprasti Paganinį ne tik kaip virtuozą, bet ir kaip kompozitorių. Listas transkribavo fortepijonui „Kampanelą", o vėliau ir neapsakomai sudėtingus penkis kapričus. Galima teigti, kad jis pradėjo naują fortepijono technikos erą: Paganinis — kompozitorius ir atlikėjas — jam atvėrė dar nematytus horizontus.

Nereikia perdėti Paganinio įtakos vengrų pianistui: Listas būtų tapęs Listu ir be genujiečio. Tačiau kai kurių susitikimų, ypač jaunystėje, kai žmogaus sąmonėje tarsi vaške stiprūs įspūdžiai visam gyvenimui palieka žymes, reikšmė, be abejo, labai didelė. Taigi ir šis abiejų muzikų susitikimas jaunesniajam buvo nepaprastai vaisingas.

* * *

Po pirmo koncerto įvyko dar šeši, ir visi turėjo tokį didelį pasisekimą[89], kad balandžio 6 dieną Paganinis Džermiui net suglumęs rašė:

„Trūksta žodžių, koks buvo mano triumfas! Šitokia sėkmė per visus iš eilės koncertus ir dar tokiu liūdnu metu!"

Per antrą koncertą, kovo 12 dieną, Nikolas įtraukė į programą „Kampanelą", Variacijas maldos (iš Rosinio operos „Mozė") tema ir Ketvirtąjį koncertą *d-moll*, kurį atliko pirmą kartą. Kastil Blazas apie jį rašė: „Šis darbas gana originalios formos ir turi nemažai vaizdingų efektų".

Pirmuosius septynis koncertus lydėjo didžiulė sėkmė. Aštuntąjį smuikininkas surengė Italų teatre, nes *Opéra* išsinuomojo Nacionalinė gvardija labdaringam baliui. Paprašytas šiame vakare dalyvauti, maestro atsisakė ir dėl to buvo negailestingai puolamas. Kodinjola teisingai rašo:

„Nereikia pamiršti, kad tuomet Paryžiuje susiklostė itin kebli politinė padėtis — vos pusmečiui praėjus nuo „šlovingųjų liepos dienų", senosios monarchijos šalininkai

---

[89] Kodinjola rašo: „Be to, paryžiečių susidomėjimą smuikininku pakurstė vienaveiksmė Oto Rombako komedija „Paganinis Vokietijoje", kuri buvo statoma, kai Paganinis koncertavo".

nė nemanė pasiduoti, ir virš Prancūzijos sostinės kybojo kontrrevoliucijos grėsmė; todėl Paganiniui mestas kaltinimas atrodė labai rimtas. Būtų buvę pusė bėdos, jeigu jis būtų buvęs vienas. Deja, nežinia iš kur pasklido gandas, kad smuikininkas kitą dieną po 1831 metų karbonarų revoliucijos epilogo atsisakė griežti italų pabėgėlių naudai".

Iš tikrųjų Paganinis atsisakė ne iš šykštumo ar blogos valios — griežti baliuje jam neleido orumas. Konestabilė tai suprato ir įtikinamai parodė, jog tie, kurie maestro prašė ką nors pasmuikuoti šioje labdaros šventėje, „nepagalvojo, kad toks menininkas kaip Paganinis, nenorėdamas žeminti savo meno, niekad nesutiks groti baliuje, kur žmonės renkasi ne muzikos klausytis, o šokti". Savo meno garbę jis taip saugojo, kad „visada atsisakydavo kvietimo, jeigu jo smuikui būdavo skiriamas antraeilis, o ne pagrindinis vaidmuo".

Paganinis pats apie tai rašė laikraštyje *Moniteur Universel*, pareikšdamas, jog surengsiąs koncertą „Prancūzijos sostinės vargšų naudai".

Tasai labdaringas koncertas įvyko balandžio 7 dieną; publikos susirinko nelabai daug, ir kasos pajamos sudarė apie tris tūkstančius lirų, o per kitus koncertus Paganinis uždirbdavo nepalyginti daugiau[90].

Kovo 16-ąją maestro griežė karaliaus rūmuose, ir *La Gazzetta di Genova* rašė:

„Trečiadienį artistai turėjo garbės pietauti su karaliumi ir jo šeimos nariais. Vakar rūmuose įvyko profesoriaus Paganinio koncertas"[91].

---

[90] Paryžiuje per pusantro mėnesio Paganinis uždirbo 125 000 frankų.

[91] Apie šį vakarą, kuriame dalyvavo Liudvikas Pilypas, jo šeimos nariai ir geriausi Italų teatro artistai, Bolonijos laikraštis *La Farfalla* išspausdino linksmą istoriją; vėliau ją atpasakojo Konestabilė. Ar ji tikra, ar ne, nustatyti nepavyko. Štai ji:

„Gal ne visi žino, kad Paganinis garsųjį savo Gvarnerio smuiką nešiojosi futliare; jame jis laikė ir pinigus, ir įvairius mažmožius, ir truputį plonų marškinių. Į kelionę maestro paprastai imdavo tik skrybėlių dėžutę ir krepšelį su natomis, todėl tą futliarą juokais vadino savo „neseseru". Smuikininkas per koncertą taip prakaituodavo, kad turėdavo keisti marškinius kokius du ar tris kartus. Taigi ir dabar pasiteiravo pirmąjį

Paryžiuje maestro griežė balandžio 12 dieną ir penktadalį šio koncerto pajamų atidavė našlaičiams. Tą vakarą tarp publikos buvo vienas nepaprastas klausytojas — jaunas norvegų smuikininkas Ulė Bulis, kuris paliko tokį vaizdingą šio koncerto aprašymą, kad čia jį pateikiame visą:

„Kiek atsimenu, Paganinis grojo savo Koncertą *h-moll* su „Kampanela", dvi variacijas iš Haidno garsiojo „Austrų tautinio himno" ir *Perpetuum mobile.* Smuikininkui pasirodžius, publika visada imdavo ploti (ši scena ir dabar man prieš akis, lyg ją būčiau regėjęs šiandien). Pamatę besiartinantį jo šešėlį, klausytojai, kaip paprastai, sukėlė ovacijas, tačiau koks buvo jų nustebimas, kai į sceną išėjo ne Paganinis, o juodai apsirengęs žmogus su piupitru, kurį pastatė šalia dirigento. Ant sienos vėl sujuodavo šešėlis, ir publika vėl ėmė ploti. Deja, tai buvo scenos darbininkas su livrėja; jis atnešė žvakes, pastatė ant piupitro, uždegė ir, visiems juokiantis, išėjo. Paskui, nešinas natomis, vėl atėjo juodai apsirengęs žmogus. Ir šįsyk žiūrovai palaikė jį smuikininku! Galų gale išniro dar vienas šešėlis — dabar iš tikrųjų Paganinis. Bet šįkart publika tylėjo. Maestro prisiartino prie rampos ir, kietai sučiaupęs lūpas, nenorom nusilenkė — matyt, buvo nepatenkintas, kad klausytojai taip šaltai jį sutinka. Jis nežinojo, kas dėjosi prieš jam pasirodant. Habenekas kilstelėjo dirigento lazdelę, bet maestro papurtė galvą. Jis perdėjo stryką į kairę ranką, o dešinę įsikišo užantin ir, išsitraukęs porą tamsiai žalių pirštinių, jas taip pat įspraudė į kairiąją. Vėl papurtęs

---

tenorą, kur būtų galima persivilkti. Išgirdęs šį nelemtą klausimą, sutrikęs tenoras sušvebeldžiavo: „Ką jūs kalbate?.. Juk čia rūmai!.. Visur pilna damų!.." Bet maestro atkirto: „Kas bus, tas bus, bet aš nebegaliu kęsti, turiu persivilkti, ir gana, nes nebepajėgiu toliau griežti". Tai pasakęs, jis ėmė ieškoti auksu tvaskančiuose rūmuose nuošalios vietelės ir pamatė didelį balkoną, užtrauktą plačia užuolaida. „Esu išgelbėtas!" — šūktelėjo, apsidžiaugęs radiniu, ir, pasiėmęs futliarą su marškiniais, nedelsdamas smuko už tos išganingos užuolaidos. Tuo tarpu Italų teatro artistai, pastatyti sargybon prie balkono, kurį didysis smuikininkas trumpam pavertė tualeto kambariu, baiminosi, kad dvartarniai jų neaptiktų ir nebartų. Bet viskas baigėsi laimingai; nušvitęs, besišypsantis Paganinis greit išėjo iš slėptuvės, maloniai padėkojo apstulbusiems sargybiniams ir lyg niekur nieko pasirodė prašmatniai rūmų publikai".

galvą, ėmė dar giliau raustis frako kišenėje. Šį kartą išsitraukė didelę baltą nosinaitę, ją irgi įbruko į kairę ranką, bet vis dar buvo nepatenkintas. Trečiąsyk net persikreipęs ėmė grabalioti užantyje, ištraukė rudą dėžutę, pažiūrėjo į ją, linktelėjo galvą ir nusišypsojęs pridėjo prie kitų daiktų, kuriuos laikė kartu su smuiku. Tada įsikišo į kišenę nosinaitę, paskui pirštines, išsiėmė iš dėžutės akinius, valandėlę galvojo, tarsi svarstydamas, ką veikti toliau, galop, paėmęs stryką į dešinę ranką ir linktelėjęs, užsidėjo akinius ir patenkintas apsidairė. Kaip jis pasikeitė! Šviesiai mėlyni akiniai atrodė it dvi vaiduoklio kaukolės akiduobės. Treptelėjęs koja, Paganinis davė orkestrui ženklą pradėti. Buvo paskelbta, jog tai paskutinis jo koncertas Paryžiuje šį sezoną, ir klausytojai tarsi nujautė, kad daugiau nematys liesos, kampuotos šio žmogaus figūros, suvargusio jo veido, nebegirdės stebuklingo jo smuiko kerų.

Neįmanoma,— rašė toliau Ulė Bulis,— kaip reikiant įvertinti Paganinio griežimo manieros, nežinant, kas yra italų *bel canto*. Pastos ir Malibran, Tamburinio ir Rubinio amžininkas varžėsi su šiais dainininkais grieždamas melodijas, kurias jie dainavo, stulbindamas juos dar labiau negu publiką. Iš tiesų jo stilius buvo toks nepakartojamas, o muzika tokia turtinga naujų, neapsakomo grožio epizodų, tokia keista ir originali, kad to meto smuikininkai tik galvas kraipė".

Prieš išvykstant iš Paryžiaus, Paganiniui atsitiko dar vienas gana nemalonus dalykas.

Kartą, eidamas pro estampų krautuvėlę, smuikininkas pamatė vitrinoje lifografiją, vaizduojančią Paganinį kalėjime. Jis sustojo ir šypsodamasis ėmė ją apžiūrinėti. Netrukus aplink maestro susirinko būrelis žmonių, kurie ėmė jį lyginti su jauno smuikininko atvaizdu graviūroje ir stebėtis, kad originalas labai pasikeitęs nuo to laiko, kai sėdėjo kalėjime.

Įsižeidęs Paganinis nuėjo pas Fetisą; tas jam padėjo sukurti ilgą laišką žurnalui *Revue Musicale*. Jame smuikininkas aprašė šį įvykį ir pridūrė, kad šmeižtas jį persekiojąs jau penkiolika metų. Vieni paistė, esą jis nužudęs

varžovą savo meilužės namuose; kiti pliurpė, jog nudūręs pačią meilužę. Kartą viename Paduvos viešbutyje, prie bendro pietų stalo, už kurio sėdėjo dar bene šešiasdešimt žmonių, kažkas ėmė porinti, jog Paganinis taip virtuoziškai griežiąs todėl, kad aštuonerius metus be paliovos lavinęsis kalėjime, į kurį patekęs už varžovo nužudymą. Smuikininkas pertraukė fantazuotoją ir paklausė, ar jis negalėtų pasakyti, kur tai atsitikę. Visi valgytojai į jį sužiuro ir, aišku, atpažino... Sutrikęs pasakorius atsakė neprisimenąs, jis, girdi, tikriausiai bus apsirikęs...

Kitą kartą Vienoje, Paganiniui baigus griežti savo „Raganas", kažkoks blyškaus veido klausytojas įsijautęs tvirtino nė kiek nesistebįs genujiečio antgamtiniais sugebėjimais, nes aiškiausiai matęs raudonai apsirengusį velnią su ragais ir uodega, stovintį už smuikininko ir vedžiojantį jo ranką. Jie buvę taip panašūs, kad negalį būti jokios abejonės dėl maestro kilmės...

Aprašęs šias istorijas ir pridūręs, kad ir pagal jas išeitų neblogos litografijos, maestro paneigė jam primestus kaltinimus; girdi, jis šešiolika metų (iš tiesų tik vienuolika — nuo 1801-ųjų iki 1812-ųjų, be to, su pertraukomis) dirigavęs orkestrui Toskanoje ir, jeigu aštuonerius metus būtų sėdėjęs kalėjime, meilužę nužudyti būtų turėjęs ankstyvoje vaikystėje. Laišką baigė taip:

„Vienas smuikininkas, pavarde D...is (Paganinis darė užuominą į Duranovskį), 1798 metais gyvenęs Milane, užmezgė ryšius su dviem įtartinais tipais, kurie jį prikalbino vykti su jais naktį į kaimą, nužudyti tenykštį kleboną ir pagrobti jo turtus. Bet vienam plėšikui pristigo drąsos, ir paskutinę akimirką jis išdavė savo bendrus policijai, kuri užklupo D...į ir jo sėbrą nusikaltimo vietoje. Abu žudikai gavo po dvidešimt metų katorgos. Bet generolas Menu, pasidaręs Milano gubernatorium, po dvejų metų smuikininką išleido.

Štai iš kur atsirado visi prasimanymai apie mane! Tasai smuikininkas, kurio pavardė, kaip ir mano, baigiasi galūne „is", tapo Paganiniu. Vietoj klebono buvo nužudyta mano meilužė ar varžovas, o į kalėjimą sėdau aš. Bet reikėjo kaip nors paaiškinti, kur išmokau taip griežti; todėl man buvo nuimtos grandinės, kad turėčiau laisvas

rankas. Nejaugi privalau nusileisti ir ramiai kęsti šiuos užgauliojimus? *Vis dėlto turiu vilties, jog, man mirus, šmeižtas paliks savo auką ir tie, kurie taip žiauriai keršija už tai, kad man sekasi, duos ramybę mano palaikams*"[92].

Dailininkas Bulanžė, litografijos „Paganinis kalėjime" autorius, teisindamasis nusiuntė į *Revue Musicale* laišką, kuriame rašė, kad tas vakaras, kai jis klausėsi Paganinio muzikos, buvęs „viena gražiausių akimirkų" jo gyvenime, kad „nuostabi maestro galva, spindinti dieviška meno šviesa", jam padariusi didelį įspūdį. Žiūrėdamas į išblyškusį smuikininko veidą, jis pagalvojęs apie tragišką likimą, apie tai, kad ta niūri legenda galbūt tikra, ir, prisiminęs įmestą į kalėjimą Tasą, pajutęs įkvėpimą ir nupiešęs Paganinį, griežiantį vienutėje smuiku. Bet tai padaręs be piktų kėslų ir niekieno nekurstomas. Paskui pridūrė:

„Būtų juokinga užsipulti žmogų, kuriuo žavisi visas pasaulis; nesmagu, kad mano litografijoje jis įžvelgė blogus ketinimus".

Savaime suprantama, po šių laiškų daugelis žmonių dar labiau ėmė tikėti, kad Paganinis sėdėjo kalėjime ir ten pasirašė sutartį su velniu.

Balandžio 28 dieną smuikininkas paliko Prancūzijos sostinę ir išvyko užkariauti Anglijos.

---

[92] Fetisas „Visuotinėje muzikų biografijoje" (*Biographie universelle des musiciens*) rašo, kad Paganinis, kai reikėjo pasirašyti šį laišką (jį kuriant dalyvavo Pačinis), paprašė išbraukti kursyvu išskirtą paskutinį sakinį: jis nenorėjo būti šmeižto auka iki mirties! Bet paskui nusileido.

Devynioliktas skyrius

ANGLIJOJE IR AIRIJOJE

Kiek daug jis nuveikė su paprasto medžio gabalu!..

Iš Paganinio—Džermio laiškų.
1832.IX.17.

1831 metų balandžio 6 dieną Paganinis Džermiui rašė:

„Su Laportu, Londono Didžiojo teatro impresarijumi, čia atvykusiu dėl manęs, užvakar pasirašiau sutartį, kurioje įsipareigojau nuo ateinančio mėnesio pradžios surengti ne mažiau kaip aštuonis koncertus per šešias savaites; pasibaigus sezonui, vyksiu į Škotiją ir Airiją".

Tą pačią dieną smuikininkas išsiuntė laišką tokiam ponui Gisleinui, kuriame pranešė ketinąs koncertuoti Duė ir Lilio miestuose. Nežinia, ar Paganinis ištesėjo pažadą[93], bet jis griežė Valansjene, Kalė ir Bulonėje. Valansjeno damos jam padovanojo porą pirštinių, ant kurių išsiuvinėjo lauro šakelę, saulę, stebuklingąjį smuiką ir auksiniais siūlais — maestro pavardę bei koncerto datą: „Paganinis — 1831 m. gegužės 8 d."

O Bulonės damos savo politinio bei literatūrinio laikraščio *Anotateur* 1831 metų gegužės 5 dienos numeryje perskaitė šias eilutes: „Galbūt tai tik sapnas? Kas tasai žmogus, kurio vien pasirodymas sukelia ovacijas? Kam jis priklauso? Žemei? Dangui? Ar mums nežinomam pasauliui?" Iš tikrųjų koncertas buvo nuostabus. Kažkas apie smuikininką pasakė Ruso žodžiais: „Tai skaisčiai deganti ir niekad negęstanti ugnis". Kiti lygino jį su Kamoenso aprašytu Audrų viršukalnės gigantu, kuris, siaučiant stichijai, skelia iš uolų žiežirbas...

Audra iš tiesų įsišėlo aplink Paganinį, vos tik jis atvyko į Angliją. Mat bilietų į pirmą koncertą kainos buvo

---

[93] 1832-ųjų balandžio 18 dienos laiške Džermiui, apibendrindamas pastarųjų metų savo koncertinę veiklą, Paganinis rašo, kad, „prieš išvykdamas į Londoną", surengė provincijoje penkis koncertus, įskaitant vieną, skirtą vargšams. Tikriausiai tie koncertai įvyko Duė ir Lilyje.

dusyk aukštesnės nei paprastai, net galerijoje, kur jos niekad nesikeisdavo. Paganinis lupdavo už koncertus ne tik užsieny, bet ir tėvynėje. Retkarčiais dėl to kildavo nesusipratimų, bet tokio atkirčio kaip Londone jis dar niekur nebuvo susilaukęs. Visi žino, kokie anglai konservatyvūs, kaip įsikibę į savo tradicijas, perukus, mantijas. Todėl visai suprantama liguista jų reakcija į Paganinio sąlygas. Tiesą sakant, jei anglai kartais ir nusižengdavo tradicijai, tai tik dėl dainininkų, pavyzdžiui, Farinelio bei kitų, bet kad tokias pretenzijas reikštų instrumentininkas *a mere instrumental performer*[94], anot *Times*, buvo negirdėta.

Įsiliepsnojo polemika, ir *Times* piktai užsipuolė Laportą, kurį gynė *Courier*. *Athenaeum* dėjo į šuns dienas Paganinį, o „Paganinio draugai" atsikirtinėjo *Observer* puslapiuose. Ginčas taip toli nuėjo, kad buvo vainojamas artistų ir impresarijų šykštumas, kraštutinis nacionalizmas, pataikavimas užsieniečiams. Gegužės 21 dieną *Times* rašė:

„Džonas Bulis — kantrus padaras, bet jo kantrybė irgi turi ribas: kai jos peržengiamos, jis visada parodo ryžtą; Džonas Bulis supyksta negreit, bet supykęs ilgai neatsileidžia. Yra žinoma, jog kol kas užsakytos tik dvi vietos".

Buvo paskelbta, kad koncertas Karališkajame teatre įvyks gegužės 28 dieną. Matydamas, kad reikalai klostosi prastai, Paganinis nusprendė apsimesti sergąs (tiesą sakant, jam nereikėjo apsimesti) ir koncertą atidėti. Smuikininkui dar būnant Paryžiuje, jo draugai Rosinis, Pačinis, Paeris ir vėl pradėjęs jį gydyti daktaras Benatis, matydami, koks maestro pavargęs ir sumenkęs, visiškai nenorėjo leisti jo į Angliją: bijojo, kad jam nepakenktų kelionės sunkumai ir skvarbus Londono rūkas. Tačiau buvo pavasaris, ir Paganinis jų neklausė. Taigi, galimas daiktas, Londone jis vėl ėmė negaluoti. Antra vertus, nemalonumai netaisė jam sveikatos, kuri visada daugiau ar mažiau priklauso nuo dvasinės būsenos. Todėl koncerto išvakarėse maestro parašė Laportui laišką:

---

[94] vien instrumentu griežiąs. (*Angl.*)

„Pone,

kadangi jaučiuosi labai blogai, prašau publikai mandagiai pranešti, jog rytdienos koncertas neįvyks.

Nuolankus jūsų tarnas
Nikolas Paganinis"

Tuo tarpu „Paganinio draugai" perėjo į puolimą; gegužės 24 dienos *Observer* puslapiuose jie suvertė visą kaltę impresarijui (girdi, jis nustatęs tokias aukštas kainas, norėdamas pasipelnyti) ir taip gynė Paganinį:

„Kaip gali ateiti mintis, kad užsienietis, vos atvykęs į Angliją, ryšis tokiam poelgiui, kuris piktina žmones? Juk jis pats — tai aišku kaip dieną — suinteresuotas, kad tauta, visų pagrįstai laikoma uoliausia menų globėja, jam būtų kuo palankiausia".

Gegužės 29 dieną *Observer* pareiškė, kad Paganinis „išsprendė ginčą su Laportu" ir bilietų kainos bus „kaip į visus koncertus".

„Padvigubintos kainos,— baigė straipsnį laikraštis,— abiejų klaida, ir jie tai suprato; tačiau kaltesnis Laportas, nes jis geriau pažįsta Džoną Bulį".

Panašiai, teisindamasis, kad nežinojęs Anglijos papročių, maestro parašė ir *Times* direktoriui birželio 1-ąją, dvi dienos prieš naują koncerto datą.

Laukdama koncerto, anglų publika gaudė gandus ir iš smalsumo nesitvėrė kailyje. Dar prieš smuikininkui atvykstant, *Times* persispausdino Paganinio laišką iš Paryžiaus *Revue Musicale*; taigi Londone irgi visiems buvo žinoma istorija apie nužudymą, kalėjimą ir sutartį su velniu; šie prasimanymai darė kur kas didesnį įspūdį negu Paganinio bandymai juos paneigti. Londoniečiai tvirtino, kad maestro smuiko stygas pasidaręs ne iš žmonos grobų, o iš „paskutinio popiežiaus žarnų". „Bepigu jam stebuklus rodyti",— pridurdavo jie.

Tiesą sakant, anot Lilianos Dei, 1831 metų Londonas buvo gana prastas miestas. Nepasižymėjo nei prabanga, nei dvasiniu gyvenimu. Vienas to meto kronikininkas rašė:

„Anglijos padėtis siaubinga. Londonas — žiauraus karo, svetimšalių antplūdžių nusiaubtos šalies sostinė; mes tik laukiame pranešimų apie mūšius, gaisrus ir kitas nelaimes..."

Viljamo IV valdymo pradžia buvo audringa, kraštą niokojo maištai ir neramumai. Paskui viskas aprimo ir sostinė ėmė ruoštis karūnacijai. Paganinis atvyko kaip tik tuo sunkiu metu; tad nenuostabu, jog spauda ir publika sukilo prieš aukštas bilietų kainas.

Tada Londonas atrodė gana nepatraukliai. Policininkai mėlyna uniforma nesirūpino nei gatvių švara, nei vežimų bei karietų eismo reguliavimu; todėl ekipažų susidūrimai ir vežėjų kumštynės buvo įprasta. Niekas nesistebėjo, kad gatvės pilnos gyvulių — jie būdavo vedami iš vieno miesto krašto į kitą, ypač turgaus dienomis — ir lengvo elgesio moterų, kurios šioje puritonų citadelėje „atvirai ir begėdiškai siūlėsi praeiviams, nekreipdamos dėmesio į policiją..." Tačiau palyginti su kitomis Europos sostinėmis „vagysčių pasitaikydavo retai, nes vagys būdavo greit sučiumpami ir baudžiami..."

Taigi šiuo atžvilgiu Paganinis skųstis negalėjo, bet tylos pasigedo — Londonas jam atrodė labai triukšmingas. „Pienininkės,— rašė Džefris Pulveris,— sargai, prekiautojai lovos baltiniais, kaminkrėčiai, žuvies pardavėjai, gatvių šlavėjai, šimtai prekininkų, siūlančių, ko širdis geidžia — nuo katienos iki šluotų,— skalambijo varpeliais ir rėkavo net užkimę. Geležiniais ratlankiais aptraukti vežimų tekiniai, riedėdami grindiniu, kėlė neapsakomą triukšmą. Iš tiesų Londonas atrodė vieta tyčia nervams gadinti, nors tuomet dar nebuvo automobilių. Prastuomenė, nemokėjo nei skaityti, nei rašyti, gyveno skurdžiai ir nelabai nutuokė apie sielos ir kūno švarą; vaidingas žmonas vyrai kartais parduodavo iš varžytinių. Pasiturinčios klasės gyveno paauksuotuose namuose, proto pertekliumi nesiskundė, bet įpėdiniais rūpintis mokėjo. Miesto gatvėmis važinėjo koks šimtas omnibusų, o gyventojų skaičius artėjo prie pusantro milijono".

Teatrų Anglijoje buvo penkiolika, ir londoniečiai eidavo į Italų operą ploti Lablašui, Rubiniui, Garsijai, Tamburiniui, dainininkėms Grizi, Malibran, Pastai, į dra-

mos teatrus — Edmundui Kynui, Elenai Try ir kitiems populiariems to meto aktoriams. Ryškiausios literatūros pasaulio žvaigždės buvo Čarlzas Dikensas, Džordžas Borou, Bulveris-Litonas, Vordsvortas, muzikos padangėje žėrėjo Mošelesas, Krameris, Benediktas, Bišopas, Sterndeilas, o Terneris ir kiti dailininkai dėjo pamatus romantizmui, tapydami rūko ir fantastinės šviesos iškreiptus peizažus.

Birželio 3-iąją Karališkojo teatro salė buvo sausakimša: pasiklausyti genujiečio susirinko artistai ir muzikantai profesionalai, daugiausia smuikininkai. Kitą dieną *Observer* juokavo: girdi, kai Didysis Kondė puolė Leridą, kreipėsi pagalbos į smuikininkus, kurie smagiai grieždami ėjo pulko priešaky ir kėlė kareiviams ūpą, o per Paganinio koncertą smuikininkų tiek prigužėjo, kad jie būtų įstengę paimti Leridą vieni... Čia susirinko visi filharmonijos orkestro veteranai — Spanjoletis, Dragonetis, Lindlėjus, Moris. Jie įsitaisė ložėje, prie pat scenos, kad geriau matytų, kaip Paganinis griežia. Anot *Observer*, jie plojo garsiausiai, nes geriau už kitus galėjo įvertinti smuikininko meną. Tiesą sakant, visa publika kėlė audringas ovacijas — tokių Paganinis dar niekad ir niekur nebuvo susilaukęs. Burtininko strykas beregint pavergė miestą, iki šiolei taip priešiškai nusiteikusį. Per antraktą Moris iškėlė virš galvos savo smuiką ir pareiškė, kad jį sudeginsiąs arba parduosiąs už kelis skatikus. Džonas Krameris, su palengvėjimu atsidusęs, tarė:

— Ačiū Dievui, kad aš pianistas!

Lindlėjus, kuris truputį mikčiojo, sulemeno:

— Tai v-v-velnias!

Dragonetis, garsusis kontrabosistas, burbtelėjo:

— Tai didis žmogus!

Dainininkai, net tokia garsenybė kaip bosas Lablašas, visai nublanko prieš Paganinį. Publikai didelį įspūdį darė, kad maestro griežė be natų. To anglai dar nebuvo regėję. *Athenaeum* rašė, jog „tai atrodė kaip improvizacija", ir pridūrė: „Tikėsimės, kad jis susilauks pasekėjų, jei apskritai atsiras toks drąsuolis, kuris per ateinančius septynerius metus išdrįs griežti smuiku solo".

Mošelesas štai ką pasakė:

„Nei Zontag, nei Pasta čia nepadarė tokio įspūdžio. Jeigu tas pratisas garsas, kuris įsismelkia į sielos gelmes, bent vieną akimirką būtų praradęs pusiausvyrą, jis būtų pavirtęs bjauriu katės kniaukimu. Bet pusiausvyros neprarado. Plonos jo instrumento stygos — tik jomis maestro galėjo išgauti šias natas, treles, kadencijas — būtų sutrūkusios kito smuikininko rankose".

Neregėtai smuikininko sėkmei nebuvo abejingi ir laikraščiai. Jie spausdino gražiausias recenzijas, kurios su kaupu atpirko paikus prasimanymus ir piktus šmeižtus, užplūdusius jų skiltis prieš koncertą. Recenzijose daug dėmesio buvo skiriama ne tik muzikos analizei, bet ir, savaime suprantama, velniui. *Athenaeum*[95] rašė, kad Paganinis „atrodęs kaip pats Samuelis, o griežęs kaip pats velnias!" Ir pridūrė: „Kalbama, jog airiškos melodijos tokios liūdnos todėl, kad arfos, kuriomis jos grojamos, padirbtos iš kukmedžio. Įdomu, iš kokios medžiagos sumeistruotas Paganinio smuikas. Vienas pokštininkas mums sakė, kad iš šėtonmedžio".

Observer kritikas rašė štai ką:

„Paganinis vienintelis ir nepakartojamas. Be jokios abejonės, tai didžiausias mūsų ir visų kitų laikų muzikos stebuklas".

Paganinis žadino įkvėpimą ir anglų poetams. Li Hantas jo garbei sukūrė odę, o nežinomas poetas jam paskyrė puikų eilėraštį, šlovinantį nuostabų jo griežimą ketvirta styga.

Sujaudintas tokio šilto londoniečių priėmimo per pirmą ir kitus koncertus, Paganinis išsiuntė Džermiui ilgą laišką, kuriame gyvai aprašė visus šio laikotarpio įvykius.

„Londonas, 1831 m. birželis (ir liepa).

Brangus bičiuli,

jei nepatingėsi perskaityti angliškų laikraščių, pamatysi, kokias audringas, beprotiškas ovacijas kėlė šaltieji

---

[95] Džefris Pulveris teigia, kad šį straipsnį sukūręs garsusis Henris Čorlėjus; vėliau jis sudėjęs apie Paganinį eilėraštį „Atsisveikinimas su žmogum, kuriam lygaus niekad nematysime".

anglai per pirmą mano koncertą Didžiajame italų operos teatre birželio 3 dieną.

Jei šį laišką rašyčiau ištisus metus, vis tiek negalėčiau tau papasakoti nė mažos dalelės to, kas buvo. Teatras — parteris, ložės, galerija — atrodė it šėlstanti jūra: taip visi šaukė, plojo, mojavo skarelėmis, mėtė aukštyn skrybėles. Anglai apie mane kalba tokius dalykus, kad net nesmagu pačiam juos kartoti; perskaityk, jei galėsi, ir pamatysi. Šis neregėtas triumfas, kaip visi vieningai pripažįsta, yra juoba malonesnis, kad man smuiku pavyko išsklaidyti blogą įspūdį, kurį publika iš pradžių apie mane buvo susidariusi dėl labai brangių bilietų į koncertus.

Kai pagriežiau, visi užmiršo, ką neseniai pliauškė, ir puolė taip mane šlovinti, kad kiekvienas kritikos žodis skambėjo kaip panegirika. Parteryje, ložėse, galerijoje žiūrovai lyg pagal įsakymą sulipo ant kėdžių, ir aš net ėmiau baimintis, kad kuris nors nenuvirstų. Londoniečiai mane garbsto ne vien teatre: gatvėse, aikštėse, visur, kur tik pasirodau, žmonės eina man iš paskos, stabdo, renkasi aplinkui. Pakartosiu vieną sakinį iš *Times*. Tu greičiausiai nepatikėsi nė puse to, ką tau rašau, o aš nepasakoju nė pusės to, kaip yra. Didžiausi ponai vienas per kitą mane kviečiasi, ir aš nė nežinau, pas kurį pirmiausia eiti. Apie pajamas negaliu pranešti nieko gera: kol kas įvyko tik vienas koncertas iš šešių, kuriuos įsipareigojau surengti pagal sutartį, pasirašytą su godžiu ir suktu impresarijumi — prancūzu Laportu. Poryt įvyks antras. Kaip visada, tave informuosiu apie piniginius reikalus, nes tai svarbiausia.

Laišką pradėjau prieš dvidešimt dienų, per tą laikotarpį surengiau tris koncertus tame pačiame teatre, kur griežiau pirmą sykį. Prie to, ką pasakiau, daugiau nieko negaliu pridurti, nebent tai, kad plojimai kaskart darosi garsesni, publika gausesnė, o pajamos didesnės. Nekalbu nei apie šlovę, nei apie londoniečių palankumą — trūksta žodžių visa tai aprašyti.

Karaliaus pakviestas, griežiau rūmuose ir dabar laukiu žiedo: pas mane buvo atėjęs jo auksakalys pamatuoti piršto, ir aš jam atkišau dešinės rankos smilių.

Visose krautuvėse pasirodė galybė portretų, kuriuos

piešė įvairūs dailininkai. Kam geriau, kam prasčiau pavyko atvaizduoti mano fizionomiją, bet vienas portretas iš tiesų į mane panašus, tik jo parduotuvėse dar nėra. Mačiau ir juokingų karikatūrų. Vienoje aš keistai persikreipęs griežiu, o mano piupitras skendi liepsnose. Kitoje laikau apkabinęs dailią moterį; matyt, tai užuomina į gandus, kad aš įsimylėjęs gražiausią Anglijos merginą. Trečioje griežiu smuiku su viena styga, o apačioje juokingas užrašas, ketvirtoje karikatūroje esu nupieštas su Lablašu, kuris skambina varpeliu,— tai jis darė per vieną mano koncertą. Juokiuosi iš jų net susirietęs, bet neprieštarauju — tegul sau piešia į sveikatą.

Liepos 4 dieną šiame teatre surengiau aštuonis koncertus, bet pelno daugiausia gavau iš penkto. Žmonių prisirinko kaip amaro. Koks šimtas klausytojų stovėjo už kulisų ir daugiau kaip du šimtai susėdo orkestro duobėje ant muzikantų kėdžių, kurių kiekvieną pardaviau už ginėją; orkestrą teko perkelti į sceną. Tokio antplūdžio į teatrą Londonas dar nebuvo regėjęs. Koncertavau ir su kitais artistais įvairiose salėse ir tenkinausi trečdaliu pelno.

Griežiau per Lablašo, geriausio Londono smuikininko Spanjolečio ir kapelmeisterio Heiveso koncertus. Griežiau veltui Didžiajame teatre per koncertą filharmonijos orkestro muzikantų našlių labui, ir t. t., ir veltui per koncertą Londono našlaičių labui. Pirmadienio rytą griešiu pono Torio koncerte ir gausiu savo trečdalį. Vakare koncertuosiu Sityje, už keturių mylių nuo Londono, kur išsirūpinau kokių 800 vietų *London tavern* salę. Ten surengsiu tris ar keturis koncertus — bilietas pusė ginėjos. Penktadienį koncertuosiu devintą sykį Didžiajame teatre. Kai griežia Paganinis, visi bėga jo klausytis.

Aš jau perdaviau pinigus mūsų konsului ponui Hitui, netrukus turėsiu šešis tūkstančius svarų sterlingų.

...Brangus Džermi, ištraukime iš skurdo mano seserį Dominiką ir jos šeimą. Surask jai gerą butą, pasirūpink baldais, lovomis, nupirk drobės patalynei, marškiniams, kartūno ar kitokios medžiagos drabužiams, kojinių, batų, skarelių — ko tik žmogui reikia, kad galėtų pasiturimai gyventi, paskirk jai šimtą penkiasdešimt frankų per mėne-

sį, jei tau atrodys, kad tiek užteks vaikams išlaikyti. Išleisk jiems kokius aštuonis ar dešimt tūkstančių frankų. Jei turi patikimą, apsukrų draugą, gali visa tai pavesti jam. Gavau motinos laišką, kuriame ji prašo, kad savo lėšomis leisčiau į mokslus sūnėną Karlą; jei man pritarsi, aš taip ir padarysiu. Todėl, būk malonus, surask padoresnį koledžą ir patvarkyk, kaip tau atrodys geriau; aš sutiksiu su viskuo, ką pasiūlysi. Po kelių dienų brūkštelėsiu porą žodžių ir dabar tikrai dažnai rašysiu brangiajam savo Luidžiui.

Paryžiuje neturėjau kada nė nusičiaudėti, o čia irgi negaliu atsikvėpti. Dirbu nesigailėdamas sveikatos, kad paskui be rūpesčių galėčiau pailsėti su tuo, kurį taip myliu. Tegul dangus tave saugo tavo

Paganiniui.

P. S. Akilė laimingas gyvena Paryžiuje pas mano draugą Pačinį ir siunčia tau karščiausius linkėjimus, o aš — švelnų pabučiavimą. Primink apie mane draugams. Sudie".

Rūpinimasis seserimi ir jos vaikais — dar vienas Nikolo kilnumo įrodymas. Matyt, jis negalėjo džiaugtis nei savo sėkme, nei turtais, jeigu jo artimieji skurdo. Nereikia pamiršti, kad čia minimos sumos tais laikais iš tikrųjų buvo gana didelės.

Kitame laiške, rašytame rugpjūčio 16 dieną ir cituotame Grovo „Muzikos žodyne", Paganinis skundžiasi, kad, nors griežė Londono publikai bent trisdešimt kartų, nors yra įvairiausiai atvaizduotas graviūrose ir piešiniuose, anglų susidomėjimas juo neatslūgsta: vos tik jis išeina iš namų, miestiečiai jį apstoja, lydi, kalbina angliškai (Paganinis nesuprato nė žodžio angliškai, todėl, anot Lilianos Dei, atrodė „įtartinas kaip kurčnebylis su savo gimine"), čiupinėja ir net bando įžnybti, kad įsitikintų, ar jis tikrai turi kūną. Taip elgėsi, rašo jis, ne tik prasčiokai, bet ir aukštesniųjų klasių atstovai...

Naudodamasis tokia sėkme, Paganinis Londone išbuvo apie du mėnesius ir publikai pasirodė iš viso aštuoniolika kartų. Po pirmųjų šešių ar septynių koncertų jis vis griežsaid „paskutinį", „tikrai paskutinį" kartą, rengdavo

atsisveikinimo vakarus, ir taip toliau; dėl to laikraščiai jį traukdavo per dantį, nežinodami, kaip komentuoti šiuos koncertus, besikartojančius it don Bazilijo „labanakt"...

Pinigai maestro iš tiesų byrėjo kaip iš gausybės rago, nes jis ne tik koncertavo, bet ir davė Londono muzikos mėgėjams keletą pamokų, už kurias jie dosniai atsilygino. Dėl klimato jo sveikata buvo nekokia, net prastesnė nei visada, bet tarp koncertų, pamokų, vizitų, pusryčių, vakarienių jis rado laiko ir meilei. *The Lady's Magazine* apie tai rašė:

„Aplink Operos teatrą sklinda gandai, kad Paganinio širdį pagrobusi viena panelė, kuriai jis pasiūlęs savo ranką. Tai panelei, sako, tik šešiolika metų".

Turbūt čia ta pati persona, su kuria dar ne kartą susitiksime ir kuri Paganiniui pridarys nemalonumų — Šarlotė Votson. Ir amžius atitinka, nes kai po dvejų metų, 1834-aisiais, kils skandalas, Šarlotei kaip tik bus aštuoniolika.

New Monthly Magazine išspausdino linksmą istoriją, atsitikusią Paganiniui viešint Londone. Per vienus iškilmingus pietus Menšn Hause buvo pasiūlytas tostas į lordo kanclerio sveikatą. Lordas atsistojo padėkoti, svečiai pratrūko ploti, ir tada į salę įėjo Paganinis. „Jis, žinoma, nusprendė, kad plojimai šiame pasaulyje gali būti skirti tik jam, todėl užlipo ant kėdės ir pradėjo griežti. Lordui Brouhemui teko atsisėsti..."

Eskiudjė aprašo kitą gana keistą sceną. Esą birželio 21 dieną lordo Houlendo salone, kai smuikininkas dvi valandas iš eilės laikė prikaustęs svečių dėmesį, šeimininkas liepė užgesinti visas žvakes. Tamsoje viena moteris ėmė improvizuoti klaikią legendą apie tėvažudystę, kur visko buvo su kaupu — siaubo, fantastikos, šmėklų. Paganinis tuo pat metu pritaikė jai muziką, tokią kraupią, tokią šiurpulingą, kad kai kurios damos apalpo... Nežinia, ar ši istorija tikra, nes Eskiudjė teigia, kad legendos autorė buvusi Anė Radklif, o Anė Radklif mirė 1823 metais... Tikriausiai kita moteris improvizavo arba deklamavo Anės Radklif sukurtą legendą.

Dar viena, šįsyk gana nemaloni, istorija atsitiko Čeltna-

me. Liepos vidury Paganinis ten du kartus koncertavo, o po savaitės ketino koncertuoti trečią sykį. Bet tą vakarą mieste buvo rengiamas balius. Bijodamas, kad susirinks mažai žmonių, maestro pareikalavo dviejų šimtų svarų sterlingų iš anksto. Tačiau salė buvo pilnutėlė, ir galima įsivaizduoti, kaip pasipiktino klausytojai, sužinoję, kad smuikininkas negrieš, kol negaus rankpinigių. Minia patraukė prie jo viešbučio ir ėmė piktai šūkauti. Valdžios atstovas veltui stengėsi nuraminti įtūžusius žmones sakydamas, kad Paganinis blogai jaučiasi. Galų gale, po ilgų derybų, smuikininkas sutiko važiuoti į teatrą. Buvo dešimta valanda vakaro, visi klausytojai sėdėjo savo vietose ir nė nemanė skirstytis. Paganinis užgrojo tokią graudžią melodiją, kad publikai pyktį lyg ranka nuėmė. „Kiaurą vakarą,— rašė *The Lady's Magazine*,— salėje griaudėjo plojimai. Niekas neįstengė atsispirti Orfėjo galybei!"

Kiti laikraščiai šį įvykį nušvietė truputį kitaip. Pavyzdžiui, vienas tvirtino, jog Paganinis į teatrą nėjęs todėl, kad impresarijus nesilaikęs sutarties sąlygų. Sunku pasakyti, kaip buvo iš tikrųjų, nes, anot Džefrio Pulverio, tais laikais žurnalistai kurpdavo straipsnius dažniausiai iš gandų.

Rugpjūčio pradžioje smuikininkas surengė tris koncertus Norviče, ir abatas Džonas Edmundas Koksas mums paliko susitikimo šiame mieste su Paganiniu įspūdžius, iškalbingai liudijančius, koks malonus maestro būdavo su tais, kuriems jautė didelę simpatiją. Kadangi abatas Koksas mokėjo prancūziškai, muzikantas jį paprašė truputį jam pasekretoriauti. Koksas labai apsidžiaugė, kurį laiką kartu su Paganiniu važinėjo, gyveno su juo viename viešbutyje, taigi matė maestro ne tik per koncertus, bet ir poilsio metu.

„... Kai Paganinis nusiimdavo santūrumo kaukę,— rašo jis,— kuria dangstydavosi tarp svetimų žmonių (jam rodės, kad jie taikosi iš jo išpešti kuo daugiau naudos sau), jo tariamo griežtumo ir niekingumo nelikdavo nė ženklo. Smuikininkas buvo nepaprastai linksmas, malonus žmogus, ir jeigu kas nors parodydavo jam dėmesį ar patenkindavo kokį jo norą, jis niekad nešykštėdavo kuo nuoširdžiausių padėkos žodžių.

Scenoje maestro beveik visada atlikdavo tik savo kūrinius, o namie, nes neišleisdavo iš rankų smuiko[96], dažnai virkdydavo savo Gvarnerį, grieždamas geriausių kompozitorių kūrinių ištraukas; jis taip originaliai interpretuodavo kai kurias visiems žinomas vietas, kad jos skambėdavo visai kitaip nei atliekamos kitų smuikininkų. Vieną rytą, kai aš kažką jo pavedimu rašiau, jis ėmė groti nuostabaus Bethoveno koncerto pirmąją temą. Muzika mane taip sujaudino, kad nebegalėjau rašyti. Tai pastebėjęs, maestro paklausė, ar aš žinąs, ką jis griežia. Kai papurčiau galvą, jis prižadėjo pagriežti, jei galės, visą koncertą prieš mums išsiskiriant. Tai taręs, išėjo, o aš vėl įnikau rašyti ir greit jo pažadą užmiršau. Vakare, prieš Paganiniui išvažiuojant, atėjo su juo atsisveikinti keletas žmonių ir vienas ponas, kurio anksčiau nebuvau matęs. Jo pavardės sužinoti man nepavyko. Smuikininkui davus ženklą, jis atsisėdo prie fortepijono ir, išsitraukęs iš vidinės ilgo redingoto kišenės sulamdytas natas, ėmė skambinti. Aš iškart atpažinau muziką ir prisiminiau maestro pažadą. Niekad nepamiršiu jo žvilgsnio ir šypsenos liūdname, sulysusiame, blyškiame veide, kurio kiekvienas bruožas bylojo apie didelę šio žmogaus kančią; niekad nepamiršiu, kaip jis tą vakarą griežė — taip nuoširdžiai ir jausmingai, kad mes klausėmės lyg pakerėti..."

Rytojaus dieną Paganinis atsikėlė dar su tamsa, gerokai anksčiau negu buvo numatęs išvykti, sėdo į puikią karietą, išsinuomotą Londone, ir, draugams nė nenujaučiant, išdardėjo iš Norvičo. Abatas Koksas nusprendė, kad maestro norėjo išvengti nemalonių atsisveikinimo ceremonijų, ir iki mirties vis prisimindavo šį taurų, tokį žmonišką artistą, nors ir „neabejingą auksui".

Rugpjūčio 5-ąją Paganinis vėl griežė Londono Karališkajame teatre. Buvo tryliktas jo koncertas. Keturioliktą ir penkioliktą maestro surengė rugpjūčio 17-ąją ir 20-ąją. Neskaitant koncertų kituose miestuose, vien Londone jis susižėrė dešimt tūkstančių du šimtus svarų sterlingų.

---

[96] Šie žodžiai prieštarauja tam, ką rašė Haris.

Nuo rugpjūčio 30-osios iki rugsėjo 3-iosios Dubline vyko muzikos festivalis, ir Paganinis sutiko jame dalyvauti, nors buvo pakviestas į karaliaus vainikavimo iškilmes. Atsisakęs jis nieko neprarado, nes taupumo sumetimais prašmatnių iškilmių nebuvo ir ceremoniją žmonės net vadino „pusiau karūnacija". O Dubline Paganinis susilaukė didžiulio pasisekimo. Pagal sutartį jis turėjo gauti penkis šimtus ginėjų, ir laikraštis *Harmonicon* pasisakė prieš tokią sumą, laikydamas ją pernelyg didele Airijai, kur daug žmonių badavo. Bet ne tik Paganinis užsiprašė tokių pinigų. Anot Pulverio, aukščiausia kaina buvo sumokėta ir Henriui Filipsui bei Džonui Brehemui.

Į Airiją Paganinis plaukė garlaiviu, šiurpiai pavadintu „Skrajojantis olandas". Kur jis apsistojo, išlipęs į sausumą, buvo nežinoma, todėl beregint pasklido įvairūs gandai. Tikriausiai maestro troško, kad jo niekas nepažintų ir įkyrūs smalsuoliai, norėdami įsitikinti, ar jis turi gyvą kūną, jo nečiupinėtų ir nežnaibytų.

Vakare, prieš koncertą, pilnut pilnutėlis teatras ūžė kaip bičių avilys. Ložėje sėdėjo pats lordas leitenantas su palyda. Kai dirigentas Džordžas Smartas smuikininką palydėjo į scenos vidurį, sugriaudėjo audringi plojimai. Paskui įsiviešpatavo tyla ir maestro, kaip paprastai, ėmė ramstyti į pažandę smuiką. Matyt, tai darė pernelyg ilgai, nes kažkas, netekęs kantrybės, iš galerijos sušuko:

— Gerai, gerai, mes visi jau pasiruošę!

Publika ėmė juoktis. Nustebęs smuikininkas prancūziškai paklausė dirigentą, kas atsitiko. Šis bandė paaiškinti, bet Nikolas, matyt, nepatikėjo ir, labai supykęs, pasitraukė nuo scenos. Kad ir kaip Smartas prašė, jis atsisakė tą vakarą griežti, ir nieko nepešę žmonės turėjo eiti namo.

Buvo nelengva smuikininką įkalbėti, kad jis vėl pasirodytų Dublino publikai. Galų gale maestro nusileido, rugsėjo 3-iąją surengė koncertą ir susilaukė tikro triumfo. Tačiau, nors ir užbūrė klausytojus, sutramdyti jų vis tiek neįstengė: po „Kampanelos" kažkas kuo draugiškiausiai nusiteikęs sušuko:

— Bravo, ponas Paganini! Gurkštelėk, brangusis, viskio ir pagriežk dar kartą!

Sužavėtas Airijos vicekaralius smuikininkui padovanojo nepaprastai dailią brangenybę. Spalio pradžioje Paganinis griežė Korke ir Limerike.

Išvykimą iš Airijos sudrumstė nemalonus įvykis, kurį aprašė Dublino laikraštis *Morning Post*. Kaip visada kuo šilčiausiai apsivilkęs, smuikininkas įsitaisė karietoje, vežėjas pliaukštelėjo botagu, bet karieta — nė iš vietos, mat ją iš visų pusių apstojo elgetų minia. Prilindęs prie durelių vienas pavargėlis ėmė kaulyti išmaldos, girdi, negražu išvažiuoti nedavus vargšams bent poros skatikų iš tos krūvos, kurią jis susižėręs Airijoje... Paganinis iškrapštė iš piniginės keletą monetų, sviedė į minios vidurį ir, pasinaudojęs sąmyšiu, nudardėjo.

Penkiasdešimt koncertų Paganinis surengė įvairiuose Anglijos miestuose. Spalio mėnesį jam plojo Edinburgas, paskui, kaip žinoma, gruodžio 8-ąją jis griežė Braitone, o Bristolyje, kur vienas laikraštis išspausdino piktą protestą, raginantį miestiečius boikotuoti koncertą, paskelbtą tokiais sunkiais laikais, kai krašte viešpatauja neapsakomas skurdas, gruodžio 10-ąją žmonių lyg tyčia į koncertą prigužėjo tiek, kad visiems neužteko vietų.

Netrukus, sausio mėnesį, Paganinis gavo liūdną žinią: 1832 metų gruodžio 11 dieną Genujoje mirė jo motina. Pernykščius metus irgi buvo užtemdęs šeimos gedulas — tada, spalio 15-ąją, mirė Nikolo brolis Karlas. Kartu su pranešimu apie brolio mirtį sužinojęs, kad jau senokai sergančios motinos sveikata negerėja, Paganinis tarsi nujautė lemtingą baigtį ir 1831 metų sausio 27 dieną iš Frankfurto Džermiui rašė:

„...vargšo brolio mirtis, sunki motinos liga ir tai, kad pernai tedirbau vos du mėnesius, mane be galo slegia..."

Šių dienų laiškuose draugui yra daug tokių liūdnų sakinių:

„Parašyk, kaip jaučiasi mama", „Perduok karščiausius linkėjimus mamai", „Neužmiršk parašyti apie motiną. Meldžiu Dievą, kad ją man išsaugotų, tu irgi padėk jai kuo galėdamas".

O 1831 metų balandžio 6-ąją jis siunčia iš Paryžiaus prašymą, pilną švelnaus rūpesčio:

„Turiu tau padėkoti, kad rūpiniesi mano motina, kuriai, tikiuosi, bus į sveikatą šiltos pavasario dienos, ir meldžiu tave, padaryk viską, kad ji pasitaisytų; jeigu kaimo oras gali mamai padėti, būtų gerai kur nors jai nupirkti namelį, pavyzdžiui... nežinau. Verčiau paklausk gydytoją Truką".

Galima įsivaizduoti, kaip Paganinis kentėjo, sužinojęs, kad daugiau neregės motinos. Jis neabejojo esąs mylimiausias sūnus, ir, aišku, pirmiausia jį, genijaus žyme paženklintą Dievo išrinktąjį, o ne kitus vaikus ji norėjo matyti savo mirties valandą. Bet likimas lėmė kitaip. Paganiniui staiga pasirodė, kad atšiauri Anglijos žiema tapo dar žvarbesnė, rūškana diena dar labiau apsiblausė, ir jis pasijuto esąs vienišas menkas šapelis, blaškomas baugiose tamsybėse toli nuo gimtųjų namų.

Nusiminęs jis Džermiui rašė:

„Mančesteris, 1832 m. sausio 15 d.

Brangus bičiuli,

mano širdis nujautė! Suprasi, kodėl taip ilgai nerašiau. Didžiai liūdėjau netekęs tėvelio, karštas ašaras liejau mirus mamytei; tačiau, nuolankiai sutikdami likimo smūgius ir neprarasdami vilties pasimatyti su artimaisiais Rojuje, galvokime apie tuos, kurie pasilieka Dievo garbei ir šlovei".

Šiuos žodžius būtų buvę ne pro šalį priminti tiems, kurie vėliau, kaltindami Paganinį erezija, kaip įmanydami trukdė palaidoti jo kūną.

Toliau, ten kur jis pasakoja apie savo triumfą, laiško tonas ramesnis:

„Mano smuikas sukelia tokį entuziazmą, kad nusprendžiau surengti dar šešis koncertus, už kuriuos gauto pelno du trečdaliai teks man. Grįšiu vasario 20-ąją tiesiai pas brangųjį Akilę, mylimiausią savo sūnelį; dabar jis gerai įtaisytas, bet kai vėl bus su manim, niekur jo daugiau neleisiu, nes jis didžiausias mano džiaugsmas".

Paskui Paganinis domisi kitu „džiaugsmu" — vila, kurią Džermis siūlėsi jam nupirkti.

„Papasakok, kaip atrodo ta grožybė, kurią man nori nupirkti. Sakai, turėčiau ten pailsėti bent porą metų, pataisyti sveikatą ir atsikratyti keliančių liūdesį nepatogumų. Tiesiog liguistas potraukis, kurį jaučiu magiškai harmonijai, man baisiai kenkia, bet, grįžęs į tėvynę ir gyvendamas šalia tavęs, tikiuosi, prailginsiu savo dienas".

Virš smuikininko nusklendė mirties angelo šešėlis, ir jis suvirpėjo, pajutęs plačių jo sparnų dvelksmą. Kone kasdieniniai koncertai pribaigė nuolatinių ligų negailestingai kamuojamą jo kūną.

„Kad žinotum,— rašė jis toli gyvenančiam draugui,— kiek surengiau koncertų, išvykęs iš Londono į Airiją. Griežiau Dublino festivalyje, kituose Airijos miestuose, Škotijoje, Anglijoje. Šešiasdešimt penki koncertai nuo 1831 metų rugpjūčio 30-osios iki 1832 metų sausio 14-osios. Bet penkias savaites neėmiau į rankas smuiko, nes sirgau[97]. Taigi maždaug per tris mėnesius surengiau šešiasdešimt penkis koncertus, aplankiau trisdešimt miestų kartu su dainininke Pjetralija, kurią rekomenduosiu impresarijui F. Granarai, kad ją angažuotų ateinančiam pavasariui, nes ji norėtų grįžti į Italiją. Su mumis keliaudavo ir toksai ponas Čanketinis, klavesinistas; o mano sekretorius, jaunas, puikiai išauklėtas anglas, visada važiuodavo vienas, pirma manęs, ir iš anksto susitardavo dėl koncertų. Turėjau ir durininką; jis kvailelis, bet tarnavo labai gerai. Londone išsinuomojau prašmatnią karietą. Negali nė įsivaizduoti, kiek pinigų surijo ši kelionė; vėliau tau pateiksiu išsamią ataskaitą ir papasakosiu tokių dalykų apie šios šalies papročius, kad net išsišiosi.

Tas, kuris šiandien nebuvo Anglijoje, negali įsivaizduoti, kaip pasikeitė ši šalis. Atvykęs į Londoną prieš dvylika metų, lengvai būčiau susikrovęs didelį turtą, o dabar sunku pažinti šį kraštą — toks skurdas visur. Betrūko tik genujiečio, kad žmonės iš jo išbristų! Juokiesi?.. Dabar čia jau niekas neklausia, ar girdėjai Paganinį, o klausia, ar jį matei. Tiesą sakant, man nemalonu, kad visa Anglija vienu balsu tauškia, esą aš susidėjęs su velniu. Laikraščiai tiek daug

[97] Gruodžio 1 dieną Šv. Baltramiejaus ligoninėje Londone jam vėl buvo padaryta operacija, tikriausiai žandikaulio.

apie mane rašo, kad savo straipsniais tik dar labiau kursto kone liguistą žmonių smalsumą. Sudie.

Paganinis

P. S. Perduok linkėjimus poniai Kamilai. Ką veikia Bernis ir Gvarnerijus? Atleisk už tokią bjaurią rašyseną — aš blogai jaučiuosi. Rytoj trauksiu į Lydsą, kur koncertuosiu antradienio vakare. Ketvirtadienį, penktadienį ir šeštadienį vėl griešiu čia, Mančesteryje. Pirmadienį, 23-iąją, 24-ąją ir 25-ąją koncertuosiu Liverpulyje, 26-ąją, 27-ąją, 28-ąją — Birmingeme, 30-ąją — Česteryje, paskui dar trijuose ar keturiuose miestuose, kur daug studentų; apie juos dar parašysiu. Jeigu išeis, vasario 28-ąją vyksiu į Londoną susitikti su sūnum, kaip jau tau minėjau".

Apie šiuos koncertus nėra išlikę nieko įdomaus. Tiesa, Birmingemo miestiečiams nepaprastą įspūdį padarė ne tik smuikininko griežimo maniera, bet ir jo garbanos. Jie net dainelę sudėjo, kurią dainavo visas miestas:

It's well worth a guinea
To hear Paganini
To see how he curls his hair[98].

Dailininkas Morinas nupiešė ekspresyvų, keistos kompozicijos maestro portretą, kuriame išryškino garsiąsias garbanas. Portreto apačioje Paganinis parašė: „Muzika ir poezija yra seserys".

Vasario gale Paganinis vėl buvo Londone ir rengėsi važiuoti iš Anglijos — nebegalėjo ilgiau tverti. Ir dar sykį guodėsi Džermiui:

„Londonas, 1832 m. vasario 29 d.

Brangus bičiuli,

tau nereikia keliauti, kad pažintum pasaulį. Aš jį pažįstu — tai *laterna magica.*

Ketvirtadienį būsiu Paryžiuje; ten praleisiu pusantro mėnesio, paskui vėl su džiaugsmu vyksiu į Londoną pasi-

---

[98] Verta užmokėti ginėją, kad išgirstum Paganinį, kad pamatytum, kaip jis garbanoja plaukus. *(Angl.)*

matyti su sūnumi, bet į Anglijos šiaurę nevažiuosiu: man reikia šiltesnio klimato. Todėl rugpjūtį per Prancūzijos miestus trauksiu į tėvynę: noriu truputį pailsėti tarp tikrų draugų. Pasirūpinau, kad sesuo Nikoleta gautų rentą nuo dvidešimties tūkstančių šešių šimtų lirų ir namelį Polčeveroje. Perduok jai linkėjimus ir pasakyk, jog labai apsidžiaugiau sulaukęs iš jos žinutės. Būtų gerai kuo nors paremti, jei, tavo manymu, to reikia, ir kitą seserį — Dominiką; pasakyk jai, kad padėkos laišką, kurį ji išsiuntė lapkričio mėnesį, gavau tik vakar".

Šis laiškas, kaip ir kiti, liudija, kad Paganinis buvo dosnus. Kitą jaudinančią istoriją iš smuikininko viešnagės Anglijoje papasakojo rašytojas Džordžas Augustas Sala. Tuomet jis buvo dar pyplys, mažiausias dainininkės Sala vaikas. Našlė Sala gyveno Braitone, dainavo dviejuose Paganinio koncertuose, kuriuos maestro surengė šiame mieste, ir savo ruožtu prašė jį pagriežti per jos benefisą. Dainininkė labai sunkiai vertėsi, ir paprastai garsūs muzikantai tokią paslaugą jai darydavo veltui. Na, o Paganinis užsiprašė dvidešimt penkių ginėjų — vargšei moteriai tai buvo dideli pinigai. Štai kaip D. A. Sala aprašo šią istoriją *Blue Bells Annuals* puslapiuose:

„Aš Paganinio bijojau... bet dar labiau išsigandau, kai motina nunešė jam dvidešimt penkias ginėjas... To meto artistai — Pasta, Blasis, Kurionis ir Breihemas — užjausdami našlę, dažniausiai su džiaugsmu atiduodavo jai pelną, kurį gaudavo už menkas savo paslaugas, bet Paganinis, apie kurį žmonės kalbėjo, kad jis baisus šykštuolis, nenuleido nė penso ir reikalavo atiduoti, kiek buvo sutarta.

— Kai eisite pas Paganinį, ponia Sala, veskitės vaikutį — gal, jį pamatęs, jis suminkštės,— patarė seras Čarlis D.

Šeimoje buvau mažiausias, todėl motina mane išmaudė, sušukavo, aprengė, uždėjo kruopščiai išlygintą apykaklę, kurioje būtų tilpę du tokie kaklai kaip mano, ir, paėmusi už rankos, nusivedė į viešbutį. Mums atėjus, garsusis smuikininkas valgė didžiulį pusiau žalią avienos muštinį... Delikačiai užsiminusi apie savo šeimą, motina ėmė po vieną

dėti ant stalo iš pradžių soverenus, paskui šilingus — Paganinio atlyginimą... Regis, ir dabar matau kaip gyvą šitą žmogų, liesą ir kampuotą jo figūrą, juodas it silfo garbanas, krintančias ant kaklo ir pečių, lyg drobė baltą veidą, tankius antakius, ilgas plaukuotas plaštakas su išpampusiomis venomis. Matau, kaip jis kilsteli antakius ir į monetų krūvelę įbeda degantį — bent man taip atrodė — žvilgsnį, kaip godžiai ištiesia kaulėtus pirštus ir sužeria pinigus arčiau savęs. Jų buvo viso labo dvidešimt penkios ginėjos... Atsimenu, kad, susipylęs pinigus į kišenę, jis baigė valgyti muštinį ir vienu atsikvėpimu išgėrė didelį puoduką juodos kavos... Nuliūdusi motina atsistojo, ketindama pasišalinti.

— Eik šen, vaikeli,— pamojo man didysis smuikininkas pirštu, tokiu plonu, kad jo būtų galėjusios pavydėti visos „Makbeto" raganos.— Še tau pinigėlį, nusipirksi saldainių.

Paganinis įgrūdo man į delną sulamdytą popierėlį ir, nieko nelaukęs, smuko — būtent smuko — į savo kambarį. Jis davė penkiasdešimties svarų banknotą.

Prietaringi žmonės plepėjo, kad Paganinis parsidavęs žmonių giminės priešui, niekingi paistė, kad esąs godus šykštuolis ir beširdis, pikti tauškė, kad Genujoje nužudęs žmogų ir tik per stebuklą išvengęs kartuvių. Tačiau aš žinau, kaip jis pąsielgė su mano motina, ir nuo tada nesprendžiu apie žmogų iš jo išvaizdos ar kalbų apie jį".

Kas žino, galbūt tą dieną, matydamas berniuką su iškrakmolyta apykaklaite ir našlaujančią jo motiną, Paganinis prisiminė save ir savo motiną... Išleisdama sūnelį į pirmuosius jo koncertus, ji irgi jam uždėdavo švarią apykaklę... Paskui liko našlė, paseno ir nebegalėjo rašyti laiškų mylimiausiam savo sūnui, klajojančiam po pasaulį šlovės ir kančių keliais.

Dvidešimtas skyrius

ŠARLOTĖ VOTSON

Pasaulis — tai *laterna magica.*

Paganinis — Džermiui.
1832 m. vasario 29 d.

Pasaulis — tai *laterna magica*, rašė Paganinis ir vėl leidosi į kelionę, vėl stebėjo miestus ir žmones. Dabar jis koncertavo Lydse, Liverpulyje, Vinčesteryje, užsuko į Londoną pasiimti Akilės (atvykusį iš Paryžiaus maestro sūnų globojo auklėtojas, pavarde Voltersas), paskui griežė įvairiuose pietinės Anglijos miestuose ir pagaliau, kovo 6-ąją, žavėjo Sautamptono publiką. Po dviejų dienų sėdo į laivą ir išplaukė į Prancūziją.

Kai smuikininkas atvažiavo į Paryžių, miestui ne muzika rūpėjo. Baisi choleros epidemija šluote šlavė Prancūzijos sostinės gyventojus. Tačiau Paganinis nepabūgo, nors didelis žarnyno skausmas jam tikriausiai kėlė susirūpinimą. Jis nusprendė surengti labdaringą koncertą.

„Visi bėga iš Paryžiaus, išsigandę choleros,— rašė jis Džermiui balandžio 18-ąją.— Policija jau išdavė daugiau kaip šimtą trisdešimt tūkstančių pasų. Pagal oficialius duomenis, choleros aukų yra vienuolika tūkstančių.

Ateinantį penktadienį *Grand Opéra* surengsiu koncertą ligonių naudai. Prekybos ir viešųjų darbų ministras buvo labai patenkintas mano pasiūlymu ir įsakė duoti teatrą nemokamai; impresarijus man pasiūlė orkestrą ir visą personalą...

Rosinis, drebindamas kinkas, išvažiavo; aš nebijau nieko ir tik noriu būti naudingas žmonėms".

Prieš išvykdamas iš Paryžiaus, Rosinis vis dėlto pasimatė su draugu. Balandžio 12-ąją jis surengė pobūvį, kuriame dalyvavo ir Paganinis. Vienas nežinomas to pobūvio dalyvis rašė:

„Rosinis Paryžiuje surengė didelį *soirée*[99], į kurį atėjo ne tik Paganinis, bet ir daugiau garsių smuikininkų — La-

---

[99] pobūvį *(pranc.)*.

fonas, Berijo, Bajo. Svečiai iš kailio nėrėsi, norėdami maestro suriesti į ožio ragą. Genujiečiui buvo duota pagroti be galo sunkių dalykų, ir jis nepaprastai lengvai juos įveikė, labai nustebindamas svečius. Pagaliau buvo pakišta muzikinė tema, sudaryta iš trijų taktų, kurių kiekvieną parašė minėti smuikininkai. Maestro šia tema turėjo improvizuoti sonatą, „sujungdamas visas tris pasiūlytas mintis". Jis tai atliko taip meistriškai, jog Rosinis čia pat sukūrė sonatą, pavadino ją „Improvizuota mozaika" ir padavė Fetisui, kad tas išspausdintų.

Kitą panašią užduotį pasiūlė Kastil Blazas. Nuo natų puslapio atkirpo siaurą juostelę su paskutinėmis kiekvienos eilutės natomis ir įteikė Paganiniui. Iš šių natų maestro, negalvodamas ir „nepanaudojęs jokios kitos natos", sukūrė „nuostabų polonezą".

Šis kūrinėlis buvo toks puikus ir mielas, kad visi svečiai juo susižavėjo. Rosinis net pakėlė taurę šampano į virtuozo sveikatą. Dėkodamas už tostą, smuikininkas pagriežė „Šampano maršą", kurio temą sudarė tik natos C-H-A-G-E, įeinančios į žodį *champagne*. O kai buvo atnešta kava, maestro tuoj pat pagriežė *adagio*, sudarytą tik iš natų C-A-F-E, užtemdydamas visa, ką buvo parodęs iki šiolei. Tada Rosinis sušuko:

— Man visada sekėsi improvizuoti, ir net esu kažką šiame žanre sukūręs, bet tik ne iš atskirų natų! Riesdavau nosį, jei pavykdavo improvizuoti iš atskirų taktų! Ką čia dar sugalvojus, ponai, kad priremtume prie sienos maestro? Pasukime galvas!

Į tai Kastil Blazas atsakė:

— Atimkime iš Paganinio smuiką, sutraukykime stygas, sulaužykime strykus — jis vis tiek išgaus stebuklingus garsus iš siūlo, įtempto tarp lazdos galų!

Paganiniui nereikėjo dukart sakyti. Jis paėmė šilkinę savo lorneto virvutę, ištempė ją virš punšo dubens, ir kompanija išgirdo „Punšo ariją", kurią autorius paskyrė Rosiniui.

Bet nepalyginti didesnį stebuklą negu su šilkine lorneto virvute maestro padarė balandžio 22-osios vakarą. *Opéra* salė buvo sausakimša: noras pasiklausyti garsiojo smuikininko nustelbė baimę užsikrėsti cholera. Čia Paganinis

susilaukė tokio triumfo, kokio nebuvo turėjęs per visą laurais nuklotą savo gyvenimą.

Tačiau tuo vakaru stebuklai nesibaigė. Gegužės mėnesį Paganinis surengė dar devynis koncertus ir birželio 3-iąją su pelnytu pasididžiavimu Džermiui rašė:

„Pernai paryžiečiai per mane užmiršo karą, o dabar — cholerą. *Grand Opéra* (Karališkojoje akademijoje) visuose aštuoniuose koncertuose žmonių buvo galybė. Dar prieš tai vieną koncertą surengiau Italų teatre. Paryžiuje, kaip ir kitur, dedasi stebuklai".

Šiame laiške Paganinis pirmą kartą pareiškia norą išspausdinti savo kūrinius ne Paryžiuje, kaip jam buvo patariama, o tėvynėje:

„Visi muzikantai prašo, kad išspausdinčiau savo kūrinius, ir nekantriai laukia mano metodo, kad išmoktų griežti ar bent elgtis su smuiku. Tai padarysiu Genujoje, kur įsteigsiu spaustuvę ir iš ten savo muziką platinsiu po Europą. Artistai norėtų, kad likčiau čia, bet mane traukia pas tave ir į Kolumbo tėvynę".

Apie tai jis dar kalbės savo laiškuose vėliau.

Iki šiol nežinomas Paganinio gyvenimo epizodas, aprašytas neskelbtame Ženevos gyventojos Ogiustos Buasjė, rašytojos Valeri Buasjė motinos, laiške. Ogiusta Buasjė, vėliau tapusi grafiene Gasparen, tuomet gyveno Paryžiuje ir buvo jaunojo Listo mokinė. Štai kas laiške rašoma:

„Paryžius, 1832 m. kovo 27 d. ...Edmonas (Valeri brolis) vakar nuėjo į aklųjų prieglaudą ir klausėsi šių nelaimingųjų koncerto. Kai kurie gana neblogi muzikantai. Paganinis irgi ten buvo. Vienas smuikininkas taip puikiai griežė, kad maestro jį net pabučiavo. Po koncerto aklieji surengė garsiajam virtuozui pagerbtuves. Edmonas su juo ir minia smalsuolių apžiūrėjo visą prieglaudą".

Šis gana patetiškas epizodas iškalbingai byloja apie jautrią Paganinio širdį.

Bet likimas smuikininko neglostė. Paryžiuje prie visų bėdų — žarnyno uždegimo, sifilio, kosulio, gerklės džiovos, skaudamų dantų ir gendančio žandikaulio — prisidėjo

dar viena: sunegalavo prostata. Iš tiesų viso pasaulio ligos jį apniko. Maestro organizmas, matyt, buvo nepaprastai atsparus, o nervai plieniniai, nes jis dar įstengė laikytis, nepasiduoti, dar sugebėjo be poilsio koncertuoti ir kurti ateities planus. Deja, neilgai. Paganinio triumfas Paryžiuje per choleros epidemiją, 1832 metais, buvo jo veiklos, šlovės, galybės viršūnė. Netrukus smuikininko saulė ėmė leistis.

* * *

Birželio 17-ąją Paganinis grįžo į Londoną ir liepos 6-ąją smuikavo *Covent-Garden* teatre. Nuo liepos 10-osios iki 24-osios surengė keturis koncertus priemiestyje, o liepos 27-ąją bei rugpjūčio 3-iąją, 10-ąją ir 14-ąją vėl griežė Londone. Nors sezonas ėjo į pabaigą ir siautė cholera, teatras buvo pilnas, turbūt todėl, kad bilietai kainavo gana pigiai.

Paganinis buvo nepatenkintas antromis gastrolėmis Londone ir rugpjūčio 17-ąją Džermiui rašė:

„Man ima darytis nuobodu; laukiu nesulaukiu, kada galėsiu atsigauti tėvynėje. Kad tu žinotum, kaip ta Anglija įkyrėjo! Dabar jau tikrai pažįstu pasaulį. Šįmet vėlai atvykau į Londoną. Sezonas jau baigėsi, bet surengiau vienuolika koncertų *Covent-Garden* teatre, nors paprastai tuo laiku jis uždarytas. Tik mano smuiko dėka teatras visada būdavo sausakimšas, nes, anot žmonių, Paganinio muzika tapo kaip niekad stebuklinga..."

Palikęs Angliją [100], maestro atvažiavo į Paryžių ir pir-

---

[100] Kaip tik tuomet dailininkas Džordžas Patenas nutapė garsųjį smuikininko portretą, dabar esantį Milane, pas jo įpėdinius. Sužavėtas Paganinis jam rašė:

„Dailininkui Dž. Patenui.— Didžiai gerbiamas bičiuli, portretas, kurį nupiešėte, taip į mane panašus, kad nebežinau, kaip jums apsakyti savo pasitenkinimą. Nekantriai laukiu kopijos, ir ši dovana bus vertingas prisiminimas mano įpėdiniams, o Italija galės žavėtis britų genijaus kūriniu.

Teikitės priimti didžiausią mano pagarbą, dėkingumą ir draugystę. Nuoširdus jūsų bičiulis

N. Paganinis

Paryžius, 1832 m. lapkričio 10 d."

moje spalio pusėje surengė dešimt koncertų Ruane, Evene ir Havre.

Ruane spalio 17-ąją aktorius Valmoras išėjo į sceną ir smuikininko garbei padeklamavo eilėraštį, o jo bičiulė Marselina Debord Valmor greitosiomis sukūrė šį lyrišką posmelį:

Tous les baisers du ciel sont dans ton harmonie...
Oui, d'une flamme à part cette âme fut formée,
Oui, Dieu la soupira, ce fut sa bien-aimée,
Oui, mille oiseaux d'amour murmurent dans ton sein[101]...

Tik moteris sugebėjo matyti, kad Paganinis ne pragaro, o veikiau dangaus esybė...

Tačiau jo likimą, regis, iš tiesų persekiojo pragaro jėgos. Spalio 23-iąją, grįžęs iš Paryžiaus, jis vėl smarkiai sunegalavo.

„Štai jau du mėnesiai,— rašė jis Džermiui 1833 metų sausio 22 dieną,— kai negaliu paimti į rankas nei plunksnos, nei stryko. Du kartus buvau persišaldęs, bet dabar jaučiuosi geriau. Šaltis čia nežmoniškas. Dėl blogų židinių, kurie pridūmydavo pilnus kambarius, kokius šešis sykius keičiau butą. Dabar įsikūriau neblogai".

Galų gale jis surado patogų butą viename viešbutyje. Bet ir čia nepasijuto geriau ir praleido žiemą nieko neveikdamas, slegiamas niūrių minčių.

„Jau keturi mėnesiai nematau ir neimu į rankas smuiko,— prisipažino jis vasario 28-ąją,— bet šiandien noriu truputį pagriežti".

1833 metų balandžio 12 dienos laiškas Džermiui dar liūdnesnis:

„Kadangi pusę metų negriežiau, negaliu tau apsakyti, kaip man sunku vėl įsielektrinti taip, kad manęs klausytųsi žmonės!.. Ak, kada aš galėsiu pailsėti!"

---

[101] Tavo muzikoje — dangaus bučinių saldumas...
Taip, ši siela iš ypatingos ugnies,
Taip, ji Dievo geidžiama ir numylėta,
Taip, pulkai meilės paukščių čiulba tavyje...

Ir vėliau, liepos 16-osios laiške iš Londono, jis dar sykį su kartėliu prisimena šį laikotarpį:

„Per tą klaikią žiemą Paryžiuje pusę metų nesveikavau".

Nesveikavo! Labai jau švelniai pasakyta! Juk ir anksčiau jis nesveikuodavo, bet griežė. Galima įsivaizduoti, kaip sunkiai maestro pakėlė tą šaltą ir drėgną Paryžiaus žiemą, užsidaręs tarp keturių sienų, nuliūdęs, prislėgtas. Vienintelė jo paguoda buvo Akilė, kurį nuolat jis mini laiškuose. Dar nė aštuonerių metų neturįs, berniukas rūpestingai jį slaugė dieną ir naktį. Sujaudintas Paganinis Džermiui rašė:

„Tai mano paguoda. Kai man užeina kosulio priepuolis, brangusis vaikelis atsibunda ir kaip įmanydamas ramina. Kad tik Dievas man jį išsaugotų kartu su tavim. Rytoj su juo eisiu pas ministrą".

Kadangi Akilė buvo nesantuokinis vaikas, Paganinis visą laiką norėjo jį įteisinti. Jis tikėjosi, kad jam padės Sardinijos ministras markizas Brinjolė Salė, Karolio Alberto pasiuntinys Liudviko Pilypo dvare. Markizas labai mylėjo smuikininką, bet šis reikalas pasirodė esąs toks sunkus, jog vaiką įteisinti pavyko tik gerokai vėliau.

Liepos 16-osios laiške Džermiui Paganinis rašė, kad per „pikta linkinčių žmonių intrigas" jis visą žiemą ir pavasarį nieko negalėjęs padaryti.

„Tačiau,— pridūrė jis,— aš ne tik pasipriešinau jų užmačioms ir juos sugėdinau, bet ir savo g a l i n g o j o s m u i k o dėka susilaukiau tikro triumfo... Reikės čia atvažiuoti kitais metais. O kol kas ketinu rugsėjo mėnesį keliauti į Peterburgą ir praleisti Rusijoje žiemą. Ką į tai pasakysi? Aš nesušalsiu, nes namai ten gerai šildomi, karietos užsidaro labai sandariai, be to, sibirietiški kailiniai..."

O intrigos buvo tokios: 1833 metų pavasarį airių aktorė Harietė Smitson, kuri prieš kelerius metus sužavėjo Berliozą Šekspyro moterų vaidmenimis ir vėliau, po daugybės kančių, negandų ir dramų, už jo ištekėjo

(deja, nelaimingesnę santuoką sunku įsivaizduoti), norėdama išbristi iš skurdo, surengė savo benefisą. Šopenas, Listas, Hileris sutiko jame dalyvauti. Paganinis atsisakė. Laiške, išspausdintame 1833 metų gegužės 9 dienos *Times* numeryje, jis rašė, kad tik dėl blogos sveikatos atmetęs kvietimą dalyvauti ir kitame koncerte, surengtame tuo metu Paryžiuje vargstančių Anglijos artistų naudai. Iš tikrųjų jau buvo pusmetis, kai jis nekoncertavo ir negalėjo „vėl įsielektrinti taip, kad jo klausytųsi žmonės". Paganinis už jokius pinigus nebūtų sutikęs griežti bet kaip; tad nereikia stebėtis, kad jis nenorėjo pasirodyti Paryžiaus publikai būdamas blogos formos. Kai *L'Epoque littéraire* (o vėliau *Harmonicon* ir *Times*) smuikininką ėmė piktai pulti, jis pasijuto nepelnytai įžeistas. Nejaugi nedėkingasis Paryžius užmiršo, kiek labdaros koncertų Paganinis surengė anksčiau, kad dabar netiki, jog jis tikrai negali griežti?

Įdomu, kad po kelių mėnesių, kai Paganinis pirmąsyk susitiko su Berliozu, kuris vedė Smitson netrukus po koncerto, kompozitorius ant smuikininko visai nepyko, matyt, suprato jį geriau negu kai kurie žurnalistai.

Balandžio 20-ąją Paganinio savijauta tiek pagerėjo, kad jis nusprendė vykti į Angliją trečią kartą. Gal ir nebūtų ten keliavęs, bet, kaip rašė Džermiui: „Jie būtų surengę teismą, kuris man būtų atsiėjęs pernelyg brangiai, nes tokie šio pasaulio įstatymai..."

Organizuoti koncertus maestro pavedė impresarijui. Anksčiau jis to nedarydavo, todėl susilaukė piktos kritikos. Bet vėliau, kai visi pamatė, jog tai labai patogu, smuikininku pasekė kiti.

Londonas Paganinį sutiko nesvetingai. Pirmiausia maestro turėjo atremti *Times* kaltinimą dėl to, kad atsisakė griežti Paryžiuje surengtame koncerte Anglijos artistų naudai, o paskui duoti atsakymą į atvirą laišką, kurį parašė toksai Moskatis; šis tvirtino, kad dar 1817 metais Romoje smuikininkas kortomis pralošęs svetimus pinigus. Moskatis spalvų nepašykštėjo. Anot jo, Paganinis atvykęs į Romą pusnuogis, todėl vienas jaunas artistas pasiskolinęs iš Moskačio pinigų ir davęs juos smuikininkui, bet šis viską pralošęs dar tą pačią naktį!..

Gindamasis Paganinis rėmėsi faktais. Jis teigė, kad tuomet bankininkas Torlonija jam mielai teikdavęs kreditą, kad gaudavęs daug pinigų už koncertus ir nelošdavęs naktimis. Tačiau Moskatis nė nemanė trauktis. Paganinis davė ryžtingą atkirtį, tvirtindamas, kad su jokiu Moskačiu niekad nebuvęs pažįstamas, ir savo ruožtu kaltino šmeižiką, kad jis norįs per *Times* pigiai išsireklamuoti kaip „kalbų mokytojas". *Times* suprato užuominą ir pareiškė, jog ateity nieko veltui nespausdinsiąs. Publikacijos šiame laikraštyje ir tada brangiai kainavo. Supykęs Moskatis atsiuntė dar vieną laišką, pasirašytą L. V., kuriame sakėsi esąs de Berijo draugas, ir kėlė į dienos šviesą kitas šlykščias paskalas. Šįsyk Paganinis nesiteikė jam atsakyti, bet galima įsivaizduoti, kaip jį visa tai nervino. Jis buvo gimęs griežti smuiku, o ne tuščiai ginčytis laikraščių puslapiuose. Deja, tuo viskas nesibaigė. Kaip matysime, maestro priešai puolė jį kaip šunų ruja, ir vėliau jis ne kartą turėjo imtis plunksnos ir gintis nuo piktų kaltinimų.

Trečią sykį viešėdamas Anglijoje, Paganinis vėl apsilankė Škotijoje ir per penkias savaites surengė penkiasdešimt du koncertus. Tuomet ypatingos sėkmės nesusilaukė nei Londone, kur teatrus buvo apėmusi didelė krizė, nei kituose miestuose. Jis grįžo į Paryžių neapsakomai pavargęs.

Nervų įtampa, pervargimas netruko duoti vaisių. Smuikininkas taip sunkiai susirgo, kad, nesitikėdamas pasveikti, lapkričio 24 dieną draugui rašė:

„Brangus Džermi,

aš taip negaluoju, kad nežinau, ar išsikapstysiu. Baisiai kosiu, man nuleido kraują, neišmanau, nė ką tau sakyti. Būčiau laimingas, kad atvyktum į Paryžių. Tavo

P a g a n i n i s"

Laimė, jam pavyko išsikapstyti greičiau, nei jis tikėjosi, ir gruodžio 14-ąją apie tai parašė Džermiui:

„Štai ir pasitaisiau. Lapkričio 24-ąją, kai keverzojau tau laišką, gydytojai ir chirurgai manė, kad gyventi man likę ne daugiau kaip aštuonios ar devynios valandos. Ačiū Dievui, viskas gerai baigėsi.

Tikiuosi, kad poilsis prailgins mano dienas. Žiema čia

labai šalta, ir manau, kad bus protingiau, jei liksiu Paryžiuje, užuot keliavęs į Italiją. Mat galiu atkristi; tada labai gailėčiausi, kad paskubėjau. Radau puikų butą su langais į pietus, pačiame miesto centre. Mano adresas: Lafito gatvė Nr. 10.

Rašyk dažniau. Gavau kitus tavo laiškus, tarp jų laišką iš Londono, ir patvarkiau, kad iš muitinės paimtų didįjį altą. Tiesą pasakius, nors kviečiau tave į Paryžių, nesitikėjau išgyventi, kol atvyksi. Bet dabar vėl tikiuosi tave apkabinti ir atiduoti tau sūnų, kuris žino, kad tu antrasis jo tėvas".

Kitame laiške Džermiui Paganinis irgi minėjo altą — prašė jį atsiųsti — ir 1833 metų balandžio 12 dieną rašė:

„Gavau baronienės Rotšild sutikimą išsiųsti didįjį altą į Austrijos pasiuntinybę Londone; todėl labai greit galėsi jį gerai supakuoti ir, užrašęs Austrijos pasiuntinybės adresą, išsiųsti sausumos keliu, kad spėčiau jį gauti. Būtų puiku, jei įdėtum kokį nors stryką iš tų, kurie vadinami *à la Paganini*".

Paganinis iš mažumės griežė altu ir visada mėgo šį instrumentą. Dabar ketino juo griežti per koncertą, matyt, norėdamas publikai pasiūlyti kažką nauja.

Gruodžio 22 dieną, pasijutęs geriau, jis nuėjo klausyti Berliozo koncerto. Štai ką apie tai pasakoja kompozitorius savo „Memuaruose":

„... publikai išsiskirsčius, pamačiau hole manęs laukiantį ilgaplaukį žmogų; skvarbus žvilgsnis, pavargęs, iškankintas genijaus veidas sakyte sakė, kad jis gigantas tarp gigantų. Anksčiau nebuvau šio žmogaus matęs, bet jo išvaizda mane tiesiog sukrėtė. Jis mane sustabdė, pasisveikino ir apibėrė karščiausiais pagyrimais, kurie tarsi ugnis įkaitino man širdį ir protą. Tai buvo Paganinis".

Abu muzikai susidraugavo. Berliozas jau seniai žavėjosi Paganiniu ir 1831 metais labai graužėsi, kad negali nuvykti į Paryžių klausyti jo koncertų. O Paganiniui taip patiko prancūzo „Fantastinė simfonija", kad prašė kompozitorių jam parašyti simfoninį kūrinį su soline alto partija — jis norėtų ją pagriežti savo didžiuoju Stradivarijaus

altu. Berliozas sutiko ir ėmėsi darbo. Vos tik parašė pirmą dalį, Paganinis įsigeidė jos pasiklausyti. Ir nusivylė. Solinėje alto partijoje buvo pernelyg daug pauzių.

— Ne, netinka. Čia per dažnai reikia tylėti. Aš turiu griežti be pertraukų,— tarė Paganinis.

Berliozas atkirto:

— Tai, ko jūs norite, yra koncertas altui. Tada verčiau pats jį sukurkite.

Paganinis nieko neatsakė ir su Berliozu apie tai daugiau nekalbėjo. Kompozitorius pradėtą kūrinį perdirbo ir padarė iš jo „Haroldą Italijoje".

Smuikininko sveikata taisėsi. Vasario 17-ąją Džermiui jis rašė:

„Brangus bičiuli,

kasdien jaučiuosi vis geriau ir geriau, tik, bėda, jau kuris laikas užkietėję viduriai, todėl dar labiau nei pirma tingiu kurti muziką. Bet dėl mūsų draugystės tu man, tikiuosi, atleisi.

Pagaliau atsirado didysis altas, kuris Londono muitinėse buvo dingęs, kaip į vandenį įkritęs. Gausiu jį balandžio pradžioje, mat iš Paryžiaus išvyksiu kovo 10 dieną ir trauksiu per Briuselį bei kitus miestus".

Kovo 9-ąją draugui jis pranešė apie jam nutikusią bėdą, tačiau, laimė, viskas baigėsi gerai:

„... Riekdamas Pjačencos sūrį, persipjoviau didįjį kairės rankos pirštą. O vakar vakare, kaip tyčia, ketinau truputį padirbėti prieš koncertus minėtuose miestuose. Ačiū Dievui, žaizda nesupūliavo, ir, tikiuosi, pirštas užgis, nes gerai nuleidau kraują ir užlipdžiau pleistrą. Bet iki koncerto griežti negalėsiu".

Pirštas užgijo, ir Nikolas vėl iškeliavo.

Daugelis biografų klaidingai tvirtina, jog belgai Paganinį priėmė labai šaltai. Kad tai netiesa, matyti iš Marko Batistinio straipsnio. Maestro Džermiui rašė, kad griežęs Amjene, Duė, Valansjene ir Monse. Pastarajame mieste publikos susirinko tiek daug, jog ne visiems užteko vietos. Po koncerto Paganinis buvo apvainikuotas laurų vainiku ir kažkoks poetas jo garbei paskaitė eiles.

Kovo 15 dieną smuikininkas atvažiavo į nekantriai jo laukiantį Briuselį. Bilietai į *Théâtre de la Monnaie* tris koncertus buvo parduoti iš anksto. Pirmą vakarą susirinko miesto grietinėlė, smuikininką savo apsilankymu pagerbė pats karalius su karaliene. Pasisekimas buvo didžiulis; tik laikraščiai rašė, kad maestro atrodė pavargęs nuo ilgos kelionės ir dažnų koncertų. Tačiau spauda nepasigailėjo dainininkių — mis Vels ir mis Votson,— kurios koncertavo su Paganiniu per paskutines jo gastroles Anglijoje ir vos nesudaužė jam smuiko. Apie tai maestro, nelabai skaitydamasis su žodžiais, Džermiui rašė:

„Dar tau nepasakojau, kad, koncertuojant Anglijoje, tos prakeiktos poniutės mano dainininkės, važiuodamos į teatrą, atidavė smuiką vežėjui, užuot jį pasidėjusios prie kojų. Smuikas nukrito ant grindinio ir buvo smarkiai sugadintas, todėl jį atidaviau taisyti vienam garsiam meistrui. Tikiuosi, jis viską padarys kaip reikiant".

Smuiką meistras sutaisė kuo puikiausiai, bet ištaisyti netikusius dainininkių balsus buvo nepalyginti sunkiau, ir Belgijos publika atvirai parodė, ką apie juos mano. Turbūt Paganinis nuolaidžiavo bent vienai iš jų — Šarlotei Votson — dėl asmeninių priežasčių, mat ši dainininkė, nors ir prastą balsą turėjo, buvo jauna ir graži.

Grįžę prie Belgijos spaudos, pamatysime, jog *Le Libéral* kritikavo Paganinį dėl nepakankamo lankstumo (gal čia bus pirmieji smukimo ženklai?), bet pripažino, kad jis neturi pasaulyje lygaus, kai griežia „tuo savo smuiku, tuo pragaro instrumentu, kuris tai dirgina nervus, tai spaudžia ašaras, tai kelia šiurpą, bet visada žavi". Laikraštis *Indépendant* išspausdino Fetiso straipsnį. Jame autorius negailestingai kritikavo dainininkes bei orkestrą ir gyrė Paganinį, nors, anot jo, jis labai pavargęs ir galėtų groti geriau.

Kovo 7-ąją smuikininkas buvo kuo puikiausios formos ir susilaukė karštų pagyrimų laikraščiuose *Courrier des Pays Bas* ir *Le Libéral*. Publikos ir šį kartą susirinko labai daug. Jos entuziazmas buvo neapsakomas, ypač po „Mozės maldos". Na, o abi dainininkes — mis Votson ir mis Vels — kritika dėjo į šuns dienas, esą jos Paganiniui tik kliudančios. *Le Libéral* rašė: „Didžiausią pasigėrėjimą Paganinis

teikia tada, kai griežia vienas — nedera brilianto statyti į švininį žiedą".

Trečiame koncerte publikos buvo ne taip gausu, tačiau Belgijos spauda apie Paganinį neparašė nė vieno kritiško ar nemalonaus žodžio.

Karalius smuikininkui padovanojo tūkstantį frankų, ir šis, palikęs Briuselį, su triumfu pervažiavo visą kraštą. Taigi gandus apie tariamą belgų priešiškumą ir Paganinio nesėkmę, matyt, skleidė jo priešai. Belgijos publika buvo nepatenkinta vien dainininkėmis.

Kovo 18-ąją Antverpene Paganinis buvo paskelbtas „smuikininkų karaliumi"; kritika ir čia pliekė tik abi angles. Po keturių dienų Gente koncertas susilaukė didžiausio triumfo. Per rytines repeticijas maestro, patenkintas orkestru, pagriežė keturis numerius iš savo koncertinės programos — negirdėtas daiktas! Naktį jo gerbėjai po viešbučio langais atliko serenadą. Jis išėjo į balkoną ir padėkojo.

Kovo 24-ąją Briugėje salė buvo sausakimša, o po dviejų dienų *Gazette de Bruges* pasirodžiusi koncerto recenzija nešykštėjo gražiausių žodžių nepaprastam svečiui. Kaip matome, pasakojimuose apie Paganinio fiasko Belgijoje nėra nė kruopelės teisybės.

Po koncerto Briugėje smuikininkas Diunkerke sėdo į laivą ir trečią kartą išlipo į Anglijos krantą, bet tokio pasisekimo kaip anksčiau nesusilaukė ir buvo labai nepatenkintas šiomis gastrolėmis. Birželio 19-ąją iš Londono Džermiui jis rašė:

„...Tvirtai nusprendžiau grįžti į tėvynę ir keletą mėnesių pailsėti. Pavargau nuo koncertų.

Dabar labiau už viską man rūpi Akilės įteisinimas. Šeštadienio vakarą būtinai trauksiu į Paryžių. Nereikėjo šįmet vykti į Londoną; papasakosiu vėliau, kai susitiksime".

Iš šio laikotarpio kupinas meilės Paganinio laiškutis sūnui:

„Liverpulis, 1834 m. gegužės 6 d.

Brangus ir mylimas sūneli,

tos kelios dienos, kurias praleidau toli nuo tavęs, man pavirto ilgiausiais metais. Tik vienas Dievas žino, kaip

buvo sunku su tavim skirtis! Bet mano Akilė tokios silpnos sveikatos, kad atsisakiau malonumo dalytis su juo kelionės vargus ir palikau jį Londone pas mieląją ponią Votson ir jos sūnų Gijomą.

Gavau mašinėlę, kurią atsisveikindamas pamiršai man įduoti. Ačiū, kad atsiuntei.

Kiekvieną dienelę apie tave galvoju, su tavim kalbuosi, tave glamonėju. Tikriausiai sekmadienį laimingas tave išbučiuosiu ir pasakysiu, ką išreikšti mano plunksna neįstengia. Tikiuosi, kad elgiesi gerai ir netingi mokytis. Nekantriai lauksiu tos valandėlės, kai galėsiu priglausti tave prie širdies.

Karštai tave mylintis tėtė
Paganinis"

Labai įdomų pranešimą apie trečią Paganinio viešnagę Anglijoje randame paskutinio koncerto recenzijoje, kuri buvo išspausdinta *Athenaeum* puslapiuose. Štai kas joje sakoma:

„Tikslus, be galo virtuoziškas jo griežimas altu, kai jis atliko pasažus dviem stygom, sudėtingiausius flažoletus ir *arpeggio*, nepaprastai visus stebino".

Vadinasi, smuikininkas nepamiršo Berliozo patarimo ir sukūrė Sonatą didžiajam altui, kurią griežė per paskutinį koncertą Londone. Šios iki šiol dar nepublikuotos sonatos rankraštyje pažymėta data: „Londonas, 1834 m. balandis".

Birželio 26-ąją Nikolas išvyko. Bet, nespėjus įkelti kojos į Bulonę, jam ant galvos užgriuvo nauja audra, kilusi dėl mis Votson, kurią jau turėjome progos sutikti.

Londone Paganinis gyveno Votsonų šeimoje ir, galimas daiktas, aštuoniolikmetė Šarlotė jam krito į akį: mergina buvo nelaiminga, nes tėvas metė motiną ir ėmė gyventi su mis Vels, kita dainininke, kuri, kaip minėjome, irgi neturėjo pasisekimo Belgijoje. Tikriausiai visa tai ir pastūmėjo vargšelę į trisdešimt ketveriais metais už ją vyresnio smuikininko glėbį. Antra vertus, Paganinis, nors ir silpnos sveikatos ir nebe pirmos jaunystės, buvo garsus, genialus ir ... turtingas. Jis pasisiūlė duoti mis Votson Paryžiuje dainavimo pamokas ir, ko gero, iš pradžių tikrai ketino nesavanau-

diškai merginai padėti, kad ji galėtų nutraukti ryšius su namais ir nepriklausyti nuo pasileidusio tėvo bei jo meilužės, kuri, reikia manyti, dainininkei nebuvo itin švelni. Kad Paganinis Šarlotę buvo įsimylėjęs, rodo ne tiek šis pasiūlymas, kiek tai, jog 1839 metais, po plačiai nuskambėjusio skandalo, jis, kaip matysime, atnaujino su ja ryšius ir, jeigu ne aplinkybės, paskui ją būtų važiavęs į Ameriką, kur mergina pabėgo nuo piktų liežuvių, ir ten ją būtų vedęs.

Štai kaip klostėsi įvykiai 1834 metų birželį. Šarlotė sutiko su smuikininko pasiūlymu, slapta pabėgo iš namų ir, lydima maestro sekretoriaus Frančesko Urbanio, išplaukė pas meilužį į Bulonę. Sužinojęs, kad duktė pabėgo, misteris Votsonas puolė jos vytis, pasigavo lipančią iš laivo jau Prancūzijoje ir parsigabeno namo.

Paganinis buvo toks garsus, kad šis įvykis beregint atsidūrė visuomenės dėmesio centre. Norėdami tokiu skaniu kąsniu prisivilioti kuo daugiau skaitytojų, laikraščiai išpūtė skandalą. Gardžiuodamiesi pikantiškomis detalėmis, *Annotateur Boulonais* ir *Sunday Times* Šarlotę tyčia dvejais metais pajaunino. Šią tariamai nepilnametę mergaitę Paganinis suviliojęs brangenybėmis, kaip Mefistofelio sugundytas Faustas — Margaritą. Nesunku įsivaizduoti, su kokiu godumu kiti Anglijos laikraščiai pasičiupo šį šmeižtą apie merginą bei klastingą šėtono tarną Paganinį ir spausdino jį, išgražindami fantastiniais prasimanymais.

Įtūžęs Paganinis nusiuntė *Annotateur* redaktoriui laišką:

„Pajūrio Bulonė, 1834 m. liepos 2 d.

Pone,

kadangi buvau apkaltintas, kad pagrobiau šešiolikmetę mergaitę, jaučiuosi labai įžeistas ir, nors man labai nemalonu, turiu pranešti, kaip viskas buvo iš tikrųjų.

Nutraukęs nuo V. raidės šydą, kuriuo rūpestingai uždengėte mano šmeižiką, nors Paganinio pavardę rašėte nesivaržydami, aš parodysiu kai kuriuos nepatrauklius jo bruožus...

Ponas Votsonas, mis Vels, jo sugyventinė, ir mis Votson, jo duktė, sudarė su manim sutartį, pagal kurią turėjome sykiu koncertuoti. Šios sutarties, kuri pono Votsono visai nesužlugdė, nes jis jau seniai buvo bankrutavęs, aš

laikiausi ne tik sąžiningai, bet ir pasiaukojamai. Kai keliavome į Londoną, vienas mokėjau už viešbučius, nors išlaidas turėjome dalytis pusiau. Paskaičiavęs pamačiau, kad ponas Votsonas man skolingas penkiasdešimt svarų sterlingų. Jų grąžinti nereikalavau. Kai kreditoriai ketvirtą kartą per pastaruosius penkerius metus jį pasodino už grotų, aš paklojau keturiasdešimt penkis svarus, kad jį išleistų. Pagal sutartį pajamos už paskutinį koncertą turėjo priklausyti man, tačiau, išėjęs iš kalėjimo, jis paprašė perrašyti jas dukters vardu, kad kreditoriai negalėtų jų konfiskuoti. Pasilikau tik penkiasdešimt svarų, o duktė jam atidavė šimtą dvidešimt — visą gryną pelną.

Štai kokie, pone, buvo mano santykiai su Votsonu, kurio praeitis — apie ją sužinojau, deja, per vėlai — iškalbingai liudija, kas jis per paukštis. Juk šis žmogus jau penkiolika metų verčia skursti teisėtą žmoną, išvijo iš namų sūnų, kuriam mirus motina tik džiaugėsi, esą vaikui nebereikės raudonuoti iš gėdos dėl tėvo, nederamai elgiasi su dukra ir jos akyse palaidai gyvena su svetima moterimi, o jūs tikite šio nedorėlio, apie kurio darbelius čia užsiminiau tik probėgšmais, šmeižikiškais tauškalais ir net juos vadinate „oficialia informacija..."

Jis mane kaltina dukters pagrobimu ir tvirtina, esą ji atvykusi pas mane, į Bulonę, dėl to, kad aš ją suvedžiojęs.

Matydamas, jog mergina turi muzikai didelių gabumų, apie kuriuos tėvas nieko neišmano, pasisiūliau mokyti ją dainuoti ir patikinau, kad po trejų metų ji pati galės savo talentu užsidirbti duoną, gyventi savarankiškai, būti naudinga šeimai ir, svarbiausia, padėti vargšei motinai. Mano pasiūlymas, kartais su didžiausiu dėkingumu priimamas, kartais atmetamas, galų gale liko neįgyvendintas. Išvykęs iš Anglijos, parašiau Votsonui laišką ir vėl išreiškiau norą padėti jo dukteriai. Mis Votson, kuriai ne šešiolika, o aštuoniolika, jau pradėjo dainuoti teatre ir galėjo susilaukti sėkmės. Bet tėvui jos ateitis nerūpėjo; jam buvo geriau, kad ji gyventų namie, kur už dalyvavimą koncertuose ją ne girdavo, o bjauriai iš jos tyčiodavosi, kur ji kaip kokia vergė turėdavo dirbti juodžiausius darbus ir aklai klausyti mis Vels, tėvo meilužės.

Galų gale, pavargusi nuo tokio gyvenimo ir nuolatinių skandalų, ji ryžosi jų atsikratyti, prisiminė mano pasiūlymą ir atvyko savo iniciatyva prašyti užtarimo tą, kurio pamokymai ir geri norai teikė jai vilčių susilaukti gražesnės ateities.

Taigi aš nepagrobiau mis Votson, kap mane drįsta klastingai kaltinti jos tėvas. Jeigu būčiau turėjęs šį nedorą ketinimą, būčiau tai padaręs kuo lengviausiai, nes, kol Votsonas sėdėjo kalėjime, iš kurio per gerą savo širdį jį ištraukiau, mis Vels kasnakt eidavo jo lankyti ir kalinio duktė likdavo namie viena.

Drįstu tvirtinti, jog mis Votson buvo tikra rasianti užtarėją, kurio ieškojo, ir pagalbą, kurią tėvas atsisakė suteikti..."

Toliau Paganinis vėl kaltina Votsoną ir įtikinėja, kad merginos atžvilgiu turėjęs kuo doriausių ir kilniausių ketinimų.

Annotateur atkirto, jog Paganinis sumaniai ginąsis, bet jo elgesys vis tiek esąs amoralus ir smerktinas: mergina galėjusi gyventi pas motiną, jeigu piktas tėvas ją skriaudęs. Smuikininkas nesutiko ir liepos 10 dieną, stiprindamas savo pozicijas, vėl rašė:

„Pasipiktinimas, pone,— neblogas ginklas, ir daug dorų žmonių juo gynėsi nuo įtūžusios minios, kaip dabar aš...

Šiuo metu Londono bei Paryžiaus laikraščiai irgi pradeda pliurpti, kad mis Votson apgailestaujanti dėl tokio kvailo ir neatsargaus savo poelgio, ir priduria, jog ji vykusi pas mane todėl, kad aš turėjęs ją Paryžiuje vesti, duoti jai didelį kraitį ir brangenybių!.. Vadinasi, niekas jos nevertė, ji buvo suinteresuota pati. Tegul žmonės nusprendžia, kas čia kaltas. Aš daugiau nesiteisinsiu..."

Ši skandalinga istorija labai pakenkė smuikininko reputacijai: jis gynėsi, bet negalėjo paneigti, jog Šarlotė bėgo iš namų jo sukurstyta. Ir, žinoma, niekas nepatikėjo, kad maestro ketinimai buvo kuo doriausi: dainavimo pamokas jis, girdi, sugalvojęs kaip priedangą. Sunku iki galo išnarplioti šį kamuolį, suvytą iš smuikininko intymaus gyvenimo įvykių, atsekti, kas teisus ir kas kaltas.

Tačiau iš vieno patikimo dokumento aišku, kad po šito skandalo Šarlotė išplaukė į Ameriką ir ėmė ten koncertuoti, apsukriai naudodamasi... „buvusios Paganinio sužadėtinės" vardu. O smuikininkas, graužiamas sąžinės, kad pakenkė merginos reputacijai, pasisiūlė ją vesti. Tai po Paganinio mirties liudijo advokatas Džermis teisme, kur maestro buvo kaltinamas erezija. Štai jo parodymų tekstas:

„Daugiau kaip prieš trisdešimt metų pažinojau velionį Nikolą Paganinį, kurį tėvai buvo kuo dievobaimingiausiai išauklėję; niekad neteko girdėti, kad jis bent truputėlį abejotų šventojo mūsų tikėjimo dalykais, ir ne kartą pastebėjau, kaip jis gerbia visus, kurie tarnauja bažnyčiai. Pateiksiu keletą faktų, rodančių, jog velionis Paganinis buvo tikintis katalikas.

Po to, kai prieš šį žmogų nusistatę laikraščiai ėmė rašyti, kad jis sukurstęs bėgti iš namų mis Šarlotę Votson, velionis paneigė šį kaltinimą ir, niekieno neverčiamas, pasiūlė Niujorke gyvenančiai merginai savo ranką. Su šiuo pasiūlymu jos tėvas sutiko. Tačiau ji pati turėjo nuspręsti, ar vykti į Europą,— tam tikslui velionis jai paskyrė penkiasdešimt tūkstančių frankų, kuriuos man pavedė išmokėti jos tėvui,— ar palaukti, kol jis pats atplauks į Jungtines Valstijas. Nebūdamas tikras, kad mis Šarlotė Votson atvyks į Europą, jis man davė įgaliojimą pasirūpinti šia santuoka; visa tai iš delikatumo laikiau paslapty, bet dabar teisybės vardan sakau, kaip viskas buvo.

Šiame įgaliojime, kurį velionis Paganinis surašė savo ranka ir žemiau pasirašė, jis pareiškia norįs žmoną atversti į katalikų tikėjimą. Tai padaryti kuo rimčiausiai ketino, kalbėdamas apie vedybas. Šį įgaliojimą pridedu prie kitų dokumentų".

Kitas labai įdomus dokumentas išvydo dienos šviesą visai neseniai. Tai neišleistas Paganinio laiškas, kurį mums atsiuntė daktaras Fricas Roiteris iš Manheimo. Jame smuikininkas rašo savo sekretoriui Urbaniui apie kažkokios mergaitės įdukrinimą:

„Bulonė, 1839 m. birželio 20 d.

Atsakydamas į vakarykštį jūsų laišką, prašau nuvykti pas mergaitės motiną ir pasakyti, kad jeigu jos dukra,

anot jūsų, iš tikrųjų tokia maloni ir turi gabumų muzikai, aš ją pasiimsiu, auginsiu, auklėsiu kartu su savo sūnumi ir padarysiu iš jos virtuozą. Ji bus žinoma kaip mano mokinė, o ilgainiui taps savarankiška ir susilauks pripažinimo. Vis dėlto labai norėčiau pamatyti mergaitės motiną ir gauti jos bei patėvio leidimą mergaitę įdukrinti. Todėl, manau, turėtų čia atvažiuoti patėvis arba verčiau motina ir perduoti man mergaitę kartu su jos metrikais ir raštišku patėvio sutikimu. Gal šiai kelionei reikės drabužių, tad malonėkite jais pasirūpinti.

Jeigu mergaitės tėvai nenorės ar negalės išvykti iš Londono, tegul ją išsiunčia į Bulonę su jumis ir įteikia raštišką įgaliojimą, perleidžiantį man tėvystės teises, ir metrikus bei valdžios išduotą dokumentą, kad paskui nebūtų kalbų, jog aš *enlevé une petite fille*[102]. Žinoma, labai norėčiau susipažinti ir su tėvais. Kol kas jiems pasakykite, jog mergaitei duosiu išsilavinimą tokį pat kaip savo sūnui, kuris ją laikys seserimi. Nedelsdami parašykite, ko reikia, arba keliaukite pas ją. Laukiu atsakymo. Jeigu yra kokių nors kliūčių, padarysiu viską, kad jų nebūtų. Tuo tarpu nuvažiuokite pas juos, pasikalbėkite ir praneškite, ko dar reikia. Sudie.

N. Paganinis"

Vadinasi, smuikininkui buvo per mažai damų ir panelių, jeigu, praėjus vos kelioms dienoms po skandalo su Šarlote, jis nusprendė įdukrinti svetimą mergaitę. Gal laiškas buvo parašytas, susitarus su Urbaniu, kaip dokumentas, liudijantis Paganinio naudai? O gal maestro iš tiesų norėjo, kad Akilė, priverstas bastytis iš miesto į miestą ir gyventi vienas, ne taip kaip normalių tėvų vaikai, turėtų draugę? Antroji prielaida įtikimesnė. Kartais Nikolas jausdavosi toks vienišas, toks nelaimingas, toks ligonis ir, žinoma, graužėsi, kad jo kančių našta slegia ir gležnus Akilės pečius. Todėl visai galimas daiktas, jog maestro sūneliui ieškojo žaidimų draugės, linksmesnės ir guvesnės negu senas tėvas. Bet šis planas buvo neįgyvendintas. Paganinis liko vienas su sūnumi.

---

[102] pagrobiau mergaitę. (*Pranc.*)

Dvidešimt pirmas skyrius

GRĮŽIMAS Į TĖVYNĘ

Į tėviškės padangę grįžau išgarsėjęs,
Tavo ligūrams duotą žodį ištesėjęs.

Karlas di Negras, 1834 m. spalis.

Nemalonumai nesibaigė. Vos atvykusį į Paryžių smuikininką vėl ėmė negailestingai pulti spauda. Iš Bulonės jis parašė į Londoną savo draugui airiui, karininkui Kornelijui Markui Sempronijui O'Donogui, prašydamas atvykti pas jį dėl vieno garbės reikalo. Papasakojęs apie Votsoną, genujietis pageidavo su draugu susitikti ir sužinoti, kaip, jo manymu, „surasti daugybės šių keistų istorijų bei skandalingų anekdotų autorius, kurie neseniai jį apšmeižė laikraščiuose". Per vieną pokalbį, baisiai pasipiktinęs ir įsižeidęs, Paganinis sušuko:

— Užmirštis ir panieka — štai mano ginklas!

Jis labai mėgo šį posakį. Tačiau iš tikrųjų jam reikėjo griebtis kitokių ginklų, kad atremtų tulžingus žurnalistų kaltinimus. Tiesą sakant, kad būtų pažinę smuikininką geriau, pamatę darbo, kančių ir ligų iškamuotą jo veidą, sudžiūvusį it skeletas kūną, jie nebūtų išdrįsę jo užsipulti. Bet nedorus savo straipsnius šie žmonės kūrė sėdėdami namie arba redakcijoje ir lengvai pamiršdavo ne tik labdaringus Paganinio koncertus, bet ir beribį džiaugsmą, jo smuiko teikiamą žmonėms, neapsakomą palaimą, kuri apimdavo sielas, jo talento sparnais pakilusias į dieviško meno aukštybes.

1834 metų rudenį *Journal des Débats* rugsėjo 15 dienos numeryje išspausdintas toks pagiežingas Žiulio Žaneno straipsnis, kad nemalonu jį skaityti. Autorius iš tiesų labai žiaurus smuikininkui, kurį vadina *ce grand corps d'une ombre en peine*[103]. Jis matęs šį frakuotą vaiduoklį vieno Paryžiaus teatro scenoje. Anot jo, tai spekuliantas, prasčiokas, nieko bendra neturįs su menu. Žanenas smerkia Paganinį, kad šis atsisakęs griežti koncerte skurstančių

[103] ta ilgšė kenčianti siela. (*Pranc.*)

Paryžiuje Anglijos artistų naudai, ir jeigu jis, girdi, dabar liko vienišas ir jo smuikas tyli, vadinasi, jis to nusipelnė. „Jį pražudė gobšumas; abejingumas nelaimingiems artistams taip pakenkė jo šlovei, kad dabar nei Anglijoje, nei Prancūzijoje niekas neis jo klausytis ir stebuklingasis smuikas gulės futliare, liūdnas, nebylus, nereikalingas..."

Po šių beširdiškų, neapgalvotų, piktų žodžių Žiulis Žanenas smuikininkui įžūliai pasiūlė vienintelį „puikų būdą, garantuojantį žmonių pagarbą, pripažinimą, susižavėjimą, gerbėjų ne mažiau, negu dabar yra šmeižikų". Tasai būdas — surengti koncertą ir pajamas atiduoti nukentėjusiems nuo potvynio Sent Etjeno darbininkams.

Vadinasi, Paganinio smuikas publiką dar gali žavėti. Bent tai matyti iš Žaneno straipsnio. O kodėl jis nesikreipė į jį mandagiau, kodėl pas jį neatėjo ir nepaprašė surengti labdaringo koncerto? Nieko panašaus nebuvo padaryta. Straipsnio autorius nė piršto nepajudino, kad ši iniciatyva nesužlugtų. Priešingai, pirma bjauriausiai smuikininką iškoneveikęs, ėmė kategoriškai reikalauti. O rugsėjo 22 dienos *Figaro* stebėjosi, kad Paganinis nesutiko su begėdišku Žaneno reikalavimu!

Paganinio atsakymas laikraščiui *Journal des Débats*, mūsų nuomone, pernelyg mandagus:

„Ponas redaktoriau,

sąmojingas jūsų žurnalistas taip neįprastai mane paprašė surengti koncertą vargšų naudai, kad turiu atsakyti į šį akibrokštą.

Prancūzijoje nekoncertavau daugiau kaip trys mėnesiai: nualintai mano sveikatai reikia poilsio, ir aš grįžtu tėviškėn, į Genują, kur praleisiu tiek laiko, kiek reikės, kad visiškai pasitaisyčiau. Paryžiuje surengiau du koncertus vargšų naudai. Kas turi teisę abejoti, kad su malonumu surengčiau ir trečią? Tikiuosi, jog rasite vietos šioms eilutėms gerbiamame savo laikraštyje.

Nikolas Paganinis"

Be reikalo Paganinis buvo toks malonus ir nuolaidus: laikraštis ne tik nerado vietos jo laiškui, bet ir leido Žiuliui Žanenui vėl šlykščiai ir negailestingai smuikininką išdėti

į šuns dienas. Šį redaktoriaus poelgį geriausiai apibūdina prancūzų rašytojas Filiberas Odebranas „Romane apie Paganinį", išspausdintame 1890 metų gegužės mėnesio *Nouvelle Revue* puslapiuose:

A tort ou à raison, chez nous un grand artiste, s'il veut être aimé de ses pairs, doit négliger les biens temporels. Il faut gu'il soit prodigue, jusqu'à devenir un panier percé. Autrement c'est un bourgeois ou un cancre, par conséquent un petit esprit[104].

Paganinis nusiuntė į *Journal des Débats* dar vieną laišką, prašydamas išspausdinti pirmąjį. Galų gale laikraštis išspausdino abu.

Tuo tarpu Paganinis susidėjo daiktus ir nusivylęs, su kartėliu širdy rugpjūčio 28 dieną išvyko į Italiją. Daugiau negalėjo kentėti. Jis svajojo tik apie tylą, poilsį, ramybę nuošaliame kampelyje, greta Akilės, ištikimojo Džermio ir dar kokio nors tikro draugo; buvo išsiilgęs paguodos ir gero žodžio po begalės skriaudų, kuriomis užsieny jam dosniai atsilygino klausytojai už labdaringus koncertus, prieš tai jį kėlę į padanges.

Į Genują jis atvažiavo spalio pradžioje, bet ten neužsibuvo: kelias valandas pailsėjęs, leidosi toliau. Taip greit paliko gimtąjį miestą, reikia manyti, ne todėl, kad nekantravo pamatyti „Gajonės" vilą, tą „gražumėlį", kurį jam buvo nupirkęs Džermis, o kad norėjo kuo greičiau pasislėpti nuošalioje vietoje. Jeigu žmonės jį būtų ėmę garbstyti dabar, kai jis buvo taip pavargęs ir nusivylęs, Paganinis nebūtų ištvėręs: neturėjo nei jėgų, nei noro lankstytis miniai, klausytis jos šauksmų, plojimų. Jam reikėjo tik ramybės, tylos, artimų draugų.

Jis atvyko į Parmą spalio 5 dieną, lydimas Džermio, markizo di Negro ir bankininko Migonės. Vėliau prie jų prisidėjo Ladzaras Rebicas. Kelias dienas praleidęs Parmoje, Paganinis išvažiavo į „Gajonės" vilą, esančią už šešių kilometrų nuo miesto, Vigato komunoje.

---

[104] Jeigu pas mus didis menininkas nori, kad žmonės jį mėgtų, turi niekinti laikinas gėrybes. Tegul jis verčiau būna veltkleidys, tegul nuskursta. Antraip visi jį laikys miesčioniu arba šykštuoliu, žodžiu, smulkmenišku žmogumi. (*Pranc.*)

Farnezės di Kolorno viloje, Lombardžio Glauko muziejuje, kabo akvarelė, kurioje pavaizduota „Gajonės" vila tokia, kokia buvo tais laikais. Dabar ji labai pasikeitusi. Pagrindinis pastatas — paprastas dviaukštis namas — stovėjo tarp didelių ūksmingų parko medžių. Prieš vilą tyvuliavo nuostabus ežeriukas, kuriame buvo galima pasiirstyti. Akvarelėje yra du laiveliai: didesnysis burinis, su kajute, mažesnysis irklinis, įbedęs nosį į salelės krantą po gluosniais svyruokliais. 1909 metais Aristidė Manaseras, kuris atvyko čionai pažiūrėti vilos ir joje saugomų Paganinio daiktų, šią smuikininko buveinę taip aprašė: „Iškilmingas pastatas su plačia terasa ir kolonada atrodė labai jaukus tarp tankių parko medžių ir truputį liūdnas dėl kiparisų". Kiparisai augo toje pusėje, kur vėliau laikinai — iki 1876 metų — buvo palaidotas Nikolas Paganinis. Viename neskelbtame laiške Džermiui smuikininkas labai išgyrė „Gajonės" vilą, girdi, ten „nuostabus, nepaprastai tyras oras, nes vila stovi prie Apeninų, skiriančių Parmą nuo Ligūrijos".

Vilos kambariai buvo dideli, be puošmenų, su kesoninėmis lubomis ir paveikslais ant sienų. „Pirmame aukšte, pietinėje, seniausioje pastato dalyje į parko ir kaimiško namelio pusę", buvo raudonoji svetainė, kurioje Paganinis retkarčiais griežsaid. Koks nors senas Vigato žemdirbys, rašo Manaseras, „mėmliodamas jums papasakos, kad girdėjęs jį smuikuojant ir, iš vaikiško smalsumo žvilgtelėjęs pro langą, matęs, kaip jis, prisikabinęs prie dešinės rankos svorį, taip smarkiai braukė stryku per stygas su surdina, kad net prakaitas jam per veidą žliaugė; Paganinis griežė vaikščiodamas po kambarį ir tik kartkartėmis sustodavo prie aukšto piupitro pasklaidyti natų.

Kambaryje baldai ir kitokie daiktai stovi ten pat, kur stovėjo anais laikais. Čia tokia netvarka, būdinga menininko lizdui, kad į muziejų, kur kiekvienas daiktas turi savo vietą, visai nepanašu. Rodos, tuoj įeis Nikolas Paganinis ir ims dirbti kasdieninius savo darbus. Visi jo daiktai suversti į krūvą: juodos atlasinės kelnaitės, sidabru išsiuvinėta liemenė, tamsiai rudas frakas balto atlaso pamušalu, špaga, bambukinė lazdelė, stačiakampis mėlyno stiklo lornetas auksiniais rėmeliais ir kitos smulkmenos, kurias

smuikininkas paveldėjo iš pudra kvepiančio XVIII amžiaus,— batų sagtelės su netikrais briliantais; žalio akmens, raudono stiklo ar aksomu aptrauktos dėžutės, skirtos nežinia kokioms grožybėms laikyti. Įspūdį, kad čia gyvenama, daro ir Santo Varnio iškaltas biustas iš Kararos marmuro, pastatytas ant paradinių laiptų, bei Džordžo Petno tapytas natūralaus dydžio portretas.

Žaliojoje svetainėje, paauksuotos krištolo kolonėlės vidury, kartu su užantspauduotu pergamentu ir liudijimu stovi strykas, kurį sūnus pasiliko, nors smuiką padovanojo Genujos miestui. Visi — nuo Paganinio amžininkų iki jo proanūkių — šį stryką laikė nežmoniškai ilgu. Iš pradžių man irgi taip atrodė, bet kai išmatavau, labai nustebome, kad jis tik keliais centimetrais ilgesnis už normalų, lygiai toks, kokiais naudojasi smuikininkai, grodami kūrinius su daug *legato*.

Iš asmeninių didžiojo Sardinijos valdinio daiktų čia stovi karieta, kuria jis sirgdamas važinėjo po Europą. Smuikininko administratorius ir bičiulis Džermis šią karietą laikė nepatogia ir šalta žiemos kelionėms, nors ji buvo padaryta Anglijoje pagal užsakymą ir kainavo šimtą penkiasdešimt svarų sterlingų".

Paganiniui patiko ne tik vila, bet ir čionykštis sveikas klimatas, tačiau vienu tarpu jis norėjo ją parduoti, nes ankstesnysis savininkas dėl skolų vilą buvo įkeitęs ir, smuikininkui ją įsigijus, kaip iš gausybės rago pasipylė visokie nemalonumai, ginčai, protestai.

„Virš Paganinio tarsi sklandė pikta lemtis,— rašė Kodinjola,— kuri vertė dulkėmis viską, kas jam buvo brangu".

Netrukus pamatysime, kaip dėl neišmanymo ir intrigų sužlugs dar vienas nuostabus jo sumanymas.

Beje, „Gajonėje" smuikininkas ilgai neužsibuvo: kelias savaites pailsėjęs, jau lapkričio 14 dieną surengė Parmoje labdaringą koncertą vargšų naudai.

Šešerius metus Paganinis nesirodė Italijos publikai po koncertų Milane ir Pavijoje 1828 metų rudenį. Tai buvo paskutiniai audringos jo veiklos blyksniai: jis paliko tėvynę pavasarį, visų liaupsinamas, o grįžo vėlų rudenį, pa-

kirstas nepagydomų ligų, kurios ėdė jam sveikatą jau tada, prieš gastroles užsienyje, galvotrūkčiais slysdamas nuo svaiginančios šlovės viršūnės. Jis tai jautė ir labai kentėjo. Trumpėjančiais spalio ir lapkričio vakarais, kai sykiu su prieblanda atsliūkindavo liūdesys, jam per kūną tikriausiai eidavo šiurpas, pranašaudamas šaltą amžiną naktį.

Paskutinę seno vienišo Fausto valandą jį aplankė trys pilki vaiduokliai: Badas, Skurdas ir Baimė. Badas negalėjo atidaryti durų, ir Skurdas paaiškino:

— Tai turtuolio namai. Mudu čia įeiti negalėsime.

Tada prabilo Baimė:

— Keliaukit sau, niūrūs bičiuliai. Į šiuos namus tik aš galiu įeiti. Baimė gali prasmukti net pro rakto skylutę...

Staiga aptemo dangus, užgeso žvaigždės ir papūtė ledinis vėjas.

— Tai mūsų sesutė Mirtis artinasi,— krūptelėjo šešėliai.

Badas ir Skurdas išnyko nakties tamsoje, o Baimė įsigavo vidun pro rakto skylutę.

— Kas ten? — sušuko Faustas, pajutęs, kad namuose kažkas yra.

— Aš,— atsakė patamsyje Baimė dusliu, nykiu balsu.

— Kas tu?

— Nesvarbu. Esu čia, ir viskas.

— Eik šalin!

— Ne. Esu ten, kur turiu būti. O kur pasirodau, dingsta ramybė, ir žmogus nebegali patirti džiaugsmo šiame pasaulyje. Dabar mane pažįsti? Čia aš — Abejonė, čia aš — Baimė.

— Nutilk! Tu man nieko negali padaryti, menkas vaiduokli!

— Sakai, nieko? Pažiūrėsim! Išeidama paliksiu dovaną: žmonės akli visą gyvenimą, tu, Faustai, irgi būk aklas iki savo dienų galo!

Baimė pūstelėjo Faustui į veidą ir dingo. Naktis jam staiga pasidarė dar tamsesnė, dar baisesnė: jis apako.

Pro tirštą žiemos rūką praskridę virš „Gajonės" ežerėlio, klastingi vaiduokliai vogčia įsismelkė į puikius vienišo ligoto žmogaus namus. Baimė, abejonė, aklumas — štai kas jam liko gyvenimo pabaigoje.

Kankinamas nerimo, jis blaškėsi po didelius vilos kambarius, apžiūrinėjo turtus, sukrautus per savo amžių,— karalių dovanas, žiedus, segtukus, tabakines, ordinus, medalius, anglišką sidabrą, laurų vainikus, brangius smuikus, meistriškai padirbtus strykus, savo rankraščius, portretus, biustą...

Koks nykus atrodė tas biustas — šaltas marmurinis dar gyvo žmogaus atvaizdas... Kiek jam lemta dar gyventi? Kaip ilgai valia ir nervų įtampa labiau nei gydytojai ir vaistai palaikys gyvybę šiame išsekusiame kūne? Greitai, reikia manyti, labai greitai jo kūnas, anot Šotkio, subyrės ir susmuks it maišas kaulų... Ne, dar ne. Jis instinktyviai palietė jau išblukusią mėlynąją kepuraitę, pasiūtą iš mylimos motutės suknelės... Ji ir toliau saugos jį, kaip visada...

Kiek daug dar reikėjo nuveikti: išspausdinti rankraščius, aprašyti savo griežimo metodą[105] ir, jeigu leis sveikata, aplankyti tolimas šalis — Rusiją, Ameriką... Amerikoje gyvena gražioji Šarlotė Votson, kuri galbūt taps jo žmona[106]...

„Jeigu leistų sveikata,— rašė jis Džermiui 1835 metų gruodžio 23 dieną,— vykčiau į Niujorką ir iš ten grįžčiau ne vienas; tai būtų ne pirma ir ne paskutinė kvailystė. Pažiūrėsime, juk laikas bėga".

Kitą dieną, gerai nusiteikęs, rašo toliau:

„Kaip būtų puiku praleisti žiemą Rusijoje ar nuplaukti į Ameriką: nauji miestai, bent milijonas skudų ir simpatinga mergaitė pašonėje — gyvenk ir norėk".

---

[105] 1835 metais Filipui Dzafariniui jis rašė: „Prieita ligi to, kad mano vardu spausdinami įvairūs muzikos kūriniai, surinkti kaip pakliuvo, subjauroti, menkaverčiai; ten nėra nė vieno mano veikalo; taigi, kaip matote, aš nuolat suirzęs, nervinuosi, kad taip apgaudinėjama publika. Dabar ketinu išspausdinti savo muziką ir prie jos pridurti paaiškinimus, kad būtų galima ją gerai atlikti. Todėl iki šiol neleidau spausdinti savo kūrinių taip, kaip spausdinami tie, apie kuriuos kalbėjau, ir iki šiol juos saugau, nors ir kokie jie būtų".

[106] Paganinis rašo Džermiui apie laiškus, gautus nuo Šarlotės iš Amerikos ir nuo jos tėvo iš Londono: jis susitaikė net su juo... Bet Džermis draugą perspėjo: „Vienas laiškas tau atveria kelią į Londoną, antras — į kitą pasaulį. Tačiau, trokšdamas šilumos, tu nori vykti į Rusiją; bet gal verčiau pirma pasižvalgyk po Prancūziją, paskui po Olandiją, dar sykį nuvažiuok į Vokietiją ir ten pailsėk tarp trofėjų ir laurų".

„Gyvenu ir tikiuosi..." — prisipažino jis draugui. Be abejo, dar bus gražių dienų, todėl reikia vyti šalin niūrius vaiduoklius, liūdesį, nuobodulį ir nepasiduoti...

Bet pirmiausia reikia nusipurtyti sustingimą, apatiją ir vėl prakalbinti stebuklingąjį smuiką, pajusti magišką jo galią, vėl matyti publiką, sušilti jos entuziazmo ugnyje... Tik taip jis galės išsikapanoti iš nevilties bedugnės. Poilsis ir dykinėjimas — ne jam.

* * *

Pirmas Paganinio koncertas, jam grįžus į Italiją, įvyko 1834 metų lapkričio 14-ąją. Iš pradžių buvo paskelbta, kad įvyks 4-ąją, bet dėl maestro ligos dešimčiai dienų atidėtas.

Migonė apie tai rašė lapkričio 4-osios laiške pusbroliui Leonardui Diuranui, sakydamas, kad Paganinio akademija įvyksianti rūmų teatre, „dalyvaujant kunigaikštienei, kuri nuoširdžiai apsidžiaugė tokiu jo sprendimu".

Nuo 1815 metų, po Vienos sutarties, Parmą valdė Marija Luiza, kurią Paganinis buvo sutikęs Austrijos dvare dar 1828 metais. Kunigaikščio rūmų teatras (dabar Karališkasis), pastatytas XVII amžiaus gale, 1829-aisiais buvo perstatytas ir pagal antrosios Napoleono žmonos skonį išdekoruotas. Kaip imperatoriaus žmona, Marija Luiza nebuvo populiari tarp italų, bet ją visi mėgo kaip Parmos, Pjačencos ir Gvastalijos valdovę, menų ir menininkų globėją, beje, sumaniai tvarkančią savo žemes ir valdinius.

Parmos kultūrinio gyvenimo aukso amžius buvo XVI ir XVII šimtmečiai, kai miestą valdė Farnezės, ir XVIII šimtmetis — Diu Tijo, abato Frugonio, Tomazo Traetos laikai. Marija Luiza užsimojo miestui grąžinti ankstesnį spindesį. Būdama didelė muzikos mėgėja, ji tais pačiais metais, kai atvyko į Parmą, subūrė puikų orkestrą, kuris, tvarkomas dviejų komisijų — meninės ir administracinės — ir vadovaujamas pačios kunigaikštienės, grodavo rūmų teatre ir per dvaro šventes. Tad nenuostabu, kad Marija Luiza su džiaugsmu apsilankė labdaringame Paganinio koncerte.

Smuikininkas, be *Maestoso allegro* iš vieno savo koncerto, be variacijų *Nel cor più non mi sento* („Kai širdis

apmiršta") tema, be *Larghetto amoroso* iš „Venecijos karnavalo", gana diplomatiškai į programą įterpė *Maestosa suonata sentimentale* su variacijomis Haidno *Dio salvi l'Imperatore* („Dieve, saugok imperatorių") tema. Be abejo, valdovei tai patiko, ir šis vakaras tapo savotišku jos ir Paganinio ryšių preliudu.

Tuo tarpu smuikininkas gavo iškilmingą kvietimą iš gimtojo miesto, kurio sindikai Vinčencas Sera ir Džanas Vinčencas Ričis, naudodamiesi Karolio Alberto rudens viešnage Genujoje, prašė jį suteikti garbę Paganinio koncertui. Karaliui sutikus, jie išsiuntė smuikininkui kvietimą, ir koncertas buvo numatytas surengti lapkričio 30-ąją „Karlo Feličės" teatre. Paganinis išvažiavo iš Parmos lapkričio 24-ąją ir, atvykęs į Genują, apsistojo Emanuelės Taljavakės namuose.

Gazzetta di Genova 1834 metų gruodžio 3 dienos numeryje šį vakarą taip aprašė:

„Linksmas ir įdomus genujiečiams buvo praėjusio sekmadienio vakaras! Daugybė teatro portiko ir fasado žibintų apšvietė žmonių minią, susirinkusią pasveikinti myliausių valdovų, kurie maloningai teikėsi dalyvauti koncerte, dėl ko šis ilgai lauktas vakaras buvo dar iškilmingesnis ir puikesnis.

Sunku apsakyti, kaip tą vakarą atrodė skaisčiai apšviestas teatras, kuriame susirinko ne mažiau kaip trys tūkstančiai žiūrovų, nekantriai laukiančių koncerto pradžios...

Į sceną išėjo Paganinis. Visi nuščiuvo. Jis smarkiai brūkštelėjo stryku per stygas, ir nuostabi muzika užtvindė auksinę salę: garsai, balsai ir, nesuklysime pasakę, žodžiai, kurie sklido iš to stebuklingo medinio instrumento, iki širdies gelmių jaudino klausytojus, žadindami įvairiausias mintis.

O, kiek kartų kapų tylą nutraukė sužavėta publika; sekdama jų didenybių pavyzdžiu, apimta visuotinio entuziazmo, ji audringom ovacijom sveikino įžymųjį tėvynainį, kuris laikėsi kukliai, tačiau buvo dėkingas ir sujaudintas".

Ta proga Genujos miesto dekurionų taryba liepė smuikininko garbei nukaldinti medalį su užrašu: *Nic. Paganino*

Fidicini cui nemo par fuit civique bene merenti[107], 1834. Gruodžio 5-ąją Paganinis „Karlo Feličės" teatre surengė vargšų naudai dar vieną koncertą.

Gruodžio 12-ąją Paganinis vėl buvo Parmoje ir dalyvavo iškilmėse Marijos Luizos gimimo dienos garbei. Gruodžio 20-ąją, prašomas rūmų kamerhero ir smuikininko mėgėjo grafo Andželo Bjankio, surengė akademiją rinktinei Pjačencos auditorijai.

Per Kūčias jis grįžo į Genują ir markizo Filipo Paolučo buvo pakviestas į vakarą jo namuose sausio 2 dieną. Smuikininkas pakvietimą priėmė ir maloniai sutiko pagriežti markizo svečiams. Mieste siautėjo cholera, kuri jau keli mėnesiai klaidžiojo po Europą, ir gruodžio 5 dieną „Karlo Feličės" teatre įvykusio koncerto pajamos buvo atiduotos nukentėjusiems nuo epidemijos šelpti. Vėliau Paganinis choleros ištiktoms vargšų šeimoms paaukojo dar tūkstantį lirų.

Smuikininkas ketino grįžti į Parmą ir net patraukti į Milaną groti „La Skaloje", bet sveikata taip pašlijo, kad jis turėjo likti Genujoje. Draugai jį lankė, guodė, tačiau maestro buvo liūdnas, kaip matyti iš neišsiųsto laiško senam draugui, poetui Džoakinui Pontei, kuris 1819 metais jam sukūrė odę. Štai tasai laiškas:

„Bičiuli,

norint patekti į skausmo buveinę, nelabai tinka statūs mano namų laiptai, kuriais tau vėl teks lipti, jeigu pasveiksi taip greitai, kaip aš linkiu.

Mane aplankė genialusis p. Pjetras Izola. Taigi draugystė ir mūzos kartais palengvina sunkias mano dienas. Šios mielos kenčiančios žmonijos draugės stengiasi palenkti likimą mano pusėn.

Reiškiu kuo nuoširdžiausią padėką didžiam Poetui.

Visuomet tavo
N i k o l a s P a g a n i n i s

Genuja, 1835 m. balandžio 25 d."

---

[107] Didžiai nusipelniusiam piliečiui, smuikininkui Nikolai Paganiniui, kuriam niekas negali prilygti. (*Lot.*)

„Sunkias mano dienas" — tai žodžiai, padiktuoti kartėlio ir didelių kančių. Paganiniui buvo baisiausia priverstinis dykinėjimas, nes tada jį apimdavo niūrios mintys, baimė, neviltis.

Tuo tarpu draugai jam rengė iškilmingą šventę. Iniciatorius buvo markizas di Negras, kuris Nikolą visuomet labai mylėjo ir globojo nuo pirmųjų jo karjeros žingsnių. Šventė įvyko 1835 metų liepos 28 dieną di Negro viloje „Žemės rojus", stovinčioje ant kalvos, tarp žalių medžių, kvapnių laurų, žydinčių gėlių; svečiai susirinko terasoje, iš kurios atsivėrė nuostabus Genujos vaizdas su tūkstančiais čerpėmis dengtų namukų, aptūpusių aukštą krantą ligi pat jūros, ligi uosto su išmetusiais inkarus laivais, saugomais rūsčios viduramžių tvirtovės.

Dalyvaujant Paganiniui, buvo atidengtas marmurinis biustas, sukurtas Genujos skulptoriaus Paolo Oliverio, ir markizas di Negras pasakė kalbą. „Gražu, kai didieji žmonės susilaukia pagyrimo iš proanūkių,— kalbėjo jis,— bet dar gražiau ir maloniau, kai jį girdi būdami gyvi. Todėl aš nenoriu pavesti ainiams to, ką privalome padaryti mes,— iškilmingai atiduoti pelnytą pagarbos duoklę genialiam mūsų kraštiečiui".

Gausybės įvairiaspalvių lempelių apšviestame sode susirinko rinktinė Genujos publika ir daug aukštų svečių iš užsienio. Jie sėdėjo pusračiu gėlėmis apkaišytame paviljone. Pirmiausia kalbėjo markizas Antonijus Brinjolė Salė, Sardinijos karaliaus pasiuntinys Liudviko Pilypo dvare ir Paganinio draugas dar nuo Prancūzijos laikų. Paskui advokatas Martelis smuikininko garbei padeklamavo sonetą. Savo eiles skaitė di Negras, Lorencas, Kosta, Džuzepė Krokas, Džuzepė Moras, Ferdinandas Maestris ir Pjetras Izola. Po iškilmingosios dalies, rašo *Gazzetta di Genova,* damos ir kavalieriai ėmė šokti „kvepiančių kedrų papėdėje". Svečiai linksminosi ligi aušros.

PAGANINIS PARMOJE

Dėl visko kaltas likimas, kuris nori, kad būčiau nelaimingas...

Paganinis

Rugsėjo pradžioje Paganinis kelias dienas viešėjo Milane, paskui, to pat mėnesio 20-ąją, grįžo į Parmą. Jis tikėjosi „Gajonės" viloje rasti Džermį, bet kai ten atvyko, jam sugniaužė širdį: vilą rado tuščią ir užrakintą[108]. Džermis buvo Sarcane, nes sirgo ir labai liūdėjo, mirus motinai. Vienam su Akile Paganiniui didžiulis namas atrodė tuščias, liūdnas, nejaukus.

Laimė, smuikininką neilgai slėgė vienatvė ir liūdesys, mat netrukus jis gavo džiugią žinią: Marija Luiza jam siūlė tapti Rūmų orkestro komisijos nariu. Pasiūlymas glostė maestro savimeilę, todėl jis mielai sutiko ir parašė komisijos pirmininkui didžiajam kamerherui Stefanui Sanvitalei tokį laišką:

„Gajonė, 1835 m. lapkričio 4 d.

Ekscelencija,

esu be galo dėkingas už džiugią žinią, kad šviesiausioji mūsų Valdovė maloningai teikėsi mane paguosti, siūlydama tapti Rūmų orkestro komisijos nariu.

Niekas, nebent silpna sveikata, negali iš manęs atimti džiaugsmo mokyti orkestro muzikantus, kad pelnyčiau šviesiausiosios kunigaikštienės malonę. Maldauju Jūsų Ekscelenciją perduoti šviesiausiajai Valdovei beribę ištikimo jos tarno padėką, kurią dar sykį išreikšiu jai prie kojų, jeigu man bus suteikta tokia garbė.

Su didžiausia pagarba lieku nuolankiausias Jūsų Ekscelencijos tarnas

Nikolas Paganinis"

---

[108] Štai ką jis rašė draugui rytojaus dieną: „Parma, 1835 m. rugsėjo 23 d. Net pašiurpau, kai šio mėnesio 20 dieną atvykęs vilą radau užrakintą. Be tavęs mums čia labai nejauku. Greičiau atvažiuok ir rašyk, nes man taip reikia paguodos. Mudu su Akile labai tavęs laukiame".

Grafas Sanvitalė, vykdydamas kunigaikštienės nurodymus, su Paganiniu elgėsi itin pagarbiai bei maloniai ir prašė jį pareikšti savo nuomonę apie orkestrą, jo sudėtį ir veiklą.

Parmos rūmų orkestras buvo labai kuklus: devyni smuikai, du altai, dvi violončelės, keturi kontrabosai, trys fleitos, trys obojai, trys klarnetai, du fagotai, trys anglų ragai, du trimitai, trombonas ir timpanai. Viso labo trisdešimt keturi orkestrantai, kurie paprastai užimdavo vietas pagal konkursą ir gaudavo pastovų atlyginimą. Buvo ir keletas vadinamųjų aspirantų. Jie teikdavo paslaugas už menką algą arba už tam tikrą, retkarčiais gaunamą atlyginimą. Buvo kviečiami tada, kai reikėdavo padidinti orkestro sudėtį. 1835 metais tokių aspirantų buvo šešiolika: kai kurie puikiai išmanė darbą ir koncertuodami nuolat kėlė savo meistriškumą. Be muzikantų, Marija Luiza išlaikė du dainininkus ir dainininkę. Rūmų orkestrui vadovavo keletas dirigentų, kurių kiekvienas turėjo savo pareigas: vienas dirigavo muzikantams, kitas — dainininkams, trečias — vienuolių moterų chorui, ir taip toliau. 1835 metais Parmos rūmų orkestre dirbo Ferdinandas Simonis, Džuzepė Nikolinis, Džuzepė Alinovis, Ferdinandas Orlandas ir Ferdinandas Melkjoris.

Tais laikais orkestrui diriguodavo pirmasis smuikininkas arba *maestro di cembalo* — klavesino partijos atlikėjas; operą diriguodavo pats autorius — per premjerą ir kelis vakarus po jos. Matėme, kad Paganinis dirigavo Rosinio „Matildą di Šabran“, grieždamas pirmojo smuiko partiją. Džervazonio manymu, Parmos rūmų orkestro dirigentas Melkjoris buvo puikus smuikininkas, bet dažnai sirgdavo ir jį turėdavo pavaduoti kiti. 1835 metų rugsėjo mėnesį, staiga mirus Enrikui Dal'Astai, liko laisva pirmojo smuikininko vieta. Grafas Sanvitalė rūpinosi, kad kunigaikštienė patvirtintų konkursinės komisijos sudėtį, ir spalio 10 dieną apie tai rašė kabineto sekretoriui kavalieriui Richeriui:

„Būtų labai naudinga, kad į komisiją įeitų baronas Nikolas Paganinis, kuris geriau negu kas kitas gali pareikšti nuomonę apie naują rūmų orkestro sudėtį“.

Taigi Paganinį kvietė ne tiek laisvos pirmo smuiko

vietos užimti, kiek paties orkestro pertvarkyti. Jam sutikus, lapkričio 4 dieną Sanvitalė Richeriui rašė:

„Mieste jau sklinda gandai apie šį paskyrimą ir visi tam pritaria; vadinasi, žmonės apie garbųjį poną baroną yra geros nuomonės. Netrukus prasidės konkursiniai egzaminai, ir mes nepaprastai džiaugiamės, kad priimsime į savo tarpą žmogų, kuris galės apibendrinti mūsų pasiūlymus Jos Didenybei dėl orkestro sudėties pakeitimo".

Lapkričio 16 dieną Šv. Simono aikštėje esančių Sanvitalės rūmų salėje įvyko konkursinis egzaminas. Iš penkių pretendentų nugalėjo Ferdinandas Skvasonis, kuriam prieš tai, kaip ir kitiems keturiems, buvo mokama aspiranto alga. Vietoj sergančio Melkjorio į rūmų teatro direktoriaus kėdę atsisėdo Ferdinandas Orlandas, o Paganiniui buvo pavesta diriguoti koncertus[109].

Beveik po trisdešimt metų kartojosi istorija kaip Lukoje, Elžbietos Bačoki dvare, tik tada kunigaikštienė buvo Napoleono sesuo, o dabar — jo našlė, ištekėjusi (trečią kartą nuo 1829 metų) už grafo Bombeleso, ir Paganinis dabar turėjo ne dvidešimt trejus, o penkiasdešimt trejus metus, nors jo širdis išliko tokia pat jauna, o plaukai — juodi kaip jaunystėje. Marijos Luizos pasiūlymas smuikininką nudžiugino; jis su entuziazmu ėmėsi darbo.

Reikėjo pasiruošti kunigaikštienės gimtadieniui, kurį ji švęsdavo gruodžio 12-ąją. Jis nedelsdamas atleido tris prastus smuikininkus ir pridūrė tris pučiamuosius bei mušamuosius instrumentus, paėmęs iš karinio orkestro. Koncertas turėjo nepaprastą pasisekimą, ir 1835 metų gruodžio 23 dieną laimingas Paganinis apie šį įvykį Džermiui rašė:

---

[109] Lapkričio 26 dieną Sanvitalė Richeriui rašė: „Šįryt sukviečiau visus orkestro muzikantus į vieną Sanvitalės rūmų salę. Pasakęs trumpą kalbą, juos įspėjau, jog nuo šiolei jie turi groti taip, kad būtų patenkinta Jos Didenybė, jog jiems diriguos ponas baronas Paganinis ir jau šiandien pradės repetuoti „Vilhelmo Telio" uvertiūrą. Visi muzikantai panoro nusipelnyti Jos Didenybės malonę ir labai nudžiugo, kad jų dirigentas ir vadovas bus įžymusis Paganinis. Jie su tokiu užsidegimu atliko minėtą uvertiūrą, jog ponas baronas kuo nuoširdžiausiai juos išgyrė, nors daugelį matė pirmą kartą... Paskui ponas baronas Paganinis išreiškė norą žemai nusilenkti Jos Didenybei ir ją patikinti, kad netrukus jos orkestras bus vienas iš geriausių".

„Abi uvertiūros — „Vilhelmo Telio" ir „Fidelijaus",— kurias dirigavau rūmuose gruodžio 12 dieną, sukėlė furorą; publika pamatė, ką reiškia, kai orkestrui vadovauja virtuozas. Stebėkis! Maestro Orlandas patyrė visišką fiasko. Jis net atsisėsti prie klavesino nemokėjo ir buvo toks kvailas, kad per pirmą orkestro repeticiją teatre dirigavo nejudėdamas, tarytum aklas kurčnebylis. Ir tada vietoj maestro Orlando paskyriau pirmąjį smuikininką Ferarą, iš tiesų puikų dirigentą, kurį buvo rekomendavę K. Karlis ir Rola. Po šios repeticijos Orlandą atleidau ir pasodinau tarp dviejų kontrabosistų: tegul mokosi skaityti partitūrą, užuot klaidinęs kitus.

Rūmai suteikė man garbę paskirdami teatro komisijos nariu, ir be mano sutikimo nieko negalima daryti. Po trijų orkestro repeticijų ir pakeitus pučiamųjų instrumentų pūstukus, labai efektingai skamba opera „Puritonai". Patikrinęs kai kuriuos muzikantus ir nustatęs, kad jie neturi klausos, atleidau iš orkestro ir teatro septynis žmones.

Jeigu kunigaikštienė pakviestų pietų vieną tavo pažįstamą ir pati užkabintų jam ant kaklo ordiną... ką tu pasakytum apie tokią garbę?"

Sausio 5 dieną trumpais sakiniais, kuriuose justi nuoširdus darbo džiaugsmas, Džermiui jis rašo:

„Bičiuli,

orkestras fantastiškas[110]. Esu laimingas, kad gavau viską, ko norėjau. Tačiau baisiai stinga laiko, nes be mano

---

[110] Kaip Paganinio nuomonę vertino Parmos muzikai, matyti iš šio nepublikuoto laiškučio, kurį profesorius Arnoldas Bonorandis maloningai leido čia pacituoti:

„Didžiai gerbiamas Profesoriau,

nuoširdžiai dėkoju už man parodytą pasitikėjimą. Jūs klausiate mano nuomonės apie savo Didžiuosius koncertinius duetus dviem fagotams? Galiu tik pritarti nemirtingajam savo draugui Rosiniui ir kitiems įžymiems maestro, kurie šiuos kūrinius iš tiesų deramai įvertino. Kiekvienas, panorėjęs juos groti, turės didžiausią malonumą. Publika bus patenkinta, o inteligentai laikys juos vertais profesoriaus Tartanjinio. Džiaugiuosi kartu su jumis. Su nuoširdžia pagarba

jūsų nuolankiausias tarnas
Nikolas Paganinis"

patarimo nieko nedaroma. Matai, kokios garbingos vyriausiojo koncertmeisterio pareigos".

Fetisas, sužinojęs apie Paganinio paskyrimą Parmos rūmų teatro komisijos nariu, baisiai nusivylė: „Gaila,— rašo jis *Revue Musicale* puslapiuose,— kad šis artistų karalius nusileido iki dvariškio lygio!" Tačiau Paganinis, priešingai, buvo laimingas ir negalėjo atsidžiaugti dvaru. Marija Luiza smuikininką apdovanojo Šv. Jurgio ordinu, ir baronas kavalierius Nikolas Paganinis visada jį prisisegdavo, eidamas į rūmų pokylius. Sausio 15 dieną jis naiviai kaip vaikas Džermiui gyrėsi:

„Vakar vakare buvau rūmų kaukių baliuje su špaga ir ordinais, įskaitant ir Konstantino ordiną. Tą, kuris su briliantais, prisisegiau prie krūtinės; neįprasta, bet gražu".

Jis ir toliau uoliai pertvarkinėjo orkestrą ir vasario 4 dieną Džermiui rašė apie naują muzikantų sudėtį:

„Jos Didenybės prašomas, pertvarkau rūmų orkestrą ir esu taip užsiėmęs, kad turiu atsisakyti malonumo keliauti į Turiną. Tikiuosi, jog šis vėlavimas man nepakenks. Vyksiu ten atėjus pavasariui arba dar anksčiau.

Reikia vėl gerti vaistus, bet tai manęs negąsdina. Žinoma, dėl šventos ramybės verčiau jį surašysiu. Turiu galvoje testamentą".

Tai kas, kad jis sirgo ir rijo vaistus vienus po kitų. Tai kas, kad virš jo sklandė mirties šešėlis. Orkestras darė pažangą, ir maestro buvo laimingas.

„Orkestras,— rašė jis Džermiui vasario 5-ąją,— nors ne visas, šiandien geriausias Italijoje. Kelios Rosinio „Vilhelmo Telio" ir Bethoveno „Fidelijaus" repeticijos — ir nauji pučiamųjų instrumentų pūstukai padarė stebuklą. Tai labai pakėlė mano prestižą.

Kapelmeisteriui Ferarai iš Milano Jos Didenybė mano rūpesčiu paskyrė trijų tūkstančių frankų algą, be to, jis gaus atlyginimus iš rūmų ir iš teatro. Tačiau, be tarnybos dvare, turės kasdien mokyti muzikos du Jos Didenybės nurodytus jaunuolius.

Antrasis kaukių balius, kuris turėjo būti surengtas šio mėnesio 9 dieną, neįvyko dėl Neapolio karalienės mirties. Kantrybės! Vis tiek nebegalėsiu šokti gavoto".

Maestro pasijuto tarsi iš naujo gimęs; jo koncertų finaluose vėl atsirado putojantis *brio*, gaivalingas smagumas. Karikatūroje, kurią 1836 metais nupiešė Parmos dailininkas Vinčencas Bertolotis, jis pavaizduotas prie dirigento pulto — strykas pakeltas, plaukai išsidraikę, akys svaido žaibus. Jis buvo toks laimingas, jog grafui Sanvitalei neribotam terminui skolino dideles sumas, norėdamas jį išvaduoti iš gausybės skolų kilmingiems genujiečiams ir šitaip jam atsidėkoti. Paganiniui reikėjo grafo paramos, nes sumanytas rūmų orkestro pertvarkymo projektas buvo perdėm novatoriškas. Maestro suprato, kad pats labai daug geidžia, bet žinojo, kad eina teisingu keliu ir siūlo naudingas reformas.

Dinamiškas genujiečio protas karštligiškai dirbo, ir reikia tik stebėtis, skaitant Paganinio laiškus Sanvitalei, kuriuose jis išdėsto savo planus. Maestro užsimojo ne tik pertvarkyti rūmų orkestrą, bet ir „įkurti šiame mieste akademiją".

Orkestras buvo padidintas nuo trisdešimt keturių iki keturiasdešimt devynių muzikantų, neskaitant septynių dublerių pučiamiesiems ir timpanams; be to, dirigavimo problema buvo peržiūrėta ir išspręsta, remiantis visiškai naujais kriterijais. Paganinis gastroliavo užsienyje ir galėjo klausytis simfoninės muzikos, atliekamos iš tikrųjų puikių orkestrų Vienoje, Vokietijoje, Paryžiuje. Jo koncertuose pirmiausia būdavo grojamos simfonijos, kurias dažnai diriguodavo garsūs muzikai, pavyzdžiui, Habenekas Paryžiuje. Įžvalgus ir nuovokus maestro atidžiai stebėjo užsienio kolegų darbą, suprato, kokie yra Italijos orkestrų tradicinės sistemos trūkumai ir kokia turi būti dirigento funkcija. Dirigentas — ne klavesinistas, ne pirmasis smuikininkas, kurie vadovavo muzikantų ansambliams kaip išmanė — duodavo ženklus rankomis bei stryku ir, padėję į šalį savo instrumentą, kai būdavo galima, lazdele ar natų popieriaus ritiniu stuksendavo į piupitrą, o jei orkestrantai negirdėdavo, trypdavo į taktą kojomis. Tai dar pusė bėdos operoje, kur orkestro vaidmuo antraeilis,

tačiau nepakenčiama atliekant Haidno, Mocarto, Vėberio ir Bethoveno simfoninius kūrinius.

Paganinis Sanvitalei aiškino, kad užsienyje visi orkestrai turi: „...dirigentą, stovintį tokioje vietoje, iš kurios jis gali perduoti savo mintis bei norus dainininkams ir muzikantams. Jam prieš akis, ant fortepijono ar staliuko, yra partitūra, kurią jis, reikalui esant, gali vartyti kaire ranka. Jis diriguoja stovėdamas, duoda ženklą pradėti, skaičiuoja taktą tarytum chronometras, rodo akimis, ką daryti, ir yra viso orkestro centras..."

Norint, kad ir Italijoje orkestrai darniai grotų ir pasiektų gerų rezultatų, reikia iš pagrindų pertvarkyti pasenusią jų sistemą.

„Paganinis,— rašė kritikas B. Lupas,— pirmasis Italijoje iškėlė klausimą dėl orkestro pertvarkymo, taigi ir dėl dirigento. Kadangi jis ne tik griežė, bet ir kūrė pats, jo pasiūlymai, be abejo, lietė ir instrumentuotę bei interpretaciją; žodžiu, jis kėlė esmines simfoninio kūrinio atlikimo problemas.

Nepaprastai svarbu yra instrumentuotė, teikianti daugybę galimybių ir sprendimų. Todėl klavesinisto ar pirmojo smuikininko dirigavimo nepakako. Reikėjo asmenybės, sugebančios savaip interpretuoti simfoninį kūrinį ir valdyti visą orkestrą. Paganinis išpranašavo, koks turi būti šiuolaikinio orkestro dirigentas".

Jis nagrinėja orkestro problemas be galo įžvalgiai. Svarbiausiais instrumentais laiko altus ir violončeles. Reikalauja, kad kiekvienas muzikantas atliktų savo partiją kuo tiksliau, atkakliai siekia kuo subtiliau perteikti kūrinio koloritą; anot jo, tik taip Parmos orkestras galės „gerai groti didžiųjų kompozitorių, net Bethoveno simfonijas".

„Naujojo orkestro muzikantai,— rašo Paganinis,— sudaro darnų ansamblį, nes per koncertus jie atlieka sunkius garsiausių kompozitorių kūrinius; todėl žmonės ne tik labiau pamėgs instrumentinę muziką, bet ir teisingiau supras patį meną, kuris, taip puoselėjamas, dar labiau suklestės".

Tuo metu Italijoje simfoninės muzikos padėtis buvo

apverktina; taigi Paganinio idėjos bei iniciatyva nepaprastai novatoriškos. Jis teigė, jog būtina „nenuilstamai ir kaskart vis geriau propaguoti" muzikos meną, o kad juo imtų domėtis kuo platesni ir įvairesni visuomenės sluoksniai, siūlė įsteigti „Koncertų draugiją", nustatė abonementinį mokestį, sugalvojo programas ir rekomendavo dalį draugijos lėšų skirti vertingiems muzikos kūriniams įsigyti ir geriausiems muzikantams premijuoti.

Paganinis, šis apsigimęs muzikas, garsų meno fanatikas, o ne vien su niekuo nepalyginamas virtuozas, kai likimas jam suteikė laimingą galimybę turėti savo orkestrą, jį formuoti, kurti ir valdyti, sugalvojo grandiozinį planą, tarsi matydamas svajonėse ateitį.

Tačiau kas būtų drįsęs sekti paskui drąsų jo skrydį į ateitį? Gal austrės Marijos Luizos dvariškiai? Sužinoję apie Nikolo planus, jie negalėjo atsitokėti ir ėmė šnibždėtis, kad Paganinis esąs „pernelyg didis" jam patikėtoms pareigoms. 1836 metų vasario 27 dieną Ričmondas atsiuntė Sanvitalei konfidencialų laišką:

„Jūsų Ekscelencija savo nuoširdžiame šio mėnesio 24 dienos laiške mane klausiate, ar baronas kavalierius Paganinis, sudarydamas kunigaikštienės rūmų orkestro reorganizavimo projektą, turi įtraukti ir save į šio orkestro vadovaujančių darbuotojų sudėtį, nes jo paskyrime sakoma: „su specialiu įpareigojimu rūpintis teatro muzika", tai yra, anot Jūsų Ekscelencijos, ar jo veikla apsiriboja tik teatru, ar ji apima visą dvaro muziką, ir t. t.

Į šį klausimą turiu garbės Jūsų Ekscelencijai atsakyti, kad ponas baronas kavalierius Nikolas Paganinis, sudarydamas rūmų orkestro reorganizavimo projektą, neturi savęs įtraukti į vadovaujančių šio orkestro darbuotojų sudėtį, nes:

1) jis pernelyg didis, kad būtų šio orkestro tarnautojas;

2) jo paskyrime sakoma: „su specialiu įpareigojimu rūpintis teatro muzika"; taigi jo pareigos apsiriboja tik teatru, kuriame jis, kaip administracinės komisijos narys, įpareigotas rūpintis vien minėto teatro muzika, nes kiekvienam komisijos nariui pavesta tvarkyti tik kurią nors teatro veiklos dalį.

Teatro administracinės komisijos nutarimai galioja tik

teatre; vadinasi, tik teatre galioja ir atskirų komisijos narių sprendimai.

Dvare niekas negali savavališkai šio klausimo spręsti, vien pirmasis kunigaikštienės rūmų mažordomas, gavęs pačios valdovės įsakymą".

Ir vėl menkystės, pavyduoliai ir bailiai ėmė regzti intrigas prieš genijų. Kai užsimojusį sudaryti orkestro reorganizavimo projektą Paganinį Sanvitalė supažindino su „konfidencialiu" laišku, įsižeidęs maestro jam taip atsakė:

„Parma, 1836 m. vasario 29 d.

Ekscelencija,

dėkoju Jūsų Ekscelencijai, kad teikėtės mane supažindinti su laišku, kurį šio mėnesio 27 dieną gavote iš Jos Didenybės kabineto; kadangi ten, darant man garbę, esu laikomas pernelyg didžiu, jog galėčiau būti rūmų orkestro tarnautojas, aš sau leidžiu štai ką pasakyti:

1) manau, kad Jos Didenybė, suteikdama man garbę sudaryti jos orkestro reorganizavimo projektą, nenorėjo manęs paskirti orkestro tarnautoju ir kad tarnautojais tikra šio žodžio prasme neturi vadintis nei komisijos nariai, nei jos pirmininkas, nei juo labiau žmonės, artimi pačiai Jos Didenybei;

2) iš pagyrimo „pernelyg didis", kuriuo man norima įsiteikti, nieko nebelieka antroje laiško dalyje, nes ten aiškiai sakoma, kad mano pareigos rūmų orkestre apsiriboja vien teatro muzika;

3) kadangi Jūsų Ekscelencija vadovaujate orkestrui tiek pačiame dvare, tiek kitur, aš manau, jog tvarkyti visus orkestro reikalus patikėta jums vienam, nes tik taip įmanoma sėkmingai darbuotis. Iš minėto laiško supratau, kad toks vadovavimas, kai viską tvarko vienas asmuo, gali būti anuliuotas.

Tikiuosi artimiausiu metu Jos Didenybei įteikti rūmų orkestro reorganizavimo projektą, apie kurį ne sykį Jūsų Ekscelencijai kalbėjau; jame išdėsčiau savo mintis. Viltis, kad šį mano darbą pirmiausia peržiūrės ir vertins Jūsų Ekscelencija, yra didelis atpildas man už triūsą.

Turiu garbės būti nuolankiausias Jūsų Ekscelencijos tarnas.

N i k o l a s P a g a n i n i s"

Po kelių dienų, kovo 6-ąją, Paganinis pasiūlė smuikininko vietą rūmų orkestre Karlui Binjamiui, su kuriuo buvo susipažinęs per neilgą savo viešnagę Kremonoje. Binjamis sutiko ir kovo 12 dieną su Paganiniu sudarė sutartį:

„Kavalierius baronas Paganinis priima smuikininku į savo orkestrą poną Karlą Binjamį, šiuo metu einantį Mantujos teatro dirigento pareigas.

Pasitraukti iš šių pareigų, kurias šiandien patvirtino baronas Paganinis, ponas Binjamis galės tik po nepertraukiamo dešimties metų darbo.

Baronas Paganinis ponui Binjamiui skiria du tūkstančius frankų metinės algos ir penkis šimtus frankų už dvi 45 minučių pamokas, kurias penkis kartus per savaitę turės duoti dviem barono Paganinio nurodytiems jaunuoliams.

Ponas Binjamis algą pradės gauti nuo 1836 metų birželio 1-osios; todėl nuo tos dienos jis privalo būti barono Paganinio nurodytoje vietoje.

Šios sutarties laikytis įsipareigoja žemiau pasirašę

baronas N. P a g a n i n i s ir
K a r l a s B i n j a m i s".

Ši sutartis, kaip rašo Kodinjola, buvo tarsi nesantaikos obuolys. Marija Luiza nepanoro jos pripažinti ir, kurstoma Paganinio nemėgstančių dvariškių, joje įžvelgė nepagarbą savo aukščiausiajai valdžiai. Paganinis su Binjamiu nėrėsi iš kailio, stengdamiesi užglaistyti konfliktą, bet nieko nelaimėjo. Grafas Sanvitalė atkakliai tylėjo ir slapčia ieškojo žmogaus į Paganinio vietą.

Štai kaip atrodo neskelbtas Paganinio laiškas, kurį pateikiame, maloningai sutikus jo savininkui daktarui Roiteriui iš Manheimo:

„Parma, 1836 m. gegužės 27 d.

Šviesiausiajam ponui Filipui Dzafariniui, Ferara

Didžiai gerbiamas ir brangus bičiuli, malonus jūsų laiškas, išsiųstas 1835 metų gruodžio 30 dieną, atėjo laiku,

ir aš perskaičiau jį su dideliu malonumu, kaip ir kiekvieną jūsų rašytą žinutę ar ką nors apie jus.

Likimas taip lėmė, jog jis pateko tarp mano reikalinių popierių, o kadangi tuo metu buvau iki kaklo pasinėręs į darbus, paskui rimtai susirgau, jūsų laišką ir patarimus visai užmiršau, todėl jaučiuosi labai kaltas.

Laišką prisiminiau ne tvarkydamas popierius, tarp kurių jis buvo pasimetęs, o šio mėnesio 3 dieną vėl gavęs iš jūsų žinutę. Jį perskaitęs pamačiau, kad jūsų patarimai man nebūtų davę jokios naudos. Bet pakalbėkime apie įdomesnius dalykus.

Gegužės pradžioje man buvo smarkiai sutrikę nervai. Skubių reikalų verčiamas, turiu vykti į Turiną, tačiau, kol laikysis šalti orai, sėdėsiu namie, nes dar nesijaučiu visai pasveikęs.

Pati šviesiausioji Valdovė kuo gražiausiais žodžiais mane prašė parengti projektą, kurį įgyvendinus orkestras būtų geriausias pasaulyje. Tačiau mano idėjos ne visiems patiko, nors stengiausi niekam nepakenkti ir metinės orkestro išlaidos beveik nepadidėjo. Jau kone du mėnesiai mano projektas įteiktas Jos Didenybei, bet iki šiolei dar negavau atsakymo. Vienintelė paguoda, kad mano ketinimai dori, nes šviesiausiosios Valdovės garbei siūliau tik gera.

Taip susiklosčius aplinkybėms, suprantate, nedaug kuo galiu jus nudžiuginti. Turine ilgai neužtruksiu, tik atliksiu vieną nepaprastai svarbų reikalą[111] ir tuojau grįšiu. Turiu pasakyti, jog čia susidraugavau su ponu Luidžiu Toridžaniu, kuris, kiek man žinoma, pažįstamas su monsinjoru Askviniu, ir šie jų ryšiai gali būti jums naudingi. Rekomenduoju parašyti jam pačiam — tikrai nesigailėsite.

Sudie, brangus bičiuli, ir neabejokite, kad mano pagarba ir meilė jums, didžiai talentingam bei doram žmogui, niekuomet neišblės, nors ir kiek laiko prabėgtų, nors ir kaip toli būtume vienas nuo kito. Prašykite mane, ko reikės, mylėkite, kaip visada. Ištikimas jūsų draugas

N. Paganinis"

---

[111] Kaip matysime vėliau, Paganinis turi galvoje Akilės legitimaciją.

Paganinis neslepia savo apmaudo ir įsitikinimo, kad dvare prieš jį rezgamos pinklės ir jo projektas niekuomet nebus nei priimtas, nei įgyvendintas. Vietoj Binjamio buvo siūlomas kitas smuikininkas — Nikola de Džovanis, kuris 1836 metų gruodžio 26-ąją Parmoje dirigavo Belinio „Piratą". Oficialų pranešimą apie jo paskyrimą *Gazzetta di Parma* išspausdino gerokai vėliau, 1837 metų kovo 4 dienos numeryje: „Jos Didenybė šviesiausioji mūsų Valdovė vasario 8 dienos įsakymu teikėsi paskirti poną Nikolą de Džovanį rūmų orkestro dirigentu ir pirmuoju smuikininku".

Bet dar gerokai prieš šį įsakymą Paganinis jautėsi nesmagiai „Gajonės" viloje, Parmoje: žinojo esąs nepageidaujamas kunigaikštienės rūmuose. Jis vėl neteko kantrybės. Tuo metu lyg tyčia užtruko žiema ir gegužė buvo labai šalta.

„Vakar mieste snigo,— rašė jis Džermiui gegužės 3 dieną,— šįryt „Gajonėje" viskas buvo apledėję. Man tai jau aštuntas žiemos mėnuo. Trūksta tik žemės drebėjimo; jei bus tokia Dievo valia, sulauksime ir jo.

Nerašiau anksčiau, nes gulėjau reumato susuktas ir gydžiausi „Lerua" būdu. Kai pasijusiu geriau, nedelsdamas važiuosiu į Turiną ir, gavęs, ko man reikia, kad nusiraminčiau, surašysiu testamentą.

Dėkoju už įdėtą laišką iš Amerikos. Ten manęs laukia, ir aš norėčiau ten nukeliauti jau vien todėl, kad įsitikinčiau, ar iš tiesų sunku mirti nuo jūros ligos; nors kažin, ar man lemta baigti dienas tarp žuvų.

Juo geriau, kad jaunasis Raimondis negali suteikti garbės tam suš... miestui, pilnam aukštuomenės mulkių; apmaudu, kad jiems teko tokia puiki, auksinės širdies valdovė; tik, deja, užmarši".

Laiško tonas piktas, o Parmai adresuotą šiurkštų epitetą, anot de Sosino, gali drėbti tik buvęs uosto vaikėzas. Paganinis pritrūko kantrybės ir netrukus visiems laikams paliks užmaršiąją Mariją Luizą, apgailėtiną piktaliežuvių dvarą, jo intrigas ir rietenas, orkestrą ir komisiją. Norėdamas padėti Binjamiui, jis dar sykį įmantriu aukštuomenės stiliumi kreipsis į Sanvitalę, bet greitai ir

su juo ims kalbėti išdidžiau. Štai kaip atrodo paskutinis laiškas, rašytas 1836 metų balandžio 7 dieną:

„Ekscelencija,

kai paskutinėmis praėjusio karnavalo dienomis Jūsų Ekscelencija man konfidencialiai pranešėte, kas rašoma iš Kabineto gautame laiške, kuriame buvo išreikštas Jos Didenybės noras, kad pasiūlyčiau, ko, mano manymu, reikia visiškam ir ryžtingam jos orkestro pertvarkymui, aš, nors sirgau ir turėjau kitų reikalų, nedelsdamas ėmiausi Jos Didenybės man pavesto darbo; turiu pasakyti, jog Valdovė ne tik apipylė mane malonėmis, bet ir suteikė garbę savo pasitikėjimu, nes iš jos pačios ir iš pirmojo mažordomo išgirdau žodžius, kurių niekad nepamiršiu: *Tout ce que proposera Paganini sera adopté*[112].

Tikėdamas tuo, ką girdėjau savo ausimis, aš ir toliau nuoširdžiai dirbau rūmų orkestro reorganizavimo darbą, nes iš žodžių „visiškas ir ryžtingas pertvarkymas" supratau, kad Jos Didenybė nori turėti orkestrą kitokį negu iki šiolei, ir negalėjau jo pertvarkyti palikdamas tokį, koks buvo. Antra vertus, sužinojau, jog ponas Ferara, rūmų orkestre einąs pirmojo smuikininko ir dirigento pareigas, nesąžiningai atlieka savo darbą. Patyręs, kad tai didžiai nemalonu Jos Didenybei, nedelsdamas ėmiau rinkti žinias apie vieną puikų smuikininką, dirigentą, koncertmeisterį ir kompozitorių, gyvenantį Mantujoje. Turiu galvoje poną Karlą Binjamį, kurį iškviečiau į Parmą ir, nepasitikėdamas kitų nuomone, pats išegzaminavau. Mano lūkesčiai nebuvo apvilti; todėl netrukus jį priėmiau, džiaugdamasis, kad naujajam rūmų orkestrui vadovaus žmogus, turįs daugybę gerų savybių, tinkančių šiam darbui. Man žinoma, jog pikti liežuviai ėmė teršti Binjamio elgesį. Tai nesąmonė, nes tiek Kremonoje, tiek Mantujoje, tiek Milane jis daugelį metų su didžiuliu pasisekimu ėjo koncertmeisterio pareigas, o nederamo elgesio žmogus šiame poste ilgai išsilaikyti negalėtų.

Nors Valdovės žodžiai, kuriuos paminėjau laiško pradžioje, man davė neribotą valdžią, aš iš delikatumo ne-

---

[112] Viskas, ką pasiūlys Paganinis, bus priimta. (*Pranc.*)

įtraukiau pono Binjamio pavardės į orkestro etatų sąrašą, tik prie savo projekto pridėjau su juo pasirašytą sutarties kopiją ir pastabą, kodėl šią sutartį pasirašiau. Turėjau tai padaryti, nes pamačiau, kad Jos Didenybės akyse niekinami mano darbai, be to, nesiskaitoma su man suteiktais įgaliojimais, nors aš, tikėdamas Valdovės palankumu ir naudodamasis man suteikta valdžia, projektą atlikau pagal jos norą. Priekaištas, kad padariau klaidą prie projekto pridėjęs sutartį (ją pasirašiau norėdamas įtikti Jos Didenybei ir patobulinti orkestrą, nors prieš kelis mėnesius galėjau duoti tik naudingų patarimų), verčia manyti, jog klaidą padariau ne aš, o tasai, kuris stengėsi mane apkaltinti, kad ėmiausi kiek neįprastų priemonių.

Nors ir kaip būtų, prašau Jūsų Ekscelenciją pagreitinti atsakymą, kurį Kabinetas, išmintingai viską apsvarstęs, teiksis man duoti, nes aš, kaip minėjau, turiu kitų reikalų, be to, labai noriu išspausdinti rūmų orkestro pertvarkymo projektą, kad kiekvienas, žinąs, jog man suteikti įgaliojimai, galėtų spręsti, ar sugebėjau pateisinti kunigaikštienės pasitikėjimą, ir kad šiuo darbu, kurį atlikau remdamasis ilgamete savo patirtimi, galėtų pasinaudoti daugelis tų miestų, kur dėmesingai žiūrima į muzikos meno ugdymą.

Nuolankiausias Jūsų Ekscelencijos tarnas
N. Paganinis"

„Gajonės" vila jam teikė vien nemalonumų ir rūpesčių. Ar ne geriau buvo jos atsikratyti, jeigu buvo įmanoma? Ir maestro gegužės 24 dienos laiške su Džermiu tarėsi: „Parašyk, ką manai apie „Gajonės" vilą..." Visą baisią žiemą Paganinis praleido Parmoje, grafo Linačio rūmuose. Bet ir čia jam buvo blogai, nes ligos jo nepaliko, laikė uždariusios jį tarp keturių sienų, dažnai prikaustydavo prie lovos, besiraitantį nuo vidurių skausmų, kuriuos sukeldavo barbariškas gydymas „Lerua" laisvinamaisiais. Jeigu jis būtų galėjęs, nedelsdamas būtų išvažiavęs... Kartą net arklius liepė kinkyti... Bet vėl sunegalavo ir kelionę teko atidėti.

„Dranguži,— skundėsi jis Džermiui birželio 21 dieną,— turiu gerti vaistus kasdien, todėl vakar neišvykau, kaip tikėjausi ir tau rašiau praėjusio penktadienio laiške; bet

kai pasijusiu geriau, iškart sėsiu į karietą ir, atvažiavęs į Turiną, duosiu tau žinią".

Šio kasdieninio gydymo smulkmenos kelia didelę užuojautą. Sunku įsivaizduoti, kaip Paganinis galėjo ištverti tokias kančias.

Tačiau jis ištvėrė, dar sykį — nežinia, ar ilgam — atsistojo ant kojų, paprašė advokatą Toridžanį, apsiėmusį pašalinti nesutarimus, atsiradusius per trumpą, bet audringą jo vadovavimą rūmų orkestrui, pasirūpinti nesėkmingais Karlo Binjamio reikalais ir liepos vidury, visiems laikams atsisveikinęs su Parma, išvyko į Turiną.

Dvidešimt trečias skyrius

NESĖKMINGA SPEKULIACIJA IR KILNUS POELGIS

Paganinis — tai ugninga smuiko siela.

E. Gijomas, 1839 m.

Jau keleri metai Paganiniui nedavė ramybės Akilės legitimacija. Įteisinti nesantuokinį sūnų buvo nepaprastai sunku, bet, kupinas ryžto, jis patraukė į Turiną ir, ministro Vilamarinos[113] padedamas, gavo iš karaliaus liudijimą. Tai įvyko 1837 metų vasario 21 dieną, aštuoni mėnesiai po to, kai maestro iškeliavo iš Parmos. Tuo laikotarpiu rūmų orkestro komisijoje jį pavadavo grafas Džuzepė Kantelis, o smuikininkas de Džovanis, užėmęs vietą, kurią Paganinis buvo žadėjęs Binjamiui[114], gruodžio 12-ąją, per Marijos Luizos gimtadienį, dirigavo koncertą.

Taip baigėsi, kaip ir daugelis kitų, dar vienas audringas Nikolo Paganinio gyvenimo etapas — geniali jo, dirigento,

[113] Gauti liudijimą padėjo ir Galeacas Fontana Pinas.

[114] Binjamis, kelis mėnesius išbuvęs be darbo ir nežinodamas, kas jo laukia, pareikalavo iš Paganinio pinigų. Maestro šį reikalą sutvarkyti pavedė Toridžaniui ir galų gale Binjamiui davė nedidelę sumą — 400 frankų.

veikla Parmos rūmų orkestre. Smuikininko laukė nauji keliai, bet jėgos silpo ir jų užteko neilgam. Dėl ligų jis turėjo atsisakyti ne tik kelionių į Rusiją bei Ameriką, bet ir sutuoktuvių su Šarlote Votson. Žodis „atsisakyti" paskutiniaisiais jo gyvenimo metais tapo savotišku lozungu.

Nespėjęs Turine nė kojų apšilti, Paganinis nudardėjo į „Karinjano" teatrą pasiklausyti gitaristo Luidžio Lenjanio. Maestro labai domėjosi šiuo koncertu, nes garsusis muzikantas skambino jo mėgstamu instrumentu.

„Turėjau didžiulį malonumą,— rašė jis Džermiui liepos 17-ąją.— Kai įėjau į ložę, publika sukėlė ovacijas. Ji plojo ir man išeinant".

Tą pačią dieną jis aplankė Feličę Romanį, įžymųjį Genujos rašytoją, ir labai džiaugėsi šiuo susitikimu. Romanis, kaip matyti iš maestro laiško Džermiui, buvo labai malonus ir žadėjo patvarkyti Akilės legitimacijos reikalus.

Tų dienų laiške Džermiui yra šios eilutės:

„Parašiau Rebicui pirksiąs dešimt akcijų, nes manau, kad jis apsukrus žmogus ir gerai pažįsta Paryžių. Tiek reikalų, jog nežinau nė kur bėgti".

Rebicas smuikininką įkalbėjo pirkti keletą Paryžiuje steigiamo muzikinio klubo akcijų. Ir Paganinis, visada toks atsargus, įtarus ir nepatiklus, leidžiasi įtraukiamas į įtartiną spekuliaciją, kuri drumstė jam ramybę iki gyvenimo pabaigos.

Turine smuikininkas užtruko tik mėnesį.

„Vyksiu į Aleksandriją,— rašė jis Džermiui rugpjūčio 18-ąją,— tiesa, girdėjau, ten siaučia cholera, tačiau turėsiu daugiau ramybės prieš koncertą, numatytą šiame mieste ateinantį mėnesį. Kadangi reikalas, dėl kurio ten vyksiu, neskubus ir būsime netoli vienas nuo kito, galėsime arba susitikę, arba per laiškus viską apsvarstyti. Tikiuosi, jog mano sumanymui pritarsi".

Paganinis norėjo įsipainioti į dar vieną spekuliaciją, bet dabar Džermis su Toridžaniu jį atkalbėjo. Toks lengvabūdiškas rizikingų, neaiškių finansinių operacijų pomėgis irgi iškalbingai byloja apie anksčiau jam nebūdingą dvasios būseną.

Paganinis buvo toks turtingas, kad didinti kapitalo iš tiesų nereikėjo. Bet jam atrodė, jog turto jis turi dar per mažai ir negalės ramiai numirti, kol neaprūpins Akilės. Berniukui buvo tik vienuolika metų, ir, pasijutęs blogai, smuikininkas bijodavo netikėtos katastrofos; ši mintis ir anksčiau neišeidavo jam iš galvos, o dabar, visai pašlijus sveikatai, kamavo jį dieną ir naktį. Jei ne sūnus, Paganinis tikriausiai nebūtų vėlęsis į finansines avantiūras. Tokį maestro elgesį paskutiniais gyvenimo metais, matyt, galima paaiškinti tik jo rūpinimusi Akilės ateitimi.

Spalio gale smuikininkas grįžta į Turiną. Tuo metu Nikolo gyvenime pasirodo žmogus, kuris suvaidins svarbų vaidmenį jam esant Nicoje. Tai grafas Ilarionė Spitaljeris di Česolė, šio miesto karališkojo senato pirmininkas. Jis pakviečia smuikininką į Nicą, prašydamas surengti tris koncertus. Paganinis sutinka atvykti gruodžio pradžioje. Ketina vėliau koncertuoti Marselyje. Gruodžio 23 dieną iš Nicos Džermiui jis rašo:

„Bičiuli,

dėl ilgo mano tylėjimo (laiškuose, nes mintimis niekad nesiliauju su tavim šnekėjęs) kalti trys koncertai, kuriuos surengiau miesto teatre 15-ąją, 17-ąją ir 20-ąją... Kaip visuomet, labai apsidžiaugiau gavęs mielą tavo laiškutį, rašytą šio mėnesio 16 dieną".

Ir priduria:

„Tikiuosi, jog brangus ir gerbiamas mūsų ponas Džordanas pasveiko. Paprašyčiau jį išnuomoti Karališkąjį teatrą Turine paskutiniam karnavalo penktadieniui, kuris, jei neklystu, bus vasario 3 dieną. Turėdamas viltį, kad jam pasiseks, rytoj trečią valandą vyksiu į Marselį. Tačiau būtinai grįšiu į Genują, pasimatysiu su tavim ir tučtuojau trauksiu į sostinę atlikti savo pareigos ir pradžiuginti širdies. Smuikas dar truputį ant manęs pyksta, bet, manau, po šešių ar aštuonių koncertų Marselyje jo pyktis atlėgs.

Turiu daugiau drąsos negu jėgų. Bet džiaugiuosi, kad vėl paėmiau į rankas instrumentą ir pasirodžiau publikai, nes toks supurtymas mano sveikatai išėjo tik į naudą".

Kontaktas su publika smuikininkui įliejo truputį ener-

gijos ir įkaitino kraują, bet jis jautė, kaip senka gyvybės šaltiniai ir su jais jo menas bei kerai. Paganinis liūdnai žvelgė į savo smuiką, ir jam rodės, kad instrumentas, ištikimas jo gyvenimo ir kovų draugas, kuris kartu su juo džiaugėsi pergalėmis, dabar pyksta — „piksta", rašė jis su klaida, nes buvo savamokslis, nors mintis reikšdavo labai įtaigiai ir gražiai.

Tomis dienomis iš Marselio išsiųstame laiške maestro iškalbingai ir liūdnai rašo apie savo koncertus, kuriuose, turėdamas „daugiau drąsos negu jėgų", jis dar stengėsi nepasiduoti, nugalėti ligas ir vėl pavergti publiką:

„Marselis, 1837 m. sausio 22 d.

Drauguži,

atsakydami į mielą tavo laiškutį, rašytą gruodžio 31 dieną, galime tvirtinti, jog ateinantys metai bus kaip niekad laimingi, jei ištversime šįmet; taigi daugiau drąsos! O, kad mano kūnas būtų toks stiprus kaip dvasia, aš dar labiau džiaugčiausi pasisekimu, kurį turėjau per visus tris koncertus Nicoje ir per abu Didžiajame teatre... Čia daugiau negriešiu, nes paskelbiau, kad antras koncertas paskutinis, tvirtai nusprendęs neimti į rankas smuiko tol, kol nepataisysiu sveikatos, padedamas garsaus vokiečių daktaro, kuris garantuoja, jog visiškai pagysiu".

Vėl gydytojai, vėl vaistai. O prasidėję prostatos skausmai kankino jį labiau už visus, iki šiol patirtus. Maestro jautėsi prislėgtas, sugniužęs, išsekęs. Galima įsivaizduoti, kaip rizikavo šis nelaimingas žmogus sutikdamas, kad jam būtų daromos sudėtingiausios procedūros be aseptikos. Pasterui tuomet buvo tik penkiolika metų!

Tačiau Paganinis tikėjo optimistiniais gydytojo pažadais ir vėl puoselėjo viltį nukeliauti į Ameriką.

Deja, ir šįsyk šuo ant uodegos nunešė jo lūkesčius, Ameriką ir koncertą Turine.

„Drauguži,— nusiminęs rašė jis Džermiui sausio 31 dieną,— aš, kaip ir tu, labai nuliūdęs, kad negalėjau padaryti to, apie ką taip svajojau, žodžiu, surengti Turine akademijos vasario 3-osios vakarą. Bet kas galėjo pamanyti, jog po dviejų mano koncertų čionai (miestas norėtų dvylikos)

aš, užuot skubėjęs į sostinę, turėsiu gulėti, apimtas nervų uždegimo?"

Ir toliau:

„... daktaras tvirtina, kad visiškai pagysiu, tik reikia trupučio kantrybės ir trupučio laiko".

„Trupučio kantrybės ir trupučio laiko"... Kokia karti ironija! Paganinis dar laikėsi įsikibęs vilties lyg skęstantis šiaudo, bet jautė, kad žūsta. Dabar tik norėjo kuo greičiau grįžti į Genują ir Džermį prašė paruošti jam testamento blanką. Bet, vos išvykęs iš Nicos, vėl susirgo ir negalėjo toliau keliauti.

„Drauguži,— rašė jis kovo 6-ąją iš Marselio,— šeštadienį sėdau į karietą ir visą sekmadienį, pučiant žvarbiam vėjui, dardėjau iki Nicos, kur po pietų turėjau gultis į lovą, nes mane sugriebė reumatas ir pakilo karštis".

Išvardijęs vaistus, dietą ir įvairias procedūras, jis atsidūsta:

„Dieve, duok man kantrybės!"

Ir liūdnai baigia:

„Esu taip nusiminęs, jog nė nežinau, dėl ko labiau kankinuosi — kad negaliu pasiekti Turino ir nuraminti savo širdies ar kad man visur skauda. Padėk man kartu su Džordanu ir Jo Ekscelencija ministru Vilamarina. Mylėk mane. Bent gerai, kad padoriai įsikūriau ir esu žmoniškai aptarnaujamas. Brangus mano sūnelis tave bučiuoja, aš stipriai spaudžiu prie krūtinės ir nekantriai laukiu laiškų.
Sudie. Tave karštai mylintis draugas

Paganinis
Hôtel du Nord

P. S. Jei bus naujienų, brūkštelėsiu keletą žodžių. Atleisk už netikusią rašyseną".

Karštis, reumatas, uždegimai, kraujoplūdžiai, kosulys... Kiek daug liūdnų vaiduoklių aplink ligonio lovą!.. Tiesa, nuo kosulio yra puikūs vaistai, ir reikia kuo greičiau parašyti Džermiui — o jeigu jis ims ir persišaldys:

„Geriausias vaistas nuo kosulio ir g r i p o: paimk b a l t ą svogūną, nulupk, supjaustyk į keturias dalis, įdėk į puoduką, įpilk dvi stiklines vandens ir užkaisk. Kai pusė vandens išgaruos, išgriebk svogūną, įmesk dvi ar tris uncijas cukraus ir dar truputėlį pavirk. Gerk karštą, nes šis vaistas muša temperatūrą ir gydo plaučius. Aš jį geriu rytą bei vakare ir gerai jaučiuosi; pasidaro lengviau kvėpuoti ir praeina kosulys".

Ar dar galima tikėtis nuplaukti į Ameriką? Turbūt. Su tokia viltimi jis parašė Šarlotės tėvui, prašydamas užsakyti bilietus į garlaivį:

„Atsakiau į Votsono laišką, kurį man persiuntei,— rašė jis Džermiui.— Parašiau jam, kad dabar negaliu laikytis mūsų susitarimo, nes pablogėjo sveikata ir, jeigu jis pritars, galėčiau iškeliauti birželio pabaigoje. Be to, išsiunčiau raštelį ponams į Havrą, kad jie tas dvi vietas laive įrašytų ne Votsono, o mano sąskaiton".

Kovo 21 dieną laiške draugui blykstelėjo vilties spindulėlis:

„Vakar atsikėliau; buvo labai karšta; šiandien šalta. Man truputį geriau, išėjau pasivaikščioti".

Jis tikėjosi galėsiąs „sėsti į karietą po poros savaičių". Bet pavasaris, droviai kyštelėjęs nosį, atsitraukė; vėl iškrito sniegas, atšalo, o šito Paganinis labai bijojo...

Pagaliau linksmai sušvito saulutė ir jis galėjo leistis kelionėn. Smuikininkas sėdo į garlaivį (gydytojas jam patarė plaukti jūra, o ne važiuoti karieta) ir balandžio 3 dieną[115] atplaukė į Genują. Gimtinės oras, džiaugsmas, susitikus su Džermiu ir kitais draugais, taip pataisė jam sveikatą, kad birželio 3-iąją jis galėjo vykti į Turiną ir padėkoti Karoliui Albertui, davusiam leidimą įteisinti sūnų.

Birželio 9-ąją ir 16-ąją jis jautėsi gana gerai ir surengė vargšų naudai du koncertus. *Gazzetta Piemontese* birželio 10 dienos numeryje apie pirmąjį taip rašė:

---

[115] 1837 metų balandžio 27 dieną jis pagaliau surašė testamentą. Šis dokumentas išspausdintas Konestabilės monografijos priede.

„Šis nepaprastas vakaras pranoko lūkesčius. Teatre negalėjo sutilpti visi, kurie norėjo į jį patekti.

Kilnus Paganinio siekimas žūt būt vėl išeiti į sceną išsipildė, ir jis grojo kaip niekad virtuoziškai, apimtas dieviško įkvėpimo. Publika klausėsi taip susikaupusi, kad keistai atrodė nuolat pratrūkstančios griausmingos ovacijos".

Šis koncertas Feličę Romanį įkvėpė sukurti odę, kurioje jis išvardija Paganinio atliktus kūrinius: „Kampanela", „Mozės malda" ir airių liaudies daina „Šv. Patriko diena".

Antras koncertas irgi turėjo didelį pasisekimą, ir birželio 19 dienos *Gazzetta Piemontese* apie jį taip rašė:

„Antras koncertas, kurį garsusis Paganinis surengė vargšų naudai, įvyko penktadienį „Karinjano" teatre. Jis buvo nuostabus, kaip ir pirmasis. Tai dar vienas šio neturinčio sau lygaus smuikininko, griežiančio sunkiausiu ir tobuliausiu instrumentu, didžiausio meistriškumo įrodymas. Žiūrovai karštai jam plojo ne tik kaip virtuozui, bet ir kaip talentingam kompozitoriui. Niekam ne paslaptis, kad jis puikus kontrapunkto meistras ir vienas iš geriausių Paerio mokinių. Dieviškos muzikos daromas įspūdis buvo juolab didesnis, kad žmonės žinojo, kokį tikslą turėdamas maestro griežė Turine, ir kiekviena kilni siela jautė pasitenkinimą, kad ir antrą koncertą lydi ne menkesnė sėkmė negu pirmąjį ir kad pajamos už juos Jo Didenybės įsakymu bus perduotos įgaliotiniams, kurie jas išdalys vargšams. Todėl Turino piliečiai visuomet prisimins gerbiamą Paganinį ne vien kaip genialų artistą, bet ir kaip taurios širdies žmogų".

Tai buvo paskutiniai vieši Paganinio koncertai. Jo karjera truko lygiai keturiasdešimt metų, nuo pirmųjų koncertų Lombardijoje ir Toskanoje, kur jis gastroliavo 1797 metais kartu su tėvu.

Į Turiną Paganinis atvyko su Rebicu, kuris norėjo su juo pasitarti dėl muzikinio klubo Paryžiuje projekto. Birželio 21 dieną smuikininkas jau buvo Prancūzijos sostinėje. „Jūs gerai suprantate, kad reikalai, dėl kurių turiu keliauti į kitus kraštus, daug svarbesni už tuos, kuriuos palieku Italijoje",— rašė jis advokatui Luidžiui Toridža-

niui. Šis balandžio 14 dienos laiške Džermiui išpranašavo:

„Man regis, jog nemažai žmonių ar iš godumo, ar dėl to, kad jiems reikia pinigų, iš Paganinio turto nori pasipelnyti. Jie lenda prie jo, siūlo įvairius projektus, gundo dideliu uždarbiu ir nesuka sau galvos, kuo baigsis jų užmačios, kad tik patys turėtų naudos iš jo gero. Bet mūsų pareiga, brangus ir gerbiamas bičiuli, apsaugoti Nikolą nuo tų plėšikų, atkalbėti jį nuo šlykščių spekuliacijų".

Deja, ne visi taip manė, ir Paganinį Paryžiuje tiesiog apakino miražas, kuriuo ne itin skrupulingi ir protingi žmonės sugebėjo apdumti jam akis. Avantiūristai ketino įsteigti „Paganinio kazino" — jo vadovaujamą didelį muzikinį centrą.

„Greičiau meno ilgesys,— teisingai rašo Kodinjola,— negu noras užsidirbti pinigų paskatino jį žengti šį abejotiną žingsnį. Maestro norėjo pats save įtikinti, kad jis vis dar dieviško garsų meno valdovas. Po to, kai buvo atidėtas ketinimas pačiam leisti savo kūrinius, kai Parmoje nepavyko suorganizuoti pavyzdinio orkestro, kai žlugo viltis surasti ramybę „Gajonės" viloje, Rebico pasiūlyme jis įžiūrėjo dar vieną kilnų savo gyvenimo tikslą".

„Rebicas,— rašo Kodinjola,— buvo gana turtingas Genujos bajoras, Paganinio vaikystės draugas, labai doras ir kilnus žmogus, patriotas, literatūros žinovas. Jis pats kūrė eiles ir operų libretus, draugavo su daugeliu garsių Italijos ir užsienio rašytojų bei menininkų. Rebicas leidosi įtraukiamas į šį biznį, sumanytą įžūlių avantiūristų, norinčių pasinaudoti smuikininko vardu ir pinigais, kad lengviau įgyvendintų nešvarias savo užmačias. Iš pradžių maestro, kad padarytų draugui malonumą, jo prašomas, nupirko kelias akcijas, paskui įsivėlė į šį reikalą dar labiau už Rebicą, o kai, sužlugus pirmam projektui, finansines operacijas perėmė kiti ar tik kitais vardais prisidengę žmonės, smuikininkas pasijuto visai apraizgytas. Pirmo sumanymo iniciatorius buvo Betonis, antro — Fleri. Abu turėjo vienodą tikslą, kuriam Džermis, aišku, bandė užkirsti kelią, tačiau šįsyk, deja, nesėkmingai".

Todėl, vos atvykęs į Paryžių, Paganinis prisiėmė rim-

čiausius įsipareigojimus, apie kuriuos nepasisakė nei Džermiui, nei Rebicui. Rugsėjo 16-osios laiške Džermiui skundėsi tik sveikata:

„Visą laiką sergu, bet stengiuosi nepasiduoti. Homeopatinį gydymą, kurį buvau pradėjęs, mečiau ir pasirodžiau akademijos prezidentui daktarui Madžendžiui. Jis patenkintas nustatė, kad opos žarnyne nėra, kuo jis labai abejojo. Garantuoja, jog visai pasveiksiu.

Tikėsimės! Kol kas gyvensiu Paryžiuje, bet šįmet į Rusiją nevažiuosiu; atidėsiu kelionę kitiems metams".

Tačiau Rebico žmonai laišką atsiuntė; jame rašė apie „Paganinio kazino" ir apie prabangų butą, išsinuomotą tame pačiame name, kur buvo kazino.

„Kazino, 1837 m. spalio 15 d.

Viskas padaryta. Brangus mano draugas Rebicas įtrauktas į „Paganinio kazino" steigėjų skaičių. Jam priklauso trisdešimt akcijų po tūkstantį frankų, ir jis paskirtas šio kazino administratorium. Karštai spaudžiu jį prie širdies. Jo dokumentai užrakinti mano stalčiuj; įteiksiu juos arba jam, arba jai — žodžiu, tam, kurį turėsiu laimės matyti".

Tai buvo atsakymas į Bjanki Rebico rugsėjo 28-osios laišką, kuriame ji labai nerimavo dėl to, ką perskaitė laikraščiuose:

„Šosė d'Anteno gatvė, biliardas, dekoracijos, net kazino pavadinimas... Įsivaizduoju, kas jus supa; bet žinau, kad esate tvirto būdo ir branginate savo garbę... Tikiuosi, jog sutarčių nepasirašėte, o jeigu ketinate pasirašyti, pirma pasitarkite su savo draugais advokatais..."

Ji maldavo pasikviesti Rebicą: tada jis bent turėtų šalia savęs „patikimą, dorą žmogų, kuris patartų, kaip geriau pasielgti, nes, nors fantazuotojų žodžiai ir planai gražūs, tokie sumanymai visada žlunga".

Tai irgi buvo pranašiški žodžiai. „Paganinio kazino" bendrovė iš tikrųjų netrukus bankrutavo.

Kazino atidaryti buvo numatyta spalio vidury su gana viliojančia programa:

„Bendrovė savo muzikinėje ir literatūrinėje įstaigoje

„Kazino" numato sukoncentruoti įvairiausius malonumus — muziką, šokius, dailiuosius menus, pokalbius, skaitymą, išvykas ir daug kitų pramogų — ir pasiūlyti publikai bei atvykstantiems į Paryžių užsieniečiams".

Tačiau didžiausias masalas, žinoma, buvo Paganinis, bet jis vėl susirgo.

„Drauguži,— rašė jis Rebicui lapkričio 2 dieną,— kazino nebus atidarytas, nes man staiga ėmė dar labiau skaudėti gerklę. Vis tiek kuo greičiau atvažiuok — be tavęs negalime sutvarkyti tavo reikalų".

Rebicas, perskaitęs kažkokiame prancūziškame laikraštyje apie laisvai parduodamas „Paganinio kazino" akcijas, puolė į paniką: jis dar nebuvo atgavęs įdėtų pinigų ir, išsigandęs, kad taip pakrypo reikalai, liko Genujoje, neskubėjo į Paryžių ir negelbėjo draugo nuo dar didesnių bėdų, nors suprato, kad aplink jį, sunkiai sergantį ir bejėgį,— vieni sukčiai.

„Drauguži,— rašė Paganinis Džermiui lapkričio 17 dieną,— štai jau pusantro mėnesio, kai man paralyžiuotos balso stygos ir negaliu kalbėti. Gydytojas, garsusis Madžendis, sako, jog laikui bėgant balsą atgausiu. Taigi kol kas tik plunksna ir popierium galiu aiškintis daugybę klausimų, kadangi man pavesta organizuoti kuo įdomesnį kazino atidarymą, kuris įvyks ketvirtadienį, nes aš taip noriu".

Iš tikrųjų lapkričio 25 dieną „Paganinio kazino" buvo atidarytas, bet smuikininkas iškilmėse nedalyvavo. Nei tą vakarą, nei vėliau jis negalėjo įvykdyti prisiimtų įsipareigojimų.

Rizikingas biznis žlugo, ir ne itin skrupulingi spekuliantai užsipuolė smuikininką. Girdi, dėl visko kaltas esąs jis, kadangi neįvykdė įsipareigojimų ir nekoncertavo savo vardu pavadintame kazino. Paganinis, vienas tarp sukčių gaujos, prarado ramybę, viltį, dvasios ir kūno jėgas. Gulėjo lovoje netekęs balso, leisgyvis. Kad nors Rebicas būtų atvykęs! Aišku, jis nebūtų galėjęs užkirsti kelio nelaimei, tačiau bent būtų radęs dorą advokatą ir bandęs apginti save ir draugą... Deja...

Skaudi ir nemaloni buvo ši žiema smuikininkui. Pūstelėjus šiltesniems kovo vėjams, vargšas patiklusis maestro, sukaupęs jėgas, paėmė plunksną ir galų gale Džermiui atvėrė iškankintą savo širdį:

„Drauguži,

jau keturi mėnesiai tau nerašau. Negaliu apsakyti, kiek iškentėjau. Nenorėjau guostis, nes bijojau, kad, viską metęs, atvažiuosi ir rasi mane jau u ž g e s u s į. Bet, ačiū Dievui, sveikstu ir dabar jaučiuosi geriau.

„Kazino" bendrovė, kurioje vieni vagys ir galvažudžiai, tuoj bankrutuos. Rebicas kada nors gailėsis taip barbariškai su manim pasielgęs. Jis kaltas dėl visų mano nelaimių. Praradau šešiasdešimt tūkstančių frankų, įdėtų į jo ir mano akcijas. Rebicas žadėjo tuoj pat atvažiuoti į Paryžių, ir aš, jo laukdamas, nepasirūpinau, kad man padėtų tvarkyti reikalus koks kitas draugas".

Ir toliau:

„Brangus Džermi, brūkštelėk porą žodelių — man taip reikia tavo paguodos. Nors balsą praradau, tačiau širdis, kaip ir anksčiau, priklauso tau".

O nepagražinta, žiauri tiesa štai kokia: šio tariamo literatūrinio ir muzikinio klubo spekuliantams Paganinis buvo tik masalas, kuriuo jie siekė prisivilioti azartinių lošimų mėgėjus. Būtent iš jų sukčiai tikėjosi didžiausio pelno. Berliozas pranašavo: „Muzikinėje programoje garsiojo smuikininko vaidmuo bus toks: tam tikromis dienomis Paganinis tris kartus pasivaikščios sode... jeigu nelis!" Kazino šeimininkai neturėjo didelių iliuzijų dėl muziko sveikatos ir reikėjo kažko daugiau negu keleto jo koncertų, norint padengti didžiules išlaidas, susijusias su šios nepaprastai prabangios įstaigos įrengimu. Tik azartiniai lošimai galėjo išgelbėti nuo bankroto šį klubą. Ar Paganinis apie tai žinojo? Sunku patikėti. O jeigu žinojo, tai jo dalyvavimas šiame nešvariame biznyje smerktinas. Bet galbūt aferistai jam melavo tvirtindami, jog užtenką vien jo vardo ir auksą jie žarstysią kastuvais?.. Tačiau leidimo azartiniams lošimams „Paganinio kazino" bendrovė negavo ir po pusmečio patyrė bankrotą. Apgavikai Paganinį

kaltino, kad jis nesilaikęs sutarties sąlygų, ir ėmė tampyti po teismus, kurie, anot Eskiudjė, paskandinę smuikininką herbinių popierių jūroje, galutinai pakirto jam sveikatą ir, be abejo, pagreitino jo mirtį.

Paūmėjusi dėl drėgno Paryžiaus klimato gerklų tuberkuliozė visiškai atėmė jam balsą, ir maestro jautėsi nepilnavertis. Smuikininkas tikėjosi kovo mėnesį, atšilus orams, pasveikti, ketino koncertuoti Londone ir dar sykį, nežinia kelintą, bandė išsigydyti. Bet gegužės 19-ąją draugui rašė:

„Čia klimatas toks bjaurus, kad pasitaisyti negaliu. Nežinau, ar vyksiu į Londoną. Turbūt rudenį patrauksiu į Italiją ir praleisiu ten žiemą".

Tuo tarpu, lyg piktam likimui lėmus, susirgo maestro smuikas — jis taip pat prarado balsą. Vieną rytą Nikolas pastebėjo, kad jo instrumentui kažkas atsitiko: nuostabusis „Gvarneris del Džezu" sunegalavo lygiai taip kaip jo šeimininkas — neteko balso ir tik šaižiai, nemaloniai cypė... Kas gi atsitiko? Išsigandęs Paganinis nuskubėjo pas smuikų meistrą Ž. Viujomą, pasisakė, kas esąs, ir paprašė apžiūrėti jo brangenybę. Viujomas kuo atidžiausiai instrumentą ištyrė, bet nieko nerado ir pasakė, kad ligos priežastis esanti viduje, kad reikėsią nuimti apatinę deką. Paganinis išsigando, tačiau leido tai daryti su sąlyga, kad ši delikati operacija bus atlikta jo namuose.

Rytojaus dieną Viujomas atvyko pas jį. Paganinis atnešė meistrui smuiką, susigūžė kampe, rankomis apsikabino ilgą blauzdą, pasidėjo smakrą ant kelio ir susijaudinęs ėmė sekti kiekvieną šio neeilinio chirurgo judesį. Paprastai smuikas atidaromas specialiu peiliu, įkišus jį tarp dekos ir šono. Lentelei atšokus, pasigirsta baugus trakštelėjimas... Tokiai operacijai atlikti reikia didelio įgudimo. Kiekvienas judesys turi būti gerai apskaičiuotas. Viujomas paėmė peilį ir drąsiai įsmeigė geležtę į stebuklingąjį instrumentą... Paganinis stryktelėjo tarsi įgeltas... Vargšas maestro krūpčiojo sulig kiekvienu brakštelėjimu... Rodės, peilis įkištas ne į smuiką, o į jo paties vidurius... Pagaliau skambtelėjusi deka atšoko... Operacija buvo atlikta sėkmingai!

Viujomas apžiūrėjo „Gvarnerio" vidų ir pareiškė, jog

taisymas šiek tiek užtruksiąs. Skirtis su ištikimuoju draugu Paganiniui buvo tragedija, bet jam liko tik pasikliauti Viujomu. Po kelių dienų meistras atnešė instrumentą kuo puikiausiai sutaisytą... Pasirodo, buvo lengviau išgydyti smuiką negu smuikininką!

Pasinaudojęs proga, Viujomas padarė tikslią smuiko kopiją — tikrą „Gvarnerio" dvynį — ir ją atnešė Paganiniui.

— Nuostabu! — sušuko Nikolas, pagriežęs naujuoju instrumentu, ir nupirko jį už penkis šimtus frankų. Smuikas iš tiesų buvo puikus. Mirdamas maestro „Gvarnerio" dvynį paliko Sivoriui; šis visuomet grojo tik juo ir meiliai jį vadino „savo Viujomu".

Po kiek laiko Viujomas vėl atėjo pas smuikininką pasiteirauti, kaip laikosi „Gvarneris".

— Kuo puikiausiai,— atsakė maestro,— sveikas kaip ridikas.

Ir iš rašomojo stalo stalčiaus ištraukė auksinę dėžutę, nusagstytą briliantais.

— Užsakiau dvi tokias pat,— tarė jis, duodamas Viujomui dėžutę,— vieną savo gydytojui, kitą savo smuiko gydytojui. Esu vienodai dėkingas abiem, tad ir prisiminimas tegul bus vienodas.

Viujomas labai apsidžiaugė tokia brangia dovana. Bet jo draugai suabejojo, kad dėžutė auksinė, o briliantai tikri. Tada meistras nuėjo pas juvelyrą, ir šis dėžutę įvertino nuo pusantro tūkstančio iki tūkstančio aštuonių šimtų frankų. Gandai apie Paganinio šykštumą buvo taip plačiai pasklidę, kad niekas netikėjo jo dosnumu. Taip žmonės kalbėjo ir vėliau, kai jis visokeriopai rėmė skurstantį, ligotą ir nusivylusį Berliozą.

Tai atsitiko tų pačių metų gruodį. Paganinis negalėjo išvažiuoti iš Paryžiaus, kaip buvo numatęs, nes nenorėjo nutraukti gegužės mėnesį pradėto gydymo, iš kurio maestro vis dar daug vylėsi, nors tuo laikotarpiu jo sveikata nepagerėjo.

„Kasdien pasninkauju,— liūdnai rašė jis Džermiui gegužės 25-ąją,— arba valgau labai nedaug, o kai pagalvoju apie puikiuosius raviolius, kuriais mane vaišinai, net seilės ima varvėti; bet dar neprarandu vilties, brangus Džermi!"

Norėdamas išsiblaškyti ir užmiršti nemalonumus bei ligas, jis kuria muziką.

„Parašiau dvi dideles sonatas su variacijomis,— gyrėsi jis Džermiui birželio 11 dieną.— Rašau trečią. Paskui instrumentuosiu. Be to, turiu instrumentuoti grandiozinį koncertą *La Campana.* Dabar, žinoma, nekoncertuoju, bet šie kūriniai atneš man garbę ir pinigų.

Paryžiuje pilna didelių sukčių. Kai truputį aprimsiu, papasakosiu tokių dalykų, kad net išsižiosi".

Sukčiai buvo ne tik iš „Paganinio kazino". Sukčius pasirodė esąs ir toksai Duglas Lavdėjus, per kurį smuikininkas vėl pateko į laikraščius. Su Lavdėjum, anglų tautybės advokatu, Paganinį siejo „Kazino" reikalai, be to, maestro žiemą tris mėnesius pas jį gyveno Sen Lazaro gatvėje. Lavdėjus draugavo su tokiu Krozerijum, gydytoju homeopatu, ir su juo savo įnamį supažindino. Matyt, Krozerijus Paganiniui davė patarimų, tačiau smuikininkas jų neėmė į galvą. Persikėlęs į kitą butą, maestro iš Lavdėjaus gavo laišką, kuriame advokatas jam pateikė fantastinę sąskaitą: 18 000 frankų už juridinę konsultaciją, 10 000 frankų už fortepijono pamokas, panelės Lavdej duotas Akilei, 9800 frankų už medicininę konsultaciją. Iš viso 37 800 frankų. Paganinis atsakė jam sarkastišku laišku, savo ruožtu pateikdamas astronominę sąskaitą: 26 400 frankų už pamokas, duotas panelei Lavdej, už muzikinius vakarus, ir taip toliau.

Iš neatsargumo ir kvailumo, nesupratęs juokų, Lavdėjus, norėdamas parodyti, koks Paganinis šykštus, išspausdino jo laišką laikraštyje *Gazette Musicale,* bet tik sau pakenkė, nes smuikininkas tame pat laikraštyje, jam kandžiai atkirto, paskelbdamas sumas, kurias Lavdėjus, matyt, „veikiamas vasaros solsticijos ir ateinančių karščių", tikėjosi iš jo gauti sau, dukteriai ir savo draugui daktarui.

Nesunku įsivaizduoti, kaip *Gazette Musicale* skaitytojai mėgavosi dviejų šykštuolių rietenomis. Savaime suprantama, po tokios polemikos buvo dar labiau tikima, jog Paganinis nežmoniškai šykštus, nors iš tikrųjų maestro buvo teisus, o Lavdėjus — veltėdis ir apgavikas. Šio ginčo pasekmė buvo lygiai tokia kaip Fetiso laiško, kurį Paga-

ninis išspausdino, norėdamas išsklaidyti gandus, kad nužudęs meilužę, sėdėjęs kalėjime ir parsidavęs velniui: šykštuolio etiketė tik dar labiau prilipo, ir smuikininkui nepavyko jos nusiplėšti iki pat mirties.

Paganinis be reikalo užsikrovė dar vieną rūpestį, nes 1838 metais[116] bėdų turėjo per akis. Blogiausia, kad mirė advokatas P. Eskiudjė, gynęs jo reikalus teisme nuo „Kazino" sukčių ir tvarkęs Rebico akcijas. Nors ir didelę šunybę iškrėtė smuikininkui Rebicas, maestro buvo pasiryžęs viską jam atleisti, kad neprarastų seno, brangaus bičiulio;

---

[116] Paskutinę smuikininko viešnagę Paryžiuje 1838 metais savo „Memuaruose" gyvai aprašė seras Čarlsas Alė, tuo laiku buvęs jaunas pianistas:

„... Kalbėdamas apie 1838 metus, kurie man kupini prisiminimų, noriu keliais žodžiais paminėti bene garsiausią to meto žmogų — Paganinį. Apie maestro tiek buvau skaitęs ir girdėjęs, jog laikiau jį vienu iš pasaulio stebuklų ir labai apgailestavau, kad jis viešai nebekoncertuoja ir gyvena, kaip man buvo sakyta, tokiame bute, iš kurio smuiko garsai negirdėti gatvėje. Įspūdingą, panašią į vaiduoklį, bet keliančią pagarbą smuikininko figūrą kone kiekvieną popietę buvo galima matyti Bernaro Lato muzikos reikmenų parduotuvėje, kur jis kiūtodavo nenusivilkęs ilgo apsiausto, nekreipdamas dėmesio į žmones ir beveik niekad nepakeldamas skvarbių juodų akių. Maestro buvo viena iš Paryžiaus įžymybių, ir aš dažnai eidavau jo pažiūrėti. Vieną dieną draugas mudu supažindino, ir smuikininkas mane pasikvietė į svečius. Aš, žinoma, mielai priėmiau kvietimą.

Dažnai pas jį lankydavausi, tačiau sunku perteikti bent vieną mūsų pasikalbėjimą. Jis sėdėdavo tylus, sustingęs, tarsi akmeniniu veidu, o aš it užkerėtas krūpčiodavau, pajutęs tiriamą jo žvilgsnį. Dažnai jis man liepdavo skambinti, kaulėta ranka be žodžių rodydamas į fortepijoną, ir, nors tylėdavo it nebylys, jaučiau, kad jam patinku, nes tokiu pat mostu prašydavo pakartoti. Neįmanoma nei apsakyti, nei įsivaizduoti, kaip troškau išgirsti jį griežiant. Nuo mažų dienų girdėjau apie Paganinį, apie antgamtišką jo meną, o štai dabar sėdėjau su juo viename kambaryje ir žiūrėjau į rankas, dariusias stebuklus.

Niekad neužmiršiu, kaip sykį, man pagrojus, po ilgos mudviejų tylos Paganinis atsistojo ir priėjo prie smuiko futliaro. Neįmanoma apsakyti, ką tada jaučiau. Ėmiau visas virpėti, o širdis taip daužėsi, kad rodės, jog plyš krūtinė. Iš tikrųjų nė vienas vyras, pirmą kartą gyvenime einąs į ilgai lauktą pasimatymą su mylimąja, taip nesijaudina, kaip jaudinausi aš tuomet. Paganinis atidarė futliarą, išėmė smuiką ir ėmė jį derinti pirštais. Aš sėdėjau lyg ant adatų, maniau, kad neištversiu. Kai jis baigė brązginti stygas, tariau sau: „Dabar paims stryką". Bet maestro rūpestingai vėl įdėjo smuiką į futliarą ir jį uždarė. Vis dėlto galiu tvirtinti, kad Paganinį girdėjau".

tad laiške prašė Džermį pašnekėti su juo bei jo žmona ir „kaip nors sutvirtinti mūsų draugystę". O rugpjūčio mėnesį pridūrė:

„Čia šuniškas oras. Karščiuoju, kosiu, o kojas taip suka reumatas, jog naktimis negaliu sumerkti akių. Svajoju apie saulėtąją Italiją. Daktarai tik pinigus moka lupti".

Tačiau, atsisakęs vieno gydytojo, Paganinis nedelsdamas kviečiasi kitą. Praėjus kelioms dienoms po šito laiško, Genujoje pasklido gandas, esą Paganinio sveikata beviltiška, bet vėliau atėjo nauja žinia, jog kažkoks daktaras jį išgelbėjęs.

„Drauguži,— rašė šis kankinys Džermiui rugpjūčio 16-ąją,— labai dėkoju už malonų kvietimą į svečius. Noriu pranešti, kad kelionę į Italiją turiu atidėti, ir tu man pritarsi, sužinojęs, kodėl.

Atstatęs visus Paryžiaus ir vokiečių daktarus, nusprendžiau paklausyti, ką sakys vienas medikas, kurį man rekomendavo ponas markizas Džanlukinas Duracas. Tai daktaras Benekas iš Bordo. Sako, jis čia tiesiog stebuklus darąs. Buvo pas mane vakar vakare ir beveik nedavė vilties, kad pasveiksiu. Kitą dieną atsiuntė nurodymus, kokio režimo turiu laikytis. Įsidėmėk: keturis kartus per dieną sočiai valgyti mėsos, ant tuščios širdies gerti žolių arbatos, o rytą ir vakare labai karštu, beveik verdančiu vandeniu plauti kojas, kempine braukant nuo kelių žemyn.

Po trijų dienų jis vėl pas mane atėjo, kelis sykius pačiupinėjęs pulsą nustatė, kad mano sveikata pagerėjusi, ir tarė: „Jūs išgelbėtas. Išgydysiu visas jūsų ligas. Nenusiminkite, plaučiai sveiki... Grąžinsiu jus Europai sveiką kaip ridiką, įmitusį ir stiprų..."

Šis gydytojas neima už atskirus vizitus, tik už vieną gydymą iš karto. Jeigu būtų taip, kaip jis žada, nepagailėčiau jam nė savo smuiko".

„Nė savo smuiko!" Pasaulyje vien Akilę jis brangino labiau... Kad tik išgytų... Tačiau ir dabar pagerėjimas buvo efemeriškas. Negana to, prasidėjo teismo procesas, negailestingas kaip ir ligos. Lapkričio 28-ąją Džermiui jis rašė:

„Brangusis, tavo tylėjimas sako, kad gavai laišką, kuriame prašiau man nerašyti, mat ketinau netrukus išvažiuoti į Marselį. Iki šiolei buvau tampomas po teismus, bet po kelių dienų viskas baigsis ir aš tikrai išvyksiu, nes baisiai pasiilgau saulės. Ji čionai toks retas svečias... Vis per tą nelemtą Rebicą turiu čia sėdėti! Duok Dieve man kantrybės!.."

O toliau vėl graudus šauksmas:

„Mano širdžiai reikia paguodos..."

Matyt, Paganinis kartais tikrai jausdavosi krintąs į prarają[117]. Tada jis ieškodavo nusiraminimo muzikoje — kurdavo arba studijuodavo Bethoveną[118]. Paskutiniai jo kvartetai smuikininkui atvėrė bekraštes erdves, kurias savo vizijose regėjo didysis kompozitorius, šis vienišas, apkurtęs muzikos gigantas.

„Tikiuosi, kad tau nepaprastai patiks paskutiniai Bethoveno kvartetai, kai juos išmoksiu",— rašė kitų metų rugsėjo 7 dieną iš Marselio Paganinis Džermiui.

Ar daug žmonių anuomet suprato šią transcendentinę muziką, kuri peržengė savo epochos ribas ir buvo neprieinama amžininkų protui? Mirtinai sergąs Paganinis, per kūrinius artimai bendraudamas su šiuo žmonių skausmo dainium, įkopusiu į svaiginančias muzikos meno viršūnes,

---

[117] Iš šio niūraus laikotarpio yra išlikęs nepublikuotas smuikininko laiškas, kurį čia išspausdinti maloniai leido jo savininkas senatorius grafas Džovanis Trekanis delji Altjeris:

„Didžiai gerbiamas pone Antenorai Žoli,

nuoširdžiai jums dėkoju už dėmesį Berliozui ir man ir už malonų pasiūlymą apsilankyti puikiame jūsų teatre. Tikiuosi kvietimu pasinaudoti grįžęs iš Italijos. Labai džiaugiuosi pažintimi su jumis ir reiškiu kuo didžiausią pagarbą.

Nuolankiausias jūsų tarnas
N i k o l a s P a g a n i n i s

Paryžius, 1838 m. gruodžio 25 d."

[118] 1838 metų rugpjūčio 3 dienos laiške Džermiui jis rašė: „Negaliu sulaukti, kada išvyksiu į Genują. Turėčiau išvažiuoti mėnesio gale. Pasiimsiu paskutinius Bethoveno kvartetus, kuriuos labai noriu tau pagriežti".

suprato, ką norėjo pasakyti nemirtingasis genijus. Bethoveno kvartetai, be abejo, buvo didžiausia paguoda kenčiančiai genujiečio sielai. Dieviška garsų kalba likimo brolis jam bylojo apie amžinus dalykus.

* * *

Vieną vakarą jis tarytum išgirdo šio balso aidą per koncertą, į kurį vargais negalais nuslinko, sukaupęs paskutines jėgas.

Tai buvo gruodžio 16-ąją, kai Berliozas konservatorijoje dirigavo savo „Fantastinę simfoniją" ir simfoniją „Haroldas Italijoje", baigtą 1834 metų birželio 24 dieną. Paganiniui gyvenant Paryžiuje, šis kūrinys čia buvo atliekamas pirmą kartą. Galima sakyti, kad maestro — jo krikštatėvis, nes „Haroldas Italijoje" atsirado iš nebaigtos simfonijos su alto solo, kurią smuikininkas buvo perleidęs Berliozui. Smuikininkas troško jos pasiklausyti. Berliozas jam padarė didžiulį įspūdį dar 1833 metų gruodžio mėnesį, ir maestro labai domėjosi jo muzika. Paskutinis prancūzų kompozitoriaus kūrinys — opera „Benvenutas Čelinis" — buvo, anot autoriaus, „pasmaugta" *Grand Opéra* teatre prieš kelis mėnesius, rugsėjo 1-ąją. Paganinis savo akimis matė šią egzekuciją ir, eidamas iš spektaklio, nusiminęs tarė:

— Jei būčiau *Grand Opéra* direktorius, šiandien pat pasirašyčiau sutartį su šiuo jaunuoliu dar trims partitūroms, sumokėčiau už jas iš anksto ir džiaugčiausi padaręs puikų biznį.

Po šios daug triukšmo sukėlusios nesėkmės Berliozas, sugniužęs, išvargintas begalinių repeticijų, susirgo bronchitu. Kompozitorius būtų į viską numojęs ranka, bet reikėjo gyventi, jei ne dėl savęs, tai dėl artimųjų, ir jis dar sykį pabandė — surengė du koncertus konservatorijoje. Į antro koncerto programą ir įtraukė „Haroldą Italijoje".

Suteikiame žodį Berliozui:

„Koncertas baigėsi. Sėdėjau leisgyvis, suplukęs ir purtomas drebulio; tuo metu pro duris įėjo Paganinis su sūnum Akile ir, gyvai mostaguodamas rankomis, ėmė prie manęs

artintis. Dėl gerklės ligos jis jau tada buvo visai praradęs balsą, ir tik jo sūnus galėjo jį girdėti ar, tikriau sakant, atspėti jo žodžius bent kiek triukšmingoj vietoj. Paganinis mostelėjo ranka, berniukas užlipo ant kėdės, prikišo ausį tėvui prie burnos, paskui man tarė:

— Tėvas sako, jog per visą gyvenimą dar nė vienas koncertas jam nepadaręs tokio įspūdžio. Jūsų muzika jį taip sukrėtė, kad jis mielai jums padėkotų atsiklaupęs ant kelių.

Išgirdęs šiuos žodžius, aš sumišau ir netikėdamas tik mostelėjau ranka; tada Paganinis griebė mane už rankos ir, kimiai švogždamas: „Taip, taip!", nusitempė į sceną, kur dar sėdėjo daug muzikantų, atsiklaupė ir pabučiavo man ranką. Nereikia nė sakyti, koks sutrikęs jaučiausi. Nesigiriu, tik pasakoju, kaip buvo.

Visas įkaitęs, išėjau į šaltą orą, sutikau Armaną Berteną ir, kol jam pasakojau apie šį įvykį, taip sužvarbau, kad grįžęs vėl atguliau, dar labiau susirgęs nei pirma. Kitą dieną, kai buvau kambaryje vienas, įėjo Akilė.

— Tėvas labai nusimins,— tarė jis man,— sužinojęs, kad vis dar negaluojate. Jis pats jus aplankytų, jeigu taip nesirgtų. Dabar tik perduoda šį laišką.

Buvau beatplėšiąs voką, tačiau berniukas mane sulaikė tardamas:

— Atsakymo nereikia. Tėvas prašė perskaityti, kai būsite vienas.

Ir jis skubiai išėjo.

Manydamas, kad laiške sveikinimai ir komplimentai, atplėšiau voką ir štai ką perskaičiau:

„Brangus bičiuli,

Bethovenas mirė, ir tik toks genijus kaip Berliozas gali jį atgaivinti. Aš turėjau didžiulį malonumą klausydamasis jūsų kūrinių, todėl nuolankiai prašau teiktis priimti kaip pagarbos ženklą dvidešimt tūkstančių frankų, kuriuos jums išmokės baronas Rotšildas, gavęs čia pridėtą raštelį.

Visada būsiu ištikimas jūsų draugas

Nikolas Paganinis

Paryžius, 1838 m. gruodžio 18 d."

Berliozas gana gerai mokėjo itališkai, tačiau iš nuostabos jam taip susijaukė mintys, kad jis pamanė blogai supratęs laišką. Tada ištraukė iš voko raštelį, adresuotą Rotšildui, ir perskaitė prancūziškai:

„Ponas Barone,

prašau išmokėti ponui Berliozui dvidešimt tūkstančių frankų, kuriuos vakar padėjau į jūsų banką".

Negalėdamas atsikelti iš lovos, kompozitorius tučtuojau nusiuntė kilniajam geradariui padėkos laišką:

„O kilnusis, didysis menininke, nežinau, nė kaip jums dėkoti! Aš neturtingas, bet, patikėkit, tokio genijaus kaip jūs pagyrimas man tūkstantį kartų brangesnis nei dosni dovana. Trūksta žodžių apsakyti, ką jaučiu; atbėgsiu padėkoti, kai galėsiu atsikelti iš lovos.

B e r l i o z a s"

Gandas apie smuikininko dovaną žaibiškai aplėkė Prancūzijos sostinę, ir dvi dienas Berliozo buto duris be perstojo varstė minios Paryžiaus meno žmonių, norinčių savo akimis perskaityti „šykštuolio" laišką. Netrukus pasirodė komentarai, ir Žiulis Žanenas *Journal des Débats* gruodžio 24 dienos numeryje viešai paneigė įnirtingus savo išpuolius prieš Paganinį, išspausdintus šiame laikraštyje prieš ketverius metus, prisipažino apsirikęs ir nuoširdžiai gailėjosi dėl to, ką parašė apimtas pykčio ir apmaudo.

Po šešių dienų Berliozas pasijuto geriau ir tuoj nuskubėjo pas smuikininką. Jam buvo pasakyta, kad maestro vienas vaikščioja biliardinėje.

„Aš įėjau, mudu apsikabinome ir negalėjome ištarti nė žodžio. Bet kai užsikirsdamas ėmiau dėkoti, Paganinis mane pertraukė (biliardinėje buvo tylu, ir aš galėjau girdėti jo žodžius) sakydamas:

— Nekalbėkit apie tai! Nereikia! Man tai buvo didžiausias malonumas, kokį kada nors esu patyręs. Kad žinotumėt, kaip mane sujaudino jūsų muzika! Seniai nebuvau girdėjęs nieko panašaus... Bet dabar,— pridūrė jis, trenkdamas kumščiu į biliardo stalą,— visi, kurie prieš jus susimokė, daugiau nedrįs išsižioti, nes žino, kad aš šį daly-

ką išmanau ir man nelengva..."

„Nelengva įtikti? — svarstė Berliozas.— Nelengva pagirti muzikos kūrinį? Nelengva duoti pinigų?"

Ne, tik ne paskutinis variantas. Apie Paganinio šykštumą Berliozas turėjo savo nuomonę, kurią išsakė gruodžio 20-osios laiške seseriai Adelei.

„Daugelis nenori juo tikėti,— rašė jis, turėdamas galvoje Paganinio dovaną,— bet daugelis negali suprasti tokio menininko kaip jis. Paganinis neapsakomai niekina materialines gėrybes bei tuščią blizgesį ir tam gailisi išleisti bent kiek daugiau pinigų, bet dėl meno viską atiduotų; tai kilnios ir didžios sielos žmogus. Vakar jis tat įrodė"[119].

Pats smuikininkas, atsakydamas į *Journal de Paris* klausimą, taip aiškina kilnų savo poelgį:

„Padariau tai dėl Berliozo ir savęs. Dėl Berliozo, nes mačiau, kad genialus, drąsus ir atkaklus jaunuolis gali sugniužti įnirtingoje kovoje su pavydžiom vidutinybėm bei abejingais neišmanėliais, ir tariau sau: „Reikia jam padėti". Dėl savęs, nes palikuonys deramai mane įvertins, minėdami ne tik mano nuopelnus muzikai, bet ir tai, kad aš pirmas atpažinau genijų ir parodžiau jį žmonėms".

Paganinis, kaip visi menininkai, buvo naivus (nors šiaip genujiečiai atsargūs ir gudrūs), o nedorų žmonių niekad nestigo, ir netrukus paėjo gandai, kad tie dvidešimt tūkstančių frankų jam nepriklausė. Buvo minimas Bertenas, *Journal des Débats* savininkas. Kiti tvirtino, jog smuikininkas šiuos pinigus davęs tik norėdamas prisigerinti Paryžiaus publikai, kurią negailestingas Žaneno straipsnis nuteikęs prieš jį dar 1834 metais. Bet argi šie piktaliežuviai nežinojo, kad Paganinis, iš kurio tebuvo likęs šešėlis (tikriau sakant, šešėlio šešėlis!), nebeturėjo vilties koncertuoti Paryžiuje ir svajojo kuo skubiau grįžti į šiltąją Italiją? Žmonės gali manyti, ką nori. Bet tam, kuris iš tikrųjų domisi Paganinio gyvenimu ir jį kruopščiai studijuoja, nė

---

[119] Toliau jis aprašo sceną pas Paganinį beveik kaip „Memuaruose". Gruodžio 18 dienos laiške tėvui Berliozas kartoja tą pat. Įsidėmėtina, jog abu laiškai rašyti tuoj po šio įvykio.

į galvą neateitų, kad smuikininkas būtų vaidinęs tokią komediją.

Ne, maestro padėjo Berliozui[120] skatinamas taurių, broliškų jausmų. Be laiko pasenęs, neramaus gyvenimo nualintas, ligų suėstas, pats stovėdamas ant duobės krašto, jis ištiesė ranką jaunam kompozitoriui, kurį pikta lemtis norėjo pražudyti. Berliozo muzikoje Paganinis išgirdo galingų genijaus sparnų plazdėjimą; ši muzika pagavo jį ir didžiausio nusivylimo valandą iškėlė virš menko, apgailėtino pasaulio, virš fizinių ir dvasinių kančių, gniuždančių ir niokojančių jį kasdien vis labiau ir labiau.

Kilnus poelgis ir dosni dovana reiškė išeinančio genijaus susižavėjimą kylančiu genijum, dėkingumą už patirtą malonumą. To vaisius buvo šedevras „Romeo ir Džuljeta". Berliozas sukūrė jį tuoj pat po šio įvykio, dedikavo Paganiniui ir parašė partitūroje: „Ši simfonija pradėta 1839-ųjų sausio 24 dieną, baigta tų pačių metų rugsėjo 8-ąją ir pirmą kartą atlikta konservatorijoje kitų metų lapkričio 24-ąją. Dirigavo pats autorius".

1840-ųjų sausio 31 dienos laiške Umberui Feranui, pranešdamas apie simfonijos pasisekimą, Berliozas štai ką rašo: „Paganinis Nicoje; prieš porą dienų gavau iš jo laišką; jis labai džiaugiasi savo kūriniu. Iš tikrųjų, jei ne maestro, jis nebūtų atsiradęs".

Nepamirškime to, klausydamiesi dieviškų šios simfonijos garsų (deja, Paganinis jų neišgirdo), aistringos Veronos jaunuolių meilės dainos, nes šis šedevras, anot paties Paganinio, yra vienas iš didžiausių jo nuopelnų muzikai.

---

[120] Šmeižikiškus gandus paneigė Berliozas ir Akilė; pastarasis taip užrašė ant Konestabilės laiško, kuriame šis paminėjo kritišką Berliozo pažiūrą į italų muziką: „Šviesiausiasis profesorius Berliozas laiko šmeižtu tariamą savo nedėkingumą; jis niekad neneigė gavęs dovaną ir mano, jog ne visi, atvirai reiškią nuomonę apie muziką, nori ką nors apjuodinti".

Dvidešimt ketvirtas skyrius

PASKUTINĖ VALANDA

Sužeidžia visi, pribaigia paskutinis.

Vienuolio autografas
senos katedros bokšto
laikrodžio ciferblate

Praėjus kelioms dienoms po Berliozo koncerto, Paganinis pagaliau galėjo išvykti iš Paryžiaus.

„Atidėliojau kelionę iš Paryžiaus,— rašė jis Džermiui iš Marselio vasario 17 dieną,— dėl vieno sukčiaus verteivos, kuris šmeižė mane karališkajam prokurorui, esą aš su keturiais ūsuotais ir ginkluotais vyrais norėjęs jį nugalabyti savo namuose. Todėl, kol nebuvo apklausti visi liudytojai, du mėnesius negalėjau niekur kojos iškelti. Paskui, kaip ir reikėjo tikėtis, kaltinimas buvo panaikintas".

Tai dar viena aferistų iš „Kazino" niekšybė. Vargšas Paganinis ant jų įtūžo ne juokais.

„Šiuos niekšus reikia gerai pamokyti",— rašė jis Džermiui sausio 26-osios laiške.

Marselio oras sergančiam Paganiniui buvo į sveikatą, ir gerklų tuberkuliozė atlėgo. Jis apsigyveno savo draugo pono Briuno namuose, „nuostabioje viloje su bokštu užuovėjoj, į pietų pusę". Ten jis vėl galėjo atsidėti mėgstamai muzikai — kvartetams.

Vėliau smuikininkas susipažino su Chosė Galofre iš Barselonos; šiam jautė tokią didelę simpatiją, kad ne tik davė kelias pamokas, bet ir pagriežė savo kapričus.

Konestabilė pasakoja, kad sergantis Paganinis sėdėjo ant sofos kambaryje, pilname instrumentų, natų ir vaistų. Akilė padavinėjo jam instrumentus, ir maestro tai skambino prancūziška gitara, tai, traukdamas stryku per mylimojo „Gvarnerio" stygas, žavėjo klausytojus kokiu nors linksmu ar liūdnu preliudu. Kartais jis grodavo Bethoveno

kvartetus, ir Galofrė sako, kad niekad negirdėjęs geriau už Paganinį jų griežiant, nors smuikininkas visai nebeturėjo sveikatos. „Galofrė,— rašo Konestabilė,— šis ne tik muzikos, bet ir tapybos meno puoselėtojas, man sakė, jog paskutiniais gyvenimo mėnesiais į maestro buvo gaila žiūrėti — taip jis sulyso, ėdamas klastingos ligos".

1839 metų sausio 26 dieną Paganinis savo bičiuliui Džermiui rašė:

„Mano draugas Briunas labai džiaugiasi pelnęs tavo pagarbą ir norėtų, kaip ir aš, kad porai savaičių atvyktum į Marselį; gyventum šalia manęs, ir mudu tau pagriežtume paskutinius Bethoveno kvartetus".

Šiuo laikotarpiu Paganinį apėmė instrumentų pirkimo aistra. Jis dažnai apie tai rašė Džermiui, Migonei, Merigiui ir įsigijo puikią brangių smuikų, altų bei violončelių kolekciją[121]. Būdamas Marselyje, vasario 17 dieną Džermį prašė surinkti instrumentus, jo paliktus įvairiose Italijos vietose, ir atsiųsti jam. Maestro norėjo šiuos senus draugus turėti šalia savęs, kartu su tais, kuriuos ką tik buvo įsigijęs.

„... Būtų gerai, kad atvyktum kovo gale ir gyventum su manim porą savaičių. Išmėgintume violončeles, kad pamatytum, koks skirtumas. Neteksi amo, išgirdęs mano Stradivarijų. Tavo Gvarnerio balsas ne toks, koks turėtų būti; matyt, čia kalti šerdelė ir ramstukas, kuriuos bandysim pakeisti.

Pas Karlį yra mano Amačio altas; norėčiau, kad atsiųstum jį ir Gvarnerio violončelę, kurią man Bolonijoje padovanojo Milcetis. Paimk iš Parmos mano Stradivarijaus altą ir sykiu su Amačio violončele, jeigu jos, žinoma, tau

---

[121] Aristidė Manaseras straipsnyje „Nauji dokumentai apie Nikolą Paganinį" rašo, kad instrumentai, rasti Paganinio namuose jo mirties dieną, buvo šie: septyni Stradivarijaus smuikai, vienas — Džuzepės Gvarnerio, vienas — Andrėjos Gvarnerio, vienas — Džuzepės Gvarnerio del Džezu, du — Nikolo Amačio, vienas — Karlo Tononio, vienas — Rudžjerio; vienas Stradivarijaus altas; smuikelis, mandolina ir gitara. Vienas Amačio altas liko Karlio šeimoje. Dar 1835 metais Paganinis prašė Pačinį nupirkti jam Stradivarijaus smuiką ir violončelę.

nereikia, Stradivarijaus bei Andrėjos Gvarnerio smuikais išsiųsk į Marselį"[122].

Sveikatos pagerėjimas buvo trumpalaikis. Jau vasario 3-iąją Paganinis Džermiui skundėsi:

„Vis negaliu pasitaisyti. Viduriavimas, reumato priepuoliai, didelis silpnumas kojose labai mane liūdina".

Kovo 19-ąją jam pasidarė dar blogiau.

„Man užeina tokie priepuoliai, kad jau šešios dienos ir šešios naktys negaliu miegoti. Sveikata nepagerėjo nė per nago juodymą. Visur skauda, ir taip nusilpau, jog negaliu prisėsti prie savo kūrinių Londonui... Tačiau, tikiuosi, pavasarį atsigausiu..."

Taigi prie visų ligų prisidėjo nemiga. Dabar Paganinis negalėjo, kaip kadaise, atsigauti gerai pamiegojęs. O čia dar rūpesčiai dėl Akilės, kurį jis įtaisė į Marselio koležą, ir giminaičių vaikų, kuriuos norėjo leisti į mokslus savo lėšomis. Kas dar išdrįstų tvirtinti, jog smuikininkas buvęs šykštus ir kietaširdis, jeigu jis, toksai ligonis, „kankinys", kaip pats sako viename laiške[123], randa jėgų rūpintis giminaičiais? Maestro mylėjo ne tik Akilę, bet ir brolių bei seserų vaikus ir anūkus. Ir ne vien jiems buvo dosnus ir dėmesingas: nors neapsakomai kentėjo, nepamiršo nei Karlo Binjamio, kuriam parašė ilgą laišką su draugiškais patarimais, nei Rebico, kuriam, numojęs ranka į patirtas per jį skriaudas, viską atleido.

Pavasarį smuikininkas pasijuto „šiek tiek geriau" ir nusprendė vykti į Pirėnus, į Balaruką, gydytis vandens ir

---

[122] Nerimo kupiname 1839 metų balandžio 8 dienos laiško Džermiui prieraše skaitome: „Smuikas, gulėjęs Andrėjos Gvarnerio vietoje, tasai, kurį man padovanojo generolas Pinas, yra Džuzepės Gvarnerio del Džezu. Bet kur tada mano Andrėja? Parmoje ar pas Karlį?.. Parmoje turėtų būti Viujomo padirbta mano smuiko kopija; neatsimenu, ar atsiėmiau Andrėją iš Karlio, ar ne. Jei ką nors apie tai žinai, pranešk, kad veltui Karlio neklausinėčiau. Sudie. Atleisk už bjaurią rašyseną".

[123] 1839 metų gegužės 4 dienos laiške Karlui Binjamiui maestro rašė: „Jau trečias mėnuo, kai aš tikras kankinys: taip kamuoja reumatas, kad negaliu miegoti; todėl neatsakiau į vasario 19 dienos tavo laišką".

purvo voniomis. Tačiau birželį skausmai padidėjo ir išvykimą teko atidėti.

Per Šv. Liudviko atlaidus, „skatinamas, kaip rašo Konestabilė, didžiausios savo aistros", jis pėsčias, atsirėmęs į Galofrės ranką, nuėjo į bažnyčią, kur klausėsi Kerubinio *Requiem* ir Bethoveno „Iškilmingųjų mišių". Buvo žinoma, kad į pamaldas ateis Paganinis, todėl muzikantai jo laukė. Maestro pasirodė apie dešimtą valandą, ir visų žvilgsniai nukrypo į jį. Po mišių jis sėdo į karietą, nuvažiavo už miesto, į kaimo smuklę ir ten, „kaip visi, kuriuos ėda klastinga džiova, labai daug valgė".

Liepos pradžioje Paganinis išvyko į Balaruką; ten praleido dvi savaites, bet naudos iš to neturėjo.

„Vandens vonios man tik nervus visai sugadino,— rašė jis Džermiui iš Monpeljė,— todėl kreipiausi į vietines medicinos įžymybes. Labai noriu sužinoti, ką apie tai mano garsusis Lalemanas, dabar esąs Vernė gydomųjų vandenų kurorte. Į ten trisdešimt dvi mylios, todėl savo karieta ir pašto arkliais važiuosiu jam pasirodyti. Mane lydės vienas draugas ir iš tiesų puikus tarnas".

Ir toliau:

„Čia apie savo ligas sužinojau vieno garsaus daktaro nuomonę. Jis gydytojo praktika nesiverčia, nes yra filosofas, didelis išminčius, labiausiai gerbiamas Monpeljė žmogus".

Gydytojo ir filosofo daktaro Gijomo nuomonė įdomi ne tiek diagnostikos, kiek psichoanalizės atžvilgiu. Štai ji: „Kadangi niekuomet nepraleidžiu progos pasimokyti, skubu išdėstyti savo požiūrį į garsiojo Maestro ligą. Galiu jį suformuluoti keliais žodžiais: Paganinis — tai ugninga smuiko siela. Siela sveika, bet smuiko sienelės be galo plonos; stygos visos, tik išsiderinusios ir blogai virpa. Nepaprastai sudirgę nervai, pažeistos nugaros smegenys juosmens srityje, sifilio viruso pažeistas minkštasis gomurys ir galbūt gomurio skliautas. Štai ką aš matau. Prieš pasakydamas, ką reikia daryti, pirma turiu sužinoti, kas buvo padaryta.

E. Gijomas"

Truputį pralinksmėjęs, smuikininkas iš Vernė rugpjūčio 3 dieną Džermiui parašė laišką:

„Dranguži, čia man ditirambus gieda poilsiautojai, visi labai gerbiami žmonės. Vieta maloni, valgis geras, oras puikus, o profesorius Lalemanas, mane išklausinėjęs, apžiūrėjęs ir išstuksenęs, tvirtina, jog esu sveikų sveikiausias. Mano liga — bendras nervų išsekimas, atsiradęs dėl įtempto darbo ir protinio pervargimo, bet čia vonios ir dušai pamažu mane išgydysią; aš, girdi, to nė nepastebėsiąs. Šis profesorius — tikras medicinos Dievas, darąs stebuklus".

Tuo metu Paganinis sužinojo, kad Antonija Bjanki ištekėjusi.

„Ji, grįžusi su vyru iš Paryžiaus, aplankė mano sūnų,— rašė jis Džermiui supykęs,— kurį prašiau, kad su ja nesusirašinėtų ir nevadintų jos motina, nes ši moteris jį pardavė".

Toliau, jau nusiraminęs:

„Matysiu Rebicą; noriu jį apkabinti. Dėkoju tau Akilės vardu, kad rūpinaisi jo pirmąja komunija!"

Ir dar toliau:

„Kaip norėčiau, kad Lalemanas pasiųstų mane į Italiją baigti gydymo; bet jis baisus cholerikas, todėl tik paklausiau, kiek dar laiko turėsiu čia būti. „Negaliu tiksliai pasakyti,— atsakė jis,— bet ne mažiau kaip aštuoniasdešimt dienų". Man labai sugedo nuotaika, nes dienos jau vėsta ir reikia pasirūpinti ateinančia žiema".

Kitas laiškas labai liūdnas:

„Vernė maudyklės, 1839 m. rugpjūčio 20 d.

Mano mieliausias,

išbandęs Vernė maudykles ir jomis taip pat nusivylęs, profesoriui Lalemanui pasakiau, kad važiuosiu į Marselį, nes sūnui prasidėjo atostogos ir aš turiu jį palydėti ten, kur jis praleis rugsėjo ir spalio mėnesius. Pasakiau kategoriškai. Paskui per laišką atsiprašysiu".

Rugpjūčio 23 dieną *Moniteur Universel* išspausdinta žinutė irgi nelinksma:

„Ką tik į Vernė maudykles atvyko Paganinis, lydimas daktaro Lalemano. Smuikininkas taip sulyso, kad iš jo šešėlis teliko. Prarado balsą ir kalba vien ugningomis akimis bei kampuotais judesiais. Išlipęs iš karietos, maestro Paganinis turėjo rankose stebuklingąjį smuiką. Ligoniui buvo rekomenduotas 22 laipsnių šilumos „Elzės" šaltinis".

Bet ir „Elzės" šaltinio vanduo ligoniui nepadėjo; todėl rugsėjo pradžioje jis grįžo į Marselį. Kaip tik tomis dienomis maestro Džermiui rašė, kad jo atliekami paskutiniai Bethoveno kvartetai jam „nežmoniškai" patiktų.

Netrukus jis su Akile sėdo į garlaivį ir išplaukė į Genują. Buvo gerai nusiteikęs ir Migonei rašė:

„Turbūt 16-ąją plauksiu garlaiviu į Genują; apsigyvensiu viešbutyje kartu su sūnum ir tarnu. Tada paplepėsime, pasilinksminsime".

Laiške Džermiui rašė norįs praleisti žiemą Nervyje ir baisiai džiaugėsi, kad greit su juo pasimatys[124].

Tačiau kelionė jūra taip išvargino ligonį, kad į gimtojo miesto krantą jis išlipo leisgyvis. Pamatę jį draugai buvo sukrėsti ir suprato, jog nebetoli galas. Iškankintas reumato maestro nebesilaikė ant kojų ir turėjo gultis į lovą. Spalio 7 dieną Migonei rašytame laiškutyje jis pranešė esąs „visiškai bejėgis". Krizė buvo nepaprastai sunki, ir spalio 9-ąją visi manė, jog smuikininkui atėjo gyvenimo pabaiga. Bet maestro vėl pergalėjo ligą ir dar kartą išsirengė į kelionę: norėjo pasilepinti švelniame Nicos klimate. Deja, tai buvo paskutinė jo viešnagė svetur.

„Kaip mano sveikata? — rašė jis Migonei.— Kol kvėpuoju, turiu vilties".

Lapkričio 2 dieną maestro išvyko ir Genujos daugiau

---

[124] „Pasirinkau Nervį,— rašė vargšelis,— kad būčiau arti tavęs ir bent pauostyčiau farinatos..." Žinojo, jog šios genujietiškos kukulienės jam negalima valgyti.

nematė. Kelionė jam buvo tikra kankynė, ir lapkričio 24-ąją Džovaniui Batistai Džordanui jis rašė:

„Brangus Džordanai, kelionė buvo siaubinga. Atvykau į Nicą visai be jėgų, ir mane reikėjo nešte nešti. Butas, kuriame gyvensiu, nuostabus, didelis, su patogumais, apstatytas naujais baldais, tik, bėda, namai kitoje gatvės pusėje užstoja saulę, todėl kambariai niekad neįšyla. Tu juk žinai, kaip šaltis kenkia mano temperamentui".

Sunykęs jo kūnas, iš kurio teliko oda ir kaulai, nebegalėjo sušilti. Jis truputį pralinksmėjo, gavęs nuoširdų Rebico laišką: mat draugo laukė, norėjo „kuo greičiau su didžiausiu malonumu jį apkabinti".

Dabar dieną ir naktį Paganinį be perstojo kamavo baisūs skausmai, ir seno draugo kompanija jam būtų teikusi daug paguodos[125]. Bet Rebicas vis nesirodė, ir Akilė veltui kiekvieną šeštadienį kėlėsi auštant ir bėgo į uostą jo pasitikti... Mylimas Džermis irgi buvo toli... Smuikininkas nuolat jam rašė ir gruodžio 7 dienos laiške pasakojo apie neseniai pradėto naujo gydymo smulkmenas:

„Pas mane užėjo ponas Peizanas ir pasiūlė išmėginti savo balzamą. Aš sutikau. Pakviečiau jį apsilankyti kitos dienos vakare, kad parodytų, kaip tuo balzamu trintis. Peizanas liepė man plikai nusirengti, gultis į lovą ir užsikloti antklode. Tada tarnas su Akile ėmė trinti man rankų bei kojų sąnarius ir nugarą. Bet aš persišaldžiau, ir taip ėmė skaudėti man šonus, kad negalėjau kvėpuoti. Skausmai nepraėjo visą savaitę".

Kitas šarlatanas smuikininką žadėjo per pavasarį ir vasarą išgydyti „pragaro akmeniu", bet, anot ligonio, „atėjęs keletą kartų, nieko nedarė, tik postringavo apie muziką, nors išmanė apie ją ne daugiau kaip aš apie akušeriją".

Lyg būtų buvę dar maža fizinių kančių, sesers vaikas uždavodavo jam širdį piktais laiškais, tarsi atsidėkodamas

---

[125] Julijus Kapas savo monografijoje apie Paganinį cituoja neišspausdintą Nikolo laišką iš Nicos seseriai; jame jis rašo, kad, nors jaučiasi blogiau, dar kurį laiką ten būsiąs, o vėliau vyksiąs į Toskaną ir tikįsis, kol gyvas, „pakvėpuoti Dantės ir Petrarkos tėviškės oru".

dėdei už tai, kad šis savo lėšomis jį leidžia į mokslus. O sausio pradžioj iš Paryžiaus atėjo pranešimas, jog apeliacinio teismo sprendimu smuikininkas turįs sumokėti penkiasdešimt tūkstančių frankų „Kazino" bendrovės nuostoliams padengti.

„Gal paduoti kasacinį skundą? — paklausė jis Džermį ir abejodamas pridūrė: — Bet kuo aš galiu pasikliauti Paryžiuje?"

Sausio 11-ąją *Gazette Musicale* korespondentas rašė: „Beveik kasdien čia matau Paganinį. Karališkojo teismo sprendimas jam nuotaikos nepataisė, tačiau jis dar gana stiprus, ir retkarčiais girdžiu jį griežiant su surdina. Vis kalba apie naują metodą, kurį norėtų aprašyti bei pagarsinti; tas metodas labai sutrumpintų grojimo technikos mokymąsi ir suteiktų galimybę pasiekti tobulesnį negu kitų smuikininkų intonavimą. Galų gale leidėjai vis tiek išvilios iš jo paslaptį, ir man regis, kad jis pats to nori".

Taip prasidėjo 1840-ieji, paskutiniai maestro gyvenimo metai.

„Čia dažnai šviečia saulė,— rašė jis Džermiui,— bet vis tiek labai šalta. O kaip Genujoje?.. Dėl savo ligų niekur negaliu išeiti; blogiausia, kad per kelius nelaiko kojos, tačiau kurią nors dieną važiuosiu pasivažinėti karieta.

Parašyk, ar tebegrieži su ponu Riva. Man neberūpi nei muzika, nei smuikas".

Pagaliau, pralaukus tris mėnesius, sausio 24-ąją, atvažiavo Rebicas. Bet viešėjo labai trumpai, nes turėjo skubiai vykti į Marselį.

„Pasakiau jam,— rašė Paganinis Džermiui,— kad štai jau trys mėnesiai, kai jo laukia kambarys, bet nežinau, ar jis grįš čia, ar į Genują".

Džermiui irgi buvo paruoštas kambarys; maestro rašė jam apie tai vasario 1-osios laiške:

„Baisiai laukiu tos nuostabios akimirkos, kai galėsiu tave apkabinti čia, Nicoje. Kambarys tau paruoštas. Virėja netikusi, bet puotą mums vis tiek ištaisys".

Laukdamas draugo, Paganinis stūmė dienas tupinėda-

mas apie savo instrumentus ir niekur neskelbtame vasario 15-osios laiške[126] Džermiui rašė:

„Drauguži,

dėkodamas dangui ir tau už rūpinimąsi manim, džiaugiuosi sužinojęs iš Luzardžio laiškų, kad sutartis padaryta. Turėk ją ir atsiųsk man sąskaitą, jeigu tau tai atrodo geriau. Dėl „Gajonės" vilos sumanyta puikiai, tik nesmagu, kad Toridžanis turėjo nemalonumų. Šį reikalą geriausiai sutvarkytų vienas mano pažįstamas, kuriuo galima pasikliauti kaip pačiu savimi. Turiu omeny Berliozą. Prašau tave į jį kreiptis, kai reikės dar kokių popierių ar ko kita. Sužinok, kiek jis išleis pinigų, ir atsiskaityk su juo. Paskui parašyk, kiek davei advokatui M. Dubliui. Su tavim neprekiausiu — nenoriu nei parduoti, nei pirkti. Nors ponas Džilbertinis mano kitaip, galiu tau pasakyti, kad altai kainuoja labai pigiai, nes jų aibė, o smuikininkų nedaug. Už vienuolika luidorų įsigijau Amačio altą, tik jam trūksta postygio. Merigis irgi man siūlo puikų Amatį ir garsųjį velionio kunigaikščio Viskončio altą su neapsakomai puošniu futliaru, abu už keturiasdešimt septynis luidorus. Tavo altas neblogas, tik per didelis, todėl jį parduoti ne-

---

[126] Šį laišką turi milanietis Karlas Lonatis, kuris mielai leido mums jį paskelbti kartu su kitu, taip pat neskelbtu, 1840 metų vasario 15 dienos Paganinio laišku Berliozui:

„Brangus ir didžiai gerbiamas bičiuli, perskaičiau nuostabų jūsų laišką ir negaliu nė apsakyti, kaip malonu, kad taip rūpinatės mano reikalais.

Išsiunčiau dokumentus, kuriuos iš jūsų gavo ponas Borelis ir Genujos advokatas ponas Džermis. Džermiu galima visiškai pasitikėti, ir jeigu leisite, duosiu jam jūsų adresą; sutaupytume laiko, nes, prireikus kitų dokumentų, jis galėtų kreiptis tiesiai į jus, be to, atlygintų tas nedideles išlaidas, kurių prisidarėte. Tikiuosi, kad tokia graži mūsų draugystė ir ateity nenutrūks.

Jūsų ir t. t."

Laiškas Berliozui perrašytas kita ranka laiške Džermiui, o apačioj Paganinio pridurta:

„Brangus Džermi, norėčiau žinoti, ką daryti su Gizolfio sūnėnu, kuris dingo kaip vandenyje... Jis man neberašo. Ką jis veikia? Ką tu manai?.. Primink apie mane Džordanui. Sudie.

P. S. Atėjo instrumentai".

lengva. Mano violončelė — nesvarbu, ar ji Amačio, ar Rudžjerio, ar kieno kito darbo — skambi ir sveikų sveikiausia. Taviškė gera ir gana graži, nors nekokios formos, bet Gvarnerio darbo; todėl galėtum už ją gauti tris tūkstančius frankų. O kodėl nenori jos palikti sūnui? Jeigu tau atrodo, kad mano violončelė jam patinka labiau, tegul ją turi atminimui — aš būsiu laimingas. Juk ji nė kiek ne prastesnė už taviškę.

Būtų labai negražu, jei parduočiau Viujomo padirbtą smuiką: meistras, ko gero, įsižeistų; tačiau, sužinojęs, kad už jį gavau net penkis šimtus, tikrai man padarytų kitą.

Ką ten sumanei dėl violončelės? Briunas man parodė laišką, kur tvirtini, jog savo Viujomo darbo violončelę nori perleisti jam, o paskui, girdi, susitarsiąs su manim; dėl dievo meilės, nepainiok manęs į šiuos reikalus. Jei neskubi atsikratyti savo alto, aš jį nuvešiu ar išsiųsiu į Paryžių ir ten parduosiu, žinoma, tau pranešęs, kiek už jį galima gauti. Jeigu Briunas tavo violončelės nepirks, pasiųsime į Paryžių ir ją.

Sakyk, ar tavo sūnus Kandidas žino Rombergo metodą. Nekantriai laukiu dokumentų iš „Kazino". Bučiuoju

— tavo Paganinis".

Kovo mėnesį į „netikusios virėjos" vietą atėjo „puikus virėjas", ir Paganinis apie tai pranešė draugui, nepamiršdamas pasiskųsti sveikata:

„Man labai liūdna, nes kosulys niekaip nepraeina, bet aš laikausi kaip įmanydamas ir skaniai valgau, nes dabar turiu „puikų virėją".

Ir laiško gale priduria:

„Mylėk mane tokį, koks buvau, koks esu ir koks būsiu".

Sunku skaityti apie tai, kaip vargšas Nikolas šaukiasi tolimų draugų. Paūmėjus ligai, jį apėmė liūdna nuojauta, ir jis norėjo pasitarti su daktaru Gvaskoniu iš Genujos. Kaip tai padaryti? Džermiui jis rašė:

„Paprašyk poną maestro Serą, kad jis nueitų pas garsųjį mūsų daktarą Gvaskonį ir dėl senos draugystės paprašytų išmintingo patarimo, kaip sumažinti baisų skrepliavimą,

kuris jau seniai prasidėjo; net už stalo aš kaipmat prikosiu pilnas spjaudykles, ir nedaug tėra naktų, kai galiu ramiai miegoti".

Deja, plaučių liga greitai ir negailestingai progresavo. Daktaras Gvaskonis atsiuntė vaistų, ir dėkingas ligonis bičiuliui rašė:

„Nica, 1840 m. balandžio 4 d.

Dranguži,

atsakau į mielą tavo laiškutį, rašytą kovo 27-ąją. Kas galėjo pamanyti, kad taip atšals ir mano liga dar labiau paūmės?..

Kuo nuoširdžiausiai dėkoju už Gvaskonio receptą. Vaistininkas, kurio vaistinė šalia mano namų, parodė šį receptą visiems medicinos profesoriams, ir tie pripažino, kad geresnio ir man tinkamesnio vaisto kaip šis nė būti negali. Sutikęs mūsų maestro Serą, pasakyk, kad niekad neužmiršiu tos dienos, kai jis mane supažindino su mieluoju daktaru Gvaskoniu".

O toliau skaitome apie vaikišką ligonio norą:

„Norėčiau šokolado, tik ne dietinio, nes jo nemėgstu, o geriausio, pagaminto iš aukščiausios rūšies kakavos, be to, mano skrandžiui būtų naudinga rinktinė cikorija. Galėtum mano vardu paprašyti gerąjį poną Taljavakę, kad man parūpintų kokį tuziną svarų".

Dar toliau keletas žodžių apie Akilę:

„Kadangi noriu, jog sūnus ir toliau mokytųsi skambinti fortepijonu, paklausk fabrikantą Bevilakvą, ar jis dar turi tų vokiškų pianinų ir kiek jie kainuoja; tik kad būtų malonaus tembro.

Žiūrėk savo sveikatos. Maniškė laukia šiltesnių orų".

Deja, negelbėjo jokie vaistai, jokie vaistai daugiau negelbėjo. Balandžio 18-ąją, didįjį šeštadienį, draugui jis rašė:

„Lioviausi gėręs Gvaskonio mikstūrą, nes pradėjau lengvai atsikosėti, tik mane gąsdina gausybė karkalų, kuriuos iškrenkščiu dieną ir naktį, net už stalo priskrepliuoju

kokias tris ar keturias spjaudykles. Maistas į kūną neina. Apetitas mąžta, o silpnumas didėja. Kojos per kelius sutino, ir aš, tarsi sraigė, vos pakrutu, o pasilenkęs nebegaliu atsitiesti.

Vienas aštuoniasdešimtmetis gydytojas, kuris jau nesiverčia praktika, davė kažkokio vandens skrandžiui sustiprinti, bet kol kas nepajutau jokio pagerėjimo. Kad daktaras ponas Gvaskonis turėtų kokį nors vaistą, kuris mane sustiprintų ir sumažintų kosulį, gal ši liga nebūtų paskutinė? Prašau tave, paklausk brangųjį Gvaskonį, kuriam esu neapsakomai dėkingas".

Devynias dienas truko tyla. Paskui, balandžio 27-ąją, parašytas dar vienas laiškas Džermiui:

„Laiku neatsakiau į du mielus tavo laiškučius, nes kelias dienas baisiai skaudėjo galvą ir kosėjau kraujais. Daktarai sakė, kad dabar man gali pagerėti, bet kol kas viskas po senovei.

Šokoladas, kurį atsiuntė ponas Taljavakė, labai skanus. Prašau jam perduoti įdėtą laiškelį ir atsilyginti.

Be galo dėkingas profesoriui Gvaskoniui už patarimą gerti chinino žievės nuovirą. Būtinai pamėginsiu. Sveikink nuo manęs poną Serą, o daktarui perduok didžiausią mano padėką".

Tomis dienomis Paganinį aplankė vicekonsulas Bergas, anot maestro, „labai malonus žmogus". Kartu su Bergu atėjo toksai ponas Serdžentas, kurį smuikininkas pavadino „kartuvių klientu". Pastarasis tikrai nebuvo malonus.

„Spjauk į jį ir daryk, kaip išmanai",— patarė maestro Džermiui, mat juo visiškai pasitikėjo. Bet šis apsilankymas dėl „Kazino" reikalų labai sujaudino tiesiog akyse silpstantį ligonį.

Gegužės 4-ąją jis parašė Džermiui dar vieną, paskutinį, laišką, kuriame vėl kalbėjo apie „Kazino" reikalus. Maestro buvo labai sunerimęs:

„Būtų neapsakomai gaila, jei ponas Serdžentas konfiskuotų mano instrumentus Nicoje!.. Kaip manai, ar jis gali tai padaryti?"

Paskui vėl prisiminė pianiną, kurį norėjo gauti Akilei:

„Jei matysi pianinų fabrikantą Bevilakvą — regis, tokia jo pavardė,— paklausk, ar neturi vokiško, malonaus tembro instrumento".

Toliau pridūrė:

„Baigiu subyrėti, ir man baisiai gaila, kad negalėjau atrašyti geram mūsų draugui Džordanui. Atrodo, jog Rebicas nė neketina baigti tos nelemtos istorijos, per kurią praradau sveikatą,— tegul padeda jam Dievas.

Laukdamas atsakymo, karštai spaudžiu tave prie širdies.

Tavo draugas
Nikolas Paganinis"

Kaip tik Dž. B. Džordanui Paganinis gegužės 12-ąją išsiuntė paskutinį laišką:

„Brangus drauguži,— rašė jis,— jaučiuosi kaltas, kad neatsakiau į tavo laiškus. Vis per amžinas savo ligas. Mielasis ponas komisaras Brikas labai norėjo nuvežti jums mano laišką, bet, deja, negalėjau jo parašyti. Toks jau nelaimingas mano likimas".

Papasakojęs draugui, kad nesutarė su Rebicu, bet dabar nori su juo taikytis, keliais žodžiais paminėjęs sūnėno studijas universitete, Paganinis štai ką parašė apie savo sveikatą ir gydytoją:

„Dabar mane globoja ponas Binė, kuris laikomas geriausiu Nicos gydytoju. Jis sako, kad, trečdaliu sumažinus kosulį, dar truputį patraukčiau, o jei kosulį pavyktų sumažinti dviem trečdaliais, tai ir maitintis galėčiau; bet iš vaistų, kuriuos jau keturios dienos geriu, nėra jokios naudos".

Paskui jis prašė draugą apkabinti „dieviškąjį mūsų Džermį", priminti apie jį ministrui Vilamarinai ir perduoti penkis šimtus frankų vienam giminaičiui, kuriam „prižadėjęs padėti..."

„Esu didžiausias vargšas",— skundėsi jis ir baigė laišką šiais žodžiais:

„Ak, kaip turiu atsiprašyti mielųjų ponių Skjaseti...

kad neatsakiau į nuostabų jų laišką. Bet žinau, kaip jos mane myli, ir tikiuosi, kad man atleis. Perduokite ponioms nuoširdžiausią mano pagarbą ir parašykite, kaip joms sekasi.

Turiu vilties greit sulaukti laiško iš mūsų Džermio, Rebico ir jūsų. Sudie".

Sudie. Paganinis gyveno paskutines dienas šiame pasaulyje. Jau buvo visai silpnas, bet nenorėjo pasiduoti.

Tačiau prieš mirdamas dar sykį pagriežė smuiku — bent tai tvirtina Mari ir Leonas Eskiudjė. Kartą vakare jis sėdėjo miegamajame prie lango. Besileidžianti saulė nudažė debesis purpuriniais ir auksiniais atšvaitais; šiltas švelnus vėjelis nešė svaigų žydinčių gėlių kvapą; medžiuose čiulbėjo tūkstančiai paukščių; po bulvarą vaikščiojo elegantiškos moterys, jaunimas. Žvilgtelėjęs pro langą į žmones, maestro pakėlė akis į nuostabų lordo Baireno paveikslą, kabantį virš lovos. Didysis poetas, jo genialumas, šlovė ir nelaimės, įkvėpė smuikininką, ir jam ausyse suskambo kerinti melodija. Tai buvo muzikinė poema, gražiausia iš visų, kurias kada nors sukūrė jo vaizduotė.

„Jis tarytum išgyveno visus audringos Bairono būties įvykius. Iš pradžių abejonės, ironija, nusivylimas — jų pilni „Manfredo", „Laros", „Giauro" puslapiai,— paskui kvietimas kovoti už laisvę, raginimas sutraukyti grandines, ir pagaliau didžiojo poeto mirtis ir graikų triumfas".

Nuskambėjo paskutinė šios nuostabios dramos frazė, ir strykas ūmai apmirė tarp stingstančių smuikininko pirštų... Paskutinė įkvėpimo liepsna sudegino jam smegenis...

Sunku pasakyti, ar taip buvo iš tikrųjų, tačiau grafas Česolė savo prisiminimuose irgi tvirtina, kad stovinčio ant mirties slenksčio Paganinio improvizacija Bairono gyvenimo motyvais jį tiesiog sukrėtusi.

Deja, poeto pranašystė išsipildė: Paganinis, kaip Baironas, iki dugno išgėrė kančių taurę, ir gyvenimas prieš mirtį jam buvo itin žiaurus, negailestingas. Šlovė, turtai, meilė — sotus jais buvo iki kaklo. Dabar sieloje jautė vien didžiulę tuštumą, begalinį nuovargį... Sėkmė tik kartė-

lį paliko. Iškamuotas jo kūnas raitėsi mėšlungio tampomas, kol lediniai mirties pirštai nuramino jį amžinai.

Ypač Paganinis kankinosi nuo gegužės 15-osios iki 25-osios — paskutines dienas prieš mirtį. Ilgas valandas atkakliai stengėsi nuryti smulkučius maisto kąsnelius, negalėjo susikalbėti net su Akile ir rašė savo norus popieriaus lapeliuose[127]. Akilė tuos lapelius saugojo kaip didžiausias relikvijas, todėl daugelis išliko iki mūsų dienų. Julijus Kapas savo knygoje išspausdino paskutinio lapelio faksimilę[128], kur Paganinio parašyti keisti žodžiai apie rožes, mūsų jau minėtas skyriuje apie Pauliną Bonapart — Raudonąją Rožę:

„Damaskinės rožės... raudonos rožės... jos tamsiai raudonos ir atrodo tarsi iš Damasko šilko... pirmadienis, 18-oji".

---

[127] Viename lapelyje, kurį šiandien turi maestro Enrikas Polas, yra parašytos šios liūdnos eilutės: „Mano vidurių liga atsirado dėl baisių negalavimų, kurie per paskutinius penkiolika metų kartojosi kas trečią dieną. O nervinis kosulys kyla dėl to, kad man tarytum kas šiaudu kutena gerklę; kai užeina toks priepuolis, negaliu atsikvėpti ir duodu kaip iš patrankos. Paskui kiaurą dieną neįstengiu prakalbėti — visai dingsta balsas. Kosulys taip mane išvargina, jog turiu keletą valandų atsigulęs pailsėti. Kadangi neįmanoma pašalinti to kutenimo, kuris man atsieina tiek nežmoniškų pastangų, negalėsiu išsigydyti nė vidurių, labai nusilpusių ne tik dėl ligų, bet ir dėl nebejauno (*sic*) amžiaus. Tasai kutenimas nuslenka į negaluojančius vidurius, ir nuo jo niekas nežino jokių vaistų. Kartais įgimtos ligos ir uždegimai žmogų nuvaro į kapus. Man nepadėjo garsiausi Europos gydytojai. Įžymusis daktaras La Greka iš Triesto dar prieš kokia d v y l i k a ar p e n k i o l i k a metų man sakė, jog gydymas beviltiškas..."

Šis lapelis rašytas gerokai anksčiau, 1837—1838 metų žiemą Paryžiuje.

Kelios dienos prieš mirtį Paganinis lapelyje parašė nurodymą virėjai: „Kadangi negaliu ryti ir valgydamas sugaištu pustrečios valandos, moteris tegul maistą verda ant silpnos ugnies, neskubėdama".

[128] Kapas savo knygoje pateikia faksimilę dar vieno raštelio, pažymėto gegužės 7 diena: „Vakare pirmasis daktaro Benačio vizitas. 8-ąją, penktadienio rytą, antrasis vizitas ir receptas Nr. 1: nuo kosulio išgerti prieš miegą vieną šaukštą (*sic*), o jeigu nepadės, dar po šaukštą dusyk per naktį, kad rytą būtų lengviau atsikosėti. Daktaro Benačio vizitas 9-ąją, šeštadienį, ir receptas Nr. 2: vieni miltukai su dviem šaukštais vandens triskart per dieną. Gerti anksti rytą, valanda prieš (*sic*) pusryčius, ir valanda prieš pietus. Pradėjau šiandien prieš pietus. Vakare prieš miegą išgersiu šaukštą... nuo kosulio".

Akilė tvirtino, kad nuo šios dienos (lapelio apačioje pažymėta: „Paskutiniai Nikolo Paganinio parašyti žodžiai") tėvas nebeėmė į rankas plunksnos.

Apie paskutines didžiojo smuikininko valandas prikurta daug fantastiškų istorijų. Viename poetiškame apsakyme jis miršta šviečiant mėnulio pilnačiai, ištiesęs ranką į smuiką. Iš tikrųjų tai įvyko nelabai poetiškai. Smuikininko draugas Titas Rubaudas, slaugęs jį paskutinėmis jo gyvenimo dienomis, pasakojo, kad nei jis, nei kas nors kitas, tuomet buvęs šalia maestro, nemanė, „jog šis taip greit atsisveikins su šiuo pasauliu, bet Paganiniui, sėdusiam valgyti pietų, užėjo toks baisus kosulio priepuolis, kad jis neištvėrė ir staiga numirė".

Luji Eskiudjė pasakojo, jog ligonis įsigeidęs pietums balandžio, bet jo nė neparagavęs. Maestro sėdant už stalo, užėjęs baisus kosulys, ir jis užspringęs pliūptelėjusiu iš gerklės krauju.

Tai įvyko 1840 metų gegužės 27 dieną, penktą valandą po pietų.

* * *

Paganinis, gimęs 1782 metų spalio 27 dieną, išgyveno penkiasdešimt septynerius metus ir septynis mėnesius. Visą šį laiką jis, galima sakyti, neturėjo nei poilsio, nei ramybės. Bet nenumaldomas likimas dar penkiasdešimt šešerius metus jį persekiojo, ir tik nuo 1896-ųjų maestro palaikai galėjo ilsėtis ramybėje. Anot Artūro Kodinjolos, smuikininkas tarytum nujautė visa tai, 1831 metais į *Revue Musicale* rašytą laišką baigdamas šiais žodžiais:

„Vis dėlto turiu vilties, kad man mirus šmeižtas galų gale paliks savo auką ir tie, kurie taip žiauriai man keršija už sėkmę, duos ramybę mano palaikams".

Neregėtas gyvųjų pyktis ant mirusio Paganinio yra šiurpus fantastiško nepakantumo pavyzdys. Tiesą sakant, niekas negalėjo numatyti tokio nesuprantamo, metų metus trukusio priešiškumo vargšo smuikininko palaikams, iš kurių tuomet, kai juos galų gale paguldė į karstą, buvo likęs vien skeletas.

Testamentą, nurodęs, kam palieka turtą, paskyręs savo valios vykdytojus ir globėją Akilei, jis baigia šiais žodžiais:

„Draudžiu mane laidoti su iškilmėmis. Nenoriu, kad man būtų griežiamas *requiem*. Tegul kapucinai atlaiko už mano sielą šimtą mišių. Smuiką dovanoju Genujos miestui ir pageidauju, kad jis ten būtų amžinai. Savo sielą pavedu gailestingiausiajam Viešpačiui Dievui".

Nei eretikas, nei bedievis tokių žodžių parašyti negalėjo. Tačiau Nicos vyskupas monsinjoras Domenikas Galvanis po mirties Paganinį apkaltino erezija ir uždraudė laidoti jo kūną su bažnytinėmis apeigomis.

Bažnytinės valdžios manymu, Nikolas sunkiai nusidėjo — mirė nepriėmęs švenčiausiojo sakramento; pagal kai kurių liudytojų tendencingą tvirtinimą, jis taip pasielgęs tyčia. O atsitiko štai kaip: Nicoje visi buvo įsitikinę, jog smuikininko dienos suskaitytos, ir vyskupas, kurio ausis pasiekė gandai apie maestro ryšius su pragaro jėgomis, pavedė kanauninkui Kafareliui (tos parapijos, kuriai priklausė grafo Česolės namas, nuodėmklausiui) nueiti pas ligonį ir paruošti jį paskutinei valandai.

Kruopščiai išstudijavęs įvairius to meto dokumentus, Artūras Kodinjola padarė išvadą, jog kanauninkas, „kad vyskupas jo nebartų dėl blogai atliktos pareigos", iškreipė tiesą ir labai pakenkė maestro atminimui. Jis buvo užsukęs pas smuikininką trissyk, bet matė jį tik vieną kartą. „Kunigui atėjus, Paganinis, visai praradęs balsą, pažadėjo užrašyti išpažintį ant grifelinės lentelės, tačiau to nepadarė, nes užėjo kosulio priepuolis, nuo kurio, matyt, trūko kažkokia arterija..."

Štai ką Titas Rubaudas pasakoja toliau:

„Kelios dienos prieš mirtį Paganinis mane paprašė kur nors gauti lygią lentelę, mat jis kunigui žadėjo užrašyti savo išpažintį — kadangi visai neteko balso ir kiti žmonės jo nesuprato, žodžiu jos atlikti negalėjo. Paklausiau, ar šios lentelės jam reikia išpažinčiai atlikti raštu, ir jis linktelėjo galvą, bet iškart davė suprasti, kad kunigas, perskaitęs jo nuodėmes, čia pat kuo nors jas ištrinsiąs. Aš atsistojau, ketindamas kuo greičiau tokią lentelę surasti, bet

maestro davė ženklą pasilikti ir pridūrė, kad tai neskubu. O vėliau, kai ateidavau, jis arba miegodavo, arba dėl skausmų būdavo labai suirzęs, ir tos lentelės vis negalėdavau jam įteikti".

Kanauninkas Kafarelis savo parodymuose, kuriuos davė vėliau, prisipažino matęs Paganinį ištiktą sunkaus priepuolio:

„Jam prasidėjo smarkus kosulio priepuolis su vėmimu, ir mes visi ten buvę manėme, kad jau viskas baigta. Aš atkakliai prašiau jį ištarti šventą Jėzaus ir Marijos vardą, bet jis tylėjo..."

Tarnaitė Tereza Repeto štai ką paliudijo:

„Per pirmuosius du kunigo apsilankymus Paganinis siuntė sūnų sužinoti, ko jis norįs. Pasikalbėjęs su Akile, kunigas išėjo nepamatęs ligonio. Trečią sykį Paganinį aš įkalbėjau kunigą priimti, ir šis išeidamas man pasakė, kad ligonis prižadėjęs atlikti išpažintį raštu".

Iš tikrųjų taip ir buvo. Bet tuoj po smuikininko mirties paėmė viršų melagingi parodymai, esą ligonis atsisakęs „pasiruošti amžinybei". Kanauninkas patvirtino šį kaltinimą, pridūręs, kad velionio namuose ant sienų matęs keturis nepadorius paveikslus, kurie „nebuvę nei religiniai, nei krikščioniški". Tie paveikslai buvo Farnezės ir Vatikano galerijų šedevrų reprodukcijos. Ir Paganinio testamento vykdytojai Pjetras Toridžanis, Dž. B. Džordanas ir Ladzaras Rebicas (Džermis[129] jo paties prašymu nuo šių pareigų buvo atleistas), nuėmę nuo durų antspaudus, velionio kambariuose rado du kryžius ir tris Švč. Mergelės Marijos paveikslus.

Paganinis nebuvo bedievis; tai matyti iš daugelio jo laiškų. Jis auklėjo sūnų krikščioniškai, ir Akilė atlikinėjo visas katalikų bažnyčios apeigas. Be to, jau matėme, kad maestro, sužinojęs apie motinos mirtį, išreiškė viltį susitikti su ja danguje. O kai ketino vesti Votson, rašė Džer-

---

[129] Testamente sakoma: „Šiame testamente nemin.iu seno savo draugo advokato Luidžio Guljelmo Džermio, nes jis to norėjo. Tačiau sūnų prašau klausyti jo patarimų".

miui norįs merginą atversti į katalikų tikėjimą. Abejones, ar smuikininkas buvo tikintis, išsklaido jo draugų ir pažįstamų pasakojimai. Bet kol sveikas protas ir tiesa nugalės fanatizmą bei nepakantumą, prabėgs daug laiko.

Grafas Česolė ėmėsi globoti velionio sūnų ir sykiu su kitais draugais stengėsi gauti bažnytinės valdžios leidimą palaidoti smuikininką šventintose kapinėse. Maestro kūnas buvo išbalzamuotas ir pašarvotas salėje. Žmonės plaukte plaukė pažiūrėti mirusio Paganinio, ne tiek norėdami su juo atsisveikinti, kiek skatinami nesveiko smalsumo. Visi vėl prisiminė legendas apie jo ryšius su velniu; jos dar ilgai nepaliko šio daug iškentėjusio gero žmogaus palaikų, šio didžio menininko, atidavusio save pasauliui.

Vyskupo draudimas laidoti Paganinį kapinėse genujiečius tiesiog apstulbino. Visi, kurie smuikininką gerai pažinojo, baisiai pasipiktino, nes jį mylėjo, nors velionis, beje, kaip kiekvienas žmogus, turėjo trūkumų ir buvo ūmaus, kartais nepakenčiamo būdo, bet nėra nieko stebėtino — juk jis sirgo ir jo nervai buvo sudirgę.

Draugai vylėsi galėsią smuikininko palaikus pargabenti į jo gimtąjį miestą, tačiau, kaip rašo Kodinjola, Genujos gubernatorius Filipas Paolučis, „ištikimas ortodoksiškiausios dvasininkijos tarnas, atsiklausė vyskupo nuomonės ir, laukdamas tikslių nurodymų, kategoriškai uždraudė įvežti velionio kūną į kunigaikštystės teritoriją".

Tuo tarpu Džermis kreipėsi į Paganinio draugą ministrą Vilamariną, kad šis įteiktų prašymą pačiam valdovui; jis citavo ištraukas iš smuikininko laiškų ir meldė karalių leidimo palaidoti velionį gimtojoje žemėje.

„Karolis Albertas nebuvo kurčias šiam teisingam prašymui; birželio 5 dieną Ladzaras Paolučiui rašė, jog karalius, manydamas, kad smuikininko palaikai jau atgabenti į Genują, ir sužinojęs, kad testamente jis liepęs už jo sielą atlaikyti šimtą mišių, be to, laiškuose rodęs katalikiškus jausmus, pareiškė, jog Paganinis atsisakęs išpažinties tikriausiai dėl ūmaus savo būdo ir tuomet jį apėmusio didelio susierzinimo, o ne dėl bedievystės. Todėl karalius pageidavo, kad Genujos arkivyskupas pakeistų monsinjoro Galvanio sprendimą ir leistų smuikininką palaidoti šventoje vietoje su deramomis iškilmėmis".

Genujos arkivyskupas kardinolas Tadinis, susipažinęs su karaliaus noru, davė jam aiškų, bet neigiamą atsakymą.

Kodinjola mano, jog Nicos vyskupą rėmęs ministras Solaras dela Margarita, „kurio glaudūs ryšiai su jėzuitais niekam nebuvo paslaptis". Iš tiesų birželio 8-ąją Solaras privačiame laiške rašė apie šiuos dalykus ir siūlė „neleisti laikraščiuose spausdinti straipsnių apie Paganinį" iki atskiro potvarkio. Paskui prie laiško pridūrė šį konfidencialų įspėjimą:

Je ne puis vous écrire officiellement avant d'avoir des notions plus positives, mais il était utile de vous prévenir pour mettre en garde car si l'on peut célébrer Paganini comme musicien célèbre, il serait scandaleux de lui décerner des éloges qu'il ne mérite aucunement oubliant à l'heure de la mort qu'il était chrétien[130].

Taigi nė vienas Sardinijos karalystės laikraštis nepranešė apie maestro Paganinio mirtį. Veltui ieškotume didžiojo smuikininko nekrologo tų metų Genujos ir Pjemonto spaudoje.

Kodinjola taip baigia:

„Įsikišus tokiam autoritetui kaip Solaras, Paganinio palaikų likimas, galima sakyti, buvo nulemtas, kadangi net Karolis Albertas nedrįso eiti prieš visagalio savo ministro valią".

Prašymas, parašytas karališkajam Nicos senatui, buvo atmestas (paskui senatas jį atmetė dar du kartus), ir remiantis nepatikimais įrodymais bei melagingais liudijimais, Paganinis vėl buvo kaltinamas erezija. Tiems, kurie rūpinosi išsaugoti gerą jo vardą, teliko vienas kelias: kreiptis į aukščiausiąją bažnyčios valdžią — popiežių Grigalių XVI.

1841 metų rugsėjo 2 dieną Akilė, kuriam ėjo jau septyniolikti, su ištikimuoju tėvo draugu advokatu Džermiu

---

[130] Negalėsiu jums rašyti oficialiai, kol neturėsiu pozityvesnės informacijos, tačiau noriu jus įspėti, kad būtumėte atsargesnis, mat galime Paganinį šlovinti kaip garsų muziką, bet būtų skandalas, jei žarstytume jam pagyrimus, kurių jis visiškai nenusipelnė, nes mirties valandą užmiršo esąs krikščionis. (*Pranc.*)

išvyko į Romą, ir, anot Kodinjolos, Vatikane „užvirė darbas, turėjęs greitai viską išspręsti". Tačiau tokie dalykai paprastai trunka be galo ilgai, ir Paganinio kūnas vis dar buvo nepalaidotas šventintoje vietoje.

Smuikininko palaikai neturėjo ramybės. Iš kambario, kur jis mirė, karstas su lavonu buvo išneštas į grafo Česolės namų rūsį. Iš ten pervežtas į Nicos ligoninę, o iš jos į Vilafrankos lazaretą, nes, rašo Belgranas, prietaringi žmonės tvirtino, kad „vieni matė, kaip Paganinio karstas staiga imdavo švytėti, o kiti girdėdavo stebuklingus smuiko garsus". Bet ir lazarete maestro kūnas neilgai gulėjo: jo personalas, kuris nakties vėjo stūgavimą laikydavo vaiduoklio dejonėmis ir atodūsiais, privertė grafą pasiimti lavoną. Jis buvo palaidotas prie aliejaus fabriko sienos, bet aplinkui buvo toks purvas ir dvokas, jog karstą vėl teko ekshumuoti.

Tuo metu apie Paganinį vėl sukuriama legenda. Ją išgirdo plaukiąs jachta Viduržemio jūros pakrante Gi de Mopasanas. Suteikiame žodį rašytojui:

„Artėdami prie Sent Onora salos, plaukiame pro pliką, raudoną, pasišiaušusią it dygliakiaulė uolą, tokią akmenuotą, dantytą, nusėtą smailiais kyšuliais, kad į ją beveik neįmanoma išlipti; reikėtų labai apdairiai statyti kojas ir žengti kuo atsargiausiai; ji vadinasi Sen Fereolis.

Nežinia iš kur atsiradusios žemės žiupsnelis susikaupė uolos plyšiuose bei įdubose, ir ten išdygo laukinės lelijos ir nuostabūs mėlyni irisai, kurių sėklos tarsi nukrito iš dangaus.

Ant tos neregėtos, vidury jūros stūksančios uolos buvo palaidotas Paganinis ir išgulėjo ten penkerius metus. Šio genialaus, šiurpių legendų apgaubto smuikininko palaikų likimas toks kaip ir visas jo gyvenimas. Sako, velionis smuiku daręs stebuklus, nes jam padėjęs velnias, buvęs liesas it giltinė ir labai keisto būdo — tikras Hofmano personažas.

Sūnus įkėlė tėvo kūną į laivą ir nuplaukė Italijos link. Bet Genujos kleras atsisakė laidoti šį velnio apsėstąjį. Romos kurija irgi nedrįso duoti leidimo. Kai sūnus norėjo kūną iškelti į krantą, municipalitetas pasipriešino, sakydamas, jog smuikininkas miręs nuo choleros. Nors Genujoje

siautė šios ligos epidemija, miesto valdžia nutarė, kad naujas lavonas gali dar labiau pabloginti padėtį.

Paganinio sūnus grįžo į Marselį, bet jam nebuvo leista įplaukti į uostą dėl tos pačios priežasties. Kanų miesto valdžia irgi visaip kratėsi šio numirėlio.

Ir Akilė pasiliko jūroje, liūliuodamas ant bangų šio didžio menininko bei keistuolio kūną, kurio niekas nenorėjo priglausti. Nebežinojo, nei ką daryti, nei kur plaukti, nei kur gabenti brangaus žmogaus palaikus. Staiga tarp bangų jis pamatė pliką Sen Fereolio uolą. Šios uolos vidury tėvą ir palaidojo.

Tik 1845 metais Akilė čia grįžo su dviem draugais, iškasė tėvo palaikus ir pargabeno į Genują.

Kažin, ar didžiajam smuikininkui nebūtų buvę geriau ilsėtis šioje nesvetingoje salelėje ir klausytis, kaip bangos groja keistais uolų instrumentais?"

Pasakojimas įspūdingas, bet neatitinka tikrovės. Tačiau jis ligi šiolei gyvas[131], o salelėje yra duobė, vadinama *Trou de Paganini*[132].

Pagal grafo Česolės versiją, tamsią, debesuotą naktį, kai įsišėlusios bangos daužė pakrantės uolas, jis liepęs

---

[131] Apie tai laikraščio *Corriere della sera* 1939 metų rugpjūčio 21 dienos numeryje buvo išspausdintas straipsnis: „Ispanų smuikininkas Chuanas Manenas, kuris tvirtina, jog tuščioje Sen Fereolio salelėje prie Žydrojo kranto radęs Paganinio kapą, siūlo Kanų ir Antibo municipalitetams bendromis jėgomis pastatydinti didžiajam genujiečiui paminklą ir ateinančių metų gegužės 27-ąją, per Paganinio mirties šimtąsias metines, iškilmingai jį atidengti. Legendą apie įžymiojo smuikininko palaidojimą Sen Fereolyje išgirdo Mopasanas ir novelėje „Ant vandens" aprašė, kaip po niūrios odisėjos Paganinio karstas buvo palaidotas mažytėje salelėje. Be to, vienuolio iš Lereno abatijos knygutėje yra sakinys: „Nuolat vėjo čaižomų laukinių krūmų brūzgynuose dar šiandien lengvai galima rasti iš visų pusių apkrautą akmenimis duobę, kurioje kelerius metus ilsėjosi nepaprasto smuikininko palaikai".

1844 metais pargabenus maestro palaikus į Italiją, daugelis nenorėjo tikėti, jog prieš tai jis buvo palaidotas Sen Fereolyje. Manenas tuo niekad neabejojo. Neseniai už kelių žingsnių nuo takelio jis aptiko duobę, kurią minėjo vienuolis iš Lereno. Ji 45 cm gylio, 110 cm pločio, 190 cm ilgio, o iš kraštų sukrauti akmenys. Duobė pilna žemių ir sausų lapų. Netoliese riogsojo dar viena akmenų krūva; jais, matyt, buvo apdėtas kapas".

[132] Paganinio duobė. (*Pranc.*)

pervežti Paganinio karstą į Sent Ospiso kyšulį — į savo pilį. Velionis ten buvęs palaidotas saracėnų bokšto papėdėje, o ant kapo buvusi užversta marmurinė plyta su jo pavarde.

Yra dar vieno jūrininko liudijimas. 1844 metų balandį, kai karstas su Paganinio kūnu Nicoje buvo keliamas į laivą, muitininkas kapitoną paklausęs: „Kas čia?" Kapitonas Rastė atsakęs: „Paganinis. Tas pats, kuris taip gražiai griežė".

Laivo lydraštyje parašyta:

„Liudijame, kad į „Marijos Magdalenos" (Sardinija) laivą, kurio kapitonas Džo Batistas Rastė, tikrai įkeltas karstas su velionio barono Paganinio kūnu, kuris jam mirus buvo išbalzamuotas pagal visas šio meno taisykles. Kūnas paguldytas į sandariai uždarytą cinko karstą; šis įdėtas į riešutmedžio dėžę, o dėžė — į nedažyto medžio skrynią, pažymėtą raidėmis SAV (Sveikatos apsaugos valdyba). Laivas plaukia iš šio miesto į Genują, o iš ten Paganinio palaikai nedelsiant bus nugabenti į Polčeverą — į jo vilą. Prašome visas valdybas, intendantus, sargus ir kitus sveikatos apsaugos tarnautojus nedaryti jokių kliūčių šiam pervežimui".

Taip 1844 metų balandžio 22 dieną didžiojo smuikininko palaikai sugrįžo į uostą, kur jo tėvas kadaise dirbo pakuotoju.

Policija ėmėsi „atitinkamų priemonių, kad smuikininko palaikai būtų nuvežti į Polčeverą, į jo vilą, slaptai, be jokių iškilmių ir palaidoti nešventintoje vietoje, kaip įsakyta jo šviesybės".

Metus smuikininko kūnas išgulėjo Polčeveros slėnyje, jo senelio name. Tuo laikotarpiu Akilei pavyko iš bažnytinės valdžios gauti leidimą laikyti už tėvo sielą mišias Parmos Šv. Jurgio bažnyčioje. Kaip tik šio šventojo ordinu Paganinį buvo apdovanojusi Marija Luiza. Atlaikius mišias, Parmos vyskupas panaikino draudimą įvežti palaikus į kunigaikštystės teritoriją, ir 1845 metų gegužės mėnesį Akilė atgabeno velionį į „Gajonės" vilą ir užkasė sode po kiparisais. Ten jis išgulėjo daugiau kaip dvidešimt metų. Tik 1876-aisiais Akilės sūnus Atila Paganinis išsi-

rūpino, kad bažnytinė valdžia atšauktų Nicos vyskupo draudimą, ir galų gale, patyrę tiek negandų, smuikininko palaikai visiems laikams atgulė amžino poilsio Parmos kapinėse.

Bet jų poilsį likimas sudrumstė dar du kartus. 1893 metais karstas buvo iškastas ir atidengtas, dalyvaujant Paganinio anūkui ir čekų smuikininkui Ondržičekui. Nikolo Paganinio veidas buvo kuo puikiausiai išsilaikęs, tarsi gyvas, tačiau po sutrūnijusių juodų drabužių skiautėmis barkšojo tik griaučiai.

Antrąsyk smuikininko karstas buvo iškastas po trejų metų, 1896-aisiais, ir perkeltas į naująsias Parmos kapines. Ant kapo stovi didingas mauzoliejus, panašus į nedidelę šventyklą. Jis pastatytas iš granito nuo Madžorės ežero krantų.

Ant mauzoliejaus iškalti keli užrašai.

Už urnos:

„ČIA ILSISI NEPRILYGSTAMAS GENIJUS
NIKOLAS PAGANINIS,
KURIS DIEVIŠKAIS SMUIKO GARSAIS
UŽBŪRĖ VISĄ EUROPĄ
IR PAPUOŠĖ ITALIJĄ
VAINIKU SPINDULINGU".

Ant pjedestalo, po biustu:

„AMŽINAM ATMINIMUI
PASTATĖ ŠĮ PAMINKLĄ
SŪNUS AKILĖ IŠ PALERMO".

Į dešinę nuo urnos:

„DIDŽIAI KILNI ŠIRDIS
BUVO DOSNI VISIEMS
ARTIMIESIEMS, MENININKAMS, VARGŠAMS".

Į kairę nuo urnos:

„NEPAPRASTAS VYRAS
NUOSTABIA MUZIKA
ŽAVĖJO GARSIAUSIUS MAESTRO".

Bet gražiausias Antono Džulijaus Barilio epigrafas. Jis iškaltas marmurinėje lentoje, įmūrytoje į namą, kuriame smuikininkas mirė:

„Baigiantis 1840 metų gegužės 27 dienai,
Iš šitų namų
Nikolo Paganinio siela
Išskrido į amžinosios harmonijos šalį.
Ilsisi strykas galingas, bet magiškos natos
Vis dar svaigiai skamba ore,
Kai papučia Nicos vėjelis švelnus".

Dvidešimt penktas skyrius

IŠLEISTI IR NEIŠLEISTI KŪRINIAI

Mano įstatymas — meno įvairovė ir vienovė.

Paganinis

Paganinio kūrinių likimas dar tragiškesnis negu jo gyvenimas. Per pusę šimtmečio po smuikininko mirties buvo išspausdinta tik maža jų dalis. Rankraščių yra apie šimtą. Daugumą po autoriaus mirties paveldėjo sūnus, kuris, be abejonės, žinojo, kad tėvas paskutiniaisiais metais labai norėjo — tai matyti iš cituotų laiškų — išleisti visą savo kūrinių rinkinį.

Taigi kalbos, kad smuikininkas pavydžiai saugojęs savo kūrinius ir nenorėjęs jų publikuoti, yra nepagrįstos. Aišku, anksčiau, kol koncertavo, jis tikrai niekam nerodė savo muzikos. Čia nėra nieko keista. Antra vertus, šis burtininkas greičiausiai žinojo, kad vargu ar atsirastų virtuozas, kuris galėtų jo kūrinius pagroti iš natų. Jis turėjo ne tik savo paslapčių ir „triukų", pavyzdžiui, skordatūrą, bet ir „ypatingą ranką" bei daug įgimtų fiziologinių savybių, kurias, atkakliai lavindamas, nepaprastai ištobulino.

Kai kurių Paganinio kūrinių vietų iki šiol beveik neįmanoma tiksliai atlikti.

Paryžiuje, kaip matėme, penkiasdešimtmečiui smuikininkui kilo mintis išleisti visą savo kūrinių rinkinį. Jis norėjo pats jį sudaryti ir redaguoti. Atėjo laikas, kad visi galėtų studijuoti jo muziką, pamatyti, kaip jis rašė smuikui.

Deja, visas jo kūrinių rinkinys nebuvo išleistas nei tada, nei vėliau. Neturime jo nė šiandien. Po tėvo mirties, Akilei sutikus, Paryžiaus leidėjas Šenenbergeris išspausdino keletą smuikininko rankraščių. Vėliau Akilė pavedė maestro Džustui Dačiui aranžuoti fortepijonui orkestrinių kūrinių akompanimentą[133], o profesoriui Romeo Franconiui — redaguoti kai kurių rankraščių smuiko partiją. Tačiau visi šie darbai nebuvo išspausdinti.

Akilės sūnūs — Andrėja, Džovanis ir Atila Paganiniai — nutarė parduoti smuikininko rankraščius bei „Gajonės" viloje saugomus jo daiktus. 1903 metais jie išleido aštuoniasdešimt šešių muzikinių autografų katalogą ir pasiūlė valstybei jį įsigyti. Švietimo ministerija sudarė specialią komisiją, į kurią įėjo maestro Etorė Pinelis iš Romos, maestro Luidžis Torkis iš Bolonijos ir maestro Enrikas Polas iš Milano. 1908 metais, nuo rugsėjo 12-osios iki 16-osios, komisija, susirinkusi „Gajonės" viloje, peržiūrėjo ir įvertino muzikinį smuikininko palikimą. Štai kaip atrodė jų darbo ataskaita, kurios kopiją maestro Enrikas Polas išsaugojo iki mūsų dienų ir maloniai leido išspausdinti šioje knygoje:

„Ekscelencija! Komisija, kurią Jūsų Ekscelencija sudarė didžiojo Paganinio autografams įvertinti, susirinko Parmoje rugsėjo 11-osios vakarą, o kitą dieną išvyko į „Gajonės" vilą, pas smuikininko įpėdinius, saugančius jo

---

[133] Šių kūrinių akompanimentą maestro Dačis aranžavo fortepijonui: „Napoleonas", Tarantela, „Kaimo baletas", Sonata su penkiomis variacijomis, „Audra", *Cantabile* ir valsas, „Varšuvos sonata", „Marija Luiza", Sonata didžiajam altui, „Pavasaris", IV koncertas *d-moll*, III koncertas *E-dur*, Sonata *Merveille de Paganini* („Paganinio stebuklas"), dedikuota jos šviesybei kunigaikštienei Elžbietai Bačoki, Polonezas su variacijomis, *Cantabile* smuikui ir fortepijonui, „Nikolas Paganinis — p. Henriui".

kolekciją. Rugsėjo 12-ąją, 13-ąją, 14-ąją, 15-ąją ir 16-ąją komisija ją peržiūrėjo ir įvertino, o paskutinę dieną susumavo nuveikto darbo rezultatus ir, laikydamasi gautų nurodymų, nustatė rankraščių autentiškumą, reikšmę muzikos menui bei visos kolekcijos kainą. Apsvarsčiusi kiekvieną į Katalogą (paaiškėjo, kad jis gana netikslus) įtrauktą kūrinį, komisija padarė šias išvadas: kruopščiai patikrinę (apie tai galima spręsti iš pridėtos ataskaitos Nr. 1) rankraščius, Kataloge vadinamus autografais, mes pripažinome, kad jie iš tikrųjų autentiški, t. y. rašyti Paganinio ranka, išskyrus keletą, dėl kurių mums kilo abejonių. Komisija yra tos nuomonės, kad jų reikšmė menui gana reliatyvi. Paganinis buvo unikalus virtuozas, ir jo menas nepakartojamas. Tačiau šis genijus visų pirma stengėsi atskleisti didžiausias savo instrumento paslaptis ir stebinti minią, užuot siekęs kilnesnių tikslų ir paisęs griežto žinovų skonio, todėl jo palikti jau žinomi kūriniai, neskaitant 24 kapričų smuikui solo, neturi didelės muzikinės vertės, bet yra neįkainojamas lobis smuiko menui. Kaip tik šiuo požiūriu reikia juos vertinti. Tarp neišleistų mūsų peržiūrėtos kolekcijos kūrinių neradome nė vieno, pranokstančio jau žinomus. Tačiau trys koncertai, Kataloge pažymėti 55-uoju, 60-uoju ir 65-uoju numeriais (Trečias koncertas *E-dur*, Ketvirtas koncertas *d-moll*, Penktas koncertas *a-moll*), iš tikrųjų nusipelno muzikantų dėmesio, nes, gerai juos išstudijavę, jie galėtų pademonstruoti didžiausią virtuoziškumą.

Po šių trijų koncertų eina kiti, ne tokie reikšmingi kūriniai: Nr. 56 — Sonata su penkiomis variacijomis, Nr. 57 — „Iškilminga sentimentalioji sonata", Nr. 58 — „Pavasaris" (sonata), Nr. 59 — „Napoleonas" (sonata), Nr. 63 — Tarantela, Nr. 64 — „Kaimo baletas", Nr. 66 — Sonata didžiajam altui. Beveik visi šie kūriniai senstelėjusio stiliaus ir smuiko muzikos požiūriu ne tokie įdomūs kaip trys koncertai. Iš jų išsiskiria Sonata didžiajam altui, nes galėtų papildyti kuklią literatūrą tam instrumentui, kuriam ji parašyta. Numeriai 61, 62, 67, 75 dar mažiau įdomūs smuiko meno požiūriu. Šie kūriniai arba parašyti jaunystėje, arba yra įprastinės rokoko stiliaus variacijos. Numeriai 1—10 ir 40—49[134] visai menkaverčiai. Dalį jų

sudaro kompozicijos smuikui ir gitarai. Likusieji kūriniai — trio, kvartetai ir kt., kur solo partijas atlieka tai smuikas, tai gitara, o kiti instrumentai tik primityviai akompanuoja. Galbūt kai kuriuos iš jų vertėtų aranžuoti fortepijonui, kad būtų bent kokia nauda besimokantiems muzikos.

Numeriai 12, 13, 37, 39, 50, 51, 53 neturi jokios vertės, nes vieni be pagrindinės smuiko partijos ir nebaigti, kiti tėra nereikšmingi kūrinių metmenys. Tą pat galima pasakyti apie 11, 14, 15—36 ir 82, 83, 84 numerius. Šie kūriniai neįdomūs, pasenę, vaikiški arba šiandien visiškai nepriimtini.

Viską susumavusi, komisija nutarė, jog Paganinio kolekcijoje yra tik trys iš tiesų smuikininkams vertingi kūriniai — trys koncertai; septyni ne tokie svarbūs, keturi vidutiniški, devyniolika labai nedidelės vertės, aštuoni nereikalingi, nes nebaigti, o kiti beverčiai. Daugelis Paganinio kūrinių nebaigti todėl, kad jis pavydžiai saugojo stebuklingo savo griežimo paslaptį. Bijodamas, kad publikos susidomėjimas jo koncertais sumažės, jeigu jie bus išspausdinti ir visiems prieinami, Paganinis savo partitūrose visada praleisdavo pagrindinę smuiko partiją, nes grieždue ją iš atminties; jis tai darydavo tyčia, kad nekuklūs smalsuoliai nesužinotų jo paslapčių. Norime į tai atkreipti dėmesį, nes kai kas gali pamanyti, jog pagrindinės nebaigtų kūrinių partijos dingusios. Deja, jos amžinai pražuvo kartu su unikaliu ir nepakartojamu jo menu.

Nustačiusi Paganinio rankraščių meninę vertę, komisija dabar pasakys savo nuomonę apie juos kaip autografus. Kaip autografai jie nepaprastai vertingi, nes nuo smuikininko mirties praėjo septyniasdešimt metų ir jo vardą gaubia mitinė aureolė, tarytum jis būtų gyvenęs senų

---

[134] Numerius atitinka šie kūriniai: 1 — Tercetas, 2 — Šeši duetai smuikui ir gitarai, 3 — Sonata smuikui ir gitarai, 4 — II kvartetas, 5 — XV kvartetas, 6 — XII kvartetas, 7 — X kvartetas, 8 — XIV kvartetas, 9 — XIII kvartetas, 10 — Du tercetai, 40 — Trys kvartetai op. 1, 41 — VII kvartetas, 42 — VIII kvartetas, 43 — IX kvartetas, 44 — Tercetas, 45 — Serenada, 46 — Trys riturnelės, 47 — Trys duetai, 48 — Trys duetai op. 1, 49 — Sonatų rinkinys, 61 — „Varšuvos sonata", 62 — *Cantabile* ir valsas, 67 — „Audra", 75 — „Marija Luiza".

senovėje, kai dievai savo numylėtinius apdovanodavo antgamtiniais sugebėjimais. Autografų vertę dar labiau padidina tai, kad jie reikalingi meninei analizei ne tik jau žinomų, garsių jo kūrinių, bet ir tokių, kurie gali išgarsėti laikui bėgant (pavyzdžiui, minėti trys koncertai). Deja, Paganinio kolekcijoje yra daugiau ne tokių naudingų ir įdomių dalykų; todėl komisija nutarė juos vertinti vien kaip autografus ir įkainoti 9450 lirų. Ši suma kartu su 6050 lirų, gautų už senoviškus brangius daiktus, sudaro 16 000 lirų. Komisijos nuomone, tiek verta visa kolekcija.

Jeigu pamaldžiai garbiname didžiųjų mūsų žmonių palikimą, tai nedaug tėra dalykų, vertesnių didesnės pagarbos už tuos, kuriuos sukūrė ar turėjo Paganinis. Juos reikia išsaugoti jo tėvynei ir neleisti, kad šis turtas būtų išblaškytas svetur. Mes, komisijos nariai, kuriems Jūsų Ekscelencijos pageidavimu teko garbė ir laimė imtis tokios malonios užduoties, žvelgdami į šias relikvijas, virpame iš susijaudinimo ir norime, kad tokį jausmą patirtų visi, žiūrėdami į daiktus, bylojančius apie genijų, sušvitusį tarsi stebuklingas reginys Meno danguje.

Žinodami, jog daugelis su didžiausiu džiaugsmu šį turtą įsigytų, tikimės ir neabejojame, kad jis pasiliks mūsų tėvynėje. Taigi kitos tautos dar sykį žavėsis Italija ir jai pavydės visur, kur Paganinio vardas skamba kaip meno stebuklas, kaip nepasiekiamas idealas.

Su tokiais linkėjimais komisija įteikia Jūsų Ekscelencijai dokumentą, kuris, jos manymu, sudarytas labai kruopščiai, nuoširdžiai dėkoja už pasitikėjimą ir laiko didele garbe būti nuolankiausiais šviesiausiosios Jūsų Ekscelencijos tarnais.

Etorė Pinelis, Luidžis Torkis,
Enrikas Polas, referentas

Milanas, 1908 m. rugsėjo 30 d."

Taigi smuikininko palikimą komisija įvertino ne 100 000 lirų, kaip savo knygoje klaidingai rašo Konestabilė, o daug mažiau — viso labo 16 000. Tačiau dėl lėšų stokos (taip buvo atsakyta Paganinio įpėdiniams) Švietimo ministerija negalėjo įsigyti rankraščių net už tokią iš tiesų

menkutę kainą ir apsiribojo tuo, kad specialiu potvarkiu uždraudė išvežti iš Italijos tris minėtus koncertus.

Tada Paganinio įpėdiniai surengė smuikininko rankraščių ir daiktų aukcioną, kuris įvyko 1909 metais Florencijoje. Nemuzikinių rankraščių komplektą įsigijo antikvaras Jozefas Bajeris iš Frankfurto prie Maino. Paskui jie ėjo iš rankų į rankas, kol 1927 metais Vienos antikvaras V. A. Helkas juos pardavė, štai ką parašęs savo kataloge: *Collection importante d'environ 200 lettres, pièces manuscrites etc... provenant de sa succession renfermant les pièces années 1818 à 1840... Parmi eux un nombre de pièces entièrement aut. de Paganini, beaucoup de pièces seulement signées et de pièces avec des annotations autographes*[135]. Asmeniniai daiktai, medaliai, instrumentai buvo parduoti įvairiems žmonėms ir išsisklaidė po visą pasaulį.

Muzikinius rankraščius įsigijęs Leo Olškis iš Florencijos savo ruožtu juos pardavė kolekcionieriui Vilhelmui Hejeriui, kuris juos išgabeno į Kelną, į privatų savo muziejų. V. Hejeris mirė 1913 metais, o 1926-aisiais ir 1927-aisiais Paganinio autografus pardavė jo vaikai. Vėliau buvo rašyta, kad šis neįkainojamas turtas žuvo, bet, laimė, tai netiesa.

Mums pavyko sužinoti, kad visus Paganinio rankraščius, kuriuos Hejerio muziejaus kataloge aprašė Georgas Kinskis, įsigijo daktaras Fricas Roiteris iš Manheimo, turįs dar keletą nespausdintų smuikininko laiškų.

* * *

Renė Sosino knygos „Burtininkas Paganinis" pratarmėje Žakas Tibo rašo:

„Šis žmogus ne tik sukūrė naują stilių, bet ir neregėtai padidino technines smuiko galimybes. Tai tikras genijus!

---

[135] Didelė, maždaug 200 laiškų, rankraščių ir kt., kolekcija iš 1818—1840 metų laikotarpio palikimo... Tarp jų apstu Paganinio ranka rašytų popierių, daug dokumentų tik su jo parašu arba su jo pastabomis. (*Pranc.*)

Genijus ir neprilygstamas virtuozas, pranokęs visus savo meto smuikininkus. Jo šlovės saulė ir šiandien vis dar akinamai spindi. Aš manau, kad be galo įvairūs ir originalūs Paganinio kūriniai visada kels muzikos mylėtojams beribį susižavėjimą. Argi kompozicijos nepaženklintos tiek instrumentiniu, tiek tematiniu atžvilgiu dieviška žyme (kaip dažnai jos būdavo apdovanojamos šiuo epitetu!)?

Paganinio kūryboje susipina du stiliai: klasikinis romantiškasis ir šiuolaikinis. Jis ištisu šimtmečiu aplenkė dabartinę smuiko muziką, ir aš esu įsitikinęs, kad jo atradimai, puikios kompozicijos turėjo įtakos techninėms orkestruotės galimybėms visame pasaulyje. Kai kurie garsūs kompozitoriai — Robertas Šumanas, Johanesas Bramsas, Hektoras Berliozas ir Ferencas Listas — ne tik juo žavėjosi, bet ir iš jo dažnai semdavosi įkvėpimo. Jie nesvyruodami paversdavo jo kūrinius smuikui fortepijoniniais šedevrais. Joks žmogus, joks menininkas nenusipelnė tokio biografų dėmesio. Jeigu Paganinis, kaip buvo manoma, sėmėsi jėgų antgamtiniame pasaulyje, juolab naudinga sužinoti grynai žemiškus jo sugebėjimus".

Tegul šiuos Žako Tibo žodžius įsidėmi tie (jų nestigo nei anksčiau, nei dabar), kurie apie Paganinį, kaip kompozitorių ir kūrėją, kalba su didžiausia panieka.

Alberas Žarozi rašo:

„Paganinio didybei netrūko nieko, net jo nesuprantančių amžininkų. Nėra kito tokio menininko, vertinamo taip lengvabūdiškai. Nors Listo (vienintelio, kuris, rodos, iš tikrųjų suprato šį genialų muziką), Šumano ir Bramso dėka vėlesnės kartos 24 kapričų autoriui ėmė jausti pagarbą, šiandien vis dar atsiranda smuikininkų, gana įtariai žiūrinčių į Paganinio kūrybą.

Aš skirstau smuikininkus į šias tris grupes: kompozitorius smuikininkus, smuikininkus atlikėjus ir smuikininkus kompozitorius.

Taigi šiandien atrodo, kad visi smuikininkai kompozitoriai bejėgiai. Kartais jie pasimeta, nuleidžia rankas, puola į neviltį, kai reikia sukurti labai sudėtingą dalyką... Tik ne Paganinis! Jis gali atlikti viską, ko įsigeidžia neribo-

ta jo fantazija, nes instrumentas jam atskleidė didžiausias savo paslaptis. Tai, kas kitiems neįmanoma, jam tėra vieni juokai. Šia prasme jis tarp smuikininkų turi ypatingą vietą, tokią pat kaip Listas tarp pianistų. Paganinis unikalus „smuikininkas kūrėjas", gebąs pagroti savo kompozicijas taip virtuoziškai, kad publika nebeskiria kūrinio nuo paties atlikėjo ir jo vaizduotės".

Listas vadinamas „pianistu virtuozu", o Paganiniui visiems laikams prisegta „smuikininko virtuozo" etiketė. Šie transcendentiniai, fantastiški atlikėjai užtemdo save kaip kompozitorius. Nei Paganinis, nei Listas iki šiol deramai neįvertinti ne tik kaip kūrėjai[136], bet ir kaip n o v a t o r i a i. Geriausi Paganinio (ir Listo) kūriniai turi ne vien didelę muzikinę vertę. Prisiminkime, kada jie buvo parašyti, ir suprasime, kad jie drąsiai aplenkė laiką, parodydami amžininkams ir vėlesnėms kartoms teisingą kelią. Musorgskio šūkis „Į naujus krantus!" puikiausiai tinka ir Paganiniui, ir Listui.

Chronologine tvarka pirmiausia eina Paganinio 24 kapričai. Labiausiai įtikima, kad smuikininkas juos sukūrė ankstyvoje jaunystėje, kai nuo 1799-ųjų iki 1800-ųjų pabaigos dėl politinių įvykių gyveno Genujoje ir Polčeveros slėnyje. Taigi šį garsiausią kūrinį jis parašė būdamas šešiolikos—aštuoniolikos metų. Turint galvoje kapričų meninį bei techninį brandumą, originalumą ir naujoviškumą, sunku patikėti, kad jų autorius — beveik paauglys. Tačiau

[136] Dar galima kęsti, kai apie Paganinį klaidingai kalba eilinė publika. Blogiau, kai apie jo kūrybą lengvabūdiškai sprendžia kritikai ir muzikologai. Pavyzdžiui, Morisas Rekselis, vienas iš naujausių smuikininko kritikų, rašo: „Veikiami Paganinio šlovės, muzikologai stengiasi jo kūriniuose įžvelgti, ko nėra; beje, jis pats buvo įsitikinęs, kad jie nelabai vertingi; todėl nesiryžo, kol gyvas, jų publikuoti, teisindamasis, jog, patekę smuikininkams į rankas, jie prarasią prestižą". Kodinjola taip komentuoja šiuos Rekselio žodžius: „Rekselio tvirtinimas, kad Paganinis vengęs spausdinti savo kūrinius, neatitinka tikrovės; tik ankstyva mirtis jam sukliudė padaryti tai, apie ką jis svajojo daugelį metų". Konestabilės „Nikolo Paganinio gyvenimo" 1936 metų leidimo pratarmėje Mompelijus rašo: „Nikolas Paganinis man visuomet atrodė vertas dėmesio ne tiek kaip kompozitorius (talento jam nestigo, bet tikrai vertingų kūrinių jis parašė nedaug), kiek dėl to, kad sugebėjo žavėti publiką ir muzikus".

tokio amžiaus Šubertas sukūrė savo šedevrus „Margarita prie ratelio" ir „Girių karalius". O kodėl Paganinis negalėjo sukurti kapričų? Galbūt kai kurie buvo parašyti truputį vėliau.

Pirmą kartą kapričus išleido Milane Rikordžio leidykla 1818 metais, bet nenurodyta nei aplikatūra, nei dinamika. Visiems, kurie dėl to skųsdavosi, Paganinis atsakydavo:

— Žiūrėkit, kam juos paskyriau.

Dedikacija iš tiesų lakoniška ir išraiškinga: „Artistams".

Lokatelis, sukūręs „Mįslingus kapričus" ir „Naujosios moduliacijos meną" puse šimtmečio anksčiau negu Paganinis savo kapričus, laikomas genujiečio pirmtaku. Jei turėsime galvoje, kada jie buvo parašyti, Lokatelio kūriniai mums tikrai atrodys genialūs ir novatoriški. Be abejo, Paganinis iš jų sėmėsi įkvėpimo, ir juose reikia ieškoti jo metodo užuomazgų.

Šarlis Dankla knygoje „Pastabos ir prisiminimai" rašo: „Paganinį pirmą kartą išgirdau būdamas trylikos metų. Tai keistas, fantastiškas, nepaprastų sielos galių žmogus. Koks tikslumas, koks pasitikėjimas savimi, koks malonus garso tembras!.. Jis nuolat stovi man prieš akis, o ausyse vis dar skamba jo smuiko garsai... Velniškas ir sykiu švelnus jo griežimas padarė man tokį didelį įspūdį ir taip įaudrino vaikišką mano vaizduotę, kad aš kiaurą naktį negalėjau užmigti... Kai kurie muzikai tvirtino, jog Paganinis tarsi meteoras užges, nepalikęs pėdsako. Aš nesutinku su tokia klaidinga ir net neteisinga nuomone, nes šiandien, kaip anuomet, maestro daro didžiulę paslaugą tiems smuikininkams, kurie sugeba pasisemti įkvėpimo iš novatoriškų jo efektų. Reikia kuo rimčiausiai mokytis iš „Kapričų" — tai šedevras, tikras smuiko mokyklos paminklas".

Jožefas Joachimas, Bachmano paklaustas apie Paganinio įtaką smuiko technikai, štai ką jam rašė:

„Nemirtingas Paganinio nuopelnas, kad jis neapsakomai padidino instrumento resursus, ištobulinęs kairės rankos techniką ir prigalvojęs naujų stryko padėčių. Dėl to jis išgaudavo stulbinančius efektus ir darydavo magišką įspūdį savo amžininkams.

Šį nežemišką įspūdį dar labiau padidindavo geniali ir neapsakomai muzikali smuikininko asmenybė; tai liudija daug jo kūrinių ir visų pirma 24 kapričai. Jie iš tiesų be galo originalūs ir rodo puikiai įvaldytą kompozicijos techniką".

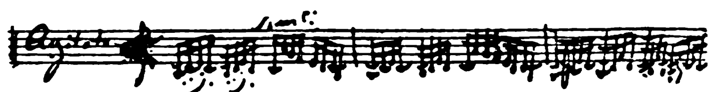
I kapričas, *E-dur*, turi du pagrindinius elementus: šokinėjančius *arpeggio* ir tercijų gamas. Po įžangos netikėtai pereinama iš *E-dur* tonacijos į *e-moll*. Vidurinė dalis įdomi sekvencinėmis moduliacijomis ir perėjimu iš mažoro į minorą. Kodoje, nuolat kartojant toniką, sugrįžtama į *E-dur* tonaciją.

II kapričas, *h-moll*, atliekamas dviem, ne visada gretutinėmis, stygomis, ir jį sunku groti, nes stryką reikia traukti neužkliudant tarpinių stygų. Čia didžiuliai ištempimai ir decimų arba net platesni intervalai. Tai vienas sunkiausių kapričų.

III kapričas, *e-moll*,— viena iš pirmųjų kompozicijų, kur panaudotos trelės oktavomis. Labai drąsi, iškilminga ir santūri įžanga. Po jos 3/8 metro *Presto*, išlaikant pastovią šešioliktinių natų tėkmę. Drąsios moduliacijos į tolimas tonacijas, nuotaikų įvairovė. Pabaigoje ta pati įžanginė santūri tema.

IV kapričas, *c-moll*, yra vienas iš gražiausių. Pradinė *Maestoso* frazė talpi, su bethoveniškais akcentais. Muzikos turinys nepaprastai gilus, iš visų kapričų labiausiai išplėtotas. Viduryje yra epizodas, primenantis choralą.

V kapričas, *a-moll*. Jo pradžia — laipsniškai kylantys *arpeggio* bei minorinė ir chromatinė gamos. Po to eina *Agitato* su įdomiais rikošetais. Tai unikalaus štricho pavyzdys, kurį rankraštyje nurodė autorius.

VI kapričas, *g-moll*,— be galo sunkus kairei rankai, melodingas tremoluojantis *legato*. Paslaptingoj prieblandoj viena oktava aukščiau skambanti repriza; pabaigoje pereinama į *G-dur*.

VII kapričas, *a-moll*, visai ne barkarolė, kaip tvirtina

Bachmanas, o greičiau audringa pjesė. Čia irgi graži, aistringa paganiniška melodija ir labai įdomus moduliacijų žaismas. Pradžia, kaip ir kituose kapričuose, minorinė, o šviesi pabaiga mažorinė.

VIII kapričas, *Es-dur*; labai trumpa oktavų įžanga (ji kartojasi antros padalos pradžioje ir reprizoje), po jos eina šešioliktinės kartu su besitęsiančia sveikąja nata. Muzikos atžvilgiu kapričas ne iš geriausiųjų.

IX kapričas, *E-dur*, smuikininkų labai mėgstamas ir dažnai grojamas, vadinamas „Medžiokle". Jis rondo formos, prasideda grakščiu fleitos mėgdžiojimu dvigubomis natomis, paskui trečia ir ketvirta stygomis imituojamos valtornos. Pradinė tema — viena iš tų įtaigių Paganinio temų, kurias, sykį išgirdęs, įsimeni visam laikui; gryna, liaudiška šios temos melodija primena medžioklės rago skambėjimą, dėl to kapričas ir pavadintas „Medžiokle". Tema dar dusyk kartojasi — vidury ir pabaigoj. Tarp akrobatinių pasažų yra akordinis epizodas *e-moll* ir kitas epizodas *a-moll* su charakteringais rikošetais.

X kapričas, *g-moll*, pagal chronologiją yra pirmas „velniškas" Paganinio kūrinys. Ta pati slėpininga, magiška atmosfera tvyro ir kituose kapričuose, pavyzdžiui, XIII, XX ir XXII; jie gerokai „demoniškesni" net už garsiąsias „Raganas". Iš smuiko trykšte trykšta vingrios trelės, žaibiški *staccati*, įmantrios natų arabeskos bei chromatiniai pasažai, ir, rodos, matai pašėlusiai besisukantį ratelį, klykaujančias raganas, velniukus, piktąsias dvasias. Tikra nelabųjų puota tarsi viesulas praūžia apstulbusiems klausytojams pro ausis.

XI kapričas, *C-dur*, prasideda *Andante appassionato* su įdomiomis moduliacijomis, nerimastingais akcentais. Paskui pereina į originalaus ritmo *Presto* su punktyrinėmis natomis. Drąsūs šuoliai per stygas, labai greitas tempas. Pabaigoje skamba ta pati *Andante* tema.

XII kapričas, *As-dur*,— tai *legato* etiudas, grojamas dviem gretimomis stygomis. Viena nata vis kartojama, kita melodiškai kinta, paskui judama lygiagrečiai, decimomis. Kapričas nepaprastai sunkus ir gana monotoniškas.

XIII kapričas, *B-dur*, yra vienas iš garsiausių ir vadi-

namas „Juoko kapriču" (*Capriccio della risata*), mat chromatinė slinktis tercijomis primena juoko protrūkį. Įdomus ritmas su kilnojamais akcentais įsisiautėja kaip ir X kapriče.

XIV kapričas, *Es-dur*, maršo ritmu imituoja trimitų garsus. Toks įspūdis, tarytum instrumentai paeiliui įsijungtų į orkestrą: pirma vienas, paskui du, trys, pagaliau triukšmingai ima groti visi.

XV kapričas *Posato, e-moll*, sicilianos tempo. Nuostabi oktavų tema su virtuoziškomis *arpeggio* variacijomis. Puiki spalvinga mažorinė vidurinė padala.

XVI kapričas *Presto, g-moll*, griežiamas vienu atokvėpiu. Ypač magišką įspūdį daro pabaiga. Pjesė būtų gana negyva, jeigu jos neatgaivintų paties autoriaus nurodyti akcentai.

XVII kapričas, *Es-dur*, Bachmanui panašus į dviejų senučių pokalbį. Tai dialogas, tik ne senučių. Po teatrališko įvado eina *Andante*, kuriame skriejančios natos kaitaliojamos su sekstų ar tercijų intervalais. Antra, oktavinė, padala ypač virtuoziška ir sunki.

XVIII kapričą, *C-dur*, sudaro trumpa kurantė ketvirta styga, imituojanti kariškus signalus. Po jos eina *Allegro* — tercijų etiudas su minorine padala. Nuostabus kapričas baigiamas kurante.

XIX kapričą, *B-dur*, paruošia keturi įžanginiai *Lento* taktai oktavomis. *Allegro assai* panašus į gyvą pokalbį, kuriame Bachmanas nežinia kodėl girdi dviejų raganų balsus: kapričas pernelyg grakštus ir malonus, kad primintų raganas. Veikiau jis dvelkia XVIII amžiumi. Čia smuikas irgi mėgdžioja įvairių instrumentų balsus. Vidurinė padala atliekama ketvirta styga su nepaprastai drąsiais ir virtuoziškais kairės rankos šuoliais.

XX kapričas, *D-dur*,— rylą imituojantis pastoralinis *Allegretto* su gana įtaigiu tęsiamu pedalu. Vidurinė padala vaiduokliška, su virpančiomis it žaltvykslės trelėmis — tipiška Paganinio maniera. Paskui vėl ryla. Vaizdinga scena: pastoralinis rylos balsas, rodos, išgainioja piktąsias dvasias, šokančias pašėlusiame sūkuryje.

XXI kapričas *Amoroso, A-dur*, vienas iš gražiausių. Tai duetas, kurį Paganinis itin mėgdavo dainuoti smuiko

stygomis. Melodija skamba sekstomis ir imituoja tenoro bei mecosoprano balsus. Toliau nuotaika keičiasi, įgauna patetikos. Finaliniame *Presto* Paganinis duoda valią savo fantazijai, rašydamas nuostabias, virtuoziškas *staccato* gamas.

XXII kapričas *Marcato, F-dur.* Čia gana įdomi tercijų ir decimų kaita. Antra padala — tai žaibiškų *staccati,* akrobatiškų šuolių per stygas, kaprizingų trelių seka. Šis puikus kapričas parašytas tipiška Paganinio maniera.

XXIII kapričas *Posato, Es-dur.* Pirma, oktavinė, padala karingo charakterio, po jos eina oktavų *glissandi* žemyn; minoriniame epizode — akordai, trumputės gamos. Labai originali antros padalos ritmika; joje atsiskleidžia rafinuota kūrėjo vaizduotė.

XXIV kapričas, *a-moll,*— tema su variacijomis. Bachmanas jį vadina labai linksmu, tačiau žodis „linksmas" tikrai per menkas šiam be galo įvairiam ir nuotaikingam kapričui. Temos pradžia drąsi, originali. Pirmoji variacija — skriejantys *staccati.* Antroji — šešioliktinių *legati* dviem stygomis su charakteringais akcentais; trečioji — paslaptingos ir magiškos oktavos, grojamos trečia ir ketvirta stygomis; ketvirtoji — chromatinė aukštame registre; penktoji — oktavų *arpeggio;* šeštoji — tercijų ir decimų gamos; septintoji — *skerco* triolių ritmu; aštuntoji — akordai, kuriuos siūloma atlikti *legato,* bet taip niekas negroja; devintoji — nuostabus *pizzicato* kaire ranka; dešimtoji — labai aukštame registre, skaidraus kolorito (kai kurie smuikininkai ją atlieka flažoletais); vienuoliktoji — akordai *arpeggio;* finalas mažorinis, šviesus ir nuotaikingas.

Šis kapričas paskutinis; jis užbaigia visą ciklą. Beveik visi kiti kapričai trumpesni, bet intensyvūs, tarsi sukoncentruoti ir stebinantys temų įvairove; jie liaudiško charakterio, nuo pradžios iki galo sukurti Paganinio, kuris kiekviename puslapyje dosniai pažeria keistos savo vaizduotės lobių, išnaudodamas visas paklusnaus instrumento technines bei išraiškos galimybes. Tačiau kapričuose nerasime flažoletų — jų apstu tik paskesniuose smuikininko kūriniuose.

Šiuo pirmuoju opusu Paganinis sukūrė naują stilių

ir pradėjo naują erą smuiko muzikos istorijoje.

Smuikininkas sukūrė dar vieną, „Atsisveikinimo kapričą", skirtą savo draugui E. Eliasonui; jis buvo išspausdintas 1833 metų rugpjūčio mėnesį kartu su šešiais Eliasono kapričais, dedikuotais Paganiniui. XXV kapričas nelabai įdomus nei smuiko technikos, nei muzikos atžvilgiu.

Antrąjį ir trečiąjį opusus sudaro dvylika sonatų smuikui ir gitarai. 1820 metais jas išleido Rikordis, o vėliau Paryžiuje — Pačinis. Šiuos opusus Paganinis sukūrė ankstyvoje jaunystėje, 1802—1805 metais. Pirmosios šešios sonatos skirtos ponui Delepianei. Greičiausiai jos sukurtos tada, kai Paganinis leido dienas kilmingosios toskanietės dvare.

Kitas šešias sonatas Paganinis dedikavo „Panelei Eleonorai", turbūt dar vienai savo meilei. Visų dvylikos sonatų yra dvi dalys.

Pirmosios sonatų dalys lėtos — tai *Andante, Larghetto* arba *Adagio* (retkarčiais menuetas), antrosios greitos — *Allegro* (dažnai polonezai) arba *Presto.* Abi gana trumpos: tai tik sonatos užuomazga. Šeštoji sonata iš op. 3, *e-moll,* labiau išplėtota. Ketvirtoje to paties opuso sonatoje yra grakštus, šaipokiškas *Allegro monteggiando, a-moll.* Technika nesudėtinga, tik penktos sonatos op. 3 *Adagio* parašytas tercijomis. Įdomus ketvirtos sonatos op. 2 I dalies pavadinimas — „Sinagoga", bet muzikoje nėra nieko žydiška.

Ketvirtąjį ir penktąjį opusus sudaro šeši kvartetai smuikui, altui, gitarai ir violončelei, kuriuos Paganinis dedikavo „savo gerbėjoms". Jie išspausdinti Rikordžio leidyklos 1820 metais. Fetisas mano, kad sukurti apie 1804—1805 metus. Šeši kvartetai muzikos atžvilgiu neįdomūs, daug prastesni už geriausius Paganinio kūrinius smuikui — kapričus ir koncertus. Vis dėlto yra keletas labai mielų veikalėlių. Pavyzdžiui, I kvarteto melodijos raiškios ir grakščios, menuetas malonus, o Tema su variacijomis pernelyg teatrališka, dvelkia opera. II kvartete yra dainingas *Larghetto;* III kvartete — melodingas romansas; IV kvartete — puikus kanono formos menuetas su bethovenišku trio; V kvartete labai gyva I dalis ir gana mielas menuetas, ypač jo trio su įdomiais gitaros efektais

minorinėje tonacijoje; VI kvartete — puikus tribalsis kanonas ir švytintis polonezas.

Op. 6 ir 7 — tai I ir II koncertai smuikui ir orkestrui. Abu išleisti po autoriaus mirties, 1851 metais Paryžiuje ir Maince.

Kiek koncertų sukūrė Paganinis? Jeigu tikėsime Konestabile, Akilės sūnus turėjo aštuonis tėvo koncertus. Bet Konestabilės knygoje, šalia antru numeriu pažymėtų „Keturių koncertų be akompanimento", Akilės parašyta: Koncertas Nr. 5. Vadinasi, Paganinio sūnus turėjo keturis koncertus su orkestro pritarimu ir penktąjį — be akompanimento, viso labo penkis, o ne aštuonis, kaip tvirtina Konestabilė. Štai tie koncertai:

1. I koncertas smuikui ir orkestrui *D-dur*.
2. II koncertas smuikui ir orkestrui *h-moll*.
3. III koncertas *E-dur*.
4. IV koncertas *d-moll*.
5. V koncertas *a-moll*.

Išspausdinti tik du pirmieji, kitus tris turi smuikininko giminaičiai Milane.

Apie VI koncertą *f-moll* Paganinis rašo Džermiui laiške iš Frankfurto prie Maino 1830 metų vasario mėnesį, sakydamas, kad jį pradėjęs. Tačiau nėra žinoma, ar jį baigė ir kur jo autografas.

Corriere delle dame 1824 metų birželio 12 dienos numeryje yra išspausdinta Paganinio koncerto „La Skaloje" programa. Pirmas iš eilės yra *Concerto di un solo tempo in mi* (Vienos dalies koncertas *in E*). Galbūt tai trečias koncertas, vėliau papildytas dviem dalimis. Nežinia.

„Autobiografinėse pastabose" Paganinis mini du koncertus, parašytus apie 1796 metus ir atliktus Parmoje „per akademiją didžiajame teatre". Jie dingo kaip ir kiti jo jaunystės kūriniai.

Konestabilė kalba apie kitus du koncertus: *si-diez minor* ir *mi-diez*; pasak Mompelijaus, tai visiškai neįprastos tonacijos. Savaime suprantama, smuikas turėjo būti suderintas pustoniu aukščiau.

Pagal Fetisą, I koncertas *D-dur* buvo sukurtas 1811

metais. Bethoveno koncertas smuikui ir orkestrui parašytas 1806-aisiais. Taigi Paganinio kūrinį galima laikyti romantinio koncerto eros pradžia.

Pirmosios dalies pradinė tema energinga ir veržli. Paskui, nors melodinis piešinys lieka tas pats, ji keičiasi, įgauna elegiškumo. Prasideda virtuoziški pasažai, įvairinantys temą tercijomis, gamomis, *arpeggio*. Po to temą kartoja moduliuojantis epizodas, kurio antrame takte pasigirsta ir nutrūksta antroji tema.

Ji aistringa ir žavi. Tai naujas XIX amžiaus balsas, sentimentalus ir patetiškas. Skamba charakteringos Belinio, Donicečio ir Verdžio gaidelės, išplaukusios iš širdies gelmių, paprastos, tyros, pavergiančios ne tik eilinį žmogelį, bet ir rafinuotą aristokratą. Paklausykite, kaip šią temą Paganinis groja žemame registre: įtaigiai, šiltai, tarsi kalbėdamas meilės žodžius.

Bet štai Paganiniui įkyrėjo ši jausminga melodija ir jis ima rodyti virtuoziškumo stebuklus. Prasideda negirdėta neregėta garsų fantasmagorija. Po triukšmingo epizodo, skirto orkestrui, eina puiki centrinė padala (vėliau Vjetanas ją imituos savo I koncerte *E-dur*), po to skamba dainingas, aistros ir liūdesio kupinas epizodas bei nuostabi melodija, kur ne kur pertraukiama virtuoziškų pasažų ir grojama ketvirta styga, su nauju įkarščiu ir patetiniu akcentu. Virtuoziškoji pusė irgi įdomi: decimos, rikošetų gamos, tercijos, sekstos, kiti dvigarsiai. Savaime suprantama, originalios Paganinio kadencijos neišliko, ir redaktoriai elgėsi, kaip išmanė.

Antroji dalis — nuostabus, ekspresyvus, labai smuikiškas *Adagio*. Viljamas Gardineris, klausydamasis, kaip jį griežia Paganinis, girdėjo „nežemiškus garsus, kuriuos, rodės, skleidė neapsakomas kenčiančios širdies nerimas". Anot Konestabilės, sukurti šią dalį Paganinį įkvėpęs besimeldžiantis kalėjime aktorius de Marinis. Puiki antrosios temos (*D-dur*) pradžia. Paskui vėl ilgam įsivyrauja mino-

ras — iki pat šviesaus, ramaus baigiamojo akordo. *Adagio* labai dainingas, padailintas fioritūromis, nepaprastai grakštus.

Trečioji dalis — žėrintis Rondo su šokinėjančiomis šešioliktinėmis (natomis), decimų, sekstų ir oktavų intervalais. Reikia pažymėti, kad čia Paganinis pirmą kartą naudoja dvigubus flažoletus. Ši koncerto dalis menkesnė už kitas: ji teatrališka ir primena prastoko skonio kabaletes ir operą *buffa*. Kadangi trečiosios dalies vertė nedidelė, smuikininkai dažniausiai atsisako *Adagio*, groja tik pirmąją šio koncerto dalį.

II koncertą *h-moll* smuikui ir orkestrui Paganinis mini 1838 metų birželio 11 dienos laiške Džermiui, kuriame rašo turįs instrumentuoti „grandiozinį varpų koncertą". Tačiau šį koncertą jis ne kartą atliko anksčiau ir tikrai žinoma, kad 1828 metais jį griežė Vienoje. Gal turėjo omeny naują orkestruotę, gal kitą koncertą? Nežinia.

Pirmosios dalies, *Allegro maestoso*, tema tarytum paimta iš Viočio. Ji nėra griežtai romantinio charakterio. Paganinis ją išdėsto viršutiniame registre, išgaudamas naują, stulbinantį efektą. Virtuoziškuose, gana aukštos tesitūros epizoduose gausu *glissandi*, rikošetų, pasažų dviem stygomis. Antroji tema, *D-dur*, labiau paganiniška, su teatrališkais akcentais. Skamba trelės, sekstų ir decimų pasažai, glisanduojamų oktavų gamos, flažoletinių tercijų pasažai (flažoletai čia naudojami dėl labai aukštos trelių tesitūros). Po to eina orkestro *tutti*. Nuostabi, aistringa vidurinės dalies tema jau primena Verdį. Mažiau vykusi antra temos pusė, o aistringi du pirmieji taktai panašūs į Viočio XVIII koncertą. Toliau eina tercijų, sekstų, decimų ir kitų intervalų pasažai. Čia irgi trūksta pirmos temos reprizos, bet yra antros temos repriza, kaip I koncerte.

Antroje dalyje, *Adagio*, po įžanginio *tutti* viršutiniame registre skamba aistringas meldimas su lengvutėmis fioritūromis. Tema su variacijomis; vėliau taip darė ir Šopenas. Vyrauja vaiduokliška atmosfera, kur Paganinis — visagalis burtininkas.

Paskutinė koncerto dalis — tai rondo *La Campanella*, kurį vėliau Listas virtuoziškai transkribavo fortepijonui.

Imituojantys varpelį flažoletai skamba pakaitomis su natūraliais garsais. Pasažai su rikošetais *staccato, arpeggio* — šiame grakščiame rondo yra viskas, kad publika eitų iš proto. Toliau girdėti būsimas verdiškas motyvas, po jo skamba bravūriniai tercijų ir chromatiniai sekstų pasažai. Naują *cantabile* strofą (jos nėra Listo transkripcijoje) lydi *pizzicato* kaire ranka, dvigubi flažoletai, tercijų, sekstų, decimų pasažai, oktavos, skriejantys *staccati*, oktavų bei trelių *glissando* — ištisas Paganinio virtuoziškumo fejerverkas. Pabaiga ir koda — mažorinės tonacijos (kaip Listo transkripcijoje), šviesi ir aiški.

Bachmanas „Gajonės" viloje susipažino su trimis kitais neskelbtais koncertais smuikui ir štai ką rašė: „Smuikininkams didelė skriauda, kad Paganinio įpėdiniai nenori publikuoti jo rankraščių. „Gajonės" viloje matėme tris koncertus, kurie mums pasirodė verti didžiausio dėmesio. Stengėmės tuos ponus įtikinti, kad šiuos vertingus rankraščius parduotų, bet jie nė girdėti nenori, sako, arba parduos viską, arba nieko. Dėl tokios jų „paslaugos" menui Paganinis gali karste apsiversti".

Prabėgus dvidešimt trejiems metams po to, kai buvo parašyti šie žodžiai (1913), padėtis nė per nago juodymą nepasikeitė į gerąją pusę: daug Paganinio kūrinių iki šiol tebėra išbarstyta po visą pasaulį, nemažai išleistų ir neišleistų jo autografų perėjo iš vienų rankų į kitas. Per tą laiką išspausdinti tik keturi veikalėliai, o Trys koncertai iki šiol guli neprieinami muzikams. Veltui jų laukia smuikininkai, veltui vartosi karste Paganinis, anot Bachmano.

Prieš kelerius metus kartu su seserimi pianiste koncertavo maestro proproanūkė smuikininkė Andreina Paganini. Ji atliko vieną iš garsiųjų koncertų ir mielai mums apibūdino šiuos kūrinius:

Trečiasis koncertas *E-dur* susideda iš trijų dalių. Koncerto rankraštis turi penkiolika puslapių. Yra keturiasdešimt penkios neautografinės orkestro partijos ir keturios autografinės su parašais (antroji fleita, timpanai, serpentas, didysis būgnas); kiti instrumentai: fleitos, obojai, klarnetai, fagotai, trimitai, valtornos, trombonas, smuikai, altai, kontrabosas.

Pirmąją dalį po trumpo įžanginio *Andante* pradeda *Allegro marziale*. Plačios frazės, oktavomis, tercijomis, sekstomis ir decimomis paįvairinti pasažai. Drąsi, originali harmonizacija. Kadencijos, kaip ir kitur, nėra, matyt, Paganinis griež damas nepaprastai įsijausdavo, duodamas valią lakiai fantazijai.

Antroji dalis — pakilus, išraiškingas, didžių jausmų kupinas *Adagio*.

Trečioji dalis — polonezas, *Andantino vivace*; akrobatiniai pasažai, įmantrūs rikošetai, dvigubų stygų kombinacijos, gausios decimos, trelės, *pizzicati*. Visame kūrinyje daug virtuoziškų efektų, tačiau muzikos atžvilgiu jis labai vertingas ir tik patvirtina smuikininko meninę individualybę.

Ketvirtasis koncertas *d-moll* trijų dalių: *Allegro maestoso*, *Adagio* (*flebile con sentimento*) ir *Rondo galante*. Yra dvylika autografinių smuiko partijos puslapių. Trūksta orkestro partitūros, bet yra visos orkestro partijos (tie patys instrumentai kaip III koncerte plius timpanai). Prieš kelerius metus pasklido gandas, kad šią partitūrą tarp senų laikraščių radęs vienas Parmos batsiuvys. Ji autografinė, bet didelės vertės neturi, nes nėra solinės smuiko partijos. Tačiau reikia tikėtis, kad ilgainiui jos viena kitą suras ir autografo vientisumas bus atstatytas.

Pirmoji šio koncerto dalis labai originali, gyva, joje apstu bravūrinių pasažų, efektingų triukų, melodingų epizodų. Kadencijos nėra. (Andreinos Paganini koncertui ją parašė jos mokytojas Enrikas Polas[137].)

Antroji dalis — *Adagio espressivo*, trečioji — nepaprastai sudėtingas ir originalus *Rondo*. Savo struktūra ketvirtas koncertas panašus į abu publikuotus koncertus.

Penktas koncertas *a-moll* susideda taip pat iš trijų dalių: *Allegro maestoso*, *Andantino un poco sostenuto* ir *Rondo* (*Andantino quasi allegro*). Šio koncerto Paganinis neinstrumentavo, todėl nėra nei partitūros, nei orkestro partijų.

---

[137] Šį koncertą su Džusto Dačio akompanimentu grojo taip pat Romeo Franconis. Apie Andreinos Paganini (kuriai akompanavo Semas) Milane pagrotą IV koncertą *La Perseveranza* 1921 metų vasario 22 dieną rašė: „Labai ekspresyvus, melodingas kūrinys su transcendentiniais bravūriniais epizodais".

Pirmoje dalyje (tema ta pati kaip „Varšuvos sonatos") apstu moduliacijų, įdomių efektų, melodingų frazių, besikaitaliojančių su dvigubų stygų pasažais tercijomis, oktavomis, decimomis, *staccati, arpeggio* ir pašėlusiais, nepaprastai sunkiais *brio*.

Andantino un poco sostenuto melodingas ir ekspresyvus, *Rondo* žaismingas ir akrobatiškas, ypač pabaigoje, kur Paganinis negaili *arpeggio*, trelių, flažoletų.

Dabar pakalbėsime apie kitus kūrinius smuikui ir orkestrui. Pradėsime nuo publikuotų:

Op. 8, „Raganos", variacijos smuikui ir orkestrui, sukurtos 1813 metais; jų tema paimta iš obojaus solo, lydinčio raganų pasirodymą Ziusmairo balete „Benevento riešutmedis". Neregėtam šio kūrinio populiarumui įtakos, be abejo, turėjo pavadinimas: jis labai derėjo prie Paganinį gaubiančios vaiduokliškos aureolės. Tiesą sakant, "Raganose" nieko vaiduokliška nėra, nebent fenomenalus, antgamtinis virtuoziškumas. Sakoma, kad vienoje variacijoje smuikininkas groteskiškai mėgdžiojo senos raganos balsą, turbūt dėl didesnio efekto, pateisindamas kūrinio pavadinimą. Po orkestro įžangos skamba švelnus ir aistringas *Larghetto*, iš pradžių *D-dur*, paskui *F-dur*. Tada pasigirsta *Andantino* — variacijos smuikui solo. Jos nėra labai gražios, bet jų klausytis gana malonu. Pirma variacija paremta tercijomis ir sekstomis. Antra — tai rikošetai, *pizzicati*, flažoletai. Retkarčiais tema skamba *più lento*, tarytum trumpas atokvėpis po virtuoziškų efektų. Antra variacija baigiasi minoru. Tai, be abejo, gražiausia ir muzikiniu atžvilgiu vertingiausia „Raganų" vieta. Ši jausminga frazė po keturių taktų netikėtai keičia kūrinio toną, dar po dviejų virtuoziškų taktų kartojasi, paskui dingsta. Griežsaid trečią variaciją ketvirta styga, Paganinis, kažkokio triuko padedamas, pašaipiai mėgdžioja kimų senos raganos balsą. Po ketvirtos stygos skamba dvigubi flažoletai. Finalas — tai *Allegretto, staccato* stryko galu, *arpeggio*. Jis baigiasi labai efektingais flažoletais.

Op. 9, variacijos *God save the King* tema smuikui ir orkestrui, sukurtos Vokietijoje 1829 metais. Balandžio 3 dieną išsiųstame iš Berlyno laiške Džermiui Paganinis rašo

griežiąs smuiku solo. Orkestro akompanimentas buvo sukurtas vėliau. Berlyne maestro pavadino kūrinį „Variacijomis *Heil dir in Siegerkranz* tema". Variantas smuikui solo *G-dur*, partitūra — *As-dur* tonacijos.

Tai vienas iš sunkiausių Paganinio kūrinių; čia kiekvienas puslapis reikalauja nežmoniško virtuoziškumo. Vienas anglų kritikas baisiai pasipiktino gausiomis fioritūromis, girdi, per jas dingstąs himno iškilmingumas.

Po trumpos orkestro įžangos smuikas griežia labai sudėtingus akordus, derindamas juos su *pizzicato* kaire ranka. Pirmoje variacijoje — tercijos, sekstos, decimos. Antroje — skriejantys *staccati*, rikošetai, dvigubi flažoletai. Trečioje — vientisas *tremolo*. Ketvirta atliekama vienu metu stryku ir *pizzicato* kaire ranka. Penktoje — dvigubi flažoletai, kurie tai šen, tai ten sukelia aido efektą; ji baigiasi *pizzicato* kaire ranka, kai strykas tęsia pedalą. Tik didžiausias virtuozas gali imtis tokio sunkaus dalyko.

Op. 10 — „Venecijos karnavalas"; tai variacijų formos kūrinys venecijietiškos dainelės „O mama, o brangioji!" tema. Paganinis apie jį kalba 1828 metų gruodžio 12 dienos laiške Džermiui. Kaip tik tuomet jį sukuria.

Pagal populiarios dainelės motyvą (šia tema taip pat pasinaudojo Ernstas) Paganinis sukūrė dvidešimt variacijų ir finalą. Tai tikra virtuoziškumo antologija: *staccato*, trelės, melodijos aukščiausiame registre ir ketvirta styga, akordas trimis stygomis, efektai *sul ponticello*, oktavos, decimos su dvigubais flažoletais, dvigubi flažoletai su aido efektais. Tai buvo mėgstamiausias Paganinio kūrinys; maestro iš jo išgaudavo stulbinančius efektus ir keldavo neapsakomą publikos entuziazmą.

Op. 11 — tai *Moto perpetuo* („Amžinasis judėjimas") smuikui ir orkestrui, vienas iš garsiausių Paganinio kūrinių, puikus ir nepaprastai efektingas.

Op. 12 — tai variacijos smuikui ir orkestrui *Non più mesta accanto al fuoco* („Prie židinio") Rosinio tema, paimta iš operos „Pelenė". Čia irgi smuikas suderintas pustoniu aukščiau, griežia *D-dur* tonacija, o orkestras — *Es-dur*.

Po gražios, ekspresyvios ir aistringos įžangos (*Introduzione andante*), kurioje justi charakteringi verdiški ak-

centai, skamba smagus ir gyvas *Allegro*, o po jo — trys variacijos: viena šešioliktinėmis, kita *staccato* su flažoletais, trečia su dvigubais flažoletais. Pabaigoje vėl groja orkestras, ir atsikvėpęs smuikininkas virtuoziškai atlieka kodą — paskutinę savo muzikinių fejerverkų dalį.

Op. 13 — Variacijos arijos *Di tanti palpiti* („Kaip virpa širdis") Rosinio operos „Tankredas" tema. Įžanga *Larghetto cantabile* viena gražiausių. Aistringa, originali Paganinio melodija pradedama oktava aukščiau ir paskui plėtojama su gausybe fioritūrų iki išraiškingo rečitatyvo *a-moll*. Pirma variacija — dvigubų natų tercijos, chromatiniai tercijų pasažai, greiti *arpeggio*, flažoletinės gamos, *staccato*. Antra variacija — dvigubi aukščiausio registro flažoletai ir nepaprastai drąsūs rikošetai. Trečia variacija — šešioliktinės su *pizzicato* kaire ranka. Tema plėtojama kaip Rosinio arijoje ir užbaigiama trumpa koda.

Variacijos Mozės maldos tema iš Rosinio operos "Mozė Egipte" 1903 metais išleistame kataloge pavadintos „Maldos sonata"; kūrinys neturėjo solinės smuiko partijos, todėl buvo klaidingai manoma, kad jis dar nepublikuotas. Paganinis iškreipė Rosinio temą, pailgindamas pirmą natą ir gana nevykusiai nutraukdamas nuostabią frazę. Tema atliekama trissyk: žemutiniame registre, viršutiniame ir flažoletais. Paskui skamba nelabai gražus, gana paviršutiniškas maršas. Bravūrinės variacijos su gausiais flažoletais ir efektais prie ramstuko (tuo metu tai buvo naujovė) labai žavėjo publiką.

Įžangą ir variacijas arijos *Nel cor più non mi sento* („Kai širdis apmiršta") tema iš Džovanio Paizielo operos „Gražioji malūnininkė" 1830 metais pirmą kartą išspausdino Guras apybraižoje apie Paganinio techniką. Vėliau jas išleido Šėnenbergeris ir Rikordis. Fetiso manymu, Guras jas pakeitė, bet, tiesą sakant, šio kūrinio autorium visada buvo laikomas Paganinis. 1827 metų gruodžio 19 dienos laiške Džermiui maestro rašo apie „Variacijas be orkestro", kurios jam padėjusios pasiekti „visišką harmoniją". Tikriausiai čia tas pats kūrinys. Įžanga — kapričas su rikošetais, flažoletiniais akordais, velniškais triukais vaiduokliškoje atmosferoje. Eksponuojant temą naudojami *pizzicati,*

todėl melodinė linija beregint pasipuošia fioritūromis. *Pizzicato* kaire ranka duoda gitaros efektą.

Pirma variacija — tai rikošetai, įvairūs dvigarsiai ir žaibiškos gamos; antra variacija — *tremolo;* trečia — dvigubi flažoletai, *pizzicato* kaire ranka, rikošetai, aido efektai; ketvirta — ištisas *pizzicato;* penkta — keturgarsiai akordai ir flažoletinės gamos; šeštos variacijos pradžia atliekama ketvirta styga, tonacija minorinė, niūri; toliau — flažoletai. Paskutinė variacija — *arpeggio* peršoktomis stygomis. Koda — *arpeggio* ir flažoletinės gamos.

Guras yra aranžavęs kitą Paganinio kūrinį — „Stebuklingą duetą". Ši trumpa kompozicija muzikos atžvilgiu nelabai vertinga, bet nepaprastai sunki griežti. Akompanimentas — tai *pizzicato* žemame registre, o melodija išgaunama viršutiniame. Duetas dedikuotas kunigaikštienei Elžbietai.

Op. 19 — Tema su variacijomis. Tai šešiasdešimt variacijų genujietiškos dainelės „Barukaba" tema smuikui ir gitarai. Rikordžio leidime — tik smuikui. Ant pirmo dvidešimties variacijų rankraščių pluošto pažymėta: Genuja, 1835 m. vasario 1 d.; ant antro — Genuja, 1835 m. vasario 7 d.; ant trečio — Genuja, 1835 m. vasario 19 d. Kūrinys skirtas Džermiui. Galima pastebėti, kad daugelyje pirmo rankraščio variacijų gausu rikošetų. Formos atžvilgiu tai subrendusio kompozitoriaus kūrinys, parašytas ne pagal šablonišką schemą. Ypač daug dėmesio skiriama strykui. Vieni pasažai labai virtuoziški, kiti — savotiški etiudai. Deramai jas atrinkęs, geras smuikininkas galėtų surengti koncertą.

Georgas Kinskis ir Fricas Rotšildas *Universal Edition* leidykloje išspausdino keturis Paganinio kūrinius iš Hejerio kolekcijos. (Dabar šie kūriniai atiteko Roiteriui.) Štai jie:

1. Variacijos Jozefo Veiglio tema smuikui ir fortepijonui. Originalas, pavadintas Sonata su variacijomis, yra smuikui ir orkestrui. Kokia tema — nenurodyta, bet ją nustatyti nesunku, turint omeny, kad Bethovenas taip pat pasinaudojo ja 1798 metais kurdamas Trio *B-dur* op. 19 klarnetui, violončelei ir fortepijonui. Tai arijos *Pria ch'io l'impegno* („Kol dar nepažadėjau") iš operos „Šveicarų

šeima" melodija. Kaip matyti iš pastabų partitūroje, maestro šį kūrinį griežė 1829 metų spalio 15 dieną per atsisveikinimo koncertą Leipcige. Kitą kartą jį griežė Frankfurte 1830 metų balandžio 11 dieną ir daug sykių Londone bei Liverpulyje 1831—1832 metais[138].

2. *Moto perpetuo* („Amžinasis judėjimas"). Rankraščiuose šis kūrinys turi du skirtingus akompanimentus. Viename — fleita ir styginiai instrumentai (du altai, violončelė ir kontrabosas), kitame — tik styginiai (du smuikai, du altai, violončelė ir kontrabosas). Tiek pirmo, tiek antro akompanimento instrumentai soliniai. Abiejose versijose prieš *Vivace* yra trumpos introdukcijos: *Andante amoroso* ir *Larghetto.* Šėnenbergerio Paryžiaus leidykla norėjo šį *Moto perpetuo* išspausdinti 1851 metais kartu su kitais kūriniais, bet negalėjo, nes trūko solinės smuiko partijos. Kruopščiai peržiūrėjus Hejerio kolekcijos rankraščius, pavyko nustatyti, kad ši partija identiška XIV kvarteto smuikui, altui, violončelei ir gitarai finalo smuiko partijai. Taigi galima daryti išvadą, kad Paganinis šį puikų kvarteto finalą aranžavo smuikui su orkestro pritarimu.

Lygindami šį, antrąjį, Paganinio *Moto perpetuo* su garsiuoju jo *Moto perpetuo* op. 11, pastebėsime, kad akompanimentas čia ne toks monotoniškas, nes dviejose vietose grakšti violončelės melodija papuošta smuiko fioritūromis.

Virš vienos akompanimento alto partijos yra pastaba, iš kurios sužinome, kaip Paganinis griežė šį kūrinį 1832 metų birželio 1 dieną per koncertą Paryžiuje — „2242 natas per tris minutes ir 1/20", kitaip sakant, visą kūrinį atliko per tris minutes ir tris sekundes. Solinės partijos tonaci-

---

[138] Apie kitus Paganinio kūrinius liko vien prisiminimas: *Sonata scena amorosa* („Meilės scenos sonata") minima „Autobiografinėse pastabose"; du *Adagio* dvigubomis stygomis paminėti 1828 metų birželio 11 dienos laiške iš Vienos („Parašiau du *Adagio* dvigubomis stygomis; jie labai efektingi: klausantis vieno, norisi verkti, klausantis kito, ima liūdesys"); „Ispaniškas fandangas" su humoristinėmis imitacijomis; jame Paganinis mėgdžioja naminių gyvulių balsus. Muzikos licėjuje, Genujoje, Paganinis parašė Sonatą su variacijomis smuikui, pritariant altui, gitarai ir violončelei. Maestro ją dedikavo savo mokiniui Kamilui Sivoriui. Šią kopijos kopiją padarė R. Franconis iš autografo, esančio pas Sivorį. Tai meistriškas, bet neoriginalus kūrinys, susidedantis iš *allegro* su trimis bravūrinėmis variacijomis.

ja — *A-dur,* kitų instrumentų — *B-dur,* tačiau aranžuotojai nesilaikė šio pusės tono skirtumo.

Be abejo, šis *Moto perpetuo* menkesnis už pirmąjį, jame mažiau fantazijos. Jis paremtas tik viena melodine formule ir per ilgas.

3. *Cantabile* ir Valsas smuikui ir gitarai. Tai kūrinėlis, dedikuotas „šauniajam berniukui ponui Kamilui Sivoriui". Aranžuotojai padarė laisvą labai paprasto gitaros akompanimento parafrazę, kartais remdamiesi prof. Džusto Dačio variantu, pavyzdžiui, gražia imitacija valso antroje padaloje. Po preliudo *Cantabile quasi adagio* eina valsiukas *Andantino cis-moll* ir *Cis-dur* „su puikios invencijos epizodu", anot aranžuotojų. Tai kompozicija be pretenzijų, bet, Kinskio nuomone, „labai įdomi muzikinės artikuliacijos atžvilgiu". Tačiau valsiukas abejotino skonio ir pats kūrinėlis menkavertis.

4. *Cantabile D-dur* — vienintelis Hejerio kolekcijos kūrinys, autoriaus parašytas smuikui ir fortepijonui, toks ir išlikęs. Aranžuotojai tik kur ne kur pridūrė papildomas natas, kad akompanimentas būtų skambesnis. Veikalėlis jau kvepia Beliniu, bet jo struktūra tradicinė, melodija kartojama ketvirta styga.

* * *

Dabar pakalbėsime apie neišleistus Roiterio kolekcijos kūrinius[139]:

1) „Napoleonas", 2) „Varšuvos sonata", 3) „Audra", 4) „Pavasaris", 5) Polonezas su variacijomis, 6) „Kaimo baletas", 7) Sonatina ir mažas polonezas, 8) „Šv. Bernardo vienuolynas", 9) *Sonata amorosa galante,* 10) „Karo sonata", 11) *Maestosa sonata sentimentale,* 12) Tarantela, 13) *Sonata appassionata,* 14) *Popuri,* 15) „Šv. Patriko die-

---

[139] Tai tie patys autografai, pažymėti Hejerio muziejaus ir smuikininko įpėdinių kataloguose. Roiterio kolekcijoje, be kitų publikuotų kūrinių, yra šie: I koncertas, II koncertas, „Raganos", *Heil dir in Siegerkranz,* „Venecijos karnavalas", *Non più mesta* („Prie židinio"), *Di tanti palpiti* („Kaip virpa širdis"), Variacijos Mozės maldos tema, Variacijos „Barukaba" tema, „Stebuklingas duetas".

na" — visi kūriniai smuikui ir orkestrui; 16) „Marijos Luizos" sonata smuikui ir gitarai (arba smuikui ir nedideliam orkestrui), 17) Sonata didžiajam altui.

„Napoleono" sonatos smuikui (ketvirta styga) ir orkestrui arba smuikui, gitarai ir fortepijonui pagrindinė smuiko partija, gitaros ir fortepijono partijos bei 19 orkestrinių partijų yra autografinės. Kūrinys svarbus istoriniu atžvilgiu, nes tai pirmoji Paganinio kompozicija ketvirta styga. Kaip ji atsirado, jau kalbėjome: Paganiniui pagriežus kūrinį dviem stygoms, Elžbieta Bačoki jam patarė parašyti ką nors vienai stygai. Kompozicija, kurią maestro atliko kunigaikštienės dvare per Napoleono gimimo metines, susilaukė tokios sėkmės, kad Čimarozos kantata prieš ją visai nublanko. Šį epizodą smuikininkas papasakojo Šotkiui, paskui ėmė raustis lagaminuose, ištraukė sonatos rankraštį ir, „silpnu, bet maloniu" balsu padainavęs pradinį motyvą, tarė, kad jį labai sėkmingai panaudojęs Rosinis vienoje pirmųjų savo operų. Nežinia, kokią jaunojo Rosinio operą Paganinis turėjo galvoje, tačiau aišku, jog „Napoleono" sonata turi daug bendra su arijos *Di tanti palpiti* („Kaip virpa širdis") tema.

Kūrinys gana įdomus ir muzikos atžvilgiu. Paganinis jį mėgo ir tikrai būtų griežęs visuose koncertuose, jeigu ne Vaterlo. „Blyškiajam korsikiečiui" pralaimėjus, įtraukti į programą jo vardu pavadintą kūrinį buvo rizikinga, nors, tiesą sakant, turinys neturi nieko bendra nei su pačiu imperatoriumi, nei su jo darbais. Tačiau žinoma, kad „Napoleono" sonata buvo atliekama Anglijoje, nes ant trombono partijos užrašyta: *Ed. Abbott 6th June 1834.*

Po trumpos ir lėtos orkestro įžangos (*Adagio*), panašios į operos uvertiūrą, pereinama prie 6/8 *Larghetto,* tada grojama pirmoji tema. Joje išsiskiria du periodai: vienas *Es-dur,* kitas *B-dur,* abu su variantais. Tada eina bravūrinė kadencija. Po jos — *Andantino variato* su dviem kitais periodais, kurie griežiami pritariant orkestrui. Pirma variacija iš pradžių žemos tesitūros, paskui aukštos. Antra — *cantabile,* kur flažoletai skamba pakaitomis su natūraliais garsais; dviejų balsų efektą Paganinis labai mėgo ir dažnai naudojo. Po trečios variacijos eina greiti flažoletai pakaitomis su natūraliais garsais kiekviename takte.

„Napoleono" sonata labai efektinga ir sunki. Meistriškai ją pagriežę smuikininkai galėtų susilaukti didelės sėkmės.

„Varšuvos sonatos" smuikui ir orkestrui tik pagrindinė smuiko partija išliko autografinė. Orkestro partijos nebėra[140]. Lenkišką temą *a-moll* iš orkestro perima solinis smuikas. (Polo pastaboje 1903 metų kataloge parašyta, kad V koncerto *a-moll* pirmosios dalies tema yra „Varšuvos sonatos" tema.) Gražiai pakeitęs koloritą, ją vėl perima orkestras mažorine tonacija. Antroji tema, *cantabile*, kurią griežia smuikas solo, šiame kūrinyje turbūt gražiausia. Paskui kartojama pirma padala, su rečitatyvu. Antra polonezo *A-dur* tema, *Andantino*, naivoka, neaiškaus charakterio:

Šia tema parašytos septynios labai paganiniškos variacijos. Kūrinys baigiamas finaliniu *Presto-streta*.

„Audra" sukurta Vienoje 1828 metais. Išliko tik pagrindinės smuiko partijos autografas. Orkestro partiją sukūrė Jozefas Panis. „Audra" prasideda „Viesulo" preliudu su *pizzicato*. Įžangoje justi baimingas ateinančios audros laukimas. Po jos — *Allegro maestoso* (primenantis Rodė VII koncertą) su lengvai įsimenamu motyvu. Antras epizodas — „Audros" pradžia su liūdna tema. Kūrinys nevientisas, ir pastangos įvardyti kiekvieną padalą („Malda", „Aliarmas jūroje", „Uraganas", „Didžiausias aliarmas", „Ramybė") tik viską gadina.

Iš tiesų šis didelės apimties kūrinys, atliktas 1828 metų liepos 24 dieną Vienoje per atsisveikinimo koncertą Reduto salėje, buvo nuobodus ir niekam nepatiko. Tik variacijos, smuikininko pridurtos gale, truputį išjudino publiką ir susilaukė plojimų.

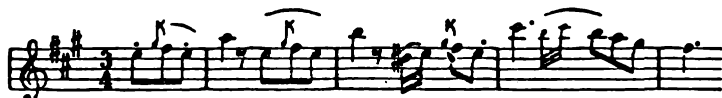
„Pavasaris" — sonata smuikui ir orkestrui. Autografinė išliko tik solinė smuiko partija su dalinėmis akompanimento nuorodomis. Orkestro partijų nėra. Tai irgi tema su

---

[140] Yra tik D. Dačio transkripcija smuikui ir fortepijonui.

variacijomis. Po orkestro įžangos *Andante sostenuto* prasideda *Larghetto cantabile amoroso*, skirtas smuikui solo; tai paprasta, liaudiška, lengvai įsimenama melodija, plėtojama dviem skirtingais periodais; antrajame justi charakteringi verdiški akcentai.

Paskui — *tutti*, paremtas styginių *pizzicato* pakaitomis su pučiamaisiais. Po solo smuiko rečitatyvo (*Allegro moderato*) ir kadencijos skamba lengva ir grakšti *Tema gentile*:

Šia tema parašytos keturios variacijos, kurios baigiasi finalu ir koda (*più presto*). Techniniu požiūriu variacijos gana įdomios ir drąsios.

Iš Polonezo su variacijomis *A-dur* smuikui ir orkestrui išliko solinės smuiko partijos autografas; trūksta orkestro partijos. Pirma tema, *Adagio cantabile*, labai graži, energinga, ekspresyvi. Yra repriza dvigubomis natomis, po kurios prasideda puikus, bet šiek tiek paviršutiniškas polonezas, primenantis VI sonatą smuikui ir gitarai iš op. 3. Polonezo tema parašytos keturios variacijos, ne tokios sunkios kaip kitų Paganinio kūrinių.

„Kaimo baletas", arba, kaip Paganinio užrašyta ant solinės smuiko partijos, „Variacijos komiška tema, pratęsiama orkestro",— kompozicija paprastučio šokio tema. Keturiasdešimt devyniose jos variacijose gausybė techninių sunkumų: paprastų ir dvigubų flažoletų, *pizzicato*, oktavų, rikošetų, dvigubų trelių. Anot Kinskio, tai virtuoziškumo koncentracija. Variacijos be akompanimento, tik paskutinei pritaria orkestras, bet po kiekvienų trijų variacijų orkestras groja temą, duodamas solistui pailsėti.

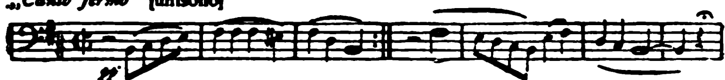
Sonatina ir Mažasis polonezas su variacijomis parašyti smuikui solo, pritariant dviem smuikams, violončelei, kontrabosui ir dviem klarnetams (kanconetėje dar yra altas); išliko orkestro partijos bei partitūros autografas. Tačiau sonatinos partitūra ne visa, o Mažojo polonezo nėra. Sonatinos tema labai grakšti. Polonezas (*Vivace*) turi keturias variacijas, po to skamba devynių taktų kan-

conetė (*Andantino*); kanconetėje trūksta alto partijos[141].

„Šv. Bernardo vienuolynas" — sonata smuikui, orkestrui ir vyrų chorui. Išliko solinės smuiko partijos ir trisdešimt šešių orkestro partijų autografai (kitos dvidešimt aštuonios — kopijos).

Kinskis spėja, kad šią sonatą maestro parašė apsilankęs įspūdingame vienuolyne, stovinčiame tarp didingų uolų ant šalto Alpių ežero kranto. Paskutiniai natų popieriaus lapai pirkti Prahoje, ir Kinskis mano, jog kūrinys galėjo būti parašytas 1829 metais. Iš kai kurių orkestrantų pavardžių matyti, kad jis galėjo būti atliktas 1832-aisiais Paryžiuje, 1833-iaisiais Londone, 1837-aisiais Turine.

Iš nuorodos įžangoje aišku, kad ji buvo sumanyta kaip II koncerto smuikui finalo, t. y. rondo *La Campanella,* įžanga. Ji sukurta varpeliui, altui, violončelei ir kontrabosams, o virš jos užrašyta: „Maldinga įžanga prieš „Varpelio" rondo":

Toliau yra epizodas, pavadintas „Aušra", po jo — vyriškų balsų (be žodžių) unisonas, pritariant violončelėms ir kontrabosams:

Tema turi dvi variacijas. Pirmajai pritaria dvi fleitos, altai ir violončelės, antrajai — visas orkestras. Prie abiejų nuorodos: *Canto fermo tutti unisono,* matyt, Alpių vienuolyno vyrų choras. Solinės variacijų partijos partitūroje nėra.

Sonata amorosa galante smuikui ir orkestrui. Jos tėra fragmentas. Išliko ne visa autografinė partitūra, kurioje

---

[141] Ant dirigentui skirtos smuiko partijos užrašyta Habeneko pavardė. Iš kitų pavardžių, užrašytų ant orkestro partijų, matome, kad kūrinys atliktas 1832 metais Ruane, 1834-ųjų lapkričio 14 dieną Parmoje, 1834-ųjų gruodžio 10 dieną Pjačencoje.

šalia pavadinimo parašyta: „Londonas". Kadangi solinės smuiko partijos nėra, apie kūrinį nieko negalima spręsti. Nebent kad parašytas 1831 metais Londone.

„Karo sonatos" taip pat išliko tik fragmentas. Trys orkestrinės partijos autografinės (alto, violončelės ir kontraboso), trisdešimt devynios — kopijos. Žinoma, kad šį kūrinį, parašytą ketvirtai stygai, Paganinis labiausiai mėgo. Maestro visada jį grieždavo, net paskutiniaisiais gyvenimo metais. 1834-aisiais jį atliko Pjačencoje, 1837-aisiais — Marselyje. Iš tikrųjų labai gaila, kad dingo pagrindinė smuiko partija. „Karo sonata" susideda iš įžangos (*Allegro*), *Larghetto, Maestoso, Andante* su trimis variacijomis ir finalo (*Andantino poco mosso*).

Fetisas prisimena, kad ją grieždamas Paganinis „pasiekė nuostabų meistriškumą, išgaudamas flažoletinius garsus trijų oktavų diapazone".

Maestosa sonata sentimentale — tai sonata su variacijomis Austrijos himno tema smuikui (ketvirta styga) ir orkestrui. Išliko pagrindinės smuiko partijos, partitūros ir klavyro autografai. Klavyras sutrumpintas. Jis susideda iš įžangos (*Allegro agitato*), himno (*Larghetto cantabile*) ir keturių variacijų. Išliko taip pat orkestro partijos. Trys iš jų autografinės (kontrabosas ir dvi valtornos), keturiasdešimt septynios kopijos.

Šią sonatą Haidno „Imperatoriškojo kvarteto" *Andante* „Dieve, saugok imperatorių Pranciškų" tema Paganinis sukūrė Vienoje 1828 metais ir pirmą sykį atliko birželio 27 dieną per savo dvyliktą koncertą, paskui ją kartojo per kitą koncertą, susilaukdamas audringų ovacijų. Maestro ją griežė taip pat Paryžiuje 1831-aisiais, per choleros epidemiją 1832-aisiais, Anglijoje 1831-aisiais, 1832-aisiais ir Parmoje 1834-ųjų lapkričio 14-ąją. Šį ketvirtai stygai parašytą kūrinį Paganinis atliko taip virtuoziškai, kad Guras negalėjo atsipeikėti iš nuostabos.

Tarantelos *a-moll* smuikui ir nedideliam orkestrui išliko partitūros autografas, kuriame yra ir pagrindinė smuiko partija. Orkestro sudėtis tokia: styginių kvintetas, fleita, du klarnetai, fagotas, dvi valtornos, trombonas. Kūrinys nelabai sunkus, išskyrus keletą pasažų. Parašytas neapolietiškos tarantelos tema:

Sonata appassionata smuikui ir orkestrui išliko ne visa. Yra partitūros autografas, keturiasdešimt vienos orkestro partijos kopijos, bet nėra solinės smuiko partijos. Sonatą sudaro: įžanga (*Allegro assai*), smuiko solo (*Larghetto appassionato*), temos įvadas (*Allegro vivace*), pati tema:

toliau — dvi variacijos, *più presto (tutti)*, koda ir *più lento*.

Popuri tėra išlikusios trisdešimt dvi orkestrinės partijos, iš kurių penkios autografinės (violončelė, kontrabosas, fleita, trombonas, didysis būgnas ir timpanai). Ant dirigentui skirtos obligatinės pirmo smuiko partijos Paganinio ranka užrašyta Habeneko pavardė. Kūrinys susideda iš įžangos su rečitatyvu (*Maestoso*), temos (*Andantino*) su keturiom variacijom ir finalo (*Allegro*). Iš įrašų partijose matyti, kad Paganinis griežė *Popuri* 1831-aisiais Paryžiuje, paskui 1831—1833-iaisiais daug kartų Londone ir 1836-ųjų gruodžio 17-ąją Nicoje.

„Šv. Patriko dienos" išliko tik orkestrinės partijos: dvidešimt septyni autografai ir šešiolika kopijų. Ant Paganinio partijos pavadinimas užrašytas iš klausos: *Patris Dei*. Beveik lotyniškai! Variacijas airių liaudies dainos tema maestro sukūrė viešėdamas Airijoje 1831 metų vasarą, ir ant trombono partijos orkestro muzikanto pažymėta data: Dublinas, 1831 m. rugsėjo 17 d. Kompozicija prasideda *Adagio cantabile*, jai pritaria styginių kvartetas. Dainos melodiją perima orkestras (*Allegretto vivace*).

Pjesė baigiasi dviem trumpom variacijom. Trūksta solinės smuiko partijos.

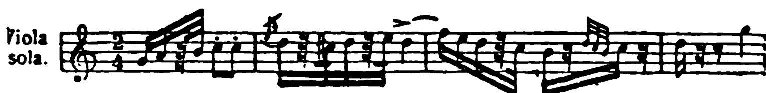
„Marijos Luizos" sonatai smuikui (ketvirta styga) pri-

taria nedidelis orkestras (du smuikai, altas, violončelė, kontrabosas, du obojai ir dvi valtornos) arba gitara (ji turi būti suderinta tonu aukščiau). Yra išlikę solinės smuiko partijos ir gitaros partijos autografai. Kompozicija susideda iš šių dalių: orkestro įžangos (menueto tempas), *Adagio,* paprasto, bet grakštaus polonezo su trim variacijomis

(*Andantino*) ir trumpo finalo. Kinskio manymu, „Marijos Luizos" sonata buvo parašyta 1816-ųjų rugpjūtį, pagerbiant Napoleono žmoną, kuri tų metų balandžio mėnesį tapo Parmos didžiąja kunigaikštiene.

Sonata didžiajam altui ir orkestrui. Išliko solinio alto partijos ir gitaros akompanimento autografai. Ant alto partijos užrašyta: „Pagrindinė partija — Paganinio sonata didžiajam altui — Londonas, 1834 m. balandis". Kūrinį sudaro šios dalys: Įžanga, *Larghetto,* Rečitatyvas *a piacere, Cantabile*, tema trys variacijos ir koda. Tema:

Visos orkestrinės partijos perrašytos kažkokio V. Gudvino. Ant jų pažymėta data: Londonas, 1834 m. balandžio 27 d.

Kaip atsirado Sonata didžiajam altui, jau kalbėjome. Paganinis labai mėgo šį instrumentą ir turėjo puikų Stradivarijaus darbo egzempliorių. Vaikystėje jis altu irgi daug griežė. Žinoma, altas — ne smuikas, atitinkąs Paganinio temperamentą, ir maestro juo čyrindavo tik pramogos dėlei. 1833—1834 metais, sumanęs parašyti altui didelį kūrinį, maestro susirūpino netobulu jo skambėjimu ir paprašė Džermį atsiųsti didelį altą, kurį vadino „Paganinio kontraltu" arba „didžiuoju altu"[142]. Šiuo instrumentu buvo

[142] *Journal des artistes* 1834 metų liepos 29 dienos numeryje rašoma apie šį didįjį altą ir apie tai, kaip Paganinis juo domėjosi, mat jam seniai magėjo sukonstruoti instrumentą, kurio garsas būtų panašus į žmogaus balsą.

labai sunku griežti — reikėjo ypatingų sugebėjimų ir nepaprastai ilgos rankos, todėl maestro varžovų nebijojo. Paganinio sonata, parašyta didžiajam altui, tinka ir paprastam altui, tačiau (tai matyti iš Polo pastabos 1903 metų kataloge) ji techniškai baisiai sunki, su gausybe dvigubų natų, flažoletų, drąsių rikošetų. Ją išspausdinus, muzika altui praturtėtų dar vienu reikšmingu kūriniu.

* * *

1851 metais išleidus kai kuriuos pomirtinius maestro kūrinius, Fetisas rašė, kad Paganinį apgaubusi dar didesnė šlovė, o jo muzika atkėlusi naujo pasaulio vartus jauniems smuikininkams. „Tik gerai išstudijavę jo palikimą suprasime, ko jis vertas... Tik tada suvoksime šio žmogaus didybę, kai patys išvysime, kokius sunkumus jis įveikdavo, griežDamas savo muziką".

„Tik pamanykite,— rašė Kordara,— kad Fetisas taip sakė 1851 metais, susipažinęs su keletu anksčiau nežinomų Paganinio kūrinių! Ką jis pasakytų dabar, matydamas tiek daug neišleistų didžiojo menininko darbų?" O štai ką rašo Arnaldas Bonaventūra knygoje „Nikolo Paganinio muzikiniai autografai":

„Šios kompozicijos smuikui ir orkestrui paženklintos ryškiu menininko individualybės antspaudu. Žinoma, čia apstu keistybių ir įmantrybių, tačiau jos irgi įdomios: per jas geriau pažįstame smuikininko kūrybą. Kai kurių veikalų tėra metmenys, todėl negalima apie juos susidaryti aiškaus vaizdo, bet jų visuma padeda suprasti, ko neįstengėme suprasti iki šiol,— Nikolo Paganinio asmenybę; jų visuma įgalina vertinti smuikininką ne tik kaip atlikėją, bet ir kaip kompozitorių".

* * *

Be kūrinių smuikui, dar yra nemažai neišleistų kompozicijų gitarai, pluoštas kvartetų styginiams bei styginiams su gitara.

Kūriniai gitarai ne tokie vertingi kaip kūriniai smuikui, bet juos išleidus gitaristai tikrai apsidžiaugtų.

Visuose kvartetuose pasireiškia despotiška, valdinga smuikininko prigimtis: pirmas smuikas pasiima liūto dalį, o kiti instrumentai tenkinasi tuo, kas liko. Studijuodamas maestro rankraščius, Polas tai pastebėjo ir ant VIII kvarteto užrašė: „Čia viešpatauja pirmas smuikas!"

Vis tiek geriausius Paganinio kvartetus reikėtų išspausdinti, studijuoti, groti. Smuikų ir gitaros garsų derinys čia nuostabus ir per koncertus Florencijoje 1909—1910 metais Bonaventūrai atrodė „didžiai efektingas"; jam ypač patiko vieno iš kvartetų smuikui, altui, violončelei ir gitarai jausmo ir poezijos kupinas *Larghetto*. Styginių kvartetus jis vadina „vertais rimčiausio dėmesio" ir rašo: „Be galo itališka jų melodika, taurus ir grakštus stilius parodo smuikininką naujoje šviesoje; tai ne koncertų ar pjesių su variacijomis Paganinis. Čia jis rimtesnis, labiau patyręs, galima sakyti, klasikas".

Įdomu matyti, kaip įgimtas instinktas vedė smuikininką prie šios aukščiausios, aristokratiškiausios, elegantiškiausios muzikinės formos, kurios kilnų intymumą vertina vien tikri muzikai. Paganinio laikais susidomėjimas kvartetais jų gimtinėje, Italijoje, buvo labai apsilpęs.

Kai kurių neišleistų Roiterio kolekcijos kvartetų smuiko ir alto partijų temos be galo įdomios: styginių kvarteto Nr. 1 tema energinga ir graži; kvarteto Nr. 8 smuikui, altui, gitarai ir violončelei — bethoveniška; kvarteto Nr. 10 su gitara smuiko melodijos tema su nuostabiom moduliacijom, švelni ir aistringa.

Dar yra šie neišspausdinti Roiterio kolekcijos kūriniai: serenada altui, violončelei ir gitarai, dedikuota seseriai Dominikai; du menuetai gitarai, altui ir smuikui; trio smuikui, violončelei ir gitarai; trio altui, gitarai ir violončelei; koncertino fagotui, valtornai ir orkestrui; fantazija sopranui ir orkestrui (transkribuota sopranui ir fortepijonui), kanconetė balsui ir gitarai.

Tryliktame skyriuje kalbėjome apie neišleistus kūrinius, esančius pas Sivorio įpėdinius. Maiklas Zacharevičius 1940 metų balandžio mėnesį *Music and letters* numeryje rašo, kad Genujoje tarp senų Korelio sonatos kopijų rastas nežinomas ir nepublikuotas Paganinio rankraštis, priklausąs Sivorių šeimai. 1939 metais di Pjetras juos

atgabenęs į Londoną ir parodęs jam. Tai fantazija smuikui solo, sprendžiant iš parašo — autentiškas Paganinio autografas. Pirmame puslapyje pažymėtas numeris (gal kūrinio?) neįskaitomas, nes ant jo vyno dėmė. Zacharevičiaus manymu, tai 46 arba 47. Jis ilgai ir kruopščiai studijavęs rankraštį, įveikęs tokius sunkumus, kad jam iš pradžių net galva svaigusi. Dabar darbą baigęs ir norįs pagriežti šį kūrinį klausytojams, juoba kad Sivorių šeima neprieštaraujanti. Antra vertus, jis tikįsis rankraštį nusipirkti ir išspausdinti. Kai griežiu, rašo jis, jaučiuosi tarsi pakliuvęs į raganų puotą ir, rodos, „matau liesos Paganinio figūros šešėlį". Zacharevičius tvirtina, kad ši fantazija parašyta tikrai ne šarlatano, anot Paganinio amžininkų, o „genijaus, kuriam lygaus nebuvo, nėra ir nebus". „Stilius,— priduria jis,— nei senoviškas, nei moderniškas"; tai „unikali muzika, kurią sukurti galėjo tik Paganinis".

* * *

Baigdama šią Paganinio kūrinių apžvalgą, palinkėsiu didžiojo smuikininko šimto metų mirties jubiliejaus proga išleisti jo *opera omnia.* Tai būtų geriausias ir jo tikrai vertas paminėjimas. Tikiuosi, kad maestro autografų savininkai Italijoje ir už jos ribų užmegs ryšį su Paganinio jubiliejaus komitetu ir kad galų gale visi jo darbai išvys dienos šviesą ir dar ilgai bei deramai šlovins savo kūrėją.

Dvidešimt šeštas skyrius

PAGANINIO PASLAPTIS

Per kančias į žinojimą.

Eschilas

Paganinis kompozitorius ir šiandien gyvas savo kūriniuose, o Paganinis virtuozas dingo amžinai. Antgamtinio jo griežimo stebuklai liko vien prisiminimuose.

Dviejų smuikininko amžininkų straipsnių ypač įdomios tos vietos, kur kalbama apie Paganinio griežimo manierą.

Tai daktaro Frančesko Benačio „Fiziologinis etiudas" ir Karlo Guro „Nikolo Paganinio griežimo menas". Abu išspausdinti 1831 metais.

Frančeskas Benatis buvo garsus Mantujos gydytojas laringologas. Jo darbus apie balso stygas apdovanojo Paryžiaus mokslų akademija. Benatis gydė Paganinį Vienoje ir Paryžiuje. Anot jo, kad Paganinis būtų kas buvo, turėjo suderinti „idealų muzikinį protą su nepaprastai jautriais organais. Pagal protą jis galėjo tapti garsiu kompozitoriumi, didžiu muziku, tačiau be neregėtai jautrios klausos ir ypatingos kūno sandaros, be pečių, rankų, pirštų jis nebūtų galėjęs tapti tuo dievišku virtuozu, kuriuo žavimės. Paganinis išblyškęs ir liesas, jo burna įdubusi, o smakras išsišovęs, mat jis neturi dantų ir, nors jam keturiasdešimt septyneri metai, atrodo daug vyresnis. Neproporcingai didelė galva ant ilgo plono kaklo labai kontrastuoja su grakščiomis jo galūnėmis".

Toliau Benatis aprašo smuikininko veidą:

„Aukšta plati kakta, ereliška nosis, pašaipi volteriška burna, didelės atlėpusios ausys, ilgi susivėlę juodi kaip anglis plaukai blyškaus veido fone".

Jis sako, jog gyvenime Paganinis niekad neatrodė paniuręs, kaip įprasta jį vaizduoti. Priešingai, su draugais jis būdavo geros nuotaikos, sąmojingas, su Akile irgi mėgo krėsti pokštus. Tačiau gydytojas pastebėjo, kad maestro nepaprastai dirglus. Jis išvardijo visas jo ligas nuo pat vaikystės, bet neigė, jog smuikininkas sirgo džiova (kaip matėme, jis klydo), ir pranešė šias smulkmenas:

„Kairys petys visu coliu aukštesnis už dešinį; todėl, kai jis stovi nuleidęs rankas, dešinė atrodo ilgesnė už kairę. Jo pečių, žasto, dilbio, riešo, pirštikaulių raiščiai neapsakomai elastingi. Plaštaka normalaus dydžio, bet jis sugeba ją dvigubai pailginti ištempdamas sąnarių raiščius. Pavyzdžiui, kairės rankos pirštai, kurie liečia stygas, tokie lankstūs, kad nejudindamas plaštakos gali jais greitai lakstyti per stygas".

Daktaras Benatis neneigia, jog tokį pirštų lankstumą smuikininkas pasiekęs atkaklių treniruočių dėka, bet sako,

kad čia daugiausia pačios gamtos nuopelnas. Toliau jis rašo apie labai dideles Paganinio smegenėles ir ypatingą klausą, ypač kairės ausies, kuri arčiau instrumento:

„Ausų kaušeliai puikiai pritaikyti garso bangoms gaudyti, klausomoji landa plati ir gili, iškilioji dalis smarkiai išsišovusi, kontūrai ryškūs. Sunku rasti dar didesnę ir tobulesnių proporcijų ausį".

Benačio straipsnis pasirodė 1831 metais *Revue de Paris* gegužės mėnesio numeryje. Jame buvo nagrinėjamas Balzako teigimas, kad genialumas priklausąs nuo fiziologinių žmogaus ypatybių. Benatis cituoja Lavaterį — fizionomikos specialistą ir Galį — kraniologijos žinovą, kurie tvirtino, jog žmogaus polinkį į kokią nors veiklą galima nustatyti iš tam tikrų jo kūno sandaros požymių.

Gėtė, kuris sulaukęs aštuoniasdešimties metų vis dar buvo jaunatviškai smalsus, nors ligi kaklo pasinėręs į „Antrojo Fausto" gelmes, domėjosi įvairiausiais klausimais, ir nė viena tos epochos naujovė neliko jo nepastebėta. Kartą Benačio straipsnį poetui perskaitė namiškiai, nes jis saugojo nuvargusias akis. Gėtė vėl tarsi išvydo nepaprastą smuikininko figūrą, kaip ir prieš dvejus metus per koncertą Veimare, 1829-ųjų spalio 30 dieną,— tuomet šiam „liepsnos ir žaibų stulpui", anot jo, trūko pagrindo. Dabar, išgirdęs daktaro straipsnį, jis pamatė ir pagrindą. 1831 metų birželio 9-ąją poetas Celteriui rašė:

„*Revue de Paris* pirmame gegužės mėnesio numeryje yra labai įdomus straipsnis apie Paganinį, parašytas vieno gydytojo, kuris jį pažinojo ir kelerius metus gydė. Straipsnyje sakoma, jog šiam nepaprastam žmogui kūno sudėjimas bei rankų proporcijos labai padėję išugdyti talentą ir pasiekti, kas n e į m a n o m a ir n e į t i k i m a. Vadinasi, keista gyvų būtybių veikla priklauso nuo organizmo sandaros ir žodžiai „Gyvūnus moko jų organai" iš tiesų protingi. Turėdami galvoje, kad žmogus — taip pat gyvūnas, be to, sugebantis vystyti savo organus, mielai sutiksime su gydytojo mintimis".

Taigi besidomįs mokslu poetas suformulavo fiziologinę virtuoziškumo kilmę: gyvūną m o k o organai, o žmogus

ne tik m o k o savo organus, bet ir pats yra jų mokomas. Kaip tik Paganinis šias organizmo savybes buvo nepaprastai ištobulinęs. Daktaro Benačio pastebėtos maestro kūno ypatybės buvo įgimtos, o deformacijos atsirado vėliau nuo ilgo griežimo. Beje, tas pats likimas ištiko ir Paganinio Gvarnerį. 1885 metais, gerai ištyręs smuiką, Edvardas Heronas Alenas pastebėjo jame pokyčius, atsiradusius ne tik dėl ilgo naudojimo, bet ir dėl ypatingos šeimininko griežimo manieros. Jis rašė: „Smarkiai nutrintas kaklelio ir nugarėlės šonas rodo, kaip stipriai Paganinis laikydavo smuiką, grieždamas aukštus pasažus ir *pizzicato,*— tuo galima paaiškinti ir ilgą griovelį išilgai postygio, ir plačią dėmę ant dekos prie kaklelio. Nuzulintos smuiko išlenkimų briaunos iškalbingai liudija, kaip energingai maestro braukydavo bravūriniuose pasažuose per pirmą ir ketvirtą stygas".

Paganinio, šio smuiko kentauro, kūno linijos bei rankų forma prisitaikė prie instrumento ir prie tokios padėties, kuri patogiausia griežti. Kai jo kūnas pavirsdavo smuiko medžiu, susiliedavo su juo, tapdavo neatskiriama jo dalimi, smuiko medžiaga gerdavo žmogaus šilumą, jo gyvybės syvus ir keitė formą pagal šio valdingo despoto norą. Susijungęs su instrumentu, smuikininkas perdavė jam savo sielos balsą, savo dainą. Ir medis, iš kurio instrumentas buvo padirbtas, kalbėjo taip: *Viva fui in sylvis: sum dura occisa securi,— dum vixi tacui, mortua dulce canto*[143].

Paganinis iš kitų virtuozų skyrėsi ypatinga atlikimo maniera, savotiška smuiko, rankų bei viso kūno padėtimi. Maestro amžininkai vieningai tvirtino, kad kai jis grieždavo, jo poza būdavo negraži, nenatūrali, groteskiška. Štai tipiška tų laikų Paganinio karikatūra: ant gerokai aukštesnio už dešinį kairio peties uždėtas smuikas, kairė alkūnė prispausta prie liemens, nežmoniškai persikreipęs, smarkiai pasviręs į priekį kūnas atrodo įsitempęs, nerangus, tačiau maestro judesiai nesuvaržyti, nuostabiai lengvi, tiesiog tobuli.

Galima įsivaizduoti, kaip smalsiai Paganinio amžininkai

---

[143] Augau miške, bet aštrus kirvis mane nukirto; gyvas tylėjau, miręs gražiai dainuoju. (*Lot.*)

žiūrėjo į šiuos stebuklus. Smalsiausias ir atkakliausias buvo Guras. Jis įkyriai paskui maestro sekiojo, jį stebėjo, jo klausėsi ir parašė gana įdomią apybraižą su daugybe smulkmenų apie tai, kaip griežė šis didis smuikininkas, sulaužęs, anot nustebusio ir sužavėto vokiečių muziko, visus įpročių barjerus ir tradicines taisykles. Guras kantriai, po trupinėlį išsniukštinėjo smuikininko dvigubą flažoletų paslaptį. Paganinis, rašo vokietis, naudojo p l o n a s s t y g a s dėl šių priežasčių: jis dažnai griežsaid aukštus garsus, paprastus ir dvigubus flažoletus, *pizzicato* kaire ranka — visa tai su plonomis stygomis išeidavo daug geriau. Be to, suderindavo stygas pustoniu aukščiau, o ketvirtą kartais kilstelėdavo didžiąja ar mažąja tercija. Tai padaryti buvo galima tik su plonomis stygomis, nes storos, labai įtemptos, būtų skambėjusios šaižiai. Aišku, plonų stygų garsas silpnesnis, o kvinta gali pereiti net į cypimą. Tačiau Paganinis šiuos trūkumus lengvai įveikdavęs. Jo smuiko balsas būdavęs garsus, o kvinta skambėdavusi dieviškai švelniai.

Paganinis įsigudrino grieždamas nepastebimai suderinti smuiką pustoniu aukščiau, ir tuomet jo instrumentas ryškiai išsiskirdavo iš viso orkestro, kurį šis manevras tarsi prislopindavo. Renė de Sosinas jo smuiką vaizdingai palygino su „laumžirgiu, plevenančiu tarp lietaus čiurkšlių".

Guras pateikia keletą įdomių detalių: „Jam svarbiausia,— rašo jis,— gera stygų proporcija, ypač kad būtų idealios k v i n t o s, antraip neišeitų dvigubi flažoletiniai garsai. Paganinis įtempia ketvirtą stygą labai atsargiai (kiti taip nedaro), nei aukščiau nei žemiau už tą toną, kuris jai skirtas, pavyzdžiui, *sol.*

Iš to galima daryti išvadą, kad prieš koncertą Paganinis, jei reikia, keičia ketvirtą stygą; todėl ji visada darniai skamba. Jo sugebėjimas griežiant derinti stygas tiesiog fantastiškas".

Tiesą sakant, tai buvo vienas iš Paganinio stebuklų. „Jo ramstukas,— toliau rašo Guras,— ne toks išgaubtas kaip kitų smuikų. Todėl jam lengviau griežti viršutinėje postygio dalyje, be to, jis gali užgriebti iškart tris stygas. Stygos gana aukštai pakeltos, kad nesitrintų į kaklelį".

Guras pastebi keistą Paganinio stovėseną griežiant — jo alkūnė stipriai prispausta prie liemens ir beveik nejuda, vien riešas lankstosi it guminis, atkartodamas stryko judesius.

„Tik griežd amas *arpeggio,*— rašo Guras,— kai energingai apatine stryko dalimi brūkšteli prie ramstuko per stygas, jis truputį patraukia alkūnę ir dilbį nuo liemens".

Ir toliau:

„Paganinio stovėsena gana laisva, nors ne tokia kilni kaip Bajo, Rodė ir Šporo. Kai jis griežia, jo kūno svorio centras yra kairėje pusėje, ir kairys petys išsikišęs daugiau negu šių maestro.

Paganinis nuo kitų smuikininkų skiriasi labiausiai štai kuo: 1) ypatinga maniera derinti instrumentą; 2) tik jam vienam būdingu stryko vedžiojimu; 3) išgaunamų stryku ir *pizzicato* garsų, atliekamų kairės rankos pirštais, jungimu; kartais jis tai daro beveik vienu metu; 4) dažnais flažoletais — dvigubais ir paprastais; 5) griežimu ketvirta styga; 6) negirdėtu iki šiol virtuoziškumu, nes nė vienas iš dabartinių smuikininkų nedrįsta išdarinėti tokių triukų kaip jis".

Iš pradžių Guras nežinojo, kaip Paganinis derina smuiką. Jis klausėsi jo koncerto *Es-dur* ir rašė:

„Kadangi Paganinis derina instrumentą taip, kad niekas negirdi, mums belieka stebėtis, kad net aukščiausiose *Es-dur* tonacijos pozicijose švelnūs ir duslūs tonai skamba nepaprastai garsiai ir aiškiai".

Kai kurie pasažai, iš pradžių Gurui pasirodę nesuvokiami ir neįmanomi pagriežti, jam tapo aiškūs, vos tik jis suprato, kaip maestro derina stygas.

Stryką Paganinis valdė irgi ne taip kaip kiti smuikininkai. Jis sugebėdavo greitai ir lengvai pagriežti sunkiausias vietas; *staccato* atlikdavo ne stryko viršūne, o apatine dalimi, kas yra nepalyginti sunkiau.

„Griežd amas *staccato,*— rašo Guras,— jis smarkiai užkliudo stygą stryku, laikydamas jį tik dešinės rankos nykščiu ir smiliumi. Koks stulbinantis, koks nepaprastas

jo *staccato!* Trenkęs per stygą, strykas šokinėdamas taip greit perbėga visą gamą, kad natos pabyra tarsi perlų vėrinys.

Jis prispaudžia stryką prie stygos maždaug per tris colius nuo jo viršūnės. Vedžiodamas dešine ranka, prilaiko jį mažuoju pirštu, todėl strykas labai jam pavaldus".

Ir toliau:

„Jo *arpeggio* garsai tikslūs, nors griežia juos tik puse stryko. *Legato* pasažuose jis pereina nuo stygos ant stygos drąsiai ir tiksliai. Pasažuose, kur užgriebia tris stygas iš karto, maestro griežia nepaprastai energingai, ir styga *re* skamba, nors strykas jos neliečia".

Pizzicato kaire ranka, rašo Guras, senojoje italų smuiko mokykloje būdavo atliekamas dažnai, nuo Mestrino laikų, o „... prancūzų ir vokiečių mokyklos šį būdą visai pamiršo. Tik Paganinis jį naudoja ir, reikia pasakyti, gana sėkmingai. Norint jį gerai atlikti, reikia žiūrėti, kaip kairės rankos antras, trečias ir ketvirtas pirštai gnaibo stygą. Gnaibyti trečią ir ketvirtą stygas itin nelengva, nes jos sunkiai virpa, ypač kai pirštai — spaudžiantys stygą ir atliekantys *pizzicato* — labai arti vienas kito".

Plonos *re* ir *sol* stygos skambėjo nepaprastai garsiai, todėl nebuvo sunku atlikti stulbinančius efektus, o mažai išgaubtas ramstukas Paganiniui leido užgriebti iškart tris stygas viršutiniame registre.

Paprasti ir dvigubi flažoletai buvo vienas iš Paganinio stebuklų. Guras rašo:

„Galima ramiai tvirtinti, kad Paganinis tiksliausius ir gryniausius garsus išgauna griežddamas flažoletus, kuriuos atlieka tiesiog tobulai,— nesvarbu, ar jie paprasti, ar dvigubi, ar lėto, ar greito tempo,— ir, reikia pasakyti, jam niekad netrūksta nė vienos natos.

Mane stebina, kad šiais laikais smuikininkai atsisako flažoletinių garsų; žinoma, ne kiekvienas gali juos pagriežti, tačiau muzikantai be reikalo jų baidosi. Paprasti flažoletai išgaunami kaip ir paprasti garsai, tik juos griežiant pirštai švelniai liečia stygas, užuot spaudę jas. Dvigubus

flažoletus griežti sunkiau, nes dažnai dviem garsams reikia keturių pirštų".

Chromatines gamas aukštyn ir žemyn, ištisus pasažus dviem stygomis — visa tai, anot Guro, Paganinis griežbeing flažoletais tarsi juokaudamas. Tiesą sakant, rašo vokietis, „maestro ranka ne didesnė negu kitų žmonių, tik jis, kaip ir pianistai, nuo ankstyvos vaikystės taip ją ištreniravo, kad galėjo apimti trijų oktavų intervalą".

Net ketvirta styga griežwithout Paganinis lengvai atlikdavo flažoletus. Stygą *sol* jis pakeldavo ne tik mažąja, bet ir didžiąja tercija. „Mozės maldoje" smuikininkas tvirtindavo ketvirtą stygą šalia pirmosios, vietoj stygos *la;* todėl publika labai stebėdavosi, kad jis gali iš tos pačios stygos vienu metu išgauti žemiausius ir aukščiausius garsus.

Paganinio *tours de force,* virtuoziški pasažai ir tiesiog antgamtiniai triukai buvo unikalūs ir nepakartojami. Šiuo klausimu jo amžininkų nuomonė vieninga. Pasažai dvigubomis stygomis — visų smuikininkų baubas — jam buvo niekai. Jo aplikatūra niekuo nepanaši į kitų smuikininkų bei mokyklų aplikatūrą. Kartais vienas pirštas perlipdavo per kitą, kartais jis vienu pirštu išgaudavo kelias natas. Treles smuikininkas atlikdavo mažuoju, o kairės rankos nykštį galėdavo taip atlaužti, kad jo nagas liesdavo riešą.

Paganinis iš tikrųjų maksimaliai išvystė smuiko griežimo techniką. Norint pasiekti daugiau, būtų reikėję sukurti kitą instrumentą. Mikelandželas Abadas rašo:

„Kaip jis ištobulino smuiko techniką, darydamas netiesioginę įtaką kitų instrumentų technikai, matyti iš jo kūrinių, kurie net šiandien yra it bandomasis akmuo geriausiems virtuozams ir stato Paganinį tarp didžiųjų mokytojų, nors mokinių jis, tiesą sakant, neturėjo (išimtis — Kamilas Sivoris ir Katerina Kalkanjo, gavę iš jo keletą pamokų).

Ne visi dabartiniai griežimo metodai sumanyti Paganinio, kuris daug ką perėmė iš Lokatelio op. 9 — „Mįslingųjų kapričų" („Naujosios moduliacijos meno"). Bet niekas iki jo nebuvo taip drąsiai ir tobulai šio meno įvaldęs. Sekdamas Lokateliu, jis kaire ranka išgaudavo tokius aukštus

garsus, kokius gali girdėti žmogaus ausis. Paganinis išnaudodavo ypatingą kiekvienos stygos tembrą, ypač ketvirtosios, kuri XIX amžiaus pradžioje tiko vien žemiems garsams griežti ir tam, kad retkarčiais būtų patogiau rankai. Maestro dėka šios stygos reikšmė smarkiai išaugo. Paganinis labai išplėtė kiekvienos stygos tesitūrą. Visose jo kompozicijose (išskyrus kapričus) gausu flažoletinių garsų, ne tik paprastų ir natūralių, bet ir dirbtinių bei dvigubų. Nuosekli tercijų arba sekstų, juo labiau oktavų arba decimų seka, reikalaujanti ypatingos rankos padėties, buvo bandoma dar prieš Paganinį. Tačiau maestro pirmas ėmė griežti sujungtą su melodija *tremolo legato*, paprastą arba oktavų *glissando* ir, turėdamas neapsakomai lanksčius pirštus, atlikdavo iki tol negirdėtus pasažus. Tiesa, vienas būdas, sugalvotas N. Mestrino, nepelnytai priskiriamas Paganiniui. Tai *pizzicato* kairės rankos pirštais pakaitom su rikošetu arba griežiant pratisą garsą.

Paganinis nepaprastai daug dėmesio skyrė strykui. Labai originalūs jo *staccato, spiccato* ir rikošetai. Jo kompozicijose *staccato* kartais atliekamas dviem kryptimis, labai dažni greiti pasažai dviem negretutinėmis stygomis, neliečiant stygos, esančios tarp jų".

Neįstengdama perprasti šių Paganinio technikos triukų, publika manė, kad jis žino magišką, gal net šėtonišką paslaptį. Paganinis neneigė šių gandų, kaip, beje, ir kitų. Jis netgi juos kurstė mįslingomis užuominomis apie save[144] ir savo mokinius.

Konestabilė pasakoja: „Kartą, kai Paganinis griežė sykiu su Vienos virtuozais, tarp kurių buvo ir garsusis kvartetų atlikėjas Šupancigas, nustebęs Maizederis atsargiai paklausė: „Parodykite, kaip jūs apatinėje postygio dalyje

---

[144] Konestabilė rašo: „Paganinio menas — ypatingas menas. Jis gimė kartu su juo ir kartu nuėjo į kapą jo paslaptis. Paslapties jis nenorėjo atskleisti nei žinovams, nei smalsuoliams. Savo griežimo metodą maestro sumanė išdėstyti knygelėje, kuri, anot jo, apstulbintų visus smuikininkus. Žinodamas šią paslaptį, kurios nežino nė viena konservatorija, jaunuolis išmoktų virtuoziškai griežti smuiku daugiausia per trejus metus, o mokydamasis kitu būdu sugaištų ne mažiau kaip dešimtį metų. Klausiamas, ar jis rimtai kalba, ar juokauja, Paganinis atsakydavo: „Prisiekiu, kad sakau teisybę", o vėliau prašė Šotkį, kad jis visa tai ypač pabrėžtų jo biografijoje".

išgaunate f l e i t o s garsus — mums jie išeina tik prie pat ramstuko — ir tuos *staccato-pizzicato*, kuriuos atliekate be stryko, vien kairės rankos pirštais, ir tokius žaibiškus *pizzicato*". Paganinis atsakė: „Kiekvienas turi savo paslapčių, mano brangusis". „Aš puikiai jus suprantu,— sutiko Maizederis,— bet galite drąsiai jas išspausdinti: garantuoju, kad niekas nesugebės jomis pasinaudoti".

Paganinis neprieštaravo. Vėliau ne kartą žadėjo publikuoti savo metodą, sakydamas, kad tai padarytų perversmą smuiko mokykloje, nes mokiniai pasiektų didelį meistriškumą per labai trumpą laiką. Paremdamas šį tvirtinimą, jis duodavo du pavyzdžius — violončelistą Čandelį ir smuikininką Sivorį.

Konestabilė rašo:

„Per genujiečio keliones visur pasirodydavo pranešimai apie koncertus, sonatas bei rondo *à la Paganini*, ir kritika teisingai stengėsi užgesinti šį nesulaikomą įkarštį. Maestro turbūt tik atlaidžiai šypsojosi, mat buvo tikras, jog griežti kaip jis muzikantai galėtų tik susipažinę su jo p a s l a p t i m i. „Mano paslaptis, jei galima ją taip vadinti,— kalbėjo Paganinis,— smuikininkams nurodys kelią, kuriuo eidami jie daug geriau pažins instrumento prigimtį ir pamatys, kad jis nepalyginti turtingesnis, negu manoma. Aš tai atradau ne atsitiktinai, o ilgai ir atkakliai ieškodamas. Mokantis pagal mano paslaptį, nereikės prakaituoti keturias ar penkias valandas per dieną, kaip pagal senąjį metodą, kuris griežimą tik apsunkina, užuot jį palengvinęs. Tačiau turiu pareikšti, jog labai klysta tie, kurie, neturėdami talento, tikisi tapti garsiais virtuozais perpratę mano manierą derinti stygas arba mano stryką". Norėdamas įrodyti, kad tai ne tušti žodžiai, maestro paminėdavo šią paslaptį žinojusį Gaetaną Čandelį. „Čandelis griežė violončele seniai, bet prastokai, todėl jo niekas nepastebėjo. Kadangi šis jaunikaitis man labai patiko, aš nusprendžiau jam padėti ir atskleidžiau savo paslaptį. Efektas buvo toks didelis, kad jau po trijų dienų visi tik ir kalbėjo apie Čandelio stebuklą. Anksčiau jis džyrindavo taip, kad net ausis skaudėdavo klausantis, ir laikė stryką it mokinukas, o po mano pamokų jo garsai tapo švarūs ir gražūs. Jis lengvai

valdė stryką ir sužavėtiems klausytojams darė didžiulį įspūdį".

Paganinis tvirtino, jog tai, ką jis sako,— gryna teisybė, ir, paprašytas savo stebėjimus išdėstyti popieriuje, nesvyruodamas sutiko ir užrašė: „Gaetanas Čandelis iš Neapolio, sužinojęs iš Paganinio jo paslaptį, tapo Neapolio Karališkojo teatro pirmuoju violončelistu ir galėtų būti Europos pirmuoju violončelistu".

Apie Sivorį Paganinis Šotkiui štai ką sakė:

„Šiam berniukui buvo viso labo septyneri metai, kai pradėjau jį mokyti griežti gamą. Po trijų dienų jis jau galėjo griežti įvairias pjeses ir visi šaukė: „Paganinis padarė stebuklą!" Iš tiesų po dviejų savaičių Sivoris ėmė viešai koncertuoti".

Paganinis duodavo pamokas įvairiems žmonėms Italijoje ir užsieny, bet vieninteliu savo mokiniu jis visada laikė Sivorį. Taip jį pavadino ir laiške, kurį leido mums publikuoti dr. Roiteris:

„Milanas, 1828 m. kovo 2 d.

Šviesiausiajam Ponui Bolonijos advokatui
Vinčencui delji Antoniui

Didžiai gerbiamas drauge,

dėkoju jums už malonų laišką ir prašau priimti nuoširdžiausius mano sveikinimus.

Mielai įvykdysiu pono kavalieriaus Milcečio reikalavimą. Kadangi, kaip rašote, nesvarbu, kokiu būdu tai padarysiu, malonėkite iš pono kavalieriaus Karlo Karlio, kuris atsisako toliau laikyti mano pinigus, paimti trisdešimt du tūkstančius lirų ir atiduoti ponui advokatui Luidžiui Guljelmui Džermiui, kuris žinos, ką su jais daryti, nes šiuo klausimu jam esu davęs nurodymus.

Turiu pasakyti, kad jaunasis Filipas niekad nebuvo mano mokinys. Toks gabus vaikinas būtų galėjęs daugiau pasiekti muzikos mene, jei būtų turėjęs gerą mokytoją. Jis dabar koncertuoja Milane, paskui vyks į Paryžių ir Londoną. M a n o m o k i n i u g a l i v a d i n t i s t i k S i-

v o r i s, k u r i s d a b a r k o n c e r t u o j a P a r y ž i u- j e i r t u r i d i d ž i u l į p a s i s e k i m ą.

Pirmadienį važiuosiu į Vieną, kur manęs laukia kunigaikštis Meternichas. Man bus didžiausia laimė, jei įvykdysiu jūsų prašymą ir jums pasitarnausiu, nes mano širdyje vis dar gyvi ir amžinai bus gyvi nuostabūs taurios jūsų sielos bruožai.

Teikitės perduoti mano pagarbą kilniai ir dorybingai jūsų šeimai

— nuolankiausias jūsų tarnas
ir ištikimas draugas

Nikolas Paganinis".

Kadangi Sivoris buvo Paganinio mokinys, galimas daiktas, jis žinojo ypatingą didžiojo savo mokytojo metodą. Bet niekad jo neatskleidė, kaip ir Čandelis bei pats Paganinis.

Daugelis smuiko gerbėjų, nuo Guro iki mūsų dienų, stengėsi atspėti garsiąją Paganinio paslaptį. Eberhartas, Žarozi, Mantovanis, Kopertinis, Sfilijus parašė traktatus ir išdėstė metodus, kaip šią paslaptį atskleisti. Kai kurie citavo, ką jis buvo sakęs Šotkiui apie savo mokytoją Džakomą Kostą:

„Su malonumu prisimenu brangųjį Kostą, kuriam, matyt, teikiau vien rūpesčius, nes jo principai man atrodė priešingi gamtai, ir nesutikau laikyti bei vedžioti stryko taip, kaip jis mane mokė".

Iš šių žodžių jie darė gana teisingą išvadą: pagal maestro metodą mokinys lengvai ir labai greitai galėjo išmokti griežti smuiku, nes šis metodas rėmėsi įgimtomis rankos savybėmis, o ne prieštaraujančių gamtai, dirbtinių ir forsuotų pozicijų mokymusi. Smuiko tyrinėtojai stengėsi išaiškinti Paganinio aplikatūrą, bandė naudoti įgimtas rankos savybes atitinkančią aplikatūrą, ginčijosi dėl to, ar reikia iš pat pradžių mokinį mokyti diatoninių bei chromatinių gamų.

Dėl vietos stokos negalime aprašinėti įvairiausių metodų — tiek paganiniškų, novatoriškų, tiek praktinių. Visi

jie kruopščiai ištirti, išanalizuoti ir tikrai verti dėmesio.

Paganinis turėjo savo metodą; jis buvo puikus, tačiau juo naudotis galėjo tik jis — ši nepaprasta, unikali asmenybė. Kai kurie principai, kuriuos Paganinis nustatė remdamasis ilgamete patirtimi, tiko ir normalių gabumų mokiniui, bet daug kitų vidutinybėms buvo neįkandami. Antra vertus, Paganinio paslaptis dviguba: jo metodas bei mokymas ir jo griežimas. Pirmąją paslaptį galima atskleisti ir perduoti kitiems, tačiau antroji individuali ir neperteikiama.

Amžininkai savo straipsniuose dažnai kalba apie Paganinio smuiko garsą. Jis buvęs neapsakomai gražus, jo stygos skambėdavusios jausmingai, tarytum gyvo žmogaus balsas.

Guras savo esė bandė atskleisti smuikininko p a s l a p t į aiškindamas jo meistriškumą ir techniką. Tačiau buvo dar viena paslaptis, kurios atskleisti neįmanoma. Tai Paganinio griežimo maniera, unikali, nepakartojama, susijusi ne tiek su nežemiška jo technika, kiek su paslaptingu smuikininko vidaus pasauliu, jausmais, nepakartojama asmenybe. Guras suprato, kad jausmai ir įspūdžiai, kuriuos Paganinis žadino žmonių širdyse, buvo jo jausmai ir įspūdžiai. Juose atsispindėjo audringas, klajokliškas maestro gyvenimas, jo nusivylimai, džiaugsmai, aistros, siekiai; visa tai, nuo ko imdavo smarkiau plakti jam širdis, jis sudėjo į savo kūrinius, į savo smuiko stygas. Griežbeing Paganinis, anot Guro, viską pasaulyje užmiršdavo, ir muzikoje atgimdavo jo gyvenimas su vargais, kančiomis, džiaugsmais ir malonumais.

„Paganinio muzika — jo gyvenimas; ji be galo lyriška, kaip ir pats smuikininkas. Maestro patyrė daugiau nerimo ir skausmo negu džiaugsmo, matė daugiau rūškanų dienų negų saulėtų; todėl iš jo smuiko dažniausiai sklisdavo širdį gniaužiantis skundas ir sielvartas.

Yra menininkų, kurie talentingai, įtaigiai vaizduoja išorinį pasaulį, parodo tokį, kokį mato genijus, o Paganinis mums atskleidžia s a v o vidaus pasaulį, nepaprastai lyrišką savo prigimtį.

Neprilygstama maestro technika neatskiriama nuo in-

tymiausių jo sielos virpesių. Kaip veržliai, jausmingai jis griežia kantilenas ir *adagio*! Jų klausantis apima toks liūdesys, kad sunku sulaikyti ašaras".

Tačiau nemažai kritikų su šia nuomone nesutiko:

„Daugelis tų, kurie sako, kad jis tobulai įvaldęs smuiko techniką, stengiasi paneigti ar bent sumenkinti tai, kas sukuria ir išaukština didį menininką. Iš tiesų jie tik patvirtina, kad jis nemoka gerai pateikti savo kūrinių poetinės pagrindinės minties, kad retai arba niekad jam nepavyksta išreikšti gražių ir kilnių jausmų, sužadinti žmonių širdyse taurių emocijų, kad, užuot panaudojęs techniką kaip priemonę tikslui pasiekti, jis stengiasi tik apstulbinti, demonstruodamas jokio ryšio neturinčius triukus, kurie stebina, bet nejaudina".

Journal de Francfort 1831 metų balandžio 3 dienos numeryje rašė:

„Iki šiol tik garbstėme nepaprastą Paganinio talentą, kurį jis atskleidė grieždamas smuiku. Bet, išskyrus žinovus, pastebinčius menkiausias smulkmenas, publika jo muzikoje originalių grožybių nematė. Jo koncertas didįjį penktadienį atskleidė šią tiesą netgi ne itin išprususiems klausytojams. Jis atliko, anot jo, įžangą, kurią visi vieningai pavadino dieviška. Norint sukurti tokią švelnią, tokią jaudinančią melodiją, reikia, kad žmogų apimtų ekstazė, kad jis girdėtų, kaip gieda meilės himnus aukščiausiajam angelai, kad matytų, kaip visa gamta šlovina savo kūrėją. Tokie šedevrai negali pražūti, nes juos pagimdė švenčiausias žmogaus jausmas".

Sykiu su anoniminiu straipsnio autoriumi daug amžininkų, tarp jų ir Mendelsonas, tvirtino, kad Paganinis niekad taip nejaudindavo, kaip grieždamas paprastas, tyras, švelnias ir liūdnas melodijas. Kai daina, išsiveržusi iš jo smuiko ir sielos gelmių lėtai pakildavo harmonijos sparnais, jis pasiekdavo kūrybos viršūnę. Tai buvo didžiųjų Italijos vokalistų, neprilygstamųjų XVIII amžiaus dainininkų menas, kurį jis paveldėjo ir perkėlė į smuiko meną.

Šubertas sakė: „Kai jis griežė *Adagio*, aš girdėjau giedant angelą". Šių žodžių gana, kad būtų atsakyta visiems.

Tačiau buvo ir kita Paganinio temperamento pusė — kaprizinga, ekscentriška. Ji būtinai turėjo pasireikšti nežabotu virtuoziškumu, nepakartojamais garsų akrobatikos triukais. Medžiagai, verdančiai jo vaizduotės žaizdre, reikėjo išsiveržti, pavirsti rapsodiškais kūriniais, fioritūromis, ornamentais, kadencijomis, kurie buvo tarytum stebukladario burtai, akimirksniu atsirandantys ir akimirksniu dingstantys amžiams. Lengvučius fleitos garsus, žaibiškus trelių zigzagus, *arpeggio* perlus — visa tai jis rieškučiomis žarstė aplink save it žėrinčius brangakmenius. Spindesys trukdavo tik akimirką ir užgesdavo, apžilpinęs akis ir sielą.

Ši Paganinio kūrybos dalis (ją lyginti galima nebent su gausiomis Ferenco Listo, to fortepijono Paganinio, kompozicijomis, kurias pats pianistas negailestingai smerkė) bevaisė ir trumpalaikė. Teisingumo dėlei turime pasakyti, kad šiuo požiūriu įmanoma tik apytikriai įsivaizduoti Paganinio muziką. Daugelis jo kompozicijų dingo kartu su juo. Tai, kas maestro rankose buvo nuostabu, kitų rankose atrodo bjauru, nepakenčiama. Ši Paganinio kūrybos dalis iš tiesų, anot Fetiso, gimė ir mirė kartu su juo.

Paganinio virtuoziškumas, tvirtino kai kurie,— sąmoninga nuolaida publikos skoniui ir laikui. Be abejo, jis puikiai pažinojo gyvenimą bei žmones ir buvo skeptikas. Patirtis išsklaido iliuzijas. Jis, kaip ir Listas, turėjo tvirtą nuomonę apie publiką. Tai minia, kuriai teikė malonumą pasakos apie jo ryšius su pragaro jėgomis, tačiau maestro visada ją nugalėdavo su styga, ištempta po cirko kupolu, ant jos rodydamas pavojingus, širdį gniaužiančius triukus. Bet Paganinis nejautė, kaip Listas, nei didžiulės paniekos klausytojams, nei pasibjaurėjimo savimi dėl to, kad turi, anot vengrų pianisto, išdarinėti „dresuoto šuns" išdaigas bei cirkininko pokštus. To nematyti nei iš jo korespondencijos, nei iš amžininkų prisiminimų. Maestro pataikavo publikos skoniui, virtuozišku griežimu versdamas ją šėlti, tačiau tai darė be paniekos sau ir kitiems. Ši muzikinė akrobatika, kaip jau sakėme, atitiko jo temperamentą, pomėgį visko, kas nepaprasta, fantastiška. Beje, tokį pomėgį turėjo ir Listas.

Nuolatiniai koncertai Paganiniui trukdė ugdyti kompozitoriaus talentą: jis turėjo daugiausia dėmesio skirti ne geriausiai muzikinės veiklos pusei; per juos maéstro negalėdavo susikaupti ir neturėdavo ramybės, taip reikalingos rimtiems ir sudėtingiems kūriniams rašyti; todėl tenkindavosi kompozicijomis, kur daug efektų ir išorinio blizgesio. Kapričai, ankstyvos jo jaunystės vaisius, turiningi, originalios formos, drąsūs ir naujoviški. Nieko geriau už juos Paganinis nesukūrė. Virtuoziškose jo kompozicijose palyginti nedaug tėra puslapių, kupinų jausmo, aistros.

Tačiau tų, kurie išliko, negalima smerkti: šie akrobatiniai pasažai, fantasmagoriškos arabeskos, kvapą gniaužiantys triukai tušti ir negyvi be savo kūrėjo. Trūksta žodžių aprašyti Paganiniui jo įkvėpimo akimirką: tai kerai, išnykę kartu su burtininku, dingę visiems laikams. Kad ir koks skeptikas buvo Paganinis kai kuriais atžvilgiais, kad ir koks nusivylęs, visų pirma jis — aistringos prigimties žmogus. Jo širdyje tarsi amžinoji ugnis niekad negeso džiaugsmas, tikėjimas, viltis. Per kiekvieną koncertą Paganinis atsiduodavo žiūrovams tarytum mylimai moteriai — visa siela, visu kūnu, karštai ir aistringai. Jo sielos virpulys, polėkis persiduodavo smuikui, o paskui — klausytojams. „Reikia stipriai jausti pačiam, kad priverstum jausti kitus", ir jis pavergdavo širdis, valdydavo minias.

Tokia buvo Paganinio paslaptis — vienintelė, didžiausia ir tikriausia. Jos neįmanoma paaiškinti, neįmanoma atskleisti. Tai buvo ypatingos jo asmenybės, genialaus jo meno paslaptis.

„Paganinis mirė,— rašė Listas nekrologe.— Kartu su juo užgeso galinga siela — tokias sielas gamta dažnai stengiasi kuo greičiau pasiimti. Su juo išnyko unikalus meno fenomenas. Jo genijus, neturėjęs nei mokytojų, nei lygių sau, buvo toks didis, kad negalėjo turėti net sekėjų. Niekas neįstengs eiti jo pėdomis. Jo šlovė nepanaši į jokią kitą šlovę. Jo vardas iš tų, kurie paprastai tariami vieni. Akinamai švytinti šlovė, karališkas titulas, žmonių jam suteiktas dar gyvam, praraja tarp jo ir kitų, bandžiusių juo sekti,— tuo pasigirti negali joks menininkas. Visa tai

paaiškinti įmanoma tik mįslingu jo genialumu ir dar mįslingesniais faktais. Tegul ilsisi ramybėje. Jis buvo didis. Ar mes žinome, kokią kainą turi sumokėti žmogus už didybę?"

Į šį liūdną klausimą atsako nemirtinga Eschilo sentencija: per kančias į žinojimą.

Žinias ir meistriškumą Paganinis pasiekė per skausmus. Ir minia gaivališkai ėjo paskui šį Prometėją, apakinta tragiškos jo didybės. Gaivališkai Paganinį šlovindama, ji jautė, kad žavisi žmogumi, nepakartojamu, nepanašiu į jokį kitą, galbūt vieninteliu žmonijos istorijoje. Listas sakė teisybę: pasaulyje kito Paganinio nebus!

CHRONOLOGINĖ LENTELĖ[1]

1782 — Spalio 27 d. Genujoje smulkaus prekybininko šeimoje gimsta Nikolas Paganinis.— K. F. E. Bachui ir K. V. fon Gliukui sukanka 68 metai, J. Haidnui — 50, F. Gosekui — 48, K. D. fon Ditersdorfui — 43, Dž. Paizielui — 42, A. E. M. Gretri — 40, L. Bokeriniui — 39, D. Čimarozai — 33, M. Klemenčiui — 30, V. A. Mocartui — 26, L. Kerubiniui — 22, L. van Bethovenui — 12, G. Spontiniui — 8, F. A. Bualdjė — 7.— Dž. Paizielo opera „Sevilijos kirpėjas". Mocarto opera „Pagrobimas iš seralio", „Hafnerio simfonija" ir koncertai fortepijonui K. 413—415. Miršta J. K. Bachas, P. Metastazijus. Gimsta Dž. Fildas, D. F. Oberas.

1783 — Mocarto „Linco simfonija". Išspausdinami pirmieji Bethoveno kūriniai. Miršta J. A. Hasė.

1784 — Gretri opera „Ričardas Liūtaširdis". Mocarto 6 koncertai fortepijonui K.449—459. Gimsta L. Šporas.

1785 — Mocartas užbaigia Haidnui dedikuotų 6 kvartetų ciklą (k. 387—465) ir 3 koncertus fortepijonui K. 466—482. Haidno „Septyni Išganytojo žodžiai ant kryžiaus" orkestrui (vėliau — styginių kvartetui).

1786 — Tėvas pradeda mokyti Paganinį smuikuoti, groti mandolina ir gitara. Haidnas užbaigia „Paryžiaus simfonijų" ciklą (Nr. 81—87). Mocarto opera „Figaro vedybos", „Prahos simfonija" ir 3 koncertai fortepijonui K. 488—503. Gimsta K. M. fon Vėberis.

1787 — Haidno simfonijos Nr. 88—89. Mocarto opera „Don Žuanas", „Mažoji nakties muzika". Miršta Gliukas.

1788 — Haidno simfonijos Nr. 90—91. Mocarto 3 paskutinės simfonijos (tarp jų „Jupiteris"). Miršta K. F. E. Bachas.— J. V. Gėtės „Egmontas".

1789 — Didžiosios prancūzų revoliucijos pradžia.

1790 — Haidnas apsigyvena Vienoje. Mocarto opera „Jos visos tokios", kvartetai K. 589—590. Gimsta smuikininkas K. Lipinskis.

---

[1] Nurodomos sceninių kūrinių pastatymo, o kitų kūrinių — užbaigimo datos.

1791 — Pirmas Paganinio viešas koncertas. Haidnas Anglijoje (simfonijų Nr. 93—96 premjera). Mocarto opera „Užburtoji fleita" ir *Requiem*. Gretri opera „Vilius Telis". Miršta Mocartas. Gimsta Dž. Mejerberas.

1792 — Pirmieji Paganinio kompozicijos bandymai. Bethovenas apsigyvena Vienoje. D. Čimarozos opera „Slaptos vedybos". Gimsta Dž. Rosinis.

1793 — Paganinis mokosi pas Dž. Kostą. Haidno kvartetai Nr. 69—74.

1795 — Paganinis koncertuoja Šiaurės Italijoje, sukuria variacijas „Karmanjolės" tema. Haidno simfonijos Nr. 103—104.— Trečias Žečpospolitos padalijimas.

1796 — Paganinis mokosi kompozicijos pas G. Giretį ir F. Paerį, klausosi prancūzų smuikininko R. Kroicerio ir pats jam groja. Haidno mišios Nr. 7 ir 8. Bethoveno variacijos Paizielo tema (*Nel cor più non mi sento*). Gimsta F. Bervaldas.

1797 — Paganinio koncertai Šiaurės Italijoje. Kerubinio opera „Medėja". Gimsta F. Šubertas, G. Donicetis.

1798 — Haidno oratorija „Pasaulio sutvėrimas". Bethoveno sonatos smuikui ir fortepijonui Nr. 1—3.

1799 — Paganinis studijuoja senųjų italų meistrų (Dž. Tartinio, P. Lokatelio) kūrinius. Bethoveno „Patetinė sonata". Miršta Ditersdorfas.— Marengo mūšis; Italiją užima prancūzai.

1800 — Paganinio koncerto klausosi admirolas Nelsonas. Bethovenas užbaigia I simfoniją ir 6 kvartetus op. 18, sukuria Septetą. Kerubinio opera „Dvi dienos", Bualdjė opera „Bagdado kalifas".

1801 — Paganinis paskiriamas Lukos respublikos pirmuoju smuikininku. Haidno oratorija „Metų laikai". Bethoveno baletas „Prometėjo tvariniai". Miršta Čimaroza. Gimsta V. Belinis.

1802 — Paganinis parašo pluoštą kūrinių gitarai bei su gitaros pritarimu, pradeda kurti kapričus smuikui solo. Bethoveno „Heiligenštato testamentas", II simfonija ir sonatos fortepijonui Nr. 16—20. Miršta A. Lolis — vienas žymiausių italų smuikininkų iki Paganinio.

1803 — Bethoveno „Kroicerio sonata" smuikui ir fortepijonui. Gimsta A. Adanas, H. Berliozas.

1804 — Bethoveno „Herojinė simfonija", Trigubas koncertas ir sonata *Appassionata*. Gimsta M. Glinka ir J. Štrausas (tėvas).

1805 — Napoleonas tampa Italijos karaliumi; valdyti Lukos kunigaikštystę jis paveda savo seseriai E. Bačoki, kuri paskiria Paganinį dvaro smuikininku ir orkestro vadovu (iki 1813). Miršta Bokerinis. Bethoveno opera „Fidelijus".

1806 — Bethoveno IV simfonija, uvertiūra „Leonora" Nr. 3, Koncertas smuikui ir IV koncertas fortepijonui. L. Šporo Koncertas smuikui *a-moll* („Vokalinė scena").

1807 — Paganinis sukuria ir atlieka sonatą „Napoleonas". Bethoveno uvertiūra „Koriolanas". Spontinio opera „Vestalė".

1808 — Paganinis Florencijoje. Bethoveno V ir VI simfonijos. Gėtės „Fausto" I dalis.

1809 — Paganinis užbaigia 24 kapričus smuikui solo, op. 1; dvaro teatre Lukoje diriguoja Čimarozos operą „Slaptos vedybos". Bethoveno V koncertas fortepijonui. Spontinio opera „Fernandas Kortesas". Miršta Haidnas. Gimsta F. Mendelsonas.

1810 — Paganinis susipažįsta su advokatu Džermiu. Bethoveno uvertiūra „Egmontas" ir XI kvartetas. Gimsta F. Šopenas, R. Šumanas, F. Erkelis.

1811 — Bethoveno uvertiūra „Atėnų griuvėsiai", trio op. 97. Vėberio koncertai klarnetui Nr. 1,2. Gimsta F. Listas, A. Toma.

1812 — Bethoveno VII ir VIII simfonijos, sonata smuikui ir fortepijonui op. 96. Gimsta F. Flotovas.— Dž. Baitono „Čaild Haroldo klajonės".— Napoleonas Rusijoje.

1813 — Paganinis susipažįsta su poetu ir revoliucionierium U. Foskolu, sukuria „Raganas", koncertuoja Milano „La Skalos" teatre. Rosinio operos „Italė Alžyre" ir „Tankredas". Šuberto I simfonija, 3 sonatinos smuikui ir fortepijonui. Miršta Gretri. Gimsta R. Vagneris, Dž. Verdis.—„Tautų mūšis" prie Leipcigo.

1814 — Garsas apie Paganinį pasklinda po Europą, jo klausosi Stendalis. Dž. Fildo 3 noktiūrnai fortepijonui. Šuberto daina „Margarita" prie ratelio".

1815 — Šuberto II ir III simfonijos, daina „Girių karalius".— Baigiasi Vienos kongresas, restauravęs Italijos valstybių monarchinius režimus.

1816 — Paganinio ir prancūzų smuikininko Š. F. Lafono varžybos „La Skalos" teatre. Rosinio opera „Sevilijos kirpėjas" ir „Otelas". E. T. A. Hofmano opera „Undinė". L. Šporo opera „Faustas". Šuberto IV ir V simfonijos, *Konzertstück* ir Rondo smuikui ir orkestrui. Miršta Paizielas. Gimsta smuikininkas K. Sivoris.

1817 — Rosinio opera „Pelenė". Gimsta N. Gadė.— Bairono „Manfredas".

1818 — Paganinio I koncertas smuikui. Pažintis su lenkų smuikininku K. Lipinskiu (ir bendri koncertai su juo), Rosiniu ir Baironu. Bethoveno sonata *Hammerklavier*. Rosinio opera „Mozė Egipte". Šuberto VI simfonija. Gimsta Š. Guno.

1819 — Paganinis kuria variacijas Rosinio temomis. Engras piešia jo portretą. Spontinio opera „Olimpija". Šuberto kvintetas „Forelė". Vėberio „Kvietimas šokiui" fortepijonui. Gimsta Ž. Ofenbachas.

1820 — Paganinis užbaigia 15-os kvartetų su gitara ciklą. Rikordžio leidykla Milane išleidžia jo kapričus op. 1, sonatas op. 2 ir 3, kvar-

tetus op. 4 ir 5. Listas pradeda koncertuoti. Šuberto *Quartettensatz*.

1821 — Paganinis diriguoja Rosinio operos „Matilda di Šabran" premjerą Romoje, sukuria variacijas Paizielo tema, sunkiai suserga. Vėberio opera „Stebuklingasis šaulys" ir *Konzertstück* fortepijonui ir orkestrui.— Miršta Napoleonas Bonapartas.

1822 — Šuberto „Nebaigtoji simfonija". Bethoveno XXXII sonata fortepijonui. Miršta E. T. A. Hofmanas. Gimsta S. Frankas.

1823 — Paganinis klausosi dainininkės A. Katalani koncerto, duoda pamokas mažajam K. Sivoriui, parašo jam pluoštą pjesių. Bethoveno IX simfonija ir *Missa solemnis*, variacijos fortepijonui Diabelio tema. Rosinio opera „Semiramidė", Vėberio opera „Euriantė", Šporo opera „Jesonda". Šuberto ciklas „Gražioji malūnininkė". Gimsta E. Lalo.

1824 — Stendalio knygoje „Rosinio gyvenimas" pakartojama legenda, esą Paganinis išmokęs smuikuoti kalėjime, būdamas katorgininkas. Rosinis apsigyvena Paryžiuje. Mendelsono I simfonija. Šuberto Oktetas, kvartetas „Mirtis ir mergelė", Sonata arpedžonui (violončelei) ir fortepijonui. Gimsta A. Brukneris, B. Smetana.

1825 — Gimsta Paganinio sūnus Akilė. Verdis rašo pirmuosius kūrinius. Bualdjė opera „Baltoji dama". Šuberto simfonija *C-dur* („Didžioji"). Bethoveno XV kvartetas ir Didžioji fuga styginių kvartetui. Gimsta J. Štrausas (sūnus). Mendelsono Oktetas styginiams.

1826 — Paganinio II ir III koncertai smuikui. Vėberio opera „Oberonas", Rosinio opera „Korinto apsiaustis". Mendelsono uvertiūra Šekspyro „Vasarvidžio nakties sapnui". Bethoveno XIII, XIV ir XVI kvartetai, Šuberto XV kvartetas. Miršta Vėberis.

1827 — Paganinio koncertai Florencijoje, Milane, Turine ir Romoje, kur popiežius jį apdovanoja „Auksinio pentino" ordinu. Leipcige išspausdinami K. Lipinskio 3 kapričai, dedikuoti Paganiniui. Belinio opera „Piratas". Šuberto vokalinis ciklas „Žiemos kelias", Fantazija smuikui ir fortepijonui. Miršta Bethovenas. A. Mandzonio romanas „Sužadėtiniai" (galutinė red. 1842).

1828 — Paganinis išvyksta į koncertinę kelionę po Europos šalis. 20 jo koncertų Vienoje, kur jam suteikiamas dvaro kamervirtuozo titulas. Vieno iš koncertų klausosi Šubertas. Paganinio garbei nukaldinamas aukso medalis. 6 koncertai Prahoje, ten Paganinis pateikia autobiografinę medžiagą J. M. Šotkiui. Obero opera „Nebylė iš Portičio". K. Černio rondo „Varpelis" Paganinio tema. Šuberto styginių kvintetas ir vokalinis ciklas „Gulbės giesmė". Miršta Šubertas. Gimsta D. G. Rosetis.

1829 — Paganinis sukuria IV koncertą smuikui ir „Vienos karnavalą", koncertuoja Vokietijoje. Pažintis su Spontiniu, Mendelsonu, Mejeberu ir kunigaikščiu Antanu Radvila, su kuriuo Paganinis drauge muzikuoja. Prūsijos karalius suteikia Paganiniui dvaro kamervirtuozo titulą. Koncertai Varšuvoje, Paganinio klausosi Šopenas. Sukuriama „Varšuvos sonata". Vėl koncertai Vokietijoje, Paganinio klausosi Gėtė.— Rosinio opera „Vilius Telis". Šopeno Koncertas *f-moll* ir „Prisiminimai apie Paganinį" (variacijos „Venecijos karnavalo" tema). Berlyne Mendelsonas diriguoja J. S. Bacho „Pasiją pagal Matą", prasideda Bacho renesansas. Miršta Gosekas, kompozitorius ir gitaristas M. Džulianis.

1830 — Koncertų Vokietijoje tąsa (iš viso joje Paganinis surengė apie 100 koncertų). Paganinio klausosi Šumanas. Vestfalijos dvare Paganinis perka barono titulą. Prahos universiteto profesorius J. M. Šotkis išleidžia Paganinio monografiją, knygas apie jį išspausdina ir K. Guras (Maince), G. Haris (Braunšveige), G. de Lafalekas (Paryžiuje), L. F. Heritjė (Paryžiuje), F. K. J. Šiucas (Ilmenau), L. Veinbergas (Hamburge). Leipcigo *Allgemeine musikalische Zeitung* paskelbia Paganinio autobiografinę apybraižą, kurią persispausdina Paryžiaus žurnalas *Revue Musicale*.— Belinio opera „Kapulečiai ir Montekiai", Obero opera „Fra Djavolas". Berliozo „Fantastinė simfonija". Šopeno Koncertas fortepijonui *e-moll*, V. Hugo drama „Ernani", Stendalio romanas „Raudona ir juoda". Liepos revoliucija Prancūzijoje.

1831 — 12 Paganinio koncertų Paryžiuje (jo klausosi Balzakas, Delakrua, Ž. Sand, V. Hugo, Š. Berijo, Listas). Paganinis klausosi Rosinio „Otelo" ir Bethoveno V simfonijos. Paryžiuje išspausdinamos G. Anderso, F. Benačio ir F. Fajolio knygos apie Paganinį. Koncertai Londone, Dubline, Glazge.— Dž. Madzinis įkuria pogrindinę revoliucinę organizaciją „Jaunoji Italija". Belinio operos „Somnambula" ir „Norma", Mejerbero opera „Roberas Velnias". Berliozo uvertiūros „Korsaras" ir „Karalius Lyras". Miršta R. Kroiceris.

1832 — Paganinis toliau koncertuoja Anglijoje (iš viso surengia 65 koncertus), Paryžiuje, po to grįžta į Londoną.— Verdis nepriimamas į Milano konservatoriją. Donicečio opera „Meilės eliksyras". Rosinio *Stabat mater*. Išspausdinamos pirmos Šopeno mazurkos. Glinkos Didysis sekstetas ir „Patetinis trio". Šumano 6 etiudai fortepijonui pagal Paganinio kapričus, op. 3. Listo „Didžioji bravūrinė fantazija Paganinio „Varpelio" tema". Miršta M. Klementis, J. V. Gėtė.

1833 — Paganinis įsigyja Stradivarijaus altą, Paryžiuje klausosi Berliozo „Fantastinės simfonijos". Mendelsono „Itališkoji simfo-

nija". Šumano 6 koncertiniai etiudai pagal Paganinio kapričus, op. 10. Gimsta J. Bramsas, A. Borodinas.— A. Puškino „Eugenijus Oneginas".

1834 — Paganinis koncertuoja Belgijoje ir Londone, nusiperka vilą Toskanoje, rašo Sonatą didžiajam altui, užsako Berliozui kūrinį altui ir orkestrui. Berliozas sukuria simfoniją „Haroldas Italijoje" (su alto solo), kurios Paganinis deramai neįvertina.— Liono darbininkų sukilimas. Leipcige Šumanas įsteigia „Naująjį muzikos laikraštį". Pirmoji Vagnerio opera — „Fėjos". Mendelsono „Dainos be žodžių" (I sąs.). Miršta Bualdjė. Gimsta A. Ponkjelis.

1835 — Paganinis sugrįžta į tėvynę. Genujoje jo garbei nukaldinamas aukso medalis, Di Negro viloje pastatomas jo biustas. Paganinis paskiriamas Parmos dvaro teatro ir orkestro vadovu, sukuria variacijas „Barukabos" tema. Verdis kuria pirmą operą. Donicečio „Lučija di Lamermur", Belinio „Puritonai", Ž. F. Halevi „Žydė" („Kardinolo duktė"). Šumano ciklas fortepijonui „Karnavalas" (viena jo pjesių pavadinta „Paganinis"). Miršta Belinis. Gimsta K. Sen Sansas.

1836 — Parmoje Paganinis diriguoja Belinio „Puritonus", koncertuoja Nicoje ir Marselyje. Mejerbero opera „Hugenotai", Glinkos „Ivanas Susaninas". Šopenas pradeda 24 preliudų fortepijonui ciklą. Dž. Madzinio „Muzikos filosofija". Gimsta L. Delibas.

1837 — Paganinis parašo testamentą, kuriuo savo turtą (įvertintą 1 700 000 frankų, neskaitant vilos ir muzikos instrumentų kolekcijos) palieka sūnui, o Gvarnerio smuiką — Genujos miestui. 2 koncertai Turine — paskutiniai jo gyvenime. Paryžiuje atidaromas „Paganinio kazino".— Listo ir Talbergo pianistinės varžybos Paryžiuje. Berliozo *Requiem*. Šumano „Fantastinės pjesės" fortepijonui. Miršta Dž. Fildas, Dž. Leopardis. Gimsta M. Balakirevas.

1838 — Policija uždaro „Paganinio kazino". Paryžiuje Paganinis klausosi Berliozo operos „Benvenutas Čelinis", „Fantastinės simfonijos" ir „Haroldo Italijoje"; pastaruoju kūriniu šį kartą lieka sužavėtas ir dovanoja Berliozui 20 000 frankų. Paryžiuje Paganinis susitinka su lenkų smuikininku A. Kontskiu, dovanoja jam keletą savo rankraščių, parašo apie jį atsiliepimą (saugomas Mokslų Akademijos bibliotekoje Vilniuje).— Listo Šeši bravūriniai etiudai pagal Paganinio kapričus (II red. 1851). Šumano „Kreisleriana" ir Noveletės fortepijonui. Gimsta Ž. Bizė, M. Bruchas.

1839 — Paganinis paskutinį kartą Genujoje. Klausosi Kerubinio *Requiem*, Bethoveno *Missa solemnis*, su draugais groja vėlyvuosius Bethoveno kvartetus. Išvyksta į Nicą gydytis.— Verdžio I opera — „Obertas". Berliozo simfonija „Romeo ir Džuljeta".

Listas pradeda ciklo „Klajonių metai“ II dalį („Italija“), sukuria koncertą fortepijonui *A-dur*. Miršta ispanų kompozitorius ir gitaristas F. Soras. Gimsta M. Musorgskis.

1840 — Gegužės 27 d. Nicoje Paganinis miršta.— Donicečio operos „Favoritė“ ir „Pulko duktė“. Berliozo „Gedulo ir triumfo simfonija“. Vagnerio uvertiūra „Faustas“. Šumano „dainų metai“. Gimsta P. Čaikovskis, Dž. Verga.

1845 — Paganinio palaikai perkeliami į Gajonės vilą (1876 jie palaidojami Parmos kapuose, o 1896 — naujuose Parmos kapuose).

1851 — Išspausdinama Dž. Konestabilės parašyta pirmoji fundamentali Paganinio biografija.

N. PAGANINIO KŪRINIŲ SĄRAŠAS

KŪRINIAI SMUIKUI IR ORKESTRUI

Napoleonas (*Napoleone*), sonata su variacijomis (ketvirta styga), *Es-dur*. 1807. Išspausdinta 1940 m. Milane (M. Abado transkripcija smuikui ir fortepijonui).

Polonezas su variacijomis, *A-dur*. Iki 1810. M. Kerglio klavyras išsp. 1951 Maince.

Raganos (*Le streghe*), variacijos F. K. Ziusmairo tema (iš baleto „Benevento riešutmedis"). Op. 8. 1813. Išsp. Paryžiuje ir Maince 1851.

Koncertas *e-moll*. Apie 1815. Išsp. 1973 Genujoje.

Marija Luiza, sonata (ketvirta styga), *E-dur*. 1816. (Yra variantas smuikui ir gitarai.)

Pirmas koncertas, *Es-dur* (paprastai atliekamas transponuotas į *D-dur*). Op. 6. 1817—1818. Išsp. Paryžiuje ir Maince 1851.

Introdukcija ir variacijos maldos „Iš tavo žvaigždėto sosto" (*Dal tuo stellato soglio*) iš Dž. Rosinio operos „Mozė" tema. 1818—1819. Išsp. 1855 Hamburge.

Introdukcija ir variacijos arijos „Prie židinio" (*Non più mesta accanto al fuoco*) iš Rosinio operos „Pelenė" tema. Op. 12. 1819. Išsp. Paryžiuje ir Maince 1851.

Introdukcija ir variacijos arijos „Kaip virpa širdis" (*Di tanti palpiti*) iš Rosinio operos „Tankredas" tema. Op. 13. 1819. Išspausdintos Paryžiuje ir Maince 1851.

Karo sonata (*Sonata militare*) su trim variacijomis Figaro arijos *Non più andrai* iš V. A. Mocarto operos „Figaro vedybos" tema. 1824. (Smuiko partija neišliko.)

Antras koncertas, *h-moll*. Op. 7. 1826. Išsp. Paryžiuje ir Maince 1851.

Trečias koncertas, *E-dur*, 1826.

Sonata su variacijomis arijos „Kol dar nepažadėjau" (*Pria ch'io l'impegno*) iš J. Veiglio operos „Jūreivio meilė" tema. 1828. G. Kinskio ir F. Rotšildo klavyras išsp. 1922 Vienoje.

Audra (*La tempesta*), variacijos. 1828. (Solinę smuiko partiją ir 2 paskutines variacijas sukūrė N. Paganinis, visa kita — Vienos smuikininkas J. Panis.)

Iškilminga sentimentalioji sonata (*Maestosa sonata sentimentale*), *c-moll—E-dur* (variacijos Austrijos himno tema, ketvirta styga). 1828. Išsp. 1978 Romoje.

Šv. Bernardo vienuolynas (*Il convento del monte di S. Bernardo*) smuikui, orkestrui ir vyrų chorui. 1828—1830.

Sonata appassionata, *Es-dur*. 1829? (Solinė smuiko partija neišliko.)

Ketvirtas koncertas, *d-moll*. 1829. Išsp. 1954 Milane.
Variacijos Anglijos himno „Dieve, saugok karalių" (*God save the King*) tema. Op. 9. 1829. Išsp. Paryžiuje ir Maince 1851.
Venecijos karnavalas (*Il carnevale di Venezia*): variacijos dainelės „O mama, o brangioji" (*Oh mamma, mamma cara*) tema. Op. 10. 1829. Išsp. Paryžiuje ir Maince 1851.
Varšuvos sonata (*Sonata Varsavia*), *A-dur:* introdukcija ir 7 variacijos J. Elsnerio mazurkos tema. 1829. (Išliko tik solinė smuiko partija, pagal kurią parengtas D. Dačio klavyras.)
Penktas koncertas, *a-moll*. 1830. (Partitūros nėra: Paganinis užrašė tik solinę smuiko partiją.)
Amžinasis judėjimas (*Moto perpetuo*), *C-dur*. Po 1830. Išsp. Paryžiuje ir Maince 1851. (Yra variantas smuikui ir gitarai, išsp. 1977 Frankfurte prie Maino.)
Popuri. 1831. (Solinė smuiko partija neišliko.)
Sonatina ir mažas polonezas su variacijomis, *B-dur*. 1831.
Galantiškoji meilės sonata (*Sonata amorosa galante*), *B-dur*. 1831. (Partitūra nepilna, trūksta solinės smuiko partijos.)
Šv. Patriko diena (*St Patrick's day*), variacijos airių liaudies dainos tema. 1831. (Trūksta solinės smuiko partijos.)
Pavasaris (*La primavera*), sonata *A-dur*. 1838—1839. M. Kerglio klavyras išsp. 1952 Maince.
Kaimo baletas (*Balletto campestre*) („variacijos komiška tema, pratęsiamos orkestro"). 1838. (1952 Maince išsp. M. Kerglio klavyras tėra tik kūrinio dalis — 16 variacijų iš 49.)
Sonata su penkiomis variacijomis. Sukūrimo data nežinoma.
Tarantela *a-moll*. Sukūrimo data nežinoma. (1959 Frankfurte prie Maino išsp. transkripcija smuikui ir gitarai.)
Variacijos dueto „Duok man, gražuole, ranką" (*Là ci darem la mano*) iš Mocarto operos „Don Žuanas" tema. (Sukūrimo data nežinoma, kūrinys neišliko.)
Šeštas koncertas, *f-moll*. (Jo variantas smuikui ir gitarai aptiktas Londone 1972; V ir VI koncertus orkestravo F. Mompelijas.)

KITI ORKESTRINIAI KŪRINIAI

Concertino fagotui, valtornai ir orkestrui. 1831?
Sonata didžiajam altui ir orkestrui, *C-dur*. 1834. Išsp. 1983 Romoje. (Yra variantas altui ir gitarai, išsp. Frankfurte prie Maino 1986.)

KŪRINIAI SMUIKUI SOLO (ARBA SU FORTEPIJONO PRITARIMU)

Sonata smuikui solo. Apie 1800.
Ispaniškas fandango (*Fandango spagnolo*). 1800. (Neišliko.)
24 kapričai smuikui solo, „skirti artistams". Op. 1. Apie 1802—1809. Išsp. 1820 Milane. (1982 Niujorke išsp. T. Normano transkripcija gitarai.)
Stebuklingas duetas (*Duo merveille*) smuikui solo. 1806—1808. Išsp. 1830.

Maince K. Guro knygoje apie Paganinį.

Meilės scena (*Scena amorosa*) smuikui (I ir IV stygomis) ir fortepijonui. 1807.

Introdukcija ir variacijos arijos „Kai širdis apmiršta" (*Nel cor più non mi sento*) iš Dž. Paizielo operos „Malūnininkė" tema smuikui solo. 1820—1821. Išsp. 1830 Maince minėtoje Guro knygoje, 1960 Frankfurte prie Maino, 1978 Paduvoje.

Rečitatyvas ir variacijos arijų „Ateikit, brangieji" (*Deh cari venite*) ir „Apie jaunuosius" (*Di certi giovanni*) iš Paizielo operos „Malūnininkė" temomis smuikui solo. 1820—1821.

Neapolietiška tema (*Tema napolitana*) smuikui ir fortepijonui. 1829.

Amžinasis judėjimas (*Movimento perpetuo*) smuikui ir fortepijonui, *B-dur*. Po 1830. 1922 Vienoje išsp. G. Kinskio ir F. Rotšildo transkripcija (*A-dur*).

Atsisveikinimo kapričas (*Caprice d'adieu*) smuikui ir fortepijonui. 1831? Išsp. 1833 Maince, 1978 Paduvoje.

Meilės duetas (*Duetto amoroso*) smuikui ir fortepijonui arba smuikui ir gitarai. Išsp. 1952 Maince.

Paduvos grožybės (*Les charmes de Padoue*), divertismentas smuikui ir fortepijonui. Išsp. 1831 Londone.

Patriotinė tema (*Tema patriotico*) ir 6 variacijos.

Tema su [7] variacijomis.

KŪRINIAI SMUIKUI IR GITARAI

Variacijos „Karmanjolės" tema. Apie 1795. Išsp. 1980 Genujoje.

6 sonatos: *A-dur, C-dur, d-moll, A-dur, D-dur, a-moll*. Op. 2. 1802?—1809. Išsp. 1820 Milane.

6 sonatos: *A-dur, G-dur, D-dur, a-moll, A-dur, e-moll*. Op. 3. 1802?—1809. Išsp. 1820 Milane. (1940 Milane išsp. V sonatos I dalies ir IV sonatos II dalies M. Abado transkripcija smuikui ir fortepijonui, pavadinta *Adagio amoroso e tamburino*.)

Koncertinė sonata (*Sonata concertata*), *A-dur*. 1804. Išsp. Frankfurte prie Maino 1955.

30 sonatų. 1805—1808. (1955 Frankfurte prie Maino išsp. 12 sonatų.)

Cantabile ir **Valsas.** 1823—1824. (Transkripcija smuikui ir fortepijonui išsp. 1922 Vienoje.)

Sonatų rinkinys (*Centone di sonate*): 18 sonatų. Po 1828. Išsp. Frankfurte prie Maino 1955. (Sonatos Nr. 1 transkripcija fleitai ir gitarai išsp. 1983 Paryžiuje.)

60 variacijų genujietiškos dainelės „Barukabà" (*Barucabà*) tema. 1835. Išsp. Paryžiuje ir Maince 1851. (Yra variantas smuikui solo.)

Didžioji sonata (*Grande suonata*), *A-dur*. Išsp. 1955 Frankfurte prie Maino.

Cantabile, *D-dur*. Transkripcija smuikui ir fortepijonui išsp. 1922 Vienoje.

Serenada 2 smuikams ir gitarai. Išsp. 1970 Ankonoje.

15 mažų duetų. (Iš jų šeši išsp. 1952 Maince **„Florencijos duetų"** pavadini-

mu, keturi išsp. 1972 Milane **sonatinų** pavadinimu ir dvylika — 1977 Frankfurte prie Maino.)

Bravūrinės variacijos (*Variazioni di bravura*) XXIV kapričo smuikui solo tema. Išsp. Frankfurte prie Maino 1959.

KITI KAMERINIAI INSTRUMENTINIAI KŪRINIAI

3 riturnelės 2 smuikams ir violončelei. Iki 1800.

3 kvartetai 2 smuikams, altui ir violončelei: *d-moll, Es-dur, a-moll.* Apie 1800. Išsp. 1976 Romoje.

3 duetai smuikui ir violončelei. Apie 1802.

Sonata išderintam smuikui (*Sonata a violino scordato*), pritariant 2 kitiems smuikams. Apie 1802.

3 kvartetai smuikui, altui, gitarai ir violončelei: *a-moll, C-dur, A-dur.* Op. 4. 1806—1816. Išsp. 1820 Milane. (I kvartetas dar išsp. 1972 Milane.)

3 kvartetai smuikui, altui, gitarai ir violončelei: *D-dur, C-dur, d-moll.* Op. 5. 1806—1816. Išsp. 1820 Milane.

Serenada altui, violončelei ir gitarai, *C-dur.* Iki 1808.

15 kvartetų smuikui, altui, violončelei ir gitarai. 1818—1820. (I, III, IV, V ir VI kvartetai neišliko; VII kvartetas, *E-dur,* išsp. 1965 Frankfurte prie Maino; IX, *D-dur,* išsp. 1935 Maince; VIII (*A-dur*), X (*A-dur*), XIV (*A-dur*) ir XV (*a-moll*) kvartetai išsp. 1980 Romoje.)

Sonata su variacijomis smuikui, altui, violončelei ir gitarai. 1824?

Rondo smuikui ir violončelei, 1831. Išsp. 1986 Romoje.

Trio smuikui, gitarai ir violončelei, *D-dur.* 1833. Išsp. Frankfurte prie Maino 1955.

Koncertinis trio (*Terzetto concertante*) smuikui, gitarai ir violončelei, *D-dur.* 1833. Išsp. Frankfurte prie Maino 1955.

Sonata smuikui, pritariant smuikui ir violončelei. Išsp. 1860 Maince.

4 noktiurnai smuikui, altui, violončelei ir gitarai.

2 menuetai smuikui, altui ir gitarai.

KŪRINIAI GITARAI SOLO

Sinfonia Lodovisia. 1800—1801. (S. Mairo operos „Lodoiska" uvertiūros aranžuotė.)

Fantazijos (*Ghiribizzi*): 43 mažos pjesės. Apie 1820. Išsp. Milane 1984.

37 menuetai ir **34 mažos pjesės.** 1804—1818.

Minuetto e Perigoldino. 1824?

4 sonatinos. (3 sonatinos išsp. Vysbadene 1957.)

Įvairios kitos pjesės. (Iš viso kūrinių gitarai solo — apie 140.)

VOKALINIAI KŪRINIAI

Himnas harmonijai (*Inno all'armonia*), kantata. 1819. (Natos neišliko.)

Ir vis tiek mielas (*È pur amabile*), kanconetė balsui ir fortepijonui (tekstas kompozitoriaus). 1828.

Kokia laiminga diena (*Quel jour heureux*), patriotinė daina balsui, chorui ir fortepijonui. 1830. Išsp. Hanoveryje 1830.

Kanconetė balsui ir gitarai, *D-dur.*

Boplano romansas (*Romance de Beauplan*) balsui ir fortepijonui.

Vokalinė fantazija (*Ghiribizzo vocale: Da voi cari lumi*) balsui ir orkestrui.

Pastaba. Italijos muzikos istorijos institutas Romoje 1976 m. pradėjo naują, akademinį N. Paganinio kūrinių leidimą (*Edizione nazionale*). Detalus M. Morečio ir A. Sorento parengtas Paganinio kūrinių teminis katalogas išspausdintas 1982 m. Genujoje.

TURINYS

SKIRIAMA JAUNIMUI

Серия «Силуэты». ТИБАЛЬДИ-КЬЕЗА Мария. ПАГАНИНИ. Перевел с итальянского Альгимантас Гудайтис. На литовском языке. Для молодежи. Издательство «Витурис», 232600, Вильнюс, Альгирдо 31

Serija „Siluetai". TIBALDI KJEZA Marija. PAGANINIS. Redaktorė A. Adomavičiūtė. Viršelio dailininkas K. Paškauskas. Meninis redaktorius J. Zovė. Techninė redaktorė E. Vaičiulienė. Korektorės R. Sinkevičiūtė, N. Žukauskienė

ИБ № 683

Duota rinkti 1989 03 20. Pasirašyta spaudai 1989 11 30. Leidinio Nr. 727. Formatas 84×108/32. Popierius spaudos Nr. 2. Garnitūra „Baltika", 10 punktų. Fotorinkimas. Iškilioji spauda. 21+0,84 sąl. sp. l. 22,1 sąl. spalv. atsp. 24,9+0,8 apsk. leid. l. Tiražas 75 000 egz. Užsakymas 534. Kaina 2 rb 70 kp. „Vyturio" leidykla, 232600, Vilnius, Algirdo 31. Spaudė „Spindulio" spaustuvė, 233000, Kaunas, Gedimino 10

Tibaldi Kjeza M.

Ti-03 Paganinis.— V.: Vyturys, 1990.— 393,[1] p., 8 iliustr. lap.— (Siluetai).

ISBN 5—7900—0281—1

Italų rašytoja M. Tibaldi Kjeza pasakoja apie įžymų italų smuikininką ir kompozitorių N. Paganinį (1782—1840). Remdamasi Paganinio laiškais, įvairiais dokumentais, autorė pateikia įdomių epizodų iš jo asmeninio gyvenimo, išsamiai nagrinėja kūrybą.

T $\frac{4905000000—119}{M856(08)—90}$ 120—90

MBBK 78U+U(It)

1989 metais „Vyturio" leidykla išleido šias „Siluetų" serijos knygas:

N. Grigorovič, L. Vagneris
AIVAZOVSKIS

L. Maliuginas, I. Gitovič
ČECHOVAS

A. Gulyga
KANTAS

1990 metais „Vyturio“ leidykla numato išleisti šias „Siluetų“ serijos knygas:

E. Berdžesas
ŠEKSPYRAS

M. Bulgakovas
MOLJERAS

1991 metais „Vyturio“ leidykla numato išleisti šias „Siluetų“ serijos knygas:

E. Šenkas
MOCARTAS

A. Salmonas
MODILJANIS

J. Sikorskis
KOPERNIKAS